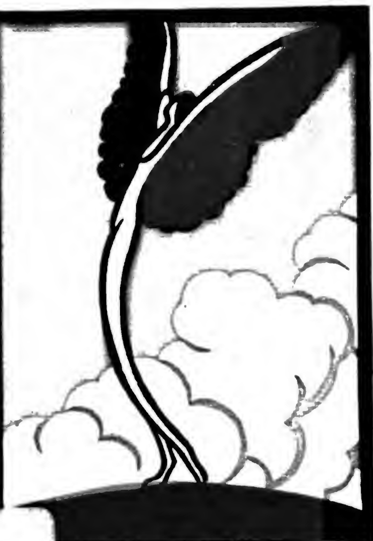

ERDÉLYI

TÖRTÉNELMI ADATOK.

SZERKESZTI ÉS KIADJA

GRÓF MIKÓ IMRE.

II. KÖTET.

KOLOZSVARTT,
NYOMATOTT AZ EV. REF. FŐTANODA BETŰIVEL.
MDCCCLVI.

— Haec aliaque ex veteri memoria repetita, quotiens res locusque, exempla recti, aut solatia mali poscent, haud absurde memorabimus.

Tacit.

ELŐSZÓ.

A napi-sajtó „Történelmi Adataim“ I. kötete iránti érdem fölött méltányló és kiméletes nyilatkozása által kettőre érzem magam kötelezettnek; először: hogy munkásságomban ne lankadjak s vállalatomat a czélnak lehetőségig megfelelővé tenni igyekezzem; másodszor: némely hirlapi és magán észrevételekre nézeteimet egész őszinteséggel nyilvánitsam.

Régibb századok betüivel és irásmodorában szerkesztett adataimnak a mai betüjegyek- és irásmódhoz alkalmazása hallgatólag — egyetlen kivétellel — helyeseltetvén, továbbra is e mellett maradni jónak láttam. Ismételve kijelentem azonban, hogy én adataim szó- és mondatalkotási úgyszinte ragozási sajátságait nem érintem — egyedül a leirást alkalmazom a maihoz, mint ezt mások is teszik.

Az adatok egyes állitásaira nézve némelyek által szükségesnek itélt észrevételeket illetőleg nézetem ez: Én az adatokat gyüjtöm, öszszeállitom, rendezem—nem dolgozom fel. Itt-ott egy betüvel vagy szóval a nyilván felismerhető hézagot kipótlom; a központozással az előadás folyamát könnyitem; néha rövid felvilágositással csillag alatt a kétes vagy éppen homályos értelmet meghatározom— adataimnak azonban más értelmet nem adok, azokat nem magyarázom, olvasóimat sem egy sem más érdekben nem insinuálom. Nem akarok pártfél lenni, nem vágyom valamely történeti felfogás vagy iskola ügyvédének tekintetni. Nyiltan kimondom: nekem nincs szándékomban sem magyar sem német vagy szász, sem ellenzéki vagy

conservativ, sem végre catholicus vagy protestans szempontból fogni vagy fogatni fel és kibányászni történelmi kútfőinket. Én egyedül a történeti igazságot keresem, az előtt hajlok meg, annak kivánok némi szolgálatot tenni. Ez érzülettel és czéllal pedig nem fér öszsze sem egyfelől az, hogy Báthori Istvánnak, Bocskainak és Bethlen Gábornak csak tömjénezzek; sem pedig másfelől az, hogy János Zsigmond, Básta, Báthori Gábor és Rákócziak felől tüzetesen csak roszszat keressek ki s hozzak napfényre. Hiszen ez részrehajlás, ez igazságtalanság lenne hol egyik hol másik irányában. Sunt bona mixta malis — rég meg van mondva. Áll ez egyes emberről, áll történeti személyek és korszakokról is. A történetnyomozónak egyforma szeretettel kell fáradni mindkettő kideritésén: lelkét a legnagyobb gyönyörtől fosztja meg, mihelyt vakon egy vagy más véleménynek hódol, szolgává törpitvén magát, ki előbb a szent igazságnak vala keresője. Én ilyesmihez kedvet nem érzek. A mi szépet Nagy Szabó Ferencz Bástáról, s politikája kiméletes, ildomos és tán igazságos voltáról irva hagyott, nem kisebb örömmel irtam le és kivántam örökiteni, mint nem neheztelteм a Bocskaira, Bethlenre, a nemességre és olykor az egész törvényhozásra tett s nem egyszer a sebzésig éles észrevételekért. Most Bástának szolgáltatok némelyekben igazat — gondolám; majd II-dik kötetemben Bethlen Gáborról, a III-ban Bocskairól fogok olyakat közleni, miken minden magyarnak büszkén dobog fel szive. De azért sem az oly följegyzésekért, mik Bethlenre vonatkozólag tán egyéni érzelmeimet sértik, felőlei meggyőződésemmel ellentétben vannak, sem a mik a Básta jelleme iránti eddigi közhitet részére kedvező irányban némileg megingatják, az adatok szerzőjére nem neheztelek, egykoru följegyzéseit üres tagadással meghazudtolni akarni nem fogom. Ha ez helyes és szabados lenne, akkor az adatgyüjtésnek azon legfőbb czélja: hogy a történetirásnak mindenoldalu és nézetszinezetü adatokat szolgáltasson, merőben lehetlenné s a történetirás egyoldalu eseményrajzok lajstromává válnék. Minden osztály, felekezet, egyén, maga a hatalom is tagadná azt, mi ellenére van, vagy tán úgy tenne, mint azon történetnyomozó, ki az ínye elleni helyeket kéziratából kihagyja, vagy a legfontosabb szókat saját tetszése szerént elváltoztatja. Ekkor a történet nem lenne a mult rajza, az élet tanitója, hanem megmérgezője, elrontója; nem lenne egyéb, mint igazolója

a jelennek, legyen az jó vagy gonosz, feltétlen bálványozója a közintézvények- és közcselekedeteknek, legyenek azok az emberiségre nézve üdvösek vagy üdvtelenek. Ilyesmi a tudománynak hasznára nincs. Én történeteink iránti tiszta és elfogulatlan hajlamból kezdettem mivelni e tágas mező mások által még meg nem járt némely részét. Mig elmondott elveim szerént munkálkodhatom, munkálkodom; mikor ez lehetlen lesz: megszünöm. Én a történeti valót úgy a mint az adatokban letéve van, közzéteszem. A kik majd alkotni fognak, hasonlitsák öszsze, tegyenek itéletet fölöttek

Foroghat fenn még egy ezzel öszszefüggő kérdés, mit kétségkivül minden történetnyomozó, sőt csak figyelmesebb olvasó is magában meg fogott tenni; mit azonban újabb időkben kivált nálunk valamennyi kútfő-kiadó hallgatással mellőz, s I. kötetemben én is mellőztem: vajjon t. i. szövegeimből mennyit és minő elvnél fogva hagyok ki? A mi az erkölcsiséget, a vallás positivumát, a létező hatalmat, a társadalmi rend fogalmát sértené. Ilyesminek közlése ohajtatos nem lehet. Ugyvan, hogy az én itéletmértékem lehet téves, lehet szigoru; ámde a kéziratok megmaradnak. Egy tapintatosabb vagy a történetekre nézve kedvező időben élő utód majd kiigazithatja botlásaimat. Megvagyok győződve, hogy e tekintetbeni eljárásom mellett is némi jót történeteink érdekében teszek. E jónak eszközölhetési szabadságát nem szeretném egyes szók által koczkáztatni, mik különben is ritkán teszik a dolgot magát vagy legalább annak lelkét.

Az adatok időrendszerü öszszeállitása iránti ohajtásra nézve megjegyzem: hogy én is azt valóban így láttam volna mind a tudományra nézve hasznosabbnak, mind az olvasók és történetnyomozók érdekében kivánatosbnak. Igy is akartam kezdetben tenni; mert már néhány éve, hogy az anyagot gyüjtöm s tervemet érlelem. Azonban történetbúváraink egyikének levelében nem rég hozzám intézett ama szavára: „Ars longa, vita brevis“ — mely rám egy barátságos de mégis megdöbbentő Memento-ként hatott, elhatározám magam, készülődésekkel sok időt nem tölteni, hanem lehető gyorsan, erőmhöz mért munkássági tért választani, czélt tüzni magam elé s szilárd lépésekkel felé sietni. Mint egy kép úgy tünék fel lelkem előtt történeteink nemzeti fejedelmek alatti korszaka. Látám, hogy

annak némely része merőben ki van rajzolva, más részében az alapvonások vannak meg, harmadiknál csak a színezés hiányzik; de azt is látám, hogy sok helyt még csaknem pusztán áll a vászon, néhol üres a háttér, nem valók nem hívek éppen az alapszínek, néhol pedig hiányos az árnyalás sat. És gyüjteni kezdék és szerezni. Rendszert csináltam olyat, a minőt adataim, sok mindentől igénybe vett időm és történelmi szerény előismereteim lehetségesitettek, és annak nyomán elkezdettem adataimat azonnal közrebocsátani. Tenni mentől előbb, munkálkodni mig nappal van, mig az éj ránk nem borul; mentől több ismeretlen s kevesek által használhatott történelmi kincset tenni ismertté, sokak birtokává, közforgalmuvá s ekkép történetirodalmunknak ha bár apránként mentől gyorsabban, mentől többet és éppen a mostani válságos időkben használni—volt szándékomban. Ez oka, hogy nem várám bé, mig valamely korszak adatait a lehetőségig mind öszszegyüjthetem; (Hevenesi, Káprinai, Eder, gr. Kemény és sok mások ezt tevék s mindnyájan munkájok közepén vagy végczéljok küszöbétől alig néhány lépésnyire szállának sirba) hanem a mim volt, korszakokra osztva azonnal közrebocsátani elkezdettem. A miket munkám folyama alatt hazámfiainak szívességéből kapok, előtervem egyik vagy másik szakába béosztom, s midőn gyüjteményem kitüzött egész körét bétöltendi, az abban megjelent valamennyi adatról idősorozati átalános kimutatást fogok adni. Hálás elismeréssel kell itt emlitnem, miként legújabban segitségöket igérték vállalatomhoz a szász nemzet legnagyobb tudományi tekintélyben álló fiai: báró Bedeus József ő nmlga és Schuller Károly nevelési tanácsos úr; adatokkal örvendeztettek meg: Ujfalvi Sándor, b. Jósika Geyza, Szalánczi Elek, Váradi Ignácz és Hodor Károly urak, kiknek ezennel legszívesb köszönetemet nyilvánitom.

A mi végre a tárgymutató táblát és idegen szók magyarázatát sürgető ohajtást illeti: én azt utolsó kötetemben szándékszom adni, midőn — reményem szerént — mind az időszaknak, melynek határi közt járok, mind a szomszédos s olykor velünk közös történetü népek közéletének, különösön a török szokásoknak, akkori politikai és társadalmi szerkezetnek bővebb ismeretével birandok.

BORSOS TAMÁS MÁSODIK KONSTÁNCZINÁPOLYI KÖVETSÉGE.

1618 ápril 18-tól 1620 ápril 3-ig.

ELŐISMERTETÉS.

Borsos Tamás fia azon Borsos Sebestyénnek, kinek krónikája gyűjteményem első kötetében jelent meg. Nagy Szabó Ferencz szintúgy általam közlött emlékiratában sok érdekest jegyzett föl e nevezetes férfi életéből, miknek alapján az Erdélyország Történetei Tára II. kötete 3—14 lapjain olvasható életirat készült, s melyhez némi pótlék gyanánt legyen szabad nekem is ide igtatnom közelebbröli nyomozásim azon eredményét, mely szerint Marosvásárhely bel- és külvárosának a legközelebbi időkig fenállott helyhatósági alkotványa e jeles férfinak — mint 1604-en odavaló főbirónak — saját esze és keze müve.

Nem tartozik czélomhoz amaz életirási adatokat itt egész kiterjedtségben ismételni; csak a mennyiben a kedvtelésből inkább mint a tanulás komoly elhatározottságával olvasók biztosb öntájékozhatása igényli, nagyjában kivánom érinteni.

Borsos Tamás született 1566-an Marosvásárhelytt: 1597-n jegyzőségi, 1599—1604-n főbirói tisztet viselt; a vár épitésének 1602-n főinditója, a déézsi országgyülésen 1603-n városi követ, 1606-n Bocskai fejdelemhez Marosvásárhely hódolatának Kassára megvivője, 1605-től kezdődőleg fejdelmi táblabiró s mint ilyen a törvényhozás tagja volt. 1613. 1618. 1625-n a portán ügyvivői, 1615-n a nagyszombati, 1625-n a gyarmati békekötéseknél fejdelmi biztosi minőségben jelenik meg. Közhivatalnoki működése a

kijelölt életrajzban részletesen meg van irva; békekötésekbeni szerepléséről valamint harmadízbeli portai követségéről eddigelé adatok nem jöttek napfényre; 1613-beli első portai útjának körülményes leirását valamint korának—1585-től 1612-ig terjedőleg—önkezüleg irt történetrajzát, fenemlitett történelmi gyüjteményökben kiadták gróf Kemény József és Nagyajtai Kovács István — 1618-ki második portai követségéröli Naplóját az olvasó ím itt veszi.

Czíme: Borsos Tamásnak második portára való járásának közönséges historiá(ja), melyet obiter csak irtam az Konstantinápolyba, in anno Domini Jesu Christi 1618, anno a creatione mundi 5574, anno vero Mahumetis profetae 1029. Naplóirónk Kamuti Farkas országtanácsossal mint főkövettel 1618 ápril 18-án indul ki a fejdelmi székvárosból Gyulafejérvárról; megérkezik Konstánczinápolyba május 14-én. Kamuti eljö még azon évi augustus 10-n, Borsos ott mulat — egyelőbb pótló és csak ideiglenes, később rendes követi minőségben — 1620 ápril 3-ig, tehát szinte két évig.

Ki nemzeti fejdelmek alatti történeteinket csak némileg ismeri: tudni fogja, mi volt Erdélyre nézve 1618 és 19. Ezeknek — a vallásos és politikai forrongásban élö népek kedélyébe úgyszólván tudtokon kivül lerakott—eszmemagvaiból születtek az 1620—21-ki valamint az 1625—27-ki évek eseményei; melyek, miután Bethlen Gábor merész lelkének merészebb tervei szerént a magyar-keleti politikának a magyar-nyúgoti fölött diadalt nem szerezhettek, legalább Erdély önállóságát egyidőre, és a protestans vallásszabadságnak a magyar föld határain belöl végképpen megalapitását eszközölni elég erősek voltak. E nagy fontosságu időkben a politikai események műhelye Konstánczinápoly, tűzpontja a diváni ülések, egyik irányadója az erdélyi fejdelmi politika vala. Bethlennek és a szerencsésebb csillagzatu svéd királynak lelke és fegyvere béfolyása alatt volt egyideig-fél Európa, rajtok függött a keresztyénség várakozó tekintete. S naplóirónk éppen ez évek korrajzához adja— saját látás és hallás után — a legélethűbb vonásokat, mint azon helyen élő, hol az események fonalszálai szövődtek, hol a politikai történetekhez az anyagok legjobbára készültek t. i. Konstánczinápolyban. S valóban tudtomra alig van a XVII. század első feléből fenmaradt korirat vagy történelmi emlék, mely az európai udvaroknak

a portához viszonyait, az idegen követek és fejdelmi ügynököknek a szultán minisztereihez és egymáshozi állásukat valamint a kölcsönös érintkezések modorát, rendét és formaságait a mi naplóirónkhoz hasonló részletességgel fenhagyta volna; mit én bátor vagyok ezen Napló egyik előnyének tartani, s rá történet- és koriróinkat szerényen figyelmesekké tenni.

Belső elrendezésre nézve e Napló kettőből áll: napi jegyzések- és a fejdelemmel s országnagyokkali levelezésből. A jelentések mellé legtöbbnyire oda van csatolva Acta dierum, Memoria, Memoriale és más czímrovatok alatt: a naplóiró egygyelmással mit beszélett, végzett, tervezett és hajtott végre? kitől, hol, mit hallott, látott, tapasztalt? hazájába kihez, mikor, mit irt? mi egy vagy más kérdésben sejtelme, ohajtása, nézete? S kivált ez utolsót azon hol tartózkodó, hol nyiltabb, de mindig tisztelet- és alázatteljes hódolattal, a valódi szerénység azon minden követelés nélküli hangján, mely tanácsait nem egyszer segitette fejdelmi akarattá emelkedni. Fejdelmi urának ügyesen szőtt terveit egész szívvel-lélekkel kivánja előmozditni; de az udvariasság, önmérséklet és diplomatia símaságát az ellentétes érdekü udvarok követei irányában még sem felejti, s a mikor és hol azok felejteni látszának, nemzetének s fejdelmi urának minden becsérzetét keblében és ajkain hordozólag torolja meg. Valóban ha figyelmezünk Borsos béhizelgő, óvatos, fürkésző modorára, melyet ő a porta minisztereivel, a római császári követekkel és havasalföldi vajdákkal szemben követ, s ez által azok legtitkosabb érzületét kipuhatolja, czéljaikot úgyszólván szívök rejtekéből kilesi, mig ő uráét legtöbbnyire elhallgatni és mellőzni tudja: lehetlen el nem hinnünk, hogy nagy idők szülik a nagy embereket, s hogy a magyar, nemes nyiltsága mellett is szintúgy mint bármely más nemzet fiai, képes volt egykor a diplomatiára s mélyebb politikai combinatiok bölcs kivitelére.

Lesznek olvasóim között kétségkivül olyak, kiknek ama kicsinkés szóviták és versengések, mik e Napló elején Borsos és Kamuti között előfordulnak, viszszatetszését idézik fel: ezeket kérem, szíveskedjenek e megbocsátható gyöngeséget inkább a kornak mint nekik róni föl; valamint lesznek olyak is, kik az egészet hoszszadalmasnak, sokszor ismétlésekbe átmenőnek tartandják: mit azonban kárpótolnak s olykor a legkellemesbben elfelejtetnek azon korbeli

persa, lengyel, havasalföldi, osztrák és cseh, magyar és erdélyországi viszonyokat illető adatok, egyes közbeszőtt történetkék, fontos diplomatiai és nemzetjogi kérdéseknek érdekes felvilágositása. Kik elfogultságot vélnének az iró szemére lobbanthatni, azoknak feleletül leend több ízben kimondott elve: mely szerént ő fejdelmének hüséget esküdt, annak tartozik mindenek felett szolgálni. Avagy mást cselekedtek-é a római császár követei: Molardus és Startzer? Ki Pray Principatus Gabr. Bethlen és Epistolae Procer. R. Hungariae czímü munkáiba tekint, meggyőződhetik ez iránt. Kik végre Bethlennek országa és saját politikája érdekében követe által használt diplomatiai eljárásait kétszínü ravaszságnak s cselszövő nagyravágyásnak hajlandók bélyegezni: emlékezzenek meg azok eljárására is, kik most Eszterházyt, Forgácsot és Dóczit, majd Kamutit és Báthori Andrást, majd ismét Rádulyt és Gáspár vajdát izgatták fel Bethlen és országa ellen; kik — Borsos szerént — rá csak azért haragudtak, hogy mint megelőzőit, tetszésök szerént ide s tova nem hurczolhatták, saját politikájok kivitelére eszközül nem használhatták.

Kiadási példányom az, mely a m. vásárhelyi Teleki-könyvtárban őriztetik, t. i. Borsos Tamás gyüjteménye — egy ívrét alakban, kemény táblába kötött vaskos könyv, melynek czímirata: „Borsos Tamás maga életének s életebeli dolgoknak és konstantinápolyi követségének leirása,“ s melynek elején van a gr. Kemény és Kovács István által kiadott s általam is fennebb érintett Itinerarium czímü útinapló és Borsos Tamás 15-85-től 1612-ig terjedő történeti jegyzései, valamint ugyancsak az ő második konstánczinápolyi útjának leirása; azután a zsitvatoroki és más békekötések czikkelyeinek egykoru másolatai, némely rövid jegyzések, s bérekeszti gyüjteményem I. kötetében közlött Toldalagi-féle Emlékirat. Az általam ím most ismertetett második portai követségi Naplóról az Erdélyország Történetei Tára kiadói azt irták*), hogy az többnyire török módra simitott papirosan, apró, sürüen öszszevert betükkel van irva; mi valóban is oly sürü s itt-ott oly megkopott, hogy lemásolhatása iránt egy ideig szinte kétségeskedtem. Hogy e Napló nagyobbára Borsos kézirata, bizonyitják kezeimnél levő s hátul az okiratok közé fölvett saját kézzel irt levelei.

*) II. Kötetjök 11 lapján.

BORSOS TAMÁSNAK MÁSODIK PORTÁRA VALÓ JÁRÁSÁNAK KÖZÖNSÉGES HISTORIÁ JA,) MELYET CSAK OBITER IRTAM MEG AZ CONSTANTINÁPOLYBA, IN ANNO DNI JESU CHRISTI 1618, ANNO A CREATIONE MUNDI 5574, ANNO VERO MAHUMETIS PROFETAE 1029.

Istennek szent kegyelméből második útamra indultam el Constantinápolyba az continuus oratorságra 1618, die 25 mensis martii nagy keserüséggel az én kedves házamtól Marus-Székely-Vásárhelyről.

12 die aprilis indultam el Fejérvárról, és az nap jutottam amaz undok fertelmes városba, Szász-Sebesbe.

14 die jutottam Szebenbe, és ott az szebeni uraim nagy emberséggel gazdálkodának.

18 die jutottam Brassóba, ott is az brassai uraim nagy böcsülettel bőséggel gazdálkodának.

Mikor elindultam házamtól, hoztam véllem házamtól el útiköltségbe fl. 35 forintot.

Adott volt urunk nekem még Fogarasban kinlétemre 100 forintot, 10 sing gránátot, kiből egy nadrágot csináltattam, az többit othon hagytam; item adott két vég korasirt, kit az szolgáimra ruháztam. Mikor Fejérvárról elindultam, adott ő nagysága szolgálatomba 159 forintot — dutkát. Brassóban az brassai uraimmal

adatott szolgálatomba 4 lovat, melyet vettek volt 99 fr. az mely lovakat csak úgy vettek, hogy ha én kezembe adták volna kész pénzül azt az 99 ft. én othon hat lovat vehettem volna vélle jobbakat.

Ezekhez a lovakhoz adatott ő nagysága paraszt formába csinált erős kocsit; az lovakhoz adtak fejér hámokat, pokróczot, tarisnyát, kocsihoz lánczot, szekerczét, kocsist is, az ki béhozta a kocsit.

Az szent Istennek kegyelméből indultunk ki Brassóból 20 die aprilis; az nap mentünk Rosnóra.

21 aprilis mentünk által az nagy utálatos havasokon az Királyköven, és jutottunk Rukaljra Havaselben. Ott mindjárt elkezdé Kamuti uram az nagy irigységet, és ott izene rám Jósika Ferencztől, hogy többször én szolgámat elöll ne küldjem szállás fogadni, és élést is szállásomra ne szereztessek, mert meg nem engedi; hanem vagyon neki szállás osztója, és attól várjak s élést is az ő szállásáról az mi leszen ő adat. Kit én hallva, mindjárt menék szállására, hogy én ezekről jó idein vélle szépen végezzek; de meg sem hallá szómat, hanem más korba vetette, s meg sem mondhatám neki miért mentem.

23 die aprilis jutánk Tergovistyára, és ott az elkezdett dolgot végezé. S valóban megizente hát az vajda gazdáinak titkon, hogy senkinek szállására ne gazdálkodjanak, sem nekem, sem másnak az vajdáéból is, hanem csak neki, és ő adjon abrakot az kinek akar. Kire képest a beste hitetlen kurvák semmivel nem gazdálkodának. Ki csak Kamuti Farkas uram irigysége, fösvénysége és maga nagyzása lőn. Mert valamikor azelőtt követek ott jártak, de mindenkor az kapitiáknak külön gazdálkodtak. Az ő szállásáról is pedig semmit nem adának, hanem harmad napig minden élést pénzen vétettem. Egy nap az vajda igen megvendégle egy igen szép kertben egy tavaszi levélszín alatt, és Kamuti uramnak egy szép kék lovat ada ajándékon, de másnak senkinek semmit nem.

25 die aprilis indultunk ki Tergovistyáról, és addig néze maga Kamuti uram, hogy a szállást elvétők, az mely faluba meg kelle vala szállanunk, és igen későn—majd éjfélkorba jutánk egy igen roszsz puszta faluba. Ott is azt költé Kamuti uram s az szolgái, hogy Boldisár deák vette el az kalauzt, ki miatt csaknem roszszul jára Boldisár deák—alig óhattam meg, maga semmi vétke nem vala.

26 Die aprilis jutánk Bukarestre; és noha ott is igen mondják vala, hogy mindent adnak, és tölle várjunk, de hogy annak mi nem hihettünk, az legények gondviselésekkel hát egy kis szekér szénácskát hoztak; az kiért mindjárt ott is reám izene, hogy elfogjam az kóborlástól az szolgáimat, mert nem leszen jól dolgok. Én is megizeném, hogy bizony elvettem, mert én is urunk szolgája vagyok s nem ő kegyelme abrakossa, s nekem is el kell élnem. Mely dolog felöll hozzája indulék, és az istálóba mene előttem s nem akara kijőni az még ott lők, hogy ne beszélhessek vélle. Én is látva állapotját, oda hagyám. Ez alatt az szállásomra kétszer izent az legényünkre, hogy azon szekérre felrakják az szénát kiről lehányták, s ő szállására vigyék; mert ha oda nem viszik, úgy vereti meg őket, hogy pokróczba viszik őket az szállásra; de azért ugyan nem adák oda az szénát, csak dobja fokával *) marada.

27 die aprilis szállánk meg az puszta faluba. Ott az Ur Isten úgy akará, hogy én rollam elszálla az garázdálkodás; és minthogy az mivel az oláhok gazdálkodtak volna is, ezt is elvonta nem csak én töllem, hanem Házi Jánostól és Gyerőfi Istvántól is: az gazdálkodó törököt kérők, hogy az szerezzen valami kevés bort. Az elmene és az míg oda jára, addig nagy haraggal reá izene Kamuti uram Gyerőfi Istvánra: hogy miért vonta el az boér lovát és borért küldött rajta? maga abba Gyerőfi Istvánnak sem szava sem tanácsa nem vala. Onnat hamar vötte szavát és izene Házi Jánosra: hogy miérthogy ő hir nélkül borért küldötte az törököt**) nem ő az főkövet; azért lássa, ezután legyen ő az főkövet. (Ez közben ebédre hozott vala az gazda ugyan jó cseber bort, de nekünk senkinek abba egy cseppet sem ada, hanem az maga szolgáinak s kocsissinak osztotta fel.) Mikor ezen ők is igen búsulnának, ez közben eljöve az vacsora ideje; csak együnket sem hivata vacsorára, hanem csak Osztroi István uramat. Ezen közben meghoza az gazda török egy nagy cseber bort, de mi el nem vevők, hanem oda küldők Kamuti uramnak; ő meg ismét viszszaküldé mi reánk, de mi osztán igen szépen elosztók a bort, és megivók — a maga szolgáinak és kocsissinak egyaránt adánk benne.

28 die jutánk Girgioba az Duna mellé, és ott meg sem szál-

*) talán: botja fokával. **) holott.

lánk, hanem mindjárt elegendő hajónk lévén, által költözénk a Dunán; és Orosz-Csíkban szállánk amaz jámbor Huszain csauz házához, az ki mint olyan sok gaz népnek, igen nagy emberséggel gazdálkodék —mert többen voltunk száz lóval jóval is. Itt nem lehete egyéb benne, hanem véllem ismét megbékéllék és nagy böcsülettel kezde véllem tractálni.

29 die juták egy bolgár faluba, az hol szénát eleget találánk és éjjel az gazdától elég abrakot lopának az legények.

30 aprilis jutánk Arvátkőre, az nagy görög faluba, az hol sem szénát, sem abrakot nem kaphattunk—igen roszszul lakattunk.

1 die may jutottunk egy roszsz faluba Esti-Stánbolon túl szinte az Novák havassa alá, az hol két éjjel kelle hálnunk az kénesőnek elmaradása miatt.

3 die jutottunk az Novák havassa közibe, egy faluba, kit hínak Szalakőnek.

4 die may jutottunk által az Novák havassának az derekán nagy sok nyavalyákkal, és jutottunk Dobralyba, az hol az csauz féltébe nekem is egy jó bárányt külde.

11 die jutottunk Kucsuk-Csekmeczére *); ott negyed napig hevertünk, hogy az szállás itt benn ki nem vala.

14 die may jutottunk bé az átkozott Constantinápolyba; de bizony elég vékony tisztességgel fogadának, mert csak 13 csauz jött vala ki elönkbe, és azelőtt való állapothoz képest az nap semmivel nem látogatának.

Az magam költségem.

Az mely négy lovat az brassaiak adtak, annak hármát adtam el hatezer és ötöd félszáz oszporán, az ki teszen magyar forintot fl. 96 dr. 75. az negyediket adtam el ezer négyszáz oszporán, ki teszen fl. 21 az magam egyik lovamat az fogarasit adtam Gáspár Jánosnak haza menetelire, kin egy rabot küldött ki, úgy, hogy othon mikor az Isten adja, hogy utánnam kelletik jőni, adjon akkor egy szekzana (?) alávaló herélt lovat, az kit ide utánnam hozzanak.

Magam házától hoztam el útiköltségbe fl. 35, az melyet éppen elköltöttem Constantinápolyig. Itt benn vettem egy sárga atlacz

*) helység Konstánczinápoly közelében.

dolmányt tizenkétszáz és ötven oszporán, ki teszen magyar fl. 11 dr. 75. adtam egy nadrágra Boldisár deáknak 200 oszporát, csizmára 100. Incze Jánosnak is adtam nadrágra 200 oszporát, csizmára 100.

Kamuti uramnak adtak élésbe négy juhot, 15 oka tehénhust, mézet, vajat, riskását, zabra egy napra 60 oszporát, fát egy napra egy szekérrel, 15 kila árpát, bort rendeltek vala egy napra 4 viderl és 2 vider malosát. De hogy Murát csauz bort nem akara adni, hanem egy vider borra 30 oszporát, nem vevé el Kamuti uram, és így elég roszszul voltunk bor nélkül; szénára 15 napra rendeltek volt 9 ezer 8 száz és 20 oszporát, kit eddig meg nem adtak. Ebbe az élésbe nekem egy napra adtak fél juhot, valami kevés riskását, vajat, mézet, kenyeret néha egy hétbe három vagy négy napra, adtak egy napra 10 oszporát; azon kivül kenyért magam pénzemen vettem, bort az magam rovására hordattam.

Az Kamuti uram tüzénél csak egy darab pecsenyét sem hagytak megsütni, maga elég fát adtak; nekem fát sem hagyott adni — talám ha két hétre való fát adtak — hanem én magam pénzemmel völtem fát is. Mártonnak az kocsisnak hazamenetelére adtam 100 oszporát, hogy az brassai biró nekem azért ajándékba való késeket küldjön; de semmit nem küldének.

Vöttem egy lóra való aranyos-ezüstös szerszámot kétezer kilenczszáz oszporán, ki teszen fl. 43 d. 50 — magyar forintot.

Kamuti uram megyhagyta vala Sajgó Istvánnak die 19 may, hogy rovásra hordjon bort az asztalra; és usque diem 7 juny hordottak bort — 874 oka bort, kiben mi az úr asztalán meg nem ittunk 400 okával, az többit eltékozlották; az én szolgáimnak sem adtak ebben, hanem külön rovássok volt, és eddig ők is hoztak 40 oka bort. Ekkor én is meghagytam az én szolgáimnak, hogy három oka bort hozzanak magoknak egy napra. Ugyan ekkor igíré Murát csauz, hogy ád 100 oka bort és 50 vider malosát; de Kamuti uram nem akará elvenni, én nem tudom mire nézve — ám lássa.

11 die juny hozott a csauz szénára való pénzt 8 ezer 800 oszporát, de 240 oszporát viszsza adtunk néki benne, — ezt az széna árát tegnapra tudta a csauz, hogy akkor tölt el ennek az szénának az napja, immár ezután új szerre kell. Ugyan ekkor vevé magára az csauz, hogy eddig való bort megfizeti az korcsomárosnak az eddig való rendelt bor árából; de az malosa árát meghagyá Kamuti uram, hogy pénzül hozza meg a csauz.

12 die juny lévén Kamuti urammal igen rút nagy confusionk, ez ilyen, hogy azelőtt való estve én nálla lévén, nagy kedvesen beszélgettünk és úgy váltunk el egymástól. Ez nap reggel jöve ide Gáspár János uram, s hogy együtt beszélgettünk vala az én házamban, jöve oda bé Juszuf csauz is s mondá, hogy Kamuti uram hivatta. S mikor felment volna Juszuf csauz, és onnat alájött volna, mondá, hogy Kamuti uram őtet az basához küldte és cancellariushoz; kinn Gáspár János urammal csak elálmélkodánk, hogy minket hátrahagyott, s miis felmenvén, az több szavaink között mondék néki: Hiszem miis arra valók volnánk, az mi kegyelmes urunknak szolgálnánk. Kire Kamuti uram számtalan hoszszu historiákat előhozván és nagy contemptusra való ratiokat, sok szóval mutogatá azt, hogy ő néki elég sok főszolgái vannak, régi igaz nagy nemből való nemes ember gyermeki, nem mostan lött nemes emberek; ha akarna, azoktól is eleget izenhetne, de ugyan csak az csauztól akart izenni. Kire én mondék: hogy szinte az nekünk esik gyalázatunkra, hogy mi volnánk az mi kegyelmes urunk szolgái, s nem mi véllünk szolgáltatnak. Erről is számtalan sok historiát elönkbe hordván, ki mind contemptusunkra nézett: végre szörnyü vituperiummal hozá elő az Török Sigmond és Bölöni uram öcscse dolgát, hogy ki hozta bé s mint lött a dolog, és ez alatt árultatás vagyon. Kit nyilván láték, hogy csak mind én reám néz abból is sok számtalan szavai; többi között mondá azt is, hogy a mi kegyelmes urunk erőssen meghagyta neki, hogy senki szolgáját vélle el ne bocsássa. Mikor az féle sok fenyegető szavát elúntam volna, végre mondám: hogy látom, hogy kegyelmed mind engem kárpál ha obscure is, de kegyelmednek vagyon nagyobb büne abban, ha vagyon, nem nekem; mert mikor az én kegyelmes uram engem elbocsátott, én véllem is beszéllett az én kegyelmes uram, de énnekem az félét nem szollt, hogy valaki jámbor szolgája el ne jöjjön; sőt ha kegyelmed jól tudta, annyira nagyobb vétke vagyon kegyelmednek, hogy kegyelmed még Törcsváránál meglátogatá őket, látta is kegyelmed, hogy ott vagynak; csak egy gyermektől izented volna meg azt, hogy a mi kegyelmes urunknak akaratja az hogy el ne jöjjenek—ha én nem akartam volna is, kegyelmednek is viszsza kellett volna őket üzni—s én is viszsza üztem volna. De nekem sem kegyelmed, sem más senki nem mondotta. S másszor is

láttam én, hogy az féle főember szolgái ló venni eljöttek, lovat vettek s haza mentek. Azért énnekem egyikkel sincs semmi dolgom; ha ki latorul cselekedett, ő adjon számot rolla, magamra semmit nem veszek. Mikor ezt hallotta volna, hogy urunk ő nagysága véllem is beszéllett: neki ugrék az ágyba, és kiáltani kezde, s elfakada sírva, hogy ha én véllem is beszéllett urunk ő nagysága, hát hol az ő dignitássa? mert én Erdélyben sem vagyok egy rendben ő vélle. Ezen kiáltott, sírt, mérgében reszketett minden teste. Kire én ismét mondék: Hiszem az én kegyelmes uram engem sem bocsáthatott néma-módra el, hanem beszélleni kellett véllem; azon az kegyelmed főkövetsége s dignitássa nem lédáltatott. Ihon vagyok én, s ha az Török Sigmond és Bölöni uram öcscse béjövése ártott az mi kegyelmes urunknak s én miattam lött: nem elszökő ember vagyok, s mikor haza viszen az Ur Isten, megtalálnak érette; de én immár elúntam az sok számtalan pirongatást, fenyegetést érette. Én sem nem mondom, sem nem tartom magamat egyenlő embernek kegyelmeddel, de én is az én kegyelmes uramnak rendem szerént való szolgája vagyok—nem valamit mond kegyelmed, mind azt cselekedem? Úgy nem tarthatlak mint Istenemet, de az uram böcsületiért eddig úgy tartottalak mint az uramat fejedelmemet—én immár elúntam az nagy mód nélkül való sugorgásomat. Ez féle rút mód nélkül való contentiok után én csak kijövék az ajtón. — Ezen nap vétetett pénzen valami kevés abrakot Kamuti uram, és hogy abba akart adatni, nem vőm el a pénzen vött abrakat, eo respectu, hogy ha hatvan naptól fogva magáéban semmit nem adott, sem az fejedelemében, ne mondja azt, hogy engemet is azzal tartott. Ez nap este felé Péter deákkal az sáfárával ez felöll beszélgeték vala csak, és ugyan valami részből panaszlám neki az nagy esetünket, melyet bévittek Kamuti uramnak; és Péter deákot felhivatván, examinálta beszédünkről, s azután igen megfenyegette, hogy én véllem beszéllett, s mondotta azt is, hogy ha haza mennek, törvény nélkül nem hagyja.

13 die juny az előbbi szavait megteljesitvén, mindenik hire nélkül az csauzzal Jósika Ferenczet küldötte volt bé az basához; az basa úgy contemnálta, hogy csak ingyen sem izent töllo, hanem az csauztól izente meg, hogy az szultán Szulimán Athnaméjának és az megholt szultán Ahmet Athnamejának az pariáját küldje bé más nap Gáspár János uramtól.

Ez korban érkezék az roszsz hír havaselföldéből, hogy Alexander vajdát kiüzték az ország népe, kinn igen megijedtünk vala.

17 die juny úgy külde bé engem az basához Kamuti uram, hogy mind betegsége felöll szóljak, és az csauzt is el ne küldje híre nélkül Erdélybe.

18 die juny juta ide postán Demjén Ferencz, és hozott nekem három levelet: egyiket urunktól, másikat cancellarius uramtól, az harmadikat Mikó Ferencz uramtól, az kiben nagy punctok valának, ezek: hogy az mi dologról irt ő nagysága Kamuti uramnak, fogja kegyelmeddel közleni — úgy mond.

20 die juny voltunk szemben az basával, az hol oly tisztességet tőn velünk Kamuti uram, hogy kirekeszte az basa házából, az ki soha nem esett vala kapitiákon. Valamit beszéllett, ő tudja; mi abban semmit nem tudunk. Ez nap adák Gabrillás vajdának is az havaselföldi vajdaságot. És mindjárt nagy fenyegető szóval izene Gabrillás vajdának Jósika Ferencztől és Osztroi Istvántól, hogy kedvét keresse urunknak s neki stb. maga az urunk ő nagysága hagyása szerént, ha maga nem meketett volna is, minket kell vala az vajdához salutálni *) az urunk böcsületiért, nem Jósika Ferenczet sat. Ez nap jövének vala az basától, s hogy az szekérbe ülnek vala, akkor monda nagy contemptusból: hogy most látom én — úgy mond — mivé tartják itt az kapitiákat; bezzeg — úgy mond — emberséges ember az Startzer.

23 die juny voltunk ismét szemben az vezérrel, és akkor alkalmason kijelenté magát az vezér, és igen sokat beszélle; de Kamuti uram sokat nem hagya megmondani előttünk magyarul Házi Jánosnak, az mit törökül a basa mond vala; kiről azután való egynéhányszor colloquiumunkban fogja vala reám erővel, hogy hallottam mit szólt az vezér János felöll. Én nem hallottam — mondék — mert az mit törökül beszéllett, nem hagyád megmondani magyarul — az melyen erőssen protestála hogy felirja.

26 die juny küldé bé az basához Jósika Ferenczet és Házi Jánost, hogy sollicitálják az audientiát; de az basa megizené töllek, hogy ő vélle nem beszél, mert látja, hogy az mit azelőtt beszéllett — hogy Athnamét kért — most azt mondja, hogy nem kell neki

---

*) küldeni.

s mást beszéll; hanem ha mi dolga vagyon, adja irva articulatim, s ő az divánban az vezérnek eleibe adja, s válaszsza leszen. Ekkor negyed napig feküdtem az köszvényben.

28 die juny külde Kamuti uram engem az basához, kinek sokat izene töllem: hogy nam ő nagysága maga azt végezte volt, hogy oda hivatja az kadi-leszkereket*) és vezéreket, és beszéll minden dolog felöll vélle; s most immár azt izené, hogy levélbe irassa s úgy küldje bé. Eléggé kérém az basát, hogy azt elhagyja s ő nagyságával beszéljen az követtel, de az basa soha nem cselekedé, hanem ugyancsak perseverála abban, hogy irja meg a mit akar s irva adja bé. Én megmondám az vezérnek, hogy az mi kegyelmes urunk csak credentionalis levelet irt az főkövet mellett, hogy meghigyjék szavát. S hogy lehet az, hogy ne maga szolljon, hanem levél által irassa meg? Erre az vezér azt mondá: hogy tudtam én azt, mert énnekem is csak azt irta az fejedelem, hogy meghigyjük szovát. Az kihez képest — úgy monda az basa — mikor az hatalmas császár keze csókolni béjött is, akkor az egész diván előtt megmondottam neki, hogy ha mi követsége vagyon, mondja meg az egész diván előtt. Hiszen nem én bűnöm, ha akkor az egész diván előtt meg nem mondotta ha mi követsége volt, hanem olyakat beszéllett csak, hogy azután osztán ő maga azt mondja, hogy ő neki nem kell Athnamé. Akkor Athnamét kért, most későn olyat beszéll, hogy semmi ez mostani szavai az előtt valóhoz. Ezért hogy ezután is ne mondja, hogy imezt mondta s amazt mondta, azt akarom, hogy irja meg, s küldje irva minden kivánságát, s válaszsza leszen. Mert ha akkor is az egész diván előtt megmondta volna akaratját, eddig othon volna. Mely választ hogy megmondék neki, csaknem kilélé az betegség.

29 die juny lévén egymás között főképpen való disputationk ezen dolog felöll az maga házában, az hol jelen volt Osztroi István uram, és felette igen protestála ő kegyelme előtt én ellenem, hogy voxot kért töllem az fejedelem dolga felöll, s nem mondék voxot. Oly igen sok rút, mód nélkül való veszekedéseket mivele ekkor rajtunk Gáspár János urammal, hogy csak megirni is irtozom tölle: azaz hogy ő mindenben látá, hogy elvétette útát; az nagy akarat

*) hajdan a hadi sergek főbirái.

és felfualkodás miatt oly voxokra akart menni, hogy osztán azzal mentse magát, hogy mi szónk és mi akaratunk; maga egyfelöll töllünk kérdett voxot, s azonban ugyancsak azt mondotta, hogy ő bizony senki szavân nem jár, mert az ő instructiojába még csak az is nincsen, hogy: kegyelmetek, hanem csak: kegyelmed; ő az főkövet, ő senkinek nem engedi hogy társa legyen. Sok számtalan éktelen veszekedési után végre azt veté előnkbe, hogy mind hárman egy-egy Athnamét irjunk, és úgy comportáljuk: melyik lészen jobb, s azt adjuk bé. Kire én mondék: hogy én nem ártom abba magamat, mert én ahoz nem értek. Ezen felcsattana s rettenetesen protestála Osztroi uramnak, hogy nem akarunk az fejedelemnek szolgálni. Kire én is ugyan megbúsulék, s mondék: hogy kegyelmed az főkövet, kegyelmed azt mondja, hogy nem köz a követség; de ha köz volna is, hogy avatom én abba magamat, ha etiam in rerum natura sincs az, hogy az én kegyelmes uram én reám azt bizta volna, hogy én Athnamét csináljak egy országnak s fejedelemnek szabadságáról, ha én soha szememmel sem láttam Athnamét. Azért vagy protestál kegyelmed vagy nem, de én bizon nem csinálok; mert még ő nagyságának az mi kegyelmes urunknak egész tanácsival együtt ülve is gond volna azt feltalálni más exemplar nélkül, nem hogy nekünk Gáspár János urammal. Ha kegyelmed magára veszi, lássa: kegyelmed fő tanácsa az mi kegyelmes urunknak, s talán vagyon kegyelmednek módja benne, de nekünk nincsen. Kire ismét hogy kérdette volna, hogy mit kell hát mivelni? elvégre én azt mondám: Ha ugyan Athnamét akarnak adni, olyan protestatioval kell elvenni, de csak minutáját nem az corpusát, hogy küldjék Erdélybe az mi kegyelmes urunknak és az országnak, és ha tetszik, fő ismert követtel meghozhatják, s ha penig nem, othon értse ő nagysága. Ez közben valamint akarják itt, de az adó dolgát elvégezhetik, és arról derék választ vihetnek. Ekkor elúnván az sok köztünk való altercatiot, ebben hagyjuk és enni akaránk menni; de én nem ehetém, mert eltöltem vala méreggel, hogy látám, hogy mind azon mesterkedik, hogy az ő maga vétkébe minket ejthessen, és magát azzal kitisztithassa.

1 die july hivata bé az vezér délután, és ott voltak szembe az mufti, az két kadi-leszker, a vezérek, cancellarius, nizancsi

basa*), tefterdar. Ekkor lőn valóban való contentionk, ratiocinála Kamuti uram, de bezzeg oda monda az mufti: hogy hazugok vagytok mind te s mind az uratok s mind országtok. Kinn megbúsulván Kamuti uram, monda: hogy én hazug nem vagyok s nem voltam, megmutatom mutafarakaságomról**) való levelemmel is, hogy az hatalmas császárnak igaz szolgája voltam. Kire monda az mufti: ha mutafaraka vagy, hogy nem ülsz a hatalmas császár mellett? Ezen megbúsulván Kamuti uram, az székit is elfordítá, törökül monda: ma elvetted töllem az hatalmas császár kegyelmességét—az kinn az vezérek megszollíták az muftit. Ezek után ismét sollicitálván az Jenő dolgát, monda az mufti: vegyétek el ti kezeteket rolla, s megalkuszunk mi az némettel rajta—mi gondunk az. Kire felele Kamuti uram: hogy mi az németnek nem hagyunk az mi országunkban igazgatni, s ne adja az németre az mi országunkat. Erre ismét monda az mufti: az hol azt erősititek, hogy ti meg nem vehetitek, álljatok el ti mellőle s megveszszük mi tinállatok nélkül is. Erre monda Kamuti uram: hiszem Erdély is az hatalmas császáré s Jenő is, miért kellene megvenni? Sok számtalan altercatio forgott ez felöll, kinek ez az fő summája. Ismét menénk az adóra: hogy miért nem adjátok meg az adót? Ezt oltalmazá csak azzal Kamuti uram, hogy megengedte volt Naszup basa tíz esztendeig; kiből én reám is foga s az ellen nem sokat szollának, hanem azt: hogy hazudott Naszup basa—mert császár soha nem engedte meg—és azért ment el az feje. Mikor ezen sokat altercáltak volna, ez közbe hozák elő, hogy eddig mennyi adóval tartoztak, és az felett az hatalmas császártól száz huszonöt ezer aranyat kértenek kölcsön, kit Székely Mózesnek adtak s kit Toldi István hozott el. Erről előhozák az regestrumokat, s Buga (?) Szadi basa is előálla s monda: hogy én adtam azokat az én kezemmel. Ezt is valóba oppugnáljuk, hogy ország soha nem kérte azt az summát; ha valaki ide futott és pénzt adtak neki, kérjétek meg tölle; Székely Mózes soha erdélyi fejedelem sem volt, mi soha nem fizetjük senki adósságát. Ezek után monda az mufti: S hát mit akartok? Ugyan nem akartok adót adni az hatalmas császárnak? Erre monda Kamuti uram: az én uram nem mondja, hogy adót nem ad, hanem azon könyörög az hatalmas császár-

*) a diváni kiadványok hitelesitője. **) főkövetségéről.

nak, hogy minthogy Lippát sok vitézinek vérek hullásával vötte meg, sok költségével, és azután Moldovába is országostól igen sokat költött, mégis ezután három vagy négy esztendeig ő hatalmassága engedje meg. De az én uram ebben is csak ő hatalmassága kegyelmét várja. Ez sok contentio után elvégre monda az mufti: ha eszetekbe vennétek magatokat, nektek volna jobb hogy megadnátok az adót. De jól meglássátok mit cselekesztek. Ellehet most is az hatalmas császár az ti adótok nélkül; csak jövendőben meg ne bánjátok timagatok. De én ezt mondanám s talán jobb is volna, hogy eddig való adót, adósságot mind hagynánk hátra, és az hatalmas császárt ne bántanátok vélle, hanem adnátok meg az adót, ez jobb lenne nektek. De Kamuti uram ugyan azt exaggerálta, hogy mindnyájan könyörögjünk a császárnak, hogy mégis elengedje három vagy négy esztendeig; de erre azt mondá az mufti, hogy ők azt meg nem merik próbálni. Ekkor este lön és el kellett jönünk.

5 die july újabban voltunk szembe az basával. Ekkor Gáspár János uram beteg vala és nem jöhetett vala bé. Házi János vala tolmács mikor az tractatus kezdeték. Kamuti uram sollicitálja vala, hogy tenne választ az adóról, de az vezér arra mene: hogy igen akarjátok, hogy az ti dolgotok előmenjen mindenben s az hatalmas császár dolgát meg sem emlititek. Hol vagyon Jenö, hogy semmit arra nem szollasz? Adjátok meg az hatalmas császárnak vagy nem? Erre Kamuti uram elég sok circumstantiákkal, sok szóval felele meg, hogy nem adták ő kegyelmének követségébe s ő arról semmit nem tud szollni. Kire azt mondá az basa: hogy micsoda követ vagy tehát? Az urad azt irta melletted, hogy mindeneket te rád bizott, teljes tanusággal bocsátott. Szinte arról nem tudsz te semmit szollni, az miről inkább kellene. Az ti adótokat az hatalmas császár semminek tartja, csak tennél választ Jenő felöll. Kire monda Kamuti uram: én számba azt nem adták; hiszem én követ vagyok, s az mit az uram az én számba nem adott, azt nem mondhatom. Ezenközben digrediálván Kamuti uram sok szóval, mondá: hogy Jenőt az mi kegyelmes urunk meg nem adhatja, mert sok vitéz ember vagyon benne s erőss hely, s körülle vagyon az egész hajduság és az német császár birodalma, s megsegitik; sőt azt úgy nem engedik, hogy az német kész felbontani az hatalmas császárral az frigyet érette. Kire azt mondá az basa: hogy ha sok vitéz ember vagyon

benne s meg nem veheti az urad, tehát vegye el kezét rolla, ne tartsa semmi közét hozzája s megveszi az hatalmas császár; ha penig bánja az német, mi azzal semmit nem gondolunk, hogy haragudjék, bátor felbontsa az frigyet. De csak úgy gondolkodjatok felölle, hogy valameddig az ottomanni nemzet tart, de soha azt nektek nem hagyják. Mikor ez ellen is sokat ratiocinála Kamuti uram: hogy hiszem Erdély országa is az hatalmas császáré s Jenő is, miért kellene elvenni Jenőről kezét az mi urunknak? Nagy kedvetlenül két úttal is mondá az basa, hogy ez féle hiábavaló csavargó szavat hagyj békét; szollj ezzel ha szollasz: adod-é meg Jenőt vagy nem? Ugyan sok szóval szolla ismét: hogy én nem igérhetem s nem is adhatom, mert az én uram azt az én számba nem adta. Kinek ilyen okát mondhatom: ez néhány üdőben valamennyi követe, kapitihái innet kijöttek, mindenik azt hozták az én uramnak, hogy mind az fő vezér s mind nagyságod azzal biztatta, hogy most Jenőt meg se emlitsék. És az én uram azért hagyta ezt csak hallgatásba. Hanem az mint az mufti választ tőn: hogy eddig az mi hátra vagyon az adóban és adósságban fenn vagyon, az maradjon hátra, és immár kezdjétek el az adóadást — nagyságod ezt irja meg az én uramnak s én elmegyek. Az én uram az adót megküldi. Jenő felöll is küldjen ő hatalmassága egy csauzt, s én is megmondom mind az uramnak s mind az országnak az hatalmas császár akaratját, s tudom, hogy az ország választ teszen rá. Kire aztán monda az basa: én nem küldök soha, ti lássátok; most immár csak készen vártam az urad mellétted irt levele mellett, hogy te*) .... de látom hogy semmi nincs benne. Ez féle sok különb különb altercatiok után végre sollicitálja vala Kamuti uram: hogy ezeket mind irja meg nagyságod az uramnak s bocsásson el engem. Kire monda: hogy én is csak olyant irok az uradnak, az mit nekem irt; mert nekem s az hatalmas császárnak is csak azt irta az urad, hogy meghigyjük szódat. Én megirom, hogy te az hatalmas császár kivánságára és az uradnak igéretére semmit egyet sem szolltál, követséget nem mondottál; azért az mivel ide jöttél, ugyan azonnal elmehetsz — csafa geldi. Az hatalmas császár az ti adótokat semminek tartja ha ez világon sem volna; legkönnyebb volna aztán arról végezni, ha szótoknak

*) a szövegből egy szó az iró által ki van törölve.

állanátok, és az hatalmas császár akaratja is meglenne. És ezzel nagy haraggal egymástól elválának.

6 die july reggel löttünk szemben az kezlár-agával.*) Ez igen nagy emberséggel lön szembe véllünk, csak hogy ott is bizony nem tetszék nekünk semmi magaviselése Kamuti uramnak, hogy csak ingyen sem salutálá urunk nevével az kezlár-agát. Azért mind hármunknak igen szép kaftányokat adata s igéré magát minden jóra.

Ugyanazon nap estvefelé lönk szembe Görcsi Mehemet basával—elég sok altercálással, semmi haszonnal. Az basa is forgatá s hányá inkább csak azt, hogy mint hányatta ő ki Rákóczit, hogy németes kezdett volt lenni. Kamuti uram is eléggé kérkedik, mennyi hadakat ő viselt, és ő most is az Erdélyországnak fő generálissa. De az basa csak egy cseppel sem beszélle különben, mint az kajmekám, azaz: hogy semmi minden ratio, ha Jenőt meg nem adják, fenn áll az száz huszanöt ezer arany forint adósság, fenn áll az ő adta 40 ezer tallér, de bizony soha az hatalmas császár Jenőt Erdélynek nem hagyja — ez minden summája az beszédnek.

9 die july juta ide Gyárfás Pál postán.

10 die july változék meg az kajmekámság, és lön kajmekám Kara Mehemet basa, az ki azelőtt fővezér volt. Azon nap ott voltunk mi is köntös csókolni.

23 die july külde engem Házi Jánossal Kamuti uram az uj kajmekámhoz; az nap reggel morga s osztozék sokat Házi Jánossal. És miért hogy késön mentünk volt és ott találók az angliai és flandriai követeket, azokkal hogy beszélle az basa, mindjárt bémene az belső házába. Oda is hogy utánna izenénk, az tiháját**) küldé ki, és azt izené az kajmekám: hogy mond meg az követnek, hogy holnap reggel legyen készen, mert az hatalmas császár köntösse csókolni kell menni. Kire én mondék: hogy nem azért küldött vala engem az követ ő nagyságához, hanem azért, hogy azelőtt még sok szovai valának ő nagyságának 's arról kell vala beszélleni. S mondék ismét: az mi tolmácsunk igen beteg, csak azért sem lehetünk szembe. Arra azt mondá: hogy keressenek tolmácsot ha kell, de ennek meg kell lenni.

Ezzel a válaszszal hogy haza jöttem volna, igen megháboro-

*) a császári hárem főfelügyelője. **) belső titoknok.

dék Kamuti uram rajta; mert ő neki semmi módja sem akaratja nem vala arra, hogy haza induljon, hanem ismét argumentál vala, hogy ez különben legyen. S mondám arra, hogy ez meg nem változhatik. Kiért nagy éktelen szemeit reám veté s monda: hogy nagy dolog ha te tészsz választ reá. Én akkor ismét hallgaték—s monda: hogy ezt is az magam fejemre veszem. Egy kevés vártatva ismét hivata azon nap estve felé; mondá, hogy ismét el kellene menni az basához. S mondék, hogy én elmegyek, csak kegyelmed parancsolja. Meg ismét elmenék s töllem azt izené: hogy mégis haladjon még az császárral való szembeléttel, hogy ő előbb választ vehessen az basától, s tudja azt meg köszönni az császárnak — et huic similia.

Ugyanakkor kére, hogy Görcsi Mehemet basához is elmenjek és az ő ulufeje felöll való privilegium felöll beszéljek, s kérjem, hogy Görcsi Mehemet basa törekedjék mellette fizetése felöll. Én elmenék, s tehát az kajmekámot az császár hivatta s azzal szembe nem leheték; hanem fordulék az tihájához: hát az is szinte el akar indulni, de azt hirtelen praeveniálám, és eleget sőt sokat beszéllék vélle. Az is ugyanazt mondá mégis, hogy egyéb nem lehet benne, hanem bé kell más nap menni az császár köntösse csókolni.

Onnat menék Görcsi Mehemet basához és ott is megmondám az követséget: hogy az követ igen kéri ő nagyságát, minthogy magára vette volt azt, hogy az ő mutafarakaságáról való zsoldját*) megszerzi, immár ő nagysága vinné véghez, mert lassan-lassan el kellene menni. Kire nagy sok szóval tőn választ az basa: hogy ő sokat munkálkodott abban az dologban, de semmit meg nem cselekedhetett, mert az Kamuti uram baratja**) Landor-Fejérvárott költ, az ott való tefterdár adta, s azólta hány császárság változott? Mert azt Mehemet császár idejében adta Jemichsi Hazon basa. Azután Achmet császár is megholt, soha az privilegiumot nem confirmálták. Másik az, az mi nagyobb: hogy az féle baratot akar mint irjanak, de ha az császár tefterébe bé nem irják, semmi az haszna; azt az Kamuti uram ulufejét***) immár sokszor kerestettem én magam

*) követségi illetménye értendő. A mutefehrik-ek a spahik előkelői közül politikai küldetésekre használtatnak. **) barat, valamely hivatalban megerősitő pecsétes levél. ***)Talán: alafáját, zsoldját illető oklevelét.

az császár tefteriben és nem találhatták meg; hanem én ezután is kerestetem, s ha ott leszen, kiveszem magam s megküldöm Erdélybe is neki. Ezek után kérém azon is: mégis legyen jó akarattal, segitséggel az mi kegyelmes urunk dolgában. S erre azt mondá: hogy nem szükség az követnek engem többször megtalálni, mert én is tartok—sok szem néz rám, hogy most is az magyaroknak igen fogom pártjokat; legyen veszteg az követ, én vagyok jó kapitihája Erdélynek és magyar nemzetnek, és énnekem nagy gondom vagyon ő reájok; mikor menjen idein — várjon töllem, izenek én neki mikor kelletik, de én is félek.

Mikor ezzel a követséggel estve haza jöttem volna, először megmondám neki, hogy ugyan meg kell lenni más nap az szembelételnek, az kit igen bána. Másodszor kezdém beszélleni az Görcsi Mehemet basa izenetét is az zsoldja felöll. És hogy látá, hogy semmi az haszna, elharagvék és aperte kezdé nekem mondani: hogy nem igaz az, a mit mondok, mert Görcsi Mehemet basa azt neki nem izente, és még ingyen sem az Görcsi Mehemet basa szavának az stilusa az, mit én beszéllek. Kire mondék: én mást nem tudok beszélleni, az mit nekem az tolmács beszéllett az basa szavával. Kire térítté az szavát s monda: az tolmács is hazudott az bestye lélek kurva fia, mert Görcsi Mehemet basa azt nekem nem izente. Kin én elbúsulván, az mi az nagyobb dolog vala meg sem mondám neki.

24 die july voltunk szemben az búcsura az császárral, kevés tisztességgel—igen roszsz kaftányokat adának s ennünk sem adának; ő magára is igen roszsz kaftányt adának, és addig morga az csauzokra, hogy aztán jobbat hozának, de igen kevéssel. Onnat menénk az kajmekámhoz. Ott az kajmekám elég sok jó válaszszal igéré magát. Ugyanonnat elmenénk Görcsi Mehemet basához, és ott kelletlen eleget beszélle s kérkedék maga nagyvolta felöll. És mikor azon törekednék: az eddig való adónak elengedéséről levelet szerezzen Görcsi basa, igen sok számtalan szavai szajgása után, igéré magát arra az basa, hogy szerez levelet. De abban semmi nem lőn. Kinn rajta kapá Kamuti uram és mondá: hogy ezt hallyátok, hiszen jó válasz ez, nem olyan ám az mint némelyek mondják, hogy nem leszen. Ott hárman állunk vala mellette: Gáspár János uram, Házi János uram és én magam. Oda felénk fordula, én nem

tudom melyikünknek közülünk monda: hogy nem úgy mint ím— — uram is álmába látta, hogy jó válaszunk nem leszen. Ezután mene az maga zsoldja felöll való beszédre. És Görcsi Mehemet basa szinte azonokat beszéllé ö magának is, az kit azelőttvaló nap nekünk beszéllett vala; az kinn Kamuti uram felette búsula és szégyenlé magát, hogy ott kérkedtsége elő nem mene. Ott igen sokat kedvetlen argumentálván az basával, kedvetlen jövénk el.

Mikor az szálláson ebédet ennénk, több sok roszsz contentiok között jöve elő beszédbe: hogy ha elfogják az élést immár vagy nem? És ö azt erősitti vala, hogy ö neki el nem fogják, mert másnak sem fogták. Én azt erősittem vala, hogy az búcsu-kézcsókolás után minden követnek elfogták, hanemha újabban nyerték meg az basától. Kire ö mondá: hogy nem úgy vagyon az, mert ö jobban tudja. Mondám én: hogy ámbátor minden szónk csak hazugság legyen nekünk. S mondá, hogy eddig még mind az volt valamit mondottatok; semmi úgy sem volt abban az mit ti mondottatok, mert én igazat mondok valamit mondok. Ez közben felkelénk az asztaltól, és Gáspár János urammal két vagy három héttől fogva szinte ekkor békélt vala meg, mert vélle is igen rútul valának — semmi dologért penig. Következik, hogy az meddig az erdélyi házhoz költöztem, addig én költöttem ételemre, italomra 90 magyar frtot az Kamuti uram módnélkülvaló dispositioja miatt; az hol ha jól disponálta volna s igazán az dolgot, csak 10 forinttal is meg kellett volna nekem érnem, mint azelőtt mindenkor az útban akár hol, akár Havasalföldiben s akár török határban. De soha azt az főkövet nem vötte magára, hogy ö abrakossa legyen az kapitihája, hanem mindenkor külön gazdálkodtak az kapitihának—az ö jó szerencséje volt, ha igen böven volt is ha szükön is, de az főkövet abba magát nem adta; hanem Kamuti uram így veszté fordittá el az jó rendtartást. Osztán ö sem adott nekem soholt semmit, maga annyit adtak néhul s annyi volt az szekeren, hogy megbüszött az hús s rakással hányták el az úton; de azért az én szállásomra ugyan nem adott benne, és az helyen az csauznak sem hagyott nekem gazdálkodni szállásomra. Ilyen utálatos, módnélkülvaló dolog volt köztünk. Ez miatt kellett nekem sokat költenem rendkivül.

Hogy Constantinápolyba béjutottunk, élésbe adtak egy napra négy juhot, 15 oka tehénhúst, halra egy napra 60 oszporát, ke-

nyérre 100 oszporát, egyéb élést: kását, vajat, mézet eleget, jóllehet közel sem annyit mint Balassi uramnak; mert Kamuti uramnak csak egy tyúkot sem adtak, sőt eczetet, hagymát, szőlőt, nadmézet sem adtak, de Balassi uramnak ezeket mind adták. Egy napra adtak Kamuti uramnak 4 vider bort és 2 vider malosát, árpát adtak egy napra 15 kilát. Mindebben az élésben is csak annyit adtak az én szolgáimnak, hogy soha azzal meg nem érték, hanem magam pénzemen kellett tartanom őket; fát pénzen vettem, mert egy pecsenyét meg nem hagytak volna sütni az tüzénél az én szolgáimnak.

Ő magának az urunk 6 szekeres lovaival együtt volt 22 lova, nekünk azonkivül volt mind az maga oláh béres pásztor szolgáival együtt 33 lovunk; az 15 kila árpának az 8 kiláját az maga 22 lovaira vötte el, az mi 33 lovunkra adatott 7 kilát. Csak egy marok abrakkal is különb nem voltam egyéb oláh szolgáinál.

Az mikor bészállánk, az nagy erkölcsössége miatt sem bort, sem borra való pénzt nem akara elvenni az itt való rendelés szerént; hanem minthogy korcsoma-háznál voltunk szálláson, az korcsomáról hordatott rovásra bort Sajgó Istvánnal az maga asztalára. És egynéhány napig hordattak 920 oka bort, kinek—tiszta jó lélekkel irom—hogy felét sem hordották az asztalára, hanem az maga szolgái tékozlották el; mert szűkön adták az asztalára az bort, hogy csak koplaltunk, és mikor felköltünk az asztaltól, úgy hozattunk néha-néha az uraimmal egy-egy oka bort, az melyet — azt is megtudván — mindenkor megpanaszlották. Ebben az nagy summa borban az én szolgáimnak nem adtak, hanem ugyan az Sajgó István hagyásából külön rovást csináltak vala az szolgáim. És addig az még ennyi bort hordtak Kamuti uram számára, külön az én szolgám számára hoztak 57 oka bort, kinek azután az császár pénzéből adá meg az árát Kamuti uram, de igen nehezen. Végre mikor bort kezdének adni, adtak volna egyszersmind 100 vider bort is, de Kamuti uram nem akara venni, hanem csak három napra való bort egyszer-egyszer; de azt úgy költötték, hogy mindenkor meg kellett érnünk hat napra is vélle. Azután az én szolgáimnak soha csak egy csepp bort sem adatott az császáréból is, hanem külön magam pénzéből tartottam őket. De ezért az ő szolgái ugyan ittak az asztalnál bort az mit kaphattak, de nem csapta el az hasokat azoknak

is. Az mikor az bort adni kezdék, malosát is adnak vala; de addig fortélyoskodék abban is, hogy akkor sem malosát, sem malosára való pénzt el nem vőn. Kiről én mikor megszollitottam volna, énnekem aperte megmondá, hogy neki rendelték a malosát nem másnak, s ő azt nem veszttegeti az asztalnál, hanem hiszem jobb hogy meggyüljön az ára, és nekem is ád benne. Mely égtelen fösvénységgel az Isten úgy megcsúfolá, hogy az mikor öt ezer oszporát kellett volna adni malosa árát, akkor csak ezer oszporát adának. Azután ismét adtak neki malosa árát három ezer 8 száz oszporát, az kit éntöllem eltitkolt; de szerencsémmel az maga manusával irt quietantiája én kezembe akadott s most is nállam vagyon. Ezekben sem adott nekem csak egy oszporát is. És az mint az bort is kiméllé töllünk asztalánál, hogy pénzt gyüjthessen vélle, azt is csak úgy oda veszté, hogy az mit az bor restantiáinak az árába megadának is, csak az első rovásra hordott bornak az árát sem adhatá meg belölle, hanem más pénzzel kelle megtoldani.

Számtalan sok módnélkülvaló dolgait ki győzné irni? Engem teljességgel inassává tött vala, kit az mi kegyelmes urunk tekintetiért mind el kellett türnöm nagy szőrnyü keserves szivem fájdalmával; melyet láttak az magam szolgái is — az ki emberséges ember volt bennek, azok is szántak. Ez és több ez féle okai voltak az én költségemnek, hogy az hol 100 forintot el kellett mellette költenem, megértem volna igazság szerént 10 forinttal.

Felújitom csak az sok rajtam tött gyalázatját:

Először hoztak Kamuti uramnak 8 ezer oszporát széna árában. Ebben adott nekem három lovamra 480 oszporát. Másszor és harmadszor hoztak ötezer háromszáz oszporát. Ebben egy oszporát sem adott nekem lovaimra. Negyedszer hoztak széna árában 4 ezer oszporát. Ebben adott nekem lovaimra — kit olvasott meg Gáspár János uram — 500 oszporát.

2 die augusti hoztak Kamuti uramnak szénára való pénzt 9 ezer oszporát. Nekem ebben is az én lovaimra csak egy oszporát sem adott.

4 die augusti bucsúzék el Kamuti uram a vezértől. Akkor mind hármunkra kaftányt adata az vezér, Kamuti uramnak egy jó lovat, és útiköltségben 6 ezer oszporát, Gáspár János uramnak 4 ezeret.

10 die augusti indula ki Kamuti uram Constantinápolyból; ki-

sértem el Kucsuk-Csekmeczéig, és ott ebéden együtt ültünk s úgy jöttem haza. Bizony nehezen is várom vala, hogy megváljam tölle. Ugyan azon nap szállottam az erdélyi házhoz, az hol én semmi házeszközt, szerszámot nem találtam; mert az ki maradott volt is, mindenhez az Markó vajda uram szolgái nyultak volt, azt mondván, hogy nekik adta Gáspár János uram. Elég rút pusztaságban hagyá az mint azelőtt is vala az ház, mert az külső pervata szekért*), ki szép deszkával vala csinálva, az szolgái mind egy darabig béégették volt; az belső istállónak az ajtaját letörték és béégették—az kapun és kerten az kútnál szabadon járhatott bé az ember; azt is mindjárt megcsináltam, azaz hogy Dániel deák uram egynéhány szál fát, kit oda támasznak csinált, **) de az miólta én azelőtt eljöttem onnat, sem Toldalagi uram sem Gáspár János uram egy darab fát sohova nem épitettek; hanem mind az én épületem volt eddig. Még azelőtt egy jó tyúk-ólat is csináltattam vala az udvarnak az felső felibe, azt is elégette volt Toldalagi uram; és alatt az mely kis házban szegény rabokat tartottunk, abból kiköltözteté őket, azt csinálta tyúk-ólnak és most is az tyúk-ól. Amaz hitetlen átkozott lator is, Nagy Lőrincz, az Dániel deák uram sógora addig keresett pénzt, hogy két helyen amaz igen hasznos jó fő tüz ellen való rejtek helyet béronlotta, lyukasztotta, az kiben közönséges időben szegény szökött rabokat szokták vala rejtegetni, s most is a nélkül vannak, és az szemetet hordják az lyukban csak hogy teljenek meg.

Memoriale.

Ha valaha valahogy occurrálna az Báthori András felöll való emlékezet és arról való controversia, ez csak ilyen dolog.

Egykor Kamuti urammal ketten csak nagy placide szokás kivül beszélgetének vala, hogy mely igen elfogyott az nagy régi Báthori familia. Im csak az egy hitvány gyermek akadott immár bennek—az is nem jó semmire. Én sok discursusok után mondám: hogy nó uram igen roszsz gyermek az, de — Isten kitől oltalmazzon — vagy az mi mostani kegyelmes urunknak lenne halála, vagy valami változás találná, bizony azt itélem, hogy Erdély még is azon kapna az roszsz gyermeken — az mely igen nem felejtheti el Erdély az Báthori

*) talán: színt. **) itt — úgy látszik — valami az iró tollában maradott.

familiát! Nagy sok szóval erősité Kamuti uram, hogy soha nem kell arról gondolkodni, hogy Erdély többször az Báthori familiára nézne fejedelemségről. Erről ugyan sokáig discuráltunk egymással, kinek ez az summája. Végre aztán csak ebben hagytuk. Annak az gyermeknek az leánya Báthori Sophia erdélyi fejedelemaszszony*) lett volt.

Második memoria.

Kit későn értettem meg, hogy nagy titkon viselte Gáspár János uram, Kamuti uram és Markó vajda uram között ez dolgot. Mikor immár mindenfelöll meghült vala az reménység és Gabrillás vajda is kiment vala Havasalfölde felé, még is jövendő nemességét hátra nem akarván hagyni — maga csak két pénz ára hasznot sem tött néki, hanem inkább kárt — arra kötötte magát Kamuti uram Markó urammal: hogy ha valaha valamelyik vajdaságot megnyerheti, de ő neki öt ezer aranyat ád. És erről levelet vett Markó uramtól Gáspár János intercessiojára. És ezek után úgy emlékezék az búcsuzáskor az császárnak Kamuti uram az Markó uram vajdaságáról, de: fronte capillata posthac occasio calva. Itt is nem az uramnak szolgála Kamuti uram az instructio szerént, hanem annak idejét elmulatván, meszszéről keresett még is magának reménységet — de az is csudás color. (?)

Az miképpen még itt benn létébe eszébe vette vala Kamuti uram az kénesőbeli kárt, mikor Kamuti uram innét elment és az szolgái az házat üresitették az melyben Kamuti uram lakott, és kerestette benne az maga házában az kerevet alatt: Mátyás deák az beteges szolgám találta meg az lopott kénesőnek az szerszámát, 4 csanakot, kiket megmutattam Osztroi uramnak; ugyan az körül az csanak körül és az padimentom között szedegettek fel az féle elhullott aprólék kénesőt az legények — két vagy három okát.

Az maradék kénesőről az mint Ötvös Mihály nekem számot adott—kiről én nállam Ötvös Mihálynak Kamuti uram előtt való keze irása vagyon—irt ő abban 112 oka kénesőt. Ezt az kénesö maradékot ugyan az Kamuti uram hagyásából adtam az cserge-sátor árába az sátorcsinak, melyet mértünk meg újolag József zsidónál: lött

*) II. Rákóczy György neje.

mind az bőrivel, köteleivel együtt 220 oka. Ebből kitudván bőrit, kötelit és egyéb accidentiáit, Osztroi uram deputatioját—ki megvagyon irva az sátorcsinak irott levélből—ez több lött 108 okánál, az Ötvös Mihály kézbe adásával.

14 die augusti juta ide Duna, hozá nékem az urunk erős panaszló levelét, melyben vala includálva az Kamuti uram irott levelének az pariája, kit irt volt Kamuti uramnak az magyarországi motusok felöll és panaszok felöll. Akkor Duna jövő útjában Kamuti uramat találta elöl Csorlyán és megadta neki az urunk levelét; de Kamuti uram sem az postának, Dunának egyet sem szollott, sem az levelet nekem nem küldte viszsza, hanem azt supprimálván, elmene dolgára.

Más nap reggel mindjárt bémentem az vezérhez, és azt az dolgot proponálva neki, igen kedvesen vevé az vezér; és az nap elvégezvén az vezérrel az dolgot, útiköltségben szerzék az vezértől Dunának magyar frtot 37 dr. 50.

16 die bocsátottam el haza Dunát, irtam urunknak sokat, cancellarius uramnak is irtam, Mikó Ferencznek is irtam, Kovacsóczi uramnak irtam. Ekkori actáim megvannak—epist. 5—az urunk levele után, kik következnek.

Az Demjén Ferencz levelének pariáját nem vöttem.

Ezt, az ki következik, küldtem el ennek az corpussát Gáspár János uramtól urunknak.

Illustrissime Princeps et Dne Dne mihi Clementissime etc. Post fidelium ac perpetuor. Servitior. meor. in gratiam Illimae Celsitud. vestrae humillam debitamq. oblationem. Következik az salutatio.

Az elmult napokban, kegyelmes uram, irtam vala nagyságodnak, melyet küldtem vala el Demjén Ferencztől, kiben kegyelmes uram nem tagadhatom, hogy valami kevés ranchorosa expostulatiom nem lött volna az ittvaló állapothoz képpest; kit, ha az szent Isten az nagyságod jámbor követeit és híveit haza viszi, némelyektől bőségesbben megérthet. Im most is az féléktől nagyságod fejét nem fájlalom—leszen annak is ideje—hanem az mi az nagyságod szemei előtt szükségesb dolgok, noha tudom s látom, hogy ő kegyelme Kamuti uram bőségesen tudja sőt referálja is nagyságodnak az nagy-

ságod követségét; de én itélem szükségesnek, hogy én is irjak nagyságodnak néhány szóval felölle, azért kiváltképpen, hogy de novo az nagyságod ittvaló dolgairól legyek oly plenarius instructus, hogy az én vékony erőm- és állapotomhoz képpest tudhassak nagyságodnak és nagyságod szép országának szolgálni.

Mi legyen penig kegyelmes uram az ő kegyelme követségére az nagyságod derék válaszsza, azt én nem tagadhatom hogy én plenarie nem értettem, minthogy ő kegyelme néha különözött is töllünk; de az mikor mit hallottam benne is, úgy vettem eszembe, hogy igen delphicum oraculum módjára beszéllették mi előttünk az választ, hanemha az nagyságodnak irott levélben expressiusbban irtak. De kegyelmes uram, valamint irtak nagyságodnak s valamint nem, de minden szavakból, tractatusokból, discursusokból apertissime megismerhette ember, hogy nagyságod az ő mostani választételekkel satis superque nem fog contentus lenni az egy Jenőre nézve; mint az mikor vagy in publico tractatu vagy privatim az vezérekkel, de kiváltképpen azelőtt való kajmekámmal és Görcsi Mehemet basával voltunk, és látván Kamuti uram, hogy ha Jenő dolga meg nem lészen—az adót bátor instanti igéré is, ugyan nem kedves—ő kegyelme ment arra, csak hogy Jenőt felejtesse el véllek: hogy csak adjanak arról levelet, mikor kezdje el az mi kegyelmes urunk az adó adást, megadja—csak erre sem ment egyik is, hogyha bátor instanti megadták volna is az adót, hogy kedvesen vötték vagy most is vennék. Erre derék resolutiojok ez: hogy nincs szüksége az hatalmas császárnak az ti pénzetekre, semmi az hatalmas császárnak az az pénz, (ha) Jenőt meg nem adjátok, el lehet az hatalmas császár az ti pénzetek nélkül. Ezeket hallottam kegyelmes uram töllök immár in fine finali.

Az nagyságodnak irott levelébe, mit concludáltak— vagy ha privatim az basa szollt Kamuti uramnak—azok is a nagyságod szemei előtt lesznek. Az mit kegyelmes uram véllem nem közlöttek, azt nem tudhatom — quod supra me, nihil ad me. Az minémü titkos követségi voltak nagyságodnak Gyárfás Pál által, azt ő kegyelme, sem Gyárfás Pál nem mondhatja, hogy minékünk csak egy szóval is jelentették, de hamar a constantinápolyi piaczon kezdők hallani. Ezután is nem lehet oly titok, az mit ezen Constantinápolyban meg nem hall ember, csak legyenek baráti s legyen ember vigyázásban.

Akarom kegyelmes uram, hogy nagyságodnak mely dolgait ne értsem ne is tartozzam számot adni rolla. Valamit nagyságod nekem parancsol, abban tudok nagyságodnak szolgálni—abban penig meglátja nagyságod, hogy éltem fogytáig hüségesen akarok tehetségem szerént szolgálni.

Ezekről, kegyelmes uram, tudom hogy Kamuti uram *) nagyságod bőségesbben leszen informatus, én is csak még is obiter akarom attingálni az dolgot nagyságodnak való irásomban. Hanem az én vékony itéletem és elmém szerént itéltem nagyságodra nézve legszükségesbnek lenni az ide alá megirt dolgokat, melyek ezek. Söt az Istenért alázatosan könyörgök nagyságodnak, nagyságod kegyelmesen megbocsássa; azt se itélje nagyságod, hogy nagyságodnak valamely jámbor szolgáit detraháljam s azzal magamat extolláljam, mert: omnis laus in fine canitur, exitus acta probant. Az én dolgom ebben semmi. Ez az dolog az nagyságod fejedelemségének, személyének s országának megmaradásába jár, azért kell így megirnom a mit láttam s hallottam. De kegyelmes uram, ez az egyik csoda az én szemeim előtt, hogy Balassi Ferencz uram innét kimeneteli után nagyságodnak valami jámbor becsületes szolgái, postái, kapitihái innen kimentek—én úgy értettem—hogy az vezérek szavával mindenik bátorságosan assecurálta mind az adó és Jenő dolga felöll nagyságodat, az melyben most itt ő kegyelmeket csak egy vezér is meg nem tartja; söt mikor objiciáltuk nekik, megtagadván, azt mondották, hogy mutassunk csak egy levelet rolla. Igy azért kegyelmes uram ezekhez képest beszél némely dolgokról némelyik szépen, de bizony rakva az szivek malevolentiával — az mint az előtt való levelemben is irtam vala nagyságodnak.

Ebből kegyelmes uram az ő actiojokból—collectiomat s conjecturámat irhatom nagyságodnak—ilyent s ilyen dolgot vehetek eszembe: hogy most ezek igen praecaveálják, hogy Európában semmi fegyvert, kardot ne inditsanak, hogy az Persákkal való dolgok inkább előmehessenek; de mihelyt, kegyelmes uram, módjok leszen benne, bizony nagyot próbálnak Jenőért. Más az, kegyelmes uram, hogy ezt én felette igen observáltam, hogy voltunk 10 úttal Görcsi Mehemet basával, az mikor ezekről tractáltunk; de so-

*) által.

ha csak egy szembelétünkön sem mulatta el, hogy fenyegetésmódra elő nem hozta volna azt, hogy Rákóczi Sigmond is németes volt, s ő mint rázta vala ki az fejedelemségből. Másikat azt is hallottam tölle—de németességgel mondotta—hogy ne játszatok az hatalmas császárral, se fenyegessétek se németlel se mással; mert ha annak kell lenni, könnyebb az hatalmas császárnak Persiáról megforditani az hadakat—de bizony jut nektek benne. Ezekről néha conferáltunk Kamuti urammal. Én fenyegetésnek mondottam, ő kegyelme nem annak tartotta, hanem csak annak: az mint Szinán basa mindenkor előforgatta, hogy ő vette meg Temest s Palotát. De én is csak így irom az mint hallottam — az az nagyságod bölcs itéleti, mi végre magyarázza nagyságod. Mindezekről és több praeambulumokból, kegyelmes uram, ilyen conceptusom vagyon, kit hogy nagyságodnak ilyen szabadosan irok, az Istenért nagyságod kegyelmesen megbocsássa; én nem magam dolgát agálom, hanem nagyságodét — ebben a nagyságod bölcs itéleti, kit veszen elő s kit hátra hagy. De az mint feljebb is irtam, Európába ezek most semmiképpen kardot vinni nem akarnak; de ha valami módjok leszen benne, alioquin bizony nem szánják practica által confusiot csinálni Jenőért. Nagyságod személye ellen kinek micsoda judiciuma volt, azelőtt is és most is serpál, az nem szinte nekem incumbál megirni; tudom, Kamuti uram nagyságodnak bőségesen referálja, tudom, ezekről nagyságodnak illendő gondviselése leszen. De még is nagyságodnak alázatoson könyörgök, nagyságod kegyelmesen megbocsássa, hogy egy kicsin articulust kelletik ehez subjungálnom — ez az nagyságod bölcs itéleti, mit cselekszik nagyságod ebből — az mint mondják amaz sententiát, hogy: melius est praevenire quam praeveniri. Itt is fülcimmel hallottam az császári kajmekámtól: hogy csak hiába, mert soha addig az hatalmas császár kegyelmességét ne várjátok, valameddig Jenő ti kezetekben lészen. Itt is többet is irhatnék, hogy ha német kézbe talál esni Jenő, ki bűne leszen? De hagyom az Kamuti uram relatiojára s a nagyságod bölcs itéletire; de az egy dologról, kegyelmes uram, nagyságodtól akarnék instructus lenni, ha az nagyságod bölcs itéleti aecedál: ha ezek felöll való persvasioval innet kellessék-é s illik-é nekem vagy az nagyságod bölcs tanácsit és az országban levő főrenden való uraimat informálnom? Ebből mentől hamarább az nagyságod kegyelmes

instructioját várom; mert úgy vagyon, hogy ez esztendőn innetvaló hadtól én azt a földet nem féltem — de ott is lehet valami. Az az nagyságod bölcs itéleti, ha még is valamivel ezeket nagyságod animálja-é, vagy nem? hogy arra képest inkább megszünnének az practicától. In reliquis etc. Datum Constantinopoli, ultima die july 1618. Illmae Celsitudinis Vestrae

Servor. paratissimus, **Thomas orsos** m.p.

Postscripta.

4 die augusti lőn finalis resolutionk az basával, az mikor az basa az leveleket is kezébe adá Kamuti uramnak. De kegyelmes uram, mind azelött s mind ekkor és mind végig én nem tagadhatom, hogy én perfecta et absoluta resolutiot nem értettem s most sem értek, sem Kamuti uramtól, sem basától, kihez magamat tudnám accomodálni az nagyságod szolgálatjában. Az mit eszembe vehetnék is, nem igazodhatom el benne; mert kegyelmes uram, én nem tanultam az delphicum oraculumot, hanem sincerissimam veritatem et perfectitudinem. Ebben tudok nagyságodnak szolgálni pro meo virili. Az mennyit értettem, azt nagyságodnak ide fel megirtam, az mennyire hozzája fértem. Talám ha feletkezett Kamuti uram ő kegyelme felölle, az miképpen igérte maga is nagyságod nevével, hogy hamar üdőn meglátogatja nagyságod az új kajmekámot szekérrel s egyébbel.

6 die magamat küldött vala ő kegyelme az kajmékámhoz újolag és az tihájahoz, hogy az szekereket commendáljam újolag és valóban exproráljam: micsoda szekeret szeret az basa? Én valóban végére menék: az basának nem kell, kegyelmes uram, az féle hintó, mint az kit béhoztunk; hanem ugyan megizené, hogy ha küldnek hintó ne legyen, hanem amaz régi erdélyi koljának kit hínak, olyannak describálá az lovászmester hogy legyen és veres fedelü legyen; az több minemnek*) az szépsége az nagyságod bölcs itéletin áll. Az tihája is ugyan megspecificálá, hogy ha nagyságod neki is küld, az is bár ne legyen hintó, hanem csak erőss kocsi—az nagyságod bölcs itéleti**). Ezeket igen megigéré ő kegyelme Kamuti uram; de ha lehetséges, ne is késsék nagyságod az ajándékküldéssel, bi-

*) minőségnek. **) szerént.

zony nagyságod sokat használ vélle. Az mi az erdélyi háznak épületét nézi: én arra occasiot kerestem, Kamuti uramnak mind az ház ruináját, szükségét és épületének módját megmutattam, ő kegyelmét valóba is sollicitáltam—az mint ő kegyelme az nagyságod erről-való kegyelmes instructioját referálta—hogy ha ő kegyelme épiteni akarja, épitse, s ha ő magától nem lehet, rám ne bizza se pénzét, se épületit. Ha akart volna, ő kegyelme maga is bőségesen hozzá érkezett volna, pénze is elég vala; de ha az elmúlt, az ház kegyelmes uram teljességgel elveszett, sorvadott. Én ugyan irhatom nagyságodnak, hogy ha az épitésre valamint ugyan más gondviselés nem leszen, én abban az házban nem merek telelni, hanem másua kell valami nagy költséggel béres-házba költöznöm; mert az mint áll, csak egy darab szegelet megszakadjon is, utánna vonza az egész épületet, és így mind magamat szolgástól, lovastól egy órában oda öl. Ebből is quam primum az nagyságod kegyelmes resolutioját várom. Az cserge-sátor kész és szép, Gáspár János uram tud nagyságodnak szolgálni felölle. Csak ma legkésőbben 9 die augusti itt volt az sátorcsi, és örömest — az mely szent Miklós pénzét kit magyarul hínak, neki adtanak Tóth Mihály uramék — azt is viszsza adja vala, hogy az marhája megszabadúljon. Arról sok veszekedésünk volt vélle, minthogy Kamuti uram rám vetette vala, hogy concludáljak valahogy vélle; én meg is assecuráltam, hogy az sátort el ne adja, mert nagyságod rajta nem hagyja.

Következik az mely levelet Dunától elküldöttem.

Illme Princeps et Dne &. Post haec salutatio in solita forma.

Kegyelmes uram! Az nagyságod erős panaszkodó levelét, mind az Kamuti uramnak irott levelének abban includált pariáival együtt, alázatosan vettem Duna kezétől die 14 mensis augusti szinte estve. Noha kegyelmes uram úgy tetszenék, hogy elsőbb volna magamot az nagyságod nehéz panaszából extricálnom; de mindazáltal az Kamuti uramnak irott levelének nehéz continentiáit ennél sokkal nagyobbnak itélem magamban, mint ki nagyságod méltóságos személyének s országának és az egész magyar *) vagy keresztyénség

*) nemzet.

detrimentumára láttatik vergálni—hozzám vagy más levélben irván— az első dolgokat illendőbbnek itéltem lenni, hogy elsőbben arról resolváljam magamat; más okát is gondolom, hogy talám más kézre is kezdene kelni ezen levelem, mely az nagyságod bölcs itéletén áll.

Az mi nézi kegyelmes uram az Kamuti uramnak irott levélnek pariáját, abban ilyen progressusom volt. Igen jó reggel mindjárt más nap, az az die 15 augusti az kajmekámhoz elmentem, és ott igen bőségesen audientiám lévén és azelőtt az nagyságod levelét egynéhányszor megolvasva, proponáltam ezképpen az vezérnek: Az én kegyelmes uramnak az elmúlt este egy postája jutott, az ki énnekem hozott egy levelet, az mely én levelemben vagyon bécsinálva más egy levél, oly, az kit az én uram azt vélvén, hogy az főkövetet itt nem érik vélle, az főkövetnek irt vala; de az én uram meggondolván, hogy eddig elindulhatott az főkövet, úgy csinálta az levélnek az mássát az én levelembe, és az én uram nekem megparancsolta, hogy ezeket az levelekbe irott dolgokat nagyságodnak valóban értésére adjam és nagyságodtól ezekről bizonyos választ vegyek. Úgy vagyon, hogy az főkövetet az posta Csorlyán előltalálta, és az én kegyelmes uram levelét—azt az kinek itt vagyon nállam az mássa, sőt ihon nagyságod előtt, minthogy ott volt az postával az levél—ugyan megadta az posta az követnek, de az követ arra csak egyet sem szollott, sem az én uram levelét meg nem küldötte, sem nekem semmit nem irt felölle; mindazáltal az én uram levelének tenorát nagyságodnak szóval is megmondom, kibe ha nagyságod kételkedik, én nem bánom ha nagyságod a levelet meglátja is, csak nagyságodat kérem, nagyságod hallgassa meg csendesen. Igen nagy emberséggel és kedvességgel monda erre: Örömest meghallom valamit mondasz. Én elkezdém az nagyságod levele tenorát. Úgy itélem, hogy mint olyan hirtelen készületlen lévén hozzája, tiz articulusba szakasztám és articulatim proponáltam Juszuf csauz által. Mellette állott az vezérnek az cancellarius. Mikor mind elvégeztem volna propositiomat, és kedvesen s csendesen meghallgatta volna, első objectuma is ez lőn erre: Hogy lehet ez az dolog így—ha ez az dolog mind így vagyon—hogy az fejedelem erről nekem privatim nem irt? Mit kellett volna nekem ennél az dolognál inkább megirni? Ezt kegyelmes uram, noha valami egyéb

ratioval is—úgy tetszik vala—oltalmazhattam volna, de nem merék annyira az felöll vélle disputatiora ereszkedni, hanem én ilyen választ iraték arra: Az mint az én kegyelmes uram leveléből látom, úgy esmerem, hogy nagyságodnak is irt az én uram ez dolog felöll levelet; de az nem az én uram vétke, sem enyim, ha az főkövet elvette az postától mind az maga levelét s mind az nagyságodét. Hiszem azt mutatta volna az urához való hűségs igazság, hogy az olyan leveleket el ne rejtett-titkolt volna, hanem meg kellett volna küldeni, ha ő maga viszsza nem hozta — nagy büntetést érdemelne az olyan ember. Melyet én tovább nem urgeáltam, hanem az nagyságod bölcs itéletire hagytam. Ezekután keveset discurála az dolog felöll, hanem kivánná azt: hogy az nagyságod nekem irott levelét transferáltassam, és abból jobban meg akarja látni s érteni a dolgot. Én ennek örömest is cedálék, de így, hogy mondám magának az basának: hogy én az levelet kezemből ki nem adom másnak, hanem én magam akarom pronunciálni és irja úgy törökül Szölfikár. Mindjárt ugyanott azon basa házánál hozzája ülvén Szölfikárral, én magyarul pronunciáltam és ő törökül forditotta. Igen nagy emberséggel s kedvességgel viselé abban magát hozzánk az Szölfikár. Az hol valami porta ellen való ritmusok vagy materiák találtattak volna lenni az irásban, némelyikben maga is igazgatott, hogy nem úgy forditsuk azt; némelyet magamtól is eszembe vöttem, ugyanúgy is pronunciáltam. Noha ez az particula nem volt az nagyságod levelében: (hogy ő nagyságának az vezérnek is irtam felölle) de az feljül megirt ratioért az török versioban ugyan oda irattam, hogy inkább megnyúgodjék az basa rajta. Mert kegyelmes uram, ha nagyságod nem irt vala is az vezérnek olyan nagy dolog felöll, de igen szép dolog lett volna akár csak particulariter, ha nem az portai forma szerént is irni. Mikor elvégeztük volna az translatiot, mindjárt bévittük az vezérnek Szölfikár, Juszuf csauz és én—magam akkor is végig mellette voltam. Az cancellariussal újabban megolvastatván az translatiot distincte et articulatim maga előtt az basa, nagy álmélkodással álmélkodék rajta: hogy tudtak olyan nagy méltatlan dolgokat költeni? Az fejére s lelkére esküdt, hogy sem az hatalmas császár, sem az vezérek csak meg sem gondolták azt, hogy az római császárral való frigyet fel akarják bontani, sőt igen is akarják azt őrizni. Hogy penig az dolognak főbbik okának találták

az vezér Dauth basa Duna mellé való szállását és Szkender basának melléje való közelitését — úgymonda az vezér: csudálkozom az főköveten, hogy annak eddig jól végére nem ment és eddig meg nem irta az urának. Hogy penig az nagyságod Kamuti uramnak panaszszából megérté, (kit én de verbo ad verbum transferáltam) hogy nagyságodat addig semmi hir el nem érte, ő maga is az vezér igen búsula rajta, s ugyan rágta az ajakát, mondá: micsoda ember lehet hát az? sat. Ezek után különb különb discursusok agitáltatván, mondám neki: Im látja nagyságod s érti az dolgokat, az kik csak nagy veszedelemre néznek, ha nagyságod eleit nem veszi; hanem azon kérem nagyságodat, hogy nagyságod az én uramnak maga irjon ezekről választ, s hamar is, mert még sok vagyon hátra az nyárban télig és még sok dolgok lehetnek meg; hadd csendesedjék meg az én uramnak az szive és az szomszéd országot is hadd csendesitse meg. Kire nekem azt mondá: örömest irok és magam is kivánom, hogy mentől hamarább értésére legyen az uradnak és lecsendesedjék az dolog. Ezekután kérdém ismég: megszolgálom nagyságodnak, hogy nagyságod nekem is mondja meg mit ir nagyságod az én uramnak, hogy tudjam én is azont irni, ne csalatkoznám meg az én irásomban. Erre nekem ezt mondá: hogy azt ird az uradnak bátorságosan — mert én ezt irom — hogy bátorsággal elhigyje azt az urad is s mással is elhitesse bátorsággal, hogy azok csak mind merő hazugságok, valamit oda fel hordoztak; mert az hatalmas császár és az vezér az nimet császárral való frigyet és békességet fölbontani nem akarják, hanem erőssen őrizik. Hogy penig az vezér Dauth basa és Szkender basának odafelévaló közelitését megértsék: az fejemre-lelkemre esküszöm és igazán is megmondom, semmi oka egyéb nem volt és nincsen is, hanem hogy az tumultus indultatott Havasalföldiben — akkori kajmekámnak és az vezéreknek igen nagy bizonyoson hozták volt, hogy Sorbán jött volna bé Nagy-Szombatból Havasalföldébe, és ő űzte volna ki Alexander vajdát; kit nem vöttek tréfára, mert ha az úgy lett volna, az lett volna oztán nagyobb jele az háboruságnak. És erre képest küldte volt az kajmekám Dauth basát, ingyen sem az Duna mellé, hanem csak Rátzgrádra, hogy ez dologra valóban vigyázzon — ne mástól várjon, hanem maga úgy vegye ennek elejét, hogy ne járjanak úgy mint ennekelötte ezen Sorbánnal és Mihály

vajdával; de Dauth basa mellé még csak egy hadat is nem adtak, hanem csak maga szolgáival vagyon—még azok is nincsenek mind ott. Hiszem ha olyan nagy expeditiora kellene vagy kellett volna Dauth basának menni, haddal, lövőszerszámmal kellett volna lenni, de ő mellette az csak egy is nincs más. Azzal foga én magamat szembe s monda nekem: másszor is laktál az portán, ha olyan nagy dologra lett volna indulatja az portának, soha nem lehetett volna oly nagy titok, hogy te is eléggé nem tudtad volna. De mond meg ha Istent szereted, ha hallottad azt csak egy embertől? Erre mondék: én nem hallottam, mert bizony nem is hallottam semmi az féle szándékot és indulatot.

Az Szkender basa dolga penig, az is csak ebben vagyon: hogy két-két szancsak-béket vettek melléje, többet nem, hogy az mely kastélyt az kozákok ellen akarnak csinálni, ha lehet azt őrizzék; semmi consortiuma nincsen Szkender basának Dauth basával, kit ezután is meglátnak hogy igaz leszen. De ha az igen ártalmas, hogy Dauth basa ott ül ottan, onnat is hazahivatjuk. Immár el is hittük, hogy nincsen ott Sorbán vajda. Énnekem, kegyelmes uram, ezeket mondá szóval. Bizony, kegyelmes uram, nem is kereskedem vélle, hogy fejemtől költött hireket, dolgokat basák szavával irjam, hanem az mit töllek hallok, azt irhatom nagyságodnak Immár az nagyságod kegyelmes szemei előtt lesznek, ha az maga leveleibe is azt irja az basa nagyságodnak vagy mást irt. Ez is in specie leszen Duna kezénél.

Az egy nap éppen eltelék, s el is végeztem, hogy reggel holnap csak az nagyságodnak irott basa leveleiért kell előll mennem, és mindjárt azon legyek, hogy holnap elinditsuk Markó vajda urammal Dunát. Dunának az vezértől én költségében szerzettem harmadfél ezer oszporát—immár kezébe is adtam. Azon leszek, hogy holnap meginditsam, hogy Kamuti uramat hátra is hagyja és jóval is praeveniálja, minthogy úgy izente, hogy ez az dolog nem kiván késedelmet. Új hirt, kegyelmes uram, immár én most nem irhatok egyebet, azt bizonyosan irhatom: Holnap indul meg 7 gálya az Feketetengerre az kozákokra való vigyázásra, minthogy nem tagadhatni, hogy néha-néha itt az Feketetenger mellett lappangnak, falukat, városokat felvernek hirtélig s meg előbb állnak azzal. Immár vagyon két hete, hogy két roszsz kozák sajkát hozának; én az rabját nem olvastam—mondják, hogy 30 kozák rabot fogtak el az

két sajkával. Az oláhokra ment hajók felöll igen homályosan csak alattomban szergetik, hogy az gályák valami nyereséggel jártak volna, de még itt abban semmi bizonyos nincsen. Hozták ezt is Persia felöll, hogy az fővezér bément az derekába Persiának, országot pusztit, ront szörnyen. Az persiai hadak imide-amoda elállottak előttök csoport hadakkal. Az hir csak eddig hallatik. Egyébképpen itt, kegyelmes uram, igen nagy csendességben élnek az emberek. Szultán Musztafát mintha régen eltemették volna, csak olyan emlékezeti. Esznek, isznak, játszodnak itt az emberek. Búzából, árpából, —mondják az ittvaló agricolák—hogy sok üdőtől fogván annyi bőség nem volt, mint ez esztendőben; de még azt látom, sem kenyér, sem árpa nem olcsóbb mint annakelőtte. Ezt, kegyelmes uram, az nagyságod erről való expeditioját az kajmekám igen nagy kedvesen venné, hogy nagyságod ezekről az hirekről így informálná—és tudna vigyázni. Úgy veszem eszembe, hogy nem csak alkalmas ajándékánál nagyságodnak kedvesb, de akár mi dologban is egy darabot segit.

P. S. Az mint kegyelmes uram az első irásomban is irám, hogy azt nem akarom commisceálni ez féle privatumokkal: az nagyságod panaszszához és egyéb illendő privatumokhoz képest nem tehetem, hogy ne irjak nagyságodnak.

Az mi, kegyelmes uram, abbeli vétkemet nézi, hogy nem irtam nagyságodnak eddig: irtam Demjén Ferencztől, de azt is titkon irtam; ebben vétettem nagyságodnak, én magam teszem a törvényt ha vétettem; de nekem úgy tetszik kegyelmes uram, törvény szerént is, hogy nagyobbat nem vétettem. Hanem nagyságod házában, hogy sok ember ne látná Osztroi István uramat — piritskelné meg — de még is így *) ha Osztroi István uram consentiálna annak, hogy vétettem; mert kegyelmes uram, nincs nekem több s igazb bizonyságom az nagyságod jámbor szolgáinál: Osztroi uram, Gyerőfi uram, Házi János uram, Ötvös Mihály uram, legelőször is Gáspár János uram. Mi állapotban voltam nem csak én, hanem mindnyájan Kamuti urammal—egy szóval mondva—nekünk kevés avagy semmi dolga nem tetszett; de ha mi bolondok voltunk és nem jól irtunk felölle vagy szolltunk hozzája, ámbátor exitus acta probant:

*) alig.

méltán dicsekedhetik ő kegyelme mind nagyságod méltóságos személye és mind ország előtt szolgálatjának jó exitussával. Én nagyságodra, kegyelmes uram, többet panaszolkodhatom. Nagyságod kegyelmesen megbocsásson, hogy nagyságod annyi üdeig az még Kamuti urammal együtt voltam, olyan keserves rabság alá vetett volt, kiben nem csak kezem lábom volt kötözve, hanem lelkem, szemem, fülem, szám; kit én noha nehezen tűrhettem, el is kellett tűrnöm féltemben, mikor ilyen különb-különbféle exemplumokkal élt előttem: hogy Csáki István mikor ifju legény vala és hogy fenn viseli vala magát udvarnál, némely főemberek tréfáltak, csúfolták — többi között Szelestei János és többek is —, de mikor Csáki Istvánra juta az uraság, bezzeg ő is úgy elrontá őket, boszszut álla rajtok. Az kinek foga vagyon, ez félét megért. Én, kegyelmes uram, ezekkel az nagyságod fejét nem fájlalom; hiszem az nagyságod jámbor szolgái mondják meg hütök szerént nagyságod előtt, ha panaszt érdemlek. Sokszor jobb részre sirva ültem én s nem tűrhettem panasztalan nagyságod jámbor szolgái előtt. Kit magok is láttak, mint voltunk mi Gáspár János urammal s nagyságod több jámbor szolgái is Kamuti uram előtt, kit mi soha ő kegyelmétől nem érdemlettünk. Erről annyit irhatnék—sok számtalant; de hoc satis: nagyságod szolgája volt s ha igen jól s kedvesen szolgált, nagyságodnak szolgált, ha nem szolgált is, nagyságodnak nem szolgált. Én, kegyelmes uram, az én tehetségem szerént azon leszek, hogy többször nagyságod nekem panaszt ne irjon — úgy akarom magamot viselni. Vagyon jó reménységem az én kegyelmes Istenembe, hogy ő szent Felsége úgy is viseli állapotomat, hogy talám nem leszek mindennél alábbvaló szolgája nagyságodnak.

Nagyságod még is kegyelmesen megbocsásson, az Istenért kérem nagyságodat, hogy ne engedje nagyságod, hogy idegen más kéz avagy nyelvü engem azért hordozzan. De egy sententiát hallottam mástól régen, s ez az, hogy: supplices Principes ad Portam Ottomannicam usu debebant ignem, venenum, acutum gladium mittere, nisi sequebantur cum aperto marte. Én úgy látom, hogy mi ezt az portát úgy nem fenyegethetjük, hogy erővel vegyünk rajtok, ha barátságosan nem vehetünk.

Vagyon, kegyelmes uram, valami mostanra való privatumunk, kiről nagyságodnak irnom nem késő.

Az ház épitése felöll immár nagyságodnak irtam azelőttvaló levelemben, hogy arra ő kegyelme Kamuti uram egy pénzt sem hagya, maga sam épite. Bizony kegyelmes uram, bizony egy nap ide ront mind szolgástól, lovastól, ha nagyságod erre kegyelmesen nem provideál; biszem ha engem nagyságod meg nem hiszen rajta, nám itt vagyon Markó vajda uram s legyen custosom az épületre mit költök—mikor Isten haza viszen bátor Jezerinszki uram vegyen számot töllem. Ugyan nincsenek kegyelmes uram nagyságodnak oly tisztviselői azért, az kik ha nem sokat, de keveset még is lopnak? Annélkül is soha nem volt lopó tisztem: akár csak ebben pallérságomban lophassak valami keveset — serbetre valót; mert Kamuti uram azt mondta, hogy azért nem bizza rám az nagyságod pénzét, hogy ellopom. Abban bizony sokat nem lophatok, ha lopni akarok is; de kegyelmes uram bizony szerettemben szolgálnék az idevaló ház épitésében. Markó vajda uram bizonyságom, hogy csak egy nap laktam itt az házban, hogy mindjárt magam pénzemen kezdtem épiteni valami keveset, azután ugyan többet is épiték. Az egész ház körül egy darab deszkát fel nem szegeztek az miólta én innet elmentem; az hol jó ép deszka kertet hagytam is én, egyetlen egy darab deszka nincsen. Még penig az éktelen iszonyuságról az mi az háznál esett és azkivülvaló pusztitásról, rontásról, most nagyságodnak nem irok; data occasione kételen megkell irnom az micsoda utálatos rontásokat csak azólta az ház körül cselekedtek némely uraim, kinek vagyon neve. S félő az, kegyelmes uram, hogyha még is rontunk, bizony a nélkül is a nyakunkba szakad.

Akarom nagyságodat arról is informálni. Az erdélyi ház előtt vagyon egy kis puszta darab föld — az kin egy üdőben ház volt, de igen sok ideje hogy elpusztult — az úton túl más felöll vagyon nem az ház felöll; az szegény megholt fejedelem idejében, hogy költséget nem adott vala sem nem küldött vala, én elárultam vala 50 talléron — semmi haszna az erdélyi háznak benne nincsen. Juszuf csauz nem hagyta vala eladnom, megértheti nagyságod az ittvaló kapitiha uraimtól. Ha nagyságod kegyelmes tetszése volna, el kellene adnunk, épittenünk egyik oldalára az háznak, mert azt bátorsággal irhatom, hogy soha azt Erdély meg nem épiti. Ebből is az nagyságod kegyelmességét várom.

Az miképpen ennekelőtte is nagyságodnak sokszor volt tudására, hogy Juszuf csauz kiaggott és elfáradott, betegesedett az tolmácsságból: immár hiszem megtudja mind Kamuti uram s mind Gáspár János uram mondani, miben vagyon állapotja. Bizony kegyelmes urunk azzal immár sem hasznot, sem tisztességet nem vallunk, ha mást valakit melléje nem szerzünk. Én most is commendálok vala egyet, egy emberséges embert; és most is itt beszélvén vélle, örömest szolgálna; kéredzettem is Kamuti uramtól, hogy bocsássa az divánba, hadd hozzam ide ő kegyelméhez, hogy explorálja ő kegyelme ha arra való; oda sem bocsátja ő kegyelme, és ugyan csak a nélkül vagyunk. Nagyságod fogyatkozása kezd lenni ennek roszsz erőtlen volta.

Mikor Kamuti uram el akar vala indulni, akkor committálá ő kegyelme nekem, hogy az maradék kénesőt adjam az cserge-sátor árában. Ugyanakkor chirographumot vettem Kamuti uram előtt Ötvös Mihálytól: mennyi az kéneső maradék? Énnekem Ötvös Mihály száz tizenkét okáról adott czédulát, ki nállam vagyon. Mikor én felmérettem az maradék kénesőt, nem száz tizenkét okának, hanem kétszáz húsz okának találtam böröstől, accidentiástól, és én azt kegyelmes uram az cserge-sátor árában adtam; a mikor számot vetettem az sátorcsival, kitudván belölle az böröket, köteleket s egyéb accidentiákat—az mellett Osztroi uram 500 oszporával maradott volt adóssa scofium arany árában—ezeken kül adtam az sátor árában — ki immár kész pénzül vagyon az sátorcsinál — 28 ezer és hétszáz oszporát. Ezt is azért itéltem szükségesnek kegyelmes uram megirni, hogy talám nem kellene azt az sátort sokáig itt tartani, s ha nagyságod érette küld, az ittvaló megfizetett pénz szám ennyi. Ugy értém, hogy Tóth Mihály uram is adott volt meg az árában Szentmiklós-pénzben 16 tallért.

Az doctor örömest elmegyen vala, de az pénzt Kamuti uram késön adá neki s nem készülhete el; most is hitére mondja, hogy nem késik, hanem elkészül és elmegyen. Én sem késem kegyelmes uram, ha mi újsággal lehet szolgámot bocsátom hamar nagyságodhoz. Az doctornak az volna akaratja, hogy az szolgámmal menne akár csak az Dunáig. Meglátom mit ád az Úr Isten.

Nagyságodnak mint kegyelmes uramnak ezen alázatosan könyörgök, ha nagyságod méltatlan erre az keserves szolgálatra pa-

rancsolta ittlétemet, ha nagyságod' nálamnál valami — bátor csak részszeréntvaló fökövetségbe — aetate, authoritate nagyobb embert küld is, jöjön úgy mint fökövet, kit úgy tartok mint az nagyságod személyét; de ha nagyságod csak postát küld, tartsa úgy magát mint posta, ne tegyen engem inassává, az mint hallom hogy esett is itt némely uraimtól—az kinek gyalázatját nagyságod bölcsen meg itélheti—hogy egy gyermek az öreg embert háta megé vesse. Valami kegyelmes uram ebben az nagyságod szolgálatjában az egy igaz hüség, tökéletesség, szorgalmatos gondviselés, erre való titoknak megtartása, megnézem azt az jóakaró uramat, kinek vagyon arra jobb tömlöje, ki megtartsa nálamnál inkább?

Ennekelötte, kegyelmes uram, nagyságod kegyelmességéböl vita durante conferált volt nekem az vásárhelyi bordézmából két öreg hordó bort; minthogy talám az mig szolgám haza talál menni, el fog az szüret érkezni, ha nagyságodnak molestiájára nem lenne, csak az egyik esztendöre mégis azelöttvaló nagyságod kegyelmességéböl házam népe sustentálására conferálna azon vásárhelyi dézmaborban akár csak két hordóval, hogy közelvoltáért inkább gondját viselhetné házam népe—hüségesen megszolgálom nagyságodnak mint kegyelmes uramnak.

Mégis nagyságodat kérem, nagyságod kegyelmesen megbocsássa, hogy az féle aprósággal is molestálom nagyságodat. Tudja nagyságod, itt mely kedves az erdélyi jó sajt és az brassai szép öreg mézes-pogácsa — alkalmas ajándékul inkább kedveskedhetünk jó rendbeli embereknek vélle. Ha nagyságod kegyelmes tetszése: parancsolná meg nagyságod az brassai biró uramnak, hogy vagy 16 középszerü jó sajtot szerezne és vagy 20 öreg mézes-pogácsát, tudom jö bé nagyságodnak vagy ajándékbanvaló szekeri — kik valóba is szükségesek—vagy az sátorért való szekér, és hozná bé, kedveskedhetnénk kegyelmes uram vélle.

Eddigvaló dolgot kegyelmes uram die 15 augusti teljességgel elvégezém vala, csak vala hátra, hogy 16 die augusti igen jó reggel menjek az vezérhez az nagyságodnak való levélért; melyhez én igen reggel hozzája készülék, úgy is disponáltam vala, hogy még ebédig is elinditsam Dunát. De az mi roszsz kurvafi csauzunkat én fel nem vehetém. Magam elöll elmenvén, nem lön tolmácsom, és az vezér az gályák elbocsátására meno, onnan kertibe; az nap

estig oda lön, és így az roszsz csauz miatt el kelle haladni az Duna indulásának. Ezt még is azért irom meg nagyságodnak, az mint feljebb is megirtam az tolmácsok állapotja felöll, hogy ha ittvaló tolmács felöll nem provideál nagyságod, itt az kapitihája szégyent vall miatta és nagyságod igen nagy fogyatkozást; az kinn én ugyan protestálok nagyságod előtt, hogy én oka nem leszek. Ha tetszenék nagyságodnak, irna nagyságod egy commendatoriát az féle tolmács felöll, az neve helyét ha meg hagynák, én interim keresnék; talám kevés fizetésre is megfogadhatnók, csak az mellett szerzenénk csauzságot neki; mert az én hütemre kegyelmes uram, Juszuf csauznak mind hüségében s mind szolgálatjában megfogyatkozunk. De ha ugyan oda szolgálna is, hiszem vetegethetünk neki is valamit, mert egyéb élete sincs az roszsz embernek—kételen vélle. Az is a nagyságod jó itéleti. Szölfikár nyavalyás, valóban menti magát azelöttvaló esetről, s nagyobb oka is annak. Ezzel inditottam el Dunát 16 augusti. Következik az mely levelet Boldisár deáktól küldtem el.

Illme Princeps et Dne etc. Sequitur salutatio etc.

Kegyelmes uram, fejedelmem! Bizony nem tagadhatom, hogy nagy keserves szívvel kelletik irnom nagyságodnak ez levelemet, mikor látom, hogy itten előttem lévő nagyságod jámbor szolgáinak az fatum úgy hozta volt sorsokat némelyiknek, hogy nagyságodat örvendetes hirekkel delectálták; nekem penig az én sorsomat most is úgy találta hozni az én fatumom: nagyságodat, az mint látom, ez mostani levelembe semmi örvendetes hirekkel nem delectálhatom. Akár csak Kamuti uram is hagyott volna valami nyúgalomba, de ő kegyelme is utcumque kimene. Bizony kegyelmes uram, elég szomoru búsulásokban vagyok, látván az imminentiákat. Mindazáltal az nagyságod privata et publica instructioja előttem lévén, én el nem mertem hallgatni; hanem vagy jó vagy e contra leszen, de nagyságodnak az Kamuti uram kimeneteli után és Dunától küldött irásom után, csak ezen közelvaló napokban az micsoda actioink voltak ő nagyságokkal az vezérekkel, ím nagyságodnak azon az napokon való actioimat az mint consignáltam, historice kiküldöttem. Nagyságodnak alázatosan könyörgök, nagyságod kegyelmesen megbocsássa—ha jobbat kaphatnék, jobbat irnék; de az mit kaphatok azt irhatom, melyet nagyságod az ide alább megirt actioimból bőségesen megérthet.

Hogy egynéhány szóval kegyelmes uram nagyságodnak az én ittvaló conceptusim felöll irnom kell, nagyságod kegyelmesen megbocsásson. Arra méltó nem vagyok, hogy nagyságodnak csak egy punctnyit is svadeáljak. Csak az mit látok s eszembe vehetek dolgokban és szándékokban, irok arról nagyságodnak.

Irhatom azt nagyságodnak, hogy ezek az vezérek ez mostani irások után majd ugyan nagy reménységben vagynak, hogy nagyságod az dolgot nem halogatja, hanem maturálja s véghez vinni akarja. De látok egy nagy obstaculumot benne, mely ez: Kamuti uram itt az kajmekámnak való ajándékot, az mellett egy szekeret megigérte, mely szekerek állapotja felöll én nagyságodnak irtam; Görcsi Mehemet basának, cancellariusnak, az tihájának egy-egy fedeles kocsit igért négy-négy lóval — hiszem, hogy nagyságodnak ezekre gondja lészen. De kegyelmes uram, itt látok egy considératiot ilyent: hogy ha nagyságod ezt hamar elönkbe küldi, (minthogy jó volna hamar is béhozni) ha nagyságod ezt bátor csak mediocris auctoritásu követtől kezdi béküldeni is, itt ezek az olyan követtől nagyságodnak absoluta resolutioját várják Jenő felöll, kit magam sem hihetek hogy lehessen. És ha absoluta resolutioja nem kezd lenni nagyságodnak Jenő felöll, ez az porta meghigyje nagyságod, hogy maturálják az ellen való machinatiojokat, nyilván nem kezdik sokára várni. De nagyságod bölcs itéleti—az ajándéknak jó volna béjőni csak egy emberséges ifju legény által, az kit magok is meggondolnának, hogy nincs annak auctoritássa az tractatusra. Interim hogy én itt a nélkül is continuus vagyok, most ha mit érnénk, sub spe et sielentio viselnők még is az dolgot. Ki ha igy agitáltatnék, úgy ismerem kegyelmes uram, ezek is alkalmas haladozást eltürnének, csak hogy ilyen pertinaciter ne lenne válaszszok mint Kamuti uramtól. Mert ha ugyan mégis eszekbe veszik teljességgel, hogy az ő reménységök meg kezd ott hülni, úgy veszem eszembe szavok járását és vigyázásokat, hogy még az persiai dolgot is lassabban kezdik hagyni Jenőért és hátra nem hagyják Jenőt. De nem Jenőt féltem én töllök, hanem más szándekokat ismerem, az ki bizony nagyobbat teszen Jenőnél, kit az Úr Isten távoztasson — az az nagyságod bölcs itéleti. Azt akarom kegyelmes uram mondani, hogy ha valami derék assecuratioja nagyságodnak onnat feljül nincsen, in tempore szükség ezt nagyságodnak praeveniálni—repenti-

nus casus nagyságodon ne essék. Az mi az adó dolgát nézi: ha nagyságodnak bölcs itéleti, és más dolog nem obstál, talám jó volna egy pünkösd-tájára az adót béhozni, és ezzel is tovább haladna ezeknek machinatiojok; interim szép szót adva nekik, az Jenő dolga annyival tovább haladna, csak az praecursor Szentgyörgynapba jöne bé. Az közben mit ád az Úr Isten, tudom Persia felöll is bizonyos hireket hallunk, melyet ha mit kaphatok mindjárt megirom nagyságodnak.

Persia felöll most ez az hir—1 die septembris az divánba hozák ezt az hirt, négy kaftányt adának az hirmondókra és igen felette nagy örömben valának az emberek—jó rendbeli emberektől kérdeztem: az mely basa Revánt (Erivánt) harmadéve megtartotta, most azt az basát az kazul basa kihozta Revánból, minthogy bizonyosan megértette az persa is, hogy az fővezér nem akar várat szállani, hanem ellenségét mezőben akarja megkeresni és ez közben országát akarja pusztitni.

Az hol az vezérnek bé kellett menni az derék haddal Persiába, azt az reváni basát 12 ezred magával ott az ország szélibe hagyta volt az kazul basa hogy vigyázzon, és ha miben módja leszen, próbáljon is. Mikor az vezér hada nagy fáradva által költ az havasokon és letelepedett volna, éjjel megütötte őket az reváni basa az nyugott haddal. Ennek is oly vigyázása vala, hogy az egész tatár hadat ő is úgy ültette fenn, hogy ha olyan dolog esik, vigyázzanak. Hogy az reváni basa éjjel rájött az vezér hadára, az tatár mindjárt az hátán volt. Ezt innet az táborból is igy hozák az hirt, hogy abban az 12 ezer emberben semmi el nem ment, mind ott veszett; az basa is ott veszett maga, és az fiát elfogták és most útban vannak vélle. Az vezér csak könnyüszerrel vagyon az mezei harczhoz, és minthogy utánna indult az kazul basának, szőrnyitik ezek, hogy iszonyu nagy haddal hágjon most ez az vezér Persiára; mondják, hogy nem kevesebb hadra való ember 400 ezer embernél. Egyéb még eddig sem az kozák felöll semmi hir nem lött újabb, hanem az minap hogy két roszsz sajkát hoztanak 30 kozákkal, az mi az oláhok-féle volt. Az mi az tengeri expeditiot nézi: az felöll még itt igen nagy csendességben vagynak; semmi derék expeditiojokat nem halljuk sem olosznak, sem hispanusnak, csak az egyéb forma szerént vigyáznak egymásra. Közhirrel halljuk, hogy ugyan császár

engedelméből az francziák küldtek volna Barbariára azoknak valami latorságoknak megbüntetéséért. Erről többet nem tudok. Tudom Markó vajda uram nagyságodnak bővebben ir felölle. Egyébképpen itt most ezek között nagy csendesség vagyon; szultán Musztafát senki csak ingyen sem emliti.

Acta dierum.

19 die augusti voltam az divánba. Magam elgondolám, hogy valamit gratificálkodhassam Ráduly vajdánénál, offerálám magamat az tihájának, és annak is, az kivel az aszszony Ráduly vajdáné egy; mondám: az én uram irta nekem — hogy megértette hogy ő nagysága Ráduly vajdáné béjött — hogy elmenjek s az én uram nevével köszöntsem; sőt parancsolta az én uram nekem, hogy megmondjam Ráduly vajdánénak, hogy ha valamiben az én uram jó akaratja kivántatik itt benn az portán, de ő nagysága Ráduly vajda vagy az felesége parancsoljon, az én uram nevével ő nagyságának szeretettel szolgálok. Akkor azok az emberek ez mondást kedvesen vevék és mondának: hogy megmondják az aszszonyoknak és tolmácsot is szereznek, ma vagy holnap — úgymonda—izen az aszszony kegyelmednek és kegyelmed jöjön oda. Azt mind elvárám, de nem hogy az napra vagy más napra, de tized napig sem izene. Ezalatt küldtem levelet Bernáldnak Moldovába.

28 die augusti menék ismég az divánba, és nem türhetém, hanem ugyan panaszlék-szabásu ugyan annak az tihájának és az aszszony atyjafiának, hogy mind vártam s nem küldöttek értem. Arra csak azt mondák, hogy valamikor el akarok menni, mindenkor elmehetek. Kiből úgy vőm eszembe, hogy mind kedvetlenséget mutatnak hozzám. Ugyanúgy is vagyon, hogy valóba bánják az Markó Vajda uram mellett való forgolódásunkat; nyilván nem is tartják barátságnak, az havasalföldiek penig csak semminek tartják.

Eodem die kerestém fel Hajdor tihaját, és studiose módot keresvén benne—noha egyelőször circumstantiákkal—de kiakarván venni belölle micsoda szívvel-szándékkal vagynak az én kegyelmes uramhoz. Nem várván Hajdor tihája sok szót, monda magától: hogy vagyon-é hireddel tihája bék — nekem monda — hogy Szkender basa Dazom mellett való táborból sok leveleket küldött ide az kajmekámnak, Göresi Mehemet basának, muftinak, kezlár-agának?

Ez az többi között sokat irt az erdélyi fejedelem felöll, ilyent irt: hogy — úgymond—sok roszsz hamis hirek támadtak Magyarországban az erdélyi fejedelem felöll; és innét Lengyelország, Moldova és Oláhország felöll is azt beszéllik, hogy az erdélyi fejedelem végezett volna az némettel, hogy ő Sorbánt és Petráskót csak könnyen általbocsátja Erdélyen. De Szkender basa így irt az basának, hogy ez dolgot nagyságtok az erdélyi fejedelem felöll soha el ne higyje, ha valami oly hir megyen az nagyságtok fülébe is; mert én Bethlen Gábornak dolgát az én fejemre veszem, hogy soha azt Bethlen Gábor nem cselekszi, söt az hatalmas császárnak annál nincsen hívebb szolgája. Egyébképpen is sokképpen commendálá magát nekem Hajdor csauz ugyan esküvéssel-hittel, hogy nem kell soha jobban micsoda jóakarója Szkender basa az én kegyelmes uramnak most újabban.

29 die augusti mentem az basa kapujára, és minthogy Juszuf csauz nem volt tolmácsom, Szölfikárt kértem vala tolmácsnak; de az nap az miért mentem vala, elhalasztám és nem lők szembe az basával; hanem menék onnat Görcsi Mehemet basához, és az nap délig azon Szőlfikárral együtt conversálkodván, azon Hajdor tihája beszéllette dolgot Szőlfikár is előhozá, és annál is bővebben kezdé beszélni az Szkender basa irásit: mely igen nagy emberséggel s szeretettel irt urunk felöll; söt azt is mondá Szőlfikár, hogy expresse irta Szkender basa, hogy ha ezután az német felöll vagy Homonnai felöll valamit irnak Bethlen Gábor ellen, de ő nagyságok ne higyjék, mert mind hazugság. Ezekután szembe levék Görcsi Mehemet basával, és én akarám őtet követni hogy eddig nem voltam nálla, de azt ő praeveniálá panaszszal: hogy mi dolog, hogy az követ elmeneteli után egyszer sem voltam nálla? Mondám neki — Szőlfikár volt az tolmács — én akartam nagyságodat elsőbben is arról megkövetni, de ez az oka hogy nagyságoddal szembe nem voltam, hogy itt az nagyságod házánál két úttal voltam, de Szőlfikár itt nem volt; mert magam tudom, hogy akkor az lengyel és muszka levelek fordittásában volt foglalatos, és az én roszsz csauzomot Juszufot elő nem vehettem, mert Juszuf csauz: Hergiün Hergim Aksam Zarhoz Szaba hazta—én nem vehetem hasznát. Az kinn igen nevete az basa, hogy azt megtanúltam törökül. Ezek eddig így lévén, először erre eröltete—(ezt kegyelmes uram én is az igaz hü-

temre irom nagyságodnak hogy igy voltak) hogy én neki meg esküdjém az én hitemre, hogy valamire kérd, igazán megmondom; mert neki igen nagy beszédi vagynak én véllem, ő is igazán megesküszik, hogy igazán megmond. Kit én magamban igen csudálék, mi dolog légyen az. Mert az török religio ellen vagyon, hogy ők hüt alatt beszéllenének egymással. Nem lőn mit tennem, hanem ugyan meg kell mondanom, addig*), hogy az én igaz hütemre, lelkemre, fejemre megmondom ha mit tudok s arra való leszen. Első kérdése töllem ez lőn: hogy Erdélyben mind az fejedelem és az ország és minden rendek — úgymond — tartanak-é engem jóakarójoknak? Én erre ezt mondám: hogy én valamely oly embert tudok Erdélyben, az ki főképpen ő nagyságát ismeri, mind az fejedelem s mind egyéb rend ő nagyságát Erdélynek jóakarójának tartja; sőt az én kegyelmes uramtól ugyan hagyva vagyon, hogy mint az apját mindenben úgy találjuk meg nagyságodat. Sőt én magam is azelőtt mikor innét haza mentem vala — úgymondék — én is azt mondottam mindennek nagyságod felöll, hogy nagyságodat úgy ismertem meg, hogy ha az Erdélyországa az hatalmas császárt igazán szolgálja, Görcsi Mehemet basa az édes apja; de ha nem igazán szolgálja, nállanál nagyobb ellenségtek nincsen. Monda arra: jól mondottad s igazán mondottad. Az másodikat mondá: azt kérdem tölled, hogy Kamuti Farkast az erdélyi fejedelem s az ország küldötte volt követségre? mond meg. Én erre nem absolute felelék, s az ország nevét hátra hagyám, (minthogy tudom, hogy soha ország nem küldötte volna) hanem mondám, hogy az fejedelem küldte. Monda erre az basa: hogy hogy kellett olyan embert küldeni ide az hatalmas császár portájára, hogy oly követséget beszéllett az az ember itt, hogy ha én s több jóakarói nem lettünk volna az fejedelemnek s Erdélyországának, és az ő követségét az hatalmas császárnak megmondottuk volna, eddig vagy-vagy — (az tenyerét söpörve fogá az basa s monda) igy járt volna Erdély Kamuti Farkas mián. Im én magam is megirám az uradnak, de megbünteti-é az ország ezért? Én erre mondám: én nem tudom, ha bünteti-é vagy nem? Én kegyelmes uram—az én hitemre, tisztességemre! nem magamtól költöttem, hanem szájából hallottam az basának. Monda: még ehez több szóm is vagyon. Mondék erre:

*) nógata.

megszolgálom nagyságodnak, nagyságod mondjon meg nékem is benne, mik legyenek azok, ha nem tudom, és tudjam megirni az én uramnak. Az közben az cancellarius béjöve hozzája az lengyel és muszka követeknek való levelekkel és monda: hogy hagyjuk másszorra az beszédet; jöjj hozzám, többet beszéllek vélled, most erre kell gondunknak lenni. Ez nap ezzel jöttem el tölle.

30 die augusti jóreggel ismét hozzája mentem Görcsi Mehemet basához, és nagy emberséges salutatio után nagy exacerbatioval kezdé el a panaszolkodást, mondván: Im hatalmas Isten addig biztatnak engem mely jóakarójoknak tartanak ez erdélyiek mint az apjokat, hogy majd szinte belé vesztjük az jóakaratot. Én is szinte mint az fiamat úgy tartottam Bethlen Gábort, de Kamuti Farkas miatt az mint látom majd esze vész minden jóakaratjának. Eddig Bethlen Gábornak valamennyi követe ide jött az hatalmas császár portájára, vagy Landor-Fejérvárra ment Mechmet basához, de mind azzal az szép szóval tartottak, hogy általánfogva azon leszen Bethlen Gábor, hogy jó módjával kézhez vegye Jenőt és az hatalmas császárnak megadja. Immár még főképpen várjuk vala Kamuti Farkast azért, hogy ugyan bizonyosan elhittük vala, hogy most meghozza Jenőt, és nagy tisztességgel becsülettel fogadtuk; de az mint látom nem hogy Jenőt meghozta volna, de már ugyan egyátalában azt mondja, hogy soha Jenőt Bethlen Gábor meg nem adja. Még ez is nagyobb annál, hogy az hatalmas császárt sokképpen fenyegette hol némettel, hol hajduval, hogy egy kimenetelin Magyarországból mindjárt hozott 16 ezer hajdut, ellenséggel fenyegeti az hatalmas császárt — ez nem egyebet akar, hanem hogy az hatalmas császár fegyverét vonja országára. Bizony mondom bizony, hogy ha az hatalmas császárnak ezeket megmondottuk volna, ne gondolja azt senki, hogy az hatalmas császárnak szablyája nincsen, mert eddig is megérzette volna Erdély ennek az fenyegetésnek ízit. Hogy nem gondolja azt meg: hogy mikor Forgács és Sorbán Erdélyben valának — — *) sohul nem volt készen az hatalmas császárnak csak 10 ezer embere is; de ám oly hamar annyi hadat riasztottam vala én bé, hogy elég vala ha mi akarunk. Csak egy holnap alatt annyi hadat küldhetünk Erdélyre, hogy megválnék, ha hamar hoz-

*) itt egy szó olvashatlan.

na Kamuti uram hadat ellene. De ezúttal csak elhallgatjuk az ő sok gonosz akaratját—magunkkal csak elhitettük, hogy Bethlen Gábortól nem olyan követséget hozott volna igazán az mit itt beszéllett—mert mi Bethlen Gáborhoz nem is mértük, hogy*) olyan igaz lett volna az hatalmas császárhoz. Azért — úgymond — mindezeket az uradnak hamar megird: meglássa, mi gondot visel magára és mint veszi ennek eleit; mert ha az Kamuti Farkas követsége **), immár onnat semmi jó reménység nincs Jenö felöll, hanem másképpen kell gondot viselni felölle.

Nagy sok panaszolkodási után—mely tractánkban két vagy három óra tölt—mondám neki: én ehez keveset vagy semmit nem tudok szollni, mert tudja azt nagyságod, hogy valamikor oly derék tractája volt nagyságodnak vélle, hol kiküldöttetek, hol törökül beszélltetek hogy mi ne értsük — ma sem tudom micsoda válaszszal ment el innet; ha mi nagyságtoknak nem tetszik, irja meg nagyságod újabban az én uramnak, és én is szolgámat bocsátom haza, én is megirom az mit nagyságtoktól hallok; és én tudom, hogy az én uram az hatalmas császár szablyáját reá nem várja, hanem módját keresi, ha valamivel az hatalmas császárnak kedvét tudja keresni—valamihez hozzája fér de azon leszen hogy kedvét keresse. Egyhirtelen erre monda: hogy mi hozzánk nem illik hogy mi irjunk, hanem ím mi elődbe adjuk az dolgot, ird meg te mindeneket, néked nagyobb becsület. Csak ezen sokat disputáltunk. Ő ugyan azt vitatja vala, hogy nem szükség nékik irniok; de én perseveranter megmondám, hogy ha nagyságtok nem ir, bizony én is nem irok — soha ezeket az dolgokat így meg nem irom, mert ott is emberek vagynak; ebből soha semmi egyéb nem következnék, hanem csak azt vélnék felöllem, hogy én magamtól gondoltam avagy énmagam találtam ezt fel. Ha nagyságtok ir, az az nagyságtok jóakaratja, az magam levelével elküldöm; ha nagyságtok nem ir, én meg sem irom, mert ez igen nagy dolog, tehát az én uramnak nem küldök módnélkül. Nagy sok szóval idem per idem három vagy négy úttal is repetálá: hogy nem gondolkodtak meg felölle erdélyiek, az egy roszsz bolond Szinán basa miatt micsoda rút háboruság következék? Ő sem türe, ti sem türétek, mit használtak vélle kétfelöll? Sem-

*) csak. **) áll.

mit — úgymond — mind ez ideig is ki nem fogyott az fegyver közülletek; de ha mégis egyszer közitekbe megyen, bizony nem tudom kinek lészen jobb. Lám azelőtt nagy szép és szent békesség vala közöttünk, és most is meg volna az elei, csak egy roszsz kastélyt adnátok meg, az melyet az mostani császárnak az elei békességesen birtak, hogy az sok latortól oltalmazhatnók az földet. Nám sem azelőtt, sem azután az hatalmas császár az erdélyi határban csak egy ház jobbágyot sem kévánt; de ezt valameddig az ottomány nemzetség tart, soha bizony nem hagyja, sem német frigyével, sem mással nem gondol, mert azt timagatok kiszakasztottátok az némettel való frigyből. Azért ha békességet akartok tartani, vegyétek eleit jó idein; mert bizony soha az hatalmas császár azt néktek nem hagyja. Az mit tudhattam volna, szolltam ellene, de akármit mondjon ember de csak olyan, (mint) ha az falra hánynák az borsót. Végre sok disputatio után monda: hogy én mégis többet szollok az kajmekámmal, te is bőségesen beszélj minden dolog felöll; de te ne késsél, szolgádat elkészitsd s elküld és mindent bőven megirj az uradnak és mind az országnak.

3 die septembris hivata az kajmekám az maga házához, és minden rend embereket kiküldvén onnan, voltunk csak Szőlfikárral— az mint esmerem szava járásából—valóba egybebeszéllett emberek Görcsi Mehemet basával és az többivel is. Az is azon az úton, az melyen Görcsi Mehemet basa, elkezdé nagy panaszszal beszédét. (Én kegyelmes uram noha nagyságod énnékem kegyelmes uram fejedelmem, de látva Kamuti uramnak állapotját, és hallván maga szájából való fenyegetődéseket — azt én nagyságodnak úgy nem merem megirni, az mint ő kegyelme felöll az kajmekám is beszéllé). Az többi között nagy hitemre kérdezte töllem: hogy ha nagyságod küldte-é követségbe? Én mondám, hogy nagyságod küldte. Arra mondá: hogy nem talált-é más embert Erdélyben? Mert az az követ nem azért jött volt, hogy sem urának sem az országnak szolgáljon; ha lött volna módja benne, úgy esmerem, magának szolgált volna. De Bethlen Gábort jól ismerjük mi, hogy az hatalmas császárnak igaz szolgája volt eddig, el sem taszitjuk töllünk. Mondá azt is a többi között: mikor én velem szembe volt is, én csak elcsodálkoztam rajta mit akar? Úgymond — hármat ha szólt az ura és ország dolgáról, mindjárt magát kezdé erőssen dicsérni, hogy ő

mely igen nagy ember az német császár előtt is; az erdélyi békességet is ő vitte véghez, és ő az Erdélyországának szerdárja*) és ő az erdélyi basa-vezér; kinn én — úgymond — csak elcsodálkozám: miért kell neki azzal kérkedni, semmi jót belölle nem ismertem. Én csak alig hiszem vala hogy elereszthessem, mikor láttam, hogy sem ura, sem ország dolgában nem törekedik. Ezeket kegyelmes uram, nem magamtól gondoltam, találtam — az én igaz hitemre tisztességemre! Ehez többek vagynak, kit mi szükség megirnom és nagyságodat incitálnom haragra ittvaló méreg conceptussal.

Ezekután nagy sok panaszokkal s obtestatiokkal tractála sokat az Jenő felöll, szinte úgy mint Görcsi Mehemet basa; ki ellen az mit tudtam volna, örömest én is argumentáltam volna, mert Istennek hálá nékem erre elég időm volt. Megtartott két egész órát az kajmekámmal való tractálás is. De mind semmi nállok, ők csak azt mondják: hogy megigérte, de söt vagy igérte vagy nem, de örökre az ottomány nemzetség nem hagyja, sem kárát sem hasznát nem nézi, csak az becsületit. Előforgott köztünk még az Fülek dolga is, hogy miért engedik hát azt? Arról ilyen resolutiojok vagyon, hogy ő magok az vezérek itélték jobbnak azt hogy oda maradjon. Mert — úgymond — ő magok az magyarok is magokra vették azt, hogy onnat abból az várból jobb módjok vagyon az onnat feljül alá járó latroknak őrizésében s azért hagyták oda. Forgott elő az persiai dolog is, hogy semmi kára nem volna az hatalmas császárnak abban az elvött határban—de vagy az többit is oda veszti vagy az ő határát oda nem hagyja. Én erössebb ratiot nem tudtam mondani — az melyet cancellarius uramtól hallottam vala — ilyent: hogy az zsitvatorokbeli confederatioban is expresse megvagyon, hogy tizenegy kővárat, kit akkor birtak az törökök, semmi szin alatt többhez közöket ne mondják Magyarországban. Ez az vár is penig Magyarországban vagyon noha Erdély birja, és az az confederatio is béfoglalja, és igy nincs az hatalmas császárnak közi hozzá ahoz. Erre igen röviden válaszok mindeniknek ez: hogy azhoz is nincs semmi közök az erdélyieknek, mert magatok kivontátok magatokat az

---

*) ország főhadvezére.

némettel való confederatioból; timagatok is az szultán Szulimán császár Athnameját és confederatioját szerettétek és kívántátok, és az mellett maradjatok meg — ugyanis Jenő az hatalmas császáré. Sok intéssel és sok szép szóval is szollt mégis ezek után és ezféle sok contentiok után: hogy irjam meg nagyságodnak bő szóval és ő nagysága is ir, hogy ne adjon nagyságod az országnak háboruságra okot az hatalmas császárral; hanem az régi békességről és az mostaninak is az kezdetiről jól megemlékezvén, igen szeme előtt viselvén: az hatalmas császáré legyen meg és maradjon meg az jó békesség örökösön. Az mi az adó dolgát nézi, azt csak alig attingálja, mindazáltal magok hozák így elő: hogy mikor Toldalagi uramat kibocsátották volt tölle—úgymond— megigértük vala az adót öt esztendeig, de úgy, ha Lippát s Jenőt megadják. De most is semmi az adó dolga, csak légyen meg Jenő.

7 die septembris botorkázék csak obiter az fülembe, hogy az titkon forgott tractában előforgott Báthori András dolga, hogy ha nagyságod meg nem adja Jenőt, megadja Báthori András. De semmi bizonyost erről nem tudok, mert csak futó-hirbe hallottam; hanem ha az sok titkos tanácskozásban esett volna—szinte erről az mit azelőtt is irtam vala nagyságodnak, hogy Szölfikár noha azelőtt is félen viselte magát, de most igen jól kezdte magát viselni, talám nem kellene nagyságodnak tölle szánni, hanem hamar 50 flr. küldene neki—mert bizony sohonnan jobb móddal hirt nem kaphatni mint ő tölle, csak keresnök kedvét.

Im küldtem nagyságodnak egy zsidó levelet, ez Zsidó József factioja, az ki ilyen: Ő árult egy zsidóval 2000 oka kénesőt, okáját 140 oszporán ilyen conditioval, hogy novilunio octobris—mely esik 18 septembris—három holnapra ha nagyságod béküldi, egyszersmind elveszi készpénzen, de mégis úgy, hogy se más se nagyságod többet ne küldjön annál, mert el nem veszi; ha penig valamivel alább lészen kétezer okánál, az nem árt, az az nagyságod bölcs itéleti. Ha nagyságod az sátorért küld, vagy az ajándékba való szekereket béküldi, azt könnyen béhozhatják. Kegyelmes uram, ne szánja nagyságod most ismét egy kevéssé ide bé az költséget és ajándékokat, ha nagyságodnak bölcs itéleti.

Az Báthori András felöll való hírt ne vélje nagyságod semminek, hanem nagyságod magára vigyázzon, mert az az hír módnél-

kül nem indult; mentől hamarább lehet, meglátja nagyságod, hogy annak az hirnek felkeresem az fundamentomát és megirom nagyságodnak.

26 die septembris jövének hozzám az törökök ötön: 1. Ibraim aga, tömösvári főaga. 2. Gyulai Sabán aga. 3. Gyulai Musztafa bék, Huszáin bék fia. 4. Gyulai Szali aga, lovas hadnagy; ezt fogták volt el Makó mellett, mikor Huszáin béket levágták és azt sarczoltatták volt meg ezer kétszáz forinton Felhalmon. 5. Ali aga, lippai lovas hadnagy. Ezek voltak, az kik hoszszu regestrommal panaszlani jöttek volt ide az császárra, de az kajmekám és Görcsi Mehemet basa elvették töllök az panaszló-levelet. Ezen az császárnak irott levelen voltak ilyen miraculumok: hogy az megholt vezéreknek az gyermekek az vérben mártották az kezeket (?) és azzal pecsételték meg az császárnak irott levelet. Az több dolgokat magok az mint megirták volt az császárnak, annak párját megfordittattam és ide alá annak párját irtam meg.

Eddig az mely levelet irtam, küldtem el Boldisár deáktól 8 die septembris.

Következik immár az az levél, az melyet küldtem el Incze Jánostól 7 die novembris.

Illustr. Princeps etc. Sequitur Salutatio etc.

Három kiváltképpen való dolog kényszerite kegyelmes uram, hogy nem várhatom viszsza csak az nagyságod szolgáit is nagyságodtól, újabban más szolgámat bocsássam nagyságodhoz. Egyik: hogy ugyan búsulással kérdezi az vezér, hogy mi dolog, hogy eddig az én szolgám meg nem jött nagyságodtól, nem tudja mire vélni? Magam is kegyelmes uram, bizony ugyan megtébolyodtam belé. Csak ne esett volna valami roszsz dolog az szolgámon, hogy semmit felölle nem hallhatok sem útonjáróktól, sem másunnét, az odavaló állapothoz képest.

Az második az Báthori András felöll való irásom. Harmadik az Startzer urammal való tractánk Markó vajda urammal. Mely két dolgot Markó vajda urammal igen szükségesnek itéljük, hogy mentől hamarább lehet nagyságodat ezekről certificáljam, kit nagyságod bőségesen megért az ide alá megirt actákból.

Az elmult napokban az szolgámtól nagyságodnak küldött levelemnek csak az végiben obiter attingáltam vala kegyelmes uram,

hogy csak akkor botorkázott vala fülembe Báthori András felöll való hír. És minthogy nem itéltem akkor jónak lenni, hogy késedelem légyen az elküldésben: irtam vala nagyságodnak, hogy azon leszek, miképpen az felöll az Báthori András felöll való hírt megtudakozzam és nagyságodat felölle bőségesen tudósitsam. Az menynyire az nagyságod kegyelmessége után mind hitelemet s mind becsületemet adta az Úr Isten itt az vezérek ő nagyságok előtt, ím meglátja nagyságod nem szüntem meg, hanem abban sollicitus voltam; nem vulgaris famát is irok nagyságodnak, hanem az mint az actáimból nagyságod meglátja, teljességgel azon processussal irom meg, valamint volt tractánk felölle és kikkel s mely nap? Kiből nagyságod bölcsen megitélheti, ha vagyon-é annyi merészségem, bátorságom vagy becsületem ezek az vezérek előtt, hogy olyan nagy causát mint az Báthori dolga, megmerjek töllek olyan absolute kérdezni s expiscálni. Magamtól kegyelmes uram — meghigyje nagyságod, hogy hozzája nem tettem, az mit az vezérektől hallottam; sőt ugyan mitigáltam is az mint lehetett consignatiomat, hogy ne láttassam én nagyságodat senkire incitálni. De felette szükségesnek s elkerülhetetlen dolognak itéltem s ismerem lenni, hogy nagyságod ezeket in tempore megértse és magára oly gondot viseljen, hogy bizony meghigyje nagyságod, hogy Erdélyben nagyságod körül Báthorizmus forog. Ennek eredetéről, fundamentumáról az mit conjectálok — kiben meg sem fogok csalatkozni — most nagyságodnak még nem irok, ha az szent Isten megengedi, magam nagyságod kegyelmes szeme előtt referálok, communicálván az nagyságod akkori jámbor szolgáival az kikkel akkor itt együtt voltunk; de fog lenni oka, fundamentuma az Báthori Andrásnak hírének, meghigyje nagyságod... De nagyságod magára igen vigyázzon.

Az mi az Startzer urammal való beszélgetésünket nézi: magának itt is jár az elméje—minthogy értelme olyan vagyon Startzer uramnak, hogy ez mostani jövendő követtel immár ki fog menni, és más agenset fognak helyébe hozni—ha miben tudna, szeretettel igyekeznék nagyságodnak szolgálni s Erdélyországnak. És maga is igy discurál az ide alá megirt dolgokról: hogy ha nagyságod valami particulára tekint ebben az ő persvasiojában, talám addig volna nagyságodnak jobb módja ebben az dologban, az mig ő is itt benn

lészen és én is itt leszek; minthogy most nekünk egymással jó correspondentiánk és convinctionk vagyon, egymást ismerjük: bátorságosb volna, (ha az Úr Isten elhozza az római császár ő felsége követét) ez dolog felöll itt tractálnunk. De nagyságodnak egy középszerü főkövetének kellene akkorra itt lenni. Az mikor penig ide beérkeznék az római császár ő felsége követe, azután bátor egy holnappal itt lenne az nagyságod követe, és az mihez ő is hozzája férne, szeretettel szolgálna nagyságodnak. Mert ha vagy ő kegyelme interim, vagy én kitalálok menni, és új emberek találnak ide jőni, az még egymással csak megismerkednek is vagy egymással hitelt szereznek, addig idő múlik és olyan commoditássa az dolognak nem kezd lehetni. Ezért azért az nagyságod bölcs itéleti, mit veszen elő nagyságod ebben is, mit nem. Mi Markó vajda urammal azt itéltük, hogy ezekről nagyságodat serio kellessék certificálnom. Irhatom azt is nagyságodnak, hogy az Báthori András felöll való hír csak ne hatott volna Havasalföldébe s főképpen Katarchi Oglihoz is, ugyan az vajdához is az több lengyel motusokkal együtt! Kiről bővebben gondolkodván, én az két vezérnek, az kajmekámnak és Görcsi Mehemet basának azokat bő szóval eleikbe adtam, és nagyon is vigyázás tétetik valóban. Kihezképest Szkender basának az szilisztrai basaságot adák elegedendő értékkel, szancsakságokkal, és igen serio meg is parancsolták neki, hogy minden hadával ott teleljen s úgy vigyázzon az lengyelekre és Molduvára.

Az nimet követ felöll kegyelmes uram még itt semmi bizonyos hír nincsen, hogy az ő felsége római császár birodalmából kijött volna. Mondják azt, hogy Komáromig eljött volt, de tovább annál még az a híre nem jött. Itt azért az szállását megtisztitották s készen vagyon. Ezközben bizonyosan érkezik és immár az szállásfogadó posta is itt vagyon, hogy ezen három hét alatt beérkezik az főkövet. Vagyon kegyelmes uram egy nagy panaszom az havasalföldi vajda kapitihája felöll főképpen. Ez napokban vala itt az vajdának egy Pitár Koszta nevü boérja, és hogy nagyságodat is inkább oltalmazhatnám az kapitihákra való költségtől: azt én magam megtaláltam vala az roszsz embert, hogy ne hagyja el szolgámat, hanem hogy jöjjen együtt vélle. Akkor magát rá igéré és csak defraudála, mert ez levelemet még ezelőtt két héttel elküldtem volna, ha arra nem biztam volna. Ha nagyságod kegyelmes tetszése:

irná meg nagyságod ugyan ezen viszszajövő szolgámtól az vajdának, hogy becsültetnének különben most az ittvaló szolgáival, mert bizony csak görögök az ő nagysága ittvaló kapitihái.

Kegyelmes uram, nagyságodnak könyörgök, hogy nagyságod az ilyen véghetetlen hoszszu irásomat megbocsássa. Én nem magam dolgáról irok, hanem az nagyságod dolgáról. Sőt minthogy azt eszembe vettem, hogy nagyságod nem hogy az irásnak hoszszu voltának olvasását, de ezféle dologban még az maga irásának hoszszu voltát sem difficultálja, ehezképest vagy hoszszas vagy nem, de minden naponként való actáimat is per seriem megirtam. Az itt való sok nyughatatlanságot, szorgalmatosságot is nem restellem — valamivel tudok nagyságodnak szolgálni, hűséggel, szorgalmatossággal igyekszem nagyságodnak szolgálni. Minden irásomnak az főfeje most az Startzer urammal való tractánk; mert itélem, hogy az Báthorista uraim köszörülhetik fogokat, de bizony az faképnél fognak maradni — itt benn bizony semmi lábok nincsen, annyira végére mentem s annyira jóakarója most nagyságodnak az egész porta. Csak kegyelmes uram, az egy roszsz Jenő dolgát moderálja úgy nagyságod, hogy ezeknek ne láttassék olyan injuriájokra, mint az Kamuti uram severissima et pertinacissima resolutioja. Sőt derékképpen ennyi velekvaló conversatiojokból ugyan nagy dolgot vehet eszébe: hogy csak valami szép szókkal ratioval való pollicitatiok lennének is, csak így is sokáig vontatódhatnék az dolog, csak immár az adó is lenne meg. De az ide fel megirt dologból nagyságod mindent bölcsen megitélhet. Itt nekem, kegyelmes uram, szolgáim vagynak, ha mit pro tempore szükségesnek látok s itélek, nagyságodat minden dologról certificálom.

In reliquis &. Dat. Constantinopoli die 6. novembr. Serv. Fideliss.

Thomas Borsos.

Következik ezen levélhez való „Acta dierum“, mely ugyan ebben vala includálva.

27 die septemb. jöve hozzám Hurinoczki, az lengyelországi ifju legény, az ki sok szók után aperiálá azt: hogy az lengyelnek az szándéka s elvégezett tanácscsa, hogy megvárja hogy elteljék az török hadnak ideje és Szkender basa eloszoljon, s aután oztán

hadát kétfelé oszsza: egy részével vajdát hozzan Molduvára és az más részét az Tatárországra bocsássa, és minthogy elúnta az török s tatár rablásit s inségét, nagy szerencsét próbáljon.

30 die először Görcsi Mehemet basával ez dologról tractálván igen sokat, az kinn magam látám hogy megháborodék, sőt ugyan kére, hogy ne mondjam hogy ő vélle beszélletem ez dolog felöll, hanem mentől hamarább lehet az kajmekámnak adjam értésére—és ezt nem kell tréfára venni. Itt igen sok tractánk volt több is ennél.

1 die octobr. voltam szembe az kajmekámmal ezen dolog felöll és igen felette sokat tractáltunk egymással. Én akkor ugyan megmondám az kajmekámnak, hogy ezt nagyságod semminek ne vélje; mert ha most vajdát hoznak az lengyelek Molduvába, nagyságtok is anélkül is Havasalföldébe tiszta lengyel vajdát tött—Gabrillást — az kik hárman Sorbánnal s Homonnaival öszszeesküdtek, hogy valamelyik előbb valamelyik országot megkaphatja, de azon lészen, hogy az ketteinek is segitséggel légyen abban, hogy azt az három országot megoszszák egymás között. Azért — úgymond — ha valahogy az lengyelek Sorbánt Molduvába hozzák és Gabrillás hozzájok adja magát: bizony gondot adnak Erdélynek, de még az Dunán innet is az hatalmas császár országának. Erről mikor igen sokat consultáltunk volna egymás között, az basa ezt igen nagy jó neven vevé, és kére igen, hogy ha mi ezféle híreket hallok, adjam értésekre. Az nap ebbe marada. Mondám még az dolognak praeambulumában, hogy az én uram az hatalmas császár híve, s nékem is azt hagyta s én is úgy akarom magamot viselni.

Ezeket eddig így agitálván és az basáknak szíveket hozzám alliciálván, interim úgy fogék az Báthori András felöll való indult hírnek tudakozásához.

3 die octobr. menék Görcsi Mehemet basához, és ott igen sok különb-különbféle dolgok, hírek és állapotok felöll mikor sokat beszéllettünk volna: végre akarván jövendőre urunkat még is neki commendálni, megbeszéllém neki az Pere László Nagy-Szombatban töllem való izenetit cancellarius uraméknak, kinek summája ez vala: Hogy ha — úgymond — Bethlen Gábor római császárral és az keresztyénységgel jól és tökélletesen nem alkuszik és nem confederál, tehát az keresztyén fejedelmek az linczi gyülésben in

secreto teljességgel concudáltak arról, hogy az keresztyénségből egyszersmind nova coloniát hozzanak Erdélybe és ez mostanit teljességgel extirpálják, hogy osztán úgy fogjanak az törökökkel való hadakozáshoz ea ratione, hogy az török ne occupálja elébb Erdélyt; mert ha az török occupálja elébb Erdélyt, onnat lészen osztán veszedelme az keresztyénségnek, ennek sok circumstantiái voltak az szollásnak. Erre Görcsi Mehemet basa azt mondá: hogy sokszor volt immár úgy dolga Erdélynek, de megtartotta az Isten s ezután sem hagyja. Én arra azt mondám: hogy igaz az, de eddig is azért az jámborok gondviselése által; most is azért mondom én ezt meg nagyságodnak, hogy az alkalmatosságot nagyságtok szemei előtt viselje. Az hatalmas császárnak ez ellen most vagyon Erdélyben igaz tökéletes szolgája, Bethlen Gábor, ennek igyekezze nagyságtok kedvét keresni s többet használ nagyságod vélle. Ekkor csak ezzel akarám urunk személyét kedvesiteni. Erről többet nem szollván, más üdőre tartottam ennek qualificálását. Mikor sok ezféle édesgető beszédekkel tartottam volna — kiben tölt két egész óra — végre mondám neki: én nagyságodnak mindent titkolatlan megmondok mint az uramnak egy édes apjának; én is hát nagyságodtól egy kérdést kérdek, az melyet ugyan kénszeritem nagyságodat, hogy nagyságod töllem ne titkolja el az én uram javára.

Itt Constantinápolyba ilyen híreket hallottam, hogy valaki légyen az, de ilyen dologban forgódott nagyságtok előtt: hogy ha Bethlen Gábor meg nem adja Jenőt, adja az hatalmas császár Báthori Andrásnak az fejedelemséget s megadja Báthori András Jenőt az hatalmas császárnak. Azért nagyságodat ugyan lelkiesmeretére kénszeritem s az én uramhoz való szeretetre, hogy nagyságod mondja meg: ha hallott nagyságod azféle dolgot Kamuti Farkastól? Mert ha ő ezfélébe törekedett s azt az én uram megértheti, bizonnyal tudom én, hogy annál inkább valamivel tud az én uram az hatalmas császárnak kedveskedni, de azon lészen — és én is éjjel-nappal megirom neki. Ugyan nagy derék tractánk volt erről. De erre nagy erős hittel megesküvék Görcsi basa, hogy ő neki arról nem szollt; ha mit akart volna is, talám vötte eszébe, hogy nem jó helyen fog ki. Mert ha azt hallotta volna tölle, bizony más válaszsza lett volna. Lehet talán, hogy másutt próbálta meg. Erről gondolkodhatom, hogy azon kivül valamikor én véllem szembe volt,

de azon hütre, üdvességemre mondom, hogy én semmit egyebet szájából nem hallottam, hanem csak valamiben az urának és országának ártani tudott volna. Ezeket hallottam s láttam tölle. Ezeket az én hütemre, tisztességemre s üdvességemre így hallottam Görcsi Mehemet basától.

7 die octobr. ezekhez képpest mentem Chikán (?) kajmekámhoz, misziri Mehemet basához Szölfikárral, minthogy Juszuf csauz én véllem ugyan nem járt betegsége és egyéb absentiái miatt. Ezekben mind Szölfikár volt tolmácsom és ezeket ő vélle bizonyithatom meg. Az mikor Mehemet basát salutáltam volna, sok szép szavai s tréfálódásai után kezdék vélle arról beszélleni: hogy immár jól tudom, hogy az én uram követét nagyságtok elég vékony válaszszal bocsáttá el; de én kérem nagyságodat, hogy nagyságod ne nézze annak az követnek magaviselését, hanem az mint nagyságod az én uramnak azelőtt is jóakarója vala és magát mindenkor azzal ajánlotta, ezután is az hatalmas császár előtt azon jóakaratját mutassa. Mert valamint s valahogy lött ez mostani követség, de az én uram az hatalmas császár köntösétől soha el nem szakad — valamivel lehet, de ugyan kedvét keresi az hatalmas császárnak. Erre nagy szép válaszokat tőn: hogy ne gondolkozzék az urad az felöll, mert noha ez az követ az uradnak javát nem akarta, de az hatalmas császár fényes portájá(n) oly fejér az ő orczája, hogy el nem nézi az hatalmas császár minden dologért. Mikor alternatim ezféle sok szép beszélgetésünk löttek volna, végre sok követés után fogtatám arra az mint Görcsi Mehemet basát. Mondék: hogy, nagyságos uram, ilyen hírt hallok, hogy valaki volt az itt az hatalmas császár portáján, de azzal kellette magát nagyságtok előtt, hogy ha Bethlen Gábor Jenőt meg nem adja, csak az hatalmas császár adja az erdélyi fejedelemséget Báthori Andrásnak, az Báthori Gábor öcscsének, megadja az Jenőt az hatalmas császárnak. Azért nagyságodat kérem az én uramhoz megirt jóakaratjához képpest, ne titkolja ezt el az én uramtól, ha mit értett nagyságod ebben ez dologban; hiszen ha szinte úgy volt is ez az dolog, csak azért is szükség nagyságodnak megmondani, hogy ezt én az én uramnak megirom, és ehez képpest az én uram attól inkább kezdi kedvét keresni az hatalmas császárnak.

Ezt, kegyelmes uram, nem magamtól gondoltam. Valamint

nagyságod — Isten haza vivén — meg akar esketni felölle, de úgy esküdhetem meg. Itt más emberrel nem tudom megbizonyitani, hanem Szölfikárral — mert ő volt tolmácsom — hogy ezek így voltak.

Mikor ezeket Szölfikár megmondotta volna, megmosolyodék rajta az basa és erre absolute egyet sem szolla, hanem nagy sok circumlocutiokkal kezdé beszélleni az Kamuti uram módnélkülvaló magaviselését. Mondá azt: hogy soha nem láttunk, sem hallottunk itt az portán olyan követet mint Kamuti Farkas. Az mint ő itt magát viselte az hatalmas császár portáján, ha az urad nagy hüségét az hatalmas császárhoz nem tekintettük volna s az követségnek rendit, ugyan gonoszul is járt volna itt az portán—mely nagy tisztességtelenül és fenyegetéssel viselte magát itt köztünk. Söt — úgymond — mikor derék dologról való beszédeinknek kellett volna lenni, ő csak megharagutt és sok roszsz szókat szollván, felszökött s úgy ment ki elöllünk Az hatalmas császárnak elötte az uradnak az orczája fényes, de másszor ide olyan követet ne küldjön. Ennek az beszédnek ultro citroque sok részei így forogván, sok szép szók és követések után mondván neki mondok: hogy ő nagysága ezeket nékem megmondja, azt is megszolgálom nagyságodnak; de ő nagysága az én kérdésemre még egyet sem szoll(ott): kérem ő nagyságát, hogy ő nagysága arra tegyen nékem választ, az mit ő nagyságától kérdék, az az, az Báthori András dolgáról. Hogy ezt mondám, ismét megmosolyodék s monda nekem: hallottál-é egy példabeszédet, hogy egy tele szúszékból végy csak egy marok búzát ki, és megismered, ha vagyon-é még több benne vagy nincsen? Én tégedet oly embernek ismerlek, hogy az mit eddig az dologról beszéllettem, igen jól megérted; hiszem hallod mit mondok az Kamuti Farkas követségéről: egyátaljában sem az urának, sem országának ez mostani követségében nem volt jóakarója. De hogy az te kérdésedre olyan igyenes választ tegyek, az én hozzám nem illik. Tudod-é azt, hogy én az hatalmas császár házában benn harminczkét esztendeig laktam és még éjjel is talpon állva aludtam, szolgáltam az hatalmas császárt; ha én azféle császár házábanvaló titkos dolgokat kibeszéllettem volna, régen eddig elment volna harminczkétszer az fejem. Az én hozzám nem illik, hogy az császár házában való titkot beszéljem. De látom hogy eszes ember vagy és az egyéb beszédemből megérted az mit meg kell értened; de ezt az uradnak

én szómmal ird meg: hogy Báthori András dolgából innét az hatalmas császár portájáról semmit ne féljen; mert megnyúgott az porta az urad hüségében, nem cseréli meg. Csak azt is ird meg, hogy az egy roszsz vár nélkül legyen el s adja meg, mert bizony soha a nélkül az hatalmas császár barátsága sem áll meg, ha Jenő meg nem lészen. Hiszem nagy dolog — úgymond — ez,(ezt is ő maga igy mondá, si credere fas est) az kazul basa az többi között Persiából irta az hatalmas császárnak csak most: hogy én töllem akarjátok — úgymond — viszsza kivánni az én saját országomat, ilyen hatalmas fejedelemtől mint én vagyok, maga mi majd egygyek volnánk; túl — úgymond — az sajátotokat egy vajda vette el s azt nem vehetitek viszsza. Az kinn az császár felette búsult s szégyenlette. Én ezt jóakaratomból mondom, ird meg az uradnak: keresse módját az Jenő dolgának, mert egy búsulása az hatalmas császárnak— ezféle, s nagyot cselekedik egykor; mi — bizony meghigyje — hogy jóakaró baráti vagyunk.

Erre az mit illett szollnom s tudtam, szolltam, de ekkor ezzel ebben hagytuk az beszédet.

Onnan azon nyomon mentem azon basa tihajához, Jahia tihájához, az ki az ura kajmekámságában igen jóakarója volt s most is az—valóban ajánlja magát. Azt is mindenképpen rá fogtam sok szép szókkal, nagyságodnak sok szép ajánlásával. Sok különb-különbféle tractáink, tréfáink, mulatságink után végre ezen Báthori András dolgára azt is ráfogám ha mit tud benne. De ez absolute mondá, hogy ő nem értette s nem tudja. Erről mikor egy falkáig hallgattunk volna és egyéb tréfában s tractában töltöttük volna az üdőt, egykor mintegy recreatio után mondá: hogy csudálom én, hogy az urad olyan követet küld az hatalmas császár portájára, az ki az urának semmit nem szolgál, hanem valamiben az urának s országnak akar ártani; nem az ura dolgát beszélli, hanem csak azt beszélli, hogy az ország jobb részint övé, az országban ő nállanál nagyobb úr s eszesb nincsen, valamit ő akar s parancsol, az országban mind az lészen. Ilyen követet küld az urad az országból. De bizony nem lészen az, az mit Kamuti kiván, oly tisztessége vagyon azért az uradnak az hatalmas császár portáján. Mindazáltal ím csak lehessen üdöm hozzája, meglátod, hogy ha módot találok benne, bizony az Báthori András felöll való dolognak is jobban

végére megyek, s ha mit meg kell mondanom, megmondok; mert én ezután is az uradnak örömest szolgálok. Ezeket is kegyelmes uram tiszta igaz hüttel, jó lelkiesmerettel irom, hogy de verbo ad verbum így voltak.

Ezt az clausulát meg nem irtam urunknak, hazamentemre hagytam, ha kelletik. *)

Ennek az indulatjáról ha volt, ilyen conjecturám vagyon. Hogy mikor az salutatio után legelőször az derék tractatusnak kell vala lenni, akkor mindnyájunkat kirekeszténék; csak egy sem volt benn bennünk, se tolmács, se senki, hanem közel két óráig csak ketten beszéllettek Kamuti urammal ekkor az kajmekám. Az előtt penig az leveleket mind elrendelte vala, ki mifelöll való vala, és mind rend szerént az kezembe adta vala, az császár levelét is az kit elvétett vala hogy béadják, az is nállam vala. Mikor minden dolgot ott benn elbeszéllett — végezett-é vagy nem, ő tudja — úgy hivának engem bé az levelekkel, én rend szerént mind elő adtam őket, és oztán felálla hogy eljőjjön, s fennálva súga az kajmekámnak, de mit, én nem tudom. Hogy kijövénk úgy mondá nékem, hogy hiszem látod hogy megigértem (súgva: Markó vajdáért) az kajmekámnak az 25 ezer aranyat. Én mondám: látám, hogy súga kegyelmed, de mit, azt én nem tudom. Még erre haragos-szabásun monda: hogy nagy dolog ha ugyan nem hallottad is. Mondám arra: az kit látom, hogy töllem titkolnak, ugyan studio is nem akarom én hallani.

9 die octobr. voltam szembe Karakas Mehemet basával az drinápolyi kapu előtt való téren, mert immár kiszállott vala és sátor alatt vala. Ott az urunk ő nagysága szavával salutálám és ez mostani új budai tisztében üdvezlém, sok szóval commendálám az urunk ő nagysága szolgálatját és jó szomszédságát; ő is eléggé ajánlá magát ő nagyságának. Indult meg innen Budára 11 die octobr.

11 die octobr. **) voltam Ibraim béknél vendégségben künn az Kurt Ali csauz csiflityében. Csak ott az kert mellett láttam egy csudára méltó dolgot: Egyik nagy völgynek az oldalából mint viszik

*) E jegyzés az eredeti kéziratban oldalvást állott. **) E napi jegyzésről az eredeti kéziratban oldalvást irva az áll, hogy az a fejdelemnek tett jelentésbe nem iródott bé.

más völgybe az bérczen által az forrást, rettenetes munkával. Szinte ott az kert mellett egy régi forrást Constantinápolyba az császar fő — —*). Az mint computálják vala az mesterek, 25 ezer magyar forintjába fel telik az egy forrás — az ki kicsin viz, de láttam oly helyet, hogy 50 ölnire közel volt bé az bércz alatt, az hol az viz folyását csinálták alatt hoszszan mint az aknát. De ennek egy mesterségét láttam, hasznost az mi földünkben is: hogy ezféle mély helyre az szél bémehessen és benne járjon, hogy inkább bátrabban cselekedhessék és meg ne rekkenjen az ember az mély gödörben, mintegy tengeri vitorlát vontak fel az mélységes gödör felibe, és abban szelet fogván, annyi tágosan mint egy kemencze-kürtő, úgy fogták oda az szelet az nagy mélységes verembe. Az mi földünkben is főképpen búza-vermekben vagy azféle megállott dohosult mély gödrökben hogy ember az dohától, leblétől belé ne haljon, mint sok helyen láttam hogy ez félében belé holt ember, nagy orvosság egy lepedővel szelet fogni azféle gödörbe — ez mindjárt kiüti az dohot belölle az új szél, és jó aer megyen belé.

15 die voltunk vendégségben Markó vajda uramnál', Startzer urammal az római császár continuus orátorával és igen kedvesen tarta.

17 die octobr. volt nállunk vendégségben Startzer Mihály uram, és az nap igen kedvesen lakván egymással, igen sokat is beszélgettünk és discuráltunk az Jenő állapotján. Az minémü discursusunk volt, ugyan akkori consignatiomat in specie ide kötöttem—ezt pergamenba irván, elküldtem urunknak ő nagyságának. Azt mondja Startzer uram, hogy Kamuti urammal is szinte így tractált s discurált ezen dologról s assecurálta is, hogy bátran éljen az ő felsége római császár erről irott levelével az vezérek előtt; csudálta miért hagyta el, minthogy a fejedelemtől is instructioja volt felölle.

23 die octobr. mentem vala az reszkitábhoz az új csauz leveléért, és oda találkozék Márk Antoni. Az még az reszkitáb haza érkezék, addig igen sokat beszélgetének egymással—az új csichán machar Megant **) csauz volt tolmácsom. Sok beszédünk után kérdezkedék, micsoda új hireink vagynak Erdélyből? Én mondám, hogy miólta elment az követ, én attól fogva Erdély felöll semmi új

*) Itt egy szó olvashatlan volt. **) E három szó tiszta értelme kivehetlen.

hírt nem hallottam. Ő monda: vagyon-é Báthori Gábornak öcscse? Én mondám: vagyon. — Monda arra Márk Antoni: nagy legény-é? Én mondék: vagyon 16 esztendős vagy nagyobb kevéssel. Kérdé, hogy hol lakik? Én mondám, hogy Lengyelországban lakik. Ismét monda: nem félnek-é most Erdélyben attól? Én mondám, hogy nem tudom miért félnének, mert az gyermek, és szabad vélle ha Erdélyben lakik is, mert ott neki sok jószága vagyon, szabad neki ott is lakni. Monda erre: nem azért, hanem valami fejedelemség dolgáért. Mondám erre, hogy nincs azfélétől Erdélyben semmi félelmünk, mert nekünk most Istennek hálá jó fejedelmünk vagyon. S monda erre: nem hallottál-é valami ezféle dolog felöll való hírt mostanság? Én mondám: nem hallottam. S monda erre Márk Antoni igen jó hát — úgymond. — Ezen mind a ketten megállánk az beszédben, én is más beszédbe s valami tréfába üttem az szót. Egykor még újolag kezdém mondani neki: Az én uram kegyelmedet igen jóakarójának tartja; kérem kegyelmedet, ha kegyelmed valami ezféle hírt hallott, az mennyiben illik, adja értésemre kegyelmed. Monda erre: nem hallottam semmit. Mondék erre: ugyan igen kérem ő kegyelmét hogy ő kegyelme megbocsássa, de lehetetlen dolog, hogy ez az Báthori András híre semmi ok nélkül indultatott volna, hanem ő kegyelme is hallott mástól azfélét; bizony az én uram megszolgálja kegyelmednek ha valamit értésére ád kegyelmed. Ismét monda erre könnyen, hogy semmit nem hallottam. Ismét mondék erre: hát ő kegyelme honnét vette ezt az Báthori Gábor öcscse felöll való emlékezetet, ha ő kegyelme azokat nem tudja és nem érti? Valami nagy oka vagyon annak, ne titkolja el ő kegyelme töllem, hiszem nem gyermek sem roszsz ember vagyok, hogy ő kegyelme meg nem merné mondani. Monda ismét erre: senkitől semmit nem hallottam, csak magamtól gondoltam, azért, minthogy látom s értem az lengyelek mennyifelé igyekeznek hogy kiterjedjenek, és magamtól úgy gondolkodtam hogy ha az lengyelek valami ezféle dologra igyekeznek. Ezek után mondá, hogy azt is hallottam, hogy ez mostani követet Kamuti Farkast igen kedvetlenül fogadta az fejedelem hogy haza ment. Én erre mondám, hogy itt én bizony nem tudom, mert én azoltától fogva semmi hírt Erdély felöll nem hallottam; nem tudom mi állapotban vagynak. S mondá ismét: s nem bünteti-é meg Kamuti Farkast? Én mondék arra: én

nem tudom ha bünteti-é vagy nem, mert én nem tudom semmi bünét Kamuti Farkasnak. Monda erre: bizony csuda ha meg nem bünteti. Ezek de verbo ad verbum Márk Antoni szavai lőnek, neque addendo, neque minuendo.

27 die octobr. adának kaftányt az Persiából jött tatár postára, ki azt hozá hírül, hogy az vezér bément volt Persiába, de az persa elment volt előtte; hanem az hol Persiának metropolissa vagyon, hol minden persa fejedelemnek temető-helyek vagyon, szinte addig ment el az vezér, és annak oltalmára nolle velle religioja tartása szerént elő kellett jőni az persiai királynak. Ott nem szinte aperto marte, hanem stratagemával próbálta meg az hadát az vezérnek három úttal, az hol mind a két félben igen szörnyen vesztek, de hogy oztán harmadszor az persa minden hadát, erejét ugyan megmutatta és valóban harczot adott, oztán tertio az vezér lett victor az persa ellen. Ezt az hírt hozák és hintezék akkor; ha igaz vagy nem, nem tudjuk, ezután jobban meglátjuk.

2 *) die octobr. jutának haza az Feketetengerről az gályák és sajkák. Ugyanazon nap jöve hozzánk Balás jancsár, az ki az házhoz tart. Az is oda volt az Feketetengeren való hadban és igen nagy bizonynyal mondá, hogy ők sohol kozákra nem találtak, mert két kozák sajkánál több ez esztendőn az Feketetengerre ki nem jött.

30 die octobr. beszélgettünk vala az kajmekám kapuján Szölfikárral, és hozá azt elő ő maga Szölfikár minden kérdés nélkül: hogy az miképpen feljül megirtam az — **) kajmekámmal való beszélgetésünket, ez üdő alatt ment volt ő Görcsi Mehemet basához, és az basa kérdezkedett énfelöllem: hogy nem voltam ott ez néhány napokban? Erről occasiot vevén Szölfikár, megbeszéllette néki, mit beszéllett az mazul kajmekám énnekem az Báthori András dolga felöll. Mondta Szölfikárnak az basa: bizony okos választ tött az nagy Eokuz(?) neki. Éntöllem is eléggé kérdezé az tihája bég azt az dolgot, de én nem mondhatám neki; mert engem Kamuti Farkas egyszer hogy csak ketten voltunk és ő maga szollt nekem törökül, ugyan megeskete, mondván: hogy igen nagy titkot mond, ha senkinek nem mondom. Én ugyan megesküdtem neki, hogy az még másunnat elébb meg nem tudják, addig meg nem mondom senkinek;

---

*) innen a második szám hiányzik — 28 vagy 29-nek kell lenni. **) egy szó olvashatlan.

de immár hogy értem, ennyire hogy künn az farka az dolognak, és nem én tőllem, hanem mástól tudódott ki, most is neked mondom nem neki, mond meg bátor te neki: hogy Kamuti Farkas énnállam azon törekedik vala, hogy azon törekedjünk az hatalmas császárnál, hogy az hatalmas császár akár Báthori Andrásnak s akár neki *) adja az fejedelemséget, de megadják ők Jenőt, sőt nem csak Jenőt, hanem Káránsebest, Lúgost; mert azelőtt is onnan támadott volt az sok lator, az ki az egész alföldet s Tömösvár környékét elrontotta — legyen csak az erdő ott igyenesen az határa Erdélynek. Ezek eddig Szőlfikár szavai énnekem. Ezt tovább nem tudom ennél.

2 die novembr. voltam Csafer basánál és nagy szeretettel beszélt nagyságod felöll, s valóban is ajánlá magát, hogy megtaláljam mi dolgom leszen. Kérdé: ha voltam az muftinál vagy az császár hocsájánál az ki az császárt tanitja? Én mondám, hogy nem voltam, mert nekem egyikkel sincs semmi dolgom. S monda, hogy az muftihoz ne menj, mert nagy oka vagyon; de ha nagy dolga talál lenni az uradnak, add értésemre, nekem ez az császár hocsája atyámfia s én szembe juttatlak vélle, de titkon. Valamiben tudok az uradnak, ird meg, hogy szeretettel szolgálok. Ezt nem mondá úgy meg Csafer basa, de igen tritum, hogy ezen napokban az muftit mazullá teszik.

4 die novembr. jutott ide Ali aga Szkender basától — az pesti — kit nagyságod jól tud. Más nap sokat beszéllettem vélle és igen nagy szeretettel látą, minthogy azelőtt is igen barátságosak voltunk egymással; nagyságodhoz is igen sok jóakaratját mutatá s jelenté Szkender basának. Beszéllé azt, hogy eloszlottak mind az lengyel hadak s mind az egyéb hadak; mondá azt is, hogy ezelőttvaló hírhez képpest Szkender basa meg nem tarthatta volt az tatárokat, hanem felkelvén elmentek volt egészen, és az lengyel táborral szembe szállva harmad napig voltak egymással ellenben — sem az tatár had nem mert az lengyel hadra menni, sem az lengyel had az tatárra; hanem oztán felkelvén az tatárok, igen-igen nagy csapást tettek, rablottak s úgy nagy rablással mentek haza. Ezen-

*) e szó mellé tett jegy alatt, az ered. kéziratban oldalvást idegen kézzel ez van irva: nyughatatlan.

közben egy szoros helyen egy darabjára az lengyelek az tatároknak reá találván, alkalmason vesztek az tatárokban s egy fő merza is veszett. Ugyan ezenközben az lengyel hadnak az generalissa találta meg Szkender basát, hogy mindkét had leszálljon, s minden okvetetlen főkövetet küldnek az hatalmas császárhoz, s ott kérték azon Szkender basát, hogy ő maga menjen bé az portára az főkövettel, hogy az mi még hátra vagyon az békességben, vigyék véghez: ők rá kötik magokat, hogy ezután az kozák ki nem megyen az Feketetengerre. Mondám neki, hogy ha igaz-é hogy az szilisztrai basaságot adták neki? S monda arra, hogy igaz, hogy mind szilisztrai, ozi, akirmani, benderi tisztet neki adták, de ő nem veszi, hanem ő házához akar szállani—adják másnak bátor. Eddig Ali aga szavai. Más emberséges ember mondá másfelöll, hogy titokban vagyon, de igaz: hogy adták volt, de hogy vonogatta magát előtte, nem adták, hanem szinte Persia határában adnak egy basaságot neki, kit vagy akar vagy nem, de fel kell venni.

Ugyan ezen 4 die novembr. jutott egy posta Persiából az fővezértől — az ki ez most igen közönséges hír itt az portán — hogy ez azt hozta: hogy az kazul basa Tebrizig (Trébisonde) eleibe jött volt az vezérnek, és két úttal stratagemate akart vélle cselekedni, de ez nem succedált egyszer is az kazulnak; harmadszor aperto marte megvíttak és noha igen veszett az vezér hada is, de victor lett az vezér, és az kazul basa igen kevésmagával szaladott el, minden lövő-szerszámait elnyeré az vezér, kiket eo momento neki forgattatott Tebriznek és azok is megadták az várat. Onnat sietséggel persequálta az tatár s ő maga is utánna az vezér az lakó-helyéig, melyet ők Erdebilnek hívnak, ki most metropolissok. Onnat is elfutott az kazul basa és az vezér occupálta az sedesét, s az tatárt hamar utánna bocsátotta ha hol találja. Ez az posta mondja, hogy onnat jött ő el. Ez most arról közönséges hír. De ez alattombanvaló dolog, hogy ezt az postát az vezér itt árestomba tartja, hogy még is más hírt vár magától az fővezértől: ha igaz leszen vagy nem?

Eodem die jöve az Fejértengerről is hír, hogy az kapudán Ali basa meghólt és halva hozzák, de semmi ellenséggel való harczot sohul nem talált ez esztendőn óta az Fejértengeren; hanem Barbariában Algirum táján kapott két hajót, az is ha csak valami tolvaj-hajók-é vagy nagyobbak-é, bizonyosan még végére nem

mehettek. Ezen két hét alatt azokat az Fejértengeren való hajókat is várják bé. Ezek — azt látom bizonynyal—hogy most nagy örömben vagynak.

Az mely Szölfikár basa az szegény megholt fejedelem mellé az alsó haddal jött vala szerdárúl Forgács uram ellen, most itt benn vagyon, ugyan sok ideje; ő is valami tisztet keresne. Sokszor volt egymással emberséges beszélgetésünk. Ezen 5 die novembr. az kajmekám kapuján valánk; ott ő maga megszollitván, kérdezkedék sokat nagyságod felöll. Én mondám, hogy bizony immár sok ideje hogy semmi hírt nem hallottam ő nagysága felöll. Ajánlá nagy szóval nagyságodnak való jóakaratját és szolgálatját. Mondám neki, hogy az én uramhoz szinte holnap akarok küldeni: nagyságod mondjon valami jó új hírt, kit tudjak ugyan az nagyságod szavával megirni— s beszéllé ezenformán az persiai hírt. Mondám, hogy nagyságod szovával irom meg az én uramnak, s monda arra: bátor én szómmal ird.

6 die novembr. kérék veniát az szolgámnak az kajmekámtól, és onnan menék Görcsi Mehemet basához; kérdém, hogy mondok, az én kegyelmes uramhoz küldök holnap, jöttem azért nagyságodhoz: ha nagyságod az én uramnak mit izen? Sok tréfálódási után és ugyan nagy dolgokról való beszélgetések után mondá, hogy az uradnak ird sok köszönetem és ird meg, hogy tudja, hogy ezelőtt is jóakaró apja voltam s most is azon jóakaró apja vagyok—sok gonoszakarói vannak, de ne féljen senkitől az míg élek. Csak Jenő Jenő — kegyelmes uram, mindjárt ott vagyon; kit mi szükség még is több szóval iterálnom nagyságod előtt? mert itt az sérelem abban áll. Kérdém azután — mondok — nagyságod az uramnak izenjen minden jó hírt, én az nagyságod szovával irom meg az én uramnak. Mondá arra, hogy bizvást az én szómmal ird meg az persiai hírt, az melyet annyi részből úgy beszélle mint feljül mások híréből irtam nagyságodnak. Ezt addálá ahoz, hogy ezt az postát csak könnyen úgy küldte az fővezér, hogy 25-töd napra ide jött—de nem az szárazon, hanem az alkalom Trapezuntnál az Feketetengerre szállott s úgy érkezett ide—addig értse az hatalmas császár, az míg immár főkövetit elkésziti, és nem sok üdőre az is elérkezik. De immár bizony dolog, hogy Erdebilbe hagyta ez az követ az vezért, és az kazul basa után vagyon mindenütt az tatár kám. Mondá azt is;

hogy nem tagadhatni, mert az hatalmas császár hadában is veszett harmincz ezer ember ,egynéhány begler bék; de azért úgy megverték az kazult, hogy az fővezér az maga seregével csak rá sem érkezett az derék harczra, addig elfutott az kazul basa, oztán mindenütt utánna az tatár kám. Mondá azt is, ird meg azt az uradnak: annakelőtte oly vigyázása vala ide az portára, hogy még azt is megirja vala, az német császár követe mely nap indult ki helyéből; most bizony igen csudálkozunk rajta, hogy ím két vagy három hétre béérkezik az német követ, csak egy levelét sem vettük az uradnak felölle, nem tudunk mit felölle vélni?

Eddig irt levelet küldtem el Incze Jánostól die 7 novembr: adtam költségébe 9 száz oszporát, adtam alája az magam pejlovamat szerszámostól, az kit az budai basa adott vala; adtam ajándékon néki egy velenchet, kit vettem Józseftől 155 oszporán, az magam sarkantyus csizmámat lábába adtam; bocsátottam ki vélle két rabot, Bálintot s Jánost; küldtem tölle leveleket: egyet urunknak, kit irtam negyedfél árkus papirosra, másikat irtam Bethlen István uramnak *) harmadikat cancellarius uramnak, negyediket Mikó Ferencz uramnak. Ezeket egy csomóba kötöttem. Irtam egyet Balassi Ferencz uramnak, másikat az feleségemnek, ezeket egyik szepetbe töttem. Küldtem az két leányomnak két kicsin szepetet lakatostól, tele küldtem fügével, szöllővel, must-kenyérrel, lemoniával.

11 die novembr. adák Csafer basának az misziri **) basaságot. Ekkor adának kaftánt rá, hogy béméne császárhoz. Azelőtt való misziri basa az császár sziliktárja volt, az ki egy nagy urat Miszirben megölt, és az ország reá támadott s az tefterdárt és más utánnavaló főbasát megölték; őmagát mintegy fogságba szoritották—addig, hogy az császárnak megizenték, hogy más basát küldjön, mert ők bizony azt nem uralják sőt megölik.

24 die novembr. küldték el azt az kapucsi basát, az ki az vezértől postán jött volt meg, kiről császár azt irta volt az vezérnek, hogy mához 35 napra ő maga az fővezér megérkezik ide az portára.

27 die novembr. juta bé Tóth Mihály uram, és más nap mindjárt szembe lőn vélle és szép kaftánt adának reája.

---

*) lásd az eredeti „Okiratok" között. **) égyiptomi.

Immár következik az Tóth Mihály uramtól küldött levelem és minden ez üdő alatt való actáim.

Illustrissime Princeps et Domine & Sequitur salutatio &.

Kegyelmes uram! Az nagyságod kegyelmességéből irott levelét, mind az cancellarius ő kegyelme manussával irt 18 rendbeli articulusokkal egygyütt, Tóth Mihály uram által die 25 novembris alázatosan vettem. Kiket igen nagy diligenter és studiose sokszor eddig megolvastam, az mennyire az én vékony elmémmel elértem meg is értettem. Azt én nem tagadhatom, hogy az micsoda tractatusnak én azokat látom, az fejem azon megszédült még most, holott ugyan valóban vallom, hogy azok nem az én fejemnek s állapotomnak valók volnának; hanem ugyan valóban, ha sincera fidelitas volt volna az jó Kamuti uramban, neki valók volnának avagy ő kegyelmén kiül oly emberinknek, az kik az felső polczon ülnek. De mindazonáltal, kegyelmes uram, hogy nyilván vagyon: az szent Istennek kegyelme s nagy hatalma gyakorta nem az felfuvalkodott kevélyek által, hanem az sincerus emberek által szokott előmenni az szüz Mária szava szerént, az hol mondja: exaltasti humiles et devicisti superbos; szent Dávid is mondja, hogy: ab ore infantium et lactentium percepisti laudem. Ezekhezképest és az nagyságod előbbi portán levő fényes orczájához képest ki most sem hervadott szinte meg, nincs semmi desperatiom ebben is, hogy bátorsággal nagyságodnak és nagyságod szép országának, édes hazánknak vagy nem merném szolgálni, vagy nem tudnék avagy hogy módom sem volna benne; hanem az szent Istennek szent segitsége véllem lévén, itt ezen az hatalmas császár portáján látom annyi becsületemet és hitelemet az nagyságod méltósága után, hogy ehez az nagyságod dolgaihoz is tempore suo bátorsággal hozzája fogok, és — valami az én kicsin állapotom s értelmem — meglátja nagyságod, hogy sinceritással s fidelitással tractálom; kiről nagyságodat azon leszek, hogy késedelem nélkül magam szolgám által certificáljam. Eddig penig kegyelmes uram, micsoda cardoban álljon az dolog, nagyságodat így certificálhatom. Söt eddig itt igen kellett gondolnom az vezérek előtt, az nagyságodnak az második szolgámtól küldött levelemre, kit tudom hogy eddig az én szolgám nagyságodnak praesentált; kiből nagyságod hiszem hogy eddigvaló suspicálásit és énnekem kötelességem alatt való iniungált irásomat bőségesen meg-

értette. Tóth Mihály uram ő kegyelme jutott bé die 25 novembr., az mennyiben lehetett ő kegyelmét becsülettel excipiáltam; hiszem hogy talám ő kegyelme sem fog panaszolkodni énreám. Az Kamuti uram szállását szerzettem ő kegyelmének és semmivel nem alábbvaló módon fel is öltöztettem ő kegyelmének szállását, mint Kamuti uramnak. Ő kegyelme az kajmekámmal szembe lévén és az nagyságod levelét is ő kegyelme megadván, ő kegyelmére ugyan ott kaftánt adtak. Az kajmekámnak szolltam ezen, hogy ha — úgymondék—nagyságodnak jó tetszése: az hatalmas császárnak az én uram levelét adná meg ő maga az követ. Igen örömest engede neki az vezér és mondá, hogy ő is igen akarja s úgy légyen. Ez ebben maradván, mikor 1-a die decembr. az Tóth Mihály uram éléseért az divánba mentem vala magam, meghagyá az vezér, hogy más nap hozzája menjek, mert csak véllem való beszédje vagyon. 2 die decembr. menék az kajmekám kapujára és ott ő maga béhivata legmaga belső házába. Csak hárman voltunk Szőlfikárral ott. Alkalmas tréfákon elkezdvén szavát, azt is elhagyá és elővevé az nagyságod irását, minden részeiben punctjaiban éppen úgy referálván, mint nagyságod irta volt. Én post exhibitionem litterarum Szőlfikár kezében láttam és olvastam, kit bizony csudálom kegyelmes uram, hogy azféle leveleknek pariáját külön nekem nem küldötték; ha olyan barátságom nem lett volna Szőlfikárral, csak azt sem tudhattam volna meg, Mondá azután nekem ezt, hogy a mikor Kamuti urammal arról az dologról beszéllettem, itt voltál, és mond meg a te lelked szeréni: ha mondottam-é én azt, hogy Jenőt az hatalmas császár nem kéri és eddigvaló adót is teljességgel megengedte? Mert az azt mondotta — az mint értem — az fejedelemnek én szómmal, hogy én azt mondottam. De én soha azt nem mondottam, hanem azt mondottam neki az ti hallástokra, hogy azt mondja meg az urának: hogy ha Jenőt megadja, egész vezérek könyörgünk az hatalmas császárnak, hogy még ezután is két vagy három esztendeig engedje meg az adót. Azért mond meg, ha Istent szereted, ha én töllem mást hallottál? Én erre mondám az kajmekámnak, hogy én annál nagyságos uram egyebet nem hallottam mikor ott voltam soha, sem Kamuti uram ittlétében, sem azután nekem sem szollt nagyságod egyebet annál. Monda arra: hogy mert hát más követséget vinni az hatalmas császár portájáról az urának és országának, az mit

innét nem izentek? Arra én csak azt mondám, hogy azt nem én igazgatom nagyságos uram, de eddig is kitetszett és ezután is jobban kitetszik az jámbor szolgának urának és országának való igaz követség-hordozás. Immár nagyságod — mondék neki — megitélheti, hogy az hol nagyságod kivánja vala, hogy csak én irjam meg az én uramnak az nagyságod szavait és irásit, kit nagyságod az uramnak irt, ha csak én irtam volna meg azokat az én uramnak, semmi tekinteti nem lött volna; mert az én uram az Kamuti uram szavát hitte volna inkább az enyimnél. Itt is jobb volt, hogy megfogadá nagyságod az én szómat, hogy valamit irt nagyságod az én uramnak, azt nagyságod tudja; de immár nagyságod látja s érti jobban, az én kegyelmes uram is mit irt nagyságodnak. Monda arra, hogy igen akarom hogy megfogadtam volt abbeli szódat; csak eddig is magam nyilvábban s bővebben érték minden dolgot. Szinte ez ám — az mint látom — hogy ezféle hamis követek vesztik egybe gyakorta az fejedelmeket, az kik nem olyan követséget hordoznak az miben urok bocsátja, hanem olyakat, kikkel zűrzavart csináljanak. Az mint látom, ha az uradnak mi erről nem találtunk volna újolag irni, mihez tartotta volna az urad magát? Szükségesképpen ebből egy igen nagy roszsz dolognak kellett volna következni; mert azt az hatalmas császár így csak ebben nem engedte volna. Azért igen akarom, hogy az urad leveléből eddig így értem az dolgot. Immár erre különb gondot kell viselni. Hanem immár ez *) előttünk, hogy az urad nekem azt irja felölled, hogy az te hűségedben megnyúgott és minden ahozvaló dolgokról neked bőségesen irt. Azért kezdjünk ahoz az dologhoz, mit irt az urad neked az Jenő állapotja felöll. Mondám erre az kajmekámnak: Úgy vagyon nagyságos uram, hogy az én uram nekem sokat irt az Jenő állapotja felöll, s nekem is irta ő nagysága, hogy rám bizta arrólvaló tractáját nagyságodnak; de nagyságodat én most azon kérem, hogy nagyságod ez dolgot egy kevéssé halaszsza és csendesen el is várja, mert tudja azt nagyságod jól, hogy én nagyságodnak akaratjából ezek az levelek után is küldtem más szolgámat az én kegyelmes uramhoz, az kitől az én uramnak újabban igen nagy dolgokról irtam. Úgy hiszem, hogy tíz vagy tizenkét nap alatt vagy az szolgám jő, vagy más posta által az

*) áll.

én uram azokról is nekem választ ir, kik mind ehez való dolgok; hogy sokszor nagyságod fejét ne fájlaljam, hagyja nagyságod akkorra, s akkor az én uram irásit nagyságodnak mindenképpen eleibe adom. Monda ismét: csak hogy akartam volna, ha az uradnak irtál volna meg egy dolgot. Mondék arra: micsoda nagyságos uram? Mondá arra, hogy azt irtad volna meg az uradnak, hogy Kamuti itt az portán magának szerzett volna fejedelemséget. Mondám arra: nagyságos uram, bizony ugyanis azt irtam főképpen meg az én uramnak. És mondá: hol hallottad az Istenért azt meg? Mondám neki: hiszem csak ingyen sem kérdettem én nagyságodtól; de én azt ha megtudtam mástól, az mit nagyságod titoknak tud, mit gondol nagyságod azzal, ha meg kell mondani? Olyan nagy embertől — mint nagyságod — hallottam. De hogy nagyságod töllem akarja tudni, azzal nem tartozom, hogy nagyságodnak is az más ember szavát mondjam, sem az nagyságod szavát másnak. Mondá arra, hogy annak én is bizonyosan végire mentem hogy úgy volt, azért igen jól tetted, ha megirtad az uradnak.

Kegyelmes uram, az hol nagyságod nekem injungálja azt, hogy ezféle dolgot aperte irjak nagyságodnak: Az én idvességemnek — ki nagyobb mindennél — kötele alatt én nagyságodnak egyszer esküttem meg, még penig Drinápolyban Gerendi Márton uram kezén, annál több hütöm soha nem lehet, mikor az Úr Isten nagyságod szemei eleibe viszen is. Úgy irom ezeket, hogy akkor se változtassam meg szómat. Hogy penig némely dolgokat obscure irtam eddigvaló levelemben, azt nagyságod kegyelmesen ne egyébnek itélje, hanem nem késő még azokat magamnak nagyságod előtt újonnan referálnom, ha kivántatik. Ezekután mondám: nagyságos uram az én uram azt kivánja, hogy az Jenő felöll való tractatust hadd értsék az hatalmas császár vezéri és mufti s kadi-leszkerek. Azért ha tetszik nagyságodnak, mikor oztán annak ideje lészen, én először nagyságodnak minden dolgot bőségesen eleibe adok, de azután nagyságod cselekedje azt, hogy hivassa ide az nagyságod házához mind az muftit, kadi-leszkereket s vezéreket; én az én uram szavait ő nagyságok előtt is megmondom, lássák ő nagyságok is és értsék az én uramnak minden igazságát s kivánságát. Monda erre is: igen örömest akarom és magam is azt kivánom. Végre ugyan ekkor vém elő az ő felsége római császár levelét, minthogy immár trac-

táltam vala felölle Startzer urammal s mondám az basának: Ihon nagyságos uram német császárnak egy levele, kit az én uram küldött, melyet az deák nyelvnek nehézvoltáért magyarul is fordittatott, hogy nagyságod ne kételkedjék benne; ezt most csak azért hoztam nagyságod eleibe, hogy nagyságod előtt Szőlfikárnak adom hogy törökül megforditsa és énnekem viszszaadja újolag mindeniket; hogy mikor az Úr Isten az időt adja hogy én nagyságoddal ez dolog felöll kezdek beszélleni, akkor én magam megmutogathassam nagyságodnak ennek az levélnek erejét és állapotját, hogy akkor nagyságod is ne múlassa ideit ennek az levélnek az fordittásán. Az levélnek az corpussát elvevé töllem és adá Szőlfikárnak, s kérdé: ha ismered-é jól ezt, ha német császár levele? Monda Szőlfikár, hogy jól esmerem mind pecsétit s mind kezeirását. Erre is monda, hogy ezt is mind az te akaratodra hagytam. Immár én — úgymond — csak tölled várok, valamikor készen*) add értésemre, és osztán beszéljünk az dolog felöll. Ez az tractatus, kegyelmes uram, eddig ebben az állapotban vagyon.

Egy particulájában irásának kegyelmes uram: hogy az Kamuti uram dolgában titkon viseljem magam, sőt az cancellarius uram irta articulusokban is vagyon, hogy annál titkosbban kellett volna magamat viselnem, mert még az szolgám is sok dolgot értett. Erre kegyelmes uram, magamat kételen resolválnom kell. Az Úr Isten adott volna annyi észt, hogy magamtól is meg tudtam volna gondolni, és bizony valóban is meggondoltam vala azokat, meg is ráztam vala az fülét; de annak is ki legyen az oka, hogy az szolgám többet szollott ott kelletinél? Főképpen az az oka, az ki nagyságodnak több igazzal tartoznék. Vendégségben hiván az szolgámat és megrészegitvén, mit nem vehet ki az cautus ember az részeg emberből, főképpen ifiu emberből? Igy esett az dolog, ez két helyen is volt nagyságod szolgái között, kik kikapván az szót vittenvitték Kamuti uramnak. Az szolgámnak penig tudását nagyságod úgy értse, hogy az mit ő ott mondott, az itt immár az portán ugyan tritum — vagy ki szépiti, vagy ki nem. Nem jó pokróczot csináltak volt neki itt, igen ki kezdett az farka tetszeni. Sőt az én szolgám olyat is hallott Erdélyben, kit énnekem most sem mondotta meg jó

*) lesz.

szerrel — nem is felettébb bántam vélle, hogy vagy hazamenetemig magát küldöm nagyságod eleibe, vagy véllem egygyütt hazajövén mondja akkor meg — hogy ennek olyan persvasora is volt ott bennlétében, hogy nem kellett volna azokat az leveleket nagyságodnak megadni, s más ember neki azért jószágot is adott volna. Ki legyen az az ember, nekem azt meg nem mondta. Mondja azt az szolgám, hogy azért háromszor is ment az nagyságod ajtójára, hogy megmondja nagyságodnak, de nem lehetett audientiája; kit ha nagyságod mature megtudakozik, mind úgy fog lenni.

Mindezekben kegyelmes uram, hogy aperte Tóth Mihály urammal közlöttem volna, azt igen távoztattam; de én magától értegettem, hogyha nagyságod ezekről ő kegyelmétől articulatim tudakozik, mind az Erdélybe való dolgokról s mind az ittvaló dolgokról, nem csak valamennyire hanem ugyan copiose tud beszélleni. Kihezképest, uram, bizony valóban nagyon szükség nagyságodnak magára gondot viselni, juxta illud: Principiis obsta, sero medicina paratur. Én kegyelmes uram, sem eszemhez sem industriámhoz nem addálhatok csak az miben vagyok ez világon — Istennek és fejedelmemnek tartozom nagyobb hüséggel — de talám az fatum nagyságodnak ezt most szinte jól hozta volt, hogy ezúttal nagyságodnak itt benn nem találkozott lenni oly új kapitihája, ki vagy esmeretlen vagy bátortalan lett volna, vagy az ki Kamuti uramtól vagy megijedt volna, vagy szolgája gyanánt lett volna; mert nagyságod kegyelmesen megbocsásson, de bizony szinte úgy járt volt volna nagyságod, mint az fogolymadár az háló alatt. Immár nagyságod ezeket mind érti, tud nagyságod magáról provideálni. Légyen áldott az Úr Istennek szent neve, csak eddig való kicsiny industriánkkal is úgy renováltattak az vezérek, és az nagyságod felöll való reménységben igen szállott azelőtt való rancor bennek. Ha az szent seregeknek Istene véllem leszen, bizony az többit is megszállitom, si non absolute, tamen majori aliqua ex parte, csak nagyságod az otthonvaló dolgot praeveniálja.

9 die decembris volt nállam Bezerám aga ebéden; ebéd után hozá elő ő maga: mint vagyon nagyságod Kamuti urammal? Én arra azt mondám, hogy én úgy tudom hogy jól vagyon. Mert az mint én értem, itt sok roszsz dolgot cselekedett az úrral. Énnekem—úgymond — Juszuf csauz nem régen halála előtt ilyen dolgot monda,

hogy: mennyit szolgáltam az erdélyi fejedelemnek, semmi jóval nincsen érette, sőt még uraságában igérte vala, egy kertemet — ki zálogban vagyon — kiváltja, s nem válta ki; de ím én is rá vőm Kamuti Farkast, hogy magának kérje meg az fejedelemséget. Ezek Bezerám aga szavai. Az mint értém, Tóth Mihaly uramnak is beszéllette ezeket talám még bővebben.

Ugyanezen nap jövén egy görög hozzám — neve Dima, az ki Fejérvárott lakik—énnekem igen homályosan beszéllé a havasalföldi hírt; én meghagytam neki, hogy mihelyt hazamegyen, nagyságodat requirálja és azokról certificálja.

Az nagyságod kegyelmes parancsolatja szerént, Startzer urammal communicáltam az római császár ő felsége levelét, melyet igen kedvesen vőn, és nagy szeretettel magam szállására jött, és ott addig az meddig az vélle való tractánknak köznek kellett lenni az egy levél felöll, eleget discuráltunk. Markó vajda uram is ott volt: az mit arról feltaláltunk, maga manussával conscribálta, kinek párját én nagyságodnak küldtem. Immár kegyelmes uram mind az nagyságod irását — de főképpen azt—mind az cancellarius uram irta articulusokat és az Startzer uram consignatioit is, Isten üdőt adván hozzája, főképpen ha meghagyja várni az mig az kissebbik szolgámtól nagyságodnak relatioja jő, hozzája fogok lassan-lassan, és mind ezekből ha mit idevalót találok, Istennek szent segitsége vėllem lévén, minden tehetséggel azon leszek, ha tudok szolgálni nagyságodnak hogy szolgáljak.

Az sátort kegyelmes uram, bizony elég sok veszekedéssel megvevők, de valamint adták volt nagyságodnak értésére mennyibe volt az szegődség és mennyit adtunk volt meg benne, de tantum mutatus ab illo. Én az kéneső árából 28 ezer oszporát adtam neki, az mi kevéssel több volt az kéneső ára, azt egyéb vásárlásokba fizettem Osztroi István uram hagyásából; kiről mikor az Úr Isten haza viszen, én kész leszek arról nagyságodnak számot adni. Azonkivül most soha különben nem lehetett, hanem ahoz az 28 ezer oszporához és az mely tiz tallért azelőtt adtak volt neki, ahoz kellett adnunk 25 ezer oszporát. Ennyi az sátor ára. Mennyi akadályok abban is voltanak, Tóth Mihály uram tudja nagyságodnak referálni. Az mi az csauzok állapotját nézi: ő kegyelme Tóth Mihály uram is megmondhatja, micsoda nagy fogyatkozásban vagyok kegyelmes

uram csauz nélkül. Juszuf csauz meghala. Az mely kolosvári ifju legényt nagyságodnak irtam vala, az hitetlen árulót teljességgel beléállattam vala az szolgálatba, levelét kihoztam vala, császár roznamejába *) béirattam vala, basának és az vezéreknek is nagyságod nevével commendáltam vala, s immár két hete vala, hogy viseli vala az csauzságot. Azközben az előbbi urát Csáfer basát misziri basává tevék, és az hitetlen lator felejté az csauzságot s kengyelfutóvá lőn és Miszirbe mene. Nagyságod Ibraim csauz mellett irt volt az kajmekámnak. Minden kérdésemnek előtte maga az vezér referálta nekem az nagyságod irását, így szolla, hogy az urad irt nekem Ibraim csauz felöll, hogy főtolmács lenne; ezt is irta, hogy szóval is izent tölle az urad. Azért Ibraim csauz nekem ne tolmácsoljon, mert én nem szeretem, semmit nem hiszek neki; ha mit izent az urad tölle is, nekem bátor ne mondja. Valami az uradnak gondja, azt én csak az te szódból várom és akarom érteni. Én ezért ezt Ibraim csauznak nem mondottam, de ha szinte az basa akarná is, de Ibraim csauz nem arravaló; főhelyre való bátorsága is nincsen, nagyra is néz, ide penig az házhoz szolga kellene. Ezekből nagyságod kegyelmesen megitélheti, micsoda fogyatkozásban vagyok szolga nélkül, ha eddig is az egy Szőlfikár nem lött volna ilyen ardua et maxima causáiban nagyságodnak mellettem — kiket immár nagyságod fundamentomából ért — bizony csak olyan lettem volna mint egy darab tök, és az nagyságod dolgai is nem tudom miben állapodhattak volna meg. Hol nagyságod irja, hogy igen hiszek neki: kegyelmes uram, mind most s mind ezután kételenek leszünk azzal, mert más nincsen. Én bizony nagy sok búsulással és szorgalmatossággal — kit lát Tóth Mihály uram — hogy keresnék az magam könnyebbségemért is, minthogy csauz nélkül azelőtt is imígyamúgy csak az Isten tudja mint vesződtem, eddig arra való embert nem találtam; az kik volnának azféle magyarokból valók, kik főképpen tartanának ide az házhoz is, most, mikor Markó vajda uramnak borát s egésségét érzik—azok ez világ latrai—nem arra valók hogy fejedelemnek s országnak dolgát bizná ember reájok. Vethetek ebben is Kamuti uramra; mert még azelőttvaló itt bennlétemben, kezdtem vala egyet, igen emberséges embert, horvát fiut commen-

*) ?.

dálni, noha akkor nem szinte vala olyan nagy szükségünk reá mint most; és mihelyt rátalálék és elhozám az szállásomra magam házában, megmondám Kamuti uramnak az dolgot és kérém is, hogy ő kegyelme beszéljen vélle, és mindjárt megesmeri ha arra való, s promoveáljuk — csak szembe sem lőn vélle. Nagyságod kegyelmesen megbocsásson, hogy az egy csauz felöll való irásomat ilyen hoszszan nyújtám; mert nagyságod tudja jobban, hogy mi itt az nélkül semmik vagyunk. Im meglátom, ha tudok találni, kételen szerzenem kell, mert Szölfikár is eddig is csak azt várta—azt mondja — hogy vagy Bali csauz béjő az német követtel, vagy ha mást találok arravalót, eddig is kiment volna. Az nagyságod irása szerént én eléggé sollicitáltam hogy felvenné az szolgálatot, de soha nem mivelé; azt mondja, hogy nem kötelezi meg magát általánfogva: ha mikor szolgálhat, nagyságodnak örömest szolgál, de ő nem akar continuus lenni az portán; eddig is nézte az én nagy fogyatkozásomat, és nagyságodnak ez üdő alatt szeretettel szolgált, és az mig itt benn lészen, szolgál is — egyéb nem lehetett benne. Tóth Mihály uramat ugyan cogálnom kellett az sok fogyatkozások miatt, hogy az nagyságod rendelte 300 dutkát megtöbbitse kétszáz dutkával, mit az bizony csak félig sem vette jó neven; nagyságod kegyelmesen megbocsássa, nem az én dolgomra adattam, hanem az nagyságod dolgára, hogy nagyságodnak ilyen nagy elöttem való dolgaiban ne fogyatkozzam meg.

12 die decembris voltunk szembe az kajmekámnál Tóth Mihály urammal. Az nagyságod kegyelmes parancsolatja szerént az Markó vajda uram promotiojáról az vezérnek én sokat szolltam, kit maga hallott Tóth Mihály uram, mert mellettem állott; és igértem is neki 30 ló tereh pénzt s annak módja szerént egyebeket is, hogy az ő igazságát megadják. Az vezér az szakállát fogá és azt eleresztć, s az melyét tapasztá és ezt mondá, hogy bizonnyal meghigyjétek, hogy senki felöll nem gondolkoztam, hanem csak Köpelli Ogli felöll, (minthogy itt annak hivják Markó vajda uramat) csak immár találjuk fel az módját akármelyik vajda változásának. Én mondám arra: az én uram nagyságodat kéreti igen, minthogy Köpelli Oglinak az felesége megholt ez üdő alatt mig itt benn vagyon, vén anyja vagyon és egy kicsid leánya, s egyéb javai mind tékozlóba jutottanak, annak gondviselésére nagyságod bocsáttaná ki egy kevéssé Erdély-

be; az én uram, mihelyt az hatalmas császár parancsolja, mindjárt béküldi, mint szinte azelőtt. Arra mondá: egynéhány nap várakozzék, lássuk mit ád az Úr Isten. Arra én mondám: nagyságos uram, annak itt nincsen mivel élni másképpen is. Monda arra: hiszem itt vagyon az tefterdár, mindjárt meghagyom hogy adjon pénzt neki.

Most három vagy négy hét alatt jöttek kegyelmes uram valami kereskedő emberek bé ide, 300 oka kénesőt adtak el—Kolosváratt lakó Bolgár János több társaival, másik Dima, az ki felöll feljül is irtam nagyságodnak az mennyire végire mehettem; de ezek közül valamelyik lehet de ők tudják — hoztak ide bé 30 oka kénesőt melyet adtak el okáját 130 oszporán. Jó szerencsénkkel, az még azok eladták, immár az zsidó az nagyságod kénesőjét elvitte vala, mert nyilván abban is megakadtunk volna. Immár ha nagyságod kénesőt küld, ehezképest nagyságod megitélheti, ha kel is el készpénzen, de annál feljül el nem kel; mert itt igen nagy híre vagyon, hogy Velenczéből ez nyáron igen sokat vittek Miszirbe—igen meglassudtak az ittvaló árus emberek annak megvételében. Mindazáltal ugyan biztatnak, hogy el kel az mi az ára, azon — ha nagyságod küld. Az Tóth Mihály uram hozta kénesőt kegyelmes uram, eléggé próbáltuk az mérésben: zsidók mérésére sem hagytuk, hanem görögöt is hoztunk mértékkel és azzal is mérettük, próbáltuk; de én nem tudom mint s hogy lett azon az mérés, de több nem lött mind tonnástól, egyéb szerszámostól, hanem egyik 51 oka, az másik 50 oka, az tize mindenik 48 oka—folyás miatt semmi kárt nem esmertünk benne; az tonnáját, bőrit három-három okára tudtuk, és így nagyságod megitélheti mennyire ment.

Akarom ezt is nagyságodnak értésére adni: havasalföldi híreket én az mit nem tudok és csak vulgaris famából hallok, azt nagyságodnak irni nem tudok. Az mit értettem magától Tóth Mihály uramtól és Markó vajda uramtól, azt hiszem hogy Tóth Mihály uram is referálja és Markó vajda uram is megirja. Emlékezem csak arra, az mint nagyságodnak az első szolgámtól irott levelemben attingáltam vala, hogy félő, hogy ha valami latorság esett itt benn az sok suttogásból, ne legyen valóban részes benne Katarchi Ogli—bizony most is félő. Immár itt conclusum, hogy az tatár kám költözik által Gallipolinál minden hadával az kivel Persiából viszszajő, az útat

Jambolira irták, onnat Bolgárországon által Szilisztrére, hogy ott költöznek által az Dunán, úgy menjenek haza Kefére. Úgy hallottam mástól is, ismerem is, hogy az Duna melléig Orosz-Csíkig is el ér annak az széli. Micsoda vigyázásának kell lenni ezekre nagyságodnak, az az nagyságod bölcs itéleti. Nagyságod az idevaló embereket jobban esmeri énnállamnál, mennyire kell az szép szónak is hinni, azt is nagyságod jobban tudja.

Az varró-lány felöll kegyelmes uram bizony sok fáradságunk munkánk volt, de mi soha szerét nem tehetők; végre csak az Juszuf csauz muzsikás leányát is megveszszük vala, de egyátaljában azt izenvén, hogy ha százezer oszporát adnának is, nem adják el gyaurnak, mert nem szabad. Az mely köves botot nagyságodnak Kamuti uram commendált volt, Tóth Mihály urammal valóban sollicitusok voltunk rajta hogy most ő kegyelme elvihesse, s ő oztán végre az mennyire az árát törhetők, *) csak engem küldött vala Tóth Mihály uram az Bezesztembe: hogy ha meg árulhatok **) vélle, annakutánna szóljak azon is, hogy ha az kénesőért ide adják vagy bátor csak kezességen is, hogy ő kegyelme vihesse el az botot. Én elmentem az Bezesztem tihájához ő magához, és oda hivatta az törököt az kinél vagyon—(mivelhogy akkor görögnél vala, és ennek adta az töröknek) soha különben ide nem adá 65 ezer oszporánál. Az bot ilyen — az kit Tóth Mihály uram is tud nagyságodnak referálni: az tollai rubinokkal rakott, az nyele arannyal boritott, zománczos; vagyon kő benne 440, kinek öte smaragd, az mint magam is valami roszszul ismertem hozzája; okulár által is valóban meglátogatám az köveket, de úgy esmerem, hogy az köveknek fele is közel hirvadt — az mely törökök látták, 50 ezer oszporára becsülték, feljebb nem. Az ára után láttam az embernek obstinatioját, ingyen sem emlitém az kénesőt, hanem azzal kezdém kinálni, hogy adja oda az botot és én jó kezest adok, hogy nagyságod megküldi az árát éppen. Mihelyt ezt hallá, csak felszökék és mondá, hogy én tiszta sárga aranyat adtam érte, bizony nem adom sem kezességen, sem pappirosan. Az Bezesztem tihája valóban nagy emberséggel volt mellettem, és eléggé hivatá viszsza az törököt, de soha csak

*) E kifejezés valószinűleg ezt teszi: alább szállithatók. **) ára iránt megegyezhetem.

viszsza sem hivathatók. Oztán monda az Bezesztem tihája, hogy tudja ő hogy más nem igen kap azon az boton; ha nagyságod két holnap mulva küld is, megtalálja, csak őtet találják meg felölle, nagy szeretettel szolgál. Ez is ebben lévén, az nagyságod bölcs itéleti, felölle mit cselekszik.

Az cserge-sátor állapotja felöll hogy mégis irjak nagyságodnak: valamint vette volt eszében Kamuti uram s Gáspár János uram, de mikor itt bennlétekben is felvonták vala, csak egy zajványnyal vonták vala fel, annak sem vala akkor is alja, hanem csak az tetején vala. Úgy vagyon, hogy vala más zajván is ott, de nem ahoz való vala, sem most nem ahozvaló, noha most is ott vala; hanem az az zajván az volt, az kit külön szegődtek volt 40 ezer oszporában, de annak sem vala alja — azt csak elhagyá Tóth Mihály uram. Látom is magam, benne hogy oly sollicitus az nagyságod dolgába, hogy ha fejér volna is az szakálla, azzal érné meg,(?) de azt itélők, hogy jobb megvenni, hogynem elhagyni.

15 die hogy elbúcsuztatám ő kegyelmét az vezértől, onnat menék Görcsi Mehemet basához. Valóban az ő módja szerént sokat tréfálván, sok tréfái után szóval Tóth Mihály uramtól nagyságodnak egynéhány rendbeli dolgokról izene, kikben ugyan admoneálván, magam ugyan az basa előtt hagyám, hogy igen eszébe tartsa, és nagyságodnak úgy mondja meg; hiszem s úgy ismerem, hogy meg tudja mondani nagyságodnak — én azt az ő kegyelme követségére hagytam.

Markó vajda uramnak, kegyelmes uram, bizony véllem együtt most itt bizony szükségben és fogyatkozásban vagyon dolga. Gabrillás vajda irt volt neki, hogy ha megtaláltatja, szeretettel, segitséggel lészen neki. Mindhárman egy tanácsot tartván, úgy itélők, hogy elküldjön ő kegyelme Gabrillás vajdához — noha itt az segitség is jó — de nagyobban azért, hogy az sok roszsz hírhez képest talám valami oly hírt kaphat ott mulattában az követ, hogy szükséges lészen még nagyságodnak is tudtára adni. Azért hogy jobbat nem találtunk, ezen nagyságoddal lévő első szolgámat bocsátók Gabrillás vajdához. Akarám ezt is nagyságodnak értésére adni.

Azt hiszem kegyelmes uram, hogy eddig nagyságodnál is nyilván vagyon, hogy az szegény pohárnik Lupult és Buzdohánt Szkender basa Szilisztrén kiül felnyársoltatta az ország úta mellett az Alc-

xander vajdán esett dologért, kinek parancsolatja innen az portáról ment ki; kiknek veszedelmeket itt az törökök — kik azfélébe értenek — fogok csikorgatva örülik; félek, hogy csak ne essék többen is szegényeken Havasalföldében, főképpen Sorbántól megjött boérokon; noha ezek eddig igen tetteték, hogy nem gondoltak volna semmit vélle azzal az csauzzal, de meghigyje nagyságod, hogy igen bánják azt az dolgot.

Hírek felöll kegyelmes uram egyebet nem irhatok; irtam vala nagyságodnak azelőttvaló levelemben is, hogy az Feketetengerről az hadak ebben (?) hazajövének. Két kozák roszsz sajkát is mintegy 16 kozákkal együtt hozának. Az sajkájokat Tóth Mihály uramnak meg is mutattam. Az Fejértengerről is az kapitán basa az vélleváló jancsár agáját hazabocsátá 12 gályával együtt. Ezek is egy öreg piráta hajót hoztanak. Mikor megjutának vélle magam láttam, Tóth Mihály uramnak is megmutattam, ő maga is az kapitán basa Szakezben mulatott, eddig minden órában várják; úgy mondják, hogy az is hoz egy olyan oláh piráta hajót vélle, de még meg nem jött.

Az persiai hírek igen sok különb-különbképpen forgottak eddig: nagy része az vezér had(á)nak csak harczot sem látott s még ő maga is az vezér—nagyobban azt mondják; de bővebben azt beszéllik, hogy az kazul basa elment-képet tött előttök, az tatár kám persequálta; mikor elérte volna, nagy harczok volt és megverte az tatár kámot az kazul. Két begler-béket bocsátott volt az vezér az tatár kám után. Azok látván az tatárok futását, nem harczoltak, hanem az derék hadra kellett megtartózni az kazulnak, az hol az vezér hada lött victor; in continenti bészállván az had táborba, az két begler-béket előhivatta az vezér és arestálván őket, megkerestette szolgáinál és szepetjében (börtáskájában) leveleket—az kazul basával való practikájokat ott találták meg. Azokat ott maga sátora előtt vagdalták le mindjárt; emez okos kazul basa látván, hogy országában igen benn vannak, semmit sem késett, hanem igen bő élést küldött mindjárt táborába az vezérnek, és posták által futtatta az országot, hogy minden ember haza szálljon és az hatalmas császár hadának gazdálkodjék és élést hordjon, mert ő meg akar békélleni. Ötöd napig vendéglette az császár hadát. Ezek az kik az hadból jőnek, így beszéllik; mert vagyon immár egy holnapja, miólta kezdett itt költözni az európai hadak: minden nap eleget látunk bennek és kérdez-

kedhetünk töllök. Mondják azt is, hogy az maga hada is és országa népe is ugyan rá támadott volt az kazul basára, hogy miért veszti országát? hogy nem békéllik meg vélle? Hiszem ők a nélkül is egyek volnának. És úgy is cogáltatott az persa az békességre. Azon vendégség alatt küldött követeket az vezérhez és az békességet tractálta; egy húgának az fiát azzal az követtel, az ki azelőtt is itt volt, sok ajándékokkal is elbocsátotta az vezérrel és ugyan meg is békéltek volna—az az csak vulgaris famában. Közel való hír kegyelmes uram: Tóth Mihály uramat hogy elbúcsuztatám sok számtalan tragedia után Görcsi Mehemet basától, maga hallottára Tóth Mihály uramnak én magam megkérdém Görcsi Mehemet basát, mondék: Nagyságos uram, mennyi sok különb-különb hírek forognak az persiai had felöll, az én uram megszolgálja nagyságodnak, nagyságod izenjen valami bizonyos hírt az én uramnak, hadd örüljen ő maga is az hatalmas császár jó szerencséjének. Arra azt mondá, hogy az mely első követet az kazul basa küldött volt az vezérhez, immár azután főkövet is elérkezett volt az vezérhez Tokába és együtt jőnek az vezérrel, és ajándékát is hozzák az kazul basának. Immár nékünk irt ide mind az egész vezéreknek, hogy törekedjünk az hatalmas császárnál hogy vegye el békességét, és mind szokott ajándékot és mindent egyebet megád. Mi — úgymonda az basa, Görcsi — még eddig egyet sem szolltunk az hatalmas császárnak, nem is szollunk addig, hanem ihon hadd jőjen meg az vezér, és akkor meglátjuk — ha meg kell békélnünk, meg is békéllünk. Ezeket elvégezvén, meg tréfára vevé, mondá: hogy hova tegyük hát mi oztán az mi hadunkat ha megbékéllünk az kazullal? Mert az mi hadunk nem nyughatik és veszteg nem ülhet. Arra mondék én: hadd nyúgodjék az hatalmas császár hada is. S mondá: nem nyughatik, hanem kérjetek segitséget s örömest adunk. Arra én mondám: ne adja Isten azt, hogy mi segitséget kérjünk, mert bizony az is megégeté az szánkat mikor segitséget kértünk. Ez igen sok tréfálódásban mene el, kinek az vége tiszta méreg. Én ezzel nagyságodat nem fárasztom, hiszem ha az vezér megjő, meglátom ha Isten adja mivel jő meg, akkor nagyságodnak bizonyosabban tudok irni.

Kegyelmes uram, hogy az alamizsnát is el nem hagyhatom, nagyságod kegyelmesen megbocsássa; eddig nagyságodat én ezzel nem bántottam, hanem nagyságod becsületes tanácsi közül requirál-

tam hogy nagyságodat requirálják, de az mint látom, elfelejtették ő kegyelmek is. Nem tagadhatom kegyelmes uram, hogy az Kamuti uram dispositioja miatt nekem pénzem elfogyott s én igen költségtelen vagyok. Eléggé böcsülnek, szeretnek az vezérek — úgy ismerem — de senki semmit nem ád, az prebendát is roszszul adják. Nagyságodnak alázatosan könyörgök, nagyságod kegyelmességéből ne hagyjon, bizony az boron meg nem iszom, hanem az nagyságod méltóságának becsületére költöm. Egynéhány nappal megirtam vala azelőtt nagyságodnak az tatárnak Gallipolinál való költözéseket; hogy 16 die bémenék az divánba az Tóth Mihály uram költségéért, ismég úgy értém újolag, hogy megváltozott: nem akarták annyi(ra) aláfárasztani s kóboroltatni, hanem Trapezunton szállitották meg, hogy immár lassan-lassan megcsendesedik az Feketetenger, egyenesen hamarább érik ott által kefer*) hajókan. Közönséges az híre, hogy az vezérrel együtt hivatja az császár az tatár kámot. Itt kegyelmes uram most igen nagy frequentia lészen, most mind az velenczei főkövet s mind az flandriai béérkezett, ketten-ketten vannak. Hazon basának és az nagyságod Mehemet basájának ez jövő csütörtökre irták innen béjövéseket; azután ezen hétfőre jő bé az német követ. Tegnap jöttek újolag Szkender basa szolgái, kik mondák, hogy az urát is hivatják, és 10—15 nap alatt itt benn lészen; az lengyel követ is — bizonyosan mondá az — hogy bizonyoson irták az urának hogy megindult, nem késik az is, hanem eljő. Itt ennyi derék főemberek lésznek, és az nagyságod reám bizott olyan nagy dolgaival is ez üdő alatt kell tractálni és ha miről kivántatik certificálnom. Valami reám néz errevaló gondviselésben kegyelmes uram, az Úr Isten egésséget adván, nagyságod bennem meg nem fogyatkozik, csak én ne fogyatkozzam meg költség nélkül. Mert immár noha nagyságodat többször nem búsitottam, de nagyságod bölcs tanácsinak eléggé irtam, hogy elkellett pénzemet költenem. Az mostani későbbi szolgám alá is magam lovát kellett adnom, hogy nem vehettem lovat neki, mert lova annak is elveszett vala, magam is egy hitván beteges lovan járok csak divánba is. Azért kegyelmes uram, ilyen ardua causáiban nagyságodnak ne fogyatkozzam meg az nagyságod szolgálatjában — nem maga-

*) Talán: Kefét.

mat szolgálom vélle, hanem nagyságodat. Hogy most útilevelet iratok vala Tóth Mihály uramnak, magam szollék az cancellariusnak, hogy irassa úgy az levelet, hogy gazdálkodjanak az útra, hiszem neki hoznak lovakat, kocsit. Nagy kedvetlen mondá: hogy ezennel ím tiértetek szokáskivül irnak levelet, arra adnak költséget hogy éljen belölle — azféle igéreteket immár sokszor hallottam, de semmit nem láttam benne és most is nem hiszek semmit szótokban. Nagyságod kegyelmesen megbocsássa, az nagyságod parancsolatjára hogy minden ezféle aprólék dolgokat meg kell irnom.

17 die decembris az basa kapujánál jövök vala és találám elöll Gratzianus uramat, hogy elsöbben akkor megyen vala az basához. Minthogy azelőtt is igen barátságosak voltunk egymással, igen nagy kedvesen láta. Azon útban csak hamar az mint beszélhetének, kérdé nagyságod egésségét; mondám, hogy nagyságodnak itt vagyon egy jámbor szolgája, és azt mondja az, jó egésségben vagyon. Annak szaván örüle s mindjárt utánna mondá, hogy oda fel létemben irt volt ő nagysága hogy szolgáját küldi hozzám; bizony nagy szeretettel vártam hogy Fejérvárra hozzám küldjön, mert mi szinte negyven napig ültünk Fejérváratt az német követtel, és én csudálom, hogy ő nagysága hozzám nem külde. Én is több beszédim után nem tudok mit néki mondani, hogy bizony én is csudálom. Több beszédi után monda ismét, hogy ha valamiben kelletik szolgálatom, keressenek meg, nagy örömest szolgálok.

Kegyelmes uram! Én immár nem tudom, kell-é valamit vélle közleni vagy nem? Mert arról való informatus nagyságodtól nem vagyok. Az közönséges conversatiot addig vélle megcselekeszem. Nagyságod mit parancsol felölle, azután azt cselekeszem.

Ezen nap hozák bé ide Gombos Andrást is, egy eleven őzet tart vala az ölében egy ernyős raczok szekeren; hogy én nem ismertem azelőtt az latornak személyét, nem tudtam volna hogy ő volna, (eddig így láttam)(?)hanem az Tóth Mihály uram legényi közzül mondák, hogy az az Gombos András — ők jól ismerik.

Itt azon embernél, az kitől az nagyságod szőnyegit vásárlották, vagyon két szőnyeg; egyiknek-egyiknek az hoszsza az ő singekkel 14 sing, az szélessége 7 sing. Akarám nagyságodnak értésére adni, ha nagyságod megvételi, 12 ezer oszporán adja az egyiket, mert úgy is tartja.

Ezenközben maga szollita az cancellarius: hogy tudja, hogy az erdélyi szekeres lovakon ide szép hámokat hoznak, és őneki nagy szüksége volna rá, és kérete, hogy az nagyságod lovai hámaiból adasson az követ vagy kettőt. Minthogy azok közt nem volt arravaló, látván az szükséget és az nagyságod szolgálatját, én azokat az hámokat adtam cancellarius uramnak, az melyeket nagyságod énnekem adatott volt az brassai uraimmal. Az az nagyságod kegyelmessége, akar csak mikor az lovaimat utánnam hozzák, nagyságod kegyelmességéből adatna mást helyében az brassai uraimmal. Bizony meghigyje nagyságod, hogy az vezér mellett cancellarius nagyságodnak igen sokat szolgálhat; én magam láttam az kajmekámmal való conversatioját.

Azelőtt immár megirtam volt nagyságodnak, hogy Gabrillás vajda uram Markó vajda uramnak ajánlotta volt magát, és hogy közönséges tetszésből akartuk expediálni Markó vajda urammal az első nagyságodhoz bébocsátott szolgámat; de az dolog felöll újabban gondolkozván és annak az szolgámnak is magaviselését is eszembe vévén, abbóli akaratunkat megváltoztattuk és nem bocsátottuk Gabrillás vajdához, hanem én annak az szolgámnak szolgálatja nélkül el akartam lenni, el is lettem, Tóth Mihály urammal haza is bocsátottam. Ha nagyságod bölcs itéleti, jó volna interdicálni annak az én szolgámnak mind járását s mind beszédét.

Eddig az Tóth Mihály uramtól küldött levelemnek az pariája.

18 die decembris indula ki Tóth Mihály uram innen az portáról.

23 die decembris jöve bé az német követ, nem igen nagy pompával, kinek neve*) — —

10 die decembris fogák meg amaz lator hitetlen Murát csauzt, alpénz-csinálásért és számtalan sok latorságáért. Az nap kiáltatá meg császár, hogy az arany 120 oszporán járjon s az tallér 80 oszporán, de azért senki nem tartja meg.

Anno Dni Jesu Christi 1619.

1 die january lőn szembe az német követ az császárral; magoknak adtak vala 43 kaftánt és egyet az véllekvaló csauznak. Mindenestől fogva az mi ajándékot hozott vala mind lovakkal s mind ebekkel, vitte bé 50 ember.

*) Az eredetiben nincs megirva.

Ez nap mentem vala salutatiora Nakkas Hazon basához. Ott előfoga mindjárt az Budán való tihája, ki volt Ali aga — egy vén ember; kérdé, hogy mi dolgom vagyon az basával? Én mondám, hogy nekem most semmi nincsen, csak az uram nevével akarom köszönteni. Ő kezdé beszélleni, hogy nem igen kedveli — úgymond — az basa uradat. Mondám neki: miért nem kedveli? Az én uram ő nagyságának semmit nem vétett. Ő monda, hogy vaj vétett mind az basának s mind másnak. S mondám arra: az én uram megszolgálja kegyelmednek, ha kegyelmed megmondja mit vétett az én uram. S monda arra: ha megmondom is mit használsz vélle? Én mondám, hogy azt használom vélle, hogy az én uramnak megirom; hát azért vagyok én itt az én uramnak szolgája, hogy arra vigyázzak s megirjam az uramnak, hogy tudjon az uram is arra gondot viselni. Monda, hogy ím neked megmondom miért az basa haragszik az uradra: hogy azt mit neki igért volt s nekem is, nem adá meg. Arra én mondám: nem késő még az én uramnak igéretit bételjesiteni; ha igérte, meg is adja, csak várja kegyelmed csendesen. Ő arra sok embertelen szókat szolla. Végre audientiám lőn az basától és salutáltam az uram nevével annak módja szerént. Mikor kiindulék az basa előll, azon basa házában sok főurak előtt ismét megszollita Ali aga s mondá azt: mit mondék, megird az uradnak tihája bék. Nekem is viszsza kellett fordulnom azon házban s mondám neki, hogy megirom meglátja kegyelmed az kegyelmed szavát. De én azért ezt meg nem irtam az uramnak.

2 die january mentem vala tömösvári Deák Mehemet basához, igen alkalmatosságot keresvén vélleváló beszédhez. Monda, hogy mint vagytok s hogy vagytok? Az urad dolga mint vagyon? Én mondám, hogy legyen hála Istennek, szinte most tűrhető állapotban vagyunk s vagyon az uram dolga is. Monda arra, hogy hogy vagyon hát az, hogy valamennyi basával még eddig szemben voltam, mindenik azzal fog szembe, hogy — úgymond — az ti töttétek fejedelem Szkender basával igen farral fordult az hatalmas császárhoz? Arra én mondám neki: sem az én uram, sem az ország nem tudta azt eddig, ma sem tudja, hogy az én uramat nagyságtok tötte volna fejedelemmé, hanem az ország-választotta fejedelem. Hiszem ha Báthori fejedelem ellen nagyságtoknak, az hatalmas császárnak szolgált, tartozott azzal. Monda arra, hogy úgy vagyon ez, s én is szinte azokat mondottam az basáknak; azt is megmondottam, hogy

énnekem most semmi gondom nincsen az erdélyi fejedelemmel, sem Erdélylyel, ők lássák mit müvelnek, én abból teljességgel kimosdottam; az erdélyi fejedelem engem csak oly barátjának sem tart. Mondották neki az vezérek: bizony abban egyéb nem lehet, hogy Szkender basával az magyarországi és erdélyi dologból hátramaradjatok, mert ti tudjátok az odavaló dolgokat. Igy beszélgete Mehemet basa. Mondá azután azt is: úgy vagyon, hogy magam látom, hogy az urad nekem nem hiszen s megvetette az én barátságomat, s nem tartoznám vélle, de megemlékezem az régi barátságról—sok kenyeret öttem együtt vélle — ugyan nem hagyhatom, hanem valamibe tudok, de mégis szolgálok neki, csak értsem dolgotokat mint vagyon. Magadtól akarom érteni; mert ha te meg nem mondod is, bizony egy szód sincs, az kit én meg nem tudok, ha eddig meg nem tudtam is.

Ennyi maga commendálására nem lehete egyéb benne, hanem szollnom kelle. Előszször is (látván szivét, hogy adomány forog benne) mondám azt neki: Én úgy tudom, hogy az én uram eddig minden adományával nagyságodnak úgy kedvét nem találta az mint illett volna is, hiszem az én uram még él,*) s azon fejedelemségben vagyon; az mig él mindaddig fennáll az én uram barátsága nagyságodnál, és lassan-lassan adománnyal is leszen. Azfelöll nagyságodnak igen illik az én urammal való barátságát megtartani és az hol illik szolgálni is. Erre monda: ugyanis én is azt nézem, s meglátod —itt lészsz—hogy szolgálok neki, csak értsem mint áll s hogy áll dolgotok.

Az mennyire hozzája férék, beszéllém obiter neki, hogy ez az mostani basák panaszsza nem egyéb, hanem az Kamuti uram felfuvalkodott fenyegető követsége inditotta arra most az vezéreket az uram ellen való panaszra; és hogy igazán meg kell mondani, nem úgy viselte az jó uram az követséget, az mint az ura akaratja volt, hanem különben. De légyen hála az Úr Istennek, mikor az ő elmeneteli után én is azt eszembe vöttem, annak eleit alkalmasint úgy vöttem, hogy azt az dolgot mind az két vezér az kajmekám és

*) Az ily éles *é* és *á* betüjegyek alatt az eredetiben csaknem az egész Napló folytán franczia cédille áll, vagy is az ék a mit ma fölül teszünk, imitt a betüjegy alatt *c* alakban jelenik meg.

Görcsi Mehemet basa megirták és én is megirtam az uramnak, kitől az én uram mind az hatalmas császár előtt és az két vezér előtt is levelében megmentette magát: hogy annak az mód nélkül való követségnek nem oka, és olyan követséget az én uram az követ szájába nem adott. Az mi az követek Jenő felöll való választételét nézi: énnekem arról az én uram igen bőségesen irt, minden igazságát elömbe adta, mint kellessék az uramat mentenem arról; még üdőnk nem volt hogy az vezérekkel arról beszélhessek, őmaga az fővezér akaratjából ez okon, hogy azután is az uramnak irtam volt egy szolgámtól, az ki még most is oda vagyon, azt várjuk — azt is nagyságod megérti, mikor ideje leszen.

Veté ezt mindjárt elömbe — monda — úgy kell az uradnak, hogy még sem ismeri meg az embereket! Hol volt az uradnak az esze, kogy Kamuti Farkast kellett az portára küldeni? Régen tudom azt én, hogy Báthori Andrásnak szerzé volt az fejedelemséget, azért nehezitette az portát az uradra. Én — mondám — szinte azt irtam meg az uramnak. S monda arra: hogy tudhattál te olyan nagy titkot meg itt az portán? Én mondék: tudja jól Szölfikár, hogy tudtam meg. Hiszem nem gyermek vagyok, nem most laktam az portán, hogy én is nem tudnék valamit. S monda arra: hogy bizony soha az nem leszen, az urad ne féljen; ihon béjő Szkender basa, nállunk nélkül semmi dolga az uradnak nem lészen; ha töllünk idegen nem leszsz és megértjük igazán az urad dolgát, meglátja hogy igaz baráti lészünk. Vagy mondja az urad vagy nem mondja: de soha bizony az urad magától nem elég hogy Jenőt megadja, jól tudjuk mü azt; mert Jenő nem Lippa, hanem különb s nem olyan helyen is vagyon mint Lippa, hanem különb helyen; (nagyságod kegyelmesen megbocsásson, mert ez ő szava) kurva az anyja az ki azt is megvette s megadta is. Én magam mondom meg így az basáknak: hogy ha az erdélyi fejedelem azt mondaná is, hogy ím ekkor vagy akkor megadja Jenőt, hazudna benne, mert nem lehet, (nagyságod megbocsássa, mert ő szovát irom) hanem várjon csak töllünk, módot találunk mi abban mikor kell Jenőhöz jutni. Bizony azfelöll egyiknek se vássék az foga az erdélyi fejedelemségre, mert nem adják. Erre én mondám neki: ám lássa az fényes porta mit cselekedik, de ez világon magyar fejedelmet az hatalmas császár hüségre olyant most nem talál, mint az én uram, Bethlen

Gábor. Ugyan is azért tőr az német mindenkor rá, hogy látja az portáhozvaló hűségét s örömest kiszerzené Erdélyből, hogy ő aztán oly fejedelmet ültetne belé, az kit mind arra vezetne, az merre ő akarná. De nem veszi Bethlen Gábort arra. Mondá arra: ezen szókkal mondom meg én is az urad dolgát mindenütt. Hiszem megismered, ha az német kivánja javát és ha én igaz barátja vagyok vagy nem: hogy az mely végezést Nagyszombatban Molardussal Pécsi Simon s tü többen is csináltatok, az most én nállam vagyon — akarod-é, ha az te kezedben adom s az uradnak küldheted viszsza? Mintha én abba semmit nem tudnék, mondám: örömest látnám azt, micsoda dolog lehet, úgy tudnék ahoz szollni. Monda, hogy hadd lássam, csak téged is oly barátomnak tartlak s úgy szeretlek, hogy magadnak kezedben adom. Lásd meg aztán, ha az uradnak én igaz barátja vagyok, és azt is—az mint ő az némethez most igen bizik — ha olyan jóakarója-é az német az uradnak az mint ő magáról elhiteté. Én mondám: hogy ne legyen nagyságod az én uramhoz kétségben, mert az én uram — meglátja nagyságod — hogy úgy viseli magát az fényes portához s nagyságokhoz is, hogy megnyughatik az fényes porta az uram hűségében. Ez nap ebben végeztük el szónkat.

Ugyanazon nap kértem vala Markó vajda uramat is, hogy explorálni elmenjen mind Gratzianushoz és mind Startzerhez.

4 die januari juta bé Kúti János az urunk postája.

5 die mindjárt mentem az urunk levelivel Mehemet basához és Gratzianushoz, de az nap egyikkel sem lehettem szembe.

6 die viradtig mentem Gratzianushoz és még ágyban találtam hajnalba. Megadván neki az uram levelét, az mellett sok szóval salutáltam és az uram barátságát jóakaratját commendáltam. Valóban is igéré magát Gratzianus uram, hogy akar szolgálni az uramnak, sőt az keresztyén fejedelmeknek. Mondá azt is, hogy csak legyek veszteg, ha valami oly adversariumat hall, maga secretariussát hozzám küldi és értésemre ád mindent.

Onnét menék az Mehmet basa szállására és ott is megadám az uram levelét neki. Az urunk levelét magam elolvasván, az hol az uram sokat irt vala hogy rútul szidta volna az uramat Mehmet basa — kinek nem kellett volna lenni — ezt mondá Mehmet basa: hogy csudálom én az én atyámfiat, hogy azféle pribék bestye kurvafiá-

nak hiszi el szovát; hazudott az bestye kurvafia, mert én nem mondottam azokat; de az mit mondottam is, azért ő én atyámfia, én is azért vagyok atyafia, hogy egymásnak eltűrjük. Vaj ki jól tudom én, mennyi sok rút szót szoll ő én felöllem, de elviszi az szél; ha esett is azféle kevés szó, semmi, mert én vélle sót kenyeret öttem, azt én soha el nem felejtem. Valamint s valahogy morgunk mi egymásra, de azért meglátja az urad, hogy bizony itt az portán jobb atyafiat nem talál énnállamnál. Én is az mint tudtam oda hánytam az presta quesimus-t valóban. Azután kezde mindjárt instruálni az Jenő felöll való tractatushoz, ki sok szóval lévén, mondám neki: Nó nagyságod legyen veszteg csak most, én gondom az, meglátja nagyságod, hogy az mit meg kell mondanom, megmondom én az hol kell, csak nagyságod is az uramhoz megigért jóakaratját viselje helyén, nem leszen az én uram dolgában fogyatkozás.

Eodem die onnét menék Szkender basához. Igen nagy kedvesen látván Szkender basa, nagy sok tréfálódási után, csak külön szorulánk hármon Szölfikárral és kezde kérdezni igen serio: mint vagy hogy vagy s hogy vagyon az urad dolga itt az portán? Én mondám: legyen hálá az Úr Istennek én úgy tudom, hogy az én uram szinte most itt az portán jól vagyon. Monda arra: hogy vagyon hát az, ihon két napja hogy itt benn vagyok az portán, valamennyi vezérnél voltam, mindenik nagy haragosan lát; de az többi között mindennél inkább az mufti és az császár hocsája igen rút fenyegetéssel, haraggal pirongata, hogy mind mi vagyunk Mehmet basával az okai, hogy az erdélyi fejedelem meg nem adta eddig is Jenőt, mert mi vöttük fel az bért. Maghumet Peghambérnek az hatalmas császárnak és az musulman nemzetnek árulói vagytok — úgymond — de bizony megbánjátok. Ezt igen nagy sok hoszszu declaratioval beszéllé, számtalan panaszszal. Interim hozá elő azt is, hogy az Alexander kiüzéséért mint parancsolták volt az vezérek neki, hogy az vélle való haddal az székelységet megüsse, rabolja. Ezt tudom, nagyságod Dániel deáktól bőségesbben megértette miben állott az dolog, és ő, Szkender basa micsoda nagy sok munkáival, mesterségével nyomta el az vezéreknél. Ezféle számtalan sok hoszszu tragediái lőnek. Végre midőn én ezeket mind elhallgattam volna, és nekem is egy kevés üdőm lött volna az beszédhez, csak

igen obiter elkezdém és mondám, hogy még ettől nagyságod ne is féljen felettébb, csak ne is búsuljon, mert ezt szinte sem nagyságod, sem mufti, sem császár hocsája *) szinte jól, miben áll az dolog és azért haragusznak olyan igen; de meglassudnak, ha Isten adja, hogy én is az én uram akaratját megmondhatom. Csak igen perperam referálám neki is, hogy ez az harag csak az főkövet Kamuti Farkas roszsz magaviselése miatt esett most, azt alkalmason eleibe adám, miben álljon arróLvaló reconciliálásunknak üdeje s módja. Kit mikor megértett volna, annak igen örüle s monda csak obiter, hogy úgy kell az uradnak, hogy nem ismeri meg az embert és olyan követet küld az portára. Ennél előbb menvén, csak percurrálva monda, hogy hát miért nem adja meg az urad Jenőt? Én arra mondám: nincs az ő hatalmában s azért nem adhatja. S monda arra: nem övé Jenő? Mondék: övé hogy már, de arról bizony semmit nem parancsolhat az várbelieknek, mert azok nem fogadják. Monda: hogy nem küld hadat belé? Mondék: mert bizony azok bé nem bocsátják. Ismét monda: az mely had benne, hogy nem hozatja ki, mintha másfelé küldené hadban s azalatt mást küldene belé! Mondék erre: bizony azok soha ki nem mennek. Monda ismét: az kapitányokat, főembereket hivatná gyülésbe s ott fogatná meg. Mondék én: mert bizony azok soha együtt nem mennek, ha oly két három embert bocsátnak gyülésbe, bár egyik az kapitány legyen, de bizony az java otthon marad. Monda: menjen alája s vegye meg. Mondék: az bizony soha erdélyi haddal meg nem leszen — álgyu nélkül s kard nélkül soha meg nem leszen; de az én uram ma is megadná, de nincs hatalmában. Ezek igen nagy bő discursusokkal, controversiákkal voltak, kit csak percurrálok propter brevitatem. Monda arra: nó nem kell annak egyéb, senkinek egy levelet sem irtam, az hatalmas császár csak nekem parancsoljon, légyen igaz csak az urad, viszek én annyi hadat Erdélyen által, hogy bizony mind hajdu s mind más leül; megveszem én Jenőt, de az ki Jenőt oltalmazza—az hajduság is—bizony meglátja hogy leültetem. Én az uraddal sót kenyeret ettem, nekem öcsém: meglátja azt, hogy mind őtet megtartom fejedelemségében, sőt nagyobbat szerzek neki, és az hatalmas császár kivánsága is megleszen.

*) Itt az igeszó az eredeti kéziratban kimaradott — hihetően ilyesmi lesz: nem tudja.

Ezközben sok török bétodulván az házban — csak elhagyjuk, mondám. Mondok: az én uramnak vagyon gondja az maga oltalmára és az hatalmas császár kedve keresésére. Hadd beszéljek csak én is az vezérrel — azután osztán hírével lészen nagyságodnak — de tudom én hogy az Isten minden jót ad. Ekkor ezzel váltunk meg egymástól: csak nagyságod az én uramhoz megmutatott jóakaratját tartsa meg mindenütt az hol illik. Monda arra: bizony az míg az fejem fenn leszen, meglátja az öcsém, az urad, hogy barátja s atyafia leszek.

17 die january lőn fővezérré az kajmekám Mehmet basa.

Immár következik az levél, kit Kúti Jánostól elküldöttem.

Illme Princeps et Domine &. Sequitur salutatio &.

Kegyelmes uram! Az nagyságod kegyelmességéből két rendbeli irott levelét egyszersmind Kúti János által die 4-a januar. alázatosan vettem — kiket hogy articulatim assummáljak most hogy mik legyenek, nagyságodnak fejét azzal fájlalnom nem esmerem szükségesnek — diligenter studiose azokat megolvastam és mindeneknek az nagyságod parancsolatja szerint üdejét is vártam; valamire az Úr Isten segit azon leszek, hogy az vékony szolgálatomban, az nagyságod kegyelmes szemei előtt meg ne fogyatkozzam. Mostan penig quocunque vertantur in propinquioribus, még is akarom azokról nagyságodat certificálni.

Az miképpen azért kegyelmes uram Tóth Mihály uramtól küldött levelemben is nagyságodnak bőségesen irtam vala, hogy noha olyan nagy causáknak tractatusa nem az én fejemhez való volna: mindazáltal az Úr Istenben vetvén reménységemet, nem desperálok, hogy nagyságodnak olyan nagy causáiban bátorsággal nem aggrediálnék. Noha interim az még az Startzer urammal való discursusink nagyságod eleibe nem érkeznek, addig Jenőről való instructioja nagyságodnak elérkezett vala, abból is magam is megesmertem vala, hogy igen kevéssel discrepál az nagyságod irása is az Startzer uram censurájától, nisi in aliquibus formalibus verbis. Kihezképest eddig is hozzája fogtam volna az tractatushoz, de igazán mondom nagyságodnak, hogy kerestem az dilationak okát az vezérnél mint olyant, hogy lássam mint leszen az Persiából való hazajöveteli az

fővezérnek s mi állapotban állapodnak az dolgok, hogy ne kellessék kétszer részegülni. Most immár értvén az dolgot miben álljon, ezen az héten magam sollicitáltam az audientiáért. Az egy egész héten mindennap az kapuján voltam, eléggé látta Kúti is; kétszer magam vélle szembe voltam s mondotta—hogy holnap. Ezen órában ismét annyi gondja érkezett azonban, hogy csak elhaladott. Ma 12 die ugyan valóban való audientiát hagyott vala s jelen voltam, csak Szőlfikárt hivatá bé s izene, hogy ne nehezteljem, bizony elbágyadott ma, maga minden nap látott ugyan. De ne fáradjak bátor, hanem immár maga hivat, mikor neki tágossága leszen, fél egész napot nekem rendel s minden dologról bőségesen beszéll véllem.

Most kegyelmes uram az Jenő felöll való tractatus csak eddig vagyon. Kegyelmes uram, ez mostani két rendbeli leveleknek egynéhány articulusaiban irott instructioját most csak ezzel concludálhatom, hogy az mennyiben itt az embereknek animussát látom, csak az Tóth Mihály uramtól küldött demissioval irott levele is nagyságodnak nagyot nyomott az embereknél és ugyan mitigálta az embereket; attól inkább ha hová csak obiter illett s érkeztem, eddig is csak könnyü válaszokkal is igen megváltoztattam az embereket, az hol mondottam: hogy ha Kamuti uram olyan keményen s mód nélkül viseli magát, nem az én uram akaratja, mert az én uram úgy ragaszkodott az hatalmas császár köntösséhez, hogy nem is akar attól elszakadni. Kihezképest az emberek igen reconciliáltattak, hiszem az Istent, hogy ezután attól inkább lassan-lassan.

Ezekről kegyelmes uram, nem ismertem, hogy igen sollicitusnak kellene lenni; mert vagyon arra való szolgám, hogy valamiben valamihelyt expeditus leszek, semmit nem késem, hanem nagyságodat in tempore certificálom. Noha bizony nagy difficultásom vagyon ebben, hogy az is nincs mivel szolgámnak lovat vehessek; de mindazáltal ha köntösemet lóra kell adnom is, de azon leszek, hogy csak két óra is hiába ne múljék az nagyságod szolgálatjában. Csak itt ez aránt nagyságod kegyelmesen megbocsássa, hogy ezt kell irnom: egy clausulába irja, hogy az szekereket nem késlelné elküldeni és azzal egy főembert is bocsátni. Mint az előtt való irásomba is emlékezém, az ittvalóknak animussokhoz képest, nagyságodnak bizony felette szükséges volna az szekereknek béküldését ne késleltetni és ne várni az adóhoz; hanem lenne az szekér extraor-

dinarie, mintegy praecursora az adónak, vagy az mellett való ajándékoknak. Hiszem, kegyelmes uram, mi nem sokat teszen az nagyságodnak — irhatom azt, hogy csak egy olyan tisztességes szekere ennek az kajmekám feleségének nincsen, mint az lenne— bizony sokval nagyobb kedvet találna nagyságod aval mentől hamarább érkeznék meg, ha extraordinarie esnék az dolog. Nagyságod kegyelmesen megbocsásson — hiszem azért ád az Úr Isten gazdagságot embernek, hogy az még in libera dispositione vagyon ember, addig disponáljon maga élete s jószerencséje felöll az Isten adta gazdagságból. Bizony most is vagyon egyszer nagyságod elött, nám csak Cato is azt mondja: hogy dum fueris felix multos numerabis amicos &. Ez az nagyságod bölcs itéleti. Ezt, kegyelmes uram, irom azért, hogy akkori irásomban is attingáltam vala, hogy ha nagyságod azt az szekeret béküldi, talám nem illenék, hogy csak oly ember is béjőne vélle, az ki attingálná az Jenö felöll való tractatust, az az: hogy eddig való tractatusba ne inmisceálná magát, ea ratione, hogy ha olyan talál lenni, absoluta resolutiot kezdenek tölle várni vagy kérni — ha nem leszen, kezdik az dolgot másképpen maturálni; hanem az ki jő, csak tudja jól és szépen gondját viselni az lovaknak és szekereknek s tudjuk szépen béadni az ajándékokat. Ezen kivül kegyelmes uram, nekem úgy tetszik, az mint eddig az dolgokat az circumstantiákból eszembe vehettem, hogy az szent Istennek szent segitsége véllem lévén, azt az tractatust talám úgy viselhetem, hogy valami conclusionak kell lenni, de az nagyságod adóval béjövö követére relegálom ha lehet. Ha az is olyan nem talál lenni mint — ipse, bizony még a másikra is elmarad; csak viselje magát portai prudentiában — annyit rakjon az zsebbe, kit elhordozhasson. Ugyan itt occurrál kegyelmes uram, az nagyságodnak egynéhány articulussira való resolutiom: hogy nem absolute, sed tamen majori ex parte azt irom, hogy vagy követ uram vagy Sorbán vagy Orbán vagy Petrasko-micsoda, vagy Homonnai uram, vagy Báthori uram, de Istennek szent segitségéből ezek felöll nagyságod egy álommal s édesebbel többet alugyék; mert bizony hiában fognak hegedülni, nem fog senki tánczokba menni, ha valaha valami emberekben ez világon tökélletesség vagyon. Most erről is nagyságodnak bővebben nem irok. Ezeket, kegyelmes uram, nem vulgaris famából irom, nem is illik nevet adnom nekik, de még

nagyságodnak sokkal több jóakarója vagyon az portán, hogynem gonosz. Noha bizony sok török fog elő: imezt-amazt igérték s nem adták meg, de én annak, csak azt mondom, hogy az én uram még él, Istennek legyen hálá erdélyi fejedelem, nem lehet egyszersmind, hanem várd el csak: Jap Jap giderin. Az mit az én uram megmondott, most is azon ember; még az Isten is nem mind egy nap csinálta ez világot, hanem több napokon is. Ezféle veszekedésem elég vagyon sok emberekkel. Minekelőtte Kúti béjött vala, immár azelőtt Mehmet basával eleget arguáltunk vala egymással, bizony majd fenn is kezdte vala az dolgot az ő módja szerént. Kit nem itélem szükségesnek historice megirnom nagyságodnak. Nevezetesb dolga az lőn, kérdé: hogy mint vagyon az urad az portán? Mondám neki: Istennek hálá most az én uram az portán jól vagyon, én úgy tudom. Monda arra: hogy vagyon hát, im két napja vagyon hogy itt benn vagyok, immár hány vezérnél, muftinál voltam, mindenik csak azon fog szembe, hogy az ti Szkender basával tött erdélyi fejedelmetek, Bethlen Gábor igen fart vetett az hatalmas császárnak. Erre én mondám: ezek nem értik még miben áll az dolog s azért mondják; de én azt mondom, hogy jobb lett volna nagyságodnak megmondani s még ezután is azt igen jó volna mondani, hogy nagyságtok az én uramat erdélyi fejedelemmé soha nem tette s nem is tehette, hanem szabad választásból választotta Erdélyországa fejedelemmé az én uramat Bethlen Gábort. Ha az hatalmas császár parancsolatjából Báthori fejedelem ellen haddal mentetek, azzal tartozott nagyságtok. Nem is volna hiszem az én uramhoz, sem Erdélyországához semmi közi nagyságoknak, mert az én uram az hatalmas császárnak igaz híve. Interim aliqua ex parte exponálám neki, miképpen indultatott most nagyságod ellen a panasz az követnek magaviselése miatt. Monda Mehmet basa uram arra: hogy bizony szinte így mondám én meg az basának, hogy énnekem semmi gondom az erdélyi fejedelemséghez, sem Erdélyhez—ők lássák mit csinálnak. Mondám arra neki: az miben lehet ugyan ne hagyja azért nagyságod az én uramhoz való jóakaratodat. Csak obiter attingálám az Jenő dolgát is neki. Arra monda hirtelen: hiszem én jól tudom, hogy soha az urad azt most meg nem adhatja, csak hijába erőltetik, megmondám magam is az basának. Akkor ezzel váltunk meg egymástól. Szinte azonba érkezék az nagyságod leveli, és az

nagyságod parancsolatja szerint magam elosvastam előtte az levelet. Az nagyságod irta sok panaszt hogy olvasám, ő is panaszla utánna. Monda ezképpen: hiszem nagy csudás dolog az urad dolga, hogy azféle bestye kurva fijának úgy hitte szavokat; bizony hazudtak benne, mert én soha nem mondottam. De szabad az urad is vélle mit ir, hadd szidjon ő is. Vaj ki jól tudom, hogy sokkal több roszszat szoll az urad énfelöllem! De akármit mondjunk mi ketten, de mi ketten sót kenyeret ettünk együtt, soha én azt el nem felejtem; akár mint s akár hogy, de török jobb atyafia nállamnál nincsen — megmutatom én ezután is. Mondá azt is, hogy tudja-é azt az urad, hogy valami Pécsi Simon Molardussal Nagyszombatba végezett, mind nállam vagynak? Akarod-é ha kezedbe adom s az uradnak küldöd? Akkor én mintha csak fülem mellett bocsátottam volna el, úgy tettetém. Azután két úttal ugyan serio fogtam rá, azt valóban erősité azután is, hogy az németek azt neki mind megmondották; de megtagadá oztán, hogy az levele nincsen nálla — de azt azért csak magától fogta fingálni. Interim eléggé adta lelkét, üdvösségét, hogy nagyságodnak igaz szeretettel szolgál.

12 die january menék ugyan hozzája; tehát Karakás Mehmet basának egy csauzával beszéll, az ki azelőttvaló estve jutott ugyanazon panaszszal, az melyet nagyságod immár jól tud, három százezer forint kárral. Ott ugyan maga volt tolmácsom Mehmet basa. Sokat disputáltam az csauzzal; mondá, hogy az basa az tihájának küldte azokat Nandor-Fejérvárról — ő csak követ, az tihájának irta az basa, hogy a divánba vigye. Ezt ugyan ott sok főtörökök voltak az kik hallották, s bizony valóban kaczagták is. Mondám annak—mondok — nem kérlek, hogy meg ne mondjátok az divánba, hanem ugyan akarom; mert ha ti meg nem mondanátok, az én uramnak igazsága úgy ki nem látszanék, mert én magamnak nem volna módom benne hogy mondjam. De ha Istent szeretitek, mondjátok meg, én is megmutatom, hogy minden panaszotok hamis leszen. És az basa azt ingyen sem értette mint vagyon az az dolog; mert nem kellett volna az basának is mindjárt azféle hazug embernek szován elindulni. Beszéllém azközben historice, mint igazitotta el azt nagyságod Tömösvárott. Neki terülék s mondám, hogy bizony szégyent vallotok ha elkezditek, mert vagy divánelőtt leszen, vagy valamelyik basa előtt; megmondám hogy az hatalmas császár ulufejét sem bék, sem szpáiak—azok az végbeliek—meg nem

érdemlik; nem vitéz emberek, aszszonyembernél is alábbvalók. Mert az aszszonyembereknek az java is nem sirással veszen előt, hanem haraggal is, de azok az végbeliek csak sirással s panaszszal akarnak előt venni. Az én uram minden végházaiban való vitézinek meghagyta, hogy ha csak két vagy három latrot meghallnak is hogy alámennek odafelé, mindjárt megizenjék Gyulába, Szónokba, Lippába — az én uram hada is felüljön s ők is felüljenek s ótalmazzák az hatalmas császár országát s megkergessék. De nem arravalók, hogy ótalmaznák az hatalmas császár országát, hanem csak másravaló panaszszal akarják magokat ótalmazni. Ilyenek azok az végbeliek. Constantinápoly az hatalmas császár lakó-helye, még is elég lator tolvaj vagyon az városban is: hát olyan nagy puszta mezőn? Az én uram köthet-é minden latrot lábához? Bizony az soha nem leszen, nem is méltó kivánság. Ha az barátom az hatalmas császár soldját felveszi, őrizze is az országot érette; mert mindenkor az az híre, hogy az éles, az muzulman nemzetnek az kardja! Ne panaszolkodjatok-sirjatok mint az aszszonynépek, hanem víjatok is, ha kell az ország. Nevették ezt sok főtörökök. Másnap menék az divánba, és ott is az Karakás Mehmet basa tihájának így megmondám, hogy addig ne panaszoljon, hanem várjon; mert ha mit most kezd, itt leszek — válaszsza leszen az jámbornak.

Sem az lengyel sem az havasalföldi dolog felöll én emberséges embertől semmit nem hallottam eddig. Ha ők nem szollnak, én egygyet sem szollok nekik; ha szollnak, immár látom az nagyságod kegyelmes resolutioját arról is — arra is gondom leszen. Ma az divánba Ibraim csauz kezdé ebegni, hogy az az híre, hogy az lengyel főkövet Erdélyen jő által ide az követségre; ő mondá, hogy nincs az ok nélkül, hanem nagyságod akar először confederálni — valami rebellio-forma lehet benne. Én arra csak keveset szollék, minthogy tudom, hogy Ibraim csauz azféléhez keveset ért. Gratzianus uramnak énmagam megadtam az nagyságod levelét; az mit szóval győz, mutatja magát, hogy lelkét is kiadná nagyságodért. Én is az mennyiben lehetett, valóban ajánlottam neki az nagyságod jóakaratját s barátságát, szolgálatját. Az oláh-vajdaságot el fogta hagyni, főképpen Startzer uram persvasiojából, minthogy nem azféle nemzet, és religioja is más — nem recipiálnák az oláhok. Valami vékony tractatust kezdett vala Markó vajda urammal, hogy ha neki szerez-

hetné, micsoda proventussa lenne neki onnat annuatim? De az is csak félbe vagyon. Esék az is értésemre, hogy az vezér is szinte ilyen választ tött neki; igérte azért az vezér, hogy legyen veszteg csak, és nem leszen az hatalmas császár feledékeny rolla. Azután is voltam háromszor is szembe vélle, és ő csak az erős commendatioban vagyon nagyságodhoz.

Az német követtel még eddig szembe nem voltam. Ugyan maga az követ tetszéséből is, kellett várnom attól, hogy az basától legyen veniám az szembelételre. Startzer urammal interim conferáltam mind az divánba és basa kapuján. Markó vajda uramat kétszer küldtem hozzájok s igen nagy sinceritást mutattak még eddig hozzánk, animálnak valóban az Jenő dolga felöll; kinek ezután micsoda leszen eventussa, azt is meglássuk. Én is utánnok ballagok, valamit az Isten ád. Lippát kérik instructiojokba, et illis certe nemo dabat. Én félek az hol ezeknek elméjek jár most! Csak ne incitáltatnának nagyságod ellen azzal is; mert bizony ha ezek nem tanultak philosophiát Párisban s Paduában, Hejderbergába, de tudnak okoskodni—azt látom. De hiszen az Úr Isten azt is megmutatja. Én sem éjjemet sem napomat nem szánom az nagyságod dolgaiban való nyughatatlanságban. Eléggé látja ő kegyelme, Markó vajda uram. Nem tudom csak mely napon is, az nagy sollicitálás miatt az vezérnek Szalán csauzza monda ezen szóval: szegény erdélyi kapitiha, mindennap itt vagyon, mégis csak egy szál rózsáját is nem szagolhatjuk meg. Az nagyságod maradék-pénzéből egy tallért veték neki az torkába. Az persiai hirek felöll most is csak azon vagynak, az mint nagyságodnak irtam vala. Még az fővezér meg nem jött, immár csak négy napot hagytak megjövésére. Fővezér szavával irhatom nagyságodnak, hogy annak utturákat adnak, és ez az mostani kajmekám leszen az fővezér, kit tulajdon ő maga is énmagamnak mondott titkon. Az ittvaló portai állapot felöll irhatom: itt az tisztek igen megváltozának, jancsár aga más vagyon, azelőttvaló jancsár agának, az ki Persiában volt, az anadoli begler-békséget adták vala—azt nem acceptálta, hanem béjöve—az az híre, hogy az urmelli *) begler-békséget adják neki. Az kapitán basa haszonnalszerencsével járt vala, és ő addig sartzoltatta az szegény Insula-

*) Talán: rumeliai.

belieket, hogy szinte az két várnál érte egy szélvész, és négy vagy öt hajóját az szélvész az kősziklához verte; utánna mindjárt nyomába az sicilliai hajók, hogy mikor értették, hogy ezek béjöttek—amaz törökök sententiája szerént, hogy igen tánczol az kecske mikor az farkas aluszik — öt vagy hat misziri hajókat ők is vöttek. Római császár ajándékit látám hogy bémenék, és az velenczésekét is, de sokan intéztük az ajándékokat, de az velenczeiek ajándékát sokkal többnek itéltük lenni, hogynem az német császárét.

Hogy ilyen prolixe irok nagyságodnak, nagyságod kegyelmesen megbocsássa, tudván azt, hogy nagyságod az olvasást nem difficultálja; hiszen ha valami kevés jót talál benne nagyságod, az az nagyságod bölcs itéleti, ha haszontalan lészen benne is. Az német követ urammal való tractatust bővebben megirni hagytam Markó vajda uramnak. Minthogy ő kegyelme forgott véllek, hiszem, hogy fusiusban megirja nagyságodnak. Úgy tetszik kegyelmes uram, hogy csak ez is judiciuma: hogy nem sokat félhetünk töllök, hogy immár ő felségének s többeknek irott leveleket is küldött az követ nagyságodnak, ki mellett nagyságodnak is irt; engem is felette kért követ által, hogy irjak nagyságodnak felölle, hogy nagyságod légyen annyi benevolentiával, hogy ne késlelje meg az leveleket. Én igen assecuráltam — az miképpen Markó uram is tudom irt nagyságodnak — az német követ persvasioja felöll, hogy Jenő dolgát adománynyal kellene nyomni; nekem is Startzer uram sok szóval persvadeálja azt. Valami részből úgy vagyon, hogy nagyságod is irt felölle; de kegyelmes uram, addig ahoz egyet sem szollhattam nekik, valamig az több derék tractatushoz nem fogok; mert nem is látom módját, hogy elébb igéreten kezdjem el az dolgot. Más az, hogy ha mikor arra jut is az dolog kegyelmes uram, én nem tudom mint lehessen az igiret? ha én ezt itt jól látom, hogy ezek itt az igiretet immár — nagyságod kegyelmesen megbocsássa — csak pro ludibrio tartják. Harmadik oka, ki legnagyobb, hogy látja nagyságod az ő állapotjok mely változó; meglehet ez, hogy nem csak igirettel, hanem ugyan mindjárt in paratis adnánk is valami nagy summát: de csak addig látom hasznát, az még az vezér leszen, ha más leszen, az bizony mindjárt különben dictál. Accedál az is, hogy az religiokat felette igen praetendálják abban. Immár ezekből azért az nagyságod kegyelmes itéleti mint forog, erről nagy-

ságod, interim—az még ezek agitáltatnak, az főkövet béjöttéig is—informálhat, vagy ha akkorra hagyja nagyságod is, de én addig igérni nem merek, valameddig újabb resolutiom nagyságodtól nem leszen. Most újabban penig az fővezérség felöll való opiniok is csak ezen két három nap alatt igen megváltoztanak. Most az az hire, hogy az deliberatum ebben állott meg, hogy az fővezért triumfussal recipiálják az fővezérségbe, kire immár hagyva is minden rendeknek, hogy Iszkiderből általjővén, az tengerparton várják és nagy pompával vigyék bé császár eleibe, hogy az persa követ is sőt kazul basa ne contemnálja kivel végezett ő, és inkább csendesedjenek is; de interim ugyan az is deliberatum, főhelyekről értettem: hogy nem durál sokáig az fővezérségben, hanem ugyanezen az mostani kajmekám leszen az fővezérségben. A kihez képest az az nagyságod bölcs itéleti, ha az szekerct interim el találják hozni, ugyan meg kell-é neki adni? De ha az nagyságod tetszése, talám igen szükség megadni úgy is, mert vox populi vox dei, de ez az ember hátra nem marad az ő állapotjába. Azt magam tudom, nekem azután panaszolkodott, hogy mazulságában csak az egy puszta levelet sem adta vala meg Kamuti uram neki.

15 die menék Szkender basa és Mehemet basa uramékhoz, kérdém: ha irnak ő nagyságok vagy mit izennek? Szkender basa—úgy vagyon, hogy elég sok commendatiokkal is felele, de bizony valóban mérges haraggal is beszélle; kinek akármi summáját vagy prolixitássát irjam nagyságodnak, de csak az igiretet forgatja, és valóban adomány kell nekik — ugyan valóban mondá azt, hogy ne örüljön nagyságod annak, hogy alábbvaló állapotra száll, mert bizony nem száll, hanem feljebbvaló állapotra megyen s most is ment. Meglátod — nekem így monda — addig most ki nem megyek innét, az míg az divánba ülök, te magad meglátod. Én azért most is azt akarnám és akarom is, hogy az uradat vagy magyar vagy lengyel királyságra emelhetném és az öcsesét erdélyi fejedelemségre; de látom, hogy az urad meg akarja vetni vagy meg is vetette az én atyafiságomat, az mit nekem igért meg nem teljesitette.

Nagyságod kegyelmesen megbocsássa, hogy az ő szavait így kell megirnom. Az mint tudtam az nagyságod jóakaratját igen commendáltam, hogy hiszem nem egyszersmind lehet minden dolog meg, hanem lassan-lassan; az én uram gazdagságának igen nagy

nagyságtoknál az híre, de tízed részére sincsen úgy. Azfelöll nagyságtok ne vonja meg az én uramhoz való jóakaratját, az megigirt jóakaratot az én uram ugyan bételjesiti ezután is—meglátja nagyságod. Ugyan nincsen azért keresztyének között olyan jóakarója nagyságodnak, mint az én uram. Mondá azt is: kivánja az én jóakaratomat, oly helyt ülök én most, hogy senkinek ne parancsoljon bár az hatalmas császár csak nekem, nyolczvan vagy százezer emberrel mindjárt melléje megyek. Ezféle szónk lőnek csak ketten, de valóban előforgott az adomány.

Ugyanazon nap Mehmet basa urammal annál többet tractáltam. Ők sok szóval csak ezeket visgálják—nagy sok szavai között iterálá azt is, hogy én irnék az uradnak, de látom, hogy csak haragszik az én irásomon; azt mondja, hogy én izgatom ellene minden dolgot, Jenőt, az többit is. Im még ott künnlétembe jóakaratomból irtam vala meg az ide béküldött panaszt, és azért is igen haragudt, hogy nekem áll feljebb. Immár lássa, ha én nállam nélkül is meg nem irták volt ide az portára. Meghigyje az urad, hogy ha akarnék, itt is árthatnék; de ugyan szolgálni akarok, te itt benn lészsz s meglátod—jussunk csak az Jenő dolgára—mint szolgálok én az uradnak abban is, mert az bizony soha mi nállunk nélkül nem lészen meg Szkender basával, ne örülje senki azt.

Eddig vagyon az Kútitól elküldött levelem.

Immár következik az Kömöz Istvántól elküldött levelemnek az pariája, kiben minden egész tractatusunk benne vagyon mind eddig való actákkal, hírekkel együtt, kit bocsátottam el innét az portáról 17 die february.

Illme Princeps et Domine &. Sequitur salutatio &.

Ez elmúlt két vagy három levelemben is kegyelmes uram, irtam okát, miért kellett ugyan studio hallgatnom az nagyságod maga mentségéről való propositioját. Interim az dolgok mind in tempore suo percurrálván, és az fővezérség ő nagyságán Mehemet basa uramon maradván: nem praetermittáltam az nagyságod dolgait, hanem az mennyire az szent Isten az ő ajándékát adta, elővöttem az nagyságod propria manussával bőségesen irott két rendbeli levelét, az mellett az cancellarius uram ő kegyelme manussával irott 18 rendbeli

articulusit, hozzájok hozván az nagyságod kegyelmes tetszése szerént az Startzer urammal való discursusunkat is, mindennyi bő irásokból — az mennyire az Úr Isten értelmemet engedte — az mely dolgok concernálták az nagyságod dolgait, pro mea memoria excerpáltam, főképpen az melyek ide az portára való dolgokra néznek, kiket nagyságodnak ím in specie küldtem. Ezeket nem azért s nem úgy, hogy csak percurrálva olvastam volna ő nagyságoknak az vezérek és basa előtt, hanem csak magamnak pro materia et memoria. De az Úr Istennek szent engedelméből ennek az tractatussához annyi üdőm volt, hogy Görcsi Mehmet basa urammal három egész óráig tractáltunk egyvégben, s elsőben s azután az fővezérrel tovább két óránál, Szkender basa és Mehmet basa uramékkal jobb részre másfél-egésznapot töltöttünk. Az köztünk való altercatio deliberatiojok mikor mint forgott? azt véllem nem közlötték szinte; de az mikor az fővezérrel az végső válaszom lött, altercationkkal abban is tartott másfél órát. Ugyanonnat Görcsi Mehmet basa uramhoz mentem. Az ő nagysága válaszsza is sokáig tartott—mely ennyi sok hoszszu dolgoknak historice az nagyságod kegyelmes parancsolatja szerént való megirása—egyéb nem lehet benne, hanem bő szóval kell nagyságodnak megirnom; noha bizony nekem annyi bölcsességem nincs, hogy per formalia verba meg tudnám irni. Ugyan nem tudnám is mennyi papirosra férne. Most is látja az Úr Isten az én rettenetes melancholiámat, hogy csaknem az gutta ütött meg, látván ezeknek intentiojokat, micsoda ultiora néz, ha kedvek nem leszen az ő dolgokban. És ha mivel az én vékony állapotom szerént avertálhattam volna, sem éjemet, sem napomat, sem költségemet, egészségemet, szomjazásomat nem néztem volna; kit noha Markó vajda uram honn lakott, de láthatta menetelemet, jövetelemet, vendégségemet. Szívem szerént akartam volna, ha akár csak nagyságodnak egy oly meghitt szolgája foroghatott volna mellettem, az ki látta s hallotta volna actionkat. Törökre elégre foghatnék, kik látták s tudják — főtörökre főképpen — az vezérrel való tractánkat. Ugy akarta az vezér, hogy Gratzianus uram jelen legyen s mindenkor ott volt, hallotta s látta. Az német követtel suspicionis evitandi causa magam nem tractálhattam, de Startzer urammal minden punctunkról elég tractatusunk volt, és ő kegyelme által az főkövettel is, ő kegyelme is elég bizonyságom lehet. Ex

altera parte ő kegyelme is az főkövettel az Lippa felöll való instructiojok szerént serio tractálták az római császár ő felsége jussát, ki vagyon in ditionibus Hungariae, az melyet Bocskai fejedelemnek az bécsi pacificatioba engedtek, kiben inplicite mind Lippa s mind Jenő benne vagyon. Nem ismerek semmi oly articulust, az kit az két helyen való tractatusban ő kegyelmek egyfelöll, másfelöll én meg nem forgattunk; de mi legyen az eventussa, nagyságod ide alá meglátja. Magamról tudom kegyelmes uram, hogy ennyi irásom actáim felöll lehet olyan sok szó, hogy szabad vagyok vélle mit irok ide s mit nem; de az az kérdés, ha ilyen copiosissime előmehet az dolog vagy nem? Én egyébre nem foghatok bizonyságul, hanem az mint feljül is megirtam. Ez mellett tudom micsoda kötelességgel tartozom Istenemnek és fejedelmemnek úgy, mint nagyságodnak s édes hazámnak. Én az szerént az én igaz kötelességem szerént, hütöm s üdvességem szerént irom nagyságodnak, hogy én ezeket mind meg tractáltam: az ki hasznosb volt, copiosiusb, az ki kelletlen volt, lassabban, mint kit csak az margojára is irtam az materiának; de valamint igazabban, az mennyire embernek labilis memoriája szenvedi, mindeneket igazán et in iisdem verbis akarok megirni, ha százszor esküszöm is kegyelmes uram, de ez az summája.

Először Görcsi Mehmet basa urammal tractáltam meg ez dolgot. Az tractatusnak kezdetében is azon kezdé el: Baka! ha beszéllünk, igazán beszéljünk; mert az Isten azt áldja meg az emberek dolgokba, az ki azt beszélli az szájával, az mi az szívén vagyon. Én arra azt mondám, hogy nagyságos uram, mondja meg nagyságod vagy akárki itt az portán, hogy csak két oszporát is ha kértem valakitől, hogy azért kedveskedném s hazudnék? Avagy micsoda szómba ért még nagyságod, ki nem úgy lett volna? Nincs egyébre gondom, hanem valamit az én uram elömbe adott, én azokat mondom meg nagyságtok előtt. Monda erre: nem te rollad mondom, hanem (megbocsássa nagyságod kegyelmesen) az uradról, hogy csak volna ott az szíve, az mit te az urad szavával beszéllesz. Erre mondám: hogy én nem vagyok Isten, hogy senki szivét által lássam; de im megérti nagyságod az én uramnak szovait, úgy tetszik, hogy soha nagyságtok sem kételkedhetik benne, hogy más volna az uramnak is az szíve, az mit én általam mondat. Monda arra, hogy meghallom — beszéljünk.

Az Görcsi uram tractája s válaszsza mind egy az többivel, azért azt mind együvé kell hagynom. Igen végre hogy látám, hogy rettenetes obstinate tractál minden dolgot, mondám neki: Nagyságos uram, az én uram is azt kivánja, hogy ilyen nagy dolog ne legyen titok az hatalmas császár portáján; az én uram mentségét csak adja nagyságtok az diván eleibe, ő nagysága az mufti eleibe, és hadd lássák ilyen méltó mentségét az én uramnak; ne mondják azt azután, ha felbomol az szent békesség az egy roszsz vár miatt, hogy(ha)ezt értették volna, különben kellett volna az dologhoz szollni. Én ott leszek, s ezeket az én uram mentségét magam eleibe adom ő nagyságoknak. Ugyan hagyva is meghagyta az én uram, hogy az muftinak ő nagyságának eleibe adjam. Erre azt mondá: ha még is az uradnak több gyülölséget akarsz szerezni és siettetni veszedelmeket, mond meg bátor; igen használtatok vélle, hogy az urad főkövete is ez dologról az muftival veszekedett. Csak az Isten tudja eddig is mint takargathattuk mi az dolgot, az kik az uradnak és az országnak jóakarói vagyunk. Ti nem tudjátok azt, hogy azok az papok az ti országtokat szinte olyan jobbágynak tartják, mint az galatai s sztánbuli görögöket; de mi tudjuk, hogy nem olyanok vagytok, sőt csak olyanok sem vagytok, mint az két Oláhország, hanem különbek. Csak ezfelett is sok veszekedésünk vagyon nekünk az papokkal. Az én tanácsom ez: hogy az fővezérrel végezz az mit végezhetsz, én is örömest segitséggel leszek — de bizony válaszod lészen az papoktól, kezdj hozzá csak. Én oztán kegyelmes uram az muftinak békét hagytam.

Ezután az fővezérrel is szembe löttem. Nagyságodnak emlékezem, hogy irtam vala más levelembe, hogy kétszer is csak particulariter vélle szembe levén, obiter attingáltuk vala az tractatust; de nem mehettünk semmi dologra. Mondta azt: hogy nó mit irt az urad, jól leszen-é az dolog? Én is csak obiter mondottam, hogy jól leszen nagyságos uram, csak nagyságtok szeresse az békességet. Arra csak azt mondotta: hogy igen is szeretjük s fel sem bontjuk; kihez képest én is elitélném, hogy illendő szava az vezérnek. És remélvén, hogy soha nem lehet hogy nagy tekintetinek nem kell lenni az nagyságod mentségének, emlékezem rá, hogy valami vékony assecuratiot is irtam nagyságodnak; de az mint látom nem ismerjük volt jól még egymást. Nem ok nélkül az francziai követtel

ő magával conferálunk vala ezen dologról, s mondá ő nagysága: Iste veserius ridendo infligit mala; szava után mondám neki, hogy hallottam én is, hogy: magistro ridenti, coelo rubenti, mulieri flenti minime crediderís. Kihez képest kegyelmes uram félek, hogy az az assecuratio majd igen füstbe kezd menni. Emberek vagyunk kegyelmes uram s megcsalatkozhatunk.

Mikor ezekután ideje eljöve, 29 die january kezdénk ugyan derekasképpen az tractatushoz. Az mint látja nagyságod az consignált Memoriákból, rendszerént azt is igen bő szóval adtam eleibe. Az meddig az ő felsége római császár urunk levelére jutott az dolog, addig mind csak az volt az szava, hogy: ejder, ejder.*) Eddig még mind megnyughattunk vélle. Ezekután exhibeálám az ő felsége levelét, kinek explicatiojára mindjárt elővőm az sitvatorokbeli articulusokat, és sextum articulum praecipue bő szóval exponálám neki. Mikor ezeket látta volna, kezébe vevé az levelet és monda Szőlfikárnak: nézd jól meg az levelet, ha igaz levél avagy valami hamis levél? Amaz megnézvén jól az levelet, monda: hogy igaz levél. Monda erre az vezér: micsoda dolog ez? Az én hon nem létemben ez dolgot mind eligazitották; bátor akarmint lött légyen is az sitvatorokbeli végezés, de én úgy értettem, hogy mikor Csernin s Balassi Ferencz itt benn voltak együtt, akkor ugyan perlettek az dolog felöll egymással; Balassi Ferencz akkor azt kivánta Csernintől: hogy hagyjatok békét — úgymond — nekünk, ne kapdossatok rajtunk, mert soha abba nem lehet egyéb, hanem nekünk kedvét kell keresnünk az hatalmas császárnak. Tudjuk mi, hogy az hatalmas császáré azok az várak, addig sem leszen nekünk békességünk, valameddig azokat meg nem adjuk. Csernin is azt mondotta, hogy az én uram nem gondol azzal, bátor azokat megadjátok, csak az én uram tisztességét helyen tartsátok. Monda az basa az mellett: ihon harmadnapja, hogy az német követtel beszéllettem, és ez az mostani német követ is azt mondja, hogy semmi közök nincsen nekik Erdélyhez, akarmit csináljanak, csak ők oltalmazhassák Magyarország részét, az mely az magyar korona alatt vagyon. Hogy vagyon hát: ez nem igaz levél, micsoda levél? Mondám arra: (minthogy immár bőségesen volt értelmünk Startzer urammal) Igen jól e-

*) Jól van, jól van.

szébe vegye nagyságod az német császár követinek szavokat s erre vigyázzon, hogy ugyancsak azt beszéllik az mi ebben az levélben vagyon: nem szollnak Erdélyhez, de ahoz az dologhoz azt mondják — csak nagyságod kérdezze jól meg — hogy Lippa s Jenő nem Erdélyhez való, hanem Magyarországhoz való és az magyar korona alá való; mikor az erdélyiek viszszavették is, az német császár hadával s pénzével vették viszsza is. Azután mikor német császár Bocskai fejedelemmel megbékélt is, német császár bocsátotta Bocskai fejedelem kezében azokat az várokat olyan okkal, az mint az bécsi végezésben vagyon, kit megmutattam azt is neki. Ezt az bécsi végezést erősitette az hatalmas császár az sitvatorokbeli végezéssel. Azért azt lássa jól meg nagyságtok, mert általán fogva eddig is láttatik megszegettnek lenni az sitvatorokbeli végezések. Ezt lássa igen jól meg nagyságtok, hogy ha egy olyan roszsz várért felbontja-é az két császár frigyet és szent békességet. Ezeket mind ezenformán tractáltuk Görcsi urammal, csak annyival bővebben, hogy ő azt mondja, hogy előtte volt egyik előtt ez az végzés Csernin és Balassi uram között. Mikor ezeket így tractáltuk volna az vezérrel, mondá egykor az vezér:*) Gáspár bék! Béhivák Gratzianus uramat az külső házból s monda neki az basa: Gáspár bék! hogy vagyon az, hogy te azt mondod, hogy minden dolgot eligazitottál te oda fel a német császárral? Ő monda: eligazitottam, s mindjárt kezébe adá az ő felsége levelét s monda neki a basa: Mond meg igazán, te ismered, ha ez az levél német császár levele s igaz levele? Megnézé jól Gratzianus uram s monda, hogy ez az német császár levele, jól ismerem mind kezeirását s mind az cancellariusét—az pecsétit is. Elolvastatá magával az basa, meg is magyaráztatá törökül s monda neki az basa: hogy vagyon s mind vagyon ez, tudod-é te ezt s láttad-é te ezt? Nincsen hát meg az békesség, hogy mégis az hatalmas császár őstől maradt várán kapdos az német császár? Nó legyen bár az ő akaratja, bomoljan fel az frigy. Elkezdvén Gratzianus uram így beszéllé az dolgot — sőt majd ugyan hátrább marada az tolmácsolásban Szőlfikár — és úgy viseltük az szókat, hogy deákul ő kezde oztán nekem tolmácsolni s monda az basának: hogy ezen nagyságod semmit ne induljon; mert mikor az császár előtt voltunk,

*) Egy török szó olvashatlan, talán ez lesz: Ilane.

concludáltunk, császár előtt ebben semmi emlékezet nem volt; hanem hogy Pécsi Simon feljöve Nagy-Szombatba, oda menének eleibe Molardus és az cardinál — ezt ők ott végezték. Mikor oztán onnan hazajövének, úgy kezdék ott is ezeket beszélleni; de én ott is megmondottam, hogy csak elő se vegyék, mert nem idevaló dolog, hozza sem akarok szollni; mert én jól tudom — úgymond — s ott voltam akkor is, hogy az portán Csernin uram és Balassi Ferencz megegyeztek rajta, hogy keresse kedvét az erdélyi fejedelem az hatalmas császárnak, ha meg kell azokat az várokat adni is. Azután mikor ismég Landor-Fejérvárott voltunk, ott volt Csernin, Cesár Gall, én is ott voltam; akkor is Erdélyből az basához jött vala, (ő Balassi uramat mondá, de hiszem Erdélyi uram volt Huszár István urammal) akkor is teljességgel elvégeztük azt, hogy az német császár békét hagyjon Lippának s Jenőnek, de ez az német császár instructioja csak magoktól lött valamint lött. Monda arra az basa, hogy én semmit azzal nem gondolok, valamint irtak s valamint nem irtak, mert ahoz nekünk jó igazságunk vagyon, bizony soha nem hagyjuk. Mondám erre bő szóval: ugyan nem gondol-é nagyságtok s az hatalmas császár az szent békességnek felbontásával? Monda arra: nem gondolunk, mert nincs igazságok; hadd bontsák ha bontják, semmit sem gondolunk vélle, mi akarjuk. Azközben tovább akarám ő nagyságával tractálni az dolgot; látá, hogy sok dolog vagyon még hátra benne, s az Ikindi meglőn. Monda, hogy nem győzöm várni, mert igen sok dolog; meg sem gondoltam én, hogy az uradnak ilyen mentsége legyen, mást vártam tölle; hanem ahonn Szkender basa s Mehemet basa, tractáljatok véllek minden dologról: valamint végeztek, hozzátok előmbe az summáját, s meglátom mit kell mivelni. Ott legyetek ti is s Gáspár bék is. Ezen fel akara kelni, s ugyan megragadám az köntössét s mondám: Nagyságos uram, az Istenért ne siessen nagyságod, mert jó az imádság is, de bizony ez is sok imádságnál jobb. Monda, hogy ugyan nem érkezem én most el vélle, mert látom hogy hozzája sem kezdtél; hiszem beszéljetek egymással s valamit akartok, irjátok egy summába s az mi jobb, mind azt cselekedjük. Ezzel menék az két basához, referálám nekik az dolgot — Gratzianus uram is ott volt — hagyák más napra az tractatust; de addig hozzája sem fogának, hanem magok eljárák mind az fővezért s mind Görcsi Mehemet basát. Ad-

dig ott vártam. Onnat megjövén, újolag kellett véllek minden dolgot kezdenem, punctról punctra. Hogy az ő felsége levele volt az fundamentum, ugyanis elővevém nekik mind az sitvatorokbeli articulussal—melyet bőségesen megqualificálék — az császár ő felsége levelének magyar pariáját, elolvastuk előttek az sitvatorokbeli articulust is. Legelőszőr az sitvatorokbeli articulust így refutálák, kit Görcsi uram is azonképpen refutála: hogy az az articulus meg nem állott, noha úgy vagyon; hanem mikor Herbestáintól az confirmatiora béküldték volt azt az articulust, az mufti akkor is eszébe vötte volt azt az cautelát, és soha különben nem confirmálta, hanem azt adták hozzája:

„Az hatalmas császárnak igazsága, Erdélybe, Molduvába, Havasalföldébe, és Magyarország részeiben, az kiket azelőtt birt az hatalmas császár, és az muzulmán nemzetnek mecsetje volt benne, helyén maradván." Ezzel az additioval vitte vissza német császárnak Herbestáin azt az articulust*) És ugyan az előbbi maradott fenn, de qualitercunque agitáltatott, cathegogorice azt mondják, hogy semmit azon nem adnak; mert ők tudják, hogy az nem igaz, és az az conclusio nem terjed explicite Lippára s Jenőre, hanem csak akkori concessumra Tokaj és Szakmárra az Tiszáig. Mert ő nekik felette nagy vigyázások volt arra nominanter, félvén az német practicától, hogy az magyarországi s német tracta közzé soha oda ne elegyedjék Lippa s Jenő. Ezt ők soha el nem felejtették, securusok ők abban most is, hogy nem includáltatik Lippa s Jenő az némettel való conclusioba. Ez ellen az mit az szegény ratiom hozott — mint olyan nagy ember között egyedül lévén, egyik elővött, másik nem várván az ellen való resolutiomat, meg mást ütött az fejemhez — eléggé hánytam én is; végre csak azzal concludálók, hogy azféle frivola ratioknak hagyjak békét, mert ők arra semmit nem néznek: adja-é az uram vagy nem adja? Mert ha nem adja, bizony úgy veszik meg, hogy az mig magyar nemzet leszen Erdélybe, megemliti Jenőt. Ezekre instáltam, hogy közöljék az német követtel, söt irjanak császárnak is felölle, s talám könnyebb

---

*) Itt két sornyi üres hely van az eredeti kéziratban s irányában ez az oldalirás: „Itt elhagyta az deák az Startzer uram erről való szavainak förészét."

helyen megtér. Arra ők azt mondják: hogy ők arról soha sem némettel nem tractálnak, sem németnek nem irnak, nem kérik némettől az ki Erdély kezébe vagyon. Objiciálják azt: hogy mikor Sorbán s Forgács Báthori Gáborral jöve Erdélybe, akkor az némettől kértük-é, hogy kiverjük őket Erdélyből? Nem attól. Mikor az uradat Erdélybe bévivők s Báthori Gábort kiverők, az némettől kértük azt? Nem. Attól bizony soha azt nem kérjük meglátjátok, tudjuk mi hol kell keresnünk az mi igazságunkat. Mondottam erre, hogy én látom, hogy csak azon vagyon nagyságtok, hogy az én uramat veszeszszétek el és az országot ezzel együtt; mert ím nem hiszi nagyságtok, de meglátjátok, hogy az német és az keresztyénség ezért az frigyet felbontja, s olykor jő az én uramra boszszuállásra, az mikor az hatalmas császár hadát fel nem veszitek segitségre — Erdélyt elveszik s Havasalföldet mindjárt utánna mint azelőtt. Meglátja nagyságtok, mint veritek ki oztán onnat az németet. Akkor leszen bizony, hogy Bethlen Gábort Persiából is oda hoznátok fejedelemségre, csak lehetne. Erre ez az válasz: ha az urad az hatalmas császár hűségét igazán megtartja és megadja az várat, oly gondunk leszen arra — ha az német elkezdi, igen akarjuk hogy most kezdené, vagy akármikor kezdje — hogy nem hogy az német Erdélyt vagy az uradat bántaná, de bizony nagyobb állapotra viszszük annál, s az öcscsét hagyjuk erdélyi fejedelemségbe. Erre én csak egy szó választ is sem jót, sem gonoszt nem töttem. Ezekután mondék: Nó én látom, hogy nagyságtok az én uramnak mindenképpen romlására igyekeznek; azért azt kérdem nagyságtoktól, ha ezeket az vezér az én uramnak megirja-é így, hogy tudjon az én uram mihez tartozni. Monda Mehemet basa uram: meg kell ezeket igen is irni. Eszébevévén Szkender basa uram, monda: bizony nem irják! Ird meg te, ha kell, mert te csak azért kivánnád, hogy az urad azt az levelet imide-amoda keresztyén fejedelmeknek küldözné: lássátok, lássátok mit ir nekem az török.... Nem irják. Mondám arra: igazság-é az, mit nagyságod mond? Ez annyit teszen, mintha félne az hatalmas császár az némettől s Magyarországtól. Egyfelöll azt mondja nagyságtok, hogy nem féltek sem frigybontástól, sem német császár levelével nem gondoltak; másfelöll titkon akarjátok hogy az én uram cselekedjék! Hiszen az volna jó s igazság az én uramnak is, hogy ugyan az mellett oltalmazná magát, s az mellett

könyörgene nállanál hatalmasabb fejedelemnek, hogy ha mit kell cselekedni is kételenségből — ez volna az igazság. De látom, hogy nagyságod az én urammal mindenképpen csak garázdálkodni akar. Ezt az nap soha ki nem üthettem fejéből, hanem ezeket ő azután az tractatus után beszéllvén, Mehemet basa uram valóba asserálta, hogy úgy kell lenni. Az másik e contra—valahonnan oztán jött informatioja—de azután más nap ment oztán rá, hogy úgy kell lenni. Ugyanezen nap azért mondám ezekután: Látom immár mind az nagyságtok szívét s elméjét hol jár, magamtól csak azt kivánom, ha valahogy módja lenne abban az én uramnak — kit én soha az én uram nevével nem mondok — hogy Jenőt karddal kellene megvenni, az hatalmas császár ad-é elegedendő segitséget az én uram mellé? Mehemet basa uram mondá: igenis adni kell. Szkender basa uram mondá: soha nem adnak. Mondám arra: miért nem kell adni? Mondá arra: azért, hogy ha az hatalmas császártól megvehettétek, most is megtudjátok egynéhány roszsz latortól. Mondék erre: Innen is kitetszik, hogy nagyságod az én uramnak csak veszedelmére igyekezik, maga bizony az én uram azt nagyságodtól meg nem érdemlené; nagyságodnak az én uram soha annyit nem vétett, hogy olyan keményen igyekezzék nagyságod vélle bánni. Jól látom én, hogy mind csak ez ennek az oka, hogy nagyságtok kivezesse az én uramat fejedelemségéből s mást valakit hozhassan erdélyi fejedelemségre; de az én uram arról is ilyen igazságát adja: ihon maga kezével irott levele, hogy ha azért igyekeznek másnak adni az erdélyi fejedelemséget, hogy Jenőt megadja, miért nem adhatná meg az én uram úgy, mint más, csak ne legyen másunnan bántása? De ihon azt mondja: hogynem gyalázatjára légyen Erdélyből való kibontakozása, adjon az hatalmas császár tisztességes ulufét az portán, mind feleségestől bé jő, megvárja végét annak, de bizony soha erdélyi erővel az is meg nem veszi, meg nem adja. Ezt igen neveték—ők sem urgeálák. Ehez mondám: Ezt én magamtól mondom, ihon az hatalmas császár portáján vagyok én, ha olyan nagy reménysége vagyon nagyságodnak benne, hogy az én uram kivül más fejedelem megveszi karddal Jenőt s megadja az hatalmas császárnak, én erre kötöm magamat, hogy nagyságod mint Lupult, az Jenő kapuja előtt veressen karóba, kit éltembe kerültem. Soha bizony erdélyi erővel azt meg nem adja, akárki mint hizelkedjék. De különben kellene

nagyságodnak olyan régi jóakaró barátjával, atyafiával cselekedni mint az én uram. Monda ismét: most is ugyan azt mondom, hogy nem kell hadat adni, mert valamikor akar az urad, had nélkül is megadhatja Jenőt; elég pénze vagyon, ne kimélje csak pénzét, ő mind véghezviheti azzal könnyen—csak hadát sem ülteti fel, tudom én jól. Hogy penig azt veted, hogy más fejedelmet akarunk helyébe ültetni: ha akarnánk, mindjárt meglehetne. Ihon levele másnak, megհiszed abból. Még is látod: mi sót kenyeret ettünk együtt az uraddal, az Isten nekem adja azt az gonoszt, kit neki kivánok, csak hatalmas császár igazságát adja meg. Emlékezzék meg véllünkvaló sok beszédéről. Ihon ezzel megbizonyitjuk Mehemet basával, hogy neked mindjárt pecsétes adós-levelet adunk harmincz ezer tallérról, hogy azt adunk költségbe neki, ha had nélkül kezében adja az hatalmas császárnak az várat és elveszi rollunk az nagy szidalmat; nekünk „Gyaur gidi“ nevünk—azt mondják, hogy mi vettük fel az uradtól Jenőnek az árát. Immár egynéhányszor csaknem elment az fejünk miatta — de elég addig, soha bizony tovább nem várják. Ha mi igaz atyafiak nem lettünk volna — ím megmutatjuk az levelet, mi neki az magunkéból igérünk 30 ezer tallért, minékünk penig Istenünkre s lelkünkre! most más ember háromszorvaló harmincz ezer tallért igért, Jenőt is megigérte és még több várat is annál — ilyen baráti vagyunk mi az te uradnak. Az mit egyszer szánkkal megmondottunk, azt akarunk neki bételjesiteni. De az Isten úgy segitsen, hogy soha Kozon gyürüt érette nem várják; de ha az urad ugyan azt akarja, hogy segitséget adjon az hatalmas császár az urad mellé, elmegyek én örömest százezered magammal Erdélyen által. Mondám arra: ott bizony nagyságod nem kell, sem segitséged—ha lehet bizony ott sem jársz többször Erdélyben. Azt is megemlitik az erdélyiek, mikor elmentél volt; nékem is az mint elégettetted az házamat, most is úgy vagyon az helye. Monda arra: hogy ihon egy fiam vagyon, Szebenbe küldöm zálogba, hogy az én hadam csak egy bárányt is el nem veszen pénz nélkül Erdélyben, úgy viszem által Erdélyen. Mondám arra: hogy vagy küldi nagyságod vagy nem, de bizony ott nem viszed; tudjuk segitségteket mi ízü. Mikor azelőtt is bémentek, azt mondta Naszup basa életére-lelkére, hogy oly móddal bocsátotta azt az hadat Erdélyre, hogy egy bárány kárt sem tesznek. Nem töttek bezzeg egy bárány kárt, hanem kihozátok 25

ezer rabot az országból szolgálatotokba, ki miatt most is puszta némely falu — sok apa anya siratja. Azért nagyságod hada ott nem kell. Monda arra: bre gyaur gidi, mit mondaszsz! Az mit mondok, igazat mondok. Monda: micsoda hadat mondaszsz hát te? Mondék: nem kérek én hadat, mert az én uram azt nekem nem irta, hanem csak magamtól beszéllek, hogy ha az dolognak arra kellene menni, azt azt basa resolutiojára hagyják. Végre extraordinarie mondék: hogy mit gondol nagyságtok az hajduság felöll? (De ezt az particulát csak Görcsi urammal tractáltam.) Nagyobb gondja volna az hatalmas császárnak az hajduságra, hogynem Jenőre?Mert most is az Jenő megvételében nagyobb ellenségi az uramnak, ha arra jut; mert azok oly közel vagynak, hogy négy-öt nap alatt rágyül 25 ezer ember annak segitségére. Nemhogy az az én uram hadának, de még alkalmas begler-béknek is gondot ád az, meglátja nagyságod. Ezt az particulát ugyan sokáig tractálók Görcsi urammal, de rövid szóval csak azzal concludálá Görcsi uram, hogy ők semmit nem tractálnak az hajduság felöll, mert övék azok valamikor akarják; de ha úgy nem akarják, vagyon szablyája az hatalmas császárnak ő ellenek is. Mikor mi ezeket ennél is mind bővebb szóval agitáltuk volna, menék arra, hogy kérem nagyságtokat, hogy legyetek azon, ím most én egy kérést kérek az basától, akár csak ezt engedje meg ő nagysága: azt, hogy ne kellessék erről most az én uramnak választ irnom, hanem csak ezt engedje meg ő nagysága, hogy az én uram szokott idejére küldje bé ez nyáron az szokott adót, ajándékot és azzal együtt főkövetét, ki ezekről végezzen mindenképpen s álljon abban meg az dolog. Mondának arra: minékünk nem kell pénz, nem kell az hatalmas császárnak a ti pénzetek, azt az hatalmas császár megmondotta s megtartja; de ha adót kellene rajtatok kérni, hol ördögbe adhatjátok meg 26 esztendőtől fogva való adótokat és mennyi summát adott az felett az hatalmas császár? Ezt Görcsi Mehemet basa uram urgeálá inkább: Igen, hogy nem emlékeztek meg rolla, mikor az német nyomorgata, ki segitett meg azoktól? Mikor kellett, mindjárt hadat adott az hatalmas császár, mikor kellett pénzt adott; elhigyjétek ti azt, hogy ha az hatalmas császár akart volna, nem inkább megnyomorgatott volna-é az németnél? De nem akart, hanem inkább szánt, ezért, hogy ama nevezetes szultán Szulimán hagyta testamontomában: „hogy Erdély ő plán-

tája, és hogy őrizzék s kedvezzenek néki.“ Ez az oka csak, miért az hatalmas császárok kedveznek néktek. Ti még sem veszitek eszetekbe magatokat. Im látod hogy vén ember vagyok, az Úr Isten üdvességemet úgy adja, valami jót s megmaradást kivánok annak az országnak s az uradnak az én fiamnak. Im én is irok neki, de én az hatalmas Istenért kérlek, hogy nyissátok fel az szemeteket, váljatok meg attól az vekegéstől: az hatalmas császár várát adja meg az urad s az ország, mert bizony soha tovább semmivég nem tartóztathatjuk; nyugodjatok ti is, ne féljetek se most, se ezután az némettől, mert nem bánt, csak tartsátok igazán az hatalmas császár hűségéhez magatokat. Mi mondjuk azt, hogy ha azelőtt is timagatokat nem kötöttétek volna az némethez, akkor sem bántott volna tüteket senki; de oda kötöttétek magatokat, azt is farba rugtátok. Itt sem lőn oztán olyan jó módotok az hitelbe—úgy nézzétek—legyetek igazságban, tartsátok meg az hatalmas császár hűségét, nám az hatalmas császár 20 esztendeig való frigyet szerzett az némettel. Ti is megnyughattok ez alatt, csak az egy roszsz váron ne kapjatok, mert bizony soha az tiétek nem leszen, s az országtokat vesztitek el miatta egy nap csak véletlenül. Ezeket nagy sok bő beszéddel tractálá Görcsi Mehemet basa uram.

Ezelőtt való tractatusokban hozá elő Szkender basa uram azt is: Nincs oly titkotok, az mit nem tudunk; azt is jól tudjuk mi, hogy az urad vélletek együtt az török ellen németnek esküdt, de ám ördög vigyen el s esküdjetek bátor — mit gondolunk mi azzal? Nem rajtatok áll az egész frigynek s békességnek felbomlása vagy megtartása, hanem német császáron áll—az ti dolgotok csak semmi. Mikor felbomol az némettel az frigy, meglátjuk akkor mit csináltok? De én most mondom, hogy oly barátja Mátyás császár az hatalmas császárnak — én jól tudom — hogy nem hogy Jenőért vesznének összse, de ha Váczot elrontaná is, nem vesznének összse. Hát mit bolondoskodtok? Mit vonszatok az fejetekre tüzet? Mégis nem tanultatok-é? Rútul áll az házaitok, de bizony megigyenesitjük még ez nyáron, ha idején eleit nem veszitek. Az hol ti azt forgatjátok, hogy Homonnai németes: ti is olyanok vagytok; de ha Homonnai lenne erdélyi fejedelem — őtet is ugyan jól tudjuk mi hogy német — de ő is ugyancsak azt cselekedné, hogy az német császárral való frigyek az meddig tart, addig tartaná bátor

meg az békességet, azután gondja lenne az hatalmas császárnak rá; ti is csak egy cseppel sem vagytok különbek annál—azzal majd meg kezd haladni, hogy nem csak Jenőt, de még többet is igir s ád is, de mi teljes éltünkig akartuk megtartani az uraddal való atyafiságunkat, ha eszébe veszi magát. Errevaló választ csak azt töttem, az mit oda fel is megirtam. Ezféle számtalan fántom-fántot kegyelmes uram eleget irhatnék, de mi haszna nagyságodnak azzal fülét terhelnem?

Mindezekután derék válaszra mentem az vezérhez ő nagyságához 2 die febr. Ott volt az cancellarius is, az maga tihája s az két basa, Gratzianus uram is. Az mikor eleibe mentem volna, monda az basa: nó mit végezétek? Én mondám: én nagyságos uram semmit nem végeztem, mert arra hatalmam nincsen. Miben áll hát az dolog, hadd értsem? Mondám arra: az én uram maga mentségének jobb részét nagyságod maga fülével is jól hallotta. Az mint azért nagyságod ihon Szkender basa s Mehemet basa uramék ő nagyságokra hagyta volna nagyságod az több dolgoknak tractatussát, nem ismerem hogy hátramaradott volna semmi az én uram dolgában, az kit ő nagyságokkal bőségesen meg nem tractáltunk volna, söt ezeknél Görcsi Mehemet basa urammal bőségesbben megtractáltuk. Az mint én az nagyságtok akaratját és elméjét látom, nagyságtok ebben mind egy értelmen s akaraton vagyon, ki felöll én immár nagyságod fejét többé nem fájlalom; hanem mégis egynéhány szóm vagyon, melyet — nagyságodat kérem — nagyságod csendesen hallgasson meg. Monda arra: örömest meghallgatom. Mondék arra: hogy úgy vagyon, hogy nagyságod hagyta vala az én uramnak maga mentségének tractatussát Szkender basa és Mehemet basa uraméknra—s ihon szembe vagynak ő nagyságok—de az én uram nem ő nagyságokkal hagyta hogy az dolog felöll beszéllgessek, hanem nagyságoddal. Noha ő nagyságok is az hatalmas császárnak tudom hogy igaz hívei s kedves szolgái, de nagyságod az hatalmas császárnak fővezére; én azt akarom, hogy minthogy immár ennyi rövid summába szedtük ennyi beszéd után az dolgot, erről való választ nagyságod tulajdon szájából halljak. Mit mond nagyságod az hatalmas császár akaratjából? Ne mondja senki, hogy Szkender s Mehemet basa uramék töttek nekem választ. Azért mind ennyi szók után négy vagy öt kérdésem vagyon. Azt kivánom, hogy maga sza-

vaival tégyen derekas s végső választ nekem arra, kit úgy tudjak megirni az én uramnak. Monda arra: igen akarom az mit beszélsz s örömest azt mivelem.

Mondék cztán. Első kérdésem az nagyságodtól: az mint az én uramnak mentségét nagyságod is látta az német császár fenyegető leveléből, az mit ő nagyságok mondanak, nagyságod is azt mondja-é egyátalában, hogy az hatalmas császár azon az levelen semmit nem ád és semmit nem gondol? Erre azt mondá: én is azt mondom magam nyelvemmel; mert az levél practica, azzal nekünk jó módunk vagyon, hogy az frigy fel nem bomol. Másikat azt kérdem: hogy ha az frigy felbomol, az miatt az én uramnak lészen-é háborusága? Az hatalmas császár nem veti okul az én uramot az háboruságnak és német ellen elegendő segitséget ád-é az uramnak? Erre azt mondá: az uradat az háboruságnak okának nem tartjuk, csak az hatalmas császár igazságát adja meg s legyen hű az maga kötelessége szerént az hatalmas császárnak. Az ki ugyan nem lészen azért, de ha az frigyet felbontja az német, igen akarjuk: akkor nem hogy segitséget nem adna az hatalmas császár, de anynyit ád, hogy nagyobb fejedelemségre vigye. Harmadik kérdésem — azt én nagy sok bő szóval megmutattam — hogy ha kardra kel az Jenő megvétele, ki soha a nélkül meg nem lészen, az hatalmas császár ád-é arra elégséges segitséget az én uram mellé? Arra ő azt mondá: ihon vagyon Mehemet basa, őtet az hatalmas császár tömösvári begler-békségre küldi, melléje elegedendő hadat ád, az budai basának parancsol, az uradnak semmi fogyatkozása nem lészen, ha az nem elég, több is lészen. Negyedik kérdésem és ugyan kiváltképpenvaló könyörgésem ez: Ott az nagyságod szemei kivül is ezen ugyan könyörgöttem, most is nagyságodnak könyörgök, ilyen rettenetes nagy dolgokat nagyságod ne szoritsan az én fejemre, holott én ezekben sem végezni, sem igérni nem tudok — egy kapitiha lévén — hanem csak adtam elő nagyságodnak az én uram dolgát, és talám ugyan ártalmas dolgokat is hozzája ragasztottam. Mégis cselekedje ezt nagyságod — ihon erre magamtól felelek — az én uram küldje bé ez nyáron szokott ideiben adót, ajándékot, azzal küldjön főkövetet, azt várja el nagyságod — én az én uramnak bőségesen megirom; addig mindent értvén az én uram, bocsássa oly tanusággal azt az főkövetet, hogy végezzen minden végső dologról

nagyságoddal. Arra monda: az bizony nem leszen! Nám megmondottam az elment követnek is, hogy az urad pénze nem kell az hatalmas császárnak, valameddig az vár meg nem lészen. Mind jól értjük azt, hogy mégis más esztendőre akarnátok halogatni dolgotokat; de csak hiába, ha az urad adót küld is ha nem küld is, csak egy; nem szűkült az hatalmas császár az ő pénze nélkül. Ha az uradnak szüksége lészen, inkább ád az hatalmas császár, csak legyen meg az vár.

Mondám mindezekután: mégis azt kérdem nagyságodtól, hogy mindezekről az mely válaszokat teszen, akar-é nagyságod levelet irni az én uramnak s így megirja-é nagyságod? Mondá: igenis megirom mindenképpen. Kit is valóban igazán megird, ha az életedet s üdvességedet szereted. Kire ugyan ott erőssen megeskete, hogy igazán megirok mindent nagyságodnak. Ird meg: tovább practicával ne tartsanak, afféle régi levelet ne mutogassan, mert azt soha ne gondolják, hogy Kozon gyűrűt várjak, azért, mert az bizony soha nem lészen; elég eddig practicába s várásba 20 esztendőtől fogva: ha adja adja, ha nem adja, meglátják mind országostól, hogy más gondot viselünk reájok. Talám azt tudják, hogy nem tudunk mi practicát? Meglátjátok, ha nem tudunk. Mindezekután szollitá Gratzianus uramat Szkender basa, ada egy patens levelet Gratzianus uram Szkender basa kezébe; Szkender basa kiteritvén, explicálá az vezérnek az levelet. Az vezér kezében vévén mutatá nekem: látod-é — monda — micsoda levél ez, nézd jól meg. Megtekintém, rút forma irással ez vala az subscriptioja: Comes Georgius Druget de Homonna mpr. Az levél egyébképpen szép formával irva és pecsételve; kérém, hogy hadd olvassam el, adjon által. Mondá az basa: megérd ezzel, ez is sok töllünk, hogy eddig mutattuk. Ebben az levélben nemcsak Jenőt irják az hatalmas császárnak, hanem többet is. Ihon te magad látod. Gáspár bék most hozta ezt Németországból. Ihon ezzel is megbizonyitjuk, hogy az uradnak baráti vagyunk, csak tartsa meg az hatalmas császárhoz való hűséget; de ha mégis nem tartja meg és nem akarja megadni Jenőt, úgy is másképpen kell hozzája fognunk. Ezt az levelet kegyelmes uram még azelőtt meghallottam vala, hogy most hozott Gratzianus uram új reversalist Homonnai uramtól, kiben nagyságod semmit ne kételkedjék, mert bizonyos dolog, hogy

új a reversalis. Ezek, kegyelmes uram, eddig mind így forgottak. Az miképpen feljül is, azon kötelességemre irom nagyságodnak, hogy valami gravamenért ebbe nem addáltam, hanem iisdem formalibus verbis igyekeztem megirni. Immár az az nagyságod bölcs itéleti, mint procedál nagyságod ebben: ha nagyságod mit cselekszik, talám jó volna nagyságod ne késnék erről való resolutioval. Én szivem szerént akarnám, ha mindezekhezképest valami más hasznosb ratioval nagyságod nállamnál mind becsületesb s mind értelmesb szolgáját béküldené, ha valami tracta volna hátra; de az mint én ezeknek animussokat csak vultusokat is látom, ezek régen megharagudtak. Ne adta volna az Isten soha, hogy az jó Kamuti uram követségbe portára jöhetett volna! Az mi megvagyon megvagyon, csak nagyságod igyekezzék praeveniálni in tempore. Én attól félek, hogy bátor ez világon annál igazb ratio nem volna is, ha mégis nagyságod ratiocinálni kezd ezek előtt, annál is inkább haragra, contemptusra megyen az dolog. És csak ne forduljanak az reversalishoz. Mert vagy szépen, vagy alkalmatlanul irom kegyelmes uram, de bizony ugyan agyarkodásokat és fogcsikorgatásokat is láttam én itt az embereknek. Azon kötelességem alatt irom, hogy engem itt ajándékkal is kináltak, de én arra azt mondottam: egyéb ajándék nem kell nekem, csak az én uramnak ő nagyságának s fejedelemségének s országának megmaradására szolgálhassak; adott az Úr Isten nekem életet s ajándékot Erdélybe, megérem én azzal, senki ajándékáért nem jöttem az portára, hanem uramnak s hazámnak igazánvaló szolgálatjáért.

Mindezekhezképest kegyelmes uram, én tudom hogy arra méltó nem vagyok — neque in minutissimis quidem rebus — hogy valamit tudnék persvadeálni; de hogy az mit itt látok s tudok s értek, valami kicsiny censurámat kelletik irnom, nagyságod kegyelmesen megbocsássa. Én is az nagyságod erdélyi alázatos szegény hívei közzül való vagyok, kevés zállogocskám az nagyságod bódog fejedelemsége alatt vagyon, az megmaradást szinte úgy szeretem én is, mint az kinek sok kővára vagyon; alkalmason is tudom az erdélyi uraimnak animussokat: kihezképest egynéhány szóval kell irnom nagyságodnak. Magamtól ezt így gondolom meg, hogy nagyságodnak ebben három igen nagy difficultása vagyon. Első: ettől az portától való fenyegető félelem; másik: az keresztyén császártól való

félelem s az odavaló obligatioja; harmadik, az ki ezeknél is nagyobb — az nagyságod conscientiája. S igen nagy sententia is, hogy: melius est obedire Deo, quam hominibus. De talám ez az sententia nem Jenő megadására néz. Az mi az első difficultást nézi: arról kevés discursus lehet, mert azt nagyságod sokaknál jobban tudja s személyével is látta—vagyon módja benne, az mit elkezd hogy véghez is vigye. Közelvaló példa, tavaly mennyi rettenetes had Persiára volt — kit szörnyitnek ő magok — mégis elég vala ithon is; de az mennyi jutott vala az szegény megvakult lengyelekre benne, azt nagyságod jobban tudja — noha kegyelmes uram, én is eleget látok itt bennek. Bizony bizony kegyelmes uram, ugyan nem tudom mint örülnek ezek rajta, hogyha Európába hadat hallhatnak! Az mi az keresztyén fejedelmektől nagyságodnak félelmét nézi: bizony az is nagy, mert tudjuk annakis kezesovát, hogy az halálnál is keservesb volt rajtunk való grassálása. Most is félhetünk attól. De kegyelmes uram, micsoda differentia vagyon az keresztyén fejedelmek között s ezek között, minden jó itéletü ember meggondolhatja; hiszem azért keresztyén fejedelem, hogy vagyon conscientiája és studio nem igyekszik egy szegény erőtlen országot is rabságba ejteni, hanem inkább sublevália. Szinte ilyen a nagyságod dolga szegény Erdélyországgal. Micsoda inpius ember mondaná azt, hogy nagyságod studio vel aliqua coloris vel favoris causa kedveskednék az töröknek váreladással, kiváltképpen ha keresztyénségre incitálná nagyságod az törököket? Igaz s jámbor azt nem mondhatja, sem azelőttvaló actái nagyságodnak azt nem mondhatják; de ha nagyságod praedecessori elvétették volt actioikat, hogy az keresztyénség biztatásához képest rebelláltak volt az török ellen s nem lett semmi effectussa, annak poenája az nagyságod idejére jutott, és nagyságod azért az régi errorért való vindictát akarná vélle eltávoztatni—igaz és Isten szerént ki büntetheti nagyságodat érette? Senki nem.*) Más az lehet, hogy igyekezzék az ember valamiben, de bizony nem látom, hogy amaz sententiát elkerülhessék, hogy defendam te si potero. Igy azért micsoda conscientiával indultat-

*) E sorok, valamint átalában az osztva szedettek, az eredeti kéziratban alól meg voltak vonva.

hatnék az keresztyénség arra, hogy nagyságodat azért megbüntethetné? De ha ezek mind pro nihilo reputáltathatnának is, hanem ugyan extrema ultiora igyekeznénk is, és az ugyan nagyságodon s országán esnék is: melyik ultio nagyobb, az keresztyéneké, vagy az portáé? Lássa az Isten. Itt is igaz sententia az szent Dávid mondása: hogy jobb Isten kezébe esni, hogynem mint ellenség kezébe. Itt is mivel különböz egyik az másiknál? Christiani principes erga christianos sunt misericordes. De ha ugyan az misericordiát nem követnék is, tandem mit csinálnak az harczon? Levágnak-é? Akkor abban egyéb nem lehet, ha victorok lesznek. Lelkünket, testünket el nem veszik—hát mit? Elveszik-é köntösünket, lovunkat, tehenünket, barmunkat? Megiszszák-é borunkat? Megeszik-é búzánkat, abrakunkat? Ez az ultio! Tovább ennél nem mehetnek. De in contrarium — kitől az szent Isten oltalmazzon — ha ezeké lészen az vindicta, hamarébb victorok is lesznek, praecipue in ista causa contra personam Excellentiae Vestrae et miserrimam Provinciam*)— — inmisericordes. Ezek is elveszik köntösünket, borunkat, marhánkat, megeszik-iszszák borunkat, abrakunkat — ezzel superálják, hogy regna nostra solo aequabunt. Ez is mind tűrhető volna, de az mi legkeservesb: az szörnyü és iszonyu rabság, kiben lelkét, testét veszi el, törökké teszi. Itt oztán lelkünket, testünket teszi övéivé, nemcsak marhánkat. Ennyi differentiát látok inter ultionem christianorum Principum et ottomanorum. Könnyü némely barátomnak otthon beszélleni, mert ha feleségét elhozzák, mindjárt mást veszen, semmi gondja nincsen; alig hiszi volt, hogy megváljék tölle s új húst találjon. Ha gyermekét atyafiát elrabolják, egy kevéssé tart annak keserüsége. De ha az barátom, bárcsak az szemével nézné is itt az raboknak keserves kinjait, meggondolná mely igen studio kellene elkerülni az rabságot. Ebbe kegyelmes uram, mindjárt incidál az conscientiának egyik nagyobb articulussa, az, hogy az ki miatt annyi keresztyén lélek törökké leszen, ki ád számot Isten előtt rolla? Az több részit az conscientiának kegyelmes uram, csak én is tudom nagyságod kegyelmessége után miben álljon, mint resolválták magokat mind Molardus s mind az szegény Forgács cardinál uram arról! Bizony kegyelmes uram, az volna keresztyén

*) Egy szó értelme kivehetlen.

embertől az dicséretes dolog, illaese et intacte úgy oltalmazná meg az conscientiát is. De nagyságod kegyelmesen megbocsássa: qui non est ex omni parte sui juris, quid est faciendum? consulat meliora. Hova lehet ennél nagyobb példa, mint Krisztus Urunk példája: qui erat regnaturus etiam corporaliter in universo mundo, non solum ut mundum contempsit, imo propter humanam salutem corpus ipsiusmet contemnendo execrationi dedidit. Hova lehet nagyobb példa ezeknél? De én kegyelmes uram pap nem vagyok, én felettébb discurálni erről nem akarok, lássák azt pap uraim. Ezt látom hogy ki jő belölle, ha nagyságod kedveket nem keresi: si non caste, caute törököt sokat csinálhatnak Erdélyben. Nagyságod az Istenért kegyelmesen megbocsássa, hogy én így kiereszkedtem: bizonyába hiszem, azért bocsátott nagyságod engem méltatlan voltomra ide az kapura, hogy ezféléből szolgáljak nagyságodnak. Az Isten is tudom az fejemre fordítja, ha nagyságodnak, fejedelmemnek s hazámnak igazán nem szolgálok. Csak amaz roszsz Ibrahim csauz is, kit itt látok hogy elvetett ember, körül vött vala — de akkor ugyan sok törökök*) az basa palotájában — ocsmány dolog mit beszéllett; dicsérte igen, mely igen fő módon viselte Kamuti uram az követséget, nagy erőss persvasiokkal akarta nékem persvadeálni, hogy én az ittvaló roszsz állapotot ne irjak nagyságodnak meg. Mondám neki: miért? Monda, hogy úgy jársz mint Kamuti uram, ha igazán megirod, nem lészsz kedves, bár az országba se menj. Erre az roszsz embernek elég választ töttem — szavát csak pro nihilo reputáltam.

Az tractatus közben hoztam elő az Markó vajda uram promotioját, kiváltképpen hogy még akkor in dubio vala, ha Gratzianus uram leszen-é vagy Alexander az vajda. Bizony csak egy kicsiden múlék, hogy Alexander nem kapá el az molduvai vajdaságot; most is azt mondják, hogy az vezér megmondta hogy meglészen, csak várakozzék; de most is azt mondom — ezt mondta az vezér nekem — hogy az uradért, lássam csak az uradnak magaviselését, az uradért mindent cselekszem, ha az hatalmas császárnak kedvét keresi. Ha nagyságod az ő kivánságára rámegyen, bátorsággal mondom, hogy az is meglészen.

Az mi az Homonnai reversalissát nézi: magam reája mentem

*) Talán kimaradt ez: előtt vagy voltak.

vala az német követre érette; ott volt Markó vajda uram, az mint tractáltunk felölle, valóban utánna voltunk: si ficti ne fuerint, an vetusti illi? Magát Markó vajda uramat is az indulatjának tövére bocsátottam vala, de ezt kaphattuk vala felölle, hogy még az az levél, az kit Ali basának küldött volt — contrarietása ennek ez, hogy hova lött az az levél azóltától fogva, vagyon kérdés benne. — Másik az: mikor ez levél felöll igen nagy titkon hallottam vala, még akkor se fővezér, se más ezeket az nagyságod dolgait és maga mentségéről való argumentumokat nem értette vala, hanem igen simpliciter reméllették azt, hogy én csak megigérem Jenőt az nagyságod nevében. Immár ezek az dolgok mint concurrálhatnak, az a nagyságod bölcs itéleti; de elég, hogy ezek most is igen káptak azon az reversalison.

11 die february adá kezembe ő nagysága az vezér az nagyságod levelit. Hogy penig két fasciculusban láttatik az ő nagysága levelei lenni — értse meg nagyságod — tudom az levelekből is eszébe veszi nagyságod; de az mi nekem is in commissis vagyon, akarom nagyságodat ezfelöll is tudósittani. Az vezér ő nagysága két rendbeli levelét azért küldi — énnekem így mondá — egyik levelet az urad csak maga előtt olvastassa el, meg se fordittassa, azt csak maga tudja; az másikat jobb ha mindeneknek mutatja. Mi dolog legyen ez s mi légyen az levélben, én azt kegyelmes uram, nem tudom. Az Úr Isten jó szerencsét adván, mindenek nagyságod szemei előtt lésznek s megtudja nagyságod. Ennél többet akkor az basa énnekem nem szollott.

De rebus privatis et particularibus, nem látom—mind magam s mind egyéb állapot felöll—kegyelmes uram, igen szükségesnek lenni irásomat. Ház-épület micsoda, az az nagyságod kegyelmes itéleti. Én immár eltöltöttem esztendőmet, várom csak az nagyságod kegyelmességét, hogy nagyságod innét az nyomoruságnak helyéről kiváltson és szabaditson; hiszem ha va valamint gyalog mehetek innét ki is, az én dolgom. Ház-micsoda ha kinek az nyakába szakad, oltalmazza magát; én csak magam sajátommal is, nem más segitségéből, ha lehet megoltalmazom magamat, épittettem is keveset-amit rajta.

Kiváltképpen kell irnom az nagyságod elmulhatatlan nagy szükségéről, úgymint az csauzok állapotjáról. Szőlfikár mint ilyen nagy

derék actáimba — kit immár nagyságod jól lát — egynéhány árkus papirosra, vagy húszra valóból szolgált szorgalmatosan; jóllehet mikor az derék tractatusok voltak, bizony úgy megúnta, hogy el akart futni; megragadtam az köntössét, kit nevettek az basák is, mindazáltal eddig híven s igazán szolgált nagyságodnak—valóba is várja annak remuneratioját. Az akaratja, hogy Mehmet basa urammal kimenjen most haza látogatni, de ne késsék, hanem ismét béjőjjön. Az az nagyságod bölcs arbitriuma, mit cselekedik vélle. Az mely új csauz Rezmány aga felöll irtam vala nagyságodnak, immár azt az tisztibe béállattam: emberséges ember, megnyughatik nagyságod s az ország is szolgálatjával, örömest is szolgál. Ezt az actát azért még én vélle semmiben nem közlöttem, hanem egyéb dolgokban szolgált eddig. Az is ambigál, ha kell-é nagyságodnak szolgálatja vagy nem? kivánná azt, hogy az nagyságod kegyelmes resolutioját látná arról az conventioról, miért szolgálna miért nem. Hogy, kegyelmes uram, ezek mindenik nagyságod szükséges dolgai, nagyságodnak ezekről igen szükséges provideálni, mert soha itt nagyságod csauz nélkül nem lehet. Bizonynyal irom nagyságodnak, minthogy az uraim nem mindenik voltak jól Szőlfikárral, ha nagyságodnak ilyen nagy dolgaiban nem találtam volna convinctusnak lenni Szőlfikárral, nem tagadom, mert csak egy némája löttem volna nagyságodnak itt az portán; és az követ uramnak itt az portán való actiojából mi következett volna, azt nekem nem szükség mondanom, mert nagyságod jól látja: ha kértek-é adót, ha nem kérik-é Jenőt? Az új csauz nélkül is soha nagyságod nem lehet. Én akarnám, ha ki béjő ha keresne jobbat ennél, de az bizony nem lészen.

Értem nagyságod jámbor szolgáitól, mely difficultásnak tartja nagyságod az kapucsiákra való költséget. Én most is megoltalmaztam nagyságodat abbeli költségtől — valamint járhatnak szegény tudatlan legények, biztam az Úr Istenre. Most is az mely kapucsiát Tóth Mihály uram elvitt vala vélle, megjött, s ugyan búdosom előtte! Micsoda nagy szidalmat-gyalázatot kiált reánk, hogy az mi költséget ketten segitségre adtak is, neki abban egy pénzt sem adott ő kegyelme. Signanter arra kérte vala Tóth Mihály uram az kapucsiát, hogy az ajándék-szekereket hozzák bé. Mint lészen az basa előtt, nem tudom — abrakot-szénát sem adott neki Tergovistyán az vajda is. Én erre sem irok, kegyelmes uram, többet; hiszem én

is eltöltöm az én üdőmet. Nekem három lovas legényem volt: az kit legelőször nagyságodhoz küldtem, az béjövén, nem nyughattam meg hűségében, kit ugyan Tóth Mihály urammal kibocsátottam; én is ellöttem szolgálatja nélkül, kiről irtam is volt nagyságodnak. Második renden kiküldött szolgám is, kegyelmes uram, még meg nem jöve. Nem tudhatom, hogy ha él-é vagy hova lött? Mint ilyen nagy dolgaiban nagyságodnak csak immár ezután meg ne fogyatkoznám, ha szolgáim mind odamaradnak és ennyit késnek; mert immár nekem arravaló szolgám most több nincs, kit kiküldjek. Nagyságod kegyelmesen megbocsássa, hogy ezt is így sollicitálom; hiszem az nagyságod dolgaiban szolgálnak nem az enyémben—csak Havasalföldébe elérnének is, nagyságodnak csak egy levelével érve az vajdát, tudom hogy elkisértetné. Finis.

Kezdetik az levél, az melyet cancellariusnak irtam, melyet ugyan együtt küldtem el az előtte irott urunk levelével Kömöz Istvántól.

Én, uram, el búsultam-bódultam az rajtam forgó nyughatatlanságban, ki miatt csak felére is nem irhatok kegyelmednek, az menynyire kellene irnom. Ez dolognak az basisát bizony nem én vöttem volt fel, hogy ez nagy labor énreám szálljon; de nincs mit tennem, az míg magam birom addig s az meddig vékony prudentiámmal felérem, csak addig el kell viselnem ezt az nagy terhet is. Csak immár valami kedves hasznos dologban való nehéz szolgálatom volna az én kegyelmes uram s hazám előtt, még is könnyebb volna; de magam látom, hogy nagy kedvetlen dologban esett most is szolgálatom az én kegyelmes uram előtt. Mindazáltal én arról nem tehetek, valamit az üdő hozott s az fatum, teljes tehetséggel igyekezem az én uramnak, fejedelmemnek fejedelmi méltóságát s az szegény megnyomorodott országnak megmaradását oltalmaznom és követnem. Nagyobbat nem mondhatok: ha az markomba vihetném az lelkemet az én uram eleibe is, úgy látná meg, hogy ilyen igyekezettel vagyok. Mi lészen az exitussa, azt csak az egy Isten tudja. Az minémü rettenetes hoszszu historiával kellett ő nagyságának megirnom az actáinkat, nem ismerem szükségesnek lenni, hogy kegyelmednek csak kevés részét is megirjam; holott tudom, hogy azokat

kegyelmed meglátja. Énnekem úgy tetszik, hogy felette szükséges is, hogy ő nagysága communicálja kegyelmetekkel, nem csak kegyelmetekkel, hanem még az Státusokkal is, mert szinte elközelget az nyár. Interim itt nem akarnak késedelmet várni, hanem úgy akarják maturálni, hogy ezt, valamire adja az szent Isten, de véghez vigyék ez nyáron. Sokszor jut eszembe az mely álmot Fejérvárról elindultomban láttam, kegyelmednek beszéllém: hogy urunkkal ő nagyságával ültünk vala egy szekérben, és az kocsisok úgy kezdék hordozni az szekeret, hogy szinte eldöl vala. Én kiszállván az szekeret tartom vala. Végre egy iszonyu árokba kezdének menni, s mondám ő nagyságának, hogy szökjék ki nagyságod, mert bizony majd mind nyakatok szakad. Alig szökheték ki az szekérből, az kocsisok nyakra-főre úgy menének az árokba, hogy mind magoknak, mind lovaknak nyakok szakada. Én megragadám az szekeret és az szekérnek az vasai kezembe maradának—mintha vásárhelyi vizen volna. Nagy sok ember kezde csudájára jőni, és urunk ő nagysága az parton áll vala. Én mind az hátomra rakám az szekérnek az vasát s mondám urunknak: jöjjön egy házba nagyságod, ne csudáljon annyi ember; ez semmi kár nagyságodnak, ha az roszsz kocsisok így veszték magokat—ihon nállam az szekérnek az egész vasai, ezt könnyen megcsinálhatni. S úgy menének bé egy házba. Akár mint magyarázza kegyelmed az álmot, bizony lassan-lassan majd meg kezd teljesedni. Elég roszszul kocsiskodott volt az ő nagysága rúdas mestere; de mindazonáltal elég remediuma vagyon ő nagyságának, csak fogadja meg is ő nagysága igaz hű szekértartóinak szovát. Azt látom, hogy megépithetjük az ő nagysága szekerét; de bizony valóban kell az tracta hozzája, és az kegyelmed consensussa is úgy accedáljon, hogy most vezetheti *) állapotjára, helyére ha kell az régi békességet: alioquin nem tudom micsoda jót remélhetünk. Mert azt kegyelmed itt igen observálja — elfelejtettem az ő nagysága levelében megirni — ha az ottomán nemzetnek szinte most egy két esztendeig oly expeditioi lennének is, az kiért Jenőért vindictára nem érkeznék: ugyan annálinkább rakodik ő nálla az injuria, et quo tardius eo gravius. Csudálom, hogy hol s ki találja az olyan fabulákat, kivel oly igen extenuálják ezek-

*) Egy szó helyes értelme kivehetlen.

nek viresseket. Mivel s hol vették országokat el? Ez nagy sok üdőtől fogva, hol fogytak vesztek volna, az mivel ezeknek viressek extenuáltatott volna? Uram csak azok beszéllik azt, qui similes quaerunt labra lavantes. Itt is az ki szájának mit szeret, olyan hírt költ— ha látja is ember semmi nincs abban. Immár nem első dolgom itt lakásom; hiszem megláthatja kegyelmed actáimból, ha raboktól való híreket irtam eddig vagy korcsomán s útszán valókat? S ha látná kegyelmed, most is megláthatná, ha korcsomán töltöm-é üdőmet, s rosz emberekkel? Legyen hálá az Istennek, akár melyik vezér kapuján megismernek. De uram bizony-bizony irom én azt kegyelmednek, hogy az császár ulufő-hadát ezek ugyan megsokallották; bátorsággal mondják azt, hogy szultán Szulimán idejéig az jancsárság nem volt több 27 ezernél, most 50 ezeret is sokkal meghaladott. Az szegény tudatlan emberek szörnyitik, hogy annyi-mennyi ember veszett Persiába! Mitől veszett, ha senki nem bántotta? Az hó lepte volt őket el, abba veszett valamennyi bennek, azután hol veszett? Ma százezer ember elveszne—az én igaz hütömre s tisztességemre mondom s irom—hogy csak az adásra érkeznének az basák és roznámécsiák, egy nap csak Constantinápolyba más lenne helyekbe. Nem látta kegyelmed csak az constantinápolyi divánt is, de csak arról is tudna kegyelmed itéletet tenni. Kegyelmed is igaz hogy irta nekem, de én annál is jobban tudtam, mint jára ezen az őszön az kevély lengyel had; maga az volt Erdélyben az híre — én jól hallottam — hogy Szkender basa talám vagyon négy vagy ötezer magával. Bizony uram 50 ezer magával is volt. Bizony csak alig oltalmazta meg Isten ugyan akkor Erdélyt, hogy az havasalföldi nyereséget meg nem vötték: erről többet nem irok, penig légyen hálá az Istennek. Kegyelmed egy levelében irta volt nekem az lengyel hadnak nagy voltát; az mellett, hogy nem fognak leszállani, hanem várván az török hadnak leszállását, meg fogják háborgatni az Oláhországokat. Annál nagyobb nyilvábbanvaló dolgokat hallottam itt én, kit az vezérnek én meg is mondottam, félvén attól, hogy ha az úgy lenne, juthatna Erdélynek is abban—bizony az én szóm után is volt vigyázás reája. De mi lőn? Ám megtetszik, kicsoda biztathatja magát lengyellel szegényekkel? Megütötték az tacskót Muszkaországban. Akár mely tractátussok legyen is, de azok egymást nem szeretik; data occasione ártnak is

egymásnak, az tatárok korbácscsa éjjel-nappal csattog Lengyelországban. Megirtoznék kegyelmed, ha látná kegyelmed az lengyel raboknak bőségét csak Constantinápolyban. Hát az széles törökbirodalomban? Még is azzal fenyegetik török császárt. Azt is értem én jól, hallottam hogy tractatusba indultak volna az keresztyénségben levő fejedelmek ismég: adja az Isten, de mint lehet effectussa? Felette való ellensége Hispania Galliának, Angliának, Belgiumnak, Velenczének, ezek azonképpen annak. Oh uram! Vaj ki sokat hallok s értek én itt magoktól afféle emberektől, nem valami vulgaris famából. Nem lehet az concordia köztök, ha minden egyéb dolgokat complanálnak is: qui erit superior, mindjárt azt akarja, hogy promoveálja az ő religioját, Messiássá akarja magát tenni s meg akarja ez világot itélni. Hop haja! így confundálja az Isten az embereket. Soha mi nem értjük az keresztyénségnek ez olyan concordiáját. Vájha azt érthetnők, akkor láthatnók meg oztán az concordiának és conscientiának constantiáját; de félek, hogy azt is nem mi kezdhetjük el. Ugyan is az volna az igaz oztán, hogy concordia parit, discordia perdit. Ezeken mi csak az mi üdönkben is általmentünk, de hát még az mit historiákba olvastunk, vagy per traditionem hallottunk! Ezeket talán kegyelmed ugyan nehéz neven vevé hogy irom; de kegyelmed ne neheztelje, fő ratioja irásomnak ez lőn: Én magam tudom az kegyelmed conscientiáját, hol jár Jenő felöll; azt is tudom, hogy kegyelmed eddig ezt látja pro scopo, hogy extrema tentabimus. De én azt mondom, hogy non tentabis, sed illi soli servies. Hiszem egy hajóba-bordába vagyok én is kegyelmeddel, abból (?) az mi kegyelmes urunk után; de kegyelmed jól megemlékezzék arról, mind Molardus és mind az szegény cardinál uramék mit mondottak: scilicet si aliter fieri non poterit, az békességet azokért az két várért fel nem kell bontani sem ő felségének sem Erdélynek. Erről kegyelmed jól megemlékezzék. Honnét vette volna hát Homonnai uram azt az audaciát — az ki nem csak Jenőt hanem többet is igir — ha nem onnét? Erről való mostan Gratzianus uramtól küldött reversalissát én magam kezébe adta az vezér ő nagysága, magam szememmel láttam. Hát ha ugyan extrema tentamus, bizony nyakunk szakad afféléből, oly módját *) ezeknek szándékoknak, ha

*) látom,

nem forditjuk az foliumot. Uram! az Istenre kérem kegyelmedet, kegyelmed megbocsásson, ne vegye harag-neven, se pirongatás helyén, hanem tudom, hogy kegyelmed discurál ezekről s azért irom meg kegyelmednek, hogy kegyelmed is meglássa mit discurál; vagy hogy ha immár eddig elhírhedett és minden azzal dicsekedik, hogy az mi kegyelmes urunk szabaditott meg az szörnyü tyrannismusból, amaz mondás szerént: hogy egy ember által jött bé az halál és egy ember által az szabadulás — oltalmazzátok azt, hogy ne essünk nagyobb rabságba. Az én kegyelmes uramnak is sok az irásom, ím kegyelmednek is alkalmason kelletik irnom; tudom, hogy megitél kegyelmed is felölle, de bizony szép dolog volna, ha országot nem kellene karddal, hanem papirossal oltalmaznunk. Ex circumstantiis oly módon végire mentem én annak, hogy ő felsége római császár azért fel sem bontja az frigyet, sem az mi kegyelmes urunkat meg nem háborgatja; de ha Jenő meg nem lészen jó üdőnek idején: ezek csak az hadakat conscribálják, annak meg nem adásáért — azt meglátja kegyelmed, kit az Úr Isten távoztasson — hogy bizony késő lészen az tractatus. Látom, hogy in contemptum venit, az hol azt irtam, volt kegyelmednek, hogy megdörditik Jenőt, azvagy inkább ő magát Erdélyt Jenőért. Az Isten oltalmazzon tölle, de bizony meglészen, talám akkor lészen, hogy non erat sapientis dicere: non putaram. Sem jámbor, sem igaz szolgája nem volnék sem az én uramnak, sem az hazámnak, ha én ezeket így meg nem irnám, ha tractatusokat, intentiojokat, humorokat, vultusokat látom s ismerem jól, hol jár. Azért irom ilyen böven meg kegyelmednek is, hogy vagy elegedendő haddal aperto marte kell resistálni, vagy ez felé kell gondolkodni—idején penig, hogy más ne praeveniáljon; mert bizony félek, hogy oztán tarde lészen csirippetelés. (?) Ezeket uram hogy ilyen szókkal kell irnom, kegyelmed mindent in bonum finem értsen. Accedál ez is: az Markó vajda uram állapotja felöll is én eleget szolltam, minthogy úgy vala az dolog Gratzianus uram és Alexander között. (De bizony csak alig hogy Alexander nem kapá el az molduvai vajdaságot) Nagy assecuratioval mondá az basa: megigirtem, az uradért megleszen, hadd lássam csak mint viseli magát az urad az hatalmas császár akaratjához. Csak az is jó haszon volna ő nagyságának s kegyelmednek is; mert vagy túl kelünk az vizen, vagy innet maradunk, de soha nem lészen ab-

ban egyéb, hogy Jenőnek meg nem kell lenni, meglátja kegyelmed. Az kinek sok veszedelem után is meg kell lenni, miért nem lehet meg szépen? Soha nem kellene több példa ehez, kegyelmed jobban tudja, az kik elmultak csak legközelben is. Én azt hallottam ide bé, hogy kegyelmedék országul reá ment volna, hogy megadják azokat az átkozott várokat — Báthori Gábor az szegény fejedelem nem ment reá, de mit használt vélle? Ebnek adjon az nyereségében. De magára nézve azért, nem az mostani állapotra, jól elővegye kegyelmed az hét mesterségét, mert ezeknek csak kettő vagyon: szép szó és kard. Ezek tudom elegek az kegyelmed sapientiájának.

De rebus particularibus mit tudok irni? Irnék az alamisna felöll, de én immár nem irok. Ennyi ideig egy pénzt sem külde ő nagysága. Micsoda költségbe voltam, bő szóval megirtam. Csak három postámat micsoda költséggel bocsátottam haza! Ám legyen, hiszen az Úr Isten elhozza immár az én esztendőmet is. Kegyelmed azzal assecurált vala, hogy esztendő előtt kihozat ő nagysága; de csak az esztendőt ne haladja meg, alázatoson megszolgálom ő nagyságának. Valóban igen szívem szerént akarnám, ha immár arról is ő nagysága gondolkodott volna, hadd jutna másnak is az rettenetes laborba.

Irtam ő nagyságának is az sidó doctor felöll: az egy roszsz hazug semmirekellő ember, az pénzt elcsalá Kamuti uramtól; annak bizony szándékában sincs, hogy Erdélybe menjen. Énnekem semmi reménységem nincs, hogy a pénzt is megvehessük rajta. Ha ugyan doctorra vagyon ő nagyságának kivánsága, itt vagyon egy hispanus doctor, az ki (nem) sidó; azért, mikor azt bévihetné ő nagysága, én is mondanám azt, hogy doctor. Igen-igen summus philosophus, medicus, csak az deák szavak szájából való folyásán is gyönyörködik az ember, oly igen fődeák; az medicinában ődiscursusa experientiája vagyon — kivánkozik Erdélybe menni. Most Gratzianus uram melléje vötte s elviszi vélle Molduvába. Itélem, hogy data occasione visitandi gratia Erdélybe bémegyen onnat. Az volna az doctor, nem az az czigán paraszt ember, kinek semmi discursusa nincs. Erdélybe hogy híre volt, lehetett, nem csodálom—inter coecos multos &. Ez nem olyan.

Immár Gratzianus uram az molduvai vajda. Valóba ajánlja ma-

gát az mi kegyelmes urunknak, bizony nagy tekinteti is vagyon s híre itt az portán. Ezelőtt három vagy négy esztendővel, egy szegény kereskedő legény vala, most vajda. Vagynak itt sokan molduvai boérok, igen örülnek neki—4 die febr. csókolta meg az vezér köntössét, ugyan az nap jöve az molduvai szerájba. Más nap mindjárt az uram nevével salutálni mentem hozzája. Igen nagy udvara volt: oláh, görög, kevesebb török—sok főember.

Uram, mégis akarám ezt az kicsin verset subjungálni, minthogy minden nap újabb-újabb actáink találnak: Si vultis armis resistere, bene; sed tali modo formati et praeperati resistetis, quo victores evadatis, alioquin certe actum erit de pelle nostra et vestra. Ha szinte ez lenne is: hol még a keresztyén fejedelmeknek erről való unioja és consensusa, kihez még csak hozzája sem kezdtek? Ha szinte hozzája kezdtek volna is, mint leszen meg egymás között az conclusio unionis—azt csak az egy Isten tudja. Interim itt csak három vagy négy napot tart arról való tractatus, ezek csak parancsolnak s hamar mennek az hova kell menniek—erről sem szükség sokat irnom.

Ennek az két embernek, Szkender és Mehmet basa uraméknak, azt látom magam, nem mástól hallom minden conversatiojokat, hogy állapotjokban valóban nevekednek — ugyan bizony azt sem szépithetem se nem rútithatom — de csak az leveleknek expeditiojokat is ő nagysága az vezér Mehemet basára relegálta; magam előtt főtes-kerecsit küldötte az basa Mehmet basa uramhoz, és mintha nem értettem volna, de jól értettem — hogy minden dolgot Mehmet basával expediáltatott — annyi tekinteti vagyon most az portán! Kihezképpest az az mi kegyelmes urunk bölcs itéleti, ne szánja ő nagysága adományát is tölle. Ki tudja micsoda jó lészen belölle.

Privata et particularia mit tudok kegyelmednek irni? Ma die 10 febr. jutott ide az persa követnek praecursora, az ki szállást is készit, immár hamar elérkezik. Itt uram sok változások lettenek az tisztekben, deminden dolgok csudálatosképpen conplanáltatnak. Halill basa noha mazul lőn, de mindjárt második vezér; mikor bémene az császár keze csókolni, két kaftánt adának reá, ott benn harmadikat, az császári köntösök közül igen szép nusztal bérlett kaftánt adá(nak) neki, abban jöve ki.

Eddig ezt az levelet is küldtem el Kömöz Istvántól die 17 febr.

Következik az az levél, az melyet az szolnoki Alaj béktől küldöttem urunknak.

Illme Princeps et Domine &. Sequitur salutatio &.

(Ezt az levelet vice versa küldtem el Török Sigmondtól az Balassi uram szolgájától.)

Noha voltanak, kegyelmes uram, egynéhány rendbeli dolgok, kikről igen szükségesnek itélném, hogy nagyságodat vagy eddig is certificáltam volna, (ki az szolgáimnak oda lételek miatt nem lehetett) és most is certificálnám; de nagyságod kegyelmesen megitélheti, hogy ez mostani tabellariustól nem ismertem illendőnek lenni, hogy nagyságodnak minden dolgokról irhassak. Mostan penig ő nagyságának seria injunctioiból kelletett nagyságodat certificálnom kiváltképpen az végbeli panaszokról és annak eddig itt az fényes portán forgott állapotjáról. Hogy penig ebben is ilyen copiosusnak láttatom irásomban lenni nagyságod kegyelmes szemei előtt, nagyságod kegyelmesen megbocsássa; hiszem nagyságod is úgy érthet meg minden dolgot, ha innet nagyságodnak úgy adják értésére az mint vagyon, melyet úgy itélek jobbnak, hogy nagyságodnak ugyan historice kell megirnom.

Mihelyt Karakás Mehmet basa uram Landor-Fejérvárra jutott, reá futván mindjárt az nép mint új basára, azokat az sok mód nélkül való panaszokat, az kiket én már innet nagyságodnak in specie kiküldtem vala, (kiről interim annak resolutiojáról nagyságodtól elegendőképpen voltam instructus) újabban egy csauzza által béküldte, kinek serio injungálta volt, hogy tanquam ex inproviso akkor érkezvén, az divánba vigye bé, ne az vezérnek, hogy ne suprimálhassák az panaszokat. Az szerencse így hozá, hogy az az csauz ment volt legelsőbben is Mehmet basa uramhoz. Az míg ott beszélgetett az dolog felöll, én is csak véletlen találék oda menni, és mindjárt Mehmet basa uram azon csauz előtt — ki jól tud vala magyarul is — referálá ezt az új panaszról való követséget. Semmit én is nem tartódzván, nagy haraggal mondám annak az csauznak — sok főtörök hallotta az házban: Igen akarom — mondok — hogy panaszlani jöttél s azzal penig az panaszszal, az kit immár jól tudok. Egy szóval sem kérlek azon, hogy az divánba ne vidd az panaszt, mert ha oda nem vinnéd s meg nem mondanád ezt az panaszt, az én uram igazságát senki nem látná olyan nyilván, mert

nekem sincs módom benne, hogy más panaszló nélkül az hatalmas császár divánját zörgessem ezért. Hanem ugyan magam kérlek, hogy add bé azt az panaszt az divánba; de az egész diván előtt megmutatom, hogy minden dolgotok, panasztok hazugság, szégyenség. Mert ezt az dolgot az én uram szépen törvény szerént eligazitotta Tömösváratt, az tömösvári és lippai kadiak előtt — sok főkapitán emberi voltak ott az én uramnak. Ezt az mint látom, Karakás Mehemet basa uram nem értette, s mindjárt csak az sok roszsz ember szovára felindult ő nagysága, hogy portán panaszoljon az én uramra. Én igen akarom, de bizony meglátjátok, hogy az egész diván előtt megmondom, hogy aszszony-népeknél is alábbvalók vagytok, nem érdemlitek az hatalmas császár kenyerét; mert csak az aszszony-népeknek is az roszsza akar előmenni sirással s panaszszal mint ti, de az java az aszszony-népnek is megverekedik az ő igazságáért, nem csak panaszol. Azt soha ne gondoljátok, hogy az én uram őrizze váratokat, mert az bizony soha nem lészen; mert az én uram nem kötheti lábához mind az széles pusztán járó latrokat. Ha ország kell, szablyátok legyen s őrizzétek magatokat, ne sirjatok-ríjatok mint az aszszony-népek. Most ment Karakás Mehmet basa uram Magyarországra basaságra, s immár az én uramra való panaszszal akarja dolgát elővinni — több dolga lészen bizony Magyarországban annál. Ezféle sok altercatiok után monda Mehemet basa uram: Nem kell annak lenni, ezféle sok mód nélkül való panasznak békét kell hagyni; azt hiszem, hogy Karakás Mehmet basa uram ezt nem értette s azért sietett így az panaszszal; hanem ím én izenek az Karakás Mehmet basa tihájának, hogy kegyelmeddel beszéljen s ha lehet találjon módot benne, hogy ezt az panaszt csak letegyék. Én mondám: az az nagyságod jóakaratja mit cselekeszik, de én bizony soha egyik után sem járok, ha panaszolnak, ihon vagyok én s választ teszek az én uram kezébe; de bizony akartuk volna ha el nem kezdették volna. Az nap ebben maradván, más nap menék az divánba. Az Karakás Mehmet basa uram tihája maga megkerese az divánban és ezen dolgot eképpen proponálá. Én is az mint feljül is megirtam, ugyancsak azon választ töttem, hogy igen akarom — mondok — ha béadod az panaszt, hivatalt sem várok, mindjárt utánnad megyek az divánba, de bizony válaszod leszen. Maga találá az tihája azt, hogy nem adja bé, mert talám ezt így az basa

nem értette ott künn, hanem ím még is megirom újolag neki az te szódat — úgymond — hiszem ha kelletik ezután is megtalálja. Én erre csak ezt mondám: Vagy panaszlasz vagy elhagyod, te dolgod, én egyikre sem kérlek; ihon vagyok én s választ teszek. Ez az dolog kegyelmes uram ebben holt-fult, senki azután egyet sem szólt felölle.

Más dolog, kegyelmes uram, talála ilyen, kiről nagyságodnak most derekasképpen irnom nem ismerem szükségesnek lenni, sem bátorságosnak. Ennyire irhatom csak, hogy az ő nagysága Ozga uram követségébe az nagyságod méltóságos neve alatt igen beló kellett volna elegyednem, mind az vezér ő nagysága kivánságából, s mind az Ozga uram akaratjából; az az, az Úr Isten annyira áldotta meg abbeli munkálkodásomat csak nekem is, hogy az hatalmas császár között és ő felsége lengyel király között s az respublica között igen szépen és csendesen az békesség véghez menvén teljességgel, valamint ő nagysága Ozga uram kivánta. Ezeknél az régi kötött frigynek, az mint látom, nagy tekinteti vagyon — bizony sok munkálkodásom volt csak nekem is benne. Mikor ezen dologról egykor ugymint 29 marty ő nagyságával az vezérrel tractáltam volna, azt annyiban elvégezvén, vőn maga egy levelet elő az vezér s mutatá s mondá: Hogy ez ihon az Karakás Mehmet basa levele; bizony eddig küldött tíz levelet, kiben az uradra panaszolkodott, de magad tudod, hogy azokkal csak tégedet sem bántottalak, csak értésedre sem adtam — ezt is ím most hozták. Ebben azon panaszolkodik Karakás az uradra, hogy az urad leveleket küldött Tömösvárvidékére az szegénység közé s azt irta nekik, hogy ha az hatalmas császár földéről elmennek az urad földére s országába, hét esztendeig szabadságban tartja, sem adót sem dézmát nem veszen rajtok — így is akarja pusztitani az hatalmas császár országát. Ez nem illenék az uradhoz.

Erre mondám, hogy nagyságos uram, nem tudom mit akar Mehmet basa uram, hogy oly igen vagyon az én uramra való panaszolkodásban, de meglátja nagyságod, hogy az is tiszta merő hazugság lészen. Az én uramnak vagy egy levelét — olyant az kit oda küldött — Karakás Mehmet basa uram küldötte-é be nagyságának? Hiszem ha olyan leveleket irt oda: vagy egyet bé kellett volna nagyságodnak küldeni, s úgy látná meg nagyságod is, ha igaz-é

vagy nem? És én is így tudnék oztán arról választ tenni. De csak mind garázdálkodás dolga. Hanem hogy ezt az dolgot nagyságod megértse, lehetséges dolog az, hogy vagyon olyan hír az szegénység között, de nem azon formára, hanem így: Hogy minthogy az ország igen elpusztult mindenfelé, közönségesen most Erdélybe ugyan törvényül költ az egész ország népessége között, hogy az kinek úgy faluja elpusztult, csak hogy megszálják az emberek, ki hat esztendeig, ki kevesebbig, ki többig igért szabadságot az szegénységnek, az meddig azok is épülhetnek; ugyan ország végezése, hogy az fejedelem sem vehet adót dézmát az ilyen falun hat esztendeig, s ennek ment az híre oda is az Tömösvár vidékére. Más az, hogy az előtt is csak úgy volt ott az szomszédság dolga, hogyha az erdélyi határban lévő paraszt embert az ura gonoszul tartotta, elfutott az törökbirodalomba, az hol hallotta hogy az Iszpáya jobban tartotta. Az bizony oda lött, senki viszsza nem hozhatta. Azonképpen az törökföldről, ha gonosz ura volt, az is az erdélyi határba futott s oda lött. Meglátja nagyságod, hogy ez az Karakás Mehmet basa uram panasza most sincs különben annál. Monda erre az basa: ha így vagyon, semmi vétket nem ismerek benne; de még is ird meg ezt is az uradnak: kérem, hogy oltalmazza magát ezféle panasztól.

Harmadik dolog: Érkezék, kegyelmes uram, újabban ez tabellarius, az szolnoki Alaj bék több egynéhány végbeli törökökkel, az kik úgy vagyon hogy az divánba panaszlottak; az melyet csak csendesen az vezér ő nagysága halasztott csak én réám, hogy megérti töllem. Mely panasznak summája kiváltképpen áll csak Rhédei Ferencz uram ő nagyságán. Noha az panasznak egy része néz is az kóborlásokra is, de azt immár legkevésbnek tartják eddig valót, hanem az panasznak az dereka ez: Hogy némely faluk, kik minden disturbiumok idején is béjártak hóldolni, ő nagysága elfogta őket s bé nem bocsátja, sőt ezeket is fenyegeti ha reájok mennek; ezeket az basák hóldoltatni nem bocsátották, praetendálják azt, hogy az frigynek és békességnek ellene lenne, nagyságod híre nélkül és engedelme nélkül ha kimennének. Im ő magát expediálá az vezér nagyságodhoz, magától nagyságod minden dolgot bővebben megérthet. Az mikor az vezér előtt egymással contendáltunk is, nagyságod felöll igen emberséggel szolla maga is az Alaj bék, sőt maga

mentette nagyságodat, hanem accusálják inkább Rhédei Ferencz uramat ez dolog felöll. Die 15 april. hivatott vala ezen dolog felöll ő nagysága az vezér, és ugyan ott Alaj bék proponálván az panaszt, úgy mondá ő nagysága az vezér: Hogy mint vagyon, hogy vagyon ez az dolog? Én eluntam az sok panaszt, hiszem nám az elment fő-követtől is azt irtam vala én, hogy az régi mód szerént álljon meg az hóldolt faluk dolga: ha kinek az erdélyi nemesség közül micsoda rendi s igazsága volt jószágához az régi békességben, most is helyében maradjon; azonképpen az meddig az hatalmas császár határában az várakhoz faluk hóldolva voltak, azoknak ők is békét hagyjanak s maradjon így meg az békesség. De valamint értették azt az én irásomat: az felöll is ím hallom hogy az hatalmas császár váraihoz való hóldolt falukat ők nem akarják bébocsátani, az kik az régi békességnek s frigynek idején béhóldoltak; ők penig az kiket ez mostani háboruság idején ide alá imígy-amúgy birták, Tömösváron aloll, Becskereken aloll is, az én levelemmel most mind hódoltatják és birni akarják. Igy nem leszen jó az dolog, az nélkül is számtalan az sok latrok, kóborlók miatt az panasz.

Ezeknek resolutiojára veniát kértem, az mint tudhattam, kegyelmes uram, ilyen választ tettem: Szintén ez mostani dolog miben álljon az hódolt faluk felöll, nem eléggé értem; ezt tudom felölle mondani, hogy azelőtt két esztendővel az én uram engem Budára küldvén, ott voltam Szolnokba. Im jól tudja Alaj bék uram, ezféle dolgok felöll akkor nekem is sokat panaszolkodtak vala az szolnoki uraim, sőt én töllem izentek is vala az uramnak; én azt meg is mondottam volt, ki felöll én most is azt mondom, hogy azok mind meglehetnek, de én az én uram dolgát ebben az fejemre veszem, hogy az én uramnak ez akaratjával nincsen; vagy Rhédei uram, vagy más valaki ha jobbágyát ijesztgeti s fenyegeti, hogy ne menjenek hóldolni az előttvaló mód szerént, mit tud az én uram abban? Avagy talám csak az paraszt emberek költötték az olyant. Ez szómra az Alaj bék maga szép emberséges szókkal menté nagyságodat az vezér előtt. Mondám oztán: ezféle sok módnélkülvaló panasznak mi haszna vagyon? Mondám az vezérnek ő nagyságának: az Istenért kérem nagyságodat, nagyságod hallgassa meg csendesen s meg se haragudjék rajta s majd igazán megmondom én nagyságodnak, ezféle sok latorságnak, kóborlásnak s panasznak mi légyen s ki légyen az

oka. Monda arra: Igen örömest szeretettel meghallom valamit mondasz. Mondám: első oka ez, hogy az hatalmas császár basái mind budai, tömösvári, aszszony-emberek, nem vitézek, nem érdemlenék az hatalmas császár tisztit, nem eszesek, hogy tudnák is mely határban vagyon az frigynek és békességnek állapotja. Azt akarják csak panaszokkal, hogy az én uram őrizze őket várokban is minden latortól, az ki lehetetlen dolog annyi pusztaságon, hogy az én uram latrot lábához köthessen; soha bizony az én uram azt meg nem cselekszi, azt soha ne várják, se hogy maga hódoltasson falut nekik. Ha vitéz emberek, felkössék az nadrágot s kimenjenek az várból s őrizzék magokat, fogják meg s öljék meg az latrot, ne sirjanak, panaszoljanak mind csak az én uramra. Ha az én uram zászlóstól seregestől küldene hadat az hatalmas császár földére s az ő hatalmassága birodalmára, úgy érdemlene panaszt; de azt senki nem mondhatja, az ilyen szegény legények őriznék magokat, s basák nem bocsátják ki őket(?)—oztán csak az én uram bünös. Nám az míg Mehmet basa uram Tömösváratt lőn, nem jött az én uramra panasz. Miért? Mert Mehmet basa uram eszes ember s vitéz ember, s tudja az frigynek s békességnek határát; mind szép szóval, észszel s karddal is le tudta csendesitteni ott künn az dolgot, nem sirt panaszlott. Aradot az sok latrokra felégeté s levágá őket, nám nem bomlott fel az frigy vélle. Ez az első ok, az kit nagyságod itiljen meg, ha az én uram bünös. Monda erre az vezér: Igazat mondasz s megnyugodtam ebben. Mond meg az többit is. Mondám: ez is az én uram büne-é, egy igen híres lator, Gombos András vagyon itt, az ki egy paraszt emberből lett tolvaj. Az mikor az én uram Lippát álgyuival lötette ostromoltatta, ez az Gombos András az én uram hadát megütötte, Lippát megsegitette; ott igaz hogy nem sokat árthatott az én uram hadának, noha egynéhány vitézit az én uramnak levágá, de ugyan el kelle futni. Azon őszön ismét egy falka latrokat öszszegyüjtött, meg az én uram országára jött s más fejedelmet akart az országba hozni — ingyen sem Homonnait pedig, hanem más roszsz embert, az ki ellen az én uramnak egész országostól fel kellett ülni. S akkor is szégyent vallott az roszsz ember. Ezek felett az néhány üdőben híresb lator-tolvaj nem volt az hatalmas császár birodalmában, mint ez az Gombos András. Ezféle vitéz emberek mint ím Alaj bék uram s több szolnokiak megfogták, Nakkás Hazon

basa uram elvötte töllek, s mint azféle híres paraszt emberből lett tolvajt ő nagysága nem ölette meg, hanem béhozatta ide az portára, és itt ezer tallért kért rajta hogy elbocsássa váltságon. Úgy kelle az hatalmas császár vezérinek ezer talléron kapni, hogy azféle latrot elbocsássák? Miért nem verette karóba ugyan ott künn mint tolvajt? Itt is miért nem öleti meg nagyságod? Ha nem meritek megölni, adja nagyságod én kezembe s meglátja nagyságod, hogy én mindjárt karóba veretem itt Constantinápolyban. Igy őrzik az hatalmas császár basái az országot, mégis az én uram bűnös. Ez az második oka hogy nem az én uram bűnös, hanem az hatalmas császár basái. Monda arra is: semmi szód ellen nem szollhatok, de az Gombos András dolga ebben vagyon, hogy én ezeket megértettem vala, és én Nakkás Hazon basától azt elvöttem s az Jenihitsorba küldtem. Bizony nem is öl az több törököt meg. Mondám arra: az Jenihitsor nagyságos uram nem olyan paraszt emberből való tolvajnak való, hanem nagy úrnak, nemes embernek való tömlöcz—nem érdemli meg azt az böcsületet; hanem még is kérem én nagyságodat, hogy hitre adja nékem nagyságod, hadd veressem karóba az ebet.

Arra mosolyodék s mondá, hogy azt nem mivelhetem, de meghallod, hogy bizony éhel öletem ott meg az latrot. Monda ismét: nem mondhatok ellene, immár az mi eddig lött, legyen, hanem az faluk hódoltatása felöll irjunk az uradnak, igazitsa el. Mondám erre: ha nagyságodnak bölcs itéleti, ugyan kérem nagyságodat, hogy most nagyságod ne irjon azféle dolog felöll az uramnak, ilyen okokért: Nem tagadhatjuk, az én uramnak sok gonoszakarója vagyon maga háta megett is. Nagyságodnak mondám azelőtt is, hogy az én uramnak gonoszakarói azt költötték Erdélyben — én úgy hallom ide — hogy az hatalmas császár nemcsak Jenőt kéri, hanem Váradot is, mert az uram igérte azt. Kit, hiszem én magam tudom, hogy hazugság, de mégis az roszsz emberek az roszsz szókat elbeszéllik. Ha most nagyságod ir ezek felöll s küld követet, mindjárt az lészen az híre az emberek között, hogy nemcsak Jenőt, hanem többet sollicitál nagyságod. És az mint most az én uram előtt elég nagy dolog az Jenő dolga, bizony jobb volna, hogy nagyságod most hagyná abban, ha mire mehet az én uram az Jenő dolgából; tudom, hogy az én uramnak ide bé főkövetet kell küldeni mind az adóért könyörgeni, mind penig azt hiszem hogy hátra nem hagyja, hogy ha va-

lamiro mehet Jenő dolgában. Arról is erős levelet kell kívánni az én uramnak az hatalmas császártól, hogy az régi határon kivül soha semmit az én uramtól nem kiván s nem is veszen semmit el. Mikor ez megleszen, akkor legküssebb dolog leszen az hódolt faluk dolgának eligazitása. De ugyan kérem nagyságodat, hogy ne bántsa, búsitsa nagyságod most többel; mert nagyságod akármennyit irjon, de magamtól tudom, hogy úgy elváltoztak az emberek oda ki s oly újjá lettek, hogy levéllel csak az nem lehet; hanem ha az Isten az tractának jó végét adja, bizonyos embereket kell küldeni mind az hatalmas császár részéről s mind az én uram részéről, az kik szépen eligazitják. Monda arra: az is tetszhetnék, de énnekem így tetszik jobbnak hogy elküldjek, nem mást, hanem ő nagyságát az Alaj béket, az kit az urad ismer; tolmács sem kell nékik, hanem magok beszélhetnek egymással; hiszem ha az urad úgy akarja, bátor ne mondja senkinek. Ezért is ismertem szükségesnek küldenem s irnom, hogy az követtől való levelemet is meg akarom magyarázni, s azt is megakarom irni, hogy hiszem mi sem bolondok vagyunk, hogy nem tudnók az mi határunkat. Mi újat ez világon semmit nem kivánunk, csak az mi régtől fogva az hatalmas császáré volt. Mégis azért is itélem szükségesnek lenni az irásomat, hogy én is csak úgy gondolkodom az felöll, hogy az urad főkövetet küld az hatalmas császárhoz, és addig az urad értse meg jól ezeket. Ha mit magától ezfélében eligazithat csendesen, az maga könnyebbségiért igazitson el, ne jöjjön ennyi panasz reánk; ha penig oly nehéz dolgok találtatnak ez dolgokban, kit könnyen el nem igazithat, az mely főkövetet bé küld, annak adja bőséges tanusággal eleibe, és Isten akaratjából minden dolgot jól eligazitsanak. Azért ird meg te is az uradnak, hogy ez mostani irásomnak főokát csak így értse. Kérem is az uradat: ez Alaj béket ne késlelje, bocsássa ide viszsza hozzám, hadd értsem mint vagyon s hogy vagyon ezféle dolog.

Ugyan ezenközben hallám nagy bizonyosan, hogy Karakás Mehmet basa uram, Mehmet basa uramra is panaszkodott az vezérnek, hogy ő nagysága tartja biztatással nagyságodat Jenő felöll az nagyságod sok adományáért, mert eddig nagyságod megadta volna. Mely panaszra, úgy ismerem, hogy ő nagyságának az vezérnek semmi tekinteti nincsen; minden sok roszsz panasznak főoka tömösvári basa, valamicsoda ember lehet.

Az mely Achmet aga, az lótanitó török kiment vala nagyságod szolgálatjára Kamuti urammal, az ura Juszuf, igen főembere az vezérnek — az az hogy az Telcsicsie(?) az császárhoz—elő vött vala s igen panaszolkodék hogy elvitték szolgáját—nagyságodtól sem várta volna. Én mentém mind nagyságodat azzal, hogy nagyságod mindjárt tisztességgel haza bocsája, valamikor akar jőni, az is penig nem úgy ment el, hogy meg nem jőne; kére, hogy irjak nagyságodnak igen serio, hogy nagyságod immár küldje haza mentől hamarább, mert Miszirbe úta leszen s szolga nélkül nem lehet.

Obiter emlékezem kegyelmes uram, hogy ezelőtt való irásomban irtam volt nagyságodnak, hogy nem tudom: ha ugyan vagy csak követeknek ijesztésére lött vala valami persiai hadra való promulgatio igen régen, szinte az Halil basa uram megjövetelekor, de azótától fogva soha nem volt semmi emlékezet felölle. Irhatom nagyságodnak bizonyosan, hogy oda hátra ezek semmi hadat nem hagytak; ez is nagy jele békességnek. Másik: valóban vigyázok reá, de sohol senkinek nem hallok persiai hadra igyekezetit, szándékát. Úgy vagyon, hogy még az követ el nem érkezék. 26 die marty jutának újolag az persiai követtől ketten. Magam láttam, hogy az vezér mindenikre kaftánt adata. Ugyanakkor találék egy jó magyarul tudó törökre az basa kapuján, ki az hadban volt; Viddin táján lakik az Duna mellett, az persa követ mellett volt. Az mint tudhatám, valóban kérdezém: ha ugyan igaz-é, hogy jő kazul követ? Az is azt mondá nagy erős hitre, hogy ő együtt jött az követtel Koutaig (Kiutáhia) s ott hagyta el, és igen lassan járhat, mert igen teréhvel vagyon és oly igen nagy szörnyü hó lött volt ez télen Asiában—kire semmi ember nem emlékezik—hogy csak közönséges helyen is az lóháton ülvén, az sarkantyut érte fel az hó, és az miatt jöhet lassan az követ. Egyebütt Asiában had-hír nem hallatik, hanem ennekelőtte való ötödik esztendőben énmagam ittlétemben, egy Manogli és Szefogli atyafiak veszeked(é)nek uraságokan—amaz fekete szerecsenek-féle. Akkor futott volt Manogli Florencziába, most az hispániai király segitségével vitette által magát. Az olaszok mondják, hogy nagy haddal vagyon. Data occasione módot kerestem abban, hogy fő colloquiumom volt ő nagyságával az vezérrel felölle, söt sok egyéb rendbeli törökökkel: az olaszok szörnyitik, az törökök semminek tartják. Nem is látom, hogy itt az portán az ellen semmit mozgódnának. Az

közönséges szokás szerint való hajókat látom hogy készitik az Fejértengerre — az felett nem, az az egész Asiában ezen kivül hadhír nem hallatik. Az elmult nyáron küldött volt az francziai király Barbariára valami hajókat tolvajok kergetni, ki felöll az vezér és az császár is irt volt az királynak: mi akaratjok hogy Barbariára hadat küldtek? Az mely választ az király tött mind az császárnak s mind az vezérnek, magyar nyelvre forditván az levelet, in specie láttam s magam olvastam el. Kinek az summája ez: azt irta az franczia király az császárnak, hogy az hadnak odavaló küldését nem egyébnek itélje, hanem az barbariai tolvajoknak elunták sok számtalan kártételeket az tengeren járó hajókan, és az frigynek az ő módja szerént azoknak büntetésére küldötte; sőt kivánja azt az király, hogy utrinque commissariusok legyenek és czféle kártételeket eligazitsák. Ez minden summája irásának. Több sok tractánk között ő nagyságával az vezérrel ezen dolog occurrált, és valamennyiben tractába menvén, nekem monda az vezér: hogy igen akarom, mert sokkal több kárt tettek az ő tolvajok nekünk, s bizony ők maradnak adóssá. Az franczia dolgot kegyelmes uram bizonyosan irhatom hogy ebben vagyon. Igaz, hogy kivánnak satisfactiot arról is, hogy az követet megfogták volt, de azt is semminek tartják.

Noha bizony én is sem álommal sem egyébbel nem töltöm időmet, hanem az nagyságod dolgaira való vigyázásban; de ezt nem tagadhatom, hogy különben ezt az dolgot még sem értettem volna, hanem Ozga urammal conferálunk vala egykor az magok dolgából. Én az vezér ő nagysága szavával biztatom vala valóban, hogy meg áll az köztök való békesség. Ozga uram mondá, hogy hogy állhat meg s hogy hogy hihetek én annak, ha immár az két oláh vajdára kimentek az kapucsiák, hogy hadba készüljenek és igen idején? Az az had nem más ellen való lészen, hanem miellenünk—juta eszembe mindjárt az az particulája irásomnak, az hol in secretis irtam vala nagyságodnak felölle; és én mondám Ozga uramnak: bizony uram ha elmennek az kapucsiák az vajdákhoz, az nem fog nagyságtok ellen lenni, hanem az én uram s Erdélyországa ellen. Kiről ultro citroque discurálván, igen hamar exponálta ezt az vezérnek. Interim én is egyátaljában megmondám az vezérnek ő nagyságának. S mindjárt megmondá az vezér: hogy az lengyel követ is megtalált vala ezen dolog felöll, neki is azt mondám — igazán mondom — s

tenéked is azt mondom, hogy bizonyosan elhigyjék, hogy nem Lengyelország ellen való készület az, hanem Erdély ellen. Nem tagadom én — úgymond — ha az Jenő dolgában imide-amoda kezdik magokat vetni, bizony kiméletlen rajtok leszek; ha penig Jenő meg leszen, nem kell semmire az had.

Még Mehmet basa uram eddig itt volt, valóban ontol-fontol felette, hogy Tömösvárra nem kellene menni; irtózik a Jenő dolgától. Immár plenaria resolutioja vagyon, hogy vagy akar vagy nem, de kedve ellen is oda kell menni. Nekem is ezt így mondta meg az vezér ő nagysága.

Kegyelmes uram, valami error lehet az panaszokban való discursusokban: az Istenért ne tulajdonitsa, hogy studio igyekeztem volna errálni, hanem csak ex inbecillitate, mint ennyi számtalan sokfelé való húzás-vonásban magam sem tudok sokszor hol s mely aránt vagyok el dolgomban.

Immár kegyelmes uram eddig ez levelemet megirtam vala, hogy érkezék die 19 april. az nagyságod kegyelmes irásával az szolgám. 21 die apr. menék az vezérhez ő nagyságához, certificálám felölle, hogy nagyságod bizonyos főszolgáját küldi bé, ki által nagyságodat az új tisztibe köszönteti, és úgy gondolom, hogy valami tisztességes ajándékkal is meg fogja nagyságodat látogatni—nagyságod parancsoljon, hogy adjanak valami tisztességes szállást az követnek. Nem igen nagy kedvvel monda, hogy még meg lehet addig az még elérkezik. Arra mondám: nem tudom mi szükség nagyságodat gyakorta búsitanom felölle, mert az hamar eljő. Kérdé: hol hagyta az szolgád? Mondék: Havasalföldében. Úgy adata nagy kedvetlen szállásról való bunirldit. Semminémü dologról csak egy szót sem kérdezkedék, mint másszor. Valamikor szemben voltam ő nagyságával, ugyan én untam el az sok szép beszélgetésit, kérdezgetésit; de most abban semmi nem kele. Minthogy széna-pénzemet ez esztendőn csak egyet sem adtak, azt is azelőtt kétszer parancsolta meg az tefterdárnak, hogy megadja, s amaz hogy ugyan nem adta, az beszéd után szollék ő nagyságának, hogy adatná meg. Nagy kedvetlen mondá, hogy megadhatjuk még ezután. Látván kedvetlenségét, csak ki akarék onnét jőni elölle. S ezekután úgy hozá elé nagy haraggal — mondá — hogy én immár felettébb eluntam az számtalan panaszt, az többiről véled nám eleget szollottam, és az te szó-

don meg is állottam, csak elhallgattam; de ihon most érkeze't Halill effendinek az fejérvári muftinak levele, az kiben azt irja, hogy az jenőiek 300 lóval mentek Borosmegyére, és azt az várost éppen minden feleségestől, marhástól felrakták, elvitték valahova oda bé Erdélybe; az lippai emirt ott találták, és azon 12 sebet ejtettek, mégis 550 talléron változott meg; Becskerekre rámentek s az városáról adót kértek, hogy nem adtak, 4 főtörököt levágtak s marháikat elhajtották. Becskereken aloll (is) egynéhány faluban ezt cselekedték. Bezzeg ez immár más dolog. Én az uradnak soha többet nem irok felölle, hanem erre különb gondot kell viselnünk. Az hatalmas császárnak nagy szörnyü birodalmiból, nem olyanból mint Erdély, hanem más móduból is annyi panasz nem jő, mint Erdélyből; de meglátják, hogy elvetjük az nyakunkról őket, várják meg csak! Az német császár nagy birodalmából századrésznyi panaszunk nincs, mint Erdélyből. Mint ilyen nagy búsuláson nem is merék kegyelmes uram sokat altercálni vélle—gondolám, mintha az hasát kellene vélle kennem — mondám arra: hogy nagyságos uram, ugyan most is felelek én az én uram felöll, hogy az az én uramnak akaratjából nincsen; de talám Isten jó véget hoz ki belölle s ilyent: hogy ha értik az jenőiek, hogy nem tarthatnák meg Jenőt, azért vették fel az falut(?) s vitték el, de azon nagyságod ne búsuljon, kitudja, még azt nagyságodnak különben adják értésére. Erre ugyancsak igen kedvetlen ismég monda: bátor az te itéleted szerént légyen is, de ha az hatalmas császár hüségéhez akarják magokat tartani, úgy is nem kellene az hatalmas császár országát pusztitani; ugyan most sem büntetik az uradat annyira, én se büntetem, hanem ennek főfészke Váradról Rhédeitől vagyon és Jenőből; de meglátják, hogy gondunk leszen reájok, ha nem férnek el Váradon s Jenőben. Én az uradnak semmit nem irok felölle, de te ird meg azért, hadd értse az urad. Én kegyelmes uram látván nagy haragját, kedvetlenségét, többel semmivel nem untatám, hanem csak kijövék elölle. Ehezképest az nagyságod kegyelmes irásához képest én immár senkivel is nem akarok semmi pontról tractálni, hanem várom csak ő kegyelmét Mikó Ferencz uramat, s leszen gondom az ő kegyelme szállására. Bizony kegyelm s uram, én nem tudom mit cselekeszik nagyságod, de ezek oly igen irritáltattak az sok számtalan panaszszal, hogy én semmi jót belölle nem várok.

Noha kegyelmes uram ide fel immár irtam volt nagyságodnak az persiai állapotról, de látván nagyságodnak arról való sollicitudóját, ha mivel amplificálhatom, mégis nagyságodnak akarék bővön irni felölle. Irhatom nagyságodnak, hogy nagyságod actáimból megláthatta, ha nagy negligentiám volt-é, vagy penig bátortalanságom híreknek tudakozásában. Magamat különben nem magasztalhatom: ha mi hírt kellett főhelyről megkérdenem, bátorsággal meg mertem kérdezni, s mertem proponálni s disputálni a fővezérrel ő nagyságával s főképpen azután Görcsi Mehmet basával. Szégyenlem magamat ebben extollálni, de csak az lengyel uraim békességében is mint voltam, más levelemben nagyságodat bövebben certificálom. Ilyen főuraktól, basáktól híreket tudakozván, hát azon kivül való sok fő bizott barátainktól főtörököktől mit nem tudakoztam az persiai hírek felöll? De ha mit én itt nem hallok s az portán ugyan nincsen, hogy irnék én nagyságodnak olyan dolgot: az mint forgott az vezér hadának infelix sorsa, hogy megverték volna öket és azért is lött volna mazullá az vezér; másik, hogy az hispaniai király azzal biztatja öket, hogy nem békéllik meg az persa. Első, hogy megverték öket, az az hír in hac particula igaz, hogy szoross helyen az tatár kámot és egy elölljáró basát stratagemával megvert az kazul; de mint verik meg az tatárt? Oztán érkezett az vezér hadai, kiről úgy emlékezem, hogy irtam volt nagyságodnak, ki felöll most sem különbözött az hír — mikor az érkezett, harczot sem adott az persa, hanem elment elöllek. Ezek valahol vagyon Erdebil, addig mentek az derék haddal és ott leültek, iszonyu pusztitást tettek az országban, ki miatt az maga hada és országa állott az persa királyra s nolle velle cogálták, hogy megvijjon ha mind ott vesznek is, vagy megbékéljék. Az persa így kezdte el az tractát s így hozták békességre dolgokat. Az az kegyelmes uram, hogy az is igaz, hogy megverték némely részét, de az mennyit csak én láttam hogy által költözött három vagy négy egész holnapig itt Iszkidernél s mennyit emberrel beszéllettem, nyilván meg is ismerhettem volna, de én azt nem ismertem. Az követnek jövése felöll is ezen levelemben irtam nagyságodnak, hiszem az Úr Isten Mikó Ferencz uramat béhozza s ő kegyelme is tudhat felölle. Hogy penig Halill basát mazullá azért tették, úgy emlékezem, hogy azfelöll is particulariter irtam nagyságodnak. Azt ugyan nem szépithetik hogy Halill basát büntetik azzal,

minthogy soha Persiában olyan bé csak egy császár sem volt, mint Halill basa. Ezek azt mondják, hogy nem kellett volna paciscálni véllek, hanem annyi haddal continuálni kellett volna ott az dominiumot; de ez qualitercumque esett, de bizonynyal irhatom nagyságodnak, hogy Halill basa nem olyan mazul, mint némelyek vélik, hanem igen nagy böcsületbeli ember s második divánülő vezér; sőt az egész vezérek között vitézb s szerencsésb embert nem tartanak most is, csak hogy in administrandis rebus politicis minime est accommodatus — azt tartják felölle. Ezek most, magam jól látom s értem, hogy az hatalmas császárnak tenera aetássa miatt mindenfelé békességre igyekeznének. Az hispániai király biztatása felöll, kegyelmes uram, mi szükség csak penna orrát is koptatni? Szerecsenországra Man Oglival bocsátott alkalmas expeditiot, másfelöll ezek szablyát zászlót küldtek Man Oglinak. De mit keres kegyelmes uram az hispanus Szerecsenországban? Hiszem előtte volna Rhodus, Cyprus, ahol*) Barbariában Algirum, Tunetum, sőt az egész Barbaria; azon feljül volna Egyptus, Alexandria annak főportussa — az volna hiszem kezeügyében az török birodalmában birodalma hispanusnak. Énnékem nem szükség kegyelmes uram őket refutálnom, lássák, de úgy ismerem, hogy nem az szegény belgákat találják. Igy azért kegyelmes uram az persák állapotjában ennél tovább nem mehettem. Emberséges embereknek itt ennél tovább az persiai hir nincsen. Hiszem kegyelmes uram nem török vagyok, hogy ezeknek infelicem sortem occultálnám, de ha mit nem hallok, nem irhatom. Ez mostani hadaknak expeditiojáról penig nagyságodnak irtam ezen persiai hirek között feljülvaló irásomban. Én kegyelmes uram sem nagytól, sem kicsintől nem hallom, hogy Persiára hadat készitnének, hanem csak az követet várják.

Az Markó vajda uram állapotját hogy nagyságod újabban érteni akarja miben legyen: eléggé volt olyan szándéka, de mind addig forgattam, hogy arról elvertem; mindazáltal nagyságodnak bizonyosan irhatom, hogy azt a mit nagyságod ir az búcsuztatása felöll, én magam szinte azonformán kétszer próbáltam meg, minthogy költséget is nem kezdtek vala neki adni. Ezekután magát personaliter elhíttam, együtt voltam ő kegyelmével; maga is aképpen bú-

*) amott van.

csuzott, de egyéb válaszsza nem lött az vezértől, hanem: az hatalmas császárnak értésére adom — úgymondott az vezér. És annak csak ebben kellett eddig maradni. Másképpen bizonyosan végére mentem, hogy ha invito illorum lött volna elmeneteli, nagyságodnak lött volna annál is nagyobb búsulása miatta. Immár minthogy ha nem sokat is mégis adogatnak meg ulufejébe — most veszteg vagyon. Az mint az állapot itt viseltetik kegyelmes uram, nekünk úgy tetszett, hogy élni kell az occasioval. Az mostani nagy dolog, ki most nagyságod előtt forog, ha in bonum eventum megyen — kit engedjen az mi kegyelmes szent Istenünk — az nagyságod dolgai után én assecuráltam s most is assecurálom, ha csak akkor én is itt benn lennék, hogy nem frustrálltatnék, hogy az ő kegyelme dolga is jó leszen s megleszen — ha eddig várta, várja még egy kevés ideig. Interim szándék az, hogy hiában ne töltse idejét, hanem török és sidó irást akar tanulni, hogy ha Isten engedi, nagyságodnak tudhasson azzal is szolgálni. Énnekem úgy tetszik, hogy Markó vajda uram csak most is nem az az ember, az mikor én ide jöttem, hanem sokkal különb, s igen meg is emendálta magát. Istennek kegyelméből volt valami kevés disciplinámban énnekem, nem tagadom, mert nagyságodnak ilyen nagy dolgaiban elég segitséggel is volt nekem ennyi számtalan labyrinthusimban és melancholiáimban.

Az türkezek állapotja kegyelmes uram mégis csak azonba vagyon: bizony még az új marhákkal el nem érkeztek az télnek szörnyüsége miatt, bizony meghigyje nagyságod, hogy most soha szerét nem tehetjük. Immár hiszem az Úr Isten az üdőt annyira kinyitotta, hogy az még Mikó Ferencz uram vagy elérkezik, vagy itt múlat, ha eljőnek mind az persiaiak s mind Halepből eljőnek, ha az üdő úgy hozza én arra Mikó uramat sem várom, hanem szorgalmatos gondom leszen mind az megszerzésére s mind kiküldésére.

Az futárok megszerzése felöll az mint nagyságod ir, ezeket hogy ily hamar kelleték expediálnom, ahoz most eddig nem érkeztem. Ezeket expediálván, arra is kegyelmes uram szorgalmatos gondom leszen. Ezféle dolog felöll nagyságodnak csak breviter irtam volt attól az Simon Arbonachtól, az ki 70 mázsa kénesőt hozott volt ide; sőt az Homonnai dolga felöll is, noha igen breviter, de nagy dolgot irtam vala, az mint reá emlékezem. Nem tudom, ha meg-

adta-é nagyságodnak azt az levelemet vagy nem? Ha meg nem adta volna nagyságodnak, szükség megkerestetni. Vagyon ilyen difficultas ebben — megbocsássanak ő kegyelmek, kikkel nagyságod itt miveltetett s kikkel vásároltatott, én nem is tudom szinte jól kicsodák — nagyságod kegyelmesen megbocsássa, nagyságod neve alatt adóssá maradtak, sokszor kérik; énnekem nincs honnét megadnom—bizony csak ez is akadály ezfélében.

Kegyelmes uram, nagyságodnak hozzámvaló kegyelmességét költségem felöll nagyságodnak megszolgálom, de valaki informálta az jóakaró uram nagyságodat arról, hogy az én költségem meghaladta volna az 500 frt. készületemre való pénzzel, bátor az jóllehet uram akkor másfelé gondolkodott volna. Az mit kegyelmes uram nekem adtak ez: nagyságod készületemre adatott fl. 100, elindulásomra Rhédei Pál uram adott fl. 150, az brassaiak adtak négy lovat, melyet vöttek 99 fl. kiről quietantiát adtam nekik. Én jó lelkiismerettel irom, hogy ha azt az brassaiak lovának az árát nekem adták volna, 6 lovat azoknál jobbat vehettem volna vélle, főképpen mikor az az sietséggel való indulásom nem talált volna lenni. Azokban az lovakban is itt semmi hasznom nem volt. Ennél többet kegyelmes uram nekem sohol senki nem adott csak egy pénzt is; mondja szemembe s tízannyit vegyen rajtam, ha ennél különben találja nagyságod. Erről én idejin irtam vala Kemény Boldizsár uramnak, hogy az ő kegyelme Kamuti uram módnélkülvaló dispositioja miatt — én semmi látó dologra, sem köntösre, sem egyébre nem költöttem, hanem Erdélytől fogva ételünkre-italunkra lovastól, szolgástól az még az erdélyi házhoz szállottam, 90 magyar forintot költöttem el az én tisztességemre, kire részeg kétszer nem voltam; az hol nekem jó dispositio alatt meg kellett volna érnem 10 forinttal. Mert hiszem nem ez volt első útam portára s tudtam volna (a módját),de Kamuti uramnak is fizesse meg az Isten.Úgy micsoda orczával molestáltam volna nagyságodat tovább, ha annyit adtak volna nekem, holott nagyságod kegyelmes manussával irt signaturában láttam, hogy Borsos Tamásnak esztendeig az portáravaló lakására rendeltünk 400 forintot. Én kegyelmes uram az nagyságod kegyelmességével mindenkor contentus vagyok; bizony nem is költöm hijábavaló helyre, hanem az nagyságod személyének méltóságát viselem vélle ezzel az kevéssel is. Immár én kegyelmes uram az esztendőt is eltöltöttem, bi-

*10

zony szívem szerént nézem vala ha láthatom vala, az nagyságod kegyelmes irásában, hogy Mikó Ferencz urammal más kapitihát küld nagyságod; de mindenben az nagyságod kegyelmessége s itéleti maradjon meg: valamire az én Istenem segit, tiszta igaz szívből, szeretetből s hűséggel igyekezem nagyságodnak szolgálni.

24 die april. érkezék ide az ő felsége, Mátyás császár halála, és azonnal együtt az ő felsége Ferdinandus levele az maga commendálása felöll az portán; kit Istennek kegyelméből bőségesen megértvén, die 16*) april. menék az vezérhez, mintha én is gratificálkodnám az új hírrel. Béküldék az vezérhez, s nagy kedvesen izene ki, hogy ne nehezteljek, mert mind az két térde megdagadott—ki nem jöhet; véllem örömest beszéllene, hanem ha lehet magát felerőlteti szombatra s akkor—várjak—ott beszéll véllem. Onnat menék Görcsi Mehmet basához; kérdé töllem: mi hírt hallottam? hallottam-é az Mátyás császár halálát? Én mondék: hallottam. Ő monda: valjon úgy hallottad-é mint én? De ím megmondom neked — monda — te is mond meg igazán sat. Ezfélék felöll egymással sokáig disputáltunk: mi következik ez mostani Mátyás császár halálából az keresztyénség közzé—kivel én nagyságod fülét nem terhelem most. Ezek után monda: mit csinál most az te urad, hogy nem lát dolgához? Most volna előtte jobb állapotja, ha mit akarna. Mondám arra csak hirtelenséggel: Bizony jó volna, ha nagyságtok jó idején az én uramnak kezét lábát meg nem köti vala, sőt addig is lött volna az én urammak abban módja régen, de elfogta az(t) vételni nagyságtok az én urammal Monda arra: hogy volna az? Mondék: úgy, hogy mind fejedelemségének legeleiben ez mostani fővezér ö nagysága első vezérségében, erőssen fenyegetéssel meghagyta volt, hogy megbékéljék az némettel Azután mikor az frigyet felbontá az német, akkor is vala az én urammak módja benne, hogy előmenjen dolgában, és eddig más delog is lehetett volna; de akkor is nagyságtok, s az fényes porta úgy állott keresztül benne, hogy nem hogy az én uram előmehetett volna abban, az mit nagyságod most akarna, de inkabb erős frigyet békességet kellett kötni az némettel az porta parancsolatjara Immar mint hághassa azt altal—nem látom annak az módját. Ehez az nagyságod irasához képest sokat szolltam. Mon-

*) Helyesebben: 26.

da arra: semmi az, legyen ember csak az urad, meglátja, hogy bizony különb sok jót ád az Isten neki. Ezféle sok discursusok után mondám, hogy nó én arról semmit nem tudok szollni, mert nekem az hagyva nincsen; hanem ím jámbor meghitt főszolgáját immár hat vagy tíz nap alatt bébocsátja—hiszem, hogy attól nagyságtok mindent jobban megért.

Ezen nap hivata Ráduly vajda ő nagysága. Sok szóval commendálván magát nagyságodnak, referálá, hogy nagyságodnak ő nagysága erőss hüttel kötelezett atyafia s ha miben tudna szeretettel szolgálna. Én is hasonlóképpen az nagyságod erőss atyafiságát barátságát commendálván ő nagyságának, kérém, (látván hogy ő nagysága is sokat forog az basáknál): ha valami oly dolgot értett nagyságod az én kegyelmes uram felöll, nagyságod adja értésemre. Sok szóval referálá mind basáknak, egyéb fötörököknek nagyságod ellen való indignatiojokat, azokat, az melyeket immár nagyságod bőségesen megértett. Mondá azután, hogy főképpen ketteit az basáknak igen kellene futnom, hogy megérthetném, mik legyenek azok az nagyságod ellen való dolgok. Én ő nagyságát igen serio examináltam, hogy ha mit tud megmondja, hogy tudjam megirni nagyságodnak. Erőss hitre mondá, hogy egyebet nem tud, hanem csak erőss fenyegetéseket hallja. Az mennyiben hozzáférék, aperialám ő nagyságának okát és indulatját annak az indignationak. Mondám oztán neki, hogy Isten kegyelméből azokat én mind bőséggel megértettem és az én uramnak idején értésére adtam; de hiszem az Istent, hogy nem az ő akaratjok lészen abban, adott az Úr Isten annyi módot az én uramnak abban, hogy elejét veszi azért annak is; kérém oztán, hogy mégis irjon ő nagysága is nagyságodnak.

Ezen nap újolag érkezének Gyulából az panaszok nagy severissime, hogy ők immár az kapun ki sem mehetnek: vagy az hatalmas császár engedje meg az csatát nékik is, minthogy más ki jár; vagy vegye fel őket onnat, mert nem lakhatnak semmiképpen ott. Sok contentiom volt ő magokkal, hogy nem az Erdélyhez valók azok. Ők szörnyen affirmálják, hogy hiszem jól ismerjük személyek nevek szerént őket, az szegény jobbágyság attól inkább ismeri, hogy mind váradi, jenői és ott az több kastélyokból való katonák. Ez ugyan rettenetes dolog az mint itt szóródik az panasz; ha mi oly indulat lehetett ezekben is, az rettenetes sok nyilvánvaló cselekedet-

nek panaszsza obruálja ezeknek füleket. Felette igen forog penig ő nagysága Ráduly uram az panaszban. Az mint lehet eléggé obstálnék, de én immár ugyan kiállottam belölle, csak nem győzöm az számtalan sok kiáltást csak hallani is.

29 die*) hivatott vala az basa, hogy újabban referálja az Alaj bék követségét; de igen reá ért volt az köszvény s nem meheték hozzája, s engem sem hivatott bé, hanem az cancellariustól izene ki, kérve-kérte, hogy el ne múlassam, hanem nagyságodat az panaszok felöll bőségesen informáljam; mert elunta, és az mit magában titkolna is nem titkolhatja, mert sokfelé irják az panaszokat az portán — maga is fél, hogy oly helyről az hatalmas császár fülébe esik. Kérete azon is: „Minthogy immár—úgymond — szolgája érkezett magának, jobb hogy az maga szolgájától küldje az maga levelét az urának. Az mit kellett irnom én is irtam, de irja meg ő is az urának, hogy kérem, hogy csak maga beszéljen sokat az Alaj békkel. Szóval is sokat izentem az urának.“ Ezeket cancellarius mondá.

Más nap jött vala hozzám Csáfer bék — azelőttvaló szolnoki bék, ki most mazul — ezen Alaj békkel. Sok szóval kérének, hogy irjak mellette nagyságodnak, hogy nagyságod ne szánja egy commendatoriát tölle, s nagyságodnak sokat szolgál. Offerálá magát erőssen, hogy bátor csak az debreczenieket kérdeztesse meg nagyságod, de ő ott az végbe magát mind az szomszédsághoz s mind az szegénységhez jól viselte, s ezután is annál jobban igyekeznék viselni, ha nagyságod commendatiojára ismét azon szolnoki békségre promoveálnák. Ez az nagyságod kegyelmessége, mit cselekszik nagyságod vélle. Talám kegyelmes uram, ha haszna lenne az commendationak, nagyságod kegyelmessége után vagy egy dolmánnak való posztót én is kaphatnék ettől az béktől. Mert eddig ennyi vajdák, basák változásában két pénz ára hasznom nem lehetett, maga bizony én is valóba ott forganék köztök—de nem szolgál az szerencse.

Nagyságod irt, ha valami oly fölovakra találhatnék, nagyságodat certificálnám felölle. Arra is kegyelmes uram volt gondom. Török Sigmond nagyságodnak szóval is tudja referálni. Két istálló-

*) aprilis

ha ötöt találtunk olyat, kinek hármát nagyságod tudom hogy megszeretné, mely mindenik szürkék s gyermek lovak; az egyik most ez füvön kel csak harmad füre, negyedik is vagyon egy sárga pej, de herélt; ez az herélt ló csodálatos szép marha, közép ló s igen jó magaviselő s jó járó ló. Ha nagyságod kegyelmes tetszése, hogy lovakért küldene, nem kellene Török Sigmondot elhagyni, nem egyébért, hanem az mint látom, az megkeresésben fővizsla — igen fel tudja keresni az istállókat, lenne bár más az vevője s ismerője is.

13*) die marty sokképpen kelleték változni ittvaló irásomnak, mert az mint feljül irtam vala, hogy szolnoki Alaj bék lenne tabellariusom, azközben Isten béhozván az szolgámat Török Sigmonddal: szükségesbnek itéltem, hogy az nagyságod levelét küldjem nagyságodnak Török Sigmondtól.

Az Markó vajda uram állapotja felöll is immár irtam volt nagyságodnak, és interim ő kegyelme nem tartván magát ahoz az végzéshez, ellépett az galambok árával; ki miatt micsoda nagy búsulás talált vala, csak az Isten tudja. Ki felöll certificálván az vezért, micsoda veszekedésem volt miatta, azzal én nagyságodnak fejét nem fájlalom. Végre Istennek kegyelméből az vezértől ilyen választ vöttem, (minthogy most is az köszvényben fekszik az vezér) magával nem lehettem szembe, hanem az tihája által tractáltam, és ilyen választ izene: hogy ha úgymond meg nem böcsüllötte az hatalmas császár kegyelmességét s nem győzte várni — var cseuna posne (?) Az hatalmas császár kapujára szabad mindennek jőni s szabad kimenni, de megköszönhetik az több bék szadik itt az portán Kopelli Oglinak, hogy olyan gyalázatot tött az fényes portán, hogy elfutott; azután meglátják, hogy más tisztességben tartják őket, hogynem eddig.

Mégis az persiai állapotot hogy iterálnom kell: negyed naptól fogva vártattam Török Sigmondot csak azért, hogy minden nap hozták, hogy általjő az persiai követ. Ezközben megértvén az vezér, hogy mégis itt vagynak, nehézlé, és el kelle küldenem. Irhatom bizonyosan, hogy immár az vélleválό áros-rend ezen két nap alatt általköltözött jobbrészint ide Stambulba. Ő maga az követ eleibe az császár szakácsit elküldötték; immár csak három négy napra hozták béjövetelit.

---

*) E kelési idő följegyzésében hiba van. Ápril. 30-kának kell lenni.

Ezt az levelet küldtem el Török Sigmondtól 6 die may az szolnoki Alaj békkel együtt. Küldtem tölle levelet urunknak, Bethlen István uramnak, cancellar. úrnak, Balassi Ferencz úrnak, Dániel deáknak, Angyalosi úrnak, az feleségemnek.

Az melyek itt következnek*) nem tudom szinte, mit irtam meg bennek urunknak ő nagyságának s mit nem; mert Horváth Mártontól is irtam egy levelet az francia követ meneteli felöll, kinek pariáját ide bé nem irtam. Ebben fogtam irni valami particulát az Homonnai reversalissa felöll — ugyan irtam is.

17 die febr. adának az divánba 50 csorbacsiára 50 kaftánt és az szejmén basának, kiket imide-amoda kiosztának ez nyárra. Az szejmén basát 12 ezer jancsárral rendelék Budára magát, az hadába kit Kanisára, Tömösvárra, az többit kit Miszirbe, kit Jeninbe, kit Bagdadba szélyel.

24 die febr. juta bé az lengyel követ ide bé az portára; neve az követnek Petrus Ozga.

8 die marty, hogy hallám hogy Szkender basa és Gáspár vajda más nap megindulnak, menék Szkender basához. Hogy szinte vélle beszéllek vala, úgy juta oda az cancellarius s mondám Szkender basának: Immár nagyságod elmegyen és mit parancsol nagyságod, mit kell ezután cselekednem? sat. Mondá sok szóval: Én immár elmegyek—ez utolsó szóm neked—eddig az urad nekem kedves barátom, atyámfia s öcsém volt, most immár az ideje mind barátságnak, mind atyafiságnak. Én szómmal ird meg az uradnak, hogy én az Istenért kérem, emlékezzék meg az hatalmas császárnak vélle való sok jótételéről, ne várja reá az hatalmas császár szablyáját, adja meg Jenőt. Más az, hogy hagyjon békét az practicának, mert bizony nem használ vélle, meglátja. Ezt immár mi mind jól tudjuk, hogy az mely levelét te mutattad Mátyás császárnak, arra mind az urad tanitotta Mátyás császárt, s azt irta neki, hogy én soha Jenőt különben meg nem tarthatom, hanem felséged — úgymond — ne

---

*) E napi-jegyzetek, — úgy látszik — mintegy csak pótlékul és utólagosan vannak ide igtatva, részint az emlékezés segitségéül, részint mivel irónk szerint azon levél, melyet ő ezekre vonatkozólag a fejdelemhez intézett, e Naplóban nem jelenik meg. Innen vannak a napok időrendében is feltünően nagy ugrások.

hagyja könnyen Lippát, hanem kérje erössen, és ha ugyan azt visz-sza nem adják is, akár csak azzal tarthassuk meg Jenőt; mert Jenő oly helyt vagyon, hogy a míg Jenő keresztyén kézben leszen, az Dunán innét az töröknek, pogánynak semmi derék ereje nem lehet; és ha felséged az pogánynak hadat indit, igen nagy segitségére lé-szen az egész keresztyénségnek Jenő. De ha Jenő pogány kézbe akad, bizony nagy ártalmára lészen az egész keresztyénség hadai-nak. Ezt ha te nem hinnéd, csak egy nap mulathatnék is, ez leve-let is megmutathatnám — hogy Mátyás császár ezeket mind meg-irta az vezérnek — meghinnéd abból. Én láttam az levelet, de nem hagytam eddig csak az vezérnek is megmutatni, de: vallaha, billaha, tullaha! ha ezt megérti az vezér és főképpen az hatalmas császár, el kell veszni mind az uradnak s mind az országnak. Én az uradat is szánom, mert nekem atyámfia, de annál inkább szánom az ország pusztulását. Én neked most azt mondom, hogy elmenj az német kö-vethez s felette igen kérjed, hogy ezt az levelet veszteg titokban tartsa s ne mutassa csak az vezérnek is. Ha használsz vélle, lássad — tovább immár erről nem beszélhetek véled — nekem immár meg vagyon hagyva, mit cselekedjem. Lássa az urad: ha lészen legyen, ha nem lészen, az én barátságomnak, atyafiságomnak vége lészen; mert az Isten engem úgy segiljen, hogy valamint járok, de én soha ez nyárnál tovább nem halasztom, vagy elveszek, vagy Erdélylyel együtt ő vész el, de véghez viszem az Jenő dolgát. Ezek Szkender basa utolsó búcsuzó szavai.

9 die marty. Az mely nap mind Gáspár vajda és Szkender ba-sa kiindulának Constantinápolyból, igen jó hajnalban menék Gáspár vajdához búcsuzni, s tehát ott vagyon Startzer uram is. Én kivált-képpen menék vala azért Gáspár vajdához, (nem tudván hogy ott le-gyen Startzer uram) hogy valami-formán azt vehessem ki belölle, mit tud mondani felölle: ha ismeri-é hogy megáll az német császár-ral való conferentia vagy nem? Másikat: ha ismeri-é, hogy az len-gyellel meglehet az concordia vagy nem? Soha külön nem szakaszt-hatám Startzertől, hanem az nagy tumultushoz képest nem várhat-ván ennek ennél alkalmatosb üdőt, belé kelle elegyedni Startzer uramnak is. Mikor ezekről beszéllettem volna, Gáspár vajda uram-mal, egyátalában ugyan azt mondá, hogy abban egyéb nem lészen, hanem az német császárral való békesség megáll, ő tudja. S mon-

dám: hogy lészen hát az Lippa s Jenő dolga? Mondá: conplanáltatik az is, mert római császár azért frigyet fel nem bont, tudom én. Ez dologban igen nagy titkon beléereszkedék Startzer uram is. Sok discursusunk után monda ő is: Ha meg kell mondani, mi valóban megirtuk ő felségének az követtel, hogy lássa ő felsége, de annélkül meg nem áll az békesség! Mi úgy hiszszük, hogy ad extremum — ha egyéb nem lehet benne — ő felsége nem bontja fel ez mostani új confederatiot Jenőért; de az mi igaz szolgálatunk azt kivánja, hogy totis viribus instáljunk, ha lehet hogy megtartsuk, de ha nem lehet, arról nem tehetünk. Nem lehet egyéb benne, hanem megmondám az Szkender basa szavát az császár irása felöll, és mintha Startzer uram ezen valamit hebetált volna—ugyan alkalmasan is—végre monda, hogy nem kell hinni, nám most köztünk semmi titok nincs; ha azféle lött volna, bizony megmondottam volna, de csak ők költik az olyan hírt. De titubatiojából mintha azt vöttem volna eszembe, hogy (mint) ha fogott volna azféle dolog lenni. Az az ennek az az summája s így vöttem eszembe minden actusokat, hogy ezféle accusatiohozvaló apparatusok nekik mind teljességgel készen vagyon, s lőnek is ki bennek néhol, csak hogy eddig justa ratiot nem találhattak, miért kellett volna abban procedálniok; de ezt teljességgel megtapasztaltam, hogy ha valami kis occasiot kaphatnának innét nagyságod felöll az accusatiora és discordiára, felette igen készen tartanák ijokat-nyilokat hozzája. Csak hogy legyen hálá az Istennek, még eddig én töllem arravaló materiát semmit nem kaphattak; ők is minden dolgot felette dissimulate viselnek, az kinek része ihon ide alá való articulusból is alkalmason kitetszik.

Mikor mindezekről így discuráltunk volna, ő maga Startzer uram ugyan injungálá, monda: hogy ird meg serio ő nagyságának bizvást, bátor mi szónkkal az követtel együtt is, hogy legyen ő nagyságának jó correspondentiája Gáspár vajda urammal; bizonyos legyen ő nagysága benne, hogy ezzel igen kedvesen cselekedik ő nagysága ő felsége római császár előtt. Mert ugyan ő felsége akaratja az Gáspár vajda előmeneteli. Úgymond — (ezt az szót itt kell megérteni) ne nézze azt ő nagysága, ha eddig ott fennlétében valamiképpen láttatott ő nagyságának contrariussának lenni s contraágálni: az akkor úgy volt, de most mind az ő felsége császár jóakaratja s mind Gáspár vajda jóakaratja különben viseltetik ő nagyságához. Mi

is látjuk, hogy ő nagysága mindenképpen mind ő felségéhez és az keresztyénséghez hűséggel viseli magát, s valamiben tudunk, de bizony oltalmazzuk. Observatio. Az mely Homonnai-levelet az basa előtt Gratzianus uram előada, és az basa nekem kezembe adá, ha az régi volt-é vagy új: ez szókhoz képest kellett újnak lenni. Ezek mellett monda ő maga is Gáspár vajda uram: Az mi volt, elmult, ha jóakarattal leszen én hozzám ő nagysága, megmutatom én, hogy tudok ő nagyságának szolgálni s szolgálok is, nem is késem vélle; ha Isten béviszen Molduvába, hamar megtaláltatom ő nagyságát, teljességgel atyafiságban akarok lenni ő nagyságával. Ezek így agitáltattak, de bővebb szóval.

Ezek után minthogy immár hárman ugyan egybe kellett volna ragadnunk, és Gáspár vajda uram volt az lengyel követtel való tractáló is — kérdém — mondám: Ennyi üdeig nagyságod alkalmason eszébe vehette, lehet-é még az lengyellel való unio s concordia vagy nem? Ha Istent szereti nagyságod, valamit jelent meg benne, hogy tudjak interim uramnak irni felőlle. (Ebbe is ugyan belé elegyité magát Startzer uram.) Monda Gáspár vajda uram: certe nescio quid erit conclusum, quia certe Poloni justam causam non habent — így szolla hirtelen, explicálá oztán. Az dolog csak ebben áll — úgymond — hogy az lengyelek kivánják confirmáltatni csak az régi békességet, az török arra teljességgel kész; az egyik kivánja, hogy fogják el az kozákokat az Feketetengerről; az lengyel in contrarium kivánja azt, hogy az császár fogja el az tatárokat Lengyelországról. Erre eo momento kész az válasz: hogy az hatalmas császár eo momento elfogja, csak ti is fogjátok el az kozákokat. Ozga uram soha eddig magát nem resolválta, hogy elfoghassák vagy el is fogják az kozákokat, hanem csak azt mondja, hogy ő hazamegyen és proponálja az császár kivánságát az respublicának: ha itilik magokat elégségesnek, hogy elfogják, lássák, de ő soha azt nem igiri; de ezek statim eo momento reá kössék magokat, hogy elfogják az tatárokat, és interim az kozákoktól oltalmazzák magokat az Feketetengeren, az még ő hazamenvén, erről resolvája magát az lengyel respublica. Eddig így vesződtek egymással s Startzer uram is monda, hogy: certe iste Legatus est quasi stultus, nescio quid agit. Mondám arra neki: ha Istent szereted, mond meg, érted-é ha vagyon valami correspondentiájok ő felségével római császárral,

ha kardra kél az dolog? S azt mondá Startzer uram: bizony nincs semmi. S mondám: hát mit bolondoskodnak ezek? Mert magoktól ők is semmik, ha kardra kél dolgok. Monda Startzer: azt én bizony nem tudom, de úgy ismerem, hogy ő felsége semmiben nem consentiál véllek. Talám az Isten csak megbolondította őket, hogy elveszeszszék magokat. Eddig volt az nap az tracta véllek.

13 die marty voltam salutálni az lengyel követnél. Igen tisztességesen fogadott vala és sokat is conferála véllem az ő tractájokról; in mappa mutatá is az kozákoknak minden útokat, lakó-helyeket és az Feketetengerre való szállásokat, azt is, mely útakon járnak az tatárok reájok. Az az, hogy az kozákoknak csak egy útok vagyon az Feketetengerre az Boristhenes fluviuson, az kinek az törökök könnyen elejét vehetnék egy várcsinálással; de az tatároknak Lengyelországra való irruptiojára vagyon hoszszuságára kétszáz mélyföldön való útak, kinek soha aperto marte Lengyelország ellene nem állhat, s az kozákok ellen sem állhat Lengyelország, hanem inkább Törökország állhat annak is ellene, ha akar.

Az lengyel követnek Ozga Péternek Görcsi Mehmet basával való altercatioja, mely választétele az lengyel követnek méltó emlékezetre: miképpen kelljen magát viselni kissebb fejedelem követének uránál hatalmasb fejedelem előtt az contentioban — nem úgy mint Kamuti uram.

Mikor most az lengyel követ sokat disputált volna az vezérekkel, az feljül megírt articulusok felöll, Görcsi Mehmet basa kezdette fenyegetni az követet s monda neki: Meglátjátok, hogy bizony úgy jártok, hogy eszetekbe jutnak az kozákok. Az uradnak bátor megird, hogy reá készüljen, mert én magam elmegyek reátok kétszáz ezred magammal vendégségben; meglátom, mint vendégeltek meg? Erre mondott az követ: Én egy szegény nemes ember vagyok, én nem igérem, hogy megvendégelem nagyságodat; de az én uram oly ember s oly fejedelem, hogy ha vendégségbe jő nagyságod, meg is tud(ja) vendégleni. Hogy pedig nagyságod haddal fenyeget: A z é n u r a m e n g e m n e m h a d a k o z n i k ü l d ö t t, h a n e m a z r é g i b é k e s s é g n e k, f r i g y n e k a z ú j h a t a l m a s c s á s z á r r a l v a l ó m e g e r ő s i t é s é r e. Erre mikor még is nagy

haraggal fenyegette volna Görcsi Mehmet basa Ozga uramat, hogy mint ölik s vágják az lengyeleket: ismét mond az követ: Nagyságos uram! Az had oly, hogy mikor két erős had harczolni öszve áll, nem csak egyik fél szokott veszni, hanem mind az két félvel köz az. Mond erre ismét Görcsi Mehmet basa az követnek: Minek tartunk mi tüteket ti lengyelek? Semminek tartjuk az ti vélletek való harczot. Mond ismét erre Ozga uram: Nem az embereken áll az hadnak győzedelme, hanem csak az Istenen. Gyakorta az Isten az nagy felfuvalkodott hadat meg szokta alázni, és az erőtlenbnek adja az győzedelmet... Ez sem az Kamnti uram követsége; mert ő minden szavaiban fenyegeti vala török császárt némettel, hajduval, Erdély szablyáival.

26 die marty adának 8 csorbacsiára 8 kaftánt, kiket az Feketetengerre bocsátának die 28 marty 10 gályával és 25 sajkával.

Ez nap hallám Greskótól, hogy az brassai postát megfogták volt Tergovistyán és az fejedelem leveleit felszaggatták.

Másnap az az die 29 marty mentem az basához az lengyelek békességének tractálása felöll, minthogy mind Ozga uram titkon hozzája kért vala, és azonképpen az vezér is, hogy interponáljam magamat köztök s értessem meg az követtel: hogy ők semmi újat nem kivánnak, hanem az régi békességnek megerősitését. Igy beszélle az basa: Nem tudom, ha tolmácstok nem jó, vagy maga nem érti meg az követ mit beszéllünk, de az szivem fáj rajta, hogy az hatalmas fejedelmek 300 esztendőtől fogva egymás között meg tudták erősitni az frigyet, békességet, s én előttemvaló nagy vezérek— nagy dolog, hogy ha én üdőmben kelletik felbomlani az lengyelekkel való békességnek. Úgy kére engem az basa, hogy menj el, talám te inkább meg tudod értetni vélle, hogy az hatalmas császár örömest meg akarja tartatni véllek az régi szent békességet. Ekkor az zsebbe nyula az vezér és ezért az munkámért egy marok aranyat ada ajándékon, kit én elvők, és hogy megolvasám, hát csak 14 arany — annak is egyikét Szőlfikárnak adám. Úgy mentem oztán az lengyel követhez, és Istennek hálá, harmadik útamba én vittem véghez szépen az egész békességet köztök, kiről való minden consignatioim is jelen vagynak. Ezt elvégezvén, panaszlám az vezérnek az Havasalföldében felszaggatott levél dolgát, kin az basa igen haragvék; mindjárt akarta hivatni az Gabrillás vajda tihájját, de nem

hagyám, hanem mondám az basának: Ezen nagyságod ne búsuljon, mert én is csak közhírrel hallottam, várjuk, hiszem hamar jő az uramtól emberem, s ha valami bántására volt az én uramnak, tudom megirja s azt várjuk. Ő is csak abba hagyá.

19 die april. juta bé Incze János Török Sigmonddal, hozott levelet urunktól s cancellarius uramtól. Ez üdő alatt vöttem egy fejér török ösztövér lovat 2800 oszporán, meg más gesztene-szőrü kis pej ugráló lovat vöttem, költséggel együtt 100 m.fton.

Következik más levél.

Illmo Princeps et Dne &. Sequitur salutatio &.

Noha, kegyelmes uram, csak tíz vagy tizenkét nappal ennekelőtte nagyságodat az szolnoki Alaj békkel együtt Török Sigmond által küldött levelembe addigvaló dolgokról bőségesen informáltam, de nem tagadhatom, mint ennyi búsulásomba—(kiváltképpen hogy szinte ekkor ért az Markó vajda uram ellépése is, kiről az még absolute nem voltam resolutus az vezértől ő nagyságától, annyira elfordult az eszem, hogy feledékenységem miatt két dolgot nagyságodnak meg nem írtam volt), hanem actáimnak consignatioit ezután olvasván, úgy találtam reá; melyeket magam is úgy esmerek, hogy noha talám ingyen sem ejus momenti essent, hogy nagyságodat ezzel csak molestálnom is kellene, de kegyelmes uram, én most ebbe nagyságodat nem kimélhetem; hanem az én hivatalom szerént vagy igen jó, vagy igen roszsz, de nagyságodat énnekem mindenekről certificálnom kell. Bizony, kegyelmes uram, az volna nekem is nagyobb örömem, ha nagyságodat kedvesb hírekkel örvendeztethetném; de nem tehetek, kegyelmes uram, rolla, hogy az fatum én reám is ezt hozta most is. Harmadik dolog, kegyelmes uram, érkezék, kiről serio akarom nagyságodat tudósitani, az persiai követnek elérkezése. Az elfelejtett dolgaim, kegyelmes uram historice ezek:

8 die marty hogy hallám, hogy Szkender basa és Gáspár vajda uramék más nap elindulnak, menék Szkender basához. — —*)

---

*) Ezen martius 8-ki és következő 9-k napi értekezlete naplóirónknak Szkender basával és Gáspár vajdával, az ezen fejedelmi jelentést megelőzött

Az persiai követ felöll, kegyelmes uram, breviter csak azt irhatom, hogy 11 die may jöve bé. Ott voltam, ott állottam lovam hátán az sokaság között addig, az még Iszkiderből általköltözteték igen-igen rettenetes nagy pompával, négy igen szép felöltöztetett zászlókkal—gályát vittek vala eleiben Iszkiderbe s azon hozták által. Ő maga jótermetü őszbe elegyedett ember, de semmi szakálla nem vala, sem magának sem körülettevalóknak — szakállokat mind elborotváltatván viselik, az mint láttam. Mikor Ahmet császár egykor Drinápolyból hazajött vala és az drinápolyi kapun pompával béhozták vala, azt láttam az pompát: ezt az kazul követet is szinte minden pompával, apparatussal így hozták bé, csak attól megválva, hogy az divánülő vezérek vélle nem voltak; de azonkivül az császárnak minden rendbeli udvarló főnépe ott volt, az jancsár aga maga személye szerént szörnyü czifrán felöltözött jancsársággal, szolakokkal, csebecsiákkal, (feljebb csorbacsiákkal volt) az sok különb-különbféle monstrumokkal; ott voltak éppen az császár kapucsi basái, mutafarakái, szpái agák, csauzok, ezek mellett szörnyü népnek sokasága.

Interim ezek így agitáltatván, — — — *) hallogattam basák udvarából, jóakaró barátinktól s gonoszakaróinktól is, sőt majd igen kezdék spargálni hirül: hogy Erdélyre kellene menni haddal s Erdélyre mennek, s csak Isten adná, hogy mennének! Némelyek mondták, hogy bizony elmegyünk, mert Erdély mint vagyon az hatalmas császárhoz &. Ezt én, kegyelmes uram, tovább ingyen sem irom—nagyságod kegyelmesen megbocsássa—mert nagyságod jobban tudván nállamnál az ittvaló formát, concipiálhatja minden ittvaló formát. Ezféle rumorokba is Szölfikár is az mit értett volna, s ő is nem mert bátorkodni ezféle híreknek mondásába. Mikor ezeket téltul hallogattam volna, mint ilyen consilio et etiam consiliario destitutus ember, más prudentiával nem tudtam élni, hanem magamban ezt találtam fel, ki jó-é vagy nem? én nem tudom; ha nem jó —

„Acta dierum" során (a 152—155 lapokon) eddig: „Ha Isten béviszen Molduvába, hamar megtaláltatom ő nagyságát — teljességgel atyafiságban akarok lenni ő nagyságával. Ezek így agitáltattak, de bővebb szóval." — szóról-szóra közölve levén, itt ismétleni szükségfelettinek láttam.

*) Itt az eredetiben néhány szónyi hézag van

nagyságod kegyelmesen ne tulajdonitsa pro vitio studii, hanem ignorantie: 20 die may quasi explorationis gratia magam audientiát kértem az vezértől, menék az maga házához. Más materiám nem lévén, proponálám ezt neki — mondék: Nagyságos uram, az nagyságod parancsolatjából az én uramnak én régen megirtam vala, hogy Mehmet basa uramat nagyságod elküldi Tömösvárra az begler-békségre, inkább az végre, minthogy az én uramnak régi barátja s egymást ismerik, valamint tractáljanak az Jenő dolga felöll. Immár annak sok ideje. Azt én tudom, hogy az én uram eddig is igen várta Mehmet basa uramat; immár az nyár eljött, talám az én uram erről gondolkodván, nem tudhatja ezt mire vélni, hogy nagyságod Mehemet basa uramat el nem bocsátotta?

Mindjárást azon hirtelenséggel monda az basa: Igaz, hogy én mondottam azt, és eddig régen el is küldöttem volna, de hogy ezközbe olyan szörnyüen kezde jöni az panasz az végekből, azért tartóztattam meg, hogy még is jobban végére mehessek azoknak az panaszoknak: ha igaz-é nem-é, és mi állapotban vagynak? Ezközben immár annak is egy holnapja, hogy tölled értettem, hogy az uradnak követe jő, azt is meg akartam s meg is akarom látni, mivel jő: ha igazsággal jő-é, vagy csak olyan szókkal mint azelőtt?—Mert azt én immár elvégeztem, hogy még is csak olyan üres szókkal járnak, mint eddig. Több tanácsom, gondviselésem nekem arra nem leszen, hanem egyúttal úgy akarom elbocsáttani Mehmet basát, hogy az minek meg kell lenni, legyen meg s legyen vége egyszer, mert én tovább Jenőért búsulni nem akarok. Mondám erre: Nagyságos uram, valamint vötte nagyságod az én szómat eszébe, de én azt mondtam s most is mondom, hogy a mely követet most az én uram beküld, nem szinte úgy küldi mint főkövetet, hanem nagyságodat az új vezérségbe köszönteni s ajándékával meglátogatni. Más leszen ezután még az főkövet. Ez innét kimenvén hamarsággal, úgy küldi főkövetét az én uram az hatalmas császárhoz, attól küld derék főkövetséget. Mindazáltal az én uram nekem azt irja, hogy ez mostani követtől is nagyságodnak izen oly követséget, hogy nagyságod meg fog nyugodni rajta. Azért nagyságod ebből megitélheti, ha nagyságod ettől ez mostani jövő követtől várhat-é minden teljes választ. Monda erre az basa: mind értem azt én, de én annak végére mentem, hogy ez az mostani követ oly meghitt embere az uradnak,

hogy ha eljő, mindjárt megismerem én szavából, ha kell-é még is várnom más követet vagy nem? Megtanit az ő követsége mindenre. De egyátaljában most is azt mondom én, hogy én immár Mehmet basát Tömösvárra el nem bocsátom, hanem az urad követét megvártatom vélle. Megismerem én, ha még is csakugyan imígy-amúgy beszélnek mint azelőtt? Erre kétszer sem készülök, sem tanácskozom, hanem egyszersmind úgy készitem Mehmet basát s többeket is, hogy ebbe véget akarok érni. Ezt értsd meg bátor te is. Ilyen resolutiot vehettem kegyelmes uram az vezértől.

Ezekhez képest látván kegyelmes uram, az hadakozó üdőnek lassan-lassanvaló elközelitését és Mikó Ferencz uram késését: elég nagy szerencsére kellett levelemet vetnem, hogy még is ezekről nagyságodat igen titkon certificáljam. Szolgám is lévén itt benn, azt sem mertem kibocsátani aperte, hanem az levelemnek kiküldésében az mi módot találhattam, igyekeztem keresni, hogy akár csak brassai biró uram kezében juthasson ez levelem — kit hiszek, hogy ő kegyelme nagyságodnak meg is küld. Az levél-küldözésben, kegyelmes uram, micsoda difficultas legyen, főképpen ezután, ha valami csak részszeréntvaló hadat kezdenek inditani is — az hatalmas Istenért alázatosan kérem nagyságodat, nagyságod kegyelmesen megbocsássa — megmutatja az előttünk elment dolog, kiben én eléggé benne forgottam: postánkat elfogták, Dunába vetették, magam szolgáimat Tömösváratt vasba verték minden expeditioknak végéig. Az mi egyszer meglött, másszor is meglehet. Ha sok árkos pappirossat irnék is bé ezféle dologgal—itt úgy látom, kegyelmes uram, mintha régen megharagudtak, bizony meg is haragudtak az elmult fenyegetésekbe. Azon leszek, hogy ezen levelemet még is más úton is elszerencséltessem, ha valamelyik nagyságod kezébe juthat.

Új dolog, kegyelmes uram, itt semmik nincsenek egyebek—az persiai követ felöll az mit irtam, abban vagyon. Ezen mostani vezérrel való beszédink között hozá maga elő az vezér, hogy ím látod szemeddel, hogy az kazul követ is itt vagyon; az Isten ezt is nekem tartotta, hogy én vigyem véghez az békességet véllek, s meglátod te magad is, hogy véghez viszem.

Az lengyellel való békesség szépen csendesen véghez mene. Immár mindennap Ozga uram induló-félben vagyon.

Ö felsége Ferdinandus király levelét, kit küldött — melyet irt Bécsben 26 marty — magam transferáltam magyarul. Egysummába kötve csak azt contineálja, hogy az mely békességet és frigyet az meghölt boldog emlékezetü Mátyás császár Ahmet császárral elvégeztek—kit immár ez mostani szultán Ozmán is confirmált—ő felsége Ferdinandus is in omnibus capitulationibus, punctis et articulis sancte, pie et inviolabiliter akarja observálni. Kéré levelében császárt is, hogy azonképpen megtartsa azt az confederatiot. Ez új levéllel, cum omnibus ceremoniis az német követnek publica audientiája lőn 19 may. Másnap az császár levele én kezembe került. Csak ezen két hét forgása alatt Francziából, Angliából, Flandriából, mind ezenformánvaló congratulatoria és régi békességnek confirmatiojára való levelek érkeztek, kiket magam láttam.

Vagyon egy új hír, hogy Albertus, ki patruelissa Ferdinandusnak ő felségének—azt sem tudhatom, melyik országba való fejedelem—de ez az német követ portájáról való hír: hogy ez az Albertus indult meg 30 ezer gyaloggal és 10 ezer lovassal, spanyollal — egyikért az csehek ellen, másikért, hogy Ferdinandust promoveálja az császárságba. De ez az hír is itt igen ambigue viseltetik, csak az német uraim urgeálják.

Az hispaniai armadiák felöll az mint viseltetnek vala az hírek— az mint végére mehettem—igaz, hogy sok vala az ki kijött volt, az kik igyenesen Cesareára indultak vala. Most ez közelb való hír felöllek, hogy Cesareába voltak az hispanusoknak valami azféle factiosusi, az kikhez kémeket egynéhányat elöll elküldtek volt az hispaniaiak— az kémeket megtalálták s megfogták, kik az factiosusokat mind kimondták; az cesareai basa azokat szörnyü halállal megölette, az kémeket hadaiban elhordoztatta s megmutogatta nekik minden hadakat, sőt oztán ugyan az kémek által provocálta az hispanusokat. Ezközben az kémeknek egy-egy füleket elmetszettette és megruházván őket s bő költséget adván nekik, viszszabocsátotta. Értvén ezt az dolgot az hispanus had, megtért. Ez az közelb való hír az hispaniai motus felöll. Ennek ilyen lehet az próbája, hogy itt most az Fejértengerre semmi több apparatusok ezeknek nincsen — azt szememmel látom — mint egyébkor, szokás szerént 32 vagy 40 gályájoknál többet nem készitettek. Valami azféle portai szerdár felöll csak emlékezet sincs, az szokott kapitán kimenetelin kivül.

Ezeken kiül s ezek mellett az széles világ részeire mindenfelé csak nagy békességet hirdetnek.

Mehmet basa urammal sokszor voltam tractába; ő most is halálig csak azt mondja, hogy őneki nagy lelke fájdalmával kelletik azt cselekedni, hogy nagyságoddal ellenségesképpen legyen. Ha lehet penig s ha nagyságod is megfogadna az ő szavában, általánfogva arra nem kellene menni az dolognak; hanem minden dolgot csendesen s jó békességgel igazitson el nagyságod—csak ő maga is nagyságoddal juthatna tractába. Immár mikor leszen kimeneteli ezekhez az dolgokhoz képest, én bizony nem esmérem. Csak hozza el az Úr Isten Mikó Ferencz uramat, az nagyságod kegyelmes instructioja után Isten s az üdő megmuta ja. Én, kegyelmes uram, most ennél többet irni nem tudok. Datum 20 may.

Ezt az eddigvaló levelet takartam nagy titkon az brassai bíró uramnak irott levelemben, melyet külde Pitár Koszta, az havaselvi kapitihaja, mintha csak az brassai bírónak irtam volna. Indultak meg az levéllel 22 may.

Következik az levél, az melyet irtam az molduvai Gáspár vajdának, kit adtam Márk Antoninak, hogy elküldje együtt azokkal, az kiket ugyanekkor irtam Bernaldus Boruscicusnak és Abrahám doctornak.

Illme Princeps &. Sequitur salutatio &.

Quoniam post egressum Celsit. Vestrae ex ista fulgida Porta ottomannica, adferebantur varii et pessimi rumores tam de itinerum infelici successu, quam de receptione provincialium in principatum Celsit. vestrae, cujus rei causa quotquot eramus Celsit. vestrae in Porta ista benevoli, non adminus angebamur. Tandem advento certo rumore atque etiam litteris Celsit. vestrae de felici ingressu, atque honorifica receptione a provincialibus in dignitatem et principatum Provinciae et Principatus Moldaviensis, simili modo magna cum laetitia sumus affecti. Inter ceteros ego quoque Celsit. vestrae minimus benevolus servitor, maxime gratulor omni felici prosperoque successui, rogans Deum, ut post hac quoque omnes actus fortunamque Celsit. vestrae benedicat prosperetque. Ceterum nullam adulationis et accusationis causam Celsit. vestra mihi tribuet, nisi erga Celsit. vestram scripta ista mea pro propenso ac benevolo animo habeat, voluique ex sincero affectu de rebus istis Celsit. vestram certiorem reddere. Iste Celsitudinis vestrae Kapitiha hic in Porta ottomannica — Scio, qualis

vir et quis sit— ignorans, an pro scitu sint ista Celsitud. vestrae necne? — videtur omnibus hominibus omnium deterrimus esse, propter hoc, quod ipse divanum, Portam vezerii minime frequentat; imo quasi caniculus quidam abscondens sese in cavernis ita se gerit erga omnes benevolos, erga illustrmam Cels. vestram — adusque tempus etiam in tantum venit contemptum, ut quicunque Cels. vestrae antea erant amici et benevoli, erumpunt in verba contemptuosa respectu personae illius Scio; de quibus mihi plurimi amici et benevoli Cels. vestrae maxime expostulantur. Ni Celsit. vestra praeveniat, ex optimis amicis inimicos et malevolos futuros cito speret. Iste Scio certocerte Cels. vestrae non amicos, imo inimicos et malevolos comparat. Postremo ex quibus amicis et benevolis Cels. vestra ex gratia et benevolentia aliquod munusculum offerre voluit, de quibus chyrographum etiam illis porrexit, iste Scio non ut illos bonis et placidis verbis dilataret, et ita per expectationem quandam animum illorum erga benevolentiam et promissum Cels. vestrae pro suspenso teneret; imo quod majus malum, apertissimis verbis quorumcunque hominum aures obtundit: nimirum hujusmodi litteras Cels. vestram satis dedisse, sed effectum litterarum illarum posthac pro nihili habere et pendere. Sunt ne ista prudentis et sapientis dicta et erga Dominum suum honesta? Sunt ista stultorum hominum. Sincere volui admonere Ill. vestram, si velit, in tempore praeveniat. Quod ad meam personam adtinet: de benevolentia erga me per litteras Ill. vestrae porrecta, ego mihi persvasus sum Scionem in hac parte maxime devincere, imo quotidie expecto promissum et benevolentiam Ill. vestrae jam jam adesse, propter quod omnia servitia promptissima tam in Porta ista ottomannica, quam ubicunque locorum vestrae Illtati polliceor. Valeat, 28 may 1619.

---

*) Tractata Illmi Domini Petri Ozga, supremi legati Serenissimi Regis Poloniae &. in fulgida Porta ottomannica, mecumque communicata, circa 14 diem marty, isto processu:

1. Jött az követ azért, az miképpen az régi szokás volt, hogy új császárt adván az Isten az muzulmán nemzetnek, azt köszöntse

---

*) Az itt következők az előbbi két levél kelése ideje közötti emlékezetesb dolgoknak csak mintegy „pro memoria"-szerü és utólagos följegyzését teszik. Ez oka, hogy az időrendben némi viszszamenés van.

s idvezelje, és az régi eleiknek egymással való régen egyben kötött frigyeket megerősitse.

2. Másodszor: az néhány elmult üdőkben, az mely zürzavarok s veszekedések estenek, mind az tatároknak Lengyelországban való rablások felöll és az kozákoknak az Feketetengeren való latorkodások miatt, azokat ezen frigynek megerősitésében jó helybe és rendbe állassák mindkétfelöll.

3. Noha kiváltképpen (immár ki harmadik nyárnak mondatik) Szkender basával ezen követ által akkori lengyel cancellarius — ki akkor az lengyel hadnak szerdárja volt — úgy tetszett, hogy bizonyos és állandó békességet szerzettek volt; de hogy az állandó nem volt, nem is lehetett: lengyel királynak s az országnak az akaratja, hogy ne mezőbe, hanem igyenesen az hatalmas császár portáján és az fővezérrel legyen ennek az dolognak eligazitása és az új confederatioba való béirása. Az kinek ezek az okai. Mikor Szkender basával az békességnek igazitása volt, így volt: hogy az tatárok leüljenek és rablani ne menjenek Lengyelországba; az szerdár is — cancellarius — azon haddal elmenjen és az kozákokat leültesse, elrontsa, pusztitsa. Mindjárt ekkor elindult az lengyel generalis az kozákokra, de az még ez oda jutott, addig az tatár nagy rablást tett Lengyelországba, és így oztán az lengyel generalis is hátra hagyta az kozákokra való menetelt.

4. Az követnek kivánsága ez, kinek praeambulumja ilyen vagyon. Az lengyel király és ország, valami régtől fogván való confederatioja békessége volt az hatalmas császárral, azt mindenben meg akarja tartani s erősiteni, ilyenformán: Minthogy az két fél között való zűrzavar miatt láttatnék az régi frigy félben-szegve állani, lengyel király (azért) küldött követet ide — egyátaljába az főkövet azt mondja — hogy az ő urának legyen tökélletes végső válaszsza, hogy ha az hatalmas császár az régi szent frigyet békességet megakarja-é tartani Lengyelországgal vagy nem? Mert Lengyelország éppen s igazán meg akarja tartani. Minthogy ez most jött ide békesség kérni s erősiteni, ezt az békességet igazán erősitse meg az hatalmas császár: hogy az tatárok eo momento üljenek le, az követet itt semmit ne késleljék, hanem mentől hamarább bocsássák el, hogy Moldvába hátra hagyván szekereit, postán ő maga mehessen az királyhoz. Ezen követtel bocsássa az hatalmas császár főcsauzát,

ez mellett parancsoljon az tatár kámnak, hogy az régi mód szerént az is bocsássa főkövetét. Ezt immár az főkövet magára veszi, hogy valamihelyt ő az lengyel királyhoz juthat, és azt az hatalmas császár megerősitett békességének frigylevelét oda viszi: ezt meglátván lengyel király, legelső dolga is az leszen oztán, hogy mindjárt hadat indit az kozákokra; és ha szép szóval le nem ülnek, erőss haddal is úgy akarja leültetni, hogy soha többször onnat kozák had az Feketetengerre ne szálljon haddal. Ugyan ott mindjárt az tatároknak az mely summa fizetések volt lengyel királytól, azt az király megadatja azon követnek és azokkal való frigyet is megerősiti.

5. Hogy most ez az főkövet absolute nem kötheti magát arra, hogy ez üdő alatt ki nem mennek az kozákok, és hogy ez kevés üdő alatt kellene magát oltalmazni az kozákoktól az hatalmas császár hadának s országának.

Ilyenek az okai: Hogy ez sok zürzavarba s veszedekésbe nyilván kitetszik, hogy az tatárok láttatik sokszor hogy megszegték az frigyet; most is penig az meddig az hatalmas császár felöll az régi frigynek megerősitése meg nem leszen, addig az tatároknak nem hihetnek; de itt legyen meg az hatalmas császártól az régi igaz frigynek megerősitése, annál—oztán mindjárt sietséggel elmenvén—tovább nem tart, hanem lengyel király oly hadat bocsát az kozákokra, hogy teljességgel el akarja fogyatni: ha egyszerre haddal nem lehetne is, de mindaddig annyi hadat tart rajtok, az még elfogyasztja őket, hogy soha többször ne lehessen gyülekezetek és az Feketetengerre ne hadakozhassanak. Ezt hozza tévén: hogy ez üdő alatt az hatalmas császár hada ne menjen által az Dunán; mert ha által megyen, kételen el kell hagyni az kozákok hadát az lengyeleknek és erre az hadra kell vigyázniok.

Ebben könyörögve kéri az követ az vezért ő nagyságát, hogy ezt jól meggondolják; hiszem ez nem lehet titkon, s hiszem meglátja az hatalmas császár ezen az nyáron, ha így lehetne vagy nem? Ha innét megleszen az confederatio, elég hoszszu az nyár, az követ erre ajánlja magát, hogy ha lengyel király ezt nem kezdené praestálni, még öszig hiszem mindenkor elötte az hatalmas császár hadainak boszszuállása; de ha most idején ez megleszen és őtet elbocsátják, így érkezik az lengyel király hada is az kozákok ellen. De ezt így értsék, hogy addig nincs módja az követnek abban sem-

mi, hogy ő magától az kozákoknak megtartására semmi igéretet tegyen, valameddig az hatalmas császár levele nálla nem leszen, és azt az ura meg nem látja; oztán azt mondja hogy mindjárt megleszen. Hiszem nem sokat teszen, ha ez nyáron félig, vagy ha egészszen is az hatalmas császár hadai őrzik az Feketetengert, mikor ők azután azt mondják, hogy úgy fogyatják el őket, hogy soha kozák az Feketetengerre nem jő. Csak az egy exceptio benne, hogy valami aprólék tolvajságot nem akarnak hogy confederatioban legyen, mert a nélkül soha semmi föld nem lehet, s annak nem kell confederatioba inseráltatni.

Admonitiones ex me ipso.

1. Admoneálni kell serio az basát, hogy az békességtől ne fussanak, egyikért: mert az hatalmas császár igen gyermek, és igen szükség zűrzavartól oltalmazni az hatalmas császárt az ő birodalmába, az még emberkorba nem jut; mert ez világon közönséges mondás: hogy jaj annak az országnak, kinek gyermek ura vagyon. Neveljétek most az csendességben az hatalmas császárt — mikor öreg állapotba jut, akkor is vagyon módjok minden dologban. Mert ha valami zűrzavar kedve ellen kezd esni az ilyen gyermeknek, nem úgy az ellenségre veti annak bűnét, mint az vezérekre, és mindenkor félthetik az vezérek magokat tölle.

2. Igen előtte kell nagyságodnak az egy bolond Szinán basának példáját viselni, mint keverte vala meg az egész világot, kiben mi haszon volt? — Semmi. Az mi legnagyobb, ma sem csendesedett le az az ocsmány zűrzavar; mind annak az szele vagyon Magyarországba, Erdélybe, Persiába — az az, hogy az egész Asiát az csilaliák (?) mind béfogták vala, ki miatt micsoda pusztaság vagyon sok helyen Asiában most is, magok tudják. Ugyancsak nem szépithetjük, de ha Magyarországba az Bocskai támadása nem leszen vala, bizony rútul lett volna az dolog Magyarországba is az hatalmas császár birodalmában.

3. Ezt is meg kell nagyságodnak gondolni: mikor az egész keresztyén fejedelmek az muzulman nemzet ellen felköltek vala, az egy lengyel király és ország soha melléjek nem állott; hanem igazán tökélletesen megmaradott az hatalmas császár hűségében, frigyében. Nem utolsó ok ez is.

4. Igen bizonyos mondás az is, hogy bizonyos kötött frigyet békességet jobb megtartani, hogynem győzedelemnek reménységét várni. Minden dologból meglátszik, hogy az Úr Isten nagyságodat békességszerető embernek teremtette — régi frigyet, békességet nagyságod ne igyekezzék felbontani.

5. Az mi hír hallatott nagyságodtól az keresztyén fejedelmeknek némű-némű tanácskozásokról, az muzulman nemzet ellen: hiszem jobb, az mint magát arra igéri, hogy az hatalmas császár ellenségit olyan láb aloll tisztitják ő magok el, ne az hatalmas császár— az mint mondják, hogy örökbe megáll az, hogynem megyen az kozák többé az Feketetengerre seregestől, hanemha lopva.

Ezt az tractatust én szinte ezenképpen és formán vittem véghez, kit mikor agáltam, az basa egykor az zsebibe nyula és egy marok aranyat vőn ki s nekem adá, utánna ezt mondá: Isten hozott volt most közinkbe, hogy meg tudál békéltetni ezzel az lengyel követtel; mert én soha ezzel az emberrel nem tudok vala beszélleni, ha te meg nem értetted volna vélle ezeket. Azután megolvasám az aranyat, s tehát csak 14 arany—amaz jóféle misziri serif aranyok, kinek annak is egyikét mindjárt Szőlfikár agának adám. Ilyen szolgálatomért Ozga uram valóban ajánlotta magát, de csak két pénz ára ajándékot sem ada. Voltam egynéhányszor vendégségbe nálla; elég nagy kedvesen és becsülettel látott mikor oda kaphatott, de én sem felettébb kötöttem reá magamat.

21 die april. voltam szembe az vezérrel az Mikó Ferencz uram jöveteliről, de én véllem egyszer sem beszéllett olyan kedvetlen az basa, mint ekkor; mert ekkor hozták volt meg Landor-Fejérvárról Halill effenditől, hogy Borosmegyét elvették éppen az jenőiek és az lippai *) — — 12 sebbe ejtvén, még is 550 talléron változott meg. Ugyanakkor Becskerek alá mentek és Becskereknek az várossától adót kértek, s hogy nem adtak, 4 törököt levágtak és marhájokat elhajtották. Ugyanakkor alább is mentek annál és falukat holdoltattak, kiért oly kedvetlen vala az basa, hogy nem tagadom, hogy magam is megijedtem volt.

6 die may bocsátottam el Török Sigmondot, küldtem tölle leveleket: urunknak, Balassi uramnak, cancellarius uramnak.

---

*) Egy szó olvashatlan.

Memoriale. Ha mégis az szükség kivánja, hogy irnom kell ő nagyságának az Jenő állapotja felöll valami persvasiot, Philonak egy szép sententiája —in libro, de legatione ad Cajum: Salus regis est salus patriae, alioquin rege periclitante, totum regnum periclitatur— kihezképest ezt kell megirni.

Noha az Úr Istennek annyiravaló ajándéka nincs ő nagyságával most, hogy posteritására nézhetne az erdélyi fejedelemségbe, de ő maga is még ifju ember lévén, megadhatja azt is az Úr Isten; de ha az ugyan nem lehetne, hiszem elég vérszerént való successora vagyon ő nagyságának: ahun Bethlen István uram és szép fiai, kikre az successioban ő nagysága nézhet. Nem kell azért eltaszitani az Istennek nagy kegyelmét magától; mert Isten az csak, az ki az alattvaló embereket fejedelemségre felemeli, és ha jól viselik magokat, maradékokat is megerősiti abban. Igy azért az szent Isten hogy ő nagyságát az fejedelmi méltóságos állapotra juttatta, szinte most kellene abban magát úgy viselni: hogy ha most az egyúttal innen főképpen az portáról megerősödhetik az ő nagysága Bethlen-familiájának ága az fejedelmi méltóságban, nagy reménysége lehet benne, hogy az Bethlen-familia ugyan megerősödhetik jövendőben is az erdélyi fejedelemségben; de ha most valahogy periclitálni fog, csak az Isten tudja azféle periclitationak mi leszen az vége—és főképpen mégis, ha valamely ország romlásával, háboruságával kezd lenni, az oztán perpetuum odiumat csinál. Az Jenő megadásában soha jobb mód egyszer nem lehetett; mert az németnek most az ő dolgára volna nagyobb gondja, hogynem ide alá igazgatna. És bátor ugyan ő felsége Ferdinandus lenne is az romanorum Imperator, de az még ő abban belé fészkelődik csak az német királyságba is, addig ez ugyan oblivioba menne—csak ingyen sem gondolkodnék is felölle, hogy még ulciscálni is kellene. Csak ezekből is azért, most volna ideje, mind az ő nagysága Bethlen-familiájának promotioját követni, s mind penig az ország közönséges békességét megtartani s őrizni, sőt az Isten mutatott ebben ilyen occasiot, ha ki élni akar vélle.

30 die may indulának ki az gályák az Fejértengerre — több nem volt az ki kiindula, 24 gályánál.

31 die may adá meg derekasan az császár Deák Mehmet basának az tömösvári basaságot. Más nap én is mentem salutálni, ő is járta el az vezéreket.

2 die juny hallám, hogy az német követ az urához Ferdinandus királyhoz postát küld és csauzt is küldnek; menék az vezérhez, de betegsége miatt szembe nem leheték vélle, hanem onnét menék Görcsi Mehmet basához. Mondék neki: Im hallom s látom, hogy sok gonosz szándék vagyon az én uramra s Erdélyre Jenőért; azt is látom, hogy az hadakozásnak üdeje eljött s értem azt is, hogy az hatalmas császár parancsol sokfelé, hogy Erdélyre haddal készüljenek. Az én uram követe úgy vagyon hogy útban vagyon; de az még az eljő, addig az német posta elmegyen, s talám azután késő leszen irni ez dolog felöll; hanem—így szollék az basának—nagyságodat én mégis azon kérem, hogy nagyságod ezt cselekedné, hogy izenne az vezérnek s hadd én is mondanám meg énmagam, hogy ő nagysága az vezér az német követet hivatná hozzája és intené azon, hogy irná meg az urának Ferdinandusnak, hogy hagyna békét az én uramnak és ne fenyegetné, ne is tartana ellent benne, ha valamiformán megadhatná Jenőt, hadd látná.

Erre nagy hirtelen monda Görcsi Mehmet basa: Ha eddig mondottad volna is az vezérnek s akarta volna is ezt az dolgot, de én nem akarom, nem is hagynánk megcselekedni. Hiszem régen megmondottuk, hogy soha mi német királytól Jenőt nem kérjük, nem is akarunk egyet is szollni felölle. Majd azok mindjárt elhinnék magokat vélle, hogy ő utánnok járunk. Soha bizony mi sem járunk utánnok, sem kérjük; mert mind ez mostani követtel s mind azelőttvalókkal mü arról eleget tractáltunk, de soha azt mi nekik nem engedtük, sem véllekvaló tractába nem ereszkedtünk soha csak heába, mert az soha nem leszen. Ha mégis fel akarják érette véllünk bontani az frigyet, lássák, mi akarjuk, de mi bizony arról soha egyet sem szollunk. Erre mondám az basának: hiszem nagyságtok nem tart abba ellent, ha én enmagamtól az felett beszéllek nekik. Arra monda Görcsi Mehmet basa: Söt illendő, hogy te magadtól mint keresztyén keresztyénnel beszéljetek; én igen javallom, de mi szónkkal ne szólj, mert mi abban meg nem tartunk, hanem immár válaszsza vagyon: minden rendbe megáll az kötött frigy; de ha ezen kapdosnak, mi készen vagyunk—valamint akarják, de soha Jenőt nem engedjük.

Ugyan onnét menék mindjárt az német követhez, de maga honn nem vala, hanem ez dolgot ezenképpen Startzer uramnak meg-

beszéllém, és igen sokat cunctálkodék rajta. Végre ugyancsak ezt találá fel rajta, hogy meg nem próbálják, hogy ez esztendőn kardhoz nyuljanak; de ha ugyan hadat kezdnek, bizony ők nem bánják, mert Slesia, Murva felöll elég segitséget bocsátnak Erdélyre. Én mondám arra: Oh Domine! látod magad jól, hol vagyon Erdély—az még az az segitség aláérkezik, oda leszen Erdély addig. Ö ugyancsak azt erősité, hogy ne féljünk. Én végre mondám, hogy kegyelmed beszéljen követ urammal, mégis ne hagyja kegyelmetek, hanem irjon ő felségének felölle oda fel, mint viseltetik itt az erdélyi dolog az egy vár miatt—ki tudja micsoda gondviselés leszen reá. Monda oztán: ím beszéllek az követtel felölle, ha lehet kegyelmed is jönne el hozzája az kertbe. Én mindjart igérém magamat arra, hogy ha akarja örömest elmegyek; de azután soha semmit nem izene felölle.

12 die juny csak explorationis gratia menék Görcsi Mehmet basához, mikor kérdezi vala: Mi hír vagyon? Mondám, hogy én semmit nem tudok; mert az mint az követet várom vala, hogy hamar eljő — immár azt sem várhatom mostolyanság; mert végére mentem, hogy az mely követet hallunk vala hogy eljött Tergovistyára és az Dunán is általjött, annak én végére mentem, hogy az az követ nem ide indult volt, hanem csak Tergovistyáig, és viszszament az vajda követével. Monda arra Görcsi Mehmet basa: Ravasz! csak nem akarod te megmondani. De mi jól tudjuk az vezérrel, hogy az az követ által is jött az Dunán; de az urad postát bocsátott utánna, hogy valahol elérik, de megtartóztassák, az még más követ utánna nem jö. És most az követ az Dunán innen vagyon. Mondám arra: én ezt bizony nem tudom, mert én is először úgy hallottam volt, de most azt hallom, hogy még most ha eljutott Tergovistyára.

Sok fántom-fánt beszédünk lőn. Monda oztán, hogy azt hiszem én, hogy azért vártatja az urad az követet, hogy most egyszersmind meg akarja urad küldeni Jenőt. Mondám arra: bizony jó volna, de meglátja nagyságod azt, hogy soha az kard nélkül meg nem leszen, csak úgy készüljön nagyságtok ahoz. Monda az basa: hát te ugyan kardot akarsz vinni az országra? Én mondám arra: nagyságos uram, az én fejem olyan mint az ország, hogy vinnék én az én uramra s fejemre szablyát? De megértse azt nagyságod, hogy nem az országra, sem az uramra nézve mondom azt; mert az én u-

ram s az ország, ha lehetett volna, eddig is megadta volna Jenőt; de mondom ezt az várbeli népre képest, hogy soha azok kard nélkül azt az várat meg nem adják. Azelőtt is azt mondottam én az én uram szavával s most is azt mondom. Monda arra az basa: ha az urad akarja s az ország, mindjárt megadják, csak adják eleikbe az várbelieknek, hogy magát veszti el az ország miatta, ha kardnak kell oda menni; mert az hová az had megyen, oztán ott nem kiméllik sem urat, sem szegény embert. Azért jól meglássák, ha szablyát várnak magokra.

Arra mondám: ha én az én fejemre szablyát kérek, úgy kér az ország is; de meglátja nagyságod jövendőbe is, hogy sem az uramnak, sem az országnak arra ereje nincsen, hogy karddal megvegyék Jenőt — ha ma felkél az én uram minden hadastól is, soha azt bizony meg nem veszi. Azért az az nagyságtok gondja, ha nagyságtok minden ok nélkül szablyát küld szegény Erdélyre érette. Isten előtt adjon az okot rolla, az ki oka leszen, mert Erdély arra elégtelen. Ez nap ezféle fántom-fántot eleget hányánk egymásra Görcsi Mehmet basával.

27 die juny hallottam először meg, hogy ezen az tavaszon Egyiptusba az Istennek oly nagy csudatétele lött, hogy harmadnapig oly nagy setétség tartott, hogy egymást az emberek meg nem láthatták, hanem az sötétségben egymásra futottak, egymást hitták, hogy menjünk ki — úgy mond — az hegyekre, mezőre, és imádkozzunk. És az ország népe kiment az hegyekre imádkozni, és addig imádkoztak, hogy az Isten ismét megnyitotta az üdőt és világosság lött; de mindjárt azon hirtelenséggel hat ezer ember szörnyü halállal megholt közüllek, és úgy szünt meg az az csapás.

Ultima die juny lőn audientiája az persa követnek. Ő magára igen szép kaftányt adtak vala, olyant, az minémüt az császár visel; az többire is jó kaftányokat adtak vala, mind körülbé 60 kaftányt adtak vala reájok. Az ajándék igen sok vala, de azt meg nem olvashatta ember, mert nem olyak voltak, hogy mind egy-egy ember kézre vehette volna. Egyátaljában az divánba hozta bé az ajándékokat 110 öszvér. Mikor elkezdték vinni, legelöll egy szablyát visznek vala, kinél szebbet emberi szem lehetetlen hogy láthasson; mert valahova reá fért, de az egészen csak drága kövekkel vala rakva: gyémántokkal, rubintokkal, smaragdokkal, azkivül sok

szép drága kövekkel. Utánna 10 fekete rókabőrt viszen vala egy ember. Azután volt 100 hiuz bőr, egészek; azután volt 100 véggel különb-különb drága szép virágos vont arany, vont ezüst materiák; azután még volt több száznál különb-különb arannyal ezüsttel szőtt drága tarka patyolatok; azután drága varrott materiák, gyenge állatok; azután Isten tudja micsoda selyem materiák; ezekután volt még 100 különb-különbféle kamuka, atlacz, bársony; ezekután volt egynehány száz véggel fejér patyolatok—mind inkább kandaháti patyolat. Az kész selymet az mint 50 öszvér béhozta teréhbe, az csak az császár ajtaja előtt — az hol az ajándékokat bé szokták vinni — az mint leforgatták az öszvérek hátáról, csak úgy hevert az földön. Ezek mellett két öszvér terhébe—az mint kötésbe bekötötték—csak az takaróját vonták le, hogy lássák micsoda; tigris és párducz bőrök csak úgy kibontatlan, kötésbe maradtak az földön az divánba, fel sem oldták égymástól. Ezekenkiül drága szép selyem szőnyegeket—némelyet scofium arannyal szőttek, némelyt csak simpliciter—igen sokat csak fel sem vettek az földről, az mint az öszvérekről leforgatták,úgy maradtak az földön.Ezekután nagy kötésekkel, málhákkal ama paplan-féle tarka patyolat szerszám, kinek csak egyik-egyik végét az kötéseknek bontották ki az takaróját, hogy lássák mi vagyon benne — de csak úgy hevert az földön. Isten becsülheti meg annak az persák ajándékának az szörnyüségét! Volt 40 az kazulokban, az kinek kolcsok-toll volt az fejekben, az mellett szürke daru-toll. Igen-igen csodállatos jóforma becsületes öreg emberek valának, csak hogy szakállos nem volt bennek, mert ők az szakállokat el borotváltatják—némely magyar módon törzsökösön viseli.

Ő magának az követnek is elborotválva vala az szakálla, magának az patyolatjában küs szál szürke daru-toll vala; hanem patyolatját egynéhány helyen tekerték vala által arany lánczczal, az mely arany láncznak mindenik szeme különb-különb drága kövekkel vala megrakva. Egy küsded füstes szabásu fejér lovan ül vala ő maga; rettenetes sokaság vala annak Dmainjában az császár udvarába belöll s kiül annálinkább, hogy irtózott az ember az sokaságtól. Az mely élést neki egy napra adtak—juhot adtak neki 33 juhot—mind az juhot és ehez való egyéb accidentiákat egybe summáltak, egy napra tött az élése: pénz-számot 37 ezer oszporát, főmosatás-

ra 700 oszporát, az mely mfrtot egy summában teszen 570 forintot. Ez volt minden egy-egy napra rendelt élése az kazul követnek. Az neve az követnek: Jadigiar Ali szultán.

Mikó Ferencz uram juta bé ide az portára 5 die july.*) Elég tisztességgel hozám bé; volt 17 csauzunk, de bizony valóban nehezen találtam szállást neki, addig rontották az erdélyi követ uraim az más emberek házait, hogy csak oda igazitottak, az hol elrontották az szállást. Végre nagy nehezen alkalmas szállást találtam vala.

Voltunk először szembe az vezérrel 9 die july. Kedvesen látá Mikó uramat, alkalmas kaftányt adata reája—nekem nem adott.

Az lengyel követ búcsuzék el 20 die july.

Az császárral voltunk szembe 21 die july. Bakos István és Vitéz László felöll énmagam szollék az vezérnek, hogy nagy urfiak, és csak jöttek az hatalmas császár látni, s adassan kaftányt nekik. S mindjárt kaftányt adata nekik és ők is béjövének császár elejibe.

Az Jenő dolga felöll és az végbeli sok panaszok felöll mikor sokat tractáltunk volna az vezérrel: végre ugyancsak az lőn az válasz, hogy ím kiküldtem én Deák Mehmet basát az tömösvári basaságra; nemcsak az Jenő s végekbeli dolgot, hanem az fejemet is rá biztam, és minden oda ki Magyarországbavaló dolgokat. Azért meg is irom az uradnak, te is mond meg: hogy lássák, beszéljenek egymással, és végezzék el minden dolgot jól; ha lehetséges, úgy cselekedjenek, hogy az hatalmas császár szablyáját ne várják Jenő alá. Az régi hóldolt faluk dolgát lássák, és valami állapotban az régi szultán Szulimán után való békességben volt az dolog, most is csak abban legyen — mi is többet nem kivánunk, ők is megelégedjenek az ő határokkal; az adót küldje bé az urad, nem azért, hogy az hatalmas császárnak az ti adótokra szüksége volna, de hogy az kik az uradnak itt a portán gonoszakarói vagynak, hadd dughassuk bé szájokat vélle, az urad hüségével s engedelmességével. Hiszem ha az hatalmas császár pénze kelletik az uradnak, csak lássuk módját, nem fogyatkozik meg az urad az hatalmas császár jóakaratjában. Ezekután volt igen nagy tractánk némü-némü titkos dolgok felöll, kit ide nem szabad megirnom.

*) oldalvást irva: 1619.

Onnat mikor Görcsi Mehmet basához mentünk volna, ő is eképpen sokat altercála. Mondá ezt is, hogy bizony nem az vala az szándék Jenő felöll, de ez egy úttal mégis elforditók; de lássátok jól meg, mit cselekedtek az Jenő dolgából, de bizony nem alusztok addig, valameddig Jenő tü kezetekben leszen.

Mikor ezekután Mikó Ferencz uram búcsuzik vala, monda az vezér Mikó uramnak: Mond meg az uradnak én szómmal, máskor olyan kevély bolond követet ne küldjön az portára, mint Kamuti vala, mert bizony nem használ vélle. Az mejjére tevé az kezét a vezér, s erőssen megesküvék s ezt mondá: hogy Isten engem ugy segéljen, hogy Kamuti itt az portán sem az urának, sem az országának nem szolgált, hanem inkább ártott. Fordula reám*) s monda: **) Mond meg az uradnak, hogy ennek az kapitihájának jóval legyen, mert bizony igaz ember—mind az urának s mind az országának sokat is szolgált itt. Monda arra Mikó Ferencz uram: Nem leszen az én uram háládatlan az ő kegyelme szolgálatjáról. Ismét monda az basa: Ilyen követet küldjen az urad, mint te vagy; mert látom, hogy te is igaz ember vagy az uradnak és az országnak; véled tudok beszélgetni, de Kamutival nem tudok vala beszélleni. Ugyan te hozd bé az adót is.

3 die augusti búcsuzék el Mikó uram az basától, és akkor is kaftányt adata reá, de nekem nem adata—az ageb. Költségében és mutafarakaságában költséget kérék Mikó uramnak, s azt mondá az basa, hogy elvégeztem az tefterdárral, s menj oda s megadja az tefterdár. Oda menék Alaj békkel s igen sokáig ott várakozván, én nem győzém várni az tefterdárt, hanem elmenék az szállásra. Hát egykor Alaj bék hoz egy zacskóba Mikó uramnak 20 ezer oszporát és egy fejér roszsz lovat. Itt az tefterdár czigánysága volt, hogy az mennyi pénzt az vezér rendelt volt Mikó uramnak, nem adta meg az tefterdár, hanem maga roszsz lovát akarta érte adni; de Mikó uram sem vevé el az lovat, hanem arczul***) viszsza küldé az tefterdárra, és oztán az ló is oda vesze s az pénz is.

Ez üdő alatt elölljáróban inditottuk ki postán az urunknak való levelekkel Incze Jánost és Fodort, az Mikó uram szolgáját al-agával az Mehmet basa szolgájával, az kit Gáspár vajdához külde az

*) beszédében. **) Mikó Ferencznek. ***) azonnal.

igéretért. Ettől az al-agától küldtem én is levelet Gáspár vajdának az nekem igért pénz felöll, de félek hogy héjába; az hazug kurvafi agának*) — — — Incze Jánostól küldtem levelet az feleségemnek, küldtem egy vég patyolatot, kit vöttem magyar forinton fl. 9 és 25 pénzen, egy himet az két leánynak előruha aljába valót, melyet vöttem fl. 4 és 50 pénzen, egy lepedő-szélbevaló varrott himet, kit vöttem fl. 2 dr. 25. Bíró uraméknak és az tanácsnak irtam ugyanekkor egy levelet, melyet csináltam az feleségem levelébe.

5 die augusti indula ki Mikó Ferencz uram innen az portáról, kisirtem el Kucsukcsekmeczéig, és ugyan ott háltam vélle az mezőbe. Estve egy pecsenyével és egy nagy veres palaczk borral igen jól laktunk vala, hogy más nap is mind beteges voltam belé. Itt estve jött vala hozzánk az flandriai követ, minthogy az pestis előtt itt Kucsukcsekmeczén lakik vala az tengerparton egy szép kertben. Igen sokáig nagy szeretettel beszéllettünk egymással; ott felfogadtatá véllem, hogy másnap ő vendége leszek ebéden. De igen reggel menék hozzája, hogy még fel sem költ vala; ott felkelvén, vélle beszélgettem, és hogy roszszul valék azelőttvaló estvéli mulatságtól, nem maradék nálla ebéden, hanem viszszamenék Constantinápolyba.

Küldtem Mikó uramtól levelet urunknak, de én ebbe semmi oly dologról nem irtam ő felségének, hanem mindenbe halasztottam csak az Mikó uram követségére. Alia uramnak is irtam, Balassi uramnak is irtam, hogy idején elküldjenek az szállás keresni, mert bizony az erdélyi házhoz szorulnak. Addig rontják az szállásokat, hogy szállást sem adnak nekik immár az városban.

Mikó Ferencz uram itt bennlétében ilyen fortély esék egy rajtunk. Hogy egykor szép móddal udvarral megyünk vala az vezérhez, az Eszki-Szultán mecsetének az végénél; ott egy részeg török — az hol az törökök lőni tanulnak — hát ott íj az kezében, és az íjba fogta az nyilat; ugyan jól távol vagyunk vala, hogy reánk fordula mind nyilastól-íjastól és rútul kezde szidni, hogy: Aha bre gyaur gidi! az ki annyit teszen magyarul, mint: kurva feleségű pogány. Mikor szinte az bolt eleibe jutottunk volna, ott is ugyan nekünk álla az ebtölszakadt s ránk forditotta íját nyilát, s ugyan mégis úgy szid. Megálla Mikó Ferencz uram s kezdé ő is szidni—amaz

*) Itt valami hiányzani látszik.

kétszerte inkább. Én eléggé hivám-vonám Mikó uramat, hogy menjünk el mert részeg, tegyük csak hallatlanná; de soha el nem vonhatám, hanem riasztá az szolgáit, hogy jancsárt keressenek az utszába, kivel megfogassuk és az basának vigyék. Az még az legények oda járának, addig onnat az szomszédságból emberséges törökök jövének közinkbe, az kik minket is igazitnak vala el, hogy részeg az az török s ne veszekedjünk vélle; amazt is az törököt csititják vala, de az török annál dühösöbben húzta az íját-nyilát, hogy meglője Mikó uramat. Mikor így veszekednénk, látók, hogy azt az lator törököt senki nem segiti, és az legények is belékaptak vala az még az jazakcsiát elhozták az több legények; én is megbizván magunkat, szorditám az legényeket, mondék: fogjátok meg az bestye kurvát, vigyük mi magunk az basának. Neki nódulának az legények, amaz lator török megfutamodék, ezek az mi legényink ugyan megfogák és vonni kezdék, hogy mi elvigyük az basához. Azonközben nagy hirtelen annyi gaz török rohana reánk kövekkel hajitólag, hogy elfelejtők, hogy az török rabot az basának vigyük; hanem elővevék elsőben Mikó uramat, az dandárral egy utszára űzőbe szalada, de bezzeg úgy megkövelék az legényeket, hogy rút dolog vala. Én hátra szakadék az sokaság közzé, engem senki nem bánt vala akkor—néztem, hogy az Mikó uram hátán is jó módon lobog vala zöld felsőruha az kövek esésétől. Mikor a sokaság között állanék lovam hátán és engem senki nem bántana: egykor csak azon vőm eszembe magamot, hogy hát az az lator török, az kit mi megfogtunk vala, kivont mezitelen bicsakjával az sokaság között igen jő felém, és mig én is megeszmélém magamat s az lóval megrugaszkodám, addig ott ére az áruló s úgy csapa hozzám az késsel az lóháton, hogy az veres mentémbe két helyen is általmene az bicsak, sőt az dolmányomon is szinte az faramba. Isten úgy akarta, hogy én lóháton voltam, az nyereg hátuljában tartózott meg az bicsak, mert elmetszett volna. Én egy utszára szaladék, Mátyás deák véllem vala és azt fogá elő, és úgy hiszem hogy megis ölte volna, de hát az Isten úgy adá, hogy szinte szembe hozzák az legények két jazakcsiát: azok hogy láták, megkapák az kurvát, én eléggé mondám, hogy megfogják mert lator, mert ím az basához megyünk s követek vagyunk; tarták egy kevésség s meg elbocsáták. De mi is bizony csak alig szaladánk az constantinápolyi vitézség mel-

lett. Azután soha üdőnk nem lőn hozzája, hogy csak megpanaszoljuk is az basának, hanem szégyenletünkbe egy néhány napig csak arra az útra sem jártunk, maga az volt volna igaz útunk az basa kapujára.

7 die augusti juta bé Osztroi István uram, és itt hamar expediálván, bocsátottam el ismét viszsza.

13 die augusti küldöttem tölle urunknak levelet, melyet tam brevitatis, quam secreti causa, ide meg nem irhattam. Irtam ugyan Osztroi uramtól Bethlen István és cancellarius uraméknak, kiváltképpen arról, hogy nagy severe irtak vala, hogy nem jól cselekedtem, hogy Deák Mehmet basát promoveáltam az tömösvári basaságra, kire elegedendő választ töttem ő nagyságoknak.

Hogy Osztroi István urammal megbeszéllők az basának az követséget, mondám az követség végében: Azt hallom nagyságos uram, hogy Karakás Mehmet basa igen haragszik Deák Mehmet basára; jó volna nagyságodnak irni Karakásnak, hogy ülne le, ne inditana valami háboruságot Deák Mehmet basával, mert ilyen nagy dologban nem jó ha valami zürzavar leszen közöttök. Monda nagy contempte az basa: Jabana zula Karakas, az az: hijába szoll Karakás. Mikor az basa az tihája által mondotta meg az Osztroi uramnak való választ is, az többi között mondá azt is az tihája, hogy megirja az basa Karakásnak, hogy veszteg üljön és mindenben hallgasson az uraddal való dologból Deák Mehmet basától.

14 die augusti estve kezdének az rettenetes esők, égszakadások, az ki harmadnapig tarta; ez harmadnap alatt éjjel-nappal szünetlen rettenetes iszonyu menydörgés, villámlás volt, kitől az ember elrémült, eliszonyodott; mely szörnyü iszonyu szélvészt, rettenetes esőt égszakadást Constantinápolyba mostani élő ember senki nincs az ki tudna emliteni: az nagy erős kőpádimentum-utszákat úgy elmosta, szaggatta az rettenetes víz, hogy magam az szakadásokban sok helyt torkig is belé állhattam volna, hogy egynéhány napig az még az utszákat meg nem tölték, lovan nem mindenütt járhatott az ember az utszákon; az Eszki-Szultán Mehmet mecsetjének az egyik tornyát is ekkor üté meg az menykő, az ki négy embert ölt meg az mecsetben; az nagy szörnyü viz miatt sok házak leromlottak, kiben az házak sok embert odaöltek—kiváltképpen Kozon basán igen sok kárt tött, sok házat lerontott, az az hogy kit az

utszákon az árviz ragadott el, iszapba ölte, vesztette, kit az leromlott házak öltek meg. Az mint feltalálhatták, az harmadnap alatt ez az nagy esőviz többet ölt meg ezer embernél.

Ugyanekkor szakada le az erdélyi háznak az nyári ház felöll való oldala az utszáról és az konyhának az fele is, hogy az utsza felöll való leszakadott fal miatt az szomszédság el nem járhatott; és nem volt pénzem kivel megcsináltathassam, minthogy urunk ő felsége igaz hogy Kamuti követtől is küldött vala 250 fl. az ház csinálására, de ő abba sem nekem nem ada, sem maga nem csináltata vélle házat; még egykor hogy kértem vala az pénzt, hogy az házat csináljuk vélle, azt mondá: hogy ő azt nem adja, nem akarja hogy ellopjam;meg(int) azután Tóth Mihály uramtól is küldött volt 100 forintot, ő sem ada egy pénzt is; Mikó Ferencz uramtól is küldött volt 100 fl. ő kegyelme sem ada. Urunk ő felsége irta volt két levelébe is, hogy minthogy az zsidó doctor el nem ment, vegyem meg rajta az mely 100 fl. Kamuti uram neki adott volt — ezért az pénzért meg kellett fogatnom az roszsz czigány kurvafia gubás Jakab doctort. De ezalatt hogy csak az sem vala, mivel elkezdjem az házat, igen szép kaftányomat kelle elvesztegetnem csak 160 oszporán, és azzal kellett az házat csináltatnom; kire az mit költöttem, regestrumomba megirtam.

Költöttem arra az egy darab falra magam saját pénzemet 2600 oszporát. Azután, hogy az zsidó doctorral sokat kelle perlődnem, az zsidó doctor perire is költöttem mind azzal, az mit az conjuratoroknak fizettem, 600 oszporát. Ezért az adósságért meg kellett fognom Jakab doctort, és közel egy hónapig tartottam lánczon; de ugyan nem veheték soha többet rajta, hanem ezt az magam pénzemet nagy sok nyomorgatásával vettem meg rajta—az az három ezer kétszáz oszporát — s úgy bocsátottam el.

Acta.

17 die july másodszor szembe lévén az vezérrel, tractáltuk az végbeli dolgokat és az Jenő dolgát; kireváló conclusiot teljességgel hagytam én Mikó Ferencz uramra. Azok, Istennek legyen hálá, mind türhető állapotban maradtak.

21 die volt audientiánk az császárral, elég becsülettel, ki nem mindenkor volt szokás; mert az két ifju legényt Bakos és Vitéz u-

ramékat bé kérém az basától az császár eleibe. Az első tractának idején az basa betegsége miatt az derék dologról nem beszélhettünk vala semmit, mert csak az két dolog is eltartott vala két egész óráig. Hanem újabban arról való audientiának napot praefigált vala ad diem 23 july divánból hazajövetele után.

Ez nap Mikó Ferencz urammal előmenvén és ott várván, hogy az divánból kijőjön az vezér: mikor megjött volna, csak kevés vártatva egy kapucsi basát külde ki hozzánk s izene, hogy ne várakozzunk ma bátor, mert igen roszszul vagyon s nem beszélhet, hanem holnap reggel menjünk s akkor beszéll véllünk minden dologról.

A még ott ülünk, addig hozának hírt Mikó Ferencz uramnak az pej ló felöll, melynek látni menénk, és hogy azt meglátók, Mikó Ferencz uramnak kelleték maradni az ló árulására; engem külde el Mehmet basa uramhoz, hogy kérjem, hogy jó reggel jőjön elő az basa kapujára. Ekkor hogy mentem volna Mehmet basa uramhoz és ott szóra fogtam volna Mehmet basát, mondám neki: Minthogy Görcsi uram s nagyságod is érti immár az én uram kivánságát az titkos dologról, én elhittem, hogy eddig az fővezér is érti azt; azért mondék—ha Istent szereti nagyságod, mit vehet eszébe akaratjokból—leszen-é ahoz az dologhoz akaratjok vagy nem? Monda erre Mehmet basa: Bizony nem tudom, mert igen forgatják azt, hogy hogy lehessen az őtöllök, ha most is immár újolag megconfirmálták az frigyet Ferdinandussal? Mind Isten előtt s mind ez világ előtt szidalmas gyalázat lenne az nekik, ha ők az frigyet felbontanák. Ezt beszélli az két vezér. Hogy immár kezembe vala az Gáspár vajda uram levele, kit felségednek ím in specie küldtem, kinek commentariussáról azelőttvaló későbbi levelembe irtam volt csak particulariter; derék tractálását penig—mint volt—annak főképpen Görcsi Mehmet basa urammal, arról viva voce Mikó Ferencz urammal eleget conferáltam — ahoz az levélhez és azelőttvaló tractához képest mondám Mehmet basa uramnak ugyan az végre, hogy data occasione ugyan intimálja ezt az vezéreknek mind magától is; mondám neki: vagy titkoljuk vagy nem titkoljuk, de az magyar nemzet régen végére ment ennek, hogy az német nemzet eladta s elárulta az kevés magyar nemzetet, hogy hamar üdőn módot keresvén benne, elkezdje az hajduságon és azt elfogyatván, pusztitván, kergetvén, az többit

is elfogyassa és így álljon boszszut az Bocskai feltámadásáért. Azért éntöllem higyje azt nagyságod s ő nagyságok is: hogy ha az én uramnak mostani kivánságára az hatalmas császár és fényes porta nem néz is, de most alkalmatosságok levén hozzája az csehek zürzavara miatt, soha fejekre nem várják, hanem bizony eleit veszik, és csak magától is feltámad az magyar nemzet, és ha lehet ő veszi eleit az reá következendő veszedelemnek valamint jár s valahogy jár, meglátja nagyságod — ezt bátorsággal én szómmal mondja nagyságod az vezéreknek. Monda arra: hogy mernék azt ők megpróbálni, kihez vetnék az hátokat? Mert magoktól bizony semmik s csak markokba szakad. Mondám arra: szinte itt kell ám az idejénvaló gondviselés. Im ezt látja az én uram, és azért kinálja meg alkalmatossággel az fényes portát; hogyha az fényes porta nem veszi ezt az alkalmatosságot, az magyar nemzet valaki leszen de bizony fejedelmet keres ehez az dologhoz s véghez is viszi ebben az esztendőben. Azért most lássa meg ő nagyságok igen-igen jól: ha jobb-é olyan igaz királyát—mint az én uram—az hatalmas császárnak és muzulmán nemzetnek előbocsátani és hozzá segiteni ebben az dologban, vagy más idegennek engedni, az ki mindjárt csak olyan ellensége legyen az muzulmán nemzetnek mint az német? Jól meglássák most az idején.

Monda erre nekem: Mit mondanál hát te ehez, hogymint nem bántódhatnék meg az hatalmas császár hüti és frigye is, melyet immár újolag megerősitett Ferdinandussal, és hogy ebben is előmehetnénk? (Én kegyelmes uram vagy jól esett vagy roszszul, de én erre ezt mondottam.) Mondok: talám ezt ő nagysága az fővezér sem érti annyira, nagyságod jobban tudhatná ha akarna vagy eszedbe jutna. Tudjátok-é azt, hogy noha német császár vagyon az frigybe békötve s megnevezve, de az az frigykötés nem Németországról, sem német nemzetről vala kötve, hanem csak annyira az mennyire az német, magyar király, és Magyarországra nézve vagyon az az frigykötés; kinek sok jelei vagynak, de az többi között csak ez is nagy jele: hogy mikor az német követ béjő, nem úgy jő mint német köntösének is öltözetivel, hanem úgy mint magyar öltözetbe. Azért, hogy ő magyarokért jár ide követségbe és az magyarokat adja el az követség alatt: illik-é az magyarnak ezt elhallgatni? El sem hallgatja, meglátja nagyságod. Másik az: minthogy immár

igaz, hogy az magyaroké az frigy, nem az németeké, ha az magyar azt az frigyet az német fejedelemség alatt úgy nem akarja megtartani, hogy kötheti az hatalmas császár az magyarokra erővel azt az frigytartást nyilvánvaló ellenségekkel? Igy mind az muzulmán nemzetnek jó módja s igazsága vagyon ebbe: ha az, az kié az frigy, kivánja az hatalmas császár segitségét s ótalmát, az kire való fejedelemségbe most ez világon senkinek jobb módja nincs, mint az én uramnak. Most jól meglássa ő nagyságok. Az több okokat nám montuk s megmondjuk. Monda erre: igen az szivemre tevéd az kezedet! Erről mi nem gondolkodtunk. Ezt én újabban eleikbe adom az basáknak, muftinak s hocsának igen titkon; mert énnekem ezt immár eddig mind az két vezér, mufti, hocsa ezt adták vala elömbe, hogy én elmenjek tömösvári tisztembe, és ott valahol szembelévén az erdélyi fejedelemmel, minden dolognak jól végére menjek, egyetértsek az erdélyi fejedelemmel, és még Jenő miatt is az megkötött frigynek felbontására innét semmiképpen okot ne adjunk; mindenben onnét kell okot várni hogy adjanak—ha miben módunk vagyon—az erdélyi fejedelemmel, el se múlassuk, ne is hirtelenkedjünk. Azért ezt én értvén, eleiben adom ismét újolag csak magamtól is; meglátom, mit szollnak felölle. Immár én nem késem, hanem Tömösvárra elmegyek és ha kedve leszen az uradnak hozzája, felmegyek én hozzája Dévára és minden dolgokról beszéllek vélle. Ha Isten adja, megjövendöltem én azt az uradnak, hogy ha ketten mü egymásnak igazak leszünk s egyetértünk, én teszem meg—úgy-monda — magyarországi királyá.

Mondám arra: hogy nagyságos uram, az is mind jó, de félek én, hogy igen késő leszen az, ha még nagyságod Tömösvárra megyen s onnan készül felmenni Dévára. Az üdő most is eltölt; meglátja nagyságod, hogy az magyarok nem hagyják az alkalmatosságot, kiben ha az én uram módot talál, bizony hátra sem marad — vagy érd Erdélyben vagy nem. Monda arra: jah, hogy lehetne hát az különben? Mert még én erre az szóra innét Erdélyre nem megyek általánfogva, hogy annak olyan nagy czégére legyen. Mondám arra: Ugyanis nem illik nagyságodnak innét igyenesen Erdélyre menni, hanem én így gondolkodom felölle—ha az én uram is javalja—hogy nagyságod Vidinnél kelne által az Dunán, és mintha allabb úton menne Tömösvárra, az Kaladna havasán menne által, és

ott az Vaskapun csak hirlétig rándulna bé, oda közel vagy Hunyadra, vagy ott egy helyen megtalálná nagyságod az uramat. Addig tudom én, hogy az uramnak is bővebb értelme lenne felölle, mint vagyon oda fel az dolog. Egy nap eleget tanácskozhattok. Valami leszen s valami nem, de megválik akkor. Igy csak jól eszekbe sem vennék, hol jár az uram is és nagyságod is. Ennek igen örüle az tractának. Eddig ebbe volt a nap.

Serenissime Princeps et Dne mihi naturaliter clementissime etc.

Az szent seregeknek Istene felségedet sok bódogságos áldásival tegye bódoggá, és ez mostani elötte álló bódog szerencséjét vigye elő az ő szent nevének dicséretire, szegény hazánknak épületire.

Noha kegyelmes uram felségednek ilyen böcsületes követe mint Mikó Ferencz uram itt benn lévén, talám ugyan nem is volna illendő, hogy én is felségednek irkálásommal fejét fájlalnám: mindazáltal hogy felségednek én is valami rövideden ne irnék, nem tűrhetem; kiváltképpen előttem viselvén felségednek nekemvaló kegyelmes bő irását. Az mi azért az publicumot nézi: az felöll csak ezelött felségednek Bonyhai András által úgy vagyon hogy kétképpen irtam volt: levelemnek derekába csak ambigue, Postscriptába világosabban. Az mely Postscriptában való irásomnak scopusa az miben akkor volt, most is — legyen áldott az szent Istennek neve — abban vagyon. Kinek állapotjáról az Úr Isten Mikó Ferencz uramot haza vivén, minden dologról felségedet bővebben tudósithatja. Az mi penig az több derék nagy secretumokat nézi: abban is kegyelmes uram Istennek szent segitsége véllünk lévén, semmi hátra nem maradott. Elegedendő üdeje lévén ő kegyelmének Mikó Ferencz uramnak hozzája, mindennémű részről ő kegyelme bőségesen tractált az vezérekkel, kiről való resolutio kegyelmes uram minthogy sem Mikó uram, sem én pappirosamra való megirni: ahoz hozzája sem fogok; immár az dolog annyira vagyon Istennek kegyelméből, hogy ezen három vagy ad summum négy nap alatt Mikó uram megindulván—sietséggel kelletik mennie felségedhez ő kegyelmének—felségedet mindenekről bőségesen tudósitja. Közelb s szükségesb dolga felségednek mindezeknél a felséged elött ilyen dolog: Minthogy az mi derék conclusionak kelletik lenni, Mehmet basa uramnak fidei et industriae sunt commissa, az dolognak hamarébb voltáért ő nagysága arra is kész vala, hogy igyenesen Havasalföldére megyen va-

la felségeddel való tractatusért, ott hasznot is remélvén; de minékünk Mikó urammal az nem tetszék sok okokból, kiváltképpen hogy annak híre üdő előtt ne terjedjen, kinek Mehmet basa uram is örömest cedált. Hanem vagyon ilyen conclusionk ő nagyságával, hogy az mint feljül is irtam, Istennek kegyelméből ezen három vagy négy nap alatt ő nagysága innét megindulván, az fejérvári derék útra menjen, és Mikó Ferencz uram innét az Által-úton menjen. Ha felségednek ehez kedve vagyon, ezen levelünk megérkezvén, azzal semmit felséged ne késsék, hanem egy böcsülletes postáját az Átalon felséged bocsássa Nisre, és ott értésére adja felséged Mehmet basa uramnak: hova s micsoda helyre térjen, az hol felségeddel előbb szembe lehessen. Ő nagysága kivánja vala azt is, hogy Tömösvárra bészállván, onnat jöne fel Dévára, vagy hova felséged alkalmatosb helyet mutatna az felségeddel való tractára; de mü Mikó urammal azt nem javallottuk, azért, hogy talám az az felséged előtt álló dologban késedelmet szerezne; hanem mü így discuráltunk Mehmet basa urammal: hogy az dolognak hamarább voltáért ő nagysága ne menjen addig Tömösvárra, hanem az feljül megirt mód szerént ő nagysága kitérvén útából, térjen Káránsebes felé ha felséged idején értésére adja, és felséged is vagy Hunyadra, vagy annál is közelebb ott Haczak táján lévén, egymással szembe legyen, és Istennek kegyelméből egymással conferálván, ha miben az Úr Isten módot mutat, láthasson dolgához.

Ezenkivül általunk felségedet obtestálja, hogy felséged senki szavára semmibe meg ne induljon, az valameddig ő nagyságával az dologról nem tractál, hanem csak interim is az oda ki való dolgokról felséged igen sollicitus legyen s bizonyos értelme legyen minden dologról; mondja azt is, hogy felséged emlékezzék meg rolla, Lippa alatt lóháton lévén mind felséged s mind ő nagysága, mit beszéllett felségednek—Istennek szent kegyelméből nagy reménysége vagyon abban, hogy ő nagysága véghez is viszi azt. Immár kegyelmes uram az az felséged bölcs arbitriumába vagyon; de felséged az üdőig legyen igen csendesen, semmit ne inditson, ez dolog sem késik, alkalmatos üdőre minden dolog jobbá leszen.

Az mi az egyéb követségeket nézi: áldott az mi kegyelmes szent Istenünknek szent neve, az ki felséged szívét s tanácsát erre az extraordinaria !egatiora s kevés ajándékra inditotta s vitte volt,

de mindezekfelett az demissa legatiora és oratiora; kinek micsoda effectussa lött, énnekem azt itt irnom nem szükség: ő kegyelme Mikó Ferencz uram maga szájából az vezéreknek eleget hallott, mind azelőttvaló követnek állapotjáról s mind az én méltatlan szolgálatom felöll — ő kegyelme tudom viva voce mindeneket referál felségednek.

Felséged kegyelmesen megbocsássa, hogy Bonyhai Andrástól az türkezeket meg nem küldhettem. Immár akkor régen kész volt, de bizony elfelejtettem. Ebben pedig micsoda sollicitudom volt, hogy felségednek kedve szerént vásárolhassak, ő kegyelme Markó vajda uram is bizonyságom; mert még itt benn lévén ő kegyelme is, elvittem véllem s úgy kerestük, de én ezeknél illendőbbeket nem találtam. Irtam volt felségednek, hogy Halepről várunk egy áros embert, ki azfélét hoz, az is azközben megjuta, és az mit hozott onnat, ím külön felséged meglátja: 20 vagyon külön, attól vöttem — ez volt mind az színe. Ez 57 türkez egygyel-mással, kegyelmes uram, egészen reáment az 100 fl.

Még is felségednek alázatosan könyörgök, felséged kegyelmességéből immár mentsen meg ebből az purgatoriumból, kit felségednek alázatosan életem fogytáig megszolgálok.

In reliquis eandem Serenitatem ad vota quam diutissime felicissimeque vivere et valere desidero.

Datum apud fulgidam Portam ottomannicam, ultima die july Anno Domini 1619.

Ejusdem Serenitatis Vestrae

humilis et fidelis servitor
Thomas Borsos m.p.

Post S. Eközbe hozák kegyelmes uram, Gáspár vajda uramnak egy levelét, melyet nem tagadom, hogy én félig sem érték. Az első részét tudom, hogy néz arra, az miképpen elmenetelibe igen kért vala, hogy kapitiháját egy roszsz görögöt instruáljak; ki hogy most is roszsz ember, arról irtam volt Gáspár vajda uramnak és arra felelt meg. Az másik része igen rövid, de az csak igéretbe-forma, de azért ő nagysága még eddig egy pénz-erőt is nem praestált, nincs is reménységem &. De az levélnek az dereka mire nézzen: azt én eléggé nem értem. Én, kegyelmes uram, azfélébe procedálni nem

is akarok felséged instructioja nélkül; noha mikor derék tractám volt nem csak egyszer Görcsi Mehmet basa urammal, főképpen magam adtam okot arra Jenőre nézve, hogy ha valami contemptust hozhatnék az hajdukra; de egy summába mondva, ezektől contemptusokat nem tapasztalhattam. In contrarium, a német uraimat is exploráltam, de ott azt láttam egy szóval mondva: hogy egy órába felforditanák őket—az mint itt a palánkoknak destructiojáról ir Gáspár vajda uram. Az mint penig legkésőbbi levelemben irtam volt felségednek: az Gáspár vajda uram és Startzer uram tillos szavakat —hanemha az volna commentariussa ez levélnek— én felségednek küldtem azért, mintha nálla fundamentumul láttatnék ez a levél az felséged mostani intentumának. Ez is a felséged bölcs itéleti. *)

Ezt az levelet küldtem el Bonyhai Andrástól, 29 die augusti.

Serenissime Princeps et Domine &. Sequitur salutatio.

Kegyelmes uram! Az felséged kegyelmességéből Mikó Ferencz uramnak irott levelet Bonyhai András hozá meg die 25 augusti, úgy vagyon, hogy mint 8 óra tájban reggel, mikor magam az divánba voltam. Dél után megjővén és az szállásomon találván Bonyhait, látván az felséged kegyelmes irását, hogy reám is néz az levélnek látása és gondviselése: felszakasztottam és azon nap estig igen diligenter megolvasván repetáltam, az elmémnek labilis voltáért memoriálében articulatim excerpáltam; melyet propter brevitatem scripturae ím in specie levelembe includálván, felségednek küldtem, nem úgy, hogy ezeket ilyen breviter proponáltam volna, hanem igen copiose minden circumstantiájával. Felségednek igazán irom, hogy tovább tartott erről való tractánk két egész óránál. Úgy tetszik, hogy semmi pont hátra nem maradott benne, az kit valóban meg nem rumináltunk, kikről való resolutionkat hogy talám bő beszéddel kelletik felségednek megirnom, felséged kegyelmesen megbocsássa.

---

*) E levél végén ím e czímzés állott: Serenissimo Principi et Dno Gabrieli, Dei gratia Transylvaniae Principi, partium Regni Hungariae Dno et Siculorum Comiti etc Dno et Principi mihi naturaliter Clementissimo: kissé hátrább pedig ily jegyzés: NB. Ezt az Mikó Ferencz uram itt benlétiben akarom vala Incze Jánostól elküldeni; de nem tetszék Mikó Ferencz uramnak és mást irtam igen röviden.

Minekelőtte penig ezeket csak proponálni kezdtem volna, legelőször is maga az vezér referála— így monda: Ez néhány nap nem mondtam neked, mely nagy titkos erőss levelet irt nekem Halill effendi Landor-Fejérvárról, kiben irja azt, hogy nem tudhatják soha mire vélni—mert igen titkosan jár az dolog—de igen szorgalmatosan járnak az magyarországiak Erdélybe és az erdélyiek Magyarországba, kire igen kivántatnék az portától is az vigyázás. Én — úgymond az basa — minthogy az urad előtt álló dolgot immár értettem, választ irtam Halill effendinek, hogy azon semmit ne búsuljon; mert hogy annyi sok panasz jött az elmult napokban az sok latrok felöll, most azon járnak egymáshoz, hogy mind az erdélyi párton és az német párton azféle latrokat keressenek fel és abba munkálkodnak. Én ezt igen megköszöném az basának, hogy ő nagysága ilyen titkosan és bölcsen viselte magát az Halill effendinek való választételben.

Noha kegyelmes uram, felséged kegyelmes irása nem annyira comprehendálta, de az ittvaló állapothoz képest az felséged méltóságos nevével az vezérnek ő nagyságának először felségedhez eddigvaló jóakaratját és az vindictának leszállatását böcsületesen megköszöntem, az felséged jövendő hűségét ajánlottam. Kire csak röviden monda, hogy ezután is azon jóakaratomat várja az urad, csak viselje jól magát az hatalmas császár portájához. Nem tagadom, kegyelmes uram, magam személyembe is sok szóval köszönöm ő nagyságának, csak reám nézve is: hogy ő nagysága az én szegény fejemet, lelkemet is megszabaditotta abból az nagy rettegésből. Mondám ő nagyságának — mondok — én igazán mondom, hogy én immár régen elszántam vala magamban, hogy én örök búdosásra Miszirbe menjek, ha nagyságod az kemény fenyegetéseket csak valami részből is az én kegyelmes uramon s országán megteljesiti vala az én ittvaló kapitihaságomban; soha én az én hazámba nem mertem volna menni, mert még az fogakkal is megszaggattak volna az emberek — azt nekem tulajdonitván, hogy én vagyok az oka annak az romlásnak — kit igen felette köszönék neki magamtól is.

Ezen sokat neveto az vezér s mondá, hogy: ugyan megijedtél vala? Mondám: bizony kegyelmes uram megijedtem vala. S monda, hogy csak úgy gondolkodjatok a felöll, hogy az uradnak hüségét

most is megtekintő az fényes porta s elhalasztotta; de meglássa az uratok, kit küld követségbe ide, mert meglátják vala, ha lett vala szablyája Erdélynek? Én ismét igen köszönöm ő nagyságának. Egyebet is beszélle, de arról felséged eddig is eleget értett s most is Mikó uramtól is.

Ezek után referálám az új híreket ő nagyságának, az melyen igen örüle. Monda azután: Immár elérkezett az német követ újolag— vagyon-é híretekkel? Mondám, hogy vagyon nagyságos uram. Monda, hogy: értétek mivel jöttek azok? Mondám, hogy nagyságod megemlékezik rolla, hogy azelőtt való posta ittlétében is az uram leveléből emlékeztem vala én nagyságodnak, hogy jő egy magyar főember, de az uram kérte nagyságodat, hogy nagyságod én véllem beszéljen azok felöll s megérti nagyságod annak is állapotját. Azért az én uram nekem azt irta, hogy ezt mondjam meg nagyságodnak: hogy az az magyar az miért jött, kételen és nem jóakaratjából jött; azért küldött egy németet vélle, hogy egyebet ne mondhasson nagyságod előtt, hanem az mit mondatnak vélle. De nem igaz követségben járnak — meglátja nagyságod. Hanem azon kéri nagyságodat az én uram, hogy nagyságod azt az magyart küldje Erdélyen által, ha nem akarna menni is az maga magyar atyafiai közzébe — nagyságod sokat használ vélle. Erre csak azt mondá: megértém, meglátom mit kell cselekedni. Itt lészsz te s értésedre adom én neked, micsoda leszen az követség.

Az mint felséged látja memorialemba való consignatiomat, azokat én articulatim igen bőségesen eleiben adtam ő nagyságának, az melyet rendszerint igen csendesen mind elhallgatott. Mikor ő nagysága mind elhallgatta volna, így kezdé el az discursust: Ezt én mind eléggé megértettem még Mikó Ferencztől, mert ezek is ugyan mind azok, az mit ő vélle beszéllettünk; az kiröl nám immár két úttal is elég választ töttem, s azzal bocsátottam el mind Mehmet basát s mind Mikó Ferenczet az uradhoz, hogy az Istenért igen jól meglássák, ha miben igaz mód leszen, lássanak hozzá, de frigyszegésre okot ne adjanak; mert az Isten meg nem áldja munkájokat, holott Ferdinandussal való frigyét immár az hatalmas császár erőss hittel megerősitette. És valameddig Ferdinandus az ő királyságában benne leszen, hogy őtet abból ki nem rekesztik, de nekünk addig semmi módunk nincs, hogy ő vélle frigyet bontsunk, innét ő ellene

segitséget adjunk — ő melléje sem adunk, ha csak egy embert kérne is, mert az frigylevélben nincs, hogy mü neki segitséggel tartozunk; ugyan nem is adunk, abban bizonyosok legyetek akármint kérne is. Én Mehmet basát oly tanusággal bocsátottam minden felöll, hogy csak legyen jó módja az uradnak dolgában, semmiben az urad meg nem fogyatkozik. Monda ezekután az basa nekem: Tölled egy kérdést kérdek, erre felelj meg nekem. Az kérdés ez penig.

Az miképpen az csehek feltámadtak az urokra úgy mint királyokra s vélle harczolnak, mikor az tü törvényitek szerént Ferdinandus törvényben állana az csehekkel, ennek az támadásnak az okát törvény szerént melyik nyerné meg: Ferdinandus-é avagy az csehek? Melyiknek vagyon igazb oka az hadakozásra? Lelkedre kérlek, hogy ezt te énnekem mond meg. Mint ilyen gravis questiora és ilyen hirtelen, az mint tudtam, kegyelmes uram, én ilyen választ töttem — jól esett-é vagy nem, az felséged bölcs itéleti. Ha Ferdinandus király tétetne pápásokkal törvényt, ő nyerné meg; de ha az csehek más valláson valókkal tétetnének törvényt, az csehek nyernék meg—mert igazabb ügyök vagyon az cseheknek ez dologban, melyet hogy nagyságod jobban és fundamentumából megérthessen, ez az dolog ebben áll: Hogy az egész keresztyén világon valamikor az mely országban királyt, fejedelmet választanak, erőssen megesketik — minthogy immár az keresztyénségben sok hüt szállott különb-különb felé, de arra vagyon legelső gondjok is az ország véneinek az fejedelem választásában— hogy arra esketik egyikre meg: hogy azt az országot addig való szabados hütében megtartja, senkit hütében, vallásában meg nem háborgat; ha penig megháboritja az ilyen országot szabados hütében, vallásában — ez az értelme az keresztyén országnak ez dolog felöll — hogy szabadon s igazán reá támadhat urára, fejedelmére és kardat vonhat ellene, mert ő szegte meg az esküvést. És ez ilyen királyt törvénytelennek tartják. Azért az csehek így jártak mind Mathias császárral s Ferdinandussal is, s ezért támadtak fel királyokra, hogy szüntelen bántotta meg őket, sőt egynéhány szentegyházat is elrontottak. Immár nagyságod megitélheti ehezképest, ha vagyon-é igaz okok az cseheknek az fejedelmekre való feltámadásra. De hogy nagyságod ezt bővebben megértse: Ferdinandus az több pápás fejedelmekkel szintén azont végezte titkon az magyarok

felöll is, az mely titokvégzésnek az levele az magybrok kezében vagyon immár régen; és ezt értvén az magyarok, valakik nem pápisták—de akarnak magokra jó idején gondot viselni és az csehekkel egyetérteni, hogy ennek vegyék elejét. És minthogy az csehekkel egyaránt vagyon dolgok, együtt is fogják ezt az dolgot; meg is higyje nagyságod, hogy együtt fogják s nem várják fejekre az pápistás kardját — ez az válasz az nagyságod kérdésére. Monda arra, hogy igen akarom, hogy ezt értem. Én is mondám ő nagyságának, hogy nagyságod ne neheztelјen, én is egy kérdést kérdek nagyságodtól, tegyen nagyságod nekem arra választ. Monda arra: Örömest meghallom s örömest választ teszek. Ez az kérdés: Mint érti nagyságod azt az mondást: hogy az hatalmas császárnak Ferdinandussal vagyon frigye, és az meddig Ferdinandus él, vagy országából ki nem űzik, mindaddig meg akarja tartani az hatalmas császár vélle való frigyét? Minthogy nagyságod immár az én számból is érti, hogy az csehek méltán támadtak fel Ferdinandus királyra: ha Magyarország is az én uramat béveszi és feltámad az király ellen, mégis-mégis nagyságod ugyan Ferdinandus személyére néz-é inkább az frigykötésben, hogynem Magyarországra és Csehországra? Monda arra az basa: az Ferdinandus személyére nézek, mert ő vélle vagyon az hatalmas császárnak erőss kötött frigye. Mondám erre: Én az Istenért kérem nagyságodat, ne neheztelje, igen jól reá vigyázzon az én szómra, hadd tégyek választ erre. Örömest elhallgatom (monda). Igen sok bő szóval rakám ezt eleibe, mondám: Ezt gondolja nagyságod igen jól meg: mikor az fejedelmek egymással frigyet kötnek, mi végre kötnek? csak személyekre nézve-é, vagy országokra nézve? Soha azt senki nem mondhatja, hogy egy fejedelem is maga személyére köt frigyet más fejedelemmel, hanem országára nézve. Ha penig az ilyen fejedelmet az maga országa veti el, és reá támad törvénytelenségért s más fejedelmet viszen reá, az kivel az ő hütit, szabadságát akarja helyre állatni, és azon frigyben, az melyben az ország volt, meg akar maradni: melyikre kell nézni az más frigyes fejedelemnek? Az egy megvetett királynak személyére-é, vagy az országra? Megbocsássa nagyságod, de nem az egy király személyére kell nézni, hanem az országra, és az országgal kell igazán megtartatni az frigyet, nem az egy embernek személyével. Szinte így vagyon az Ferdinandus király dolga. Az ő

törvénytelenségéért Csehország több országival együtt reá támadott, Magyarország is azt cselekedi, az frigyet az hatalmas császárral meg akarja tartatni — hát hogy lehet az, hogy nagyságod egy személyre nézzen az frigynek megtartásában, nem egynéhány országra? Soha sem Mathias császár, sem Ferdinandus király meg sem gondolták azt, hogy magok személyekben frigyet kössenek az hatalmas császárral, hanem az országokra nézve. Ha valamely királynak országa nincs, hogy tarthat úgy mint király frigyet más hatalmas fejedelemmel? Én az Istenért kérem nagyságodat, nagyságod ezt igen jól meggondolja — most az ideje. Az mely országok az hatalmas császárral frigyesek voltak, azok jobban meg akarván erősiteni az hatalmas császárral való frigyet, nagyságod el ne taszitsa az hatalmas császártól, mert ezek általán fogva azon általmennek, valamit ád az Úr Isten. Így azért az nagyságod itéletire és az hatalmas császár portáján lévő bölcs emberek itéletire támasztom én ezt: hogy mihelyt Magyarország is az csehekkel ha felkél és Ferdinandusra támad az törvénytelenségért, nem tartozik az hatalmas császár sem nagyságod oly végét várni ennek az hadnak, hogy vagy jobban kiverik Ferdinandust országából, birodalmából, (holott most sem Magyarországba lakik Ferdinandus) vagy valami tökélletes vége legyen ez mostani nagy indulatnak; hanem addig kell az hatalmas császárnak megsegiteni Magyarországot, ha kivántatik. Mikor ezeket tolmácsolá Szőlfikár, magától találá ezt fel az tolmácslásban, de én szómmal mondá meg az vezérnek itt az portán az szultán Musztafa példáját: hogy a míg országát birta, addig szultán Musztafa kötött frigyben volt minden frigyes országokkal; de mihelyt országa őtet letötte, kinek vagyon gondja s frigye szultán Musztafával? Senkinek. S ki tekint csak reá is szultán Musztafára? Senki.

Mikor ezeket tolmácsolá Szőlfikár, az vezér ugyan az szájára tevé az kezét, és felette igen attente de már mind elhallgatá és alkalmas ideig gondolkodván felőlle, monda: Nem tagadom, mert az dolog az én fejembe nem jött volt. Én azfelől másképpen gondolkodám, de igen akarom s kedvesen veszem tölled, hogy ezt énnekem értésemre adád. Semmit az te szód ellen nem szollhatok, mind úgy vagynak; az mai naptól fogva különben viselem magamat én is hozzájok és ez dologhoz. Ehezképest az urad semmit ne tartózzék, csak legyen Magyarországban jó fundamentuma, lássan dolgához—

az segitségben meg nem fogyatkozik. De még is én is mondok neked egyet ilyen nagy dologban, az mint immár értem az dolgot: Mi dolog légyen az, hogy az uradnak követeivel csak egy ember sem jött sem Magyarországból, sem Csehországból egy postájok is ide az hatalmas császár portájára, hogy itt ezekről — bátor igen titkon lött volna — még is hírt adott volna az hatalmas császárnak? Mert Bocskai nem fejedelem vala, mint az urad, hanem csak egy úr vala, de ő így cselekszik vala; sőt osztán még maga is eljöve és az hatalmas császár koronáját elvevé — az soha portán sem volt, de az urad sokszor volt az hatalmas császár portáján, és ezt inkább meg kellett volna tanulni. Erre ilyen választ töttem: Azt nagyságod jól tudja, hogy az én uram ezt nem régen kezdette, hanem ihon csak három négy hét alatt—azt is igen nagy titkon, erőss hit alatt; addig az én uram tovább ebben nem akara menni, hanem nagyságodat találtatá meg először és innet akarta érteni, nagyságodnak mi tetszik ez dologban. Ezt látom okának, hogy olyan mélyen eddig nem nyult az dologhoz; de tudom, hogy magától is azt az útat követi, én is pedig — ha nagyságod mit parancsol — úgy megirom az uramnak. Monda arra, hogy magam is megitéllem, hogy nincs vétek eddig benne; hanem ird meg azt is az én szómmal, hogy ugyan nem is szükség addig azféle embert ide küldeni, hanem Isten segitségéből immár ha megindul, csak valami részében benn legyen országának is, erre igen főgondja legyen: hogy abból az országból való embert küldjön bátor csak postán maga emberével ide az hatalmas császár portájára; de ha lehet Csehországból is legyen az főkövet, annak utánnavaló — annak annakutánna is ideje leszen — hogy itt az hatalmas császárnak mutathassunk odavaló embert. Igaz, hogy igen titkon kellett lenni — ugyan legyen az, míg annak az ideje. Meghigyje az urad, hogy énnállam oly titok ez dolog — azokon kivül valakiket az urad tud, hogy ezeket tudja — hogy az földnek sem mondottam, sem mondom.

Ezeknek az Úr Isten ilyen successusát adván kegyelmes uram, még is újabban léptem az budai segitségre. Az mint consignáltam, arra is igen breviter választ tőn—ezt mondá: Semmi kétsége ne legyen az uradnak abba, valamivel elbocsátottam Mikó Ferenczet és Mehmet basát. Megvagyon még Mehmet basa kimenetelinek előtte parancsolva Karakás Mehmet basának, mellé rendelt hadaknak,

hogy ha az életeket szeretik, sem órát sem napot ne várjanak, hanem mindjárt Budára felmenjenek, és sohuá táborba mezőre ki ne szálljanak újabb hír nélküllt, hanem az városban benn legyenek, Mehmet basától várjanak. Azt valóban megirtuk Karakásnak, hogy semmi oka egyéb sincs, hanem hallván a keresztyének közt az sok zűrzavart, az hatalmas császár országát kell őrizni valami véletlen dologtól. Azért ebben fogyatkozás nem leszen — csak érthessetek egyet jól Mehmet basával.

Ezekután fogtam az 50 ezer aranyhoz. Az felséged kegyelmes irásához képest erre is ilyen választ tőn: Nám megmondtam Mikó Ferencznek is — azt én semmibe meg nem változtattam s most is nem változtatom—Mehmet basával erről így végeztem: ezt Mehmet basa az fejére vötte, hogy ha kivántatik hogy meg kell lenni az pénznek, vélle egyakaratból küldjenek bé és mindjárt megküldöm én azt az pénzt; ha penig ebben valami késedelmet látnának: reá felele Mehmet basa, hogy ő Fejérváratt szerit teszi annak kalamároknál, az míg kiérkezik az pénz. Erről is kegyelmes uram (ez) az válasz.

Az adó dolga felöll, kegyelmes uram, az mint felséged irt volt, azt is bővön eleiben adtam a szerént, kiről arról is így resolválta ő nagysága magát: Az urad adója nélkivül az hatalmas császár igen könnyen ellehetne, minthogy eddig is ellehetett. Ezt én tiszta igaz szeretetből mondom — így ird meg az uradnak — az adót semminek tartom; de ezt az adót azért felette igen szükséges most béküldeni az uradnak, hogy nem minden ember érti az urad dolgát, mü sem mindennek kiálthatjuk: sok nem jóakarója, reá szollója vagyon az hatalmas császár előtt—az mostani adóval dugjuk bé azoknak szájokat, szemeket. Én is arra felelék*) —csak értsenek egyet Mehmet basával, és irják ide bé újabban az dolgot Mehmet basával ez pénz felöll — nem azt az pénzt, az adót, hanem többet küldök ki ezen főkövettől, az ki az adót béhozza. Én ezekhez képest az felséged vezéréről, kölcsön-kérő (?) aranyáról egyet sem szollttam, látván, hogy minden dologról még is Mehmet basa uram felséged resolutiojától vár.

Ez végre szollttam az hocsával való conferálásról ő nagyságá-

*) Kötelezém magam, az iránt jót állék.

val az vezérrel. Arra is ilyen választ tön: Azt igen dicsérném s jó is, de még most egy kevéssé nem—mondja—mert ezt az dolgot az hocsa nem érti. Ha te vélle beszélsz, soha egyéb nem leszen benne hogy valamit ki nem veszen belölled, és öneki oly barátja Halill effendi Fejérváratt, hogy ő azt mindjárt megirja neki és kiterjed; hanem várjon töllem, hadd induljanak meg ebben az dologban, és oztán magam megmondom én, mikor menj az hocsához. Ehez képest én oztán Görcsi uramnak sem emlékeztem felölle. Az több dolgokat mindent vélle közlöttem ő nagyságával, és bizony dolog, hogy ő nagysága felette örül neki. Az leveleknek viszszavitelek felöll az mit felséged irt: az Mikó uram hozta levelet feledékenységünkből nem vitte ő kegyelme viszsza; mind azt s mind az mostanit kegyelmes uram — felséged kegyelmesen megbocsássa — az magam életemre s fejemre veszem: illendőbbnek látom, hogy Istennek szent áldásából magam életemmel vigyem az felséged kezébe. Interim annak titkos állapotjáról nem szükség hogy felséged sollicitus legyen; mert eddig az dolog itt oly titokban volt, vagyon most is, hogy Startzer urammal s az tolmácsokkal nem igen mult 3 — 4 nap benne, hogy egymással igen kedvesen conferáltunk, de semmi szikrát nem látok hogy még innet kaphattak volna; hanem Startzer uram magyarországi hírbe hallott ezfélét, de az egyéb actájokhoz képest ő is azt mondja, hogy azt ő soha el nem hiszi Erdély felöll.

Mindezekről, kivánom vala az vezértől ő nagyságától, hogy felségednek irjon, kire ezt mondá: Hogy-hogy irnék, ha nekem most semmit nem irt? Arra mondám, hogy nagyságod azt csak annak tulajdonitsa, hogy azt az levelet is Mikó uramnak irta az én uram, azt tudván hogy itt benn érik vélle; de az posta is az útban megbetegedett és abba is késett, és itt sem találta Mikó uramat. De én még is kérem nagyságodat, hogy nagyságod irjon mind az uramnak s mind Mehmet basa uramnak, hadd higyjék el, hogy ez dolog nagyságod elött forgott. Ugy irata ő nagysága. Mit ira legyen, felséged kegyelmesen meglátja. Itt most kegyelmes uram új dolgok, kit irnom kellene felségednek, semmi nincs. Még az persa követ itt vagyon, nincs oly derék conclusiojok, de hadak sohuá ez világon nem hallatik. Az kapitán basa felöll hozták, hogy 3 hispaniai hajót nyert, kiben egyikben nyolczvan lövő-szerszám vagyon. Igaz-é vagy nem — azt nem tudom.

Az nyavalyás Bonyhai András felöll irtam felségednek bizozonyosan, hogy az úton való késésének oka az, hogy megbetegedett volt; most is beteges, ide is betegen jöve, itt is ím két nap tartóztatám — inkább mind fekütt.

Noha felségedet ezzel nem kellene ilyen nagy gondjaiban bántanom, de ez is felséged gondja. Itt oly rettenetes eső lőn harmad napig, kit emberi emlékezet soha nem tud — Osztroi uram kiindulása után másod nap — ki miatt sok számtalan házok leromlottak. Az városokban való patakokban, az leromlott házokban több holt meg ezer embernél. Addig sirék s rívék hogy az erdélyi ház ledül, hogy ezen esőben két helyen leszakada, az szomszédság reám támadván, hogy az útban düle, el nem járhattak tölle. Hitemre irom felségednek, hogy kaftányomat adtam el s most azzal kezdtem csináltatni; azzal harmad részét sem érém vala. Hol veszek pénzt? azt én nem tudom. Az hitvány zsidó doctort az miatt meg kellett fogatnom tömlöczre, meg el kellett bocsáttanom; nem tudom, ha vehetek-é rajta valamit vagy nem? Ilyen nagy kínom vagyon nekem csak az ház miatt is. Felséged immár 3-szor küldött pénzt ház csinálni: senki egyet sem adott, egyéb sok gaz vásárlásra elköltötték, s az elmaradott.

Irhatom felségednek, hogy Szölfikár oly igen nagy szüve szerént fogta ezt az felséged mostani dolgát, hogy ugyan nem kivántatik soha annál jobban. Ugyan szükség felségednek peculiaris gratiáját hozzája mutatni. Én igen biztatám — ha valami módja lehetne benne, hogy most az követtel kijöjjön Erdélybe — hogy felséged egy kocsival, két lóval meglátogatja, kinek igen örülne.

Ezt az levelet az mely következik, küldtem el Szabó Jánostól, az brassai postától 4 die septbr.

Serenissime Princeps et Domine &. Sequitur salutatio &.

Az felséged kegyelmességéből Mikó Ferencz uramnak és nekem irott levelét hozá meg az brassai posta ultima die augusti délután, melyet azon nap diligenter megolvasván: más nap divân lévén, magam az divánba mentem és ott kértem házánál való audientiát az vezértől. Az nap az üdő késő lévén, szinte estve adván audientiát, nem lőn időm hozzája, hogy proponáljam az dolgot ő nagyságának, hanem csak megadám az felséged levelét, és az levélnek propositio-

ja más napra halada. Onnat haza indultam. Horváth Mártont mikor némü-némü dologért küldöttem volna bé az német követ szállására, Liptoi Imrével jött egy lévai gyalog hadnagy ide bé, kinek Szokoli György neve—vén ember; az izene nagy serio, hogy ha magyar vagyok, véllem nagy beszéde vagyon — csak hol beszélhetnénk egymással? Más nap az az 2 die septbr. igen jó reggel felkelvén, azt az Szokoli Györgyöt azon Horváth Mártonnál megkerestettem, és bizonyos helyet rendelvén neki, hozzám hivattam. Ezfelöll én sem examináltam: ha ugyan csak magától volt-é, vagy Liptoi uramtól. Sok különb-különb tractákra akarván fogni, azt én csak dissimuláltam és praeveniálván az ő beszédit, kérdezém tölle: mint volna Magyarországba az állapot? Kit nekem így beszélle historice: Hogy ott volt Posonba az gyülésbe Liptoi urammal és minden dolgokat igazán s jól tud. Az király commissariussi kivánták először azt: hogy az ország megesküdjék, melyet az ország nem cselekedett; másodszor kivánták azt: hogy az csehek ellen mint urok, koronás királyok mellett felüljenek; kire ez az válasz az országtól, hogy ők nem ülnek — egyikért, mert az országokon kivül nem tartoznak hadakozni; másikért, mert ők az csehekkel régtől fogva egy fejedelemség alatt lévén, egymásnak erőss hittel megesküttek, hogy egymás ellen kardot nem vonsznak — azért ők az csehekre nem támadnak; ha oly ellensége vagyon ő felségének, kivel ők nem confederatusok, elmennek királyok mellett; de az csehekre nem mennek általánfogva, hanem ő felsége menjen végére, az ki oka és inditója az csehekkel való rút zűrzavarnak, azt büntesse meg — abban ők is szeretettel társak lesznek. Mikor ez sem succedált volna, kivánták azt: hogy megengedjék, hogy pénzen hadat fogadhasson Magyarországba és az mely fizetett népe s hada vagyon, azt elvihesse. Erről sokat consultálván, azt találták fel, hogy azt meg nem tarthatják királyoktól, hogy pénzen hadat ne fogadjon ha kit talál; de ezt így circumscribálták, hogy az végvárokba az mely fizetett nép vagyon, az mind Magyarországé s Magyarország fizetésén vagynak, azokat általánfogva Magyarországból s az végvárakból kivinni nem engedik s az várakat pusztán nem hagyják sem az új fizetésre, sem azon várbeli fizetésre; azonkivül ha hadat fogadhat, lássa, fogadjon bátor, de ez alatt is erőssen conjuráltak az magyarok titkon egymás között, hogy senki, jószágába hadat ne hagyjon fogadni s gyűjteni—

arguálták az papokat: hogy ez csak ti dolgotok hogy öszszevesztettétek az országokat, s megbékéltessétek, mert bizony másképpen leszen az dolog. Az papok mentették az királyt, hogy nem adott okot az háboruságra, minthogy nem is az ő idejében kezdetett, hanem Mátyás császár idejében; intették s sollicitálták az magyarországi urakat, hogy ők is interponálják magokat az király között és az csehek között. Mert az király nem csak egyszer kinálta meg őket az békességgel, de az csehek nem acceptálták, és attól inkább nem lehet az király benne. Erre az magyarok ilyen választ töttek: Ha mibe illenék, interponálnók magunkat ő felsége és az csehek között, de sem mü, sem az csehek ő felségének nem hihetünk, ilyen okon: hogy mi abban bizonyosak vagyunk, hogy Mátyás császár idejében is ennek az tumultusnak nem Mátyás császár volt az oka, hanem ő felsége, Ferdinandus. Kinek ez az egyik főbizonysága, hogy ő felsége régebb s több helyeken is az mü religionkon való becsületes főatyánkfiainak régen megholt és rothadt testeknek csontjait kiásatta és tüzzel megégette, és nagy sokat exiliumba üzött, kik most is exiliumban vagynak. És most is minden szándéktok és intentumotok az, kinek régen végére mentünk. Azért mü nem interponáljuk, hanem lássátok jó pap uraim — ezt elkezdettétek — mint viszitek véghez, de mi azért gondot viselünk magunkra. Mikor így agitáltatott volna, az nagy popozlár, Pázmán uram talált ilyen szót mondani, hogy: Nó magyarok! Láttam minden szándékotokat, intentumotokat, de meglátjátok, hogy a mit elkezdtünk, véghez is viszszük; mert inkább akarom azt, hogy Magyarországnak az helyét farkasok, vadak, madarak lakják s erdő nőjje fel, hogynem az mi elkezdett dolgunk és szándékunk véghez nem menne. Így beszéllé az ember, hogy erre ezen Liptoi Imre tött választ Pázmán uramnak, ilyent penig — mondván: Pap uram, vélled egy religion vagyok s catholicus vagyok, de most tegyük le az religiot és szolljunk az ország közönséges dolgához. Hallom mit mondasz Magyarország felöll, kit én nem csodálok ked felöll, mert Magyarországhoz semmi közöd nincsen: egy fekete pap-köntösbe jöttél ki Erdélyből, s itt úrrá löttél s nem szánod Magyarországot, mert itt neked sem feleséged, sem gyermeked, sem várad, sem jószágod! De münekünk feleségünk, gyermekünk, várunk jószágunk vagyon; azfelett minden országokkal s az hatalmas török császárral is békességünk

vagyon, azt bizony ti érettetek el nem akarjuk veszteni. Így dugták bé száját Pázmán uramnak. És ez azt mondja, hogy erre való boszszujába ordinálta ide erre az követségre Liptoi uramat Pázmán uram. Ezek után igen serio kérdezém: hát micsoda reménységgel vagytok az király felöll? Mert ez így levén, nem tudom én mint alkhatnak meg ezután is az királylyal. Mondám: ha Istent szereted, mondj ez felöll is valamit. Monda: csak az Isten tudja azt mint leszen, de bizony Magyarország úgy megidegenedett az némettől, hogy Isten engem úgy segéljen, hogy inkább szeretem én is ezeket az fejér fejü törököket, hogynem az németeket. Kérdém ismét — mondék: De ha az Istent szereted, az mü kegyelmes urunk felöll micsoda hír, emlékezet forog oda fel? Monda arra: bizony jó uram, sok ember sohajtja, hogy csak adna az Isten oly észt az erdélyi fejedelemnek, hogy most indulna! Bizony övé lenne az magyar királyság. Az csehek penig nagy erőss obtestatiokkal inték az magyarokat, hogy magyar királyt keressenek magoknak és egyetértsenek, Ferdinandusnak békét hagyjanak, mert ők soha uralni nem akarják, életeket készek letenni érette.

Ezeket, kegyelmes uram, felségednek nem új hírbe irom az portáról, holott tudom, hogy ezeket felséged mind bővebben s világosbban tudja; hanem csak azért akarom megirni felségednek, hogy itt is úgy succedált az felséged ide irott híreinek igaz volta. Ebből én ezt hoztam ki, hogy mikor ő nagyságának az felséged mostani actioit proponálni akartam volna, ugyan igen megkövettem, hogy nem az felséged béküldött dolgát-irását proponálom először, hanem az mely híreket az mostani onnat feljül béjött követtől hallottam; melyeket ezeket igen copiose eleibe adtam az vezérnek, és ezzel concludáltam az vezér előtt: hogy én nagyságodnak — úgymond — ezeket azért adom így eleibe, hogy nagyságod inkább bizonyosbban elhigyje, hogy valamit eddig az én uram onnat feljül való állapotban értett és irt nagyságtoknak, de azok igazak, az melyet ihon ő magok ez mostani béjött követek is erősitnek. Azért — úgymond — most az ideje, az mint azelőtt is az én uram szovával nagyságod eleiben adtam vala: hogy ez az követ igaz hazaszerető magyar és ide kételen jött, hanem nagyságod küldje az én uramhoz viszsza — ezt maga is szereti ha nem tetteti is ez az követ — onnat az magyarországiakhoz. Mikor ezeket megbeszéllettem volna az vezérnek, igen

örüle neki; de—monda—tölled én két kérdést kérdek, felelj meg reá. Ez az kérdés: ha ez mind így vagyon, hogy vagyon hát az, hogy ez az mostani követ egyenlőleg s együtt hozott levelet az magyarokkal és németekkel, hogy egyenlő akaratból és értelemből kivánják, hogy az hatalmas császár az békességet, frigyet megtartsa véllek? Másik az: annakelőtte teljességgel el vala végezve Gáspár vajda által — kinek bizonyos napja is vala ugyan ő akaratjokból—hogy az hajduk 15 palánkját levonják; s mostan pedig azon törekednek, hogy most annak ideje nincsen és halaszszák más időre, mert nekik annál nagyobb dolgok vagyon. Az első kérdésre az mit tudtam, így feleltem: Az követség mindenik igaz, de annak az értelme egymástól igen különböz. Az magyarok s Magyarország igazán tökélletesen kivánja azt az hatalmas császártól, hogy az frigyet békességet megtartsa, mert ő nekik senkivel nem volna semmi háboruságok s veszekedések, csak az németek hagynának nekik békességet; de hogy látják, hogy azoktól nem nyughatnak, és az mit magok oltalmában kell cselekedniek is, ők általánfogva ugyan nem szakadnak el az hatalmas császár köntössétől, és ők igazán tökélletesen kivánják megtartani az frigyet mind most s mind ezután. Az német is igen akarná most, ha véllek is megállana az frigy, de nem igazán s nem jámborul; mert minden dolgokból kitetszik, hogy most azért kivánnák igen az békességnek megállását az hatalmas császárral, hogy ők az ő lator indulatjokban általmehetnének mind az cseheken s mind az magyarokon. Az palánkok dolga szinte hasonló: az németek inditották azelőtt is azt, és hogy látják, hogy roszkor fogtak volt hozzája, ők azért kivánják annak fennmaradását, csak hogy most az hajduság ő reájok fel ne keljen érette, hogy ők bátrabban járhassanak dolgokban és inkább melléjek vehessék őket. De az hol az magyarok ebbe törekednek, igazán s jó szívből törekednek, kiről meglátja nagyságod, hogy ha Isten mit ad, különben is találják meg az hatalmas császárt. Ők igazán cselekednek, mert az hajduság az hatalmas császárnak igaz szolgái; meg is hallja nagyságod, hogy szolgálnak is. De még is hogy nagyságod fülei arra hajlottak, hogy egyenlők az magyarok az németekkel ebben az dologban: nagyságod ezt én töllem higyje meg csak az feljül megbeszéllett hírekhez képest is, hogy kevés igaz és emberséges magyar úr részes abban az német levélben, hogy ők most egybekötötték volna magokat.

Másik az: hogy ez az magyar követ is kéntelen jött el az német követséggel. Harmadik: hogy könnyü olyan levelet irni akárkinek is, de én nagyságodnak bátorsággal mondom, hogy Magyarország nem egyes az némettel sem ebben, sem más dologban. Ezt én sem az én uram leveléből nem annyira erősitem, sem magamtól, hanem tulajdon az mostani jött magyar követek szájából és híréből. Ehez nagyságod csak úgy szabhatja magát. Erre csak azt mondá az basa, hogy: gercsekrer — meghihetem s ahoz szabom magamat. Ezek után rend szerént és igen copiose az felséged kegyelmes irását elővevén, rend szerént proponáltam. Elsőben az híreket, mint lött eventussa az frankfurti gyülésnek; másodszor, hogy az Electorok micsoda állapottal főköveteket bocsátottak az csehekhez—azok mellett Flándriából, Velenczéből kik megtudták és ugyan mintegy törvény szerént megitélték, hogy az cseheknek igaz ügyök vagyon s az királynak nincs igaz ügye; kihez képest egymással confederáltak, hogy egymást halálig nem hagyják. Kinek ez az látatja: az még az én uram követe, Markó vajda ott volt, szemével látta, hogy két helyről el is érkezett az segitség az csehek mellé. Markó vajda uram dolgáról többet beszéllvén, és én commendálván ebbeli szolgálatját mind az hatalmas császárnak s felségednek, azt igen kaczagá az basa és igen örüle neki, hogy szolgál az hatalmas császárnak. Ezekután mind ezeket és egyéb dolgokat igen bő discursussal eleiben adtam, hogy ezekhez képest immár mind az csehektől bizonyos vocatioja vagyon felségednek s mind az magyaroktól. Valóban megmondottam nagy követéssel, hogy ne bánja ő nagysága, mert követ vagyok s meg kell mondanom, de az én uram azt irja: hogy nagyságod semmit ne féljen ettől, csak üljön veszteg s vigyázzon oda s legyen jóakarattal az én uramhoz, hiszem az én uram az ő fejét viszi az hatalmas császár ellenségére. Azért az Úr Isten valamit ad, de általánfogva az szent Istennek segitségéből az hatalmas császár köntösséhez ragaszkodván, ennyi országokkal megpróbálják. És az én uram eddig minden hadastól megindult. Mikor ezeket sok szóval eleiben adtam volna, igen nagy kedvesen hallgatá és igen örült neki, semmi contrariumot nem disputált mint annakelőtte; hanem csak egyátalában azt mondja most, hogy: Iszsz Allah! Meglátja az urad, hogy bizony nem aluszom mellette én is, csak lássan dolgához, valami kivántatik mindennel mellette leszek. Mert immár

az hatalmas császár s én is megnyugodtunk az uradban és hüségében —úgy tartja az hatalmas császár mint az lelkét. Mondám hirtelen: Hát miért hogy olyan erőssen fenyegeté nagyságod az egész nyáron az egy roszsz Jenő váráért? Bizony nem csoda lett volna, ha más idegenséggel lett volna is az hatalmas császárhoz; de nám attól inkább az hatalmas császár köntösséhez ragaszkodott. Monda arra: úgy kellett annak lenni, de nám (lám) senki nem bántotta. Mikor mind ezeket bő actiokkal elvégeztük volna, végre mondám: Szinte most kell nagyságos uram elsőbe az hatalmas császár kegyelmessége s segitsége. Ihon az én uram azt irja s azt kivánja, hogy az mint sietséggel fel kell menni, hogy mind az magyarokkal és csehekkel megegyezzék, ott kellene legelőször megmutatni az hatalmas császárnak az én uramhoz való kegyelmességét, hogy látnák ott az urak és országok. Azért az én uram azt kivánja, hogy nagyságod mindjárt most egy fő kapucsi basáját készitené el és küldene az én uramnak királyi méltóságához való fölovat, öltözetével, köves szablyájával, bottal, 40 vagy 50 kaftánnal—ki felöll hitire irja az én uram, hogy hamar üdőn tíz annyival küldené meg mind az hatalmas császárnak s mind nagyságodnak. Ennek most volna ideje. Alig éré kimondani Szölfikár, hirtelen monda az basa: Juhgeoudvoreom — nem ötvenet, hanem százat küldök s mindent szépet küldök. Mondám arra: hát nagyságod most küldje mindjárt, hadd tudjam megirni az én uramnak az nevét is, kitől küldi nagyságod. Monda arra: azt bizony öt hat nap alatt nem lehet — azt megkésziteni is kell; de magad tudod, hogy Mikó Ferenczet és Mehmet basát mivel bocsátottam el, hogy az uraddal szembe legyenek és egymással beszéljenek minden dologról, oztán onnét—mit végeznek ketten egymással—azzal mind az urad s mind Mehmet basa bizonyos embereket bocsássák. Azt az követséget én ezen négy öt nap alatt várom; tudom meg is hozzák, és addig én is elkészitem az odavaló ajándékot úgy, hogy csak egy napot sem kell várni, mindjárt indithassam. Mondám arra: Nagyságos uram, bizony félő, hogy nem leszen jó, mert késő leszen; mert az mint látom leveléből az én uramnak, talám nem találta Mehmet basa Erdélyben az én uramat s későn lesznek egymással szembe. Ez pedig késedelmet nem kiván, mert az uramat siettetik oda felmenni s idején kellene ahoz látni. Hiszem ha nagyságod Mehmet basa uram hire nélkül nem akar semmit cselekedni,

könnyü módja vagyon annak: innet inditsa el nagyságod az ajándékot, és bátor ne vigyék Erdélybe, hanem igyenesen vigyék Tömösvárra; ott találják Mehmet basa uramat, onnat vélle együtt menjenek Szolnokra, onnat Egerre, ott mindent megérthetnek és mindent jó móddal véghez vihetnek, hogy (ha) mindent Mehmet basától vár nagyságod. Hiszem ha oda kell adni az én uramnak az hatalmas császár ajándékát, adják oda, ha nem penig, megmaradhat az hatalmas császár várában. Monda arra: az is mind jó volna, az mit mondasz; de hogy ugyan meg kell mondani, ezt így értsd meg s szómmal ezt így ird meg az uradnak: Eddig még valami volt, de csak mind onnat az ő töllök való szó volt, senki az urad mellett az hatalmas császár basái közül, békjei közül egy sem irt, hogy való dolgot tudnánk az hatalmas császárnak mutatni, ne csak hírt beszéllenénk. Hanem szinte azért küldöttem én Mehmet basát oda mint az magam lelkemet, szememet, hogy lássa ő az urad dolgát, és ő mentől hamarább irjon ide mind az hatalmas császárnak és nekem. Mihelyt ő neki levelét s emberét látjuk, minden tartózás és késedelem nélkül küldtön-küldöm mind az ajándékot és ha kell az segitséget. Azért ird meg igen az uradnak, hogy maga siettesse Mehmet basát minden dologgal és igen jól értsenek egyet egymással. Az Mehmet basa követével maga is az urad emberséges szolgáját küldje, kit ugyan megmutassak az hatalmas császárnak — mindjárt innet minden dolga meglészen. Még is újolag ird meg az uradnak—az mint azelőtt is megmondottam vala—hogy mihelyt Istennek segitségéből általmegyen az más ország határára: nem azt várja, hogy az dolgot elvégezze, hanem annak az országnak népe-félébe bár ne nagy főurat, csak középszerü embereket küldjen bé az hatalmas császár portájára maga emberséges szolgájával; ha lehet az csehek közzül is küldjön követségre, hogy mutathassuk az hatalmas császárnak. Mert nékünk is nincs addig módunk benne, hogy derekasképpen ahoz nyulhassunk, valameddig valamely újabb dolgot nem mutathatunk az hatalmas császárnak. De ez alatt úgy késztitem én el az ajándékokat, hogy tudom én, hogy az még az urad oda érkezik fel hadával, postán elérkezik jókorra az ajándék. Bizonyoson megird az uradnak, hogy semmit ne tartózzék, csak lássan dolgához. Az vezérrel való tractánk, kegyelmes uram eddig volt. Onnét menék Görcsi Mehmet basához és megadám az felséged levelét. Ezenképpen

ő nagyságának is minden dolgot eleibe adtam, kinn igen örüle. Ő nagyságának is újabban proponáltam az ajándék elküldésének késedelmes voltát; azt is eleiben adtam, az mi az magam censurám volna az ajándék-elküldésbe. Kérém ő nagyságát, hogy consulálná az vezért, hogy ne várakoznék annyit, hanem küldené el az ajándékot. Kire ilyen választ tőn: hogy bizony ő nagyságának is az én censurám inkább tetszenék abban, hogy olyanformán el kellene küldeni az ajándékot; de ő nálla az parancsolat most nincsen, erővel sem kötheti magát az vezérre. De—data occasione—ha módja leszen benne, ő nagysága azt persvadeálja, hogy ne várakoztassák az ajándékot, hanem elküldjék. Ez mellett mindenben eléggé ajánlá magát felségednek; mondá azt is, hogy az egész német követ-sereg nálla volt Liptoi urammal—ő nagyságának is leveleket hoztak. Beszéllette Liptoi uram, hogy hét ezer magyar, mely nagy vitézséget cselekedett, hogy azok verték meg az csehek hadát, és mind Prágáig vágták s bészoritották Prágába őket. Görcsi Mehmet basa így szolla nekik: Hiszem nagy gyalázat az az német nemzetnek, hogy olyan hatalmasok, még is az mi szegény magyaraink verték meg az cseheket. Mondott arra az követ, Molardus: mi magyarjaink azok nem nagyságtoké. Ezen altercált Görcsi, hogy bezzeg miénk nem tiétek. Végre Liptoi uramat megkérdette Görcsi uram ugyan ott szembe: Mond meg igazán, ha miéink vagytok-é, vagy az németeké? Amaz így szollott: Eddig még mü az németeké voltunk. Mond ismét Görcsi uram: hol vagyon az királyotok, hogy ez levelet sem hoztátok tőlle, hanem csak az Molardus levelei ezek? Mondták: az gyűlésbe ment Frankfurtba. Mondott erre Görcsi uram: de bizony magatok sem tudjátok hol vagyon, az mint én látom; mert nekünk hírünkkel vagyon, hogy oda indult volt bezzeg, de az útjában felverték az csehek hadai, és ti magatok sem tudjátok hová lött. Ezen csak elámultak, egyet sem szolltak. Ez két nap az basa portáján reggeltől fogva mind napestig minden nap kellett lesnem; continue ott volt Startzer uram, valóba mindenfelé vigyázott, nagy sinceritással volt hozzám, felette sok circumstantiákkal kerülte hogy mit vehessen ki tőllem, de semmit nem vehetett; s még eddig úgy esmérem, hogy semmit nem értenek, hanem ha ez mostani Görcsi uram szava tántoritotta volna meg őket, mert látom, hogy Startzer uram felette nagy szomoruságba vagyon és felette igen kedvesen conversálódnék véllem.

Felséged kegyelmességéből irott levelében admoneál, hogy most forgódjam, mert most vagyon ideje az szolgálatnak, és nem leszen haszontalan szolgálatom. Én kegyelmes uram, tovább nem mehetek—csak az valameddig az én kegyelmes Istenem az ő nagy kegyelmét nyujtotta hozzám—az felséged szolgálatjában; de mindazonáltal az én vékony itéletem szerént kegyelmes uram itélem azt magamban, hogy ebben az más esztendőben talám az felséged szolgálatjában nem mult rajtam, hogy kegyelmes uram az elmult időkben felségedet bizony elég szomoru irásommal kellett tartanom; kiről nem tehettem, mert az idő úgy hozta volt. De legyen áldott az mü kegyelmes Istenünknek az ő szent neve, nám ő szent felsége különben és mind jobban disponálta volt akkori tractánál az felséged dolgait. Mind abban s mind ez mostani dolgaiban felségednek valami az én erőm tehetségem, de bizony minden igyekezetem az, hogy se álmomat, se étemet, se fáradságomat nem szánom, hanem alázatos hüséggel éjjel-nappali szorgalmatossággal szolgáljak felségednek; melyet felséged kegyelmesen megitélhet csak ez gyakorta járó posták állapotjában is, hogy itt nem késlelem. Csak hogy ilyen gyakorta kezde jőni az posta, bizony magam szégyenlem költségért búsitani az basát, az kinek mivel lehetett magaméból toldottam. Énnekem kegyelmes uram költségem nincsen, de én felségedet azzal nem bántom, minthogy az felséged kegyelmességét már minden órában várom, hogy ez nagy rettenetes gyötrelemből ismét kiszabadulhassak.

Ittvaló új dolgok kegyelmes uram semmi nincsen. Széles ez világ erre mind békességben ül. Az persával való békesség teljességgel véghezment. Az békességnek capitulatioit ultima die augusti az divánba olvasták, kit hogy tökélletesen irhassak felségednek, sok főemberek szavát irhatnám—magáét Startzer uramét is—de én tulajdon magától Görcsi Mehmet basától kérdém meg, hogy felségednek tudhassak ő nagysága szovával igazat irni. Igy szolla Görcsi uram: Bizvást megirhatod az uradnak, azokkal az békesség meg vagyon, azok csak könyörögnek az hatalmas császárnak, régi országit megadták kit elvöttek volt, ajándékokat béhozzák mikor ideje—az hatalmas császár az könyörgőket el nem üzi elölle. Immár az persa követ tegnap kezdett költözni által Iszkiderbe, ott leszen az sátraival mint mához tiz-tizenkét napig, onnan felkél s elindul

haza. Semmi egyéb méltó dolog nincs kegyelmes uram innet mit irjak. Noha csak obiter oda fel attingáltam irásomban az Markó vajda uram dolgát, de azután többet conferálván Szölfikár agával: ő mondá, kit mindazáltal magam is vők eszembe — hogy abban az részben tovább ment az tolmácsolásban az én szómnál—hogy ő igen sok szóval commendálta az Markó uram szolgálatját, hogy csak most is többet szolgált akármelyik oláh vajdánál az hatalmas császárnak—kinn igen örült az vezér. Azt én magam is látom: az Szölfikár aga tetszése az, hogy felséged ne hagyná ezt az mi commendationkat megszünni, hanem primo quoquo tempore azután felségednek postája héjövén, levelében irna valami commendatiot felölle, lassan-lassan hadd terjedne jobb híre-neve itt az portán—talám az Úr Isten jobban adná, hogynem azelőtt volt.

Magamról való gondolkodásomból Mehmet basa uramnak irtam egy levelet, kit bé sem pecsételtem; ha az felséged bölcs itéleti hogy illendő ő nagyságának küldeni, azt felséged bépecsételheti, és az felséged bölcs itéleti szerént cselekedje. Datum &.

Thomas Borsos m.p.

Constantinápolyban láttam egy dolgot, kit soha az mü országunkban nem láttam, hogy az szölőszembe szinte úgy megtermett az az féreg, mint nállunk az almába, körtvélybe, szilvába, az az, olyan férges volt az szölő szeme.

Ultima die augusti délután egy óratájba juta bé az brassai posta, Szabó János. Bocsátottam el innét ezen postát 4 die septembris, magam kikésértem az Gábrillás vajda öcscséhez és Katercsi basához — minthogy Daud basán*) feljül való kertben valának szálláson — igen is jó reggel hajnalba, de akkor nem lévén készen az havaselföldi posta: el nem mehete, hanem 5 die septembris indultak reggel. Küldtem ettől levelet urunknak, kinek pariája itt feljül megvagyon irva, cancellarius uramnak, Markó vajdának. Irtam egy levelet Deák Memhet basának is, melyet bépecsétletlen küldtem urunk kezében, hogy ha tetszik ő felségének, küldje meg Mehmet basának, s ha nem tetszik, hagyja el.

8 die septembris lőn szemben az Szef-Ogli fia az császárral,

*) lásd I. Kötetem 227 lapján.

kit az atyja küldött bé az portára az ajándékával és adójával: az adója volt háromszáz ezer tallér, az ajándékot vivé bé 121 ember— az mely ajándék igen szép aranynyal ezüsttel szőtt drága virágos materiák valának mind, jobb része bársony, kamuka, atlacz—vala szép török ezüst mìü is mint 25-ig való—szépek, és 7 fòló. De csak egyedül adtak vala kaftányt az ifiu legényre, több szolgáira senkire nem — mintegy 16 vagy 18 esztendős vala az ifju legény.

Ez az Szef-Ogli ilyen nemzetség, hogy azt az országot birják, az melyet az mi historiáink Tripolisnak hínak, az mely ország vagyon egyfelöll Halep között — kit mi Heliopolisnak hivunk — és másfelöll az Szentföld az az Hiérusálem között. Igen gazdag földnek mondják, az törökök csak simpliciter fejér Szerecsenországnak hivják. Ebben az országban az császár basát nem küld fejedelmül mint az több birodalmában, hanem az magok régi nemzetekből való fejedelmek vagyon ez mái napig is. Az kinek ilyen oka vagyon: Hogy mikor egyik török császár Egyiptusra ment volt haddal, hogy megvegye — kit ugyan meg is vött volt akkor és azoltától fogva ő birja — ennek az Tripolis országnak csak mellette akart elmenni; akkor nem akarta őket bántani, mert Egyiptuson feljül Constantinápoly felöll vagyon ez az ország, és még Tripolis és Egyiptus között vagyon oztán Jérusálem és az Szentföld, az az, hogy szinte szomszédja Egyiptusnak az az Szentföld. Az szárazon két nap Egyiptusból Kanán földére mehet(sz)száraz lábbal. Ennek az Tripolisnak az fejedelme látván hatalmát, birodalmát az török nemzetnek, nem várta reá, hanem hogy Egyiptusra megyen volt az császár: ez az király minden hadával, élésével felkészül és eleibe mégyen az császárnak és magát jóakaratja szerént alája adja, és csak azt kéri az conditiot, hogy ne vessen más idegen fejedelmet, basát országába, hanem tartsa meg őket abba, hogy az még ő és az ő maradékai élnek, birják azok az fejedelemséget—az melyet török császár megengedett nekik. És ez az oka, hogy azoltától fogva soha török császár oda basáját nem küldötte, hanem még most is annak az királynak az maradéki birják az országot. De azért ezek ugyan tiszta török hitet, mahumedánismust tartnak, patyolatba járnak, mindenben olyak mint az több török nemzetség. Igen csodálatos gazdag országnak mondják: havasos fövényes föld, az tenger felöll csak egy portussa vagyon ki-s béjárni az országba, kinek rettenetes erős vá-

rát mondják hogy vagyon az portussán, kitől az országot az tenger felöll őrzik. Vagyon az híre—ki rettenetes csoda lehet — hogy egy festéknek való forrás oly vagyon abban az országban, hogy hatszor való száz ezer arany jövedelme vagyon az királynak abból az egy forrásból; mert az széles világra, drága materiák(at) festeni nem lehetne annélkül az forrás nélkül, hanem onnat kell kikelni az festék-materiának. Azoknak az királyoknak ím nem régen két fiok maradott: ez az Szef-Ogli és az másik Man-Ogli, ki most is mindenik él. Hogy ketten maradtak, mindenik kivánta magának az fejedelemséget és egymás között rút veszekedések harczok voltak. Mikor én is azelőtt itt az portán laktam, úgymint 1613 esztendőben Naszup basa fővezérségében, az ő veszekedésekből alkalmatosságot vévén az vezér, mindeniket meg akarta öletni, hogy annak az birodalomnak vége szakadjon és úgy adjanak oda is basákat, mint más országokban. Ezt eszekben vévén az két urfi, Man-Ogli elszökött az hispániai király birodalmába Florencziába. Szef-Ogli ezt látván, hamar igen nagy summával, ajándékkal eleit vötte itt az portán az ő dolgának és ő maradott az fejedelemségben. Azoltától fogva Man-Ogli ott lakott Florencziában. És mind biztatta az hispániai királyt, hogy csak legyen segitséggel az ő országában való hazamenetelre, azt az országot az hispániai király kezében ejti, és azon az úton s abból az országból az Szentföldet is—Jérusálemet is mindjárt kezébe veheti. Az hispániai király ennek neki hitt, és ebben az 1619 esztendőben rettenetes nagy készülettel igen jó idején martiusban mindjárt, mikor az török semmiképpen hadban nem megyen, megindítá Man-Oglit Florencziában; magok is az olaszok és törökök bizonyoson hozták, hogy csak öreg hajók, nauák volt 100, az felett sok gálya igen-igen nagy erővel, az az hogy ő neki olyan mennyisége volt, hogy az Man-Ogli hazavitelével ő mind az két országot elfoglalja. Az melyet tagadatlan talám én az olaszoktól, boruaktól (?) megértvén, először is én mondtam új hírt az basának felölle; melyet az vezér basa csak nevete s monda: hogy nem nekik való az az Szentföld, hijában járnak. Mikor Man-Ogli azzal az nagy haddal felközelitett volna, interim titkon egymással Szef-Oglival tractát kezdett és ők egymással megbékéltek, Szef-Ogli is mint praetextus alatt valami kevesed magával kihagyta szállani Man-Oglit az tengerről. És hogy kiszállott, csak megmondta az

hispánusoknak, hogy tartsátok dolgotokat, mert én az én atyámfiával megbékéltem. Interim jó darab hadát az hispanusnak, kikkel kiszállott volt Man-Ogli, elfogdosták az Szef-Ogli hadai; de csak egyet is nem bántottak bennek, hanem mind megajándékozták őket és úgy bocsátották viszsza az tengerre az derék hadba. Látván az nagy rajtok esett fortélyt az hispániai had, rettenetes nagy szélvész miatt való károkkal csak viszszapironkodának Hispániába. Ezközben Man-Ogli ide az portára zászlóért, botért elküldе és mindjárt megadák neki; azután csak hamar az ő részéről való adót is beküldé, és most ketten megalkuván az birodalmon, békével uralkodnak az két atyafi—valameddig tart. De azért igen latornak mondják őket s igen vitézeknek.

Ugyanezen 8 die septembris lőnek az tatár követek is szembe császárral. Ezekre 9 kaftányt adtak vala. Ugyanezen nap Katercsi Ogli is az havaselföldi bojérokkal lőn szembe császárral, nekiek is kaftányt adtak vala. Ugyanezen nap beszélgeték vala az divánban Császár Gállal(Caesare Gallo)az német tolmácscsal, és ő referálá szinte úgy az mint vagyon, hogy Görcsi Mehmet basa mindent,valami secretumunk volt de mind megbeszéllette az német követnek, de ex contemptu: hogy az magyarországiak mint híjják s az csehek is az erdélyi fejedelmet az királyságra! Mondám Császár Gálnak: nem kell azt hinni, mert hiszem én is tudnám, ha úgy volna. Arra monda Császár*) Gál: az követ sem hiszi semmiképpen ahozképpest, az mint az erdélyi fejedelem magát eddig viselte Ferdinandushoz s az egész Magyarország is. Csak magától gondolta azt Görcsi Mehmet basa. Maga(noha)azért mind igaz volt az, csak gondoltam az Görcsi Mehmet basa állhatatlanságát.

11 die septembris voltam először szembe Liptoi Imre urammal az magyarországi magyar követtel egy szép kertben, csak Szent János temetése felett az mezőn. Ott volt Pogrányi István uram is. Elég bőségesen beszélgettünk egymással—nagy hit alatt az mit kellett egymásnak beszéllenünk.

19 die septembris voltam Molardus uramnál az német követnél ebéden vendégségben. Ott volt Liptoi uram is, és igen kedvesen vendégeskedtünk egymással, de ezért idegen szívvel.

---

*) E név így is van irva az eredetiben: Césár Pál, Csán Pál.

21 die septembris az brassai posta, Nagy Mihály hozott levelet urunktól s cancellarius úrtól. Más nap volt nállam vendégségben Liptoi Imre uram és Pogrányi István uram, egy német ifiu legényt is küldött vala el vele Molardus uram. Ez nap igen kedvesen laktunk az erdélyi háznál.

Következik az az levél, melyet küldtem ettől az brassai postától, Nagy Mihálytól urunknak ő felségének.

Serenissime Princeps etc. Sequitur salutatio &.

Az felséged kegyelmességéből Kolosvárott 2 augusti irott levelét az brassai posta, Nagy Mihály hozá meg 21 die ejusdem augusti szinte délkor; az kit diligenter megolvasván, ő nagyságának az vezérnek szolló levelet hamarébb voltáért más nap ugyan benn az császár divánjában magának megadtam—Szölfikárral együtt hogy előbb azt transferáltatván – más nap audientiát adjon. Eképpen lévén az dolog, más nap audientiát adott és Istennek szent áldásából az felséged irásához elég üdőm lévén, articulatim ő nagyságának bőségesen proponáltam: legelőször is penig amaz casust — az mely lött az ő felsége Ferdinandus segitségére ment magyar hadakon, melyet látok lenni az felséged convocatoriájának tenorában — megmondottam, az kinn mindenekfelett irtózott, csudálkozott, álmélkodott. Azt ismérem benne, hogy nem bánja azt az esetet, úgy mint főokot az magyaroknak scissiojokra. Rend szerént azért kegyelmes uram hogy assummáljam az felséged kegyelmességéből irt punctokat—az mi amaz egy ember dolgát nézi, az kinek felséged ide levelet irt, és ki felöll mind az vezérnek s mind nekem bővségesen irt: minekelötte ezek az felséged levelei elérkeztek, immár addig azzal az emberrel Isten segitségéből igen bővséges conversatiom és jó correspondentiám volt titkon; de azért csak azelőtt való nap Molardus uramnál nagy vendégségben együtt voltunk, és én is ad diem 22 septembris szállásomra híttam vala és böcsülletesen megvendéglettem, az felséged levelét neki megadtam, és minden ahozvaló dolgokat bőségesen tractáltam. Kinek kegyelmes uram modalitássát, maga értelméből felségednek nem szükség igen bőségesen megirnom, mert az satis: hogy felségednek mindennémü kivánsága szerént az emberrel sincerissima conjunctioval consultálkodván, valamit az felséged kivánságára illendőbb-

nek s jobbnak feltaláltunk ketten, abban procedáltunk, az vezért is én mind az mü akaratunkra vöttem. Az az kegyelmes uram, hogy az az ember igazán tökélletesen felségedé—semmi fogyatkozást nem látok benne—és mentől hamarébb felségedhez siet. Ki legyen penig az az ember, azt felséged jól tudja, meneteléről penig én mind az brassai birónak s mind Kákonyi uramnak irtam, mint excipiálják ha arra talál menni; de azt magára vötte, hogy valamelyik úton ismeri hogy elébb felségedhez érkezik, arra tart—maga industriájára hagytuk hogy az útban megtudakozná.

Az mi az Gáspár vajda dolgát nézi kegyelmes uram: azt is igen bőségesen eleiben adtam az vezérnek minden circumstantiáival s oda felvaló obligatiojával, Althánnak Lengyelországban való menetelit, hogy neki ne higyjen semmit, mert megcsalatkoznak ha hisznek. Azt is az basa kedvesen vevé és arra is jó kedvvel igéré magát, hogy késedelem nélkül elküld és mindenben úgy procedál. Én ugyan azon is kértem az basát, hogy az csauz az én híremmel menjen el, hogy én lássam s szolljak vélle. Az basa örömest arra is reá igérte magát. Immár ezt expediálván, arra lészen kegyelmes uram szorgalmatos gondom; csak magamtól Szkender basa uramnak is bőségesen irattam Alagával az pécsivel ezen dolog felöll, hogy felette igen vigyázzon Althánra és Gáspár vajdára. Az mint felséged levelébe ambigál: mi következhetnék Gáspár vajda felöll felséged után—legyen hála az én kegyelmes szent Istenemnek, most olyan dolgot itt nem látok. Csak az egy Mehmet basával legyen felségednek jó correspondentiája, sohul felségednek itt most adversariussát nem látok. Bizony igen jól is adta volt az Úr Isten, hogy felséged azt az négy hitvány szekeret lovastól ide küldte volt, és olyan embert is, mint Mikó uram, küldött volt mellette. Nekem is kegyelmes uram — felségednek ilyen méltatlan szolgája lévén — tartom magammal most annyi módomat az portán, hogy ugyan nem félteném felségedet most afféle inopinatus casustól, csak az egy Mehmet basával legyen jó correspondentiája Felségednek. Meg is higyje felséged, hogy Gáspár vajda csak most is igen megunt ember az portán; mert igen sok az igéret, semmit nem praestál. Az mint felséged ezen Gáspár vajda dolga után ragasztotta az Markó vajda uram promotioját, eddig, hiszem hogy felséged kezében érkezett arról való irásom. Az occasio mint hozta vala, hogy commendáljam Markó

uram szolgálatját, commendáltam s kedvesen vötte az vezér; de felségednek igazsággal irom, hogy én most azfelöll egyet sem szollok az vezérnek. Magamban — talám bolondság — de ilyen ratiot találtam fel: hogy ha simul et semel talál lenni az Gáspár vajda accusatioja és az Markó uram promotioja, az basa megitél belölle, hogy az Gáspár vajda accusatioja csak az Markó uram promotiojának az oka, és nagyobbat ártunk vélle. Hanem én most csak simpliciter accusáltam Gáspár vajdát, és meglátja felséged, hogy rajta is leszek, mert igen tökélletlen hazug ember is, csak nekem is az mint*) erőssen megesküdt, soha csak egy pénz árát sem tött benne. Azért kegyelmes uram, csak az még Balassi Ferencz uram ő kegyelme béérkezik is, ha miben módját látom, az Markó uram dolgára igen gondom lészen; csak interim ha ezután felségednek oly postája, követe jő bé, ne difficultálja felséged egy commendatoriát irni felölle — ugyan signanter. Interim az még én felséged kegyelmességéből itt leszek, nem leszek rest az ő kegyelme dolgában is.

Az miképpen felséged parancsolja az harmadik dolgot, hogy arra vigyázzak, hogy az Ferdinandus dolgát az mint lehet untassam az basákkal: meghigyje felséged azt, hogy most annyira contemptusba ment, hogy valamikor az vezér, vagy Görcsi apánk adversa fortunáját hallják az németnek és Ferdinandus uramnak, de ugyan repesnek rajta. Igaz, hogy az szent Isten megváltoztathatja szíveket az ő nagy hatalmával, de nyilván ezek már ellene az contemptust valóban concipálták. Azok az német atyafiak valóban hír nélkül vagynak, mert valamit contra illos hallott és értett amaz ember is, semmit véllek nem közlött. Még eddig felette igen nagy fraternitásunk volt véllek egymással, és az felséged segitségével igen biztatja magát Molardus uram; valamikor nálla vagyok de mindenkor első köszönet is az borban az felséged jó szerencséjéért s egésségéért vagyon. Ihon ezen három vagy négy nap alatt jöttek vala törökök Egerről és Fejérvárról, oly igen nagy bizonyosan beszéllik az felséged indulatját, mintha tulajdon az felséged táborából jöttek volna. Ilyen csodálatos az dolognak előtte futó hír. Ugyan sok ember forgott elő vélle—én eléggé az torkokba vertem. Csak most

*) Egy itt következő szó olvashatlan az eredetiben.

két nap alatt igen nagy szomorusággal szüntelen volt rajtam Startzer uram, expiscált töllem odavaló híreket, még semmit ki nem vehetett. Ő is mondá, hogy hallják az felséged megindulását, de ők nem hiszik azt soha felséged felöll. Én is biztattam, hogy nem kell hinni; mert ha felséged szinte Várad felé is ment, hiszem nem csak egyszer jár oda, mint maga országába — fejedelem nem járhat század magával, hanem többel. Az segitségre ment hadnak levágásának az híre nállok is volt, de azt is nem hitték, arról is serio examinált. Nem tagadhatom kegyelmes uram, valami obscure mondám, hogy én is hallottam azt s talám igaz is. Az nyavalyás Startzert csaknem megüté az gutta úgy ijede, hogy az az ő veszedelmeknek az oka; nagy sok kéréssel kezde nekem reménykedni, hogy—úgy mond—nám mü egymáshoz olyanok voltunk, mint egy atyafiak, urunknak s országunknak igazán szolgáltunk, ha ki ott mit cselekedett, hiszem nem mü bűnünk. Azért — úgymond — kegyelmed ne legyen idegenséggel hozzánk, az Istenért kért így, esedezett. Én csak csendesitettem, hogy nem kell hinni, mert csak török hír; de látom, hogy a sok futó hírt is igen el kezdik hinni immár — hiszem, hogy talám nem veszik tréfára, ha valamit akarnak mozgatni. De Istennek legyen áldott az ő szent neve, csak ott az szent Isten az felséged szerencséjét boldogul viselje, ha valamit itt kezdenek is, nem féltem itt az felséged kedvességét s szerencséjét hogy periclitáljon.

Ezekután bő szóval proponálám azt is — mondám, hogy az lovaknak, szablyának, botnak, kaftánynak elküldését nagyságod az Mehmet basa uram izenetire s irására hagyta vala, de bizony az majd késő kezd lenni. Egyben szoritám az vezér előtt az két kezemet s úgy mutatám az vezérnek ő nagyságának, mondám: hogy nagyságos uram, semmit ne kételkedjék nagyságod abban, hogy az én uram az nagyságod kivánsága szerént Mehmet basa urammal mindenben meg nem egyezne; mert az mint ím nagyságod előtt az én kezeimet egybe szoritottam, szinte ilyen az én uram Mehmet basával. Meglátja nagyságod—de az én uram leveléből ihon látja nagyságod. Én az Istenért kérem nagyságodat, hogy ha mit akart nagyságod, ne halaszsza immár, hanem inditsa utánna Mehmet basának az lovat, szablyát, botot, kaftányt; mert higyje nagyságod, hogy az hatalmas császár köntösséhez ragaszkodván Isten után, úgy be-

lé hágtak ebben az magyarok, hogy eddig sok basa keze is lett.*) Most ideje mindennek ha nagyságod mit akar. Erre ugyan nagy devote monda ő nagysága: hogy tudom, hogy hamar eljő az is, de nem várom azt is, hanem elküldöm, bizony meghidd s meglátod. Mindezekután ismét sollicitáltam — mondék: Nagyságos uram, az budai hadat nagyságod ne hagyja, hanem többitse meg, teljék 20 vagy 25 ezer emberre; ha kelletik legyen készen, nám Bocskai idejében télben hadakoztak az törökök az németekre—biszem jobb, hogy az németek meleg házába lakjék, teleljen az törökök lova és az németek abrakát egye. Mindennek most az ideje. Megmondottam, hogy semmiben az urad meg nem fogyatkozik, valamiben kivántatik, csak lássan dolgához. De hol vagyon most Ferdinandus, hogy nem szollasz arról egyet is? Mondám arra: mi szükség arról sokat szollni? Azt nagyságod immár érti ugyan, hogy Ferninandus régen kiment országából Bavariába s most is oda vagyon. Ezek pedig kegyelmes uram így forogván, privatumokkal felségedet sokkal nem bántom; de az melyek legszükségesbek, azokról felségedet informálnom kell. Ez az ember, az kit felséged immár tud, conferála véllem azfelöll is, hogy az néhány elmult üdőkben volt felségednek házában járó inassa, az ki még Báthori fejedelemnek is béjárója volt, de nem nagy állapotu ember, az kivel Dóczi uramnak nagy conventioja volt: egy-egy hóra két-két száz arany, melyet minden hóra megküldött Dóczi uram neki. Az mely inas minden actáit, leveleit Báthori fejedelemnek s felségednek is in paribus kiküldte, melyekbe maga is olvasott—s ezt bizonyosan tudja, de az inasnak nevét soha tölle ki nem vehetém. Ugyan studio admoneála is, hogy felségednek irjak felölle, hogy felséged ezfélétől igen őrizkedjék.

Szölfikár aga noha késedelmes dolgában, juxta illud: breves humilles raro vidisse, de mindazáltal az mint megtapasztalhattam, nyilván eddig s most is felségednek igen híven s szorgalmatossággal szolgált, szolgál. Eddigvaló semmi actáinknak semmi részét én másra nem biztam, csak ő reá; igyekezeti az, hogy most Balassi urammal kimenne arra Erdélyre és onnat házához: felette nagy kívánsága vagyon arra, hogy ő felségedtől egy két lóval ernyős kocsicskát inpetrálhatna, kiről én igen assecuráltam, hogy felséged nem hagyja az nélkül. Valameddig az felséged mostani elkezdett dolgai

*) Itt az eredeti kézirat érthetlen—valami kifelejtettnek látszik a mondatból.

meg nem állapodnak, de én nem ismerem hogy felséged nálla nélkül itt az portán ellehessen; sőt talám ugyan jobb volna neki ide béküldeni azt az kocsit, hogy ne csak valami ideig is az felséged szolgálatja az tolmácsolásban itt benn periclitálni kezdene. Mert úgy vagyon, hogy egyéb soha benne nem lehetvén, és mást senkit nem találhatván, az mely új csauzt én csináltam az ország szolgálatjára, egyébképpen emberséges ember s jó szolga, de respectu Szőlficaris az tolmácsolásban majd infelix, hanemha lassan-lassan tanul. Úgy ismerem azért, hogy naponként proficiál. Itt bizony mű olyant sem találunk—idegenek az szolgálattól. Ha Bali csauz itt benn lött volna, mikor ezt creáltam csauzságra, őtet vöttem volna elő; de akkor járt szinte gyalog Erdélybe az jó hírrel, az mint maga mondja, és ide ugyan elveszett hírét is hozták vala; most itt vagyon, és hallván, hogy felséged csak látni sem akarta ott benn Erdélyben, én sem szolgálatját, sem barátságát nem vettem felséged híre nélkül; mindazáltal csak könnyen magamtól assecuráltam, hogy ne tétovázzan, hanem üljen le itt Sztambolban s felségedet állapotjáról certificálná s ha a felséged szolgálatját kivánja, találják itt—felséged azért Bali csauzt minden állapotjában jobban esmeri nállamnál. Felségednek mi kegyelmes dispositioja felölle, ne difficultálja felséged informálni Körösi uramat felölle, minthogy reméllem, hogy talám Isten segitségéből minket Balassi urammal ez dologról való kegyelmes resolutioja itt benn nem fogna érni. Az csauzok nélkül kegyelmes uram, tudja felséged, hogy itt benn semmiképpen nem lehetünk; ha kettő három lenne is, de lenne bizonyos rendelt fizetések, úgy tudná az ember oztán őket minden szolgálatra cogálni.

Új dolgok kegyelmes uram itt semmik nincsenek. Az egész török birodalomban sohol had-hir nem hallatik, az persákkal való békesség teljességgel véghez ment. 15 die septembris lőn utolsó audientiája az követnek az búcsura, immár elment. Látom böcsülletes öreg emberek maradtak itt az continuitásra.

Csak ez 3, 4 nap alatt, az még ez levelemet kezdettem kegyelmes uram expediálni, igen kezde az felséged megindulásának az híre terjedni. 25 die hujus mensis mentem vala Katercsi Oglihoz csak az postának az útitársának elkészitése felőll; ő ugyan igen aperte beszéllé, hogy titkolatlan megmondotta az basa tihájának, sőt valamit izent volt felséged Brassóból — azt felséged tudja — az ve-

zérnek, arra való audientiát is kért, hogy felséged szavával megmondja. Minthogy én ebben semmit nem értettem az felséged kegyelmes irásából: én csak elhallgattam, sem pro, sem contra nem agitáltam azt az dolgot; vártam csak attól s most is várok, hogy én úgy hiszem, hogy soha nem lehet oly titok, hogy 3-ad 4-ed napra engem elő nem fog vélle. Ő azért ugyancsak titkolatlan promulgálta az felséged megindulását; maga valamely nap béjutottak az vajda fiával, de 3-ad napján magam az szállására mentem és igen titkon és serio kértem: hogy legyen igen nagy vigyázása reá, ha valahogy valami posta azféle hírt hordozna is vagy hozna is onnan Havaselföldéből, de torkokba verje és ne hagyja beszélleni. Ezt immár nem titkolják sem török sem egyéb ember, hogy felséged megindult. Az bizony dolog, hogy valami oly török barátink vagynak, de azok felette örülnek rajta. Noha csak futó hír, de Molardus uram nem vötte volt tréfára, hanem 25 die septembris az basára ment volt, egyikért: hogy Liptoi Imre uramat fucate expediáltassa; másikért: hogy felséged ellen protestált, hogy felbontotta felséged az urával való frigyet, de az ura már más gondot visel felségedre, és soha mi esik felségeden, az porta ne az urának tulajdonitsa. Az basa erre csak igen placide tett választ Molardus uramnak, hogy semmit abban nem értett s nem kell hinni. Ezeket azért ma 27 die septembris az basa éppen referálá—rövid szóval. Kegyelmes uram, eddig semmi részében nem esmertem, hogy ő nagysága az vezér felségedhez megváltozott volna, csak várja igen nehezen az Mehmet basa uram informatioját. Immár úgy esmerem, hogy Molardus urammal si non palam, de occulte elindult az discordia; ő is fogja magát oltalmazni, noha bizony régen megvagyon az desperatio. De legyen hálá az szent Istennek, én is úgy meghánytam az leseket, hogy semmit nem tarthatok tölle; kiváltképpen hogy látom bizonyoson, hogy mindenfelöll contemptusba vagynak. Irtam volt felségednek ezelőtt való levelemben is, hogy Görcsi uram noha ex contemptu, de igen jó idején azt mind az szemekre hányta, kit ugyan nem hittek Molardus uramék akkor, hanem most abból is inkább hiszik. Ma is nálla voltam, az valamint tudtam legjobban, de valóban eleiben adtam ő nagyságának, hogy felségednek ő nagysága ebben az inditója: azért most lássa immár, hogy megmutassa az jó apaságot mind felségedhez s mind az egész magyar nemzethez; nemcsak ő maga pe-

nig, hanem úgy vigyázzon arra, hogy immár az német követ fulni fogja dolgát, és valahol kivántatik, de ugyan látatja legyen az ő nagysága szolgálatjának. Sok disceptationk volt vélle, kivel felséged fejét nem fájlalom; végre monda: Mind jó az, de mi hasznunk abban? Mondám arra? ez az haszna, hogy az ki soha nem volt eddig, most az egész magyar nemzetség egy magyar fejedelmet az én uramat királylyá csinálván, oly örökös frigyet akar az hatalmas császárral kötni, ki soha nem volt. Mond arra: Báthori Sigmond is úgy vala — s mit cselekedék? Mondám arra: Báthori Sigmondnak dolga is különb volt s az egész Magyarország dolga is különb. Mert Báthori Sigmondnak is Magyarországtól kellett hallgatni, de főképpen az némettől. De szinte azt vötte s veszi az magyar nemzet eszébe, hogy az német nemzet addig biztatja, hogy viszszaveszi Magyarországot az magyaroknak, hogy arra képest addig harczolnak az magyarok, hogy lassan-lassan az többi is utánna vesz Magyarországnak; hanem most jöttek eszekre az én kegyelmes uram sok intési után, hogy ne harczoljanak az muzulmán nemzettel, hanem inkább csináljanak oly örökös frigyet, hogy maradhassanak meg eddig megmarádott országokban.... Ez az nagy haszna. Több ezféle sok tractánk volt kegyelmes uram — de mi szükség ezt terjesztenem — végre mondám: szinte most kell az nagyságod segitsége s vigyázása mind haddal s mind egyébbel. Monda arra maga felöll: kezes lehetek-é én ezért az hatalmas császár előtt és az fényes porta előtt? Én mondám: nagyságod bátor kezes legyen, ihon az én fejem; de semmi ez, de az én uramnak az fejét-lelkét vetem én kezesül nagyságodnak, hogy ez így megleszen, csak az én uram s az magyar nemzetség most meg ne fogyatkozzék az hatalmas császár kegyelmességében. Ha nagyságod azt akarja, hogy az nagyságod jó híreneve terjedjen az magyar nemzet között, most az ideje, hogy nagyságod gondot viseljen az magyar nemzetre. Több sok volna kegyelmes uram mit irhatnék, de az mint felséged kegyelmesen irta, hogy altera fidelitati et industriae meae hagyta felséged: meglátja felséged, hogy rajtam semmi el nem mulik, az még itt benn leszek, csak értsem az felséged dolgait. Az az ember, az kit felséged tud, félő hogy practicák miatt itt benn kezd rekedni egy ideig; de felségedet igen kéri, felséged rolla el ne felejtkezzék—minden úton való felséged kegyelmessége alá bizta magát — ha miben tud, itt is,

ott künn is felségednek szolgálni akar. Azon leszek kegyelmes uram, hogy mentől hamarébb lehet de immár kiszabaditsam. Ezeket, kegyelmes uram, felségednek én csak breviter irtam, de valamik ezekhez kivántatnak, vagy ezután kivántatnak — minthogy megtapasztaltam annak az embernek felségedhez való szeretetét, hivségét és jóakaratját — az mi illik, communicatis consiliis eddig is nem maradt hátra, valamiről felséged articulatim irt s ezután ir, azt akarom continuálni.

Ezt az levelet küldtem el Nagy Mihálytól, az brassai postától. Indult Nagy Mihály innet Constantinápolyból 28 die septembris.

Az mely levél következik, küldtem el Havaselföldébe Kosztától, és hogy onnat vigyék Erdélybe Mikola János uramnak, az locumtenensnek, hogy hamar küldje el urunk ő felsége után, decima die octobris.

Serenissime Princeps &. Sequitur salutatio.

Noha kegyelmes uram felségedet, az mint szintén kivántatnék, az mostani előttünk álló dologról nem szintén olyan plenarie és sufficienter informálhatom — oka az, hogy még most minden dolgunk in suspenso vagyon — mindazáltal irásomra ez kevés occasio adatván, még is itélem illendőnek lenni, hogy eddigvaló dolgokról felségedet tudósitsam. Irhatom azért felségednek csak breviter, hogy Istennek szent kegyelméből Angyalosi Mihály az felséged jámbor szolgája érkezett ide bé die 3 mensis octobris ante prandium, és az felséged kegyelmességéből irott levelet megadván, az több leveleknek pariájával és minutáival együtt az nap diligenter megolvasván, más nap mindjárt elegendő audientiánk lőn ő nagyságától az vezértől. Az ő nagysága levelit megadván és nem várván annak translatioját, punctatim et articulatim valamely dolgokról felséged mostani levelében irt bé, ő nagyságával igen bőségesen tractáltunk — mellettem volt Angyalosi Mihály és hallotta. Minthogy penig az német atyafiak igen megkeveredtek és nagy discordiában vagynak az ide béküldött magyar követtel: abból is egymással értelmünk lévén, annak expeditioját igen serio sollicitáltam; ki felöll, kegyelmes uram, eddig csak olyan resolutionk vagyon, hogy az mint eszembe vettem minden animussát, humorit, actusit ő nagyságának

az vezérnek, az felséged eddig való dolgainak progressussának jelére igen örvend. Noha immár Magyarországból nem az magyartól, hanem töröktől az dolognak minden állapotja igen manifestissime forog itt az portán, de mégis ő nagysága az vezér felette igen titkoson igyekezi viselni magát az német uraim előtt; minden dolgot előttök dissimulált legfőképpen addig, az míg az magyar követ és az felséged mostani dolgát expediálja. Az válasz penig, kegyelmes uram, nagy sinceritással nekünk az az vezértől: Hogy mindenben az felséged kivánsága szerént igyekezik cselekedni s illendő honorariumot küld felségednek; csak eddig sem késleltette volna, de ő nagyságának így tetszett illendőnek, hogy az magyar követet elébb expediálja, és abban az expeditioban ugyan megmondja az német követnek, hogy — úgymond — sok zűrzavart hallott Magyarországban köz hírekkel, az kiről teljes igazsággalvaló híreket mindaddig sem vehetém az oda kivaló tisztviselőktől, hanem ihon egy kapucsi basáját kibocsátom az hatalmas császárnak Budára, az ki által minden dolognak végére akarok menni. Az németet ezzel tartja, de ezen kapucsi basától elküldi az felségednek való ajándékot. Valóban csak szóval sollicitáltam kegyelmes uram, hogy az dolog késedelmet nem kiván és most vagyon mindennek ideje. Kire nagy erőss szókkal így szolla: hogy így igéré magát, hogy ezen három négy nap alatt megleszen. Immár az magyar követ annyira expeditus, hogy maga az magyar is — úgy tudja s látom is, hogy két vagy három nap alatt megindul. Én Isten kegyességéből azért is szeretettel utánna leszek, hogy az felséged dolga se haladjon s ne halogassák, hanem valamivel hamarébb leszen de én is elindithassam. Az mi Homonnai, Sorbán és Gáspár vajda ellen való tractát nézi: abba is igen szorgalmatosan munkálkodám, és csak most estve magától az vezér tihájától is végérementem, hogy már az levelek mindenképpen készek mind magának lengyel királynak, az cancellariusnak—Sulkotzkinak: Gáspár vajdát hogy erőssen megfenyegessék. S Lengyelországba serio megirták, hogy ez mostani későbbi confederationak capitulatioji szerint, kik expresse így vagynak: „hogy Sorbánnak, Homonnainak, Petráskónak semmi úton sem szín alatt az három országra, Erdélyre, Molduvára, Havasalföldére hadat gyűjteni fogadni az országokban ne engedjenek“ — arra oly gondjok legyen, hogy semmiképpen meg ne egyezzenek, hogy hadat gyűj-

tsenek és fogadhassanak — minden okvetetlen 10 die octobris ezzel az lengyelekkel expediálnak. Söt énnekem az vezér tihája nagy erőss confidentia alatt mondá ezt, hogy Sorbánnak az mely szolgái itt benn vagynak, azokra oly gondviselés vagyon, hogy sem magyar követtel, sem némettel azokban ki nem bocsátnak, (minthogy egynéhány szolgája volt Sorbánnak itt benn az német követtel.) Interim penig ez megtörtént, hogy sem magyar, sem német — mert azoknak barátságokban igen megfogyatkoztak itt benn az német uraim — hanem török valaki volt, kit Halill effendinek tapasztalok, mivelhogy azkor Mehmet basa ugyan Angyalosi Mihálylyal együtt minden dolgot közlöttek vélle, és úgy tetszik hogy felségednek jóakarói, minden ott künn való dolgokat megirt az német követnek és az császár hocsájának. Kihez képest semmit nem késvén az német uraim, Sorbánnak egy szolgáját titkon elküldötték, hogy vagy magát Sorbánt találja, vagy mi módot talál az dologban, de felinditsa: Sorbán is álljon mellé, jöjjön Lengyelországba, minthogy olyan sok pénzzel ment oda most az lengyel hadba, költsenek, nám hon hevernek és elegendő hadat találnak, az kivel bátorsággal megindulván ezen hideg őszön is, Gáspár vajda mindjárt övék jó szível. És Gáspár vajdával megegyezvén, Gabrillás vajda csak kiugordjék előttök és Havasalföldét Sorbán magának foglalván, onnan mindjárt Erdélyre mehetnek és most felséged távollétében Erdélyt is elfoglalhatják. Ez lator titkos tanácsokat harmad napra magok titkos tanácsából mindjárt megértettem és igen sollicite az két vezérnek értésére adtam, igen admoneáltam, hogy ez dologra igen szorgalmatosan vigyázzanak. És ők, úgy vagyon, hogy csak nevetségnek tartották, de in contrarium igen erőssen eleikben adtam, hogy ne tartsák nevetségnek, mert az igen könnyen meglehet. És már attól inkább siettetik az Lengyelországba való küldést. Ugyan ezközben hozák meg azt is bizonyosan, hogy onnat kivül az császár hocsájának megirván az felséged dolgát és Startzer is megtalálván az hocsát felölle, nagy erőssen fenyegetődzött az hocsa, hogy kicsoda bontaná fel az némettel való frigyet s ki az oka — bizony megbánja, mert nem kellett volna az frigyet felbontani. Minthogy pedig az felséged levelét az fővezér akaratjából és tetszéséből kellet volna megadnunk az muftinak, az vezér nem engedé, hogy még akkor mindjárt megadjuk az levelet, hanem, monda: hogy egy keveset

még várakozzatok, én (meg) mondom mikor annak is ideje. Hallván az hocsának ezféle nagy haragját, ezzel is mindjárt induló az vezérhez, de magával nem szollhatván, az tihájának eleiben adám, hogy adja értésére az vezérnek. Ma 8 die octobris erről az tihája így resolválá mind az vezért s mind magát: Hogy azon semmit ne gondolkodjanak, mert az hocsa nem gonoszakaratból mondotta, mert annak úgy kellett lenni, hogy az német követ előtt úgy kellett szollni. De ezt az dolgot az hocsa igen jól tudja és mindenekben igen javalja, az uradnak igen jóakarója — semmit abban ne kételkedjél; mindazáltal holnap igen jó reggel jöjj fel s az basához én magam béviszlek, és add magad eleiben az basának, ugyan is ideje már megadni az leveleket muftinak és hocsának. Ez az dolog is kegyelmes uram, most eddig ebben áll; holnap Isten segitsége véllem lévén, ezt is véghez viszem és az dolgot is újabban sollicitálom. Az magyar követekkel igen sok discordiája volt itt benn Molardus uramnak, kinek modalitássát felséged Isten segitségéből rövid nap ő magától megérti. Az Magyarország követségét is nem akarta Molardus uram az követre bizni, hanem csak egy roszsz német ku—ra. Immár mint lehetett azon is az egyesülés, nem tudom; mert minden nap inkább kétszer háromszor is egyben vonszák az gubát — felette igen megrémült emberek, nyavalyások az német atyafiak. Minthogy valóban fraterne éltünk Startzerrel, most is valóban kedveskedném nyavalyás; én is semmi idegenséget még eddig hozzája nem mutattam; az mint lehetett még eddig elég dissimulatioval voltam hozzája, és az míg lehet úgy is leszek, mert még most is az tetszése az fővezérnek, hogy még is titkoljuk az dolgot. Valóban, kegyelmes uram, az mint lehetett, vigyáztam az két vezérnek actájára, minthogy csak ő véllek volt conversatiom és az tihájával; de én semmi idegenséget felségedhez és különbséget ez mostani elkezdett dologhoz nem ismérhettem, hanem igen kedvesen tartják és igen örülnek neki. Most azért az magyar követtel valamennyi magyar vagyon, sőt oly emberséges emberek — német főemberek és urfiak mind kimennek az mint értem; bizony szép költséggel is mennek. Ki mivel megyen? és ki mit viszen? az az resolutio — még abban senki nem bizonyos eddig, az az felséged bölcs itéleti. Talám felségednek jó volna útokra vigyáztatni, et compellerent intrare az hajdú uraim: az kik megszakasztanák álmokat miatta, megtalálnák az fa-kengyel

árát. Ezt, kegyelmes uram, az német uraim practicájokat az Sorbán, Althán és Gáspár vajda dolgai felöll — itt benn lévén Katercsi Ogli uram — mindjárt vélle communicáltam és Gabrillás vajdának is megirtuk; azonképpen Mikola uramnak, Mikó György uramnak és brassai biró uramnak igen serio megirtam, hogy ő kegyelmek igen vigyázzanak nem csak Molduvára, hanem ugyan Lengyelországra is. Én kegyelmes uram, valamire elégséges az én szegény fejem, de sem fáradságomat, semmi munkámat nem szánom, semmit nem nehezlek, felségednek hűséggel, igazsággal igyekezem szolgálni; de bizony, kegyelmes uram, szívem szerént kivánkoznám már egyszer ebből az nagy purgatoriumból ki. Bizony régen el is telék az esztendőm s meg is haladta. Nem tudom kegyelmes uram, jól esett-é vagy nem, de én magamtól Szkender basa uramnak igen serio irtam, miben legyen az Althan és Sorbán mozgolódások, és hogy igen szorgalmatosan vigyázzon reájok. Immár azon leszek, hogy ezen négy vagy öt nap alatt Angyalosi uramat is meginditom az kapucsi basával. In reliquis &.

P. S. Más nap die 9 octobris ismét menék bé ő nagyságához az vezérhez, hogy újabban sollicitáljam az dolgot, és hogy már ideje volna, hogy megadnók az leveleket muftinak és hocsának. Az sollicitálás közben mondám az vezérnek, hogy ha lehet hát ne halogassa nagyságod az kapucsi basát elbocsátani, mert az Istennek kegyelméből az én uramnak előtte nagy dolog áll: Immár eddig Posonban vagyon és ott dolgait jól elvégezvén, nem kellene késni, hanem sietséggel Csehországban kellene menni. És addig az én uram meg nem indulhat Posonból, valameddig az hatalmas császár követei és ajándéka el nem érkezik — igen ártalmas leszen, ha ott kezd késni. Erre csak azt mondá: hogy tegnap minden dolgot eleiben adtam az hatalmas császárnak és minden rendbeli embereknek, valakiknek ehez közöknek kell lenni: muftinak, hocsának, kezlár agának. Immár csak várok az hatalmas császártól, semmit nem késleltetem, hanem mindjárt elküldök. Az mi az levelek megadását nézi: kivánná azt az vezér, hogy az leveleket megnyissam, lássa: ha felséged elegedendő panaszt irt-é az levelekben vagy nem—s magának is értésére adjam. Ha elegedendő panaszt felséged nem tett, egyetértvén, újabb leveleket formáljunk és igen copiose valamit feltalálunk, hogy régtől fogva főképpen az confederationak con-

clusioja után az német és alattavaló tiszviselök cselekedtek mind felségeden s Erdélyen, Magyarországon, főrendeken, státusokan, Morván, Slésián, Csehországon, Austrián, mind religio dolgában s mind egyébben, én azokat historice megirjam és adjam meg ugyan levélben muftinak, hocsának, kezlár agának—kezlár agának penig felséged levelet nem irt. Mely dolog felséges uram énnekem bizony felette sulyos: ha felséged levelét mutáljam-é, és az ő nagysága instructioján álljak meg, melyet látok teljességgel, hogy mind az felséged javára tendál? Vagy csak abban hagyjam az felséged irását? Mert most immár egyiket megnyitottam, de látom, hogy az felséged panaszkodása igen gyengén vagyon ahozképest, az mint kivánná lenni ő nagysága az vezér; holott mind eddig való irásából felségednek az mint signáltam, mind csak magam az mit tudok, mennyi dologban ledáltatott mind felséged, Erdély, Magyarország az confoederatio alatt — még ugyan sokat találunk, az kiket kellene megirni bővebben annál, hogynem az mint vagyon irva. Még is irom felségednek, hogy én bizony megbódultam belé: mit kell cselekednem? Félek, kegyelmes uram, hogy soha egyebet nem cselekedhetem, hanem fejemre kell vennem ezt is az munkát, hogy új levelet kell fundálnom Szőlfikárral és valami ratiokat feltalálnunk az felséged oltalmára és igaz ügyére Erdélynek s Magyarországnak, Csehországnak; de most azt kell adnunk bé az három embernek: muftinak, hocsának, kezlár agának — (mert az úgy megmozdult, hogy szinte most agitáltatik keményen az fényes portán; de felséged ebben megnyugodjék, hogy német uram itt bizony nagy contemptusban vagyon)—kinek pariáját azon leszek, hogy Angyalositól kiküldjem felségednek. Mindezközben igen serio injungálá ő nagysága az vezér, hogy valóban még is megirjam felségednek, hogy noha szinte most volna (jó) itt benn az panaszló ratioknak készen lenni, de az mit győzünk, miis készüljünk hozzája. De az mint az előtt is felségednek megirtam vala ő nagysága tetszéséből: ne késnék felséged, hanem immár magyarországi főembereket expediálván mentől hamarébb lehetne, minden ezféle panaszokat historice megirván, még is terjeszsze felséged az porta eleibe. Az mi ittvaló actánkat nézi kegyelmes uram: bizony magam könnyebségemért halogatnám, de felséged immár ilyen meszsze lévén, és itt látván minden alkalmatosságát az időnek és felséged dolgainak e-

rössödésének, valamit cselekedik felséged, de énnekem ebben belé kell elegyednem, hogy újabb levelet kell fingálnom, (mégis úgy, ha az vezér azon áll-é meg, kit most felséged küldött vagy az én csináltam levelen) és a mit öszszeszedhetek az felséged eddig ide irott ratioiban, és ha magam is mit tudok—procedálnom kell, hogy ezek ha nem kezdik hirtelen megérteni fundamentumosan az felséged igazságát, az még onnat újabb levele érkezik felségednek ezekről, interim valami contemptust felséged ellen ne concipiáljanak. Ezt még is irom felségednek mint azelőtt is irtam, hogy Istennek szent kegyelméből, quantus dominus veserius et dominus Görcsi, totus et tantus vestrae Serenitatis sunt. Az mint feljül is irtam kegyelmes uram az levélnek mutatioját: bővebben gondolkodván felölle, én az felséged két levelét semmiben nem mutálom, hanem in specie adom meg az muftinak és hocsának; de hogy az panaszok felöll az vezérnek elméjének satisfaceáljunk, olyan levelet az kezlár agának fingáltam egyet az mennyire az én vékony elmémmel elértem, in eum finem, hogy az mikor valami derék discursusok lészen az dologról, együtt leszen, és ha egyik egyiket érti, az másik értse az többit, és így magok között conferálhatják az felséged irását. Az levélnek megadásában penig magam is offerálom magamat s az vezérrel is izentetek nekik, hogy ha valami difficultást találnak az dologban, hivassanak szembe engemet és én az dolgot declárálom ő nagyságoknak.

Következik az kezlár agának csinált levelemnek az párja.

Elhittem, hogy az mint egyéb országoknak igazgatására nézendő derék dolgok, úgy az mü mostani szerencsénk és indulatunk, mely hatalmas győzhetetlen császárunk méltóságára elönkbe adatott, eltitkolva az fényes portán nagyságodtól nincsen. De hogy nagyságod mi magunktól mind ez ideig is nem értette, ebből hozzám nagyságod semmi idegenséget ne gondoljan, és egyébnek ne vélje, hanem mint ilyen nagy világnak egy részének felháboritásának az még tökélletes állapotját és értelmét magam is jó és igaz móddal meg nem érthettem, addig azféle bizonytalan hírekkel az nagyságod fejét fájlalni nem akartam. Mostan immár minden dolgok kinyilatkozván, és bizonyos helyben állapodván: nagyságodnak minden bizonyos dolgot irhatok, az végre, hogy akár ki más em-

ber az nagyságod fülét más idegen hírekkel töltse, ne annak adjon nagyságod helyt és hitelt, hanem ennek az én irásomnak. Az hatalmas császár portáján penig noha a nélkül is nyilván volt az néhány időben, de akarom, hogy annál is nyilvábban legyen, hogy miolta az hatalmas boldog emlékezetü szultán Ahmettel Magyarország képében az nemes Mátyás császár frigyet és békességet szerzett volt, noha tettették azt az német nemzetség, hogy az muzulmán nemzettel igazán akarja megtartani az frigyet és szent békességet: de nem hogy igazán tartaná és tartotta volna, sőt alkalmatosságot keresvén benne, oly ártalmas practicát inditott volt az hispaniai királylyal és több pápás fejedelmekkel az muzulmán nemzetség ellen titkon, az kit nagyságod bövebben megért ott benn lévő kapitihánktól. Az mellett penig az is nyilván vagyon nagyságodnál, hogy mikor ennek előtte az hatalmas császár országától Erdélytől olyan három várot tartományostól, mint: Huszt, Kővár, Bánya—ki förésze Erdélyországának — hatalmas császár frigye és békessége alatt az német császár elfoglalt vala, nekem is immár az fényes portáról erőssen parancsolván, meg kellett volna véllek békélnem; de abban is ők sem az hatalmas császár frigyéhez, sem véllem való békességhez nem tartván magokat, az maga alatt való urak —Homonnai és Sorbán erőss hadakkal szintén olykor indultak reám, hogy Erdélyt Homonnai, és Sorbán Havasalföldét megvegye, az mikor hadammal ki kellett az országból mennem és Lippát erőss ostrommal kellett megvennem, és több kastélyokkal együtt úgy adtam meg az hatalmas császárnak—ugyan azon haddal megtérvén, az Úr Isten azoknak hadakat is megszégyenitette én általam. Azzal sem elégedvén, csak ez elmult esztendőben főtisztviselői az német királyoknak, kik azféle pápás emberek, nyilván megfenyegettek, hogy magam személyem is meg nem marad ellenek, hanem országomból is kiűznek. Ezeket és ezféléket én mind eltürtem és nagy békességgel türtem volna, de mindezekkel meg nem elégedtek Mátyás császár és Ferdinandus király, hanem maga koronája alatt való országot is úgymint Csehországot elsőben és főképpen szabadságában és hütiben megrontotta, szentegyházokat elrontotta; ki ellen az cseheknek kéntelen kardott kellett fogniok. Ezközben látván Ferdinandus, hogy az csehek feltámadtak ellene, azféle pápás papokkal, barátokkal és fejedelmekkel, mint az hispániai király fő-

képpen nagy titkos tanácsban végeztek: hogy valahol az keresztyén országban pápistásokon kivül való hütbeli embert találnak, de azokat mind levágják, és így az pápás világ megegyezvén, az muzulmán nemzetre támadjon. Kiről való végezés-levelek mikor Magyarországba is beérkezett volna — ki most is nállunk vagyon — így nem csak az németség, hanem Murva, Slésia, Austria, az Imperiumbeli városok, az Electorok egyetértvén, Ferdinandus ellen kardot fogtanak, engem penig legkiváltképpen magyarországi urak valaki nem pápás — az kik között az pápás igen kevés — Csehország, Murvaország, Slésiaország, Austriaország, az én tulajdon házámban megtaláltattanak: hogy miérthogy azelőtt ők is Homonnai és Sorbán ellen megsegitettenek és megoltalmaztanak, én is ilyen nagy szükségekben őket megsegitteném — teljességgel az végre penig, hogy az minémü békessége és frigye vagyon most Magyarországnak az hatalmas szultán Ozmánnal, azt az békességet nem csak Magyarország, hanem az megnevezett Csehország, Morva, Slésia, Austriaország is vélle együtt az hatalmas császárral nem csak néhány esztendeig, hanem örökké meg akarná erősitteni és az hatalmas császár köntössétől soha ezután nem akarna elszakadni; mert ők soha többször német fejedelmet uralni nem akarnak, holott nyilván megismerték, hogy ez az német nemzetség nekik ez ideig is veszedelmekre volt, nem jovakra.

Az hatalmas császárhoz ilyen jó igyekezeteket látván ennyi országoknak, meg akartam mutatni, hogy az boldog emlékezetü szultán Ahmet császárnak savát-kenyerét nem öttem héjába, hanem igaz hüségemet meg akarván mutatni, Isten ő szent felsége után az hatalmas császár köntössébez ragaszkodván: így indultam ezeknek segitségekre és az hatalmas császár lábaihoz való hajtásra. Addig penig az hatalmas császár országából Erdélyből ki sem indultam, hanem ő magok az magyarországi urak felkelvén és (a) nemesség, Homonnait meg akarván fogni, az elszaladt Lengyelországba, Dóczi Andrást az Ferdinandus főszerdárját Kassán magok megfogták és én kezembe fogva hozták — ki most én rabom Sárospatakon — Kassát, Magyarországnak főbbik várossát én számomra foglalták; mind az Fátrán tul és Dunán tul való urak ebben egyakaraton és értelmen vagynak; az előttvaló palatinusnak Turzó Györgynek az fia csak egyedül 7000 lóval mellém futott, az több urak is azonképpen. Az

Úr Isten annyira megáldotta az hatalmas császárnak ebbeli jószerencséjét, hogy magyar hadunk annyi vagyon az mennyi ugyan nem kellene, kiben ugyan el is kell bocsáttanunk, mivelhogy az ország pusztulásának eltávoztatásának okáért fizetetlen hadat tartani nem akarunk. Ez ebben lévén, főkövetem az hatalmas császárhoz béérkezik, az kiről nagyságod minden több örvendetes híreket megérthet. Most én nagyságodtól semmit egyebet nem kivánok, csak az hatalmas császár tisztességére, becsületére az hatalmas császár előtt nagyságod mutassa minden jóakaratját. Nagyságod immár az ilyen dologból nyilván megtapasztalhatja, hogy én nem mód nélkül és fundamentum nélkül indultam meg, kit meglát nagyságod ezután is......

(Még ebbe hátra maradott valami kevés részecske.)

Immár következik az levél, melyet Angyalosi Mihály uramtól küldtem urunknak; indult el innét 25 die octobris.

Serenissime Princeps et Domine &. Sequitur salutatio &.

Az felséged kegyelmességéből 20 die septbr. irott levelét 15 die octobr. alázatosan vöttem Katercsi Ogli uram által. Az Angyalosi Mihály uram béjövetele után penig, meddig és mint procedáltunk az felséged kegyelmes parancsolatjában, arról felségednek bőségesen irtam die 8 hujus mensis octobris, kit küldöttem Gabrillás vajda uram kezébe, kit hiszem hogy eddig régen felségednek praesentáltak.

Akkori dolgunkban kegyelmes uram maradott volt még hátra az muftinak és hocsának való leveleknek megadása, az szerént, az mint felségednek irtam vala, hogy az vezérnek ő nagyságának tetszéséből kellett üdőt várnunk annak is. Die 12 hujus octobr. adtam meg először az hocsának ő nagyságának az felséged levelét. És minthogy az mint megirtam vala, hogy az felséged megindulása nem volt itt titok immár — az német uraim is az mint lehetett, az ő dolgokat örömest nem hagynák könnyen — megtetszék, hogy az hocsát megtalálták volt, az melyhez képest mihelyt megadám az felséged levelét, nem várván csak attól is, hogy transferálják az levelet, nagy disputatiora foga — monda, hogy: Mi dolog hogy az urad az hatalmas császárnak ilyen nagy békességét az némettel felbontotta, és az mint halljuk országára ment? Nem kellett volna azt cselekedni. Az mint immár erről való egynéhány tractát felsé-

gednek böségesen megirtam, azonképpen az hocsának is bőségesen eleibe adtam, (mellettem volt mindenütt Angyalosi Mihály) hogy — mondok: Az én uram oly békességszerető fejedelem, hogy semmit magától nem cselekedett, hanem hítták sőt kéntelenitették az én uramot egynéhány ország, kik megunták az német lelki-testi igáját és örökkévaló frigyet akarnak kötni az hatalmas császárral az én uram által, hogy soha többször ennekutánna az hatalmas császár ellen kardot ne fogjanak, hanem inkább ellenségének ellensége legyen és barátjának barátja. Ez az oka, az miért az én uram az hatalmas császár jó szerencséjére és tisztességére megindult, hogy egynéhány országokat az hatalmas császár lábai alá hozna. Ezt sok szóval adtam eleibe. Erre monda: ez eddig még jó volna, de még eddig az hatalmas császár hadait nem kellett volna melléje venni; mert én úgy értem, hogy mind az budai basa és Deák Mehmet basa is az hatalmas császár hadaival az urad mellé ment. Arra én csak azt mondám, hogy azt nagyságod ne higyje—valaki mondta azt nagyságodnak, mert az én uram csak ingyen sem kivánta azt eddig, hogy az hatalmas császár hadai melléje menjenek, hanem leszen annak is ideje mikor az hatalmas császár hada kivántatik. Ha Deák Mehmet basa az én uramhoz ment, nem haddal ment, hanem az vezér ő nagysága parancsolatjából ment, azért, hogy Jenő felöll és az több panaszok felöll s határok felöll az én urammal végezzenek s beszéljenek. Monda arra, hogy ez mind jó s én is szeretem eddig az dolgot. Monda ismét: Mi végre ment az urad oda, az végre, hogy — az mint mondod — ha azok az országok az hatalmas császárhoz hódolnak, azokat az országokat az urad másnak hagyja-é, és ő ismét Erdélybe akar-é viszsza jőni? Erre én azt mondám: bizony nagyságos uram azt az én uram meg sem gondolta, hogy az hatalmas császár kegyelmessége után másnak vegyen országot; hanem ha az Úr Isten kezébe adja annak birodalmát, maga is akarja birni. Monda ismét: eddig igen szeretem az indulatját, csak az kivántatnék, hogy egy először az maga hadával vehetne győzedelmet, hogy annak kezdetiben ne elegyednék az hatalmas császár hada. Mondám arra: minden szándéka s akaratja az — valamit ad az Úr Isten — hogy az maga hadával vigye azt véghez főképpen ebben az esztendőben; ha penig kivántatik, jó móddal ugyan kivánja az hatalmas császár segitségét is. Monda ismég: Azok az országok mi

végre akarnak az hatalmas császár lábaihoz hajolni, az végre-é, hogy adót s ajándékot adnának az hatalmas császárnak? Mondám arra: jól tudják azt ő magok is, hogy aznélkül nem lehet. Kérdé ismét, hogy: az uradnak micsoda jó módja vagyon abban? Ha Isten adja, hogy az urad az németeket megverhetné, valjon azok az országok nem kezdenek-é magoknak más fejedelmet választani az urad kivül? Mondám arra: az én uram nem mód nélkül indult meg ilyen nagy dologban, hanem kezében vagyon az én uramnak azoknak az országoknak hütlevelek s úgy indult ki az én uram országából; másképpen is ne gondolja nagyságod, hogy az én uram másnak hagyná annak uraságát az hatalmas császár tisztességére. Monda mindezekre, hogy: ezt immár így értem, igen szeretem s javallom — ezt így az hatalmas császár meg nem értette; hanem az levelet forditsák meg, én béviszem az hatalmas császárnak s értésére adom valóban. Onnat menék az muftihoz, azzal is nagy kedvesen s bőségesen beszélgeténk minden dolog felöll. Az mufti is igen örüle rajta; több szavai közt azt mondá: Nichj vermez effendi Janova. Én sem várék az tolmácstól, hanem mondám, hogy: Szultanum iszsz Alla jap jap; nagy kedvesen monda: Éjder jap jap iszsz Alla. Az felséged leveleit megforditván 15 die octobris újolag magam ismég kivittem az hocsának Daut basára és az kezlár agának csinált levelet is — kezében advån az felséged levelének translatióját, maga elolvasá és újabban igen sok szóval, declaratioval a fundamento eleiben rakók Szőlfikárral minden dolgot; ugyan előttem bépecsétlé az levél translatióját és béküldé az kezlár agának, hogy mindjárt bévigye az hatalmas császárnak s eleiben adja az dolgot mint vagyon — maga is maga sententiáját irá az levél hátára. Mikor azt elvitték volna ugyan mindjárt kérém, hogy—úgy mond*—az uram, ő nagyságának is az kezlár agának irt levelet; kérém ő nagyságát, hogy egy jámbor főszolgájától izenje meg, hogy legyen szembe véllünk ő nagysága , az kezlár aga: hadd adjam magának meg az uram levelét és adjam értésére az dolgot. Mindjárt arra is czédulát ira az kezlár agának, hogy legyen szembe véllünk és egy főemberét elküldé véllünk. Az mikor bévittük volna az hocsa irását, kikülde egy főhad-

---

*) Úgymond helyett úgymondék értetendő.

dont az császár házából hozzánk s izené, hogy most ki nem jöhet, mert azzal az levéllel ment bé mindjárt az hatalmas császárhoz, hanem küldjem bé az levelet s meglátja, azután beszéll véllünk. Azt az itt irott levelet így küldtük bé az kezlár agának. Ezek kegyelmes uram eddig ilyen statusba forogván, ezen 12 die octobris érkezék Leopoldusnak egy postája Bécsből, az ki meghozá, hogy Ferdinandust elválasztották császárságra és meg is koronázták. Ugyan ezen posta hozá meg az magyarországi motus felöll az német követeknek: Kassának, Füleknek, Lévának s az több városoknak idevaló létét. Noha az mint feljül is, sőt az előttvaló leveleimben is irtam vala felségednek, hogy itt már nem szinte volt titok az felséged megindulása; de az hol lehetett mind csak titkoltuk s ő magok az németek sem hitték. Hanem immár nyilván lévén az dolog s az felséged leveléből is minden titkolatlan megértvén az vezérek az dolgot — kiváltképpen hogy sine intermissione valóban futották az német uraim is az dolgokat — interim az felséged Kassáról irott levelét is megadók az vezérnek, (melyet bátor vezérlette volna Isten az felséged bölcs itéletit, hogy ugyan ne küldte volna) és azt is mikor transferáltuk volna: tovább az dolog nem titkolódhatott, hanem az több vezérek is az németek intercessiojára beléelegyedtek, és az fővezért megszollitván felölle főképpen Halill basa és Nakkas Hazon basa — igen derék divánjok volt az dolog felöll, és az fővezér kiül és Görcsi apánk kiül az egész vezérek mind inprobálták az dolgot, hogy nem kellett volna lenni; mert olyan szent békességet nem kellett volna felbontani Ferdinandus ellen, kinek frigyét az hatalmas császár immár újolag confirmálta.

Mikor ezek mind így forgottanak volna 17 octobris derekas audientiát kérvén az vezértől, én mondám ő nagyságának — mondok: Nagyságos uram! Immár nagyságod az én kegyelmes uram leveléből is jól érti — az hatalmas császár jó szerencséjére és köntösséhez ragaszkodván — micsoda sok jó szerencsével látogatta az Úr Isten az én uramat, és azolttától fogva is annál is előbb ment jó szerencséjében. Immár most főképpen kivántatik, az mint nagyságod mind ez napokban és azelőtt is magát és az hatalmas császár kegyelmességét igérte; hanem nagyságod ne késsék, hanem nagyságod inditsa meg az zászlót, szablyát, botot, kaftánokat, mert az mint nagyságodnak azelőtt is eleibe adtam sokszor: az én uramnak

előtte nagy dolgok állanak; Csehországba is fel kell menni, és addig Magyarországból ki nem léphetik, valameddig az magyarországi állapotot jól s helyben nem hagyja; Magyarországba is penig addig jól helybe sem állapodhatik, az míg az magyarországi urak az hatalmas császár kegyelmességét s ajándékát nem látják. Azért — az Istenért is az hatalmas császárnak s az muzulmán nemzetnek ilyen jó előtte álló szerencséjét ne késlelje meg, hanem inditsa el immár az ajándékokat. (Ez alatt megértettük vala alattomban, hogy az vezér igen búsul rajta, hogy az felséged követe az adóval bé nem érkezett eddig, minthogy az felséged irására képest azzal biztatta volt meg császárt és az hocsát is, hogy eddig régen béküldi felséged követét az adóval.) Hogy ezt megértők, és látám az felséged vezérnek irott levelének az párjából, hogy az főkövet béküldését felséged halasztotta mégis az magyar és csehországi hadakkalvaló megegyesülésre, és onnat való követének elbocsátásával együtt az mint lehetett erről sokat gondolkodván, tractálván Angyalosi Mihály urammal, és látván annak az clausulának ott ártalmas voltát: közlém igen titkon Szőlfikárral az dolgot, úgy találók jobbnak, hogy az forditásban azt kihagyassuk; melyet meg is cselekedtünk az végre, hogy szóval bátorsággal azt mondhassuk az vezérnek, hogy az követ útban vagyon — melyet azt is mondottunk, de még azzal sem használtunk, melyet felséged ide alá jobban megért. Mikor ezeket ő nagyságának az vezérnek bő szóval eleibe adtam volna, látám, turbato vultu vagyon. Felséged az Istenért kegyelmesen megbocsássa, mint olyan rettenetes discursusban az mi eszembe jut, úgy irhatom meg. Angyalosi uram mindenütt mellettem volt s hallotta maga is, felséged examinálhatja felölle.

Turbato ingenio így beszélle az vezér: Énnekem egy szóm vagyon. Az kit egyszer megmondottam, most is azon ember vagyok. Az én szóm szerént az zászlót, botot, szablyát, kaftányokat elkészitettem s készen vagyon. De nekem térvén, monda: Jól tudod te s reá emlékezzél, mit izentem én Mikó Ferencztől, te neked is mit hagytam hogy irj az uradnak. Minthogy az urad két vagy három rendbeli levelében is irta s Mikó Ferencztől is azt izente, hogy az főkövetet készen tartja az adóval és csak Mikó Ferenczet várja, s mindjárt elküldi az hatalmas császár portájára: ezt én az hatalmas császárnak eleibe adtam és az Jenő dolgát is ez végre hagytam

hátra. De látom, hogy abba sohul semmi nincsen, híre sincs az követnek. Az én orczám az hatalmas császár előtt megfeketedett az miatt. Másodszor: az hatalmas Istenért kértem én Mikó Ferenczet és ő általa az uradat is, hogy hirtelen s mód nélkül semmit ne inditson, hanem én Mehmet basát mint az magam lelkemet, fejemet úgy bocsátottam el az uradhoz, hogy egyetértsenek; és ha okát-módját látják Ferdinandus ellen való felkelésnek, egy értelemből cselekedjék — addig urad fel ne keljen országából. De az mint látom, immár Kassára érkezett, még sem volt csak szembe is Mehmet basával. Harmadikat—én neked meghagytam vala erőssen, hogy megird az uradnak, hogy ha Isten adja hogy megindul, ne várjon attól, hogy véghezvigye dolgát; hanem mihelyt Magyarország határába bélép, mindjárt főkövetet tudom hogy nem lehet hogy küldjön, de egy emberséges postát vagy kettőt küldjen bé az hatalmas császár portájára — magyarországi embert — az kit személy szerént az hatalmas császárnak megmutathassak. Azt az urad csak egyiket sem cselekedte: sem főkövetét el nem küldötte, sem Mehmet basát meg nem várta, vélle semmit sem szolla — noha irt azért nekem Deák Mehmet basa, de az is semmi, mert az is semmit nem látott, sem tud. Az mint látom az urad leveléből, az kit Kassáról irt, nem az szélibe hágott Magyarországnak, hanem az közepibe; sőt eddig ha mehetett, tovább is ment. Az mely levelet penig irt, azt is országról országra bocsátotta — havaselföldi vajda küldte ide—szinte itt vagyon ám az nagy fogyatkozás, hogy csak ezzel az levéllel sem talált egy magyarországi emberséges katonát, kit béküldött volna az levéllel, hogy megmutathattam volna az hatalmas császárnak. (Erről én kegyelmes uram, bőségesen irtam volt felségednek azon Bonyhai Andrástól irott levelemben.) Az mint látom, az urad csak mind menten-megyen elő tova, és ide hátra semmit sem gondol. Jó lett volna Kassán megülni, vagy még onnat is hátrébb szállani és ide hátra való dolgait jó helyben hagyni, az hatalmas császár portáját láthatóképpen tudósitani; de csak magatok postái által és imitt-amott járó levelekkel akarjátok az hatalmas császár portáját bétölteni, az kivel bizony meg nem lehet. Eddig az németektől valóban minden dolgot titkoltam, de immár tovább nem lehet az titok. Mert Ferdinandusnak itt főkövete vagyon, pénze, drága marhája elég vagyon: kitől pénzét, kitől drága marháját, kitől sok

igéretét nem szánja; Ferdinandust pedig bátorsággal mondja, hogy él s császárrá választották, meg is koronázták. Itt azért teljességgel eltöltötték az portának az fülét vélle, hogy Ferdinandus soha az magyaroknak nem vétett, kiért ellene kellett volna támadni; hanem ez csak az erdélyi fejedelem inditása. Sőt erőssen kénszergeti az követ az vezéreket, muftit, hocsát, hogy jól meglássák mit csinálnak; mert Ferdinandus soha az hatalmas császárral való frigybontásra okot nem adott, sőt mihelyt meghalt Mátyás császár, mindjárt Ferdinandus az frigynek megerősitésére béküldött és maga is megerősitette, az hatalmas császár is megerősi ette vélle való frigyét. És így miért hagyák felbontani az frigyet az erdélyi fejedelemnek? Ezeket sok szóval referálván az vezér, monda ezek után is: Hogy az egész vezérek reám támadtak, hogy nem kellett volna nekem megengednem, olyan bizonyos frigyet olyan fejedelemmel mint Ferdinandus felbontanom, mert bizony jó nem lesz belölle—az hatalmas császárnak s az muzulmán nemzetnek hütét háborgatják s szidalomba hozzák. Mehmet basa felöll is mondják egyátaljában, hogy ő az oka, ő inditotta az erdélyi fejedelmet is erre, mihelyt Tömösvárra mehetett. Nám az még tömösvári basa nem lött, addig nem indult háboruság. Azért nekem ilyen fekete az orczám az hatalmas császár portáján, hogy én sem Erdély főkövetét — kit én igértem az adóval — az hatalmas császárnak bé nem mutathatom, sem Magyarországból jött postát, sem Mehmet basának ez dologról való bizonyos szovát, végezését az uraddal. Minékünk pedig háboruság nem kellett volna, mert mi szeretettel megtartottuk volna az frigyet és békességet, és most is mindenképpen csak az kellene minékünk — csak ti ülhettetek volna az békességben! Azelőtt azért megmondottam vala nektek, hogy titkon is elküldöm Budáig az kapucsi basától az ajándékot, kit már el is rendeltem vala — Kurt Ali agát; de erre az nagy bizonytalalan dologra, hogy inditsam meg az hatalmas császár fő kapucsi basáját bottal, zászlóval? Nincs nekem annyi fejem, valamig ehez az urad különben nem fog.

Ezeket kegyelmes uram majd így bő beszéddel elömbe rakván az vezér: az mit mint ilyen rettenetes új dologra tudtam szollni, valóban ugyan bő szóval is választ töttem — kit hallott Angyalosi Mihály uram, szóval is megmondhatja — az erdélyi főkövetnek útban való létét erősitettem, hogy hamar itt leszen; hogy penig fel-

séged nem hogy Magyarország széléből, de Kassáról is magyarországi emberséges postát nem küldött, annak az oka, hogy igen sietséggel Kassára való menése kénszeritette felségedet arra, és hogy ott most felséged az magyarországi urakkal gyülést tétettek és arról tractálván, hamar elküldi felséged azt az postát is. Az mi penig mind felségednek, Magyar-, Csehországnak és mind az többinek Ferdinandus ellen támadásának az okát nézi és abban való igaz ügyét: noha — mondok — azelőtt is egy néhány izben mind az én kegyelmes uram maga leveleiben eleiben adta nagyságodnak s én is, az én uram leveleiből azt — mondok — nagyságod eléggé érti, hogy igaz ügyek vagyon; újabban az mit lehetett raktam eleiben, mondám nagy keménységgel — mondok: Nagyságos uram! Az mint látom, nagyságod de megijedett ez dologtól; de én az Istenért kérem nagyságodat, nagyságod semmit se féljen, mert meglátja nagyságod, hogy nagyságodnak s Ferdinandusnak is Bethlen Gáborral vagyon dolga. Hiszem nem az nagyságod feje jár ott elöll, hanem az én uramé. Oly ember az az én uram, hogy meglátja mihez kezd. Ehez Istennek kegyelméből hozzája kezdett — valóban is beléhágott az Ferdinandus királyságába, jobban is beléhág az hatalmas császár jó hirére-nevére. De én mostan nagyságodat az hatalmas Istenért kénszeritettem, hogy az hatalmas császárnak s az muzulmán nemzetnek ilyen jó alkalmatosságát el ne taszitsa nagyságod— az mely soha ez világon nem volt egy időben és egy vezérségben is— az hatalmas császár köntösségétől: hiszem nem mondhatta nagyságod, sem más, hogy eddig az hatalmas császár sem pénzt, sem hadat adott az én uramnak, sem Magyarországnak; nem is bontott fel semmi frigyet Ferdinandussal. Ha olyan igen kell az békesség, abban is talál az hatalmas császár jó módot. De így gondolkodjék nagyságod Magyarország felöll, hogy immár úgy hozzá nyult az magyar az több országokkal együtt, hogy vagy egy lábig elvész, vagy az sapkát teszi fel, de általmegyen ebben, hogy többször ő az német lelki-testi igáját nem viseli, és az hatalmas császár ellen német (mellett) kardot nem von, hanem inkább vonszon az németre az hatalmas császár mellett.Ha nagyságod most őtet eltaszitja,többé meglátja nagyságod, hogy Magyarország az többivel együtt oly gondot visel magára, hogy lássa nagyságod oztán ha úgy leszen jobb.

Másik: az hatalmas császárnak így is az magyar nemzetnek

kellett volna több jót kivánni, keresni; mert az magyar nemzet ím nem mostani frigyesse, országa az hatalmas császárnak, hanem még szultán Szulimán császárnak is ő frigyes országa Magyarország, kitől való frigykötés-levelének és szultán Szulimán császár erős esküvésének az mássa csak az én magam ládámban is vagyon. Noha azért az német késztetésére némethez fogott immár egynéhány időtől fogván és ugyan kardot is fogott az német mellett az hatalmas császár és muzulmán nemzet ellen: de szintén azt látja most, hogy csak hijában cselekedte és inkább országának megmaradott részét is elveszti vélle; hanem megemlékezvén az hatalmas szultán Szulimán császárral való frigyről, újabban és örökké az mellé akar állani. És így nagyobb igazsága vagyon az hatalmas császárnak, az magyarokkal való frigyhez—így is nem hagyta az hatalmas császár el. Azféle ratiokat az ki occurrált, eleget adtam eleiben; vetém az Bocskai fejedelem példáját is elő. Arra csak azt mondá, hogy különb volt az Bocskai dolga. Mert mikor Bocskai feltámadott volt, akkor nyilván való ellensége volt az német az hatalmas császárnak, és így minden segitségre haladék nélkül jó alkalmatossága volt; de most mü előttünk csak az áll: hogy ilyen nyilvánvaló csak most megerősittetett szent békességet hogy bontsanak fel? Mert az békességnek felbontásának okai felöll semmit magyarországi embertől nem hallottam, hanem csak az urad leveliből és főképpen tetölled. Végre sok altercálásunk után nagy sok könyörgéssel kérém, hogy egy szómat hallgassa meg, s mondá hogy meghallgatja. S elkezdém ezen — mondám: hogy nagyságos uram, látom hogy mily igen kapott nagyságod és mind az egész porta az némettel való békességen, de kinek ne kellene az békesség? Minden embernek az kellene, az én uramnak és Magyarországnak is csak az kellene, hogy lakhatnék békességben, csak lakhatnék az roszsz némettől; de hogy attól nem lakhatik, abban keresne módot hogy békességben lakhatnék. Azért ha nagyságod az békességet oly igen erőssen akarja őrizni s erősitteni s oltalmazni: ím én is mondok nagyságodnak egy dolgot az békességnek oltalmazására; tartsa eszziben nagyságod s akárkinek mondja meg nagyságod, s ha jó, legyen jó, s ha nem, menjen hijában. Az én szóm csak ez nagyságodnak, hogy az hatalmas császár küldje egy fő kapucsi basáját Ferdinandushoz, az ki

által adja eleiben Ferdinandusnak: „Hogy noha — úgymond*) — ezelőtt Csehország és Magyarország tégedet nem jó kedvből, de kételenségből, nem igaz szeretetből kardok alatt királyokká választott volt, de ezek minket megtalálván, adják elõnkbe, hogy az tü törvényetek szerént őket hitekben szabadságokban meg nem tartottátok, hanem sőt igen megbántottátok, melyet ők el nem szenvedhettek; annak felette Magyarország látja azt is, hogy tü mind untalan müellenünk s az fényes porta ellen hadat mozgatni igyekezni akartok, az mely hadnak az ő országokban kellene megtérülni mindenkor, biztatván azzal őket, hogy az tü szablyátoknak erejével az mü kezünkben lévő országokat is viszszavennétek, melyet nem hogy viszszavennétek, de lassan-lassan az többi is utánna veszne: mely romlását az magyar nemzet elejiben vévén, akarja ennek az veszedelmes dolognak úgy elejit venni, hogy tovább megmaradott országa ne veszszen és ne pusztuljon el. Adja azt is elõnkbe — melyet mü magunk is bőséggel tudunk — hogy az köztünk való frigy alatt is egynéhány ízben nem tartván az frigyhez magatokat, az mi hívünk Bethlen Gábor és Erdély ellen hadat inditottatok — hol Sorbánt, hol Forgács Sigmondot, hol Homonnait. Mümagunk emlékezünk pedig arra is, hogy Erdély és Magyarország szultán Szulimánnak régi frigyes országa volt, és noha ez egynéhány üdőben az tü izgatástokra hozzátok hajlott volt; de látván mindenképpen miattatok való romlását és fogyatkozását, minket megtalált, hogy tüellenetek megoltalmaznók, és az mü frigyünkben újonnan bévennők. Mü is azért ilyen méltó igazságokat megtekintvén, és hogy az mü oltalmunk alá az kik folyamodnak, azoknak oltalommal akarván lenni, tudván azt is, hogy vélled is nekünk frigyünk vagyon, azt is erőssen megakarván tartani — ez mü becsülletes vitéz kapucsi basánkat most bocsátottuk hozzád ennek okáért: hogy ez által intünk szeretettel, hogy ez napságtól fogva az müihozzánk folyamodott híveinknek, Magyarországnak, Csehországnak, Morvának, Sléziának, Austriának békességét hagyj, és az mely hütöken való fejedelmet magok közül ők választani és uralni akarnak, abban nekik szabadságot engedj. Mert mü ezt értésedre adjuk, hogy mü semminek o-

*) E mondat-alakot naplóirónk gyakran használja helyére nem illő értelemben; mi azonban a dolog megértését kevéssé akadályozza.

kai nem akarunk lenni; de ha még is őket háborgatni akarod, egyéb abban nem lehet, hanem mü is fegyverünkkel is meg akarjuk ellened őket oltalmazni." Mikor mindezeket az vezér elhallgatta volna, monda: Mind jól mondod az mit mondasz és igen szeretem. Azért csak ez mind az válasz ezekre, és azt ird meg az uradnak — fordula Angyalosi Mihály uramra s monda: te is jól hallod, te is így mond meg az uradnak — hogy ez szerént, mentől hamarébb külön az erdélyi főkövetet az adóval küldje bé az urad, hogy mutathassuk az uradnak az hatalmas nagy császárhoz való nagy hűséget, engedelmességét és azután készitse hamar el az magyarországi főköveteket, kik közül úri ember legyen, (Rimai uram felöll itt jó emlékezetben vagynak) és elöll küldje el egy emberséges postáját. Azoktól az főkövetektől ezeket az mit te beszéllesz, és ha valami ezen kiül való panaszokat magok feltalálnak, hozzák azok az portára az hatalmas császár eleibe; az mely panaszokkal és okokkal én oztán azokkal az német követekkel szembe állván, és mi az hatalmas császár vezérei ugyan megitéljük: hogy az magyaroknak s több országoknak vagyon igazságok? És mindjárt akkor elküldjük botot, szablyát sat. s az te szód szerént kapucsi basát is Ferdinandushoz küldünk ezen mód szerént; ki ha megszünik töllök és békességben marad, jó, ha nem, bátorsággal meghigyjék, hogy az hatalmas császár mind pénzével, szablyájával mellettek leszen az magyaroknak s több országoknak. De hogy valóban megértsétek, addig sem az segitség nem leszen, sem az bot, zászló sem leszen. Azért te — monda Angyalosi uramnak — éjjel nappal siess az uradhoz és ezeket vidd meg az uradnak. Ezközben az mit én megmondottam, most is azon ember vagyok: akár ki más mit beszéljen, de én vagyok az fővezér s meglátom én, ki én ellenem mást cselekedik, csak ne muljék az uradon el az dolog. Sok szók után mondá ezt is az vezér: Egyéb nem lehetett benne, az németek sok szavát eluntam —ím egy csauzt kellett adnom az postájok mellé, hogy az uroknak irjanak; engem eléggé kérének, hogy Ferdinandusnak irjak s az uradnak is ő nevekkel, hogy az urad megtérjen. Egy szómmal ugyan meg is igértem vala hogy irok, de elgondolám, hogy ők énnekem sem Ferdinandus, sem Leopoldus semmit nem irtak; így azért én is nem irtam, hanem csak az budai vezérnek Tömösvárra s az több végekbe: hogy senki egyik mellett is ki ne menjen várából, hanem veszteg üljenek, az

még az hatalmas császár parancsolja. Ezt is ird meg az uradnak, hogy ebből is semmi idegenséget ne gondoljan, mert nem változik meg az én szóm; az csauzt is azért kérték melléjek, hogy tudják, hogy az urad hada miatt az ő postája el nem mehet, hanemba az csauz késéri el — azért ők lássák mit csinálnak. Ezekhezképest kegyelmes uram az az felséged bölcs itéleti: de ha azt az postát levelekkel intercipiálják, az fejemre veszem, hogy semmi nem leszen rolla, hiszem az csauzt elbocsáthatják.

Ma 24 die octobris menék Görcsi apánkhoz az felségednek irt levélért. Újabban sok szóval szollék neki — mondám, hogy immár az németek valóban felserkenvén, igen futják mind követeket, mind vezéreket. Én az Istenért kérem nagyságodat, nagyságod inditotta az én uramat erre, most az ideje, nem hogy csak nagyságod erőss legyen és oltalma az én uramnak, hanem más ellen is valóban oltalmazza nagyságod. Mert nagyságtok közül valaki az német dolgát tudja, de mind jól tudja azt, hogy az német pápás nemzetnél nincsen most is nem is volt nagyobb ellensége az muzulmán nemzetnek; az németnek pedig az ő főkardja az hatalmas császár és muzulmán nemzet ellen volt ez az magyar nemzet, Cseh, Morva, Slésia, Austria! Hiszem azon kellene örülni az ki muzulmán, hogy az Isten azt az szablyát forditotta viszsza az németre, az mely szablyával ő az török nemzetre hadakozott. Most vagyon szinte annak az ideje. Másik az: az mely madár valakit az ő szárnyával sujtól, csapdos, hiszem hogy jobb ha más ember kiszaggatja annak az madárnak szárnyát — könnyü oztán megfogni. Szinte így vagyon most nagyságtok az némettel—a ki eszében venné az hatalmas császár vezéri közül. Ezen sokat nevete Görcsi apánk s monda: ne féljetek, mert akár ki mit beszéljen, de meglátjátok hogy az leszen, az mit mi akarunk, csak az urad viselje jól magát.

Ezt az levelet vitte el Angyalosi Mihály uram, indult meg 25 die octobris; küldtem tölle leveleket, urunknak, Bethlen István uramnak, cancellarius uramnak, Mikó Ferencz úrnak, Markó vajda úrnak, Mikola János és Kemény Boldisár uraméknak s az feleségemnek, Balassi Ferencz uramnak.

Ezen 25 die octobris mentem az velenczei követhez és flandriai követhez; azoknak is bőséggel eleibe adtam az én uramnak igazsá-

gát. Az velenczei követtől ezt tanultam meg, hogy Velenczéből azt irták neki: hogy igaz, hogy Ferdinandust elválasztották az romai imperatorságra, de csak az három pap Electorral választatta magát és negyedik ő maga volt, és ő maga személyébe mint cseh király és elector, választotta magát. Kiben sokan ellent tartottak, hogy most ő üress az cseh királyságtól és nem lehetne elector; de Ferdinandus azzal nem gondolt, azt praetendálván, hogy koronázott királyok ő az cseheknek, és ha most priváltatott is a királyságtól, de általán fogva magát ő eligálja, és így eligálta magát az romai imperatorságra. Monda az velenczei követ: immár hogy romai császár Ferdinandus, az urad ugyan reá megyen-é, vagy megtér? Én mondám: azfelöll bizony igenis reá menyen — üljön ott ő az császárságban. Tudván, hogy az velenczei respublica is ellensége az austriai familiának, kérém sok szóval, hogy legyen nagyságod jó akarattal az én uramhoz. Erre erőssen igéré magát, hogy örömest szeretettel jóakarattal leszen.

Onnat az flandriai követhez mentem és azzal is igen sokat conferáltam — ebéden ott marasztván, jól is tarta — ettől ezt tanultam meg: hogy Magyarország nem atyjától össiről maradott az austriaca familiának, hanem Magyarország szabados ország, és az kit akar királynak választani, azzal szabad.*) Az töröknek semmi közi nincsen ahoz, hogy ott azféle királyságot igazgasson; hanem Magyarországgal vagyon frigye az hatalmas császárnak, és ha Magyarország meg akarja tartani az frigyet az hatalmas császárral, akár kit tegyen Magyarország magyar királynak, de Magyarországhoz képest az hatalmas császár azzal tartozik megtartani az frigyet. Azért Ferdinandus császárt ha immár császárrá tötték is, tartsa ő határába, császárságába magát: ha megakarja tartani az békességet az hatalmas császárral, tartsa meg, s ha nem, ő lássa. De ha az magyarok meg akarják tartani az frigyet az hatalmas császárral, és ők magoknak fejedelmet választnak, ezt kell bévenni az hatalmas császárnak az magyarok frigyébe — mint szinte csak közelb való példa előttünk: Bocskai fejedelem idejébe Rudolphus császár kezdette el az békességet az hatalmas császárral és ő is végezte el; ezenköz-

*) Az itt és feljebb is emlitett viszonyok későbbi országgyülési végzések és események nyomán megváltoztak. Különben is ez előadás csak egyéni felfogásnak tekintendő.

ben ezen Mátyás császár az magyarokat melléje vötte és királylyá tötték az magyarok, s Mátyás császár ő maga felkölt s reá ment az bátyjára az magyarok koronájáért s magát megkoronáztatta, s így lött magyar királylyá; Rudolphus ugyan benne maradott az császárságban s hogy Rudolphus meghala, úgy Mátyás lött oztán császárrá. Azért most is Ferdinandus ha császárrá lött, legyen császár — ő lássa kinek leszen császárok — hagyjon békét az magyaroknak.

Ez is ahoz való dolog: hogy mikor ezek az dolgok forgottak, noha immár ekkor Rudolphussal az hatalmas császárnak frigye volt, de azért ugyan nem elegyitette magát az hatalmas császár az ő királyságok, császárságok tétele közibe; hanem csak hallgatott, és az ki Magyarországnak királya lett, mindjárt arra szállott az hatalmas császárral való frigy. Szinte így most is nem tartozik az hatalmas császár Ferdinandust is oltalmazni az magyar királyságban, hanem hallgasson veszteg ő hatalmassága, az magyarokkal vagyon frigye, s az kit a magyarok királynak csinálnak, azzal tartozik frigyet tartani. Nem is olyan az az császárság, mint az muzulmán császárság. Mert mikor egy muzulmán császár leszen, mindjárt egyszersmind kezébe kél az egész muzulmán birodalom. De a keresztyén császárság alatt igen sok és nagy királyok vagynak, olyak is, az kik semmit nem várnak az keresztyén császártól, semmit nekik nem parancsol; kiváltképpen Magyarország, Lengyelország, Francziaország s többek is — az mennyibe akar enged s az mennyibe nem akar, nem enged; hanem ő nekik királyok vagyon s attól várnak. Üljön ő ott az ő császárságával, de ezek az ő királyokkal élnek.

Ezközben hozák meg, Startzer uram mely rút gyalázattal szidalommal illetett mindenütt valahol járt, kit nem tűrhetvén, ezt az levelet irtam neki:

Magnif. Dne et tanquam Frater mihi observandissime! Post servitior meorum paratissam commendationem, omnia fausta feliciaque precor Magn. Vestrae.

Ceterum praeteritis istis diebus sollicitissime quaerendo *) occasionem plurima colloquendi et conferendi cum mag. Domn. Vestra

---

*) Ezen kezdő tételből az eredeti kéziratban valami kimaradott. Jelen alakjában — bár a dolog értelme kivehető — a szóknak szabályszerű öszszefüggése nincs meg.

de istis ante nos versatis inopinatis casibus; verum interim pro certo allata sunt mihi maxima vituperia et dehonestationes per magnif. Domnem Vestram praecipue contra meam personam et interim Domini mei Clementissimi, dixisse me coram praestantissimis viris Agazonem pessimum et vilissimum. Quae fieri non debebant, primum: quia nullius unquam Agazo fui, imo sum claro genere natus, atque inter claros et praestantissimos homines educatus et versatus a juventute mea, serviendo Principibus in maximis et honestissimis rebus. Secundo: dato, si etiam aliquando in infimo statu extitissem, cum virtus mea evexit me ad inservienda tam potentissimis Principibus, habeoque honorem et existimationem: non merebar vituperium istud — quod est foemineum quid, ore et lingva inimicis satisfacere — etiam si essem inimicus et malevolus, cum ego ignoro me inimicum et malevolum magnificae Dnis Vestrae esse. Si quid inopinati accidit in Hungaria per eosdem Dnos Hungaros propter inquietem nonnullor. Sacerdotum, Episcopor. catholicorum: quid mihi interest? Nonne officio meo satisfacere debeo in causa Domini mei Clementissimi cum sim servus ad id delegatus—quae tamen mihi ita disciplicent, ut tremet totum corpus meum, quid exitus illius erit. Quod autem ad officium meum adtinet: de persona suae Mattis cum Dno Veserio quid ego tractatus sum, vellem nosse magn. Domnen Vestram; ipse cum sim filius pacis, adhuc et iterum optarem pacem et concordiam, cum praecipue ignotus sit omnibus exitus hujus turbulentissimae causae. Propter quod invicem debebamus nos honeste tractare — salvis rebus Domini nostri permanentibus — non vituperio et dehonestatione. Nam si decet vel convenit ore et lingva nos invicem petere, ipse quoque haberem lingvam; sed non sum foemina, ut lingva et diffamatione erga quemquam satisfacere velim. Imo quantum fieri potest, tam dignitatem et mattem suae Mattis Dni Ferdinandi, et illustrissimi Dni legati et magnificae Dnis Vestrae conabor tueri, prae oculis ferens semper istius maximae causae exitum, cum certo sciam: neque ab illustrissimo Domino legato, neque a magn. DomtioneVestra a parte illa, neque per me a parte Domini mei Clementissimi hujus maximae discordiae et motus ansam et occasionem dedisse. Ipsi videbunt—nos, qui sumus servi, tenemur obedire et inservire Dominis nostris, honoris et humanitatis (sic) invicem salvis permanentibus. Habebam, quae verbis Magnif. Vestrae proferre volebam, verum ista occasione interrupta, de futuro Deus providebit. Vale.

28 die octobris adtam meg Halill basának az levelet és minden dologról beszéllettem vélle; nagy kedvesen is beszélgete véllem. Ugyanezen nap az divánba hallottam meg nagy titkon, hogy az német követek igen titkon egy olaszt fogadtak meg, kinek in paratis ezer tallért adtak, és attól irtak az hispániai királynak és romai pápának, hogy most az ideje, lássák mit cselekednek—most az ideje, ha az catholica religiot oltalmazzák s az mellett az magok országát. Mert ez immár bizonyos, hogy az erdélyi fejedelmet elhitták az magyarországi és csehországi királyságra és el is ment—akármint szépitsék az törökök, de általánfogva ő akaratjokból ment el. És ha most azokkal az országokkal Bethlen Gábor előmehet dolgában, egyfelöll azok az országok és másfelöll ezek az törökök nem egyébre vágyódnak és igyekeznek, hanem teljességgel Romára és Hispániára, mint az catholica religionak és egyéb catholicus országoknak romlására; ha csak az jövő nyarat várják is, meglátják, hogy praevaleálnak. De ezen az télen, az még az töröknek indulatja lenne, addig kellene eleit venni minden dolgoknak; mert mi nem tudjuk: az mi urunk ha él-é vagy meghólt, hogy mi csak egy levelét is nem láthatjuk s nem vehetjük? Ezt is eleiben adtam az vezérnek, és az vezér ezekre csak ilyen választ tőn: hogy sokszor volt nekik olyan szándékok, de Isten mindenkor megszégyenitette; most is szinte úgy járnak — hadd jőnének el csak —mint ám tavaly is járának, tudod te magad is jól.

Demjén Ferencz uram jutott bé az portára 30 die octobris.

Ezt az levelet, az mely következik, küldtem el Demjén Ferencztől 10 die novembris.

Serenissime Princeps &. Sequitur salutatio &.

Demjén Ferencz uram az felséged kegyelmességéből irott levelekkel érkezék ide 3 die octobris. Immár azelőtt ötöd nappal Angyalosi Mihályt elbocsátottam vala, kitől addigvaló dolgokat kegyelmes (uram) felségednek bőségesen megirtam vala. Akkori actáimban maradott vala hátra az Halill basának való levelének megadása és ő nagyságával való tractám, és az keresztyén követekkel való tractám. Mindjárt azért az Angyalosi uram indulása után az nap mentem három keresztyén követhez: velenczeihez, flandriaihoz

és ángliaihoz, kikkel a fundamento minden dolgokról conferálván, és nekik az felséged és Magyarország igazságát eleiben adván, mindenik igen örüle az austriaca familia ellen való felséged jó szerencséjének. És az mint vala az híre, hogy futotta őket az német követ, hogy felséged ellen incitálhassa őket az portán: én arról is bőségesen conferáltam véllek, és én is in contrarium valóban kértem őket, hogy azt ne cselekedjék, hanem inkább felséged mellett szolljanak az hol helye s ideje leszen. Az velenczei követ úgy vagyon — minthogy az catholica religio detrimentuma láttatik benne forgani — tartana-szabásu abban valami difficultást; de én sok szóval eleiben adtam, hogy noha mondják azt, hogy causa religionis vagyon ez motus, de azt ne higyje, mert az legkissebb ratioja ez motusnak, kiváltképpen hogy felséged religiot nem persequál. Hanem egyéb libertasokban laedáltattak eleitől fogva azok az statusok, és ugyan nem akarják patiálni az austriaca familiának dominiumát. Nagy sinceritással azért az velenczei követ is felségednek offerálá jóakaratját, valahol kivántatik; minthogy vagy religio vagy nem religio, de természet szerént való ellensége Velenczének az a familia. Amaz kettő penig főképpen causa religionis, csudállatos mely nagy örömmel vagynak rajta, és főképpen az flandriai követ nagy obtestatiokkal kért, hogy ez dologban commendáljam őtet az vezérnél, hogy tractálja ő is az felséged dolgát s nyilván valósággal sokat efficiál — az melyet meg is cselekedtem. Vélle való consultatiom pedig mi legyen, ide alább felséged meglátja az vezérrel való tractámban. Halill basa is penig, mint kit valóban lekötöttek volt az német uraim, valóban kezdett vala véllem bánni, hogy nem kellett volna felségednek az szent békességet felbontani; de kiről — mikor én is az felséged és Magyarország igazságát eleiben adtam volna — igen megcsendesedék, és ő is monda oztán, hogy én is szeretem, ha így vagyon.

Ezekután újabban az felséged levelei mellett hozzája kezdvén az tractához, kinek egyikét én tituláltam Nakkás Hazon basának az rosznak, másikat Csilalogh Mehemet basának, harmadikat Baki basának; az többi helyén volt, az kinek felséged intitulálta—ezeket mind meg adván, mellettem volt mindenütt Demjén Ferencz uram, hallotta minden tractánkat, discursusunkat mind muftinál s mind az többinél. Mi szükség felségednek referálnom külön-külön és felsé-

gedet annyi hoszszu irásommal fárasztanom, ha nagyobb részét minden tractának eddig felségednek mind megirtam. Noha kegyelmes uram az mint felséged kegyelmes irásából láttam, hogy csak szót irok és res-t nem mutathatok: felséged az Istenért kegyelmesen megbocsásson, mit tudtam eddig rajtok venni ilyen rettenetes nagy véletlen dologban? Ezek is csak magok is elcsudálkoztak rajta, micsoda nagy dolog találta őket. És az még csak egymással conferálnak is ez dolog felöll, szőrnyebben jő újabban-újabban az nagy reménytelen és véletlen dolog elei(k)be. És én akármint irjam, de felséged az porta késedelmes voltát sokkal jobban tudja mindennél. Ha kegyelmes uram az felséged dolgában negligens vagy imprudens voltam főképpen most felségednek két jámbor szolgája ittlétében—Angyalosi és Domjén Ferencz itt létében—mondják meg igazán; de ha mit erővel nem vehetek üdő előtt rajtok, nem tehetek kegyelmes uram rolla. Istennek szent áldásából az sok szó után resre és actusra viszi itt is az Úr Isten in tempore az felséged dolgait, ha nem lehet hirtelen is. Irtam felségednek azelőttvaló levelemben is — az mint felséged azelőttvaló levelében is irta vala — hogy Nagy-Szombatnál Isten kegyelmességéből mikor felséged megegyezik az silésiai és cseh hadakkal, onnat expediálja felséged Balassi uramat és az magyarországi követet. Ezt én ugyan kihagytam vala az felséged irásából, mert látám hogy contemptust csinál; hanem azt erősitettem én, hogy akkor is útban vagynak, noha mégis ambigált az vezér abban és igen nehezelte. Hogy pedig az Úr Isten felséged bölcs itéletit arra vezérlette, hogy ugyan Kassáról és ugyan felséged ő kegyelmeket expediálta, igen nagy scrupulust és difficultást vött ki felséged ezeknek az szívekből vélle; főképpen hogy felséged irta, hogy az erdélyi adót felséged béküldi. Azt bizony látom, hogy valakik felségednek jóakarói, oly nagy örömmel vagynak rajta, mintha felséged tulajdon magoknak küldené: nagy affectussal mondják, hogy nem az felséged pénzét kivánták, hanem csak az kik felségednek nem jóakarójі, azoknak satisfaciáljanak. Az felséged nagy hüsége és hatalmas császárhoz való engedelmessége felöll szavokból az mint látom s találom valamennyi az az summa, de sok gradussal feljülhaladja az felségedhez való jóakarat az mostani dolgunknak promotiojában; az kihezképest az ajándékot is meginditja vala, de ex communi consilio úgy tetszék illendőnek, hogy

mivel immár Korlát István uram nem késik, tisztességesb, hogy ő kegyelme itt benn ne késsen, vigye ő maga el kapucsi basával együtt.

Az lengyel királyhoz és Sulkotzkihoz s Gáspár vajdához való csauz felöll noha csak valami obiter láttatik irnom ezelőttvaló levelemben, de felségednek bizonyosan irhatom, hogy die 8 mensis octobris minden okvetetlen Dervis csauz ment Lengyelországba jó ratiokkal irott levelekkel, Gáspár vajdához pedig erőss mandatummal. Meg is higyje felséged, hogy vagyon vigyázás Gáspár vajdára, kiből micsoda akadályom következett, ím most is küldtem felségednek Gáspár vajdának egy levelét. Most újabban igen serio eleiben adtam az vezér tihájának és ő általa az vezérnek, végre magam szemtől-szembe az vezérnek jó ratiokkal, hogy Lengyelországból hányszor lött immár csak az néhány üdőben is az három országnak veszedelme: Sorbán Lengyelországból Molduván, Havasalföldin által jött Erdélyre lengyel haddal, azután Potoczki, azután Koreczki. Lengyel király csak azt mondta, hogy nem ő akaratja. Azért ha nagyságod még is újabban nem vigyáz, ismét megeshetik azféle dolog, hanem mégis újabban siessen csauzt küldeni. Ez beszéd közben monda az vezér: hogy nem kell félni, mert ihon most ma hoztak Gáspár vajdától egy levelet, az lengyel szerdárnak Sulkotzkinak egy levelét, kiben azt irja Gáspár vajdának, hogy — úgymond — Ferdinandus ellen az csehek feltámadtak volt és csak veszekednek és szégyenekre is meg kell békélniek; az erdélyi fejedelem is feltámadt valami tolvajokkal, (felséged megbocsássa, az ő szavát irom) és Ferdinandus ellen indult, de ők is csak zűrzavart csinálnak s hijába járnak. Homonnai több urakkal együtt ide béjött volt — úgymond — Lengyelországba előttök és eléggé esedezett az királynak, hogy hadat adjon melléje és hadat is hagyjon fogadni; de sem az király, sem az ország meg nem engedte, mert tudván azt, hogy azok is az hatalmas császárnak frigyes országi, mi az hatalmas császárral az frigyet megakarjuk tartani. Ezeket az basa beszéllé. Iterálom mégis az felső szómat, hogy nem várnak azok sem az királytól, sem az szerdártól, csak pénze legyen, talál hadat Lengyelországban. Azért valamint s valahogy vagyon, de nagyságod ne szánja újabban való irását mind az királynak és szerdárnak. Monda ismét: még az levelet is megirattam, szinte holnap vagy azután elküldök bizonyoson — írd meg az uradnak.

Mostani Postscriptába irt volt felséged kegyelmesen két ratiot — egyik: hogy az mely szablyával eddig az ideig az német nemzetség az hatalmas muzulmán császár ellen hadazott, azon szablyát Isten után most felséged örökösön viszszafordította az németre az muzulmán nemzet mellett; másikat: hogy az mely sugár szárnyával az mely madár mást csapkodott, azt is Isten után úgy kiszaggatta, hogy könnyebb tolla nélkül megfogni. Ezeket az ratiokat kegyelmes uram már eddig valakikkel tractáltam, de bővségesen eleikben adtam még az felséged levelének érkezése előtt, azután penig mind az többinek is. Ezekután Nakkás Hazon basához menék az felséged levelével; mihelyt megadtam neki, csak szómat sem várá, nagy embertelenül kezde szollani, vallatni felséged igéretei felöll és szörnyen kezdé állatni az Ferdinandus dolgát. Én is ugyan valóba megboszszankodám rajta, s nem valami emberséggel, hanem olyan embertelenül mint ő, kiáltással, haraggal megmondottam neki — Bali csauz volt itt tolmácsom, kit jámbor aszszony-fiául meg is monda — mondván mondok: Nagyságod most is csak maga hasznát nézi s keresi, nem az hatalmas császárnak s muzulmán nemzetnek javát s igazságát. Ha az én uram mit igért nagyságodnak, Istennek legyen hálá, még az én uram él, csak most is nagyobb fejedelem hogynem azelőtt vala: ha eddig mindennek eleget nem adhatott, elég üdő még adni. De nem az volna nagyságod előtt most az dolog, hanem az, hogy valaki az hatalmas császárnak s muzulmán nemzetnek igaz szolgája, s jót s igazat kéván s maga is igaz muzulmán, az én uram felöll nem adomány-s igéretre néz, hanem igaz szolgálatjára, az melyet eddig megmutatott és most is mutat az hatalmas császárnak és muzulmán nemzetnek, az melyet nem hogy nagyságod, de még más is teljes életében nem hallottatok: hogy az hatalmas császárnak egy szablyája-vonás nélkül s egy pénz költsége nélkül, ilyen hatalmas országot mint Magyarország és többek így lábaihoz hajlatta volna egy keresztyén fejedelem mint az én uram. Ezféle sok fántom-fántot valóban eleibe rakék; látám, hogy teli némettel az eb háza; végre maga is megszégyenlé magát s mondá: hogy nem az urad gonoszszára mondom ezt, hanem javára, mert én is igen akarom azt azért az miben elindult; hanem ugyan azért mondom, hogy jutna eszében az kinek mit igért s adná meg is. Mondék: annak is ideje lészen, de most nincsen. Mihelyt (bé) ju-

tott volt Mehmet aga Demjén Ferenczczel, meglátván Startzer, mindjárt reá ment vala szállására tudakozni. Az nem értvén az ittvaló dolgot — hogy még most is az basa akaratja szerént dissimulatioval kellett volna élni — minden dolgot s az magyarországi követnek jövését is megmondotta neki. Más nap mindjárt Molardus uram audientiát kérvén az basától, búcsuzott hogy hallja, hogy felségedtől s Magyarországtól más követ jő — ő eddig Magyarország követe volt, azért ő immár csak rakodik s elmegyen. Az basa dissimulált mégis, hogy ő azt nem értette, hogy magyarországi követ jőne; hanem az erdélyi adót hallja, hogy főkövet hozza. De legyen veszteg, nám tisztességben tartják mind most, mind ezután. Hiszem ha ugyan Magyarország követe jő is, lássuk mit hoz s mivel jő. Hogy derék audientiánk lőn az basával, ezeket több szóval maga referálá az vezér. Én is mondám arra az vezérnek: hogy nagyságod ezt igen eszébe tartsa, hogy ő maga is Magyarország követének mondja magát; azért, ha akarna is, ne bocsássa nagyságod. Immár Magyarországból magyar követ jő, nem német, lássa nagyságod, melyik hoz igazán magyar követséget. Ezekután az flandriai követtel való consultationkat elkezdém és valóba bő szóval adám eleibe. Mondok: nagyságos uram, látom én, hogy nagyságod is nem szinte teljességgel vehette ezt eszébe az mint kellene, főképpen az hatalmas császár vezéri, kiknek látom, hogy most is mind az fejekben vagyon, hogy Ferdinandus keresztyén császárságra választatott; és mintha azt gondolnák az emberek, hogy az császársággal ugyan tulajdona volna Ferdinandusnak az egész keresztyén országok. De mégis nagyságtok ezt jól így vegye eszébe: hogy az keresztyén császárság nem olyan mint az muzulmán császárság; hogy az egész muzulmán birodalomnak egy fejedelme vagyon és az gyermekről gyermekre marad. Mihelyt az muzulmán császárok az fejedelemségbe belé ülnek, az egész muzulmán birodalom mindjárt egyszersmind fejet hajt. De az keresztyén császárság nem olyan, hanem még azt sok gyüléssel szokták választani; ha ugyan elválasztják is penig, az keresztyén birodalomhoz képest nem sokkal különb, (fordulék s az kezemmel irék az falra) mintha ide az nagyságod házába egy képet irnának, és az ki irta, csak az tisztelné, de nagyságod semmit nem várna tölle. Ilyen az keresztyén császárság: hatalmas királyok, országok vagynak az kiknek

csak egy cseppet sem parancsolnak, mint: Muszkaország s Lengyelország, Magyarország, Franczia-, Hispániaország, többek mind ezfélék. Szinte abban vagyon az magyarok igazsága s csehekė is, hogy ők nem atyjától össitől maradtak az német nemzetnek, hanem az mikor jóakaratjokból királyokká akarták valamelyiket választani, szabadok voltak vélle, s ha leakarták is tenni, letehették — mint ihon nagyságtok előtt vagyon csak tegnapi példa, hogy az hatalmas császár Rudolphus császárral végezé el az frigyet, békességet az Zsitvatorokban, (s) mikor ez meg lőn, ottan hamar felkele az magyar nemzetség és megunván Rudolphus császárt, ezt az Mátyás királyt — ki noha atyafia vala Rudolphusnak, de ugyancsak egy begler-békje vala — azt választák magyarországi királynak Rudolphus császár ellen; és minthogy Prágában vala az magyar korona, az magyar nemzetség Mátyás királylyal együtt haddal mene Rudolphus ellen Prágába, és az koronát is kivevék tölle s meghozák Magyarországba és Mátyás király lőn királyok az magyaroknak. Rudolphus császár ugyan benne marada az császárságban az még éle, és az hatalmas császárral való békességet is megtartá. Szinte ezenképpen most is nem gondol sokat azzal az magyar nemzet, ha Ferdinandus császár lehetne is, csak legyen holott, legyen országa— ámbátor császárrá legyen s tartson frigyet s békességet az hatalmas császárral. Ezt az én fejemre s lelkemre veszem, hogy az én uram soha sem Ferdinandust nem bántja, sem Németországot nem kévánja, (sőt igen akarja, hogy az is csak tartson frigyet, békességet az hatalmas császárral), csak ő is hagyjon békét Magyarországnak s annak fejedelmének, az az, az én uramnak, az kit ők szerettek s választottak. Megelégedik Magyarország azzal, hogy ő az szabadságát helyére állatta, nem kapdos az más nemzet országán. De ha Ferdinandus vagy az német nem nyugszik és békét nem hágy az én uramnak, vagy Magyarországnak: ezt bizony bátorsággal mondom nagyságod előtt, hogy az Ferdinandus országába is az magyar nemzetnek is jut, de azt bizony jól látom, hogy az muzulmán nemzetnek is jut—senkire ne vessenek, ha mi találja. Azért nagyságod így értse meg miben s meddig álljon az Ferdinandus császársága. Ezt kedvesen elhallgatván, monda csak arra: Vallaha gertsekrer — ezt is igen akarom hogy hallom. Ezt én kegyelmes uram mindenik vezérnek így eleibe raktam. Monda ezekután: mint értet-

ted ezt? Úgy halljuk, hogy az csehek 21 esztendős legényt töttek királylyá, igaz-é? Az hatalmas császárhoz azok küldenek-é követet? Mondám arra: Nagyságos uram, az mi az csehek királyválasztását nézi, ha ideje volna, bizony nagy panaszom volna arról — hogy ha az az én uramnak nem talál jutni — nem másra, hanem ide az hatalmas császár portájára az sok késedelmesség miatt; de én azért most senkinek nem panaszlok — ám legyen! Hallom én is, hogy hítták azt az királyságra, még el nem jutott volt; ha eljő is, az is az én uramnak oly barátja s atyafia, hogy úgy is jól leszen az dolog, mert az is oly egyértelemben leszen az én urammal, hogy az is az hatalmas császár portájára követeket küld. Mindazonáltal még az majd késõn vagyon: csak az Isten tudja kié leszen még, de Ferdinandusé nem leszen. Eddig kegyelmes uram, minden dolgunk kedvesen vagyon, az követet kedvesen várják, immár minden nap várom én is ő kegyelmeket. Ujságot kegyelmes uram innét semmit irni nem tudok. Startzer ment volt az budai Memhet aga hírével Görcsi apánkhoz; (nem ment volt ő maga Molardus uram) Görcsi uram igen rútul szidta Startzert, csaknem kivetette az ajtaján is; azt mondotta Startzernek: roszsz eb, kapuról kapura hordoz engem, gyaláz, hogy én bontottam fel az uraddal az frigyet, kiben mint az eb hazudsz; mert sem én, sem az hatalmas császár innet azfelöll az frigyet az uraddal fel nem bontotta. Holott mondhatjátok, hogy az hatalmas császárnak csak egy ember hada is ment tireátok és országtokra? Ha az urad kifutott országából és ha maga országa reá támadott: mi bűnünk nekünk benne, hogy nem tartja jámborul az urad az országot? S nem bántaná senki! Az mit oly igen erősittetek, hogy Bethlen Gábor csak egy bégje az hatalmas császárnak, s miért engedtük meg, hogy az uradra menjen és országát elvegye: hogy nem vertétek ki, ha az urad olyan nagy császár? Ha az urad csak egy olyan béknek is nem tehetett semmit, hát ha egy fővezére reá menne? Talám mü velünk akarnátok országtokat oltalmazni? Nem tartozunk azzal. Többé engem kapuról kapura ne hordozz, mert én úgy megveretlek, hogy másnak is példa lészsz. Gáspár vajdának egy levelét küldtem Felségednek in specie, melyet reám nézvén kegyelmes uram csak calumniának látok, mert abban semmi nincs az mit ir felöllem; az melyet mindjárt meg is mutaték az vezérnek, főképpen az utolsó particuláját, az mely felségedre néző dolog. Valóban meg

is explicálám, hogy az mint azelőtt ő nagyságának mondottam, az maga leveléből kitetszik, hogy most is Ferdinandust siratja és felséged előtt való dolog felöll embertelenül ir. Mondám az basának is: nem hogy Szkender basa uram tihájának, de senkinek én többnek nagyságodnál, az nagyságod tihájánál s Görcsi Mehmet basánál az Gáspár vajda állapotja felöll nem szolltam; ha az nagyságod házából megyen ezféle szó ki, nagy dolog. Monda erre az basa, meglátja, hogy megirom neki, hogy téged más tisztességben tartson. Én is azért választ irtam neki, hogy megéri az jó uram vélle. Azt is azért az mint az Szkender basa tihájával conferáltunk felölle, nem egyébnek itélhetjük, hanem német practicának — Startzer uramtól költ dolognak — hogy így is mindenképpen contemnáltathasson bennünket.

Következik az Postscripta, melyet küldtem pecsét alatt, includáltam az urunk levelébe.

Kegyelmes Uram! Az hatalmas Istenért alázatosan könyörgök, felséged kegyelmesen megbocsássa, hogy egyikből ki nem feselhetek, addig másba kell keverednem. Hogy felségednek ez dologról irnom kell, kételen vagyok vélle, mert parancsolják. Hogy az felséged levelének translatioját bévivé az vezérnek Szölfikár aga, ott vártuk, hogy ha derék audientiánk leszen. 2-a die novembr. nem hivata bé az vezér, hanem ugyan sokáig tractála csak ketten Szölfikár agával; mikor kijött volna, mindjárt félre hiva magamat, hogy az vezér tractáját és izenetit megmondja, melyet elkezdvén, más emberek impeditioja miatt el nem végezhete, hanem hagya arra, hogy az vezér tihájával beszéljünk felölle, minthogy az vezér reá bizta, hogy az dolog igen titkon legyen. 3-a die novembr. menék az vezér tihájához és énnekem ezt proponálá az vezér ő nagysága szovával: Hogy most — úgymond — az budai basa az vezérnek nagy titkon irta meg, szóval is Mehmet agától azt izente, hogy az miképppn az német megigérte volt Váczot az hatalmas császárnak, az levelet alá is küldte az budai basának és most nálla vagyon, hogy lássan hozza és vegye kezéhez, ő is módot keres abban, hogy kezéhez adja. Ezközben hirtelenséggel úgy talált lenni az felséged indulatja. És noha azalatt is könnyen kezébez vehette volna, de azt gondolta meg, hogy immár felséged Magyarországban lévén, ha most megcselekszi, akár mint mentse felséged magát Magyar-

ország előtt, hogy nem felséged akaratja, de el nem hiszik és felséged személye ellen nagy contemptust fog szerezni vélle. És ebben az felséged személyének méltóságát nézte s azért halasztotta el eddig, az még innét az vezértől resolutioja leszen. Ezek is, látom, hogy az felséged személyének méltóságát valóban féltik, és ő nagysága az vezér az tihája által töllem kivánná, hogy erre resolváljam magamat. Én mint ilyen inopinatus casustól csak megijedvén, mondám: hogy Isten oltalmazzon engemet attól, hogy én ahoz se feketét, se fejért szolljak mást, hanem az hatalmas istenért kérem ő nagyságát, hogy az mint Karakás Mehmet basa is igen jól gondolkodott felölle, hogy már az miben az én uram dolga vagyon Magyarországgal, annak nincs most ideje: ő nagysága is hagyjon békét neki; hiszem az Úr Isten mindennek időt s módot ad. Mert jól s bölcsen gondolta azt az budai basa, hogy noha az német olykor adta Váczot, (ki nem sajátja volt) az mikor kezében volt; de, ha akkor kézbe nem vehették, ha most találna akár mimódon kézbe esni, soha az én uram annyit nem szollhatna Magyarország előtt, hogy elhinnék hogy nem az én uram adta kézbe. És így oly gyülölséget szerezne ő nagysága az én uram fejére, hogy én bizony soha nem hiszem, hogy töllök az élete is megmaradhatna. És ilyen nagy elkezdett dolga az hatalmas császárnak az én uram által hova lenne? Mert az magyar nemzet ugyan gondot visel azért magára! Hiszem jól látja ő nagysága, hogy az én uram nem egy várat kettőt ád az hatalmas császárnak, hanem nagy erőss derék országokat. Hiszem az Úr Isten ennek jó végét advján, az is elöttök leszen; csak az hatalmas Istenért kérem ő nagyságát, hogy most csak hallgasson, ingyen se emlegesse. Ezek után monda az tihája: Mind meglehet az is most egy ideig, de így, hogy az uradnak ezt ezképpen ird meg, hogy ezzel semmit ne késsék, hanem nagy titkon irja meg az vezérnek erről való értelmét s akaratját. Mert temagad látod, ezek is ez mostani német követek mint futják az portát: nem két várat hármat igérnek, hanem magatokat egész Magyarországot az hatalmas császárnak, csak legyen kedvek szerént nekik az dolog, és az magyar ne vehessen ő rajtok erőt; de az uradnak személye itt most becsületes, és arra néz az porta s efélék felöll se az többi felöll most csak egyet sem szollnak. De ő magok látják az magyarok, hogy olyan két vára közt mint Buda és Esztergom az

ablaka alatt vagyon Vácz, kit immár az német is megadott és az budai basánál az levele; magatok is jól tudjátok penig, ennek előtte is mind Nigron(?) főképpen Csernin micsoda jóakarattal voltak az magyar nemzethez, hogy egy órában elvesztették volna. Te magad látod, most is mint futják ezek az portát; tü magatok sem hiszitek meg, micsoda igéreteket tesznek ezek is most is. Ezzel az egy Vácz dolgával ne késsék, irjon bátor igen titkon az urad az vezérnek, micsoda reménység lehet felölle.

Ezekután más dolgot is proponála, ki felöll nem ismerem csak molestálnom felségedet hogy szükség legyen. Isten béhozván Balassi uramat ő kegyelmét, azt úgy ismerem, hogy magunk is eligazithatjuk.

Kegyelmes uram, az mint itt az dolgot eszembe kezdém venni, az dologban valamennyire való változást látok: az ember tardus, timidus, avarus, tenax, az más félt is animálja — kit ő azért csak dissimulationak mond — de azt kezdem látni minden actáiból, hogy szerencsétől vár, az más félnek is dolgát fenn akarja tartani. Azért erre is azt mondja, hogy Isten felségednek succedáltatván az szerencsét, még is interponálja magát Ferdinandus között, felséged s Magyarország között. Ez valamint s valahogy vagyon, de felségedhez vagyon az jobb akarat. Isten elhozván ő kegyelmét az követ uramat, ha az én szóm fog, vagy lófáradság vagy nem, de itt nem késnek, hanem megindulva az bottal, zászlóval az Altalon Budafelé mennek, az végre, hogy mentől hamarébb lehetne, de felséged az nova confederatiora készitett követ urakat az promissummal együtt expediálná, hogy tavaszig még itt benn lennének; az promissumat valóban megvárják, és én félek kegyelmes uram, az mint látom az állapotot, hogy valameddig az confederatio nem renováltatik, de ha segitség kivántatik sem kezd lenni.

P. scripta secunda. Felséged kegyelmesen megláthatja levelem datumából, mikor expediáltam volt Demjén Ferencz uramat; de mi ezt az Mehmet agát soha ki nem vehetjük vala az ittvaló feleségi mellöl. Interim 13 die novembr. érkezék az Kemény Boldisár és Mikó György uram levelek, az Szkender basa és Gáspár vajda practicájok felöll, kit tudom felséged ő kegyelmektől bővebben megért. Ezt is azért, kegyelmes uram, ma 14 die novembr. mindjárt elömbe vevém—nagyobb czégért addig nem akartam tenni, magam is lát-

ván, hogy csak adományra való practica—Görcsi apánkhoz menék és az dolgot bőségesen eleibe adám, mit akar Szkender basa és Gáspár vajda; magam állapotjáról is szollék, hogy mind az hatalmas császár portájához és felségedhez való jámborságomért s igazságomért mint fenyeget engem halállal Gáspár vajda. Az mi az felséged és Erdély ellen való dolgot nézi: azt igen neveté s monda, hogy eddig megismerhettétek Szkender basát, ez csak magától való s adományra néző, magatok magatoktól is meg tudjátok gondolni; de hogy Szkender basa és Gáspár vajda azt meggondolná s megpróbálná, az én lelkemre s fejemre mondom, hogy csak egy szó emlékezet sincs az portán felölle. De az szegény szászok is mint az zsidók, mindjárt megijednek. Az mi az magad személyednek fenyegetését nézi: nám nem vagy vitéz, hogy ily hamar megijedtél az hatalmas császár portáján. Mondám arra: Én nem mint az féléstől, de ezt látom nagyobb dolognak, hogy az hatalmas császár és muzulmán nemzet tisztességére az mit én az én uram titkaiba nagyságtoknak mondok, tul más országból hozzák reám, kinek nem kellene lenni. De micsoda fővel, orczával mer engem fenyegetni Gáspár vajda az hatalmas császár portáján? Monda erre: ne félj semmit, tartsd eszedbe; te magad meglátod igen hamar, hogy leszen oly ember, hogy bizony meggyúl az gatya seggén Gáspár béknek — csak addig késő, még az urad követei eljőnek. Csak immár jőnének el, ne késnének; mert bizony addig semmi dolgában az urad jól elő nem mehet, valameddig az követek el nem érkeznek. Azért csak egyet se szollj az felöll az vezérnek, mert csak Szkender basára való haragot gyújtasz vele, semmi bizony nem leszen. Én kegyelmes uram, azt az dolgot csak ebben hagytam. Elég sok számtalan hírt költenek s fenyegetnek az jó német uraim. Én csak az egy igazságban biztam az egy Istenre magamat, ha mikor s hol kivántatik, eddig — legyen hála Istennek — nem succumbáltam, most sem félek attól. De bizony, kegyelmes uram, rettenetes nagy scrupulust szerzett főképpen az Balassi uram késése. Im megis irtam ezen brassai postától ő kegyelme eleibe: Kérem az Istenért, hogy ne késsék, siessen éjjel-nappal bé, mert felette félek az emberek elméinek változásától.

Kemény Boldisár és Mikó György uramnak irott levélnek pariája. Sequitur salutatio &.

Az kegyelmeteknek félelemmel irott levelét énnekem az brassai posta megadá 13-a die novembris estve, melyet bizony nagy kedvetlen és szomorusággal olvastam el. Az mi az magam életemet nézi: noha bizony nekem az is drága, melyet látok hogy az igaz tökélletes uramhoz s hazámhoz való szolgálatomért fenyegetnek az latrok; de nagyobbnak tartom azt, hogy uramat s hazámat azféle méltatlan emberek azféle romlással fenyegetik. Nem késvén azért, más nap az dologban megindultam, és minthogy magam is tudván az embereknek természeteket és practicájokat, mi módon hasznot kereshessenek magoknak, kit bizonynyal tudom, hogy kegyelmetek sem vélt egyébnek, hanem csak kereskedő practicának: én nem sokat ijedtem meg ettől, kiváltképpen én jól tudom, mint álljon az mi kegyelmes urunk mostani actái az portán. Ehez képest legelőször Görcsi Mehmet basa uramat, mint az mi kegyelmes urunknak igaz jóakaró apját ez dolog felöll megtaláltam, minden dolgot bőségesen eleiben adtam, mind az Szkender basa uram követségét és mind az Gáspár vajdával együtt való kivánságokat az kegyelmetek irása szerént; az kire Görcsi Mehmet basa uram csak nevetséggel tőn választ s azt mondá, hogy: ezt az dolgot bizony magatok is jól értitek, hogy Szkender basától csak adományra néző practica és Gáspár vajdáé is, ő igazgatja erre, azért, hogy (megbocsássanak ő kegyelmek az szász uraim) — így szolla — az szászok is mint az zsidók mindjárt megijednek és mindjárt fizetnek. Azért ez az dolog semmi. Én is tudnám ha volna valami, de az én lelkemre fejemre! itt az portán semmi olyan dolog nincsen csak emlékezetben is. Másképpen is ha eddig az hatalmas császár hadai fenn löttek volna is, le kellene szállani; azfélét soha senki egyik is nem mér próbálni— azfelöll veszteg ülhetnek bizvást, senkivel semmit ne gondoljanak, mert nincs annyi fejek, hogy azt meg merjék próbálni. Az mi az magam személyemnek fenyegetését nézi, azt is eleibe adám, hogy ha én azt érdemlem(-é) az hatalmas császárnak s muzulmán nemzetnek s az én uramnak javára tisztességére való szolgálatomért, hogy olyan bogdán bék engemet olyan titkon, vagy nyilván való halállal fenyegessen az hatalmas császár portáján? Monda arra is: nám nem vagy vitéz, hogy csak attól is megijedtél. Mondám arra, hogy

nem is igen félek mint olyan embertől; de az az nagy dolog, hogy itt az hatalmas császár portáján az mit én az hatalmas császárnak s muzulmán nemzetnek s az én kegyelmes uramnak javára tisztességére csak nagyságtoknak megmondottam, tul másfelöll s más országról hozzák az szememre, és még engemet fenyegetnek halállal érette, az ki nem illenék az hatalmas császár portájához. Monda erre is, hogy ne félj, várd meg csak egy kevéssé, bizony meglátod, hogy leszen oly ember, hogy igen hamar meggyúl az gatya az seggin Gáspár béknek; csak adná az Úr Isten, hogy az urad követei érkeznének, nám én nem tudom hová lőnek. Mert addig semmi dologban itt az portán elő nem mehetünk, valamig az követek el nem érkeznek. Azért az én tanácsom ez: hogy ez dolog felöll csak egyet se szollj az fővezérnek, mert csak haragot boszuságot szerzesz Szkender basa ellen is; hiszem üljenek veszteg, mert senki nem bántja őket. Az dologban én uram ennél tovább nem procedálhattam, nem is illett procedálnom, mert ezt kegyelmetek is jól látja s érti, hogy Szkender uramnak csak kereskedő dolga. Hiszem én is itt voltam, soha nem lehetett volna oly titkon, hogy azt én eszembe nem vöttem volna, ha valamely azféle commissio ment volna Szkender basához; de az mely hadacskával az Ozi vára *) csináltatni ment vala is, az is eloszlott régen — maga Szilisztrián vagyon. És másképpen is immár most ha valami oly oka volna is: hogy tudná felvenni az török hadat ez télen? annak módját csak magunktól is meggondoljuk; Gáspár vajda penig felejtené az más ember országát, csak maradhatna az ő magáéban. Innet az felöll én abban annyit tudok csak; tul másfelöll — az mint az előtt is irtam vala kegyelmednek—igen vigyázzon kegyelmetek, noha ő nagysága az vezér maga tulajdon beszéllé énnekem, hogy az lengyel cancellarius levelét hozták neki, kiben expressissime megirta, hogy Homonnai több urakkal sollicitálta lengyel királyt, hogy hadat adjanak melléjek az mü kegyelmes urunk ellen, de semmiképpen nem adtak; megmondották, hogy tudják, hogy az hatalmas császárral frigyes ország Magyarország, és ők általánfogva az hatalmas csá-

*) Olvashatni így is: Oti-vára, nem levén a z és t között nyilván megismerhető különbség. Mit jelent azonban e szó akár így akár amúgy olvasva: meghatározni nem tudom — ha csak Orsovát nem értjük.

szár ellen hadat nem adnak, sem fogadni nem hagynak, hanem menjenek haza Magyarországba és keressék kedvét uroknak. Ezeket nekem maga az fővezér mondá. Mindazáltal, hogy non est sapientis dicere non putaram, az kegyelmetek vigyázása felettébb kivántatik. Ha penig miben szükség leszen, az még ő kegyelmek az főkövetek bóérkeznek, csak kegyelmetek ne szánja postáját és értésemre adja az dolgot: én itt arra való vagyok, hogy az én kegyelmes uramnak, hazámnak s nemzetemnek igazán szolgáljak, tehetségem szerént nem is akarok abban megfogyatkoznom — noha bizony elég keserves, hogy az igaz hüségért, tökélletes szolgálatunkért idegenektől urunknak s hazánknak nyilván való gonoszakaróitól halállal fenyegettetünk. De nagy az én hütöm az én Istenembe, hogy hamarébb az ő fejire terül neki — látom annyi módját — de vagy fenyeget, vagy nem, de hivatalomban bizony meghigyje, hogy soha hátra nem állok, valameddig az fejem fennáll. Nem csak tölle, hanem az német uraimtól is eleget szenvedek én olyant. De Istennek szent kegyelméből én rajtam ők ugyan nem triumfáltak eddig, most sem látom módját. Jóllehet bizony mind könnyebben türném azt is, ha ennyi sok keserves fáradságomnak nyughatatlanságomnak valami kevés hasznát láttam volna, hogy ha az életem elfogyna is, mondanák az gyermekim: hogy az apjok bőrit iszszák; de ha csak ilyen ingyen vesztenek el az ő felsége sok ellenségi, tudom hogy csak az leszen az neve, hogy bolondságával találta. Ennek az egyik részét Kemény Boldisár uram ugyan kegyelmednek irom, noha kegyelmed játszik, hogy kegyelmed levelemet nem vette, de én kegyelmednek igen is irtam. De ha kegyelmed nem irt is, csak kegyelmed ne feletkezett volna rollam el, az kegyelmed jó maga ajánlása szerént—mind jó volna az dolog, de igen elfeketkezett kegyelmed rollam. De hiszem az Úr Isten ő szent felsége ennek is jó végét adja. Az én kegyelmes uramnak, fejedelmemnek, hazámnak, nemzetemnek tartozom igazsággal szolgálni, bizony tehetségem szerént úgy is szolgálok, megfizeti az Isten. Amen.

Végezetre mindezeken kül is nagyobb búsulásom azon vagyon: mi lehet annak az oka, hogy Balassi uramék ily igen elkésének. Uram sokat nem irok, sem senkit nem ijesztek, de ha a dato praesentium két hétre ő kegyelmek itt benn nem találnak lenni, én bizony félek, hogy az mint az kalendarium is mondja: hogy Karácson tájba

minden jó végezések viszszaforditlatnak—csak ne telnék mi rajtunk meg. Csak irásomba is az hasam fáj, hogy látom, hogy más ember országot, nem csak várat igér, mi penig csak azt is difficultáljuk, avagy addig procrastináljuk, hogy egykor csak belé ül más ember. Irnék valamit, de nem merek — de csak pappirossal az portát bizony bé nem töltik. Az mi az Jenő dolgát nézi: arról én semmit irni nem tudok, mert arról ő felsége eléggé informatus; hiszem, hogy arról is ő felsége gondot visel. Azt itt most tractálni sem szabad, sem illik; de úgy látom, hogy ha valami módjok lehetne benne, bizony hátra nem hagyják ez mostani füst alatt; (Nemes Balás uram szavaként) bizony félek, hogy kell pásztorság neki.

Itt én kegyelmetek szavával semmit sem szolltam, hanem csak úgy, hogy barátim irták meg onnat az dolgot, azért, hogy az követek jövését ingyen se tudakozzák; és azért is felette siettettem elmenni az postát, hogy ingyen se tudják, hogy itt posta volt. Az én dolgom felöll nekem Gáspár vajda bőségesen irt volt, kire egyszer elegendő választ irtam neki 2-a die novembr. Ehezképest még is több választ irok, nem azért, hogy boszszantanám és az mi kegyelmes urunk ellen ingerelném, hanem inkább levelemben mindenképpen csendesitem — az mi nem úgy vagyon is, azt mondom egy ideig. Látom, hogy sem szentség, sem barátság, sem atyafiság nem fog ezféle dologban, hanem csak az nagy átkozott dissimulatio, kit nem kiméllek töllo én is. Reméllem, hogy elfelejt engem, csak viselhessen magára gondot. Valete.

Ezzel az levéllel bocsátottam el Jakabot az brassai postát die 15 novembris.

25 die novembr. változék meg a pénz dolga itt Constantinápolyba, és az előtt való oszporát mind elveszték, hanem újat adának ki az sahm helyébe — tiz oszporást adának, az melyet nevezének mindjárt ozmaninnak az az ozmán nemzet pénze; minthogy az sahm nevü, persiai nevü volt, és eddig ezek az persiai királynak nevére — kit ők sáhnak hinak — hitták az pénzeket. Immár most nem akarták persiai neven hini pénzeket, hanem magok nevén. Ebben az ozmánin nevü pénzben 10 oszpora vagyon, az az egy egész dram. Hogy ezután ne lophassák, nyirhassák el az pénzt, hanem mindenkor egy mértéke legyen az pénznek: az aranyat 120 oszporára, az oroszlános tallért 60 oszporára—egyéb minden eladó marhának is árát szabák, valameddig tart.

Minthogy az új pénzbe nem juthatott mindennek, egy először egynéhány százezer forintot kiküldének szélyel az városra, hogy ha kinek nincs apró oszporája, aranyon, talléron válthasson apró oszporát kivel élhessen. Két törökre bizták volt azféle pénz-váltást. Hát mindenik oly ember volt, hogy azon nagy hirtelen mindjárt álpénzt csinált ő maga, és megelegyitette az császár jó oszporájával, melyet mindjárt csak az pénzkiadásnak másod napján megkapának rajta, és mindeniknek fejét vevék. Ugyan azon pénz vásárlásban egy zsidó egy Serifi aranyot — ki azelőtt 10 oszporával jár valá— — feljebb az közönséges aranynál, marha árába csak 125 oszporán vötte el, és azt is megkapván rajta, hogy az edictumnak nem engedett, 300-t ütének az talpára kalafával. Az még én is új pénzt nem kapbaték, eleget veszödtem, hogy csak kenyeret sem vala min vennem—csak 10 pénzért is egy tallért kellett zálogban vetnem.

27 die novembr. jöve meg a kapitán basa az gályákkal az Feketetengerről. Mikor elment vala 24 gályával ment vala el; de most 23 gályát láttam hogy megjöve. Az nap nem láttam, hogy csak egy nyert hajót is hoztak volna — az mint mondják vala, hogy öt öreg halász hajót nyert.

3 die decembr. az kapitán basa az tengerről hozott nyereségből vive ki az császárnak ajándékot Daud-Basára, az drinapolyi kapun az derék úton által.

Első sereg az jancsárság, az ki az hadban az Fejértengerre voltak, öltözve puskástól szerszámostól.

Másod rendben az cesariai szejmének—hét szekér, kik azok is az hadban voltak.

Harmad rendbe hét szekér, azokban egynéhány leopárd, egyéb különb-különbféle drága marhák, két pézsma macska, két strutz madár.

Negyed rendben mennek az gályai kapitánok felöltözve kettenketten, ezek után gyalog chidások.

Hatod rendben ő maga az kapitány basa maga szolgáival—utánna.

Heted rendben 180 tömlő tiszta tallér, az kit egy-egy ember az hátán elvihetett — más, aranynak mondja hogy volt.

Nyolczad rendben nyolczvan ember, az ki végekkel kamukát, atlaczot, bársonyt, vont-aranymíveket vitt.

Kilenczed rendbe volt nyolcz szép nyert gyermekek — hispanusok, kiket ajándékon vittek császárnak.

Tized rendben, lánczon öszszefűzve 200 rab — hispanusok.

Tizenegyed rendben nagy pompával négy fő tengeri kapitány, czifrán felöltözve, tollason. Ezek után az dobosok, trombitások, zászlókkal együtt — az hispanusoké.

Tizenkettődik szerben három szekér, az ki egyik rakva volt tisztán mind kaftányokkal, az többi egyéb marhával.

Ezek csak az császárnak való ajándék az nyereségből. Ehezképest, ki böcsülheti meg azoknak rettenetes nyereségeket? Az öreg hajók, kiket nyertek, öt vala, melyeket nagy triumphussal hozának bé iszonyu szörnyü lövéssel.

11 die decembris juta bé ide az portára Balassi Ferencz uram, Toldalagi urammal.

14 die voltunk szembe az fővezérrel és Görcsi Mehmet basával. Mindenik szép kaftánt ada mind hármunknak.

17 die jöve bé Korlát István uram.

24 die változék meg az fővezérség, és lőn fővezérré kapitány Ali basa — ifiu ember. Ezen nap löttünk szembe a császárral is, és csak heten mentünk bé császárhoz Szölfikárral együtt.

Serenissime Princeps et Dne Dne mihi naturaliter Clementissime! Fidelium ac perpetuor. servitiorum meor. in gratiam Serenitatis Vestrae humillimam debitamq. oblationem!

Az minémü boldogságos áldásit az mi kegyelmes szent Istenünk ez ideig bőségesen terjesztette, kiért áldott legyen az ő dicsőséges szent neve: azon áldásit ezután is ő szent Felsége terjeszsze és örökbitse felségedre nagy bőségesen, hogy az felséged híre-neve minden nemzetek között örök boldogul hirdettessék és terjedjen—amen.

Én immár kegyelmes uram, elreméllettem vala, hogy annyi számtalan labirintusink után az felséged böcsületes követi itt benn lévén, nem kelletik nekem irásommal felséged fejét fájlalnom, hanem hagynom kell csak az ő kegyelme irására és követségére; de mégis kénszerite az felségednek való irásomra kiváltképpen az felséged Posonból irott két levele, kit felséged nekem intituláltatott volt, kivel érkezék bé Bölöni András más nap az az duodecima die decembris, az mikor Balassi uram ő kegyelme béérkezék. Mely felséged kegyelmességéből irott leveleket én diligenter megolvasván, az felséged kegyelmes parancsolatja szerént mindjárt megadtam ő

kegyelmének Balassi uramnak, és azután béjövén Korlát István uram ő kegyelme, azonképpen ő kegyelmének is. Minthogy penig — — — — *) felöll tudom, hogy ő kegyelme Balassi uram felségednek bőségesen informálja, én nem ismerem módját, hogy én is felségedet mégis azokról irásommal molestáljam; hanem mégis kegyelmes uram, ez üdő alatt rajtam forgott dologról és az felséged mostani irására nézett dologról itélem szükségesnek felségednek irnom egynéhány dologról minthogy mind ..... **)

Az mi, kegyelmes uram, az felséged irását nézi Szkender basa, Gáspár vajda és Lengyelországba való vigyázásom és gondviselésem felöll: noha nem igen bő szóval, de felségednek arról én elegedendő képpen irtam volt, mely levelemet mind Angyalosi Mihály és Demjén Ferencz ez mostani irása után hamar idön felségednek praesentáltak; mely dologban Istennek segitségéből úgy itélem, hogy azon gondviselésben fogyatkozás nem volt, kinek effectussa ez: hogy noha immár elmult az felségedre való emulussinak idejek, de ha el nem mult volna is, arról is bátorsággal irhatom felségednek, hogy felséged onnat ne tartson; mert se Szkender basának, se másnak, se harmadnak innét az portáról arra való audientia nincsen ebben az esztendőben, sőt erőss parancsolat mindenfelé, hogy pro Nostra servitute nem contra legyenek tanto magis, hogy idejek azoknak is elmult. Interim penig bizonyosan megértvén malevolentiáját Gáspár vajdának felségedhez, ezért hoztam halálomra való nagy indignatioját — azt is én nem akarván gyújtani, újolag másodszor is szép hosszu levelet irtam neki, kiben az mi illett alliciáltam felségedhez és compescáltam szegény fejem ellen való boszszuságát is, mely levelemnek pariáját meg is tartottam. Ezekről azért kegyelmes uram eddig felséged peritus lehet, főképpen ez mostani felséged irási után az vezérnek, az ki mazullá lőn. Mikor hallottam volna, újolag nagy álmélkodással szolla az arról: hogy gondolkodol csak ingyen is azféléről? Hát én nem volnék-é ember úgy, hogy az Szkender vagy Gáspár vajda valami azféle dolgot meg merne próbálni? Egyéb több beszédink is volt, de mi szükség felségedet arról molestálnom,

*) Itt az eredetiből néhány szó hiányzik; hely volt hagyva, de nem lőn betöltve. **) Itt az eredeti kéziratból néhány szó ismét hiányzik; más kéz irása levén, valószinüen a szerző elfeledte kiegészitni.

főképpen hogy így az fővezérség megváltozék. Azt nem tagadhatom, hogy én ezzel ismeretlen voltam — egyik az, hogy az tengeren volt, másik: hogy ha itthon lett volna is, azelőtt hatodik vezér lévén, semmi tekinteti nem vala; de imé az Úr Isten mely véletlen az többi helyébe emeló. Immár azért felséged kegyelmes instructioja szerént mindenik ellen való tracta az *) ő kegyelmén az felséged főkövetin, ha honnat ő kegyelmit ki nem rekesztenék — kit nem is itélek hogy cselekedjenek. Én kegyelmes uram semmiben magamot meg nem kiméllem, hanem felségednek új dolgot is **) Szkender basának csak nem régen való ide bévaló informatioja felöll; de ebbe felséged bizonyos legyen, hogy annyi correspondentiám volt Hajdar tihajával, Ali agával ***), Szölfikár aga penig ****) cancellariussal, hogy az felséged felöll való levelét csak bé sem hagyták addig az vezérnek az melyek nem az Istenfélő és tökéletes— —*****)és hozott vala, hanem én magam nem mervén neki irni, állapotját valóban megirtam Szölfikár agával és tihajával, hogy ellegyen az Erdélybe való practica nélkül, mert bizony az portán kedvet nem talál vele, sőt magának contemptust csinál; hanem inkább találjon módot benne és azt az practicát szépitse meg Erdélyben olyformán, hogy az maga levelit vigyék újolag felségednek. Immár mit mivel, azt nem tudom. Néha ezfelöll az mazul vezér felöll irtam vala felségednek Demjén Ferencztől irott levelemben, valamennyire hogy dure kezdett vala cselekedni; de azután is maga böcsülletit elötte akarván viselni, az felségedhez való akaratját valóban fenn tartja vala. Immár ez mostani új ifju vezér mint lészen, Isten tudja, azfelöll is jó reménysége lehet felségednek, minthogy katona és vitéz ember. Látom azt is, hogy az divánban is felette igen hallgat Görcsi apánktól. Istennek legyen hálá penig, ő kegyelmek az főkövet uraim itt benn létekben találkozék az mutatio is, kit én kegyelmes uram nem tagadok, hogy ha ugyan mutationak kellett lenni, azt is nem bántam volna, hogy ezzel is kétszer vagy háromszor tractáltam volna úgy mint amaz másikkal, de ha így esett, így is talám jól adja az Úr Isten, az mint elsőbben mutatta magát.

---

*) Annyit tesz: áll. **) Innen az ige kimaradottnak látszik. ***) Itt néhány szó törlés miatt olvashatlan levén értelmét kivenni nem lehet. ****) — — — itt az eredetiben egy szó olvashatlan. *****) Itt is törlés.

Az Vácz dolga budai vezér miatt mibe légyen, arról én felségednek az vezér szovával bőségesen irtam vala Demjén Ferencz által. Immár kegyelmes uram ha nekik valami titkon való álnokságok volt, azt én meg nem ismerhettem; csak a posteriori gondolom, hogy Karakás Mehmet basa nyilván azt az porta nélkül cselekedte, de az németek instigatiojából, melyet felséged bátorságoson elhigyjen, hogy itt az portán — mint járt ő Vácz alatt — igen titkolt, noha azért megtudták volt; de ezek is titkolják, kinek ilyen jelensége vagyon: hogy így haladoz az Balassi uram szemben létele. Azt ugyan nem akarjuk praetermittálni, hogy az felséged bő irása szerént nem erősb panaszszal, hanem valamint caute adjuk értésére az vezérnek, hogy valami zürzavart hallottunk hogy esett volna oda ki az végekbe, kinek nem kellene lenni. Ilyenkor ő kegyelme Balassi uram Toldalagi urammal ketten külde bé az vezérhez, és mikor egyéb dolgainkról tractálnánk, ő maga az vezér szolla elő: hogy az magyarok alájöttek volt az hatalmas császár országába és valami csatája is lött köztek. Nekem ugyan meghagyta, hogy megirjam újolag felségednek, hogy üljenek le határokban és ne jőjjenek az hatalmas császár országára, hiszem elég német ellenség van előttök, oda kellene menniek, nem ide az hol nincsen ellenségek. Az maga szovával alkalmatosság adódván, én megmondám eképpen: hogy valamint érti azt az dolgot nagyságod, de így értse, hogy bezzeg volt valami csaté-paté, de nem az magyarok mentek az hatalmas (császár) országára, hanem az hatalmas császár vitézi mentek volt az magyarok várára s ott esett az dolog. Maga nagyságod jól megemlékezzék arra, hogy nagyságod nekem ugyan megmondá azt, hogy az németek sok szovára meg kell irni nagyságodnak minden végvárokbeli basáknak, békéknek: hogy egyik se álljon uram mellé, se német mellé, ki ne menjenek, hanem minden ember várában álljon; de az hatalmas császár vitézi mentek volt ki Magyarország határára. Hanem még is nagyságod sietséggel parancsolja meg, hogy üljenek veszteg. Monda arra: hogy holnapnál tovább nem hagyom, mindjárt megirom nekik. Mi Toldalagi urammal azt az dolgot csak ilyen obscure beszéljük. Immár azután az derék tractában ő kegyelmének az főkövet uramnak micsoda módot mutat az vezérnek változásával — Isten segitségével arra is ő kegyelmekkel gondunk leszen. Görcsihez csak magam mentem vala privatim ezek az

dolgok felöll, melyet én apertissime mindeneket eleiben adék. O is mindjárt apertus ember ugyan *) Karakás Mehmet basát: hogy az bolond eb bezzeg nagy szégyent vallott és szégyent tött az hatalmas császáron — igen búsula rajta. Mondám neki azután: most volna az ideje, hogy azféle roszsz embert tenne mazullá az hatalmas császár csak azért az dologért is; mert ez az roszsz dolog Vácz alatt szinte olykor esett, az mikor immár az csehországi, murvai, slesiai, austriai, lusatiai követek az én urammal voltak és arról tractáltak: micsoda tisztességgel készüljenek az hatalmas császár portájára. Mikor meghallották, hogy az budai basa Váczot megszállotta, felettébb búsultak rajta: hogy legyen az, hogy hiszem nem Ferdinandusnak volt frigye maga személyében az hatalmas császárral, hanem Magyarországgal, és ha Magyarország Ferdinandussal veszekedik, ugyan fenn vagyon Magyarországnak frigye az hatalmas császárral; és így kijő nekik, hogy még is Magyarország várára jött az budai basa. Erre képest azok az országok követi mit gondoltak, én bizony nem tudom, de jól nem esik az dolog. Erre igen búsulván, monda Görcsi apánk: hogy bizony latrul cselekedett ő, bár ne kérjék is de az immár mazul — az még a tü leveletek az uradhoz megyen, addig megviszik Karakásnak hogy mazul.

Az mint felséged kegyelmesen irt az Mehmet basa magaviseléséről és hogysem mely nagy dologgal commendáltam volt felséged előtt: felséged az Istenért kegyelmesen megbocsássa, én most is abból hátra nem állhatok főképpen hogy későbbi dolgaiban; Mikó Ferencz uram is tudom ő kegyelme is különben nem mondhatja. Az mi penig annakelőtte való útait nézi, az még az jenői dolog agitáltatott: én ugyan halálig most is azt mondom, hogy felségednek török barátságban igaz tökéletes jóakarója volt; azután ha félen kötötte az csepüt, semmiben azt nem tudom, de felségednek most is igazán irhatom, hogy itt az portán nyilván az felséged dolgait jól viseli minden irásiban. Mindazáltal kegyelmes uram, ha az török barátságról, szeretetről kell szollni — felséged kegyelmesen megbocsássa — de felséged azt el nem hihette eddig, én még gondolkodom: hogy török jóakarója lehessen keresztyén embernek, hogy csak annyi jót is kivánjon keresztyén barátjának mint magának; sőt

*) szidta, vagy megrótta—mi az eredetiben hiányzik.

hiszem: az neki nagyobb öröme ez világon, hogy keresztyént keresztyénnel öszsze veszthessen, és az ő birodalma az alatt terjedhessen. Mehmet basa uram valóba török, és az mint lehet az török birodalmat terjesztené; de az többi (ám) azt látom, hogy az felséged mostani szerencséjének, előmenetelének örül és azon igyekezik.

Az mely *) Startzernek kegyelmes uram, felséged kegyelmesen parancsolja, hogy magam adjam neki, és mint resolválja magát rolla, mondjam meg: Én kegyelmes uram 13-a decembris magam megadám levelét neki. Ugyan kedden az vezérnek egyik házában kérém is, hogy megolvasná, velem beszéljen felölle; mikor mind így temporált volna, nem várhatám az dolgot, egy emberséges szolgámat küldém hozzája negyed nap mulva: hogy mutasson helyet, hol legyünk szembe egymással és az levél felöll beszélgessünk. Akkor csak azt izené — az nap vala penig, az mely nap Korlát uram béjött vala — hogy ő eleget gondolkozott ez levél felöll, de ő azt nem hiheti el, hogy úgy volna az dolog; más az, hogy ő neki conscientiájában jár, és ő Ferdinandusnak köteles nem másnak, ő conscientiája ellen nem cselekedhetik. Mindazonáltal nagyon többször gondolkozik felölle és értésemre adja mikor s hol legyünk szemben egymással. Ezt megizenvén az szolgámtól, forditotta panaszra az dolgot, nagy panaszszal mondva az szolgámnak: hogy ím az hitetlen pogány ebek az törökök teljességgel elhitették vala véllünk, hogy az magyarországi követet Korlát Istvánt csak bé sem bocsátják Constantinápolyba, hanem azon az úton viszszabocsátják, nem hallják meg követségét. És ím mint csalatkozánk meg benne, hogy béhozták ma—az mint halljuk—az követet. Ez az nap abban lévén, más nap magam az Startzer szállására menék, minthogy külön vagyon szállása az főkövettől, küldém még egy szolgámat oda hozzája; kérém, hogy jöjjön haza, ott várom, hadd beszéljünk egymással. Az szolgámtól egyátaljában azt izené, hogy nem jöhet, mert mihelyt béjött Korlát uram, az mennyen ők voltak, mind szolga rend, mind egyéb rend egybeesküdtek, hogy ők mi véllünk nem békélnek; hanem ha új dolgom megyen vélle, irjam meg. Kiről ő kegyelmekkel az követ uraimmal conferálván, ugyan azt végeztük, hogy én csak magamtól megirjam neki: hogy az ő continuus oratorsága nem

*) levelet.

Ferdinandushoz vagyon kötve, hanem egynéhány országokhoz; másképpen penig azt is jól meglássa mind ő s mind Molardus uram, mivégre agálják itt az portán Ferdinandus dolgát; mert minden állapotiból kitetszik Ferdinandusnak, hogy ő nem akar az török és porta segitségével élni sem csehek sem Magyarország ellen, hanem csak az hispániai és több pápás fejedelmek segitségével, és így ők erejével akarják hozni Ferdinandust az török császár portájára. Amaz*) nem akarja, mert ha akarta volna, nyilvánossággal az órától fogva vagy egy postája, vagy egy levele érkezett volna hozzájok; de sohul csak egy levelét sem láthatják, nem hogy követét. Kiből ezt vehetik eszekbe, hogy ellene vagyon Ferdinandusnak, hogy ők az portán sollicitálják az dolgát. És így magoknak Ferdinandustól is disgratiát szereznek, de főképpen azon országtól, az kinek itt dolgait agálják, kik az ő actiojokban nem consentiálnak. Ezt még eddig még nem irhattam neki, de immár megirom. Göresi Mehmet basának ezen discursussát bőségesen eleibe adom magam privatim.

Vagyon egy csauzzok az német uraimnak, az ki budai, magyarul tudó, az kivel addig főképpen az míg ez az discordia német uraimmal nem támada, sokszor való kedves conversatioim forgott; hogy penig ez támada, az is úgy vagyon, hogy valamennyiben megvonta vala magát töllem—csak most explorationis gratia conversálkodott véllem. Mikoron penig immár Korlát uram béjött volna, negyed neppal azután egybetalálván vélle, valóban öszve eresztők az tractát; kérdé igen serio: mint vagyon az felséged és Magyarország dolga oda fel? Én megbeszéllém minden állapotját mint vagyon; forditám ő reá az beszédemet s mondám, hogy: mazul nem vagy te **) — az én uram valamit cselekedik, az hatalmas muzulmán császár tisztességére cselekedik — s miért lött, hogy tü is még is az rossz német nemzetség mellé vonszatok? Ha igaz muzulmánok vagytok, nekünk tartoznátok több igazzal, hogynem mint más. Mit mondnak s hogy vagynak az németek és mit csinálnak? Monda erre: igaz mind az, de engem az budai vezér adott ezek mellé és ezeknek kellett szolgálnom, de látom én is, hogy Isten nektek adta az jószerencsét, azért ím én is mondok egy keveset. Azt én magam láttam, hogy az mikor az Sitvatorokbeli végezés volt, Ru-

*) Ferdinandus. **) Innét valami hiányzani látszik.

dolphus *) — basának hatvan ezer aranyat és az tihajának harmincz ezer aranyat küldött azért, hogy valamint valahogy véghez vigyék az békességet, és az magyarok essenek újabban az német birodalma alá; ez mellett leveleket adott volt Rudolphus császár, hogy csak ez meglehessen — most ne kérjék az Váradot (s) tizenhárom várat kit az török kér — de ha megcsendesedik (mert most az magyaroktól nem adhatja) az dolog, éppen mind az 13 várat helyben adja az törököknek. Ezt az levelet béhozván ide az portára, eleiben adták ezeknek az német követeknek, és ezek is nagy erőss affirmatio alatt megigérték, hogy csak most nekik az ő uroknak patrocináljon az fényes porta az magyarok ellen, azt is megadják; de nem csak azt adják, hanem Magyarországnak nagyobb részét, csak ne prevaleáljon az magyar nemzet ő rajtok. Ezt én kegyelmes uram, akarám felségednek csak historiáját megirni, quali ratione az felséged dolga jelenben áll. Csak mégis itélem azt, az mit felségednek immár nem csak egy levelemben irtam, hogy gondolnám, némely félen faragó embernek animusokat kik ezt affirmálják, hogy az német az mostani motusért igéri Magyarországot vagy részét az töröknek; nem csak ez mostani dologért igéri — azzal senki magát ne legeltesse — hanem régen az előtt is oda igérte, kire csak az Gáspár vajda levele is kit nekem irt volt — melyet in specie felségednek küldöttem — nem kicsiny bizonyságot teszen: tanto magis most mit nem adna, mit nem igérne, ha mit adhatna? Hogy penig ez is el nem venné és az occasiot negligálná, akár mely szépen szolljon (noha bizony most is valóban szépen szoll) akár ki megitélheti. Látom kegyelmes uram, hogy most felette kivántatik az considerationak remoralására ismét követeknek mentől hamarébb való expediálása.

Irtam vala felségednek az előtt is, hogy mint Gáspár vajdát compescálhassam, igen szép levelet irtam vala neki: melyre válasz(á)t hozák meg 29 decembris, kiben rám való haragját ugyan visszsza nem hagyta hátra; de kitetszik irásából, hogy az felséged idegen barátja Szkender basa dolga volt az mind; mert mikor én megtudtam volna az német uraim practicájokat Althanval és Sorbánnal, nem vártam abból csak aval is, az még felségedet certificáljam

*) Egy szó (a basa neve) olvashatlan.

meg az sok ajánlásokhoz képest. Szkender basa uramnak az maga tihája Hajdor aga, ugyan Szölfikár agának tanácsából irtam vala Szkender basának ezen dolog felöll, hogy ilyen practica forog, kerülje, az hatalmas császár országára vigyázzon: az jó Szkender uram az ő maga levelét küldte in specie Gáspár vajdának. Minden irásából kitetszik mindazonáltal ama basának: az Isten semmi szándékokban elő nem bocsátja, csak ebbe szégyenülnének el, kit mielnek most—de futuris iterum Deus providebit. Az felséged boldog szerencséji között, nekem — hütöm az — hogy többet nagyobbat ártana, de csak az én szegény életemet sem engedi Isten hogy elfogyassa. Mostan irott levelében azért Gáspár vajda felséged felöll nem olyan elate hanem igen demisse ir, és nagy erőss obtestatiokkal irja, hogy valamikor az fényes porta parancsolja, de azzal mutatja, hogy nem német, hogy maga személye szerént minden hadastól felséged mellé segitségül menyen.

Ezt az levelet kit feljül irattam, *) küldtem el Bonyhai Andrástól Balassi Ferencz itt benn létében. Ugyan ettől küldtem levelet Bethlen István uramnak és cancellarius uramnak s az feleségemnek és az vásárhelyi bírónak.

Anno 1620.

9 die january indula ki innét Bonyhai András. Ez nap lőn mazullá Görcsi Mehmet basa és Nakkás Hazzon basa.

11 die january voltunk az vezérnél, és ekkor lőn derekas tractánk vélle; az mikor egyátaljába az tracta között megmondá az vezér: hogy — úgymond — igen kedves az ti uratok, és Magyarország hüséges az hatalmas császárnak, de általánfogva az német nemzetséget is el nem vethetjük magunktól, mert az is békességet kéván. Azért immár ezt elhigyjétek, hogy az hatalmas császár sem ti ellenetek segitséget nem ád az németnek, sem ti néktek az német ellen, hanem tüteket tart jobb s igazabb híveinek, s azt akarjuk mü, hogy elvegyétek az németeknek az magok országát is. Balassi uram erre ilyen választ tőn: Hogy az mü urunk és Magyarország nem gondol azzal, ha az hatalmas császárral az német, vagy Ferdinandus

*) E levél nem Borsos Tamás által van gyüjteményébe beirva. Ez oka az itt-ott előforduló mondatbeli homályosságoknak.

frigyet tart és békességet, csak legyen országa Ferdinandusnak honnat tartson frigyet, békességet az hatalmas császárral; de Magyarország soha ezután azt meg nem engedi, hogy az német ő rolla békéljék császárral, hanem az magyar, magyar fejedelmet, az hatalmas császár igaz hívét, Bethlen Gábort azért választotta fejedelemnek, hogy ezután örökké magyar fejedelme legyen Magyarországnak és az magyar nemzet az muzulmán nemzettel egy örökös frigyet csináljon és tartson; mert németet soha többé uralni nem akar. Másik az, hogy oly igen állatja nagyságtok az némettel s Ferdinandussal való frigyet: ebben nagyságod bizonyos legyen, hogy mi az fejünket életünket kötjük arra, hogy Ferdinandus soha az hatalmas császárral igaz frigyet békességet nem köt Németország képibe, mert az ő neki lelke kárhozatjába járna, hogy ő törökkel frigyet békességet szerzene; hanem ő frigyet köt az hispániai királylyal, romai pápával, lengyel királylyal és azféle pápás fejedelmekkel, kinek ez az bizonysága: hogy ha Ferdinandus az hatalmas császárral s muzulmán nemzettel akarna vagy akart volna frigyet békességet kötni, ennyi ideig az miolta ellene támadott ennyi országa, hiszem vagy egy postájával, vagy egy levelével kellett volna az hatalmas császár kapuját megtalálni; de sem egy levele, sem egy postája azoltától fogva ide nem jött, ki elég bizonyság, hogy nem kell az hatalmas császár kegyelmessége neki. Ezek penig az német követek csak hazudnak s tökélletlenkednek, miképpen szerezhessék ki magokat innet.

Ez nap tevék mazullá nagy véletlen Göresi Mehmet basát és Nakkás Hazzon basát, kinek okát az mint érthettük ezt mondják: hogy tanácsolják volt császárt azon, hogy temere ne menjen az lengyelekre, hanem mint olyan régi jó barátjokat admoneálják levél és főkövetek által, hogy ha megakarják tartani az frigyet és békességet, most lássák, s ha nem, aperte hirdessék meg, hogy hadba készüljenek. De ez nem tetszett az tanács sem császárnak sem muftinak, hanem csak directe reájok menjenek. És így ezért ezeket is mazullá tették.

13 die january voltunk az hocsánál, az janicsár Huszain Aga maga vün bé az hocsához, és ott is nagy emberséggel agálta dolgunkat. Itt az hocsa is mint szinte másszor igen kedvesen láta, és az mint hozzá fértünk, rövid audientiánk lévén, véllo is tractáltunk

mint az fővezérrel. Ugyan megmondá az hocsa is, hogy semmit ne gondolkodjatok, mert ti reátok az hatalmas császárnak s nekünk nagy gondunk vagyon. Korlát uramnak monda: hogy eddig elmult, hogy meg nem adhattad az ország levelét az hatalmas császárnak, nem késő, az is hamar megleszen, és titeket is hamar elbocsátunk igen jó válaszszal — meglátjátok. Ihon mindjárt izenek az vezér Azennek, *) hogy ne halogassa, hanem az magyarországi követet is juttassa szembe az hatalmas császárral, s adja meg az ország levelét. De ebbe semmi nem kele.

Ezek után kérdé az hocsa: ha vagyon valami új hírünk? Monda Balassi uram, hogy nincsen semmi. Monda az hocsa: hogy ím én nektek mondok új hírt, melyet most Budáról az budai basa irt, hogy Bethlen Gábor alájött volt Posonba az gyülésre; ez alatt Ferdinandus Bécsbe akart jöni feleségestől. Az mikor hír lött Bethlen Gábornak benne, eleibe küldött, és Ferdinandus három ezred magával szaladott bé Bécsbe feleségestől, s úgy az hátán voltak az magyarok, hogy ha előttek az Bécs kapuját fel nem ránditották volna, Bécsbe is belé mentek volna s megvötték volna. De ott is sok népét vágták le Ferdinandusnak, és minden szekereit, málháit elnyerték az Bethlen Gábor hada. Azután neki tért, és az vad-kertben volt egynéhány száz német, kik az vad-kertet őrizték: azoktól is megvötték az vad-kertet, és azokat megeskütteivén, elbocsátotta őket. Ő maga harmad napig lakott a vad-kertben. Ezeket az hocsa beszéllé. Mi mondók: hogy legyen (hálá) az Istennek! Ezt mi nem értettük, de jó hír.

Ugyan ezen nap az hocsától mentünk az muftihoz, és annak is nagy sok bő szóval adtuk eleibe ezen feljül való dolgokat. Az mufti is nagy jó kedvvel szolla: hogy semmit ne gondolkodjatok, mert az tü dolgotok mind jól leszen; higyjétek meg, hogy eddig is nem voltatok elfeledve az hatalmas császár előtt s mü előttünk; hamar el is mentek szép tisztességgel, csak hogy ugyan valóban igazán megértsétek (ezt mind hocsa és mufti mondá) addig nem lehet, valameddig újabb s bizonyosb híretek nem jő az Bethlen Gábor koronázása felöll. Mert az hatalmas császárnak Ferdinandussal, mint Magyarország koronás királyával vagyon frigye: az még Magyar-

*) E szó betüjegyei tisztán ki nem olvashatók.

országban más koronás király nem leszen, addig Ferdinandustól az frigyet el nem veszik. Ha oztán Magyarországnak más leszen koronás királya, azzal leszen frigyünk, s mi azt akarjuk, hogy Bethlen Gábor legyen. Ezféle sok számtalan tractánk volt az muftival, kit megirni mi haszna? Balassi uram levelének minutájából meglátszik, kit én minutáltam.

Mindezek után elővön az mufti, és mind négyen minket: Balassi uramat, Korlát István uram, engemet és Bali csauzt — (mint) hogy ő volt tolmácsunk — megeskete, hogy senkinek nem mondjuk. Mü esküénk azért, hogy üdő kiül s illetlen helyen nem mondjuk. És annakutánna mü elönkbe ezt proponálá Balassi Ferencz urnamnak: Immár hogy Bethlen Gábor magyarországi király leszen, ki leszen erdélyi vajda? Leszen-é erdélyi vajda, vagy azt is Bethlen Gábor akarja birni? Erre monda Balassi uram: én úgy értem s tudom, hogy az régi mód szerént erdélyi vajdának kell lenni. Monda erre az mufti: Talám te nem tudod, de szultán Ahmetnek—ennek az császárnak az atyjának idejében, az erdélyiek megtalálták vala szultán Ahmetet, hogy minthogy Erdély három nemzetből áll: magyarból, székelyből, szászból, az három nemzetnek adjon három vajdát külön-külön, hogy mindenik nemzet az ő adóját hozza bé. Az mely dolgot szultán Ahmet, ha meg nem hal vala, olyan hamar véghez is viszi vala. Te felölled penig meg volt az hír, hogy az székelység között te nálladnál nagyobb úr nincsen, és te néked akarta adni az székely vajdaságot; azért most is azt kivánja az hatalmas császár, hogy vedd fel az székely vajdaságot. Erre monda Balassi uram: Isten oltalmazzon engem attól, hogy én azt csak meg is gondoljam — egyikért: mert az hatalmas szultán Szulimánnak olyan Athnáméja vagyon Erdélylyel, hogy az hatalmas császár oda ország akaratja nélkül soha vajdát ne adjon, se ne küldjön; hanem ha mikor fejedelmek meghal, az ország egybegyüljön, és valakit az ország választ vajdáé, az hatalmas császárt mindjárt megtalálják követek által, és annak botot, zászlót küldjön az hatalmas császár. Azért arról, hogy azféle vajdát adna, vagy küldene az hatalmas császár Erdélyre, csak ingyen sem kell gondolkozni. Másképpen penig én nem olyan nagy ember vagyok, az mint én felöllem gondolkodnak; mert én nállamnál az székelyek között sokkal nagyobb urak vagynak. Akkor veszteném én el az én fejemet, ha csak gondolkodnám

is arról, az én uramnak fejedelmemnek követségében járván. Monda arra az mufti: semmit ne gondolkodjál arról, mert hiszem szép dolog volna mikor az hatalmas császár az te fejedbe tételné amaz szép aranyos süveget. Elég főkapucsi basái vagynak az hatalmas császárnak s elég pénze, hada, kivel téged Erdélybe vitessen; de ne fuss az hatalmas császár kegyelmessége előtt, hanem inkább köszönd meg. Monda arra Balassi uram: nem szollok bizony ahoz csak hozzá is. Ezt oztán közönséges akaratból mondottuk Balassi uramnak: „Az mi kegyelmes urunk oly igaz híve az hatalmas császárnak, hogy mikor az Úr Isten az magyarországi királyságban megállapodtatta is, az hatalmas császár híre s akaratja nélkül vajdát Erdélybe nem teszen; hanem valakit az hatalmas császár akar, azt teszi vajdáé az mü urunk Erdélybe. Csak ezféle gondolkodásnak nagyságtok hagyjon békét, mert én ahoz magamra nézve s másra is csak hozzája sem szollok.“ Monda ezek után az mufti: Az fővezérrel az te állapotod felöll én eleget szolltam s meghagytam neki, hogy csak te magadot hivasson hozzája, és beszéljen csak te magaddal ez dolog felöll; azért ha mikor hivat és erről szoll, azt ne mond ott, az mit én nekem most mondasz, hogy te azt nem akarod, hanem különben szollj az vezér előtt; mert általánvéggel így kell lenni s így is jobb. Azért gondolkodjál felölle, s mikor haza mégy, nekem onnat is választ irj ez dolog felöll — mert igen szép dolog ám az hatalmas császár aranyos süvegét embernek az fejibe venni.

Observatio;

1-ör. Ha egy követnek az sok titkolás közben volt-é ilyen dolga, és ha jelentette-é meg az urának?

2-or. Az hol ezek az basák tagadják, hogy az Szkender basa és Gáspár vajda Erdélyben lévő practicájok nem volt hírekkel s akaratjokkal az portának: ebből az actákból elhiheti akár ki is, hogy Szkender basa és Gáspár vajda az porta inditásából kezdette azt az practicát; ki felöll ha ember Szkenderre derekason kezd panaszlani, nagyobb tüzet kezd vélle gyújtani, holott mikor apertissime Gáspár vajdát az mufti előtt accusalók is, semmi nehéz beszédét az muftinak Gáspár vajda felöll nem vehettük eszünkbe.

3. Ezt az practicát—minden circumstantiáiból kitetszik—hogy mikor Beigner János, Nemes Balás, Csoma György itt benn voltak

Báthori fejedelem idejében, akkor kezték forralni, noha akkor véghez nem vihették. Kinek ez az bizonysága: hogy ezek után mikor az nagyszombati tractára mentünk vala — három az három nemzetből — az kik ott voltunk, azok mind jól tudjuk, hogy az szászok mü töllünk titkon teljességgel elvégezték volt az németekkel, hogy egyik articulus az concludáltassék az confederatioban, hogy az szászságnak minden üdőben arra libertássa s authoritássa legyen, hogy ők valamikor akarnak, de mind az két császár portájára akar melyikre s akár mikor követet jártathassanak, sőt az erdélyi fejedelem az magyarokkal az szászok híre nélkül és társaságok nélkül soha semmi üdőben követséget ne instituálhasson, hanem az szászokkal együtt — az kin ezen vesztünk vala öszve Régeni Jánossal és Pál deákkal. Azért ennek az lator practicának az okai mind csak az szász uraim.

Lovas Péter indult el az urunk levelével 17 die january.

Ezen nap estve hozá meg az urunk leveleit Havaselföldéből Grama bojér.

18 die january voltunk szembe az Vezérrel és 19 die az muftival, az kik ugyancsak egy átaljában ismét megmondák, hogy csak hejába fáradunk minden dolgunkkal; mert az immár el vagyon végezve, hogy addig az mi dolgunkban semmi nem kél, valameddig bizonyosan meg nem hozzák az urunk koronázatjának az hírit. Azután minden dolog jól s kedvünk szerint leszen.

Ezközben egymással bővebben tanácskozánk felölle, mint kellene bővebben kivevők *) az muftiból az Balassi uramnak való beszédnek mélyebb voltát, kihez inkább tudhatnánk gondotviselni. És magunk alkalmatosságot keresvén benne, hivatá ezközben csak ő magát Balassi uramat az mufti, hogy csak magával vagyon nagy beszéde; de Balassi uram nem akara elmenni egyedül, hanem engemet elvűn vélle. És mikor elmentünk volna az muftihoz, újabban előfoga az mufti azelőtt való tractára. Mi penig közönségesen azon állottunk meg, hogy Balassi uram semmit már ne láttassék reluctálni az dolog ellen, hanem mutassa mindenben azt, mintha ő kegyelmeknek igen tetszenék, s engedjen azért, hogy lássuk, mit vehetünk ki belölle. Mikor az mufti elkezdette volna az beszédet, kérdé Ba-

*) Kivennünk.

lassi uramot, hogy nó mit gondolkodol az dolog felöll? Monda Balassi uram: gondolkodtam és az min gondolkodtam nekem is igen tetszenék az hatalmas császárnak és nagyságodnak Erdélyre való gondviselése; de nagyságod ezt igen jól meggondolja, hogy soha énnekem abban addig semmi jó módom nem lehet, valameddig én haza nem megyek és ez dologról az erdélyi nemes emberekkel, urakkal az kiket én arravalóknak ismerek, nem beszéllek és ez dolgot véllek meg nem értethetem s jóakarókat nem szerzek ehez. (Az mely szókat közönséges tanácsból azért kellett mondani Balassi uramnak, hogy mentől hamaréбb innét magát kiszabadithassa, hogy ő felségének értésére adhassuk az dolgot, hogy tudjon gondot viselni az dologra) Mert ha csak valami véletlen esnék ez az dolog, és haddal kellene bémenni Erdélybe, soha egyéb abba nem lehetne, hanem az ország kardot fogna az hatalmas császár hada ellen, és így nagy veszedelem következnék ebből az dologból. De ha engemet az hatalmas császár elbocsát és még jó válaszszal penig, én abba módot keresek, hogy ez mostani jövő követekkel béjövök, és ez alatt az ottvaló nemességgel s ország népével beszéllek és így minden dolog jól leszen. Az mely szókon az mufti igen rajta kapa és monda, hogy szinte kedvem szerint szollasz, mert én is úgy gondolkodtam felölle. És már nekem arra gondom leszen, hogy téged hamar tisztességgel elbocsáttatlak, és azt miveld az mit most szollitál: te légy székely vajda, és te keresd meg az országban mind az magyarok közzül ki legyen vajda és az szászok közzül is — azoknak is add eleikbe s te magad is érts meg jó móddal: hogy szultán Ahmet idejében, mikor az erdélyiek ezt az dolgot kivánták, szultán Ahmet ezt énnekem testamentomba irta meg, s úgy hagyta nállam, hogy jövendőbe mikor Isten módot ád benne, ezt el ne mulaszszuk, hanem véghez vigyük. Azt az dolgot azoltától fogva senki nem tudta, hanem csak én; de hogy most hozta ezt az alkalmatosság, én sem akarom elmulatni. Mert Bethlen Gábor ha Isten adja legyen magyarországi koronás király bátor, de Erdélyt mü Magyarországhoz soha nem engedjük hogy birja; mert Erdély szultán Szulimán találmánya s sajátja az hatalmas császárnak; mi olyan tökélletesen nem bizhatunk ezután is Magyarországhoz, mint Erdélyhez s nem hagyjuk mü másnak az mijénket. Mostan azért üdőnk lévén hozzája, én az hatalmas császárnak megmutattam az édesapja kezeirását, és ennek az vezérnek

is eleibe adtam. Ezt most is csak hárman tudjuk — sem hocsa, sem több vezérek. Az császár immár teljességgel megmondotta szavával, hogy ő azt az atyja szavát hátra nem hagyja, hanem véghez akarja vinni. Azért ezt az dolgot így értsd meg magad, hogy ebbe egyéb nem leszen, hanem általánfogva ennek meg kell lenni. Immár én azon leszek, hogy ne késsél, hanem elmenj és erre viselj gondot, és azon légy, hogy te magad béjőjj. Ha pedig ugyan nem jöhetnél, irj nekem minden dolog felöll. Mert ha Bocskai István élt volna és magyarországi király lött volna is, soha az hatalmas császár Erdélyt Bocskai Istvánnak is nem engedte volna.

30 die janūary akasztatá fel Márk Antonit az vezér, az mint érthettük csak azért, hogy az miképpen az velenczésekkel való confederatioja tartotta császárnak, hogy egymással ne csatázzanak az tengeren — az velenczések vötték volt el az bozniaiaknak hajójokat, és hogy az bozniaiak ide panaszlani jöttek volt, és az vezér erről az velenczei követtel tractált volt: nem tudván Márk Antoni, hogy az vezér jól tudott olaszul, az követ tractája kivül Márk Antoni azt mondotta olaszul az követnek, hogy: mit gondoltok vélle? Ha ők vonsznak, mi is vonszuk őket. Volt több altercatio is, kiben hogy egymással vonakodtak, mondotta az vezér Márk Antoninak: hogy bizony felakasztatlak, mert sok mód nélkül való dolgaid vannak. Erre nagy contempte mondott Márk Antoni: hogy nincs neked arra hatalmad, hogy engem felakasztass. Ezenközben csak kiránditották, és vitten-vitték s úgy akasztták fel a nagy híres nemes embert.

2 die february tiltának ki mind az császár és vezér divánjából minden követeknek keresztyén tolmácsokat, kapitihákat, és megparancsolák, hogy csak török csauzok járjanak bé az divánba s azok agálják minden követek dolgát. Ha kit basa hivatni akar, akkor menjen mikor hivják.

Ez nap beszéllék azt is az divánba: hogy egy csauz jő volt valami németekkel Bécsből, kiktől Ferdinandus sok szép ajándékot küld volt császárnak, kiket az magyarok levágtak, és az ajándékot is elvonták; másikat: hogy egész Kanisa felé való hoidolt falukon urunk élést, pénzt szedetett az hadnépének.

Az mely vezérek most egyszersmind mazulok, kik mind vén emberek: 1. az fővezér Kara Mehmet basa. 2. Sznazi miziri Mehmet

basa. 3. Görcsi Mehmet basa. 4, Nakkás Hazon basa. 5. Rásziákádon Ogli Musztafa basa. 6. Daut basa. 7. Csafer basa. 8. Baki basa.

4 die february beszéllé Szölfikár aga, hogy az mely lator magyarból lött Hazon kapucsi akkor jött meg Budáról, tegnap hivatta volt bé az vezér az császár divánjába, hogy az egész diván előtt beszélje meg micsoda hírt hozott Budáról. Ez az Hazon kapucsi beszéllette, hogy ne higyjenek az magyaroknak, mert nem igazak az hatalmas császárnak, és csak azon vagynak, hogy ha erőt vehetnek, Budát elvegyék. De ez mostani had nem egész Magyarország akaratjából vagyon, hanem csak valami tolvajokkal indult meg Bethlen Gábor; de az Dunán innet való urak: Nádasdi, Zrinyi, Bottyáni melléjek nem állottak, és most az hatalmas császár hóldolt faluin is Bethlen Gábor ökröt, adót, élést kér. Onnat ment volt azon kapucsi Görcsi Mehmet basához, ott is neki is azt beszéllette. Ezzel többitette urunk felöll való roszsz híreket az roszsz kurvafia, hogy mondotta Görcsi Mehmet basának, hogy tudja nagyságod hogy Bethlen Gábor annakelőtte is soha addig meg nem indula hogy megadja Lippát, az még tul Homonnait meg nem inditók? Oztán hogy látta, hogy Homonnait reá bocsátja az hatalmas császár, úgy indula meg, hogy megvegye Lippát és megadja. Mondott arra Görcsi Mehmet basa: én véllem azt ne tudassa jó kapucsi, mert én nem tudom, ha te tudod, ám lássad, de én nem tudom.

19 die february hivatott vala által az flandriai követ, és ekkor volt igen sok tractánk egymással: hogy ha lehetne azon kellene instálni még is, hogy Startzert el ne bocsátanák azzal az lator Ahmet tihájával, mert minden dolgot megháboritnak, zavarnak. Ugyan ekkor referálá, hogy az flandriaiak irtak neki — hogy meglássa jól s végre menjen: az török ha Ferdinandusnak faveál-é inkább, vagy Magyarországnak és Bethlen Gábornak? Hogy ők tudják magokat ahoz szabni; mert ha Magyarországnak s Bethlen Gábornak faveálna inkább az török, csak ők is annyi hadat indittanának mind az tengeren Velencze felé, és az szárazon az csehek mellé Ferdinandus ellen, hogy semmit ne félnének Ferdinandustól. Ez nap ezekről sokat tractáltunk.

Az flandriai követnek az Startzer és Ahmet csauz mostani elmenetelek felöll ilyen discursussa vagyon: Hogy minthogy oda fel az keresztyén országok nagyobbat tulajdonitnak az török erejének,

hatalmának annál, hogynem az mint vagyon, kihez képest inkább félnek tölle annál, az mint kellene félni: kihez képest ha meghallják oda fel való országok, hogy az török inkább faveál ebben az dologban Ferdinandusnak, hogynem Bethlen Gábornak, még azok is kezdik magokat megvonni Magyarországtól, az kik melléje adták volt magokat; de ha azt érthetik, hogy az töröknek jobb akaratja vagyon Bethlen Gáborhoz és Magyarországhoz, kétség nélkül oda fel való országok sokkal inkább ragaszkodnak Magyarországhoz. Igy azért ha Startzer ezzel az Ahmet tihájával felmehet Bécsbe, noha az vezér sem úgy ereszti Ahmet tiháját Startzerrel el, mint követet, hanem csak mintegy útitársat, csauzt; de ha ők felmehetnek Bécsbe, az német practicákkal ők ezt az Ahmet tiháját az hírrel s az névvel nagy méltóságos emberré teszik. Ez császár főkapucsi basája, és valamit akarnak mondatni vélle, ez mind azt mondja császár nevével, mert igen orczátlan lator ember; és ez azt kezdi mondani, hogy császár azzal biztatja Ferdinandust, hogy ő vélle leszen és Magyarországra támad mellette s Bethlen Gábort mind Erdélyből és Magyarországból kiveszti. Kit ha oztán Bécsből az keresztyén országokra kiterjesztenek császár szavával, ennek az Ahmet tihájának követségéből, valamennyi keresztyén fejedelmek, országok most az csehek és magyarok mellé adták magokat, de azt hallván, meg kezdik magokat vonni, és kiki azon leszen, mint békélhessék meg Ferdinandussal, és így félben szakad minden jó igyekezetek az religio promoveálásába mind cseheknek s mind magyaroknak. Ez okért kell, ha lehet, praeveniálni, hogy Startzert el ne bocsássák semmiképpen.

23 die february voltunk mind együtt az muftival, az kivel valóban sokat beszéllettünk. Az több sok beszéd között még ugyan azt mondá az Startzer elmeneteli felöll, hogy nem hiszem, hogy egyéb lehessen abban, hanem Startzernek el kell menni. Monda Balassi uramnak: sok ideje hogy ösmérsz s mond meg, ha valaha hazudtam előtted; de: vallaha, tullaha, billaha! az németek nekünk az bolond-vári kártételt megfizették — Váczot, Fileket, Nográdot s mind az több városokat, melyeket az muzulmán nemzet birt, megigérték. Immár Startzernek azért kell elmenni, hogy az urától arról bizonyosan való választ hozzon. Hát el kell-é taszitanunk töllünk az mi jónkat, ha ti semmit nem igértek, csak kértek, hogy jóaka-

rattal legyünk? Mi ugyan jobb akarattal volnánk hozzátok, csak értenők az tü jóakaratatokat is. Tudjuk magunk is azt, hogy most nem az ő kezében vagyon, de azt akarjuk megérteni, micsoda módot mutathat ő abban, az ura hogy azokat az mü kezünkbe adhatja.

8 die marty küldött vala Balassi uram az flandriai követhez hír tudakozni, és egyéb dolgok felöll való beszélgetésért. Sok több beszélgetésink közben, beszéllé az flandriai követ ezt az új hírt nekem — mondá: Ezen két hét alatt jött új hír Velenczéből, az velenczések ilyen hírt írtak ide az követnek, hogy — úgymond — most az keresztyén fejedelmek között ilyen tractatus forog, hogy az mely nagy hadat inditották az csehek és magyarok Ferdinandus ellen, és minthogy eddig győzedelmesek voltak, már most az egész keresztyénségben lévő fejedelmek kik nem pápisták, melléje állottak az cseheknek és magyaroknak Ferdinandus ellen, úgymint angliai, daniai királyok, brandenburgi, würtenbergai s több herczegek, az egész flandriai provinciák, több országok és most azt tractálják: hogy minthogy Ferdinandus is az törököt is incitálja főképpen Magyarország ellen, és minthogy Magyarország torkában vagyon az töröknek és Magyarországnak is az törökhöz kelletik folyamodni: el hihető dolog, hogy az török Magyarországtól sok dolgot, adót és várokat kezd kivánni, s ha Magyarország nem igéri, nehezen kezd vélle tractálni és végezni az török; söt inkább talám kezd fegyvert is fogni Magyarország ellen, kiváltképpen hogyha Bethlen Gábor kezd koronás királylyá lenni, mert így félő, hogy az dignitasra nézve az több és nagyobb fejedelmek meg nem kezdik Magyarországot segiteni, ha Bethlen Gábor leszen királyok; hanem minthogy az új cseh király Fridericus quintus ő nemzetségek és nagy nemzetségü fejedelem, illendőbb, hogy mind a cseh királyság és magyar királyság övé legyen — annyival hatalmasb is leszen, és ha mikor kivántatik, mind Ferdinandus ellen, pápa és hispaniai király ellen az több keresztyén fejedelmek megsegitik mind hadakkal s mind pénzekkel. Kihezképest ha ezt megérti az török, inkább s jobban is kezd confederálni az Magyarországgal is, hogy meglátja mennyi nagy országok és fejedelmek segitői Magyarországnak és ugyan ne adjanak se várat, se adót az töröknek. Ha penig ugyan kardat kezdene az török Magyarország ellen fogni és Ferdinandusnak kezdene segitségére lenni, így ennyi ország conjunctis viribus az török ellen

is inkább állhat és állani is kell. Bethlen Gábornak ilyen nagy szolgálatjáért adják az erdélyi fejedelemséggel együtt az magyarországi palatinusságot jure perpetuo fiuról fiura; ha penig haeresse nem lenne Bethlen Gábornak, az öcscsére Bethlen Istvánra és annak posteritassára szálljon ez az jus és successio. Immár mire ment legyen ennek az conclusioja — még eddig nem tudhatni.

Ezek az flandriai követ referálta hírek az velenczeiek híréből.

9 die marty jött vala hozzánk az zsidó doctor Abrahám Sorka, azelőtt is egynéhányszor ki sok jó akaratját mutatta az mi kegyelmes urunkhoz és igen új dolgokkal tartott; többi között, hogy kérdezzük vala: mit tud és ért az németek állapotja felöll? Mondá ezt: hogy igen bizonyosan tudja, hogy későbben sohonnan hírek nem jött az német követeknek, hanem Lengyelországból, kit Gratianus küldött ide az németeknek, az mely levélben azt irták ide Molardusnak, hogy Prágába gyültek volt 40 fő urak, követek mind az keresztyén fejedelmektől, kik akartak confederálni és conjurálni az austriaca familia és Ferdinandus ellen; de tul másfelöll az saxoniai herczeg oda küldött közikben és megizente nekik, hogy annak békét hagyjanak, mert ő általánfogva soha Ferdinandus mellöl el nem áll, sőt mellette életét is elfogyatja, ha kivántatik. Ezt meghallván az több keresztyén fejedelmek követei, kiki csak felkölt és félben hagytak minden tractatusokat és eloszlottak — semmit egymással nem végeztek.

Ugyan ekkor hozá azt is hírül: hogy Szkender basát mazullá tették, és Huszain basának — az ki most utolsó vezér, ki Urumelli begler bék vala az előtt — annak adták az Szkender basa basaságát, Szilisztrét.

10 die marty voltunk mindnyájan az hocsánál. Ott volt az Csauz basa is. Ott Balassi uram erőss panaszszal panaszolkodék-szabásu az hocsa effendinek, hogy — úgymond — micsoda nagy dolog légyen az, hogy az én uram Bethlen Gábor és Magyarország így ragaszkodott az hatalmas császár köntöséhez egynéhány több országokkal együtt és még is nincs semmi tisztességünk, hitelünk? Miért tartóztat nagyságtok minket itt? Hiszem megmondhatjátok egy szóval, ha kellünk-é vagy nem az hatalmas császárnak? Nám mü sem hadat, sem pénzt nem kérünk, ha egyébbel nem is akár csak azzal bocsásson el az hatalmas császár, hogy ha Bethlen Gábort

megkoronázták az magyarországiak, küldjék el bátorsággal az főköveteket; ha penig Bethlen Gábor nem magyarországi király, ámbátor ne küldjék. Erre monda az hocsa: semmit ne búsuljatok, mert minden dolog jól leszen, az mint én azelőtt is megmondottam. Ne nehezteljétek az késedelmet, mert úgy leszen jobb az dolog. Az elmult üdőkben két esztendeig kellett lakni az hatalmas császár főkövetének kazul basánál: mind addig várakozott, hogy végre ugyan jól lött az dolog. Az tü dolgotok is igen jól leszen, csak várakozzatok, hogy érthessük meg bizonyosan: ha Bethlen Gábort megkoronázta-é Magyarország vagy nem? Mert nám azelőtt is megmondottuk, hogy az hatalmas császárnak Ferdinandussal hüttel kötött frigye vagyon, és azt meg nem szeghetjük, valameddig Magyarország Ferdinandust teljességgel el nem veti és más királyt nem választ magának. De mü azt akarnók, hogy tü lennétek tizszerte is győzedelmesek az németeken. Mert hiszem Bethlen Gábor és az magyar nemzetség az hatalmas császár híve, és nektek akarnánk több jót; de általánfogva addig mi az németet is soha el nem vethetjük, valameddig tökélletesen meg nem hozzák, hogy Magyarország Bethlen Gábort megkoronázta. Azért addig innet egyiketek is el nem mehet, hanem meg kell várnatok azt.

Monda arra Balassi uram: Mi szükség nekünk azt várnunk, ha mi oly követek vagyunk, hogy addig ide más követ nem jő, valameddig mü haza nem megyünk, és eddig való jóakaratját, kegyelmességét az hatalmas császárnak meg nem viszszük? Hiszem nem ellenségi voltunk s vagyunk mü az hatalmas császárnak mint az kazulok, hogy annyi ideig kellessék minket itt tartani. Hanem az hatalmas császár és az vezér is irjon csak úgy Magyarországnak és az több egynéhány országoknak, az mint nagyságod mondja: hogy ha más királyt választnak magoknak Ferdinandus kivül, küldjenek bizvást főkövetet az hatalmas császár portájára tractálni örökös frigyet; ha penig ugyan ez nem lészen, hiszem könnyü elmulni. De mü az nagy hatalmas Istennek tudományt teszünk, hogy ha most ezt az hatalmas császár és muzulmán nemzet jó szerencséjét — ki soha eddig ilyen jól nem volt az keresztyén világban — eltaszitja nagyságtok az hatalmas császártól, az mü urunk s az magyar nemzetség ennek oka ne legyen! mert meglátja nagyságtok azt, hogy oly nagy kárt tésztek az hatalmas császárnak, kinél soha nagyobb kárt nem vallott — mü okai ne legyünk.

Erre és efféle sok szókra monda az hocsa: Ezek igen szép s jó szók — mondottátok-é ezt így az vezérnek? Monda Balassi uram: Nem mondottuk, mert ma 25 napja, hogy szembe sem lehettünk vélle, és nem mondhatjuk meg az mit meg kellene mondanunk; hanem ha ugyan minket ő nagysága el nem bocsát, ihon új kapitihát hoztunk, az ki azelőtt is itt lakott, azelőtt való kapitiha, itt az ország törvénye szerént eltöltötte az ő idejit, ezt bocsássa el ő nagysága, és irjon tölle szép levelet az mi urunknak és Magyarországnak. Monda arra az hocsának: Ez is mind igen jó szó, és bátor mind úgy legyen, ihon az csauz basa, mindjárt megizenem tölle az vezérnek, hogy vélletek szembe légyen és erről így végezzen vélletek s elbocsássa az előbbi tihaját, és irjon tölle mind Bethlen Gábornak és Magyarországnak. Ha ennyit erről az vezérrel beszélletek, jöjjetek ide hozzám ismét s mondjátok meg nekem. Ekkor az hocsával volt tractánk ebben maradott.

Ugyan onnat csak magam Bali csauzzal menék az muftihoz, hogy ez dologról az mit az hocsával tractáltunk és az magam elszabadulásáról bővebben beszéljek és kérjem mind az követ uraim szavával: hogy ő nagysága is izenné az vezérnek ezképpen, hogy lenne szembe az követekkel. Ezt én bő szóval eleibe adám az muftinak, az hocsa szavát is megmondottam neki, hogy igen javallotta azt, hogy irjanak urunknak és Magyarországnak s engemet bátor elbocsássanak, de az főköveteket el ne bocsássák. Turbato ingenio tőn választ az mufti erre s monda: hogy mind jó az, hogy az hocsa javallotta azt az dolgot, hogy irjanak s tégedet elbocsássanak; de abban keveset bizzatok. Én jól tudom, mert én is igen javallanám azt mind, hogy cselekednék, de nem cselekedik; mert ezt az vezért immár úgy elbolonditotta, némitotta az németek sok adományjok, igéretjek—hogy soha ők azt nem tudják mit cselekednek—hogy soha az ti dolgotokat meg nem akarja érteni, akár mit mondjatok neki, vagy ha más mondja is neki. Én is az én előbbi szóm szerént eleget irtam bé neki, de semmit nem használt. Valamit ketten akarnak az hocsával az vezér, mind az leszen. De ám lássák, immár én ugyan kivettem minden közömet töllök—akár mit csináljanak. De ím egy dolgot mondok csak nektek ketten, senki nem hallja most, de úgy tartsátok meg magatoknál titokban, hogy ha másnak kimondjátok, bizony megbánjátok.....

A dolog ez: hogy az mely Ahmet agát Startzerrel elbocsátnak most Ferdinandushoz, annak az Ahmet agának irtak egy levelet kezébe, melyet vigyen Ferdinandusnak; az mely levelet az vezér, hocsa és az effendi irtak és én hozzám is elhozták vala, hogy lássam meg ha tetszik — az mely levél így vala irva Ferdinandusnak: „Hogy — úgymond — értjük hogy az magyarok és több nemzetek reád támadtak és országodat is el akarják venni; azért akarók értésedre adni, hogy semmit azzal ne gondolj, mert münekünk te vélled vagyon hittel kötött frigyünk és te vagy az mi barátunk, te vélled mi soha az frigyet megszegni nem akarjuk és az magyarok mellé állani nem akarunk mint tökélletlen ebek mellé; hanem ha mi dolgod vagyon véllek, láss dolgodhoz, mert mü őköt meg nem segitjük. Kinek ilyen jele vagyon: hogy az mely követeket béküldötték is, vélle szembe sem löttünk, lenni sem akarunk, semmi tisztességet nekik sem töttünk, sem teszünk.“ Az mufti ezeket így beszéllé: Hogy ezt az levelet én hozzám hozá az reiz effendi, melyet midőn elolvastam volna, csak elálmélkodám rajta s ezt mondám s izeném nekik mind vezérnek s hocsának: hogy valaki formálta ezt az levelet közülletek, de nem jól cselekedte, énnekem ez nem tetszik, ebben az levélirásban részes soha nem leszek. Ám ti lássátok mit cselekedtek; mert az magyar igazán mü barátunk s az német természet szerént való ellenségünk. Az magyarnak kellene inkább ilyent irni, nem az németnek. De ha ugyan nem akartok ilyent irni az magyarnak, az németnek se irnátok, hanem mind az két félnek irnátok szép biztató szót, és az kettő között várnátok el, melyik leszen az másikon győzedelmes, és osztán annak kellene irni ilyen levelet. Hiszem ha ők egymással egybevesznek — nem adtatok egyiknek is okot arra, hogy egymásra támadjanak — ám vágnák egymást, tü csak hallgatnátok s várnátok az szerencsétől, egyik mellett se fognátok ilyen erőssen, csak tartanátok szép szóval. Ezzel — úgymonda az mufti — én elbocsátottam az cancellariust, ők lássák mit csináltak azután, de én immár semmi dolgokban nem elegyitem magamat. Ezt neked akarám megmondani, de csak nállad legyen. Kérém azután, hogy még is izenne az vezérnek, hogy beszéllene az követekkel. Monda arra: én immár nem is izenek többet, mert eleget izentem; látom hogy semmi haszna nincsen, de abban ingyen se törekedjetek, hogy egyik követet is elbocsássák,

mert bizony nem bocsátják. De tégedet el kell bocsáttani s irni is kell levelet tölled.

11 die marty hivata által az flandriai követ és új hírbe referálá azt, hogy 14 die january irták az levelet Bécsbe, kit küldtek Velenczébe, és Velenczéből ide az levél érkezett 10 die marty; az mely levélbe ezt irták: hogy Ferdinandus négy nagy urakat küldött volt Posonba az magyarországi gyűlésbe Magyarországhoz követségben, sok ajándékkal; az mely követeket Magyarország igen nagy tisztességesen fogadott és az fejedelem szállása mellett csak közel adtak szállást nekik. Volt audientiájok az Ferdinandus követeinek az fejedelem palotájában, az hol csak az nagy urak és tanács-rend volt, és maga az fejedelem is jelen volt az követséghe. Az Ferdinandus követeinek oratiojoknak summája ez volt: „hogy érti, hogy Magyarország ellene felkölt az csehek mellett, de ő Magyarországnak semmit nem vétett, az kiért rebellálni kellett volna. Hanem kivánta azt, hogy bocsássák közikbe, és ő személye szerént közikbe jő. Az egész ország lássa meg jól, ha mibe valakiktől megbántattak: szabadságokba, hütökbe, jószágokba, azt az egész ország adja eleibe és állassa helyére, ő is mindenbe consentiál nekik“. Mikor ezt az oratiot elvégezték volna az Ferdinandus követi és irásba is béadták volna Magyarországnak: mindjárt az fejedelem is előállott és oratiot tött, s ilyent, hogy: „Engem — úgymond — Magyarország hivutt, nem magamtól indultam. Engem talált meg kegyelmetek egész Magyarországul azért: hogy mind ő felségétől Ferdinandustól és tisztviselőitől sokképpen meghántatott kegyelmetek mind hütiben, szabadságában, s hogy én kegyelmeteket mint igaz magyar nemzet és fejedelem megsegiteném, hogy régi szabadságát, hütét helyre állathatnám. Én azért igaz magyar nemzet lévén, megszántam kegyelmeteket és az kegyelmetek hivataljára eljöttem. Az Istennek szent akaratjából eddig minden szerencsénk jól szolgált, kegyelmetek az német nemzetségnek igájától megszabadult, és most magatok szabadságában vagytok. Én nem azért jöttem, hogy magamnak erővel fejedelemséget vegyek, hanem hogy csak nemzetemnek szolgáljak. Azért ihon ma kegyelmetek az kegyelmetek szabadságában vagyon: valamit kegyelmetek feltalál az kegyelmetek szabadságának megkeresésében, és tartásában, kegyelmetek azt kövesse! Én innét felkelek és viszsza megyek az magam tulajdon országomba.“

Mikor mind az két fél így elvégezte volna oratioját, az palatinus

Forgách Sigmond csak ilyen választ tött: Hogy megértették mind ő felsége Ferdinandusnak követinek oratiojokat és mind ő felségének Bethlen Gábornak. Azért ím ezen generalis gyűlésen minden rendek vagynak Magyarországból és azokat egybe gyűjtjük, és ez dolgokról egymással beszélgetvén, országul választ teszünk. Mikor közönségesen Magyarország egybegyűlt volna, ilyen választ töttek Ferdinandusnak: Hogy — úgymond — mü közünkbe ne jöjjön, mert nekünk soha nem kell; mü soha uralni nem akarjuk, mü penig úgy mint magyarországi királylyal nem is akarunk semmit tractálni, hanem Istennek akaratjából ím mü királyt választottunk Bethlen Gábort, és ha meg akarják várni, várják meg, hogy lássák meg tulajdon magok szemekkel, hogy meg is koronázzuk ezen egy-két hét alatt. Annakutánna, ha valami békességről akar tractálni az mü koronás királyunkkal, azt megengedjük; de úgy, hogy penitus letegye azt, hogy magyarországi királynak magát ingyen se mondja, nevezze, mert azt meg nem engedjük. Hanem ha úgy mint jó szomszédjával, barátjával akar az mi kegyelmes urunkkal, királyunkkal tractálni, úgy megengedjük.

Ezt hallván az Ferdinandus követi, senkinek semmi ajándékot nem adtak, sem az koronázatot meg nem várták, hanem felköltek, s elmentek onnat.

Ezen kivül sok több híreket is beszélle, miképpen találták fel titkos tárházában azt az hispaniai királylyal való confederatioját, az kiben mint haereditariumot Ferdinandus Magyarországot és Csehországot s az több ezekhez való országokat elkötötte volt az hispaniai királynak.

Beszéllé azt is, miképpen innét az portáról az német követek bocsáttattak volt titkon az neápolyi királyhoz, hogy instáljanak az hispaniai királynál, hogy csak color alatt indítson egy tractát az törökkel való békességről, hogy az még az agitáltatik, ez alatt derekason megsegitheti Ferdinandust is, sőt az európai birodalmat is kezébe veheti; kihez képest az török mind ebbe meglassudnék, mikor az európai birodalom is kezébe lészen, mind Hispania ellen az tengeren és Európából az szárazon oly derék hirtelen hadat indíthat az török ellen, hogy nagy könnyen Európából az törököt kiverheti. Ezekről igéré magát az flandriai követ, hogy az egész portát bizonyossá teszi, sőt Magyarországnak is szinte úgy akar szolgálni, mint az maga országának és nemzetének az pápás religionak fogyatásáért és rontásáért.

Több ezféle számtalan tractánk volt az nap egymással.

14 die marty juta ido Popaz Ogli Mehmet aga urunktól és az

budai vezértől Karakás Mehmet basától, ki újabban hozá hírül, hogy elválasztották urunkat az magyarországi királyságra és meg is koronázták volna, de maga nem vötte fel az koronát az császár híre nélkül; hanem elhozta vélle Kassára és Zolyomba hírdettek gyülést ad ultimam diem may, hogy ott koronázzák meg. Ezféle sok több új híreket beszélle és örült érte.

18 die marty voltunk az vezérnél, az hol elég nagy emberséggel láta ekkor, és szép csendesen beszélgete véllünk. Több sok beszédink tractánk közbe, hogy az követ uraim kivánák azt: hogy ő nagysága bocsássa el őket, mert az hatalmas császárnak nagy kárára vagyon s leszen az ő itt való késések és mulatságok, mivelhogy az nyolcz confederatus országokkal való követek addig meg nem indulnak, az meddig ezek az követek haza nem mennek: erre nagy emberséggel szolla az vezér—monda, hogy: ti lássátok, ha ugyan ti azt itéllitek, hogy itt nektek semmi dolgotok, várakozástok nincsen, ámbátor elmenjetek; de jobb volna még is várakoznatok, meddig vagy onnat való posta, vagy követ jő, hogy tudnátok bizonyos dologgal elmenni. Erre elég bő szóval tőnek választ az követ uraim, hogy: Mü — úgymond — semmi tractára ide nem jöttünk, hanem csak azért—Balassi uram monda — hogy én erdélyi adót hoztam, és az mellett irva béadtam az én uramnak kivánságát és arról várok választ—én azzal elmehetek. Korlát István uram jött Magyarország képébe csak azért, hogy az hatalmas császár jószerencséjire köszönjen bé Magyarszággal és az több ehez ragaszkodott országokkal, hogy ha az hatalmas császárnak kellenek-é azoknak az országoknak igaz hüségek és örökké való békességek? Ha kell ez az hatalmas császárnak, csak ezt adja az hatalmas császár levele és főcsauzza által értésére Magyarországnak és az többinek — ezzel bocsássa el bizvást Korlát uramat is. Egyéb dologból nékünk senkivel semmi tractánk nincs. Ha mi szava dolga vagyon az hatalmas császárnak, mikor azok az főkövetek eljőnek, akkor azok azokról az dolgokról tractáljanak. Mind ezekre summatim tőn az vezér választ: hogy mind jó az is, de mi nem tudhatjuk, micsoda követek lehetnek azok; mert Ferdinandussal az mely frigyünk volt nekünk, azok az országok az kiket ti neveztek, mind benne voltak abba az frigybe. Most sem tudnánk mi annál jobb frigyet kivánnunk. Meg is nyugodtunk volna mi azzal az frigygyel, de elvárjuk s meglátjuk micsoda követek jőnek s mivel jönnek. Erre mondának az uraim kettőt — egyiket: hogy soha azokból az orszá-

gokból eddig követek császárnak való ajándékkal nem jöttek, de most azzal jőnek, külön-külön minden országokból; másikat: hogy Ferdinandus soha sem német, sem több országok képében nem confederált az hatalmas császárral, hanem csak Magyarország képében. De most sokkal meghaladja az confederatio az német confederatioját. Elég tracta lőn erről. Végre sollicitálák azon, hogy akár csak juttassák szembe császárral Korlát uramat, és adja meg ő maga Korlát uram az ország levelét. Erről is sok szava lőn az basának, hogy lehessen, hogy sem ajandékot nem hoztál, sem semmit &. &. Végre sok szó után megigiré, hogy szembe juttatja császárral Korlát uramat is, és immár nem késleli, hanem ir az hatalmas császár is s én is irok szép levelet és elbocsátlak.

3 die april. Istennek szent kegyelméből indultunk ki Constantinápolyból.

28 die april. jutottam Istennek szent áldásából házamhoz Marus-Székely-Vásárhelyre.

Házamnál ötödfél napig mulatván, mindjárt indultam el Kassára az követség megvinni. Mentünk ez nap először Radnótra Balassi urammal, az hol voltak Bethlen István uram és Pécsi Simon uram. Itt jól lakván egy vacsorán, másnap menten-mentünk Kassára; jutottunk bé Kassára 14 juny. Itt az fejedelem igen kedvesen látott, kiért legyen áldott az szent Istennek neve. Adott az fejedelem ebbeli szolgálatomért 16 ház jobbágyat Kővárvidékén Szelnitze nevü faluban; költségembe adott az sófalvi kamarából 100 forintot vita durante; ugyan azon aknától annuatim rendelt fl. 50 forintot.

30 die juny vittem Istókat az fiamat Kolosvárra az scholába, szállásra Szabó Menyhárdhoz. Szegődtem meg Szabó Menyhárdtal egy esztendeig kész pénzbe fl. 32 forintba, kiben adtam meg mindjárt fl. 16. az felett kell adnom hat köböl búzát, egy veder vajat, 2 veder sós tejet, sajtat.

13 die novembr. lőn egy igen nagy földindulás, ki noha csak fertály óráig is nem tartott, de szörnyü vala, hogy sok helyeken házakat, kéményeket bontott meg.

Csak az elődedin igértem az én nagyobbik leányomat Annókat Balog Lászlónak, elég nagy kedvetlenül, kit adjon az szent Isten az ő nagy nevének dicsiretére!

FÜGGELÉK.

Borsos Tamás levelei*) Bethlen István erdélyi fejedelmi tanácsos és Gubernatorhoz.

1618—19-ről.

I.

Spectabilis et magnifice Domine et fautor mihi benignissime!

Post servitior. meor. vestr. Spect. ac Magn. commendationem. Az szent Isten nagyságodat látogassa és áldja meg minden kévánsága szerént való sok bódog áldásival, nagyságod szép familiájával egyetembe nagy sok bódog esztendőkig.

Hogy az elmult napokban kiment postától nagyságodnak egy levelecskét sem irtam, nagyságodat kérem, nagyságod semmi embertelenségemnek ne tulajdonitsa; mert az nagyságod udvarnál való létét azután tudtam meg Gyárfás Páltól, az mikor immár Demjén Ferencz elment volt. Akarom mégis, hogy nagyságodat ez kevés irásommal salutáljam és valami kevés gondolkodásra is incitáljam. Ittvaló dolgokról nagyságodnak ha mit tudnék irni is, nagyságod megitélheti, hogy most nem illendő; holott az mi kegyelmes urunknak főkövete most kimenvén, tudom: mindeneket ő nagyságának, kiben nagyságodnak egyenlő része vagyon, plenarie referál. Az ittvaló válasz penig mi legyen: az mennyére eszembe vehettem s

*) Ezen leveleket eleinte „Eredeti okiratok" czímrovat alatt akartam adni, a mint a 70-dik laponi jegyzés mutatja. Azonban későbbi bővebb megfontolás után jónak láttam azokat közvetlenül az előrebocsátott „Napló" után Függelék-képpen következtetni, azon okból: mivel azokban mind olyan dolgok és körülmények merülnek fel s fejtetnek ki részint bővebben, részint bátrabban, melyek immár a Naplóban is elő vannak adva. Ennek tulajdonitandó az itt-ott előforduló ismétlés is.

érthettem, csak reméllem, hogy az mi kegyelmes urunk non satis superque lehetne contentus vélle; de azt jól tudja nagyságod, hogy itt erővel, haraggal s fenyegetéssel keveset vehet akárki is, hanemha szép szóval és alázatos könyörgéssel. Én nagyságos uram, ezekről most többet sem irok; hanem mikor az mi kegyelmes urunk szolgálatja én reám száll, s ha az ő nagysága dolgait megérthetem, főképpen ő nagyságának minden tehetségemmel azon leszek, hogy mind ő nagyságának mint kegyelmes uramnak és fejedelmemnek s hazámnak szolgáljak; csak hogy azt ugyan nem tagadhatom, hogy eddig ittlétemben is az minemü titkos dolgai az mi kegyelmes urunknak itt az portán voltak postái által, abban énnekem semmi hírem részem nem lévén, az constantinápolyi piaczon és basák palotáiban eddig mind megtudtam. Nem is itélem, hogy ő nagysága az mi kegyelmes urunk oly titkot ide izenhet, hogy harmad-estennapra itten meg nem tudom — adott az Isten abba módot. Ezt nagyságodnak megmagyarázván, látja Isten, nem panaszképpen irom, hanem az végre irom meg nagyságodnak, hogy úgy tudok szolgálni, ha érthetek az dolgokba; mert ha mit itt mostan hallok meg, ahoz csak szollni sem merek. Erről is én nagyságodnak többet nem irok.

Hanem ez egy dolgot nagyságodnak serio akarom megirni mint az mi kegyelmes urunknak egyik oldalacsontjának, hogy énnekem nagy csodálkozásom vagyon azon: Balassi Ferencz uram innet való kimeneteli után az micsoda követi, kapitihái, postái ő nagyságának itt-innet kimentek, hol vehették azt az bátorságot, hogy ő nagyságát mely igen plenarie assecurálták — az mint én hallottam — mind az adó és Jenő felöll? Mert itt az portán abban az vezérek csak egyik is ő kegyelmeket meg nem tartja, kiről való contentiokat és discursusokat azt hiszem hogy Kamuti uram elégségesképpen referál az mi kegyelmes urunknak — kiben bizony ugyan meg is izzadtunk. Hanem ha az jó uraim — ő kegyelmek megbocsássanak — similes quaesierunt labra lavantes, hogy az mi kegyelmes urunknak kedveskedhessenek, de én azt gondolom magamba, hogy egy fejedelem és ország dolgát nem úgy kellene igazgatni, hogy gondolt örvendeztető hírekkel kellene fejedelmeket tartani. Kihezképest nagyságodnak én most csak eddig irom ezt az dolgot, hogy valakik nagyságtok közül az mi kegyelmes urunk személyinek fejedelemségének s ország csendességének örülnek, úgy viselje nagyságtok ma-

gát s tanácsát az Jenő állapotjába s dolgába, hogy soha annyit szépen nem szolhatnak itt az portán ezek az vezérek, hogy abba senkinek kedveskedjenek; sőt úgy concipiáltam szavok járását, hogy ha egyéb lehet benne, Európába fegyvert nem köszörülnek, de data occasione úgy is nem hagyják Jenőt. Hanem ezt veszem eszembe szavok járásából, hogy ha ide ki az országok és fejedelmek között oly dissensiot csinálhatnának, bizony azzal is recuperálnák Jenőt. Kinek practicája most is mint áll fenn az mi kegyelmes urunk ellen, az(t) is nem nekem incumbál most megirnom, hanem Kamuti uramnak, hogy ő kegyelme referálja. Az az: hogy ezek Jenőért nagyot próbálnak, mihelyt occasiot kaphatnak. Ezekről az mi kegyelmes urunknak az mennyire hozzája fértem, irtam; én nagyságodnak erről most többet nem irok Onnat az mi kegyelmes urunktól ezekről resolutiom lévén, ha szükség leszen, bővebben is tudok irni.

Ezekután nagyságodnak könyörgök, nagyságod az mi kegyelmes urunknál legyen jó intercessorom: ő nagysága az én szegény állapotomról ne felejtkezzék el; valami az én tehetségem, de bizony szeretettel szolgálok ő nagyságának. Valamit az Úr Isten ad, de bizony az ittvaló állapottal méz helyén méreggel az ő nagysága hasát nem kenem; hanem ha itt mézet adnak, olyant irok ő nagyságának, ha mérget adnak, olyant irok — nem is kéméllem. Immár valaha elmenvén Kamuti uram, hamar újabban valamit kaphatok, de szolgámot bocsátom ő nagyságához.

In reliquis eandem spect. ac mag. Dom. quam diut. felicissimeque vivere et valere desidero. &.

Datum Constantinopoli 30 die july anno Dni 1618.

Thomas Borsos mpr.

II.

Spectabilis et magnifice Domine et fautor mihi benignissime!

Post servitiorum meor. paratissimam commendationem. Minden kévánsága szerint való sok jókat kévánok nagyságodnak megadatni az mindenható Istentől, az nagyságod kedves familiájával egyetemben.

Bizony uram nem tagadhatom, hogy ez mostani irásom az én

kegyelmes uramnak s nagyságodnak nagy keserűségemre vagyon, magam jól látván azt, hogy az fatum az én előttem való jóakaró uraimnak némelyiknek itt az portán úgy hozta volt sorsát, hogy az mi kegyelmes urunkat igen kedves hírekkel delectálhatták; de énnekem in contrarium az én fatumom azt hozta, hogy én az én kegyelmes uramot semmi ittvaló kedves hírekkel nem delectálhatom, hanem inkább in contrarium. Sőt az mi szomoru állapottal Kamuti uram engem itt hagyott, mind az én kegyelmes uramra és az ország dolgaira nézve, tudom eddig csak az maga követségének exitusából is nagyságod megérthette. De valamit maga vitt az maga követségébe, de az bizony semmi, de az mi ide hátra vagyon benne, az az mérgesse. Én uram szinte olyan historice ez néhány napi actáinkat nagyságodnak nem irhatom mind meg, mert ugyan hoszszu is; hanem az én kegyelmes uramnak minden dolgot historice megirtam; tudom, hogy nagyságodtól titok nem lészen. Nekem úgy tetszik, hogy talám illendő is, hogy nagyságod értse: az Kamuti uram kimenetele után, és csak ezen egy hét alatt, micsoda tractánk talála lenni az kajmekámmal és Göresi Mehmet basával, azt is: micsoda kedvet, szeretetet mind az mi kegyelmes urunkhoz és szegény országhoz ő kegyelme ez úttal itt benn szerzett és hagyott. Az az egy summába mondva, unanimi voce azt mondják az vezérek: hogy ha az mi kegyelmes urunknak eddigvaló hűségét az hatalmas császárhoz meg nem tapasztalták volna és ezután is az az reménység nem volna felölle, az Kamuti uram fenyegetéséért csak eddig is roszszul járt volna Erdélynek egy darabja. Úgy hiszem, hogy magok az vezérek is irtak ezfelöll bőségesen az mi kegyelmes urunknak; hiszem, hogy azok nagyságodnak mind értésére lesznek. Én uram bizony vagyok csak nagy anxietásba; mert látom, hogy imminet malum, nisi consulte praeveniatur. Az mint ezek az vezérek panaszolkodnak, az micsoda választ tött Kamuti uram Jenő felöll, azt sem olyan nehéznek tartják — azt mondják — mint az fenyegetését némettel, hajduval, erdélyi szablyával, kit az én kegyelmes uramnak bőségesen megirtam, noha bizony igen invitus — tudván az Kamuti uram dolgát és bosszuálló természetét; de nem volt mit tennem, hanem valahova leszek Kamuti uram miatt, de most az én kegyelmes uramnak és hazámnak kellett igazat irnom. Az mit irtam, igazat is irtam, noha bizony sokat meg sem irtam, hogy az

én kegyelmes uramat ne incitáljam, se ő kegyelmére, se másra. Csak bizony most is félek, hogy ha azokat látja Kamuti uram, nem tudom mint menjek haza Erdélybe, főképpen — az maga szava szerént, ha ő leszen Erdélybe az pas-vezér és kilár(?)szerdár, kit én ezelőtt nem tudtam. Nó uram ezek ám legyenek, hanem az mihez férek, nagyságodnak egy keveset kell irnom de merito rei. Ezek uram most egy hét alatt Jenőt oly igen keményen fogák, hogy vélem, hogy nagyobb gondjának kezd nagyságodnak lenni felölle, hogynem eddig. Az kajmekámmal volt két egész óráig tractám, disputatiom felölle, s Görcsi Mehemet basával is. Az mit tudhattam, én is valóba mindent eleikbe raktam, de semmi végre. Cancellarius uramtól hallottam egy ratiot, az melyet azt is objiciáltam nekik, az mely ez: hogy az Sitvatorokban való confederatio is azt contineálja, hogy Magyarországba tizenegy kővárnál többhez közöket ne mondják; de erre is csak ez az válasz: hogy timagatok erdélyiek ti szakasztottátok el magatokat az némettel való confederatiokból, nincs ahoz semmi közötök; az szultán Szulimán Athnaméját kívántátok magatoknak, s ahoz is akartátok magatokat tartani, ahoz is tartsátok — szultán Szulimáné volt Jenő, soha azt az ottománi nemzetség nem hagyja; várta csak eddig is, az sok igéretet ha bételjesititek? ha nem, másképpen nyul hozzája az hatalmas császár. Akármit ratiocináljunk, de itt abban bizony semmi nem fog. Én uram ez dolog felöll az én kegyelmes uramnak szinte olyan rigidissime nem mertem irni, de nagyságodnak bátorságosbban megirom, hogy tudjon nagyságtok idein gondot felölle viselni. Tudom azt is, hogy nagyságod tudhatja ezt is — de én ebben is igazat irok, melyet jól tud cancellarius uram s Balassi Ferencz uram is — hogy az mikor az mi kegyelmes urunk commissariusi voltunk Nagyszombatba, in secreto ugyancsak megmondták vala cardinál és *)— — uramék, hogy ha extrema necessitas urgeál, Lippáért s Jenőért fel nem bomol az frigy, csak egyéb favorért ne adja az mi kegyelmes urunk meg Jenőt. Ezt nagyságodnak úgy irom, mint az mi kegyelmes urunk testének, kihezképest nagyságodnak egyátaljába irhatom, hogy**) az ki az mi kegyelmes urunknak igaz hive és az szegény hazának jóakarója ***), de nagyságtok úgy viselje magát, hogy ezek — ma-

*) Egy név olvashatlan. **) e szó itt annyit tesz: mint. ***) vagyok.

gam látom — hogy az persiai szerencsétől várnak most; de ha ott valahogy jól succedál nekik az dolog, bizony sokat Erdély után nem járnak. Ne is gondolkodjék senki azfelöll, hogy Jenőt megszállja az török — azt mondja — hanem Erdélynek egy oldalát keresi meg az rebellioért, mert ha ez nem leszen, pro manifestis hostibus habebit. Én nem vagyok méltó, hogy nem hogy ő nagyságának, de nagyságodnak is csak valami kicsin pontban is persvadeálják; de mindazáltal az mit itt értek, csak azt irhatok: ha módja vagyon az keresztyénségnek abban bátor még két esztendő alatt, hogy valami generalis insurrectiojok lehet jó módjával, úgy két esztendeig biztatom, hogy elvontathatja az mi kegyelmes urunk Jenő dolgát, (de mégis úgy, ha ezeknek generalis expeditiojok leszen az pe\t.ára ezalatt) úgy, hogy ha az adót béhozzák interim, és sub spe et silentio igéretet tesznek. Én az én kegyelmes uramnak is így irtam felölle, hogy minthogy Kamuti uram sok ajándékokat igirt ide bé, igen szükséges volna béküldeni az ajándékot; de ha ő nagyságának tetszik, nem kellene csak mediocris legatiot is ő nagyságának instituálni ea ratione, hogy ha csak mediocris authoritásu legatust küld is bé ő nagysága, de attól ezek absoluta resolutiot várnak Jenő felöll — ki ha nem leszen, bizony uram, bizony uram meglátja nagyságod, hogy ezek maturálják Jenő felöll való machinatiojokat. Hanem ő nagysága az ajándékot egy emberséges posta ifju legénytől küldené bé, azt ezek magok is jól tudnák, hogy az nem lehet legationak authoritásával; és így ha mit énvéllem érne ő nagysága, hogy anélkül is itt vagyok én, valami gyengén tractálnánk bátor. Interim ha manifesta rebelliora nincs szándéka az mi kegyelmes urunknak, csak Szentgyörgynapba küldené bé az főkövet praecursorát, és az adót egy pünköst nap tájára hoznák bé—az mellett valami tisztességes pollicitatio ha mégis lenne, interim az jövő nyár is elmulnék—azután hiszem ismét valamibe módot adna az Úr Isten. De uram ez is úgy, ha vagyon az mi kegyelmes urunknak valami reménysége az keresztyénségnek motusa felöll; de ha az nincs, úgy az mi kegyelmes urunknak elméje nem jár ott. Jól meglássa nagyságtok, mit cselekesztek, mert bizony nagyra kötöm, hogy két esztendőt meg nem fog haladni, megvéteti nagyságtok valamelyik oldalát Erdélynek. Az mi az adó dolgát nézi is penig: ha valami reménység nincs az keresztyénség dolga felöll, ha halaszsza ő nagysága az adó

béküldést, kezdjen lerakni ő nagysága az adósságban, mert talám sok leszen ha egyszersmind kezdik megvenni Jenőt s az adót. Ha ő nagysága az adót béküldené az jövő pünköstre, valamennyire csak azzal is lassudnának ezek; de ha módja volna ő nagyságának abba, hogy Jenőt ő nagysága megadhatná, bizvást mégis három vagy négy esztendeig az adót elvontathatnók. Az Istenért kérem nagyságodat, hogy ez én irásomat pro bono habeat, mert magam is jól tudom, hogy nagyságodnak az emberek sokat tulajdonitnak az mi kegyelmes urunk után. Úgy vagyon, hogy az jóért kevés köszönet vagyon, tudom, de ha valami roszsz esik az szegény országon, nagyságtok lészen örökké az átokba. Az hazának javát s megmaradását s az mi kegyelmes urunknak dignitását keresse nagyságod. Ne legeltesse akárki is magát azzal, hogy ez az Porta extenuáltatott, s imez s amaz, mert bizony abba semmi nincsen. Az egy persára rettenetes hada vagyon—mondják nagy bizonynyal az kik onnét jöttek, Ezronból*)tértek meg, hogy hadra való embere vagyon vélle az vezérnek négyszer való száz ezer embere; de bizony ezeknek az semmi, az még ezek elfogynak, elébb fog jutni nekünk benne. Az kiül az egész nagy ásiai birodalom nagy csendességben vagyon; Európába is penig tudná nagyságod ha volna valami ellensége, de az lengyel dolga is szépen complanáltatik. Azért uram addig oltsa az tüzet nagyságtok, az még csak az kemenczébe ég; de ha az ház teteire kezd az tüz hágni, késő oltani. Én nagyságodat több irásommal nem fárasztom — ezekből eleget érthet nagyságod. Az kegyelmes urunkat találtam meg egy supplicatioval; megszolgálom nagyságodnak: legyen nagyságod jóakarattal hozzám, ő nagyságánál mellettem törekedjék, bizony ha élek őnagyságának hüségesen megszolgálom.

In reliquis vestr. spect. ac magn. Dnem quam diutissim. felicissimeque vivere et valere desidero.

Datum Constantinopoli die 9-a sept. anno Dmni 1618. Ejusdem &.

Servor. humillimus
Thomas Borsos mpr.

---

*) Erzerum.

III.

Spectabilis et magnifice Domine et fautor mihi benignissime!

Post servitior. meor. paratissimam commendationem. Az szent seregeknek Istene nagyságodat minden kévánsága szerént való sok bódog áldásíval tegye jó szerencsésé és hoszszu életüvé mind az nagyságod szép és kedves familiájával egyetembe.

Nem kevés búsulásom forog nagyságos uram azon, hogy miolta az én kegyelmes uram engem ide az ő nagysága szolgálatjára az fényes Portára expediált, azoltától fogva is sem az én kegyelmes uramnak, sem nagyságtoknak levelét nem vehettem, holott nagyságtok volna az mi kegyelmes urunknak fejének életének őrzője; és talám szorgalmatosb vigyázásának kellene lenni nagyságtoknak ide az fényes Portára annál, az mennyi gondviselést eddig láttam. Immár irtam én nagyságodnak innét három rendbeli leveleket, olyakat, kiket — tudván hogy nagyságod az én kegyelmes uramnak egyik oldalacsontja — nagyságod azokból az mi kegyelmes urunknak minden itt bennvaló dolgait megértette. Im csak későbben az az 9 die septembris küldöttem egy jámbor szolgámat ki ő nagyságához, kitől attól is nagyságodnak irtam bőségesen, sőt az ittvaló állapothoz képest igen szükségesen. Ezt igen csudálja sőt nehezli az kajmekám ő nagysága, hogy eddig semmi híre ő nagyságának nem érkezék onnat az mi kegyelmes urunk országából. Én azért persvadeáltam azt ő nagyságoknak, hogy olykor érkezett haza mind az követ Kamuti uram, s mind azután az én szolgám, hogy fogott akkor az mi kegyelmes urunknak országa gyülése lenni, és ebbe fogott lenni az haladozásnak ideje, hogy eddig ő nagyságának bizonyos postája, sem az én szolgám meg nem érkezett. De nyilván nagyságtoknak talám szorgalmatosb gondviselésének kellene lenni ide erre az Portára. Mostan is azért én nem győzvén várhatni az onnét jövő szolgámat, újonnan kelleték bocsátnom ez szolgámat az én kegyelmes uramhoz, nagy kiváltképpen való két okért, melyet úgy itilek, hogy nem jó haladozni, hanem az mi kegyelmes urunk értse jó idején meg az ittvaló dolgokat. Úgy emlékezem, hogy nagyságodnak is irtam volt az elmult későbbi levelemnek az végébe, hogy szinte ekkor botorkázott vala az filembe Báthori András felöll való hír, kit akkor az sietségért tovább nem tudakozhatván, irtam

vala, hogy valóba utánna leszek, és ha mit érthetek felölle, az én kegyelmes uramnak, nagyságodnak is megirom. Most azért irhatom nagyságodnak, hogy az én tehetségem szerént addig nem nyúgodtam, hanem az minek végére mehettem, igen sollicite megtudakoztam és az én kegyelmes uramnak historice megirtam, az mit most meg kellett irnom. Tudom, hogy nagyságodtól az titok nem leszen; nem itélem szükségesnek lenni, hogy annak historiáját nagyságodnak meg kellessék irnom. De valamint vagyon nagyságtok Erdélybe, de itt az Portán az Báthori András híre noha még igen titkon, de bizonyos dolog hogy az mazul kajmekám előtt agitáltatott, és még annál is küllebb is ment az hír. Kihez képest én nem tagadom, majd ugyan desperatio kezde viselni, hogy annak az latorságnak csak valami része ne hatott volna Havasalföldébe is főképpen Katercsi Oglihoz. Mely dolog felöll én főképpen az két vezérrel, az főkajmekámmal és Görcsi Mehemet basával bőségesen beszéllettem; minthogy igen bizonyoson végére mentem vala magoktól az lengyelektől, hogy az szándékok, hogy ha leszáll az török had, Koreczki egy haddal vajdát hozzon Moldovába, és az hadnak az más derekát az lengyelek az tatárokra vigyék, hogy ugyan valóba nagy dolgot próbáljanak meg ez télen. Ki ellen most Szkender basának az szilisztrei basaságot adták, és valóba megirták neki, hogy minden hadával ott teleljen és úgy vigyázzon az lengyelekre és Moldovára. Bizony uram az késedelemnek okát forgatván, majd félek-szabásu, csak Havasalföldébe ne supprimálták volna ezelőtt elküldött leveleimet, mert bizony bizony meghigyje nagyságod, hogy az mi kegyelmes urunk körül Erdélybe nagy Báthorismus forog. Annak én minden módjáról s bizonyságáról az én kegyelmes uramnak bőségesen irtam; azt elhittem, hogy nagyságodtól az titok nem lészen, abból megérti nagyságod minden actussokat. Az mit penig én arról ő nagyságának irtam, nem vulgaris famát irtam, —meglátja nagyságod is—hanem olyat, az kit nagyságod is megcsodálhat: honnat, kiből, mit és mi formán kivöttem olyan emberektől mint az mazul kajmekám és annak az tihája és Görcsi Mehmet basa? Megismeri nagyságod csak abból is, ha volt itt tekintetem s böcsüllетem, hogy olyan emberektől olyan nagy derék dolgokat expiscáljak. Legyen hálá az szent Istennek, az én kegyelmes uram után itt most az vezérekkel igen jól vagyok és kedvesen, noha bizony

azért az ajándékot szűkön osztják. Én csak azt irhatom nagyságodnak is, hogy igen felette vigyázzatok mind magatokra s mind uratokra; mert bizony alátok öntik az forrót, ha eszébe nem veszi nagyságtok magát — úgy higyjen nagyságtok az hizelkedésnek.

Más dologról kelletett szükségesképpen irnom az mi kegyelmes urunknak arról: hogy az elmult napokban itt az magam szállásán Startzer úrral és Makó vajda úrral kedvesen vendégeskedvén, igen sokat conferáltunk az Jenő állapotja felöll. Ő kegyelmének Startzer uramnak erről mi censurája vagyon, mindeneket megmondott, és ugyan in eum finem, hogy az mi kegyelmes urunkat certificáljam felölle — az még itt benn lészen, ha ő nagysága kévánja, szeretettel szolgál mind ő nagyságának s mind Erdélyországának. Addig is volna annak módja, az még ő itt benn leszen, ha eljött az főkövet; mert úgy vagyon Startzer uramnak értelme felölle, hogy az mostani főkövettel ő kegyelme helyébe is más kapitiha jő. És minthogy azelőtt is s most is nagy conjunctionk volt nekünk egymással, most volna jó módunk ebben, hogy conjunctis viribus forgódnánk abban; mert ha nekünk akármelyünknek innét leszen kimenetelünk, az új kapitihák — nem tudja ember — mint alkusznak egybe, vagy mint hiszen egyik az másiknak; de mi üdőre lehet csak az megismerkedés is, erről is az én kegyelmes uramnak igen bő szóval irtam — nagyságodtól azok titkolva nem lesznek, de mégis valami particuláját attingálni akarom nagyságodnak. Startzer uramnak ugyan az tetszik, hogy egy cseppnyére sem kellene tagadni az mi kegyelmes urunknak itt az portán, hogy megigérte ő nagysága Jenőt de conditionaliter, az mely conditiokra ő nagysága soha magától nem elégséges. Egy néhány igen szép ratiok vagynak ezekben az conditiokban, kit nagyságod megláthat. De az mi nagyobb, az német császár oly közit tartja ahoz s még az több Magyarországba való várakhoz is, hogy ha az erdélyi fejedelem el kezdi idegeniteni Erdélytől, Erdélyt veszi el az keresztyénség azért, és nem gondol az frigynek felbomlásával. Az mi kegyelmes urunknak penig eddig meg volt erőssen hagyva mind az megholt császártól s akkori fővezértől, hogy az némettel való öszszeveszésre semmi okot ne adjon, mert bizony megbánja. Hogy penig Lippát is megadta, még azért is fenn áll az német császártól való fenyegetés, kit levéllel is megbizonyithatunk. Startzer uram maga mondá ezeket. De ezek az ratiok bő-

vebben vagynak megirva az én kegyelmes uramnak irott levelembe. Ha ezek ugyan nem fognának, in fine finali csak német császárra kellene ez dolgot relegálni, hogy ejthetné valahogy ő nagysága az német császárral való tractába az Jenő dolgát, hogy tractálnának egymással az két császár felölle. Igy csak kimosdhatnék ő nagysága az Jenő dolgából és tractájából. Egyik sem kezdene vethetni oztán az mi kegyelmes urunkra. Ők látnák, mint alkusznak meg felölle egymással. Ezek Startzer uram tetszései. Immár az az mi kegyelmes urunk tetszési, mit acceptál ő nagysága ezekbe s mit nem. Immár ezt csak magamtól gondoltam, de erről nem irtam az mi kegyelmes urunknak, hogy én ne adjak tanácsot ő nagyságának, (mivel) hogy nem vagyok arra méltó. Az még ez dolog kezdene agitáltatni, talám arra az üdőre elérkezném, hogy oly emberséges kapitihát választana ő nagysága ide bé én helyettem, hogy csak az vezérnek való ajándékkal is béjövén és az német követ is béérkezvén, lenne az én véllem ennek az tractának az elinditója, és kezdenők el mi: látnók mint indul? Talám valami jobb útat kaphatnánk benne? Erről ha mi válasz lehetne, evvel én kimehetnék: azután ismét az üdő ő nagyságát mindenre megtanitaná. Mert ha ez így lenne, úgy tetszik, hogy minden nehézség, bántás nélkül az jövő esztendőt s talám még az adót is el vontathatná ő nagysága; ha penig ő nagysága kegyelmes tetszése az volna, hogy csak postája által való irás után is ezt én elkezdeném az vezérekkel csak úgy explorationak okáért, az is ő nagysága bölcs itéleti. Legyen hálá az szent Istennek, ez mostani vezérekkel való tractatusomban nagyobb módom s kedvességem vagyon nekem, hogynem Kamuti uramnak. Ezen ő kegyelme bátor ne haragudjék. Irom ezt is nagyságodnak csak azért, hogy valami discursus leszen ez dolog felöll, az az nagyságod bölcs itéleti, ha ezeket nagyságod eléveszi vagy nem. Én valamibe tudok, de bizony nagy szeretettel és hüséggel igyekezem szolgálni az én kegyelmes uramnak. Itt bennem bizony meg sem fogyatkozik ő nagysága. De bizony nekem ide több költség kellene, azzal igen érkezném el; mert el nem érem az ittvaló gazdálkodással. Most ezt ebbe hagyom.

Itt mindenfelöll felette jó hirek viseltetnek. Az Feketetengerről az gályák éppen megjövének az mint elmentek vala; ott semmi harczok nem volt, az jancsárok közül ide az erdélyi házhoz való

egyik, az ki oda volt az hadba, az megjövén, mindeneket maga beszélle meg.

Az Fejértengerről is hír jöve, hogy az kapitán Ali basa meg-holt és halva hozzák, de azoknak is sohult harczok nem volt. Barbariában Algirum mellett fogott két tolvaj hajót, azt hozzák az Fejértengeren. (?) Ezen két hét alatt haza érkeznek.

Az én kegyelmes uramnak bőségesbben megirtam: ezelőtt harmadnappal hozák nagy bizonyosan, hogy az kazul basát az fővezér igen felette megverte; ő maga az kazul basa elszaladott, és az tatár chám utánna vagyon. Ő maga az fővezér az régi persiai császároknak temető helyeken lévő fővárossokat — ki az ország közepett vagyon — occupálta s maga ott vagyon. Ezek itt most az hírek. Szkender basa uram bizonyosan irta ide, hogy az lengyelek főkövete megindul, és neki is irtak felőlle, hogy együtt jöjen bé az követekkel, hogy újabban örökös frigyet akarnak csinálni. Ezek itt most igen nagy örömben vagynak — azt látom. Nagyságtok úgy lásson az Jenő állapotjához. In reliquis &.

Datum Constantinopoli die 6-a novembris anno Domini 1618.

Thomas Borsos mpr.

IV.

Spectabilis et magnifice Domine et fautor mihi benignissime!

Post servitior. meor. paratissimam commendationem. Az szent seregeknek Istene nagyságodat látogassa meg minden kévánsága szerént való bódog áldásival, nagyságodnak kedves familiájával egyetembe.

A nagyságod böcsülettel irott levelét Tóth Mihály uram által 25 novembris nagy örvendetesen láttam s vettem; ez mellett mind az mi kegyelmes urunknak irását, cancellarius uram ő kegyelme manusával irt 18 rendbeli articulusokkal együtt, kiket igen diligenter et studiose megolvastam, az mennyire az fejembe fért meg is értettem. De bizony uram azt én nem tagadhatom, hogy nekem az az én fejemet igen megszéditette; mert bátorsággal magam felöll merem azt mondani, hogy az az tractatus neque prudentiae neque auctori-

latis mere erat, hanem valóba ha az sincera fidelitas lett volna előbbi nagykövet uramba, ugyan őtet illette volna az, avagy olyakat, az kik magas kővárakba laknak, avagy magas polczokon ülnek— még azoknak is gondot adna, nemhogy az én fejemnek. Mindazonáltal bizván az én kegyelmes szent Istenemnek nagy kegyelmébe és gondviselésébe, s előttem viselvén amaz két szent Máriáknak szép háláadó énekeket az hol így szollnak: exaltasti humiles et deirasti superbos, et ab ore infantium et lactentium percepisti laudem—én ugyan nem vagyok desperatioba felölle, hanem tempore suo hozzája fogok; és valamire az én szent Istenem segit, de meglátja az én kegyelmes uram, hogy hűséggel, szeretettel s tökélletességgel igyekszem ő nagyságának szolgálni. Ez dologhoz penig hirtelen csak hozzája sem foghatok egy néhány okokért, kiről az én kegyelmes uramnak bőségesen irtam. Egyik: hogy az mely levelet az én kegyelmes uramnak irtam és nagyságódnak is, kit küldtem el az második szolgámtól die septima 9 bris, azokba oly dolgok vagynak, hogy igen szükség arról való resolutioját megvárnom az én kegyelmes uramnak. Második, az kit én itt igen titkon viselek: hogy az fővezér ezen tiz nap alatt ad summum — ezzel biztatnak — hogy megjő, és noha igen sok disceptatio vagyon felölle, ha az marad-é az fővezérségben vagy annak utturákat adnak s ezen mostani marad az fővezérségben; de igen igyekszem csak annak is az ideit megkeresni, hogy ne kelletnék nekem kétszer véllek arról altercálnom s disputálnom, hanem valamelyik az főségben maradna, kellene azzal valamit concludálnom, ha concludálhatnék. Erről én immár ettől az kajmekámtól ő nagyságától veniat nyertem, és abból csak töllem vár egy néhány napig. Én úgy ismerem, hogy mindenekről eddigvaló dolgokról, valamiről illett, az én kegyelmes uramnak bőségesen irtam mind ezelőttvaló levelemben is s most is—úgy ismerem, hogy azok nagyságodtól eltitkolva nem lesznek, de bizony rettenetes invitus kell irnom az mit irhatok is. Mert csak magam irtózom az rettenetes vakmerő cselekedettől, hogy az emberek nem gondolják sem Isteneket, sem fejedelmeket, országok romlását, hanem ilyen roszsz dologban elegyitik magokat; ki felöll ugyan nem szégyenlem megirni ezt—kit ő nagyságának is megirtam ezképpen— hogy az fatum jól hozta volt ezt ő nagyságának az mi kegyelmes urunknak, hogy ezúttal ide az Portára sem oly ismeretlen, sem oly

bátortalan kapitihát nem talált volt ő nagysága küldeni, sem olyat, az ki Kamuti uramnak oly addictussa vagy szolgája-szabásu lött volna; mert úgy ismerem az actákból, hogy az mi kegyelmes urunknak, sőt sokaknak nagyságtok közül csak úgy fogott volna esni dolgok, mint az fogolymadaraknak sat.

Noha akkor ezeket így értettem, de nem ok nélkül iratta volt azelőttvaló levelembe az fatum véllem az dörditésnek vocabulumát. Bizony mégis igen szükség az mi kegyelmes urunknak magára vigyázni; nagyságtoknak is bizony igen jó ama sententiát is elővenni, hogy: Principiis obsta, sero medicina paratur. Bizony jobb volna bátrabban egymással az embereknek beszélleni, ne távul. Ezekről nagyságod az mi kegyelmes urunk leveléből tudom mindent bővebben érthet. Én nagyságodat bő irásommal nem terhelem; mert az mint első levelemben is irtam vala nagyságodnak, hogy én nagyságodat az én kegyelmes uramnak egyik oldalacsontjának tudom, azt is hiszem, hogy ezek nagyságodtól titkolva nem lesznek. Azért csak nagy vigyázás, gondviselés kell; az én kegyelmes uram bátorsággal megnyugodjék itt az én vékony szolgálatomba, mert valamibe elég leszek, de bizony az életem fogytával is szeretettel s hűséggel szolgálok ő nagyságának.

Nem türhetem, hogy nagyságodnak alamisnáról is ne irjak. Azt is megszolgálom nagyságodnak, hogy mégis nagyságod assecurál levelébe az én kegyelmes uram kegyelmességéről, kiről supplicatiot irtam volt ő nagyságának; de bizony most is elég szomoruságba vagyok érette, hogy az én kegyelmes uram nekem nemhogy eddigvaló extraordinarius sumptusomra, kit Kamuti uram módnélkülvaló dispositioja miatt és azután immár két rendbeli szolgámnak kiküldésére költöttem, valami költséget küldött volna— el is töltém itt benn félesztendőmet — de csak egy pénzt is nekem nem hoztak arra is, az melyet ő nagysága kegyelmességéből szolgálatomra deputált, kiben abban is az ő nagysága dispositioja szerént, fl. 150 volna hátra — bátor ő nagysága az brassai 4 lovat fl. 100 forintra tudja is, maga (noha) azt is alább vötték volt annál. Az én kegyelmes uram kegyelmesen megbocsátja hogy nem felejthetem, mert Krisztus urunk szava szerént is: pulsate et aperitur, petite et dabitur. Én is úgy viselhetném annál is böcsülletesbben az ő nagysága méltóságát, ha volna mivel; bizony gonosz helyre sem költeném, ha-

nem az ő nagysága szolgálatjára. Mert itt noha némely kapitihája uraimnak hogy gazdagon volt dolgok, az csak egy szerencse, ha az kajmekám vagy fővezér liberalis — az bizony penig most nincsen. Eléggé böcsülnek s szeretnek—azt mondják s mutatják—de semmit nem adnak. Más az, hogy én bizony arra magamat nem vehetem, hogy se tolvajoltassak, se óroztassak, se pénzéért futott rabot elrekkentsek; hanem itt is igazán s jámborul akarok élni, ha élhetek, hogy mind Isten előtt és ez világ előtt tiszta legyen az orczám.

Nagyságodat kérem, nagyságod megbocsássa, hogy az alamisnáról ennyit kelle irnom. Im hamar szolgámot ki kell küldenem, s arravaló költségem sincsen. Nagyságodat igen kérem, ne difficultálja nagyságod ő nagyságának emlékezni költségem felöll, hadd költsem el az ő nagysága szolgálatjára ha mit fizet ő nagysága. Ennekelőtteválό supplicatioimról is ne feletkezzék el nagyságod, megszolgálom nagyságodnak.

Most ő nagysága az erdélyi ház épületire deputált fl. 110. — Ha megadja is Tóth Mihály uram — még azt is meg nem adta — mit tudok azzal is épiteni? Mindazáltal meglátja ő nagysága, ha megadják, bizony azt is arra költöm, s tisztességesen is reá költöm.

Ittvaló híreket nagyságodnak egyebet nem irhatok. Úgy emlékezem arra, hogy ezt az egyet azelőtt is megirtam vala, hogy az Feketetengerről az gályák az én magam szemem láttára éppen megjövének kár nélkül, noha hasznot sem hoztak; mert nem is találtak kozák ellenségre. Ide az erdélyi házhoz járó jancsár is egy oda volt, és ekképpen beszéllette.

Az Fejértengerről az kapitán basa jancsár agája juta meg 12 gálya jancsárral együtt 29 novembr. Ezek egy nyert olasz hajót hozának, melyet az előttünk való tenger közepire állatván, magam szemeimmel láttam, s most is ott vagyon. Ő maga még az kapitán basa meg nem jött. Ezen hajót négy nap alatt várják; mondják, hogy ő maga is hoz egy öreg nyert olasz hajót.

Az persiai hírek főképpen eddig sokképpen viseltettek. Bizony valóba is volt gondom reá. Az európai hadak igen által és haza takarodának, bizony elég ösztövér lovakkal s fáradton, de az sok vélekedő hírek között azt látom s értem igazabbnak: noha volt nagy harczok egymással, de az harczba is az vezér lött victor. Mely victoria után mindjárt azon hamarsággal az nagy ravasz okos

kazul basa igen rettenetes nagy bő élést hordatott, ontatott az vezér megehült táborába, noha ő maga immár ugyan kergetőbe-szabásu volt, és az ország népét cogálja, hogy haza szálljanak, s mindenfelöll élést hordjanak az vezér táborába. Interim semmit nem késett, hanem az vezérhez követét küldötte, és az békességet kezdte tractálni. Noha ezt sok circumstantiával mondják az emberek, de az conclusioja ez most, hogy ők megbékéltek, és most az fővezérrel együtt jő az ajándéka és záloga az kazul basának. Ez eddig az verisimilius rumor. Hiszem, immár nem késik az fővezér, hanem megjő, s magunk szemünkkel meg kell látnunk mi lészen, s azután ismét hamar mindent megirok. Immár ezeket megirtam volt nagyságodnak, hogy valamennyivel de nem sokkal különböző híreket hallottam az hadak felöll, melyet az én kegyelmes uramnak bővebb szóval megirtam. Nagyságod tudom azokat meglátja.

Még is azt az egy hírt akarom nagyságodnak megirni — tudom azért, hogy eddig nagyságod Erdélyben is megértette — amaz veszett pohárnik Lupult és Buzdohánt Szkender basa Szilisztrián kiül az ország úta mellett karóba verette az Alexanderen esett dologért, innét való commissioból. Az mint értem, az többinek is, az kik abba részesek voltak, sőt az kik Sorbánnal voltak is, az leszen virágok. Énnekem ezek az vezérek azfelöll csak egy kedvetlen szót is nem szolltak; de értem alattomba, hogy igen valóba bánják azt az dolgot — nem is marad Alexander vajda vajdaság nélkül.

Most én nagyságodat több irásommal nem fárasztom; tudom, hogy nem sok idő mulva ismét kell irnom nagyságodnak, ha Isten kegyelméből az Jenő tractatusához fogunk.

In reliqnis Spect. ac Magn. vestram, quam diutissime felicissimeque valere desidero. Datum Constantinopoli, 17 die decembr. Anno Domini 1618. &.

Thomas Borsos m.p.

V.

Spectabilis et magnifice Domine et fautor mihi benignissime!

Post servitior. meor. paratissam commendationem. Minden kévánsága szerént való sok bódog áldásit terjeszsze az szent Isten nagyságodra, nagyságod kedves familiájával egyetembe.

Az nagyságod kedvesen s böcsülletesen irott levelét Kúti János által vöttem 4 die january, melyből hogy értém az Úr Istennek az mi kegyelmes urunkra s nagyságtokra s szegény országravaló kegyelmes gondviselését, hogy az Úr Isten csendességben s békességben megtartotta s most is úgy viseli, azon szivem szerént örülök. Az szent Istennek szent neve dicsőitessék! Noha bizony itt lobogni kezdett tüze az szegény hazánknak az módnélkülvaló követségviseléssel; de csak eddig is az mi kegyelmes urunknak resolutioja után igen meg kezdett alunni. Nekem jó reménységem vagyon az én kegyelmes Istenembe, hogy igen szép módjával s alkalmatossággal lassan-lassan az Úr Isten megcsendesiti, annál is inkább, csak az mi kegyelmes urunk ne késnék az ajándékkal és azután az adóval is. Azt ő nagysága penig tudom hogy immár lassan-lassan késziti mind az béjövő követtel együtt; de én az Istenért kérem nagyságodat, hogy azon legyen nagyságtok, hogy ő nagysága követet ide az Portára való prudentiával ne tüzzel küldjön — úgy használ ő nagysága vélle; az mellett ne szánja ő nagysága most az ajándékot ide az Portára. Száz igéretnél is jobb egy „nesze“ — ezek is azt mondják. Hiszem az Úr Isten azért ad gazdagságot akárkinek is, hogy maga javáért addig éljen vélle, az még magának libera dispositiojába vagyon—azután késő. Ő nagyságának az én kegyelmes uramnak irtam az felöll is, hogy bizony kedves volna, ha mintegy extraordinarie most az szekereket elküldené; mert magam bizonyosan tudom, hogy ennek az kajmekám feleségének, az ki egy testvér az hatalmas császárral, semmi tisztességes szekere nincsen. Hoc satis &.

Az én kegyelmes uramnak az miről tudtam irni, irtam bőségesen; tudom, ezek nem lesznek eltitkolva nagyságodtól. De szinte most ő nagyságának is nem tudtam semmi derekas dologról irni; mert az mint Tóth Mihály uramtól is irtam volt, noha az ő kegyelme által irott leveléből az én kegyelmes uramnak teljességgel megértettem vala, hogy nem sok differentia vagyon az én uramnak s nagyságtoknak discursusa és az Startzer uram discursusa között — ki miatt én még ekkor azfelöll az későbbi resolutiom felöll ugyan hozzája kezdettem volna az Jenő tractatusához — de kellett érte igen vigyáznom, hogy tudván hogy az fővezér immár útba vagyon viszsza jőni, vártam attól, hogy mint leszen ez az persiai dolog!

és ha az az vezér marad az fővezérségben, vagy ez mostani? hogy ne kellessék kétszer részesülnöm az tractába. Erre — noha nem ilyen aperte — miért cselekedem én ezt, de ugyan veniam volt az basától. Immár hogy az én kegyelmes uramnak mind két rendbeli resolutioja elérkezett, ehez én Istennek segitségéből alkalmason is hozzája készültem; alkalmason végére mentem annak is, hogy az fővezérnek utturákat fognak adni, és ez az mostani leszen az fővezér, ahoz képest ez héten magam kétszer kértem audientiát ő nagyságától az vezértől: mindennap megadta az audientiát, az egy egész héten reggeltől fogva estig az kapuját lestem; esmét szép szóval mondotta, hogy bizony most sem lehet, annyi foglalatosságom érkezett; végre die 12 january ő maga nagy böcsülettel izene ki Szőlfikártól, hogy ne fáradjak — maga látott hogy ott voltam — de bizony most sem lehet az derék beszélgetés, hanem maga megizeni csauzzától, egy fél egész napot nekem rendel, s akkor mindenről bőségesen beszél nekem. Úgy látom az indulatját, hogy az Úr Isten még ezt is jobban adja, hogynem az minapi indulat vala. Az német főkövettel ez ideig nem lehettem szembe, mert az basa híre nélkül is nem lehetett; más az, hogy az még az én uram propositioit az basának nem proponálom, addig nem is illett, hogy véllek tractáljak. Startzer urammal az követ ittléte után is eleget conferáltam; Markó vajda uramot is elküldtem, ő kegyelme által is egymással sincere conferáltunk. Énnekem úgy tetszik, ha ez világon az emberekbe valami tökélletesség vagyon, hogy most onnat az németek felöll nem lehet semmi tartása ő nagyságának, kiváltképpen penig követ uram, vagy Sorbán, Orbán, Petrasko-micsoda, Homonnai uram, Báthori uram felöll. Nekem úgy tetszik—az mint a dolog itt forog—hogy ő nagysága bátrabb s édesb álmat alhatik, noha bizony valóba sok ördögi kisértet forgott ő nagysága körül; de jó reménységem vagyon az szent Istenbe, hogy egy szent Genius azokat mind semmivé teszi. Immár Istennek kegyelmessége véllem lévén, nem is halasztom, hanem elkezdem az basákkal az tractatust. Mit ad az Úr Isten belölle — semmit nem késem —itt szolgámat készen tartom, s mindjárt ő nagyságát azokról certificálom; jóllehet bizony nagy akadályom vagyon benne, hogy csak egy lovat is mint vegyek szolgám alá, mert arra való pénzem nincsen. De azért ha egyik köntösömet kell egy lóért adnom is, meglátja ő nagysága, hogy két óra rajtam

nem mulik el az miatt is az ő nagysága szolgálatjában. Immár eleget sirtam-ríttam költségem felöll; látom, hogy senki nem szán meg, én csak elhagyom, csak valahol tehessem szerét, s szerét is teszem — ha mi lesz házamnál, onnét is hozatok — az én kegyelmes uramnak szolgálatját bizony tiszta orczával akarom az én üdömig véghez vinni. Mind Szkender basával ő nagyságával és Mehemet basával bőségesen conferáltam, Gratzianus Gáspár urammal is — immár szörnyebben nem lehet az mint magokat ajánlják, noha bizony még eddig én is csak verba pro verbis. Eléggé akarták kivenni belöllem minden ratioit az én kegyelmes uramnak, de arra bizony nem vöttek, hogy ők vigyék elébb én nállamnál az ő nagysága követségét; hanem én is csak azt mondottam, hogy megérti nagyságtok. Interim praetendáltam siető dolgot; hogy most el kell mennem s abba hagytam. Látom, hogy elég cautusok, de azon leszek ha lehet, hogy ők is reá találjanak, hogy ne triumpháljanak az én szómmal üdő előtt. Én nagyságos uram most ezt ebbe hagyom, mert tudom, hogy nagyságod mindent megértett az én kegyelmes uramnak való irásomból is.

In reliquis &. Datum Constantinopoli 14 die mensis january Anno Dni 1619.

Thomas Borsos m.p.

IV.

Spectabilis et magnifice Domine mihi semper benignissime!

Post servitior. meor. paratissimam commendationem. Az szent seregeknek Istene nagyságodat látogassa meg minden kévánsága szerént való sok bódog áldásával, nagyságod szerelmes familiájával egyetemben.

Ennyi nagy búsulásomba, melancholiámba, sollicitudomba nagyságodnak sokat nem irhatok, kiváltképpen tudván azt, hogy az én kegyelmes uramnak való hoszszu és bő irásom nagyságod előtt eltitkolva nem leszen. Bizony ugyan is az ő nagysága bölcs itéleti, de immár az mennyiben látom lenni az ő nagysága állapotját az egy roszsz átkozott vár miatt, felette szükségesnek is ismerem s itélem, hogy ő nagysága ez dolgot se differálja, se celálja; mert igen eljött s

hozták is az üdejét, hogy titokba nem lehet, hanem valaminek kell kisülni belölle. Ebben csak ilyen dolgot látok, kit nagyságod is tudom meglát az levelekből, hogy immár szinte hamar dolog áll közel az mi kegyelmes urunk előtt; egyik: vagy Jenőt megadja, vagy aperto marte az császárnak resistál, kit ha az keresztyén fejedelmek megcselekednek, lássák, most az ideje. Harmadik, az mi extremum: vagy ő nagyságának országostól rettenetes nagy romlása leszen — ezek úgy feltölték az szándékot. Ezekről nagyságod bőségesen érthet az ő nagyságának irott levelemből. Akármennyit esküdjem, én az én szolgálatomnak szorgalmatosságában tovább nem mehetek, sem mehettem annál, az mit ő nagysága lát; látja az szent Isten, azzal mutatnám meg mind igaz szeretetemet, hűségemet ő nagyságához; az mennyit munkálódtam benne, annál erőm több nem volt. Immár az ő nagyságán, az mi kegyelmes urunkon s nagyságtokon áll, valamit cselekedik. Az én tanácsom nem méltó az ő nagysága tanácsa közé, sem illendő; de ha valami oda férne benne, én bizony azt mondanám, hogy ő nagysága ez dolgot ne halasztaná, quam citissime resolválná magát, hogy hadat se ültetnének fel miatta; mert késő fog lenni az had leszállása, holott más ember, kinek az reversalisát itt szememmel láttam, lesbe tartja az occasiot. Nem ok nélkül mondják, hogy: fronte capillata, post hac occasio calva. Ő nagyságának ezt nem irtam, de pro exemplo hiszem nagyságod nem bánja. Benne forgottam én abba is, mikor Nazup basával törekednek vala; de immár az elrendelt hadak megindultak vala, s késő lőn leszállitani az hadat. Most még ideje vagyon ő nagyságának hozzája, mindenképpen vagyon módja ő nagyságának praeveniálni. Mit kedvez ő nagysága vagy egy ország egynéhány embernek Jenőbe, hogy egész Erdélyt füstöljék, rabolják el érette? Azt mondja-é valaki, hogy conscientia ellen vagyon. Igen jó, hol áll az conscientia? Az lélekbe. Hol áll az lélek? Az testbe. Ha imprudenter az ember mintegy studio elveszti az lélek házát az testet, hová leszen az conscientia is? Mondják: az lélekkel az Istenhez megyen. Az bizony igen szép szent dolog, az ki oda mehet; de sok embert láttam, hogy szinte az olyan dolognak az idején örömest regrediált volna: hogy Úr Isten, csak ne veszek vala így s még élhetek is vala, s poenitentiát is tarthatok vala! De tarde vala az szegény barátként csirippe-

lése *). Nagyságod az Istenért megbocsásson, hogy tréfát irok, mert bizony elbúdultam az rettenetes nyughatatlanságba; de ugyan akár mit mondjunk azért, de az mi kegyelmes urunk után nagyságodé az szegény haza gondviselése, az mi kegyelmes urunkat is nagyságtok viheti jóra. Hiszem mindnyájan azt mondjuk Erdélybe az ki igaz s jámbor ember, amaz Szentirás sententiája szerént: hogy egy ember által jött bé az világra az halál, kárhozat, bün sat. s egy ember által jött bé az megszabadulás is. Eddig azt vallottuk, most is igazán azt valljuk, hogy az szegény megromlott Erdélynek szabadsága az mi mostani kegyelmes urunk fejedelmünk által jött meg Erdélybe; de ha most ennek az ittvaló dolognak s motusnak ő nagysága és nagyságtok eleit nem veszi: bizony félek, hogy Jenőért rút tüzet, fegyvert látunk Erdélybe. Úgy is ismerem, hogy nem várják erre szent Demeter napját. Ő nagysága az én kegyelmes uram s nagyságtok gonosz néven ne vegye, hogyha keresztül-kasul irok is, mert én nem vagyok philosophus, hanem az mit tudok s látok, azt igen igazán akarom megirni. Itt egyátaljába meg vagyon mondva, kit hiszek hogy más rendbeli levélből is meg fog nagyságod **), hogy ha ugyan az ő felségének romai császárnak akaratja, hogy Jenőért felbontsa az frigyet, igen akarják; csak az mi kegyelmes urunk tartsa igazán az frigyet s adja meg Jenőt, más nagyobb fejedelemségbe ültetik, s nagyságodat az erdélyi fejedelemségbe hagyják. Kire én azért csak egyet sem szolltam, csak nevettem magamban; mert én úgy gondoltam, hogy nem ott járna az mi kegyelmes urunknak szíve s akaratja.

Gratianus uram immár molduvai vajda; 4 die february adák meg neki, és más nap mentem salutálni az urunk ő nagysága nevével; valóban ajánlá magát az mi kegyelmes urunknak: udvara nagy vagyon, sok molduvai boér volt itt, mind béhódolnak neki és igen örülnek neki.

Az mint feljül is irtam: sok szóval nagyságod fejét nem fájlalom, minthogy igen szükséges nagyságodnak egészen látni minden actákot, melyeket egészszen megirtam az én kegyelmes uramnak—

*) Ezen szóval egyértelmü fog lenni a „N a p l ó" során a 129-k lapon előforduló csirippetelés—elferditett szó. Csirippelés—a székelyeknél verebek verekedés közti sürü zajgását, virnyogását teszi. Tán e van értve. **) A mondat vége: látni v. érteni — az eredetiből hiányzik.

de az is az nagyságod bölcs itéleti; de bizony talám jó volna az ország státusinak is érteni az dolgot, minthogy mindennek bőrébe jár — ne mondaná senki, hogy nem értette, s más gondot viseltek volna felölle; olykor is kellene az, az még kétfelé nem kezd az ember kapni.

Az én kegyelmes uramnak való irásomból alkalmason meglátja nagyságod az Mehmet basa uram állapotját mibe forog: addig vágják Erdélybe, hogy olyan leszen mint az diófa, kit mentől inkább vernek, attól inkább terem — azt mondják. Nem kérdem mástól, hanem látom, de bizony meghigyje nagyságod, hogy nem szollnak ketten Szkender basa úrral, hanem igen hogy szerencsések(?) s igen kedves emberek; nem is késik, hanem kisiet az tisztibe Tömösvárra. Ha az mi kegyelmes urunk bölcs itéleti, ne halasztaná ő nagysága, visitáltatná meg; ne is szánja ő nagysága az mit neki ad. Én az fejemre életemre irom, hogy vagynak itt az portán oly vezérek, hogy ha háromnak az mit itt adna is ő nagysága, többet ér most vélle az mit Mehemet basának ad—ugyan serio irom ezt—oly expeditioja vagyon most Mehmet basának oda kifelé. Én hogy sem hírt, sem egyéb dolgokat nem irok, abból nagyságod megbocsásson; mert tudom, hogy nagyságod minden dolgot bőven megért ő nagysága leveléből.

Csak még is könyörgök nagyságodnak: az mi kegyelmes urunk kegyelmes igéreti szerént az én esztendőm szinte eltelik; ha eddig annyi szolgálatomra s irásomra egy pénz tekintetem s emberségem sem lőn: ő nagysága az ő nagysága kegyelmes igéreti szerént mentsen meg innét; mehessek az én szegény házámnak földébe: nam dulce solum patriae. Én ő nagyságát immár ezzel sem fárasztom; hiszem eltart az Úr Isten az ő nagysága bódog fejedelemsége alatt, csak mehessek házamhoz, semmi panaszt sem fogyatkozást nem tartok—ad az Úr Isten szegény házamnál mivel élnem.

In reliquis &. Datum Constantinopoli 13 die februar. Anno Domini 1619.

Thomas Borsos m.p.

VII.

Spectabilis et magnifice Domine et fautor mihi benignissime!

Post servitior. meor. paratissimam commendationem. Az szent seregeknek Istene tegye bódoggá s áldottá nagyságodnak minden dolgait, és örvendeztesse is meg nagyságodat aszszonyomnak ő nagyságának hoszszu ideig való jó egészséges életével.

Noha tudom az én kegyelmes uramnak nagyságodtól semmi titka nincsen mind az ittvaló dolgokból s mind egyéb dolgokból: még is hogy nagyságod ne itélje se restségemnek, se nem akaratomnak, hogy nagyságodat ez kevés irásommal ne visitáltam volna, akarám nagyságodat csak igen breviter az ittvaló állapotról certificálni. Én most is az én kegyelmes uramot nem kevés irással úntatom, melyet hiszem hogy nagyságod az ő nagyságának irott levelemből is meglátott, kiben nem látom, hogy egyéb lehessen, hogy ő nagyságának copiose mindent meg kelljen irnom. Irtam ő nagyságának kiváltképpen az végbeli számtalan sok panaszok felöll; az melyek annyik, hogy ha egyebek nem volnának is, csak azok is valami ultiora inditanák ezeket szükségesképpen. Az legelső ki nagy vala, kiről ő nagysága bőségesen is resolválta vala, s még az többi azféle csaté-paté kapdosás; de hogy érkezék az borosmegyeriek egészen onnat való felvétele s elvitele, s az emirnek sok sebek után való sarczolása: valóban igen moveáltatott az porta rajta. Ezenközben tél-tul igen sok panaszok szóródnak, az melyeket ő nagyságának historice megirtam.

Más kiváltképpenvaló nagyobb dologról irtam ő nagyságának. Azt ugyan nem tagadhatom, hogy először nem másunnét értettem, hanem az lengyel követtől Ozga uramtól, hogy szinte az lengyel uraim békességeknek tractatusát végezzük vala, kiben sokat is kellett forgódnom. Úgymond egykor Ozga uram csak nekem: hogy bizhassunk ennek az mi békeségünknek, ha concludálunk is, ha immár kimennek az kapucsiák, hogy az két oláh vajdákat idején felvegyék. Az penig nem mások ellen, hanem mi ellenünk leszen — ezt én jól tudom. Mintha szivembe ötlött volna, mondám Ozga uramnak, hogy az bizony nem nagyságtok ellen való leszen, hanem mi ellenünk Erdély ellen. Ő is álmélkodék rajta: miért lehetne Erdély ellen,

hanem *) mely nagy kedvességbe vagyon az portán mind ő nagysága az fejedelem s mind az ország? Nem lehete egyéb benne, hanem az Jenő dolgát valamennyire aperiálám Ozga uramnak; kire breviter így szolla: hogy (ha) nem keresik kedvét vélle — úgymond — im mi véllünk is véghez megyen jól az békeség, s az német császárral is, nem tudom—úgy monda—mint leszen dolgotok. Ezt abban hagyván ott, más nap mindjárt reá menék az vezérre és apertissime reá fogám: mi lehet az oka, hogy az oláh vajdákot nagyságod hadba hirdetteté? Több elég szóval erre egyátaljába azt mondá nekem az vezér, hogy igaz hogy elküldtem s megparancsoltam, hogy idein hadba fejkeljenek, nem más ellen, hanem ti ellenetek — nem csak azt, hanem többet is. Ha még is az Jenő dolgában tovább tétováznak, bizony reájok küldök; ha penig Jenő meglészen, könnyü hon maradni az hadnak. Az mit azelőtt is bő szóval megirtam az én kegyelmes uramnak, én félek ezeknek intentumoktól, hogy csak valami véletlen nyavalya ne essék rajtunk az átkozott Jenőért. Egyéb dolgokat nagyságod tudom mindent jól megérte.

In reliquis eandem spect. Magftiam vestram ad vota quam diutiss. valere desidero. Datum **) in fulgida Porta Constantinopolitana 3 die may 1619. Ejusd. &.

Thomas Borsos m.p.

(Tunyogi Cs. József, kolozsvári ev. ref. tanár úr nagy-becsü gyűjteményében lévő eredetiekből.)

---

*) holott. **) Oldalvást Bethlen István saját kezével ez volt irva: Accepi 25 may Anno 1619.

ATHNÁMÉK.

ELŐISMERTETÉS.

Azon viszony, melyben Erdély nemzeti fejdelmei alatt a Portához állott, diplomaticai hitelességgel és okiratilag constátirozva még nincsen. Ezt tenni csak a már napfényre jött s ezután napfényre hozandó öszszes kútfő-szerü adatok criticai öszszevetése és alapos tanulmányozása után lehet, mihez némi erkölcsi bátorság, részrehajlatlan lelküség és törhetlen igazságérzet kell. Mert hogy történeteink olykor legfontosabb momentumaira nézve ezután is mint eddig egyes fel- és kikapott szókból következtessünk; hogy egyik azt mondja: az erdélyi nemzeti fejdelmek hübéresei, vazalljai, basái voltak a szultánoknak; a másik meg azt állitsa: hogy tán mai értelemben vett európai Nagyhatalmasság rangjával birtak — ilyen, néha indokolatlan, néha egyoldalulag bizonyitott állitás- és ellenállitásból a valódi történettudományra kevés haszon háramlik. Az utánmondásnak, a történeti mesézésnek pedig ideje hogy már egyszer végét szakaszszuk. Kezdettől végig, az egész fejdelmi korszak alatti öszszes, de a critica előtt megállható adatokból kell ama nézetek egyikét vagy másikát, vagy — a mint én vélem — egy közvetitő és helyesebb harmadikat megállitani s arra a történeti igazság bélyegét ütni.

Ennek némileg lehetségesitése végett határzám el, gyüjteményembe az alább következő Athnámékat fölvenni. Fontosságuk a mondottakban és mindjárt következőkben — úgy hiszem — eléggé indokolva lesz.

Tudva van ugyan is, hogy nemzeti fejdelmeink néha megválasztásuk előtt, néha azután követeik által a török szultánhoz mint hazánknak I. Zápolya óta pártfogoló szövetségeséhez bizonyos irásba foglalt — néha országgyülésileg készitett — szövetkezési s illetőleg hódolati pontokat küldöttek meg a végre: hogy azok értelmében a Porta a megtörtént vagy történendő választáshoz megegyezésével járuljon. Ezen pontok iránti észrevételeit a diván az illető követekkel közölvén, kölcsönös alkudozások és megegyezés alap-

ján lőn szerkesztve azon megerősitő okmány — Athnámé — mely által egyfelől a választott vagy választandó fejdelem és Erdély, másfelől a Porta közötti szomszédsági és szövetségi viszony az egyezkedő fejdelmek idejére diplomaticailag megállapittatott és szentesittetett. Voltak ez okmányokban elmellőzött közkérdések, voltak megszegett sőt ma nevetséges pontok; fejdelmeink lángesze, politicai és hadi szerencséje, vagy gyöngesége és önállástalansága, úgy a szultánok és vezérek valamint más fejdelmek jó- vagy roszszakaratu béfolyásai is gyakran egészen mássá alakitották az életben e papirra tett szövetségipontokat: azonban mindezt földeritni és constátirozni a történetnyomozás dolga. Elvégre is ezen Athnámék a hazánk és Porta közti viszonynak törvényeink után legbiztosabb és egyedül hiteles adatkútfeje. Megjegyzem még, hogy Athnámék nem csak fejdelmi választások alkalmával keletkeztek, de más nagyobb fontosságu szövetkezések és békekötésekkor is, így p. o. midőn Kassa és a magyarországi hét vármegye békekötésileg Erdélyhez szakadott 1622-ben; midőn a magyar- cseh- és több kissebb német államok 1620-n a Portával és Bethlen Gáborral szövetségre léptek sat.

A mi kiadási példányomat illeti: előttem három állott, egyik a Rozsnyai Dávid I. Apafi alatt török-magyar tolmács s 1669-n portai követ—mint forditó és eredeti öszszegyüjtőnek gr.Pekri Lőrincz tanácsosnak ajánlott s gr. Kemény J. véleménye szerént eredeti kéziratu gyüjteménye, melyet én használatul a néhai gróftól birok és vállalatom valamelyik későbbi kötetében közzé teendek; másik egy, ugyan Rozsnyai által gr. Bethlen Miklós országcancellárnak ajánlott példány, melyről irója úgy nyilatkozik: „hogy azt Constánczinápolyban laktában egyszer is másszor is török irásban kezéhez keritgetvén és magyarra forditván, ura (cancellár Bethlen János, Miklósnak édes atyja) parancsolatjára a fejdelmi házba is béadta vala; de egy feljebb élő praepotens valaki azt onnan kivivén — — — most újabb munkával és némely — — — — observabilitásokkal amplificálva leirta.“ Ezen gyüjtemény Benkő saját kézirata, és gr. Lázár Miklós barátom szivességéből van ideiglenesen kezeimnél; harmadik, a helybeli ev. ref. Collegium könyvtárabeli 33 számmal jegyzett kemény tábláju, s az irásmód után egykorunak mondható czimnélküli kézirat, melynek tartalmából látszik, hogy

irója vagy Rozsnyaival egy kútfőből vagy tán egyik a másikéból meritett; de némely szókat helyesebben s tisztább értelemmel olvas és ir le, mint én azt akár a Benkő, akár a Rozsnyai kéziratának állitott példányokban találám. Minél fogva annak az emlitett más két példánynyal öszszevetett szövegét kiadásom alapjául is választottam, egyfelől az imént érintett okból; másfelől, mivel ezen példányban a Bocskainak adott Athnáme végén ezen—a Rozsnyai-féle példányban sehogy elő nem forduló — megjegyzés áll: „Ez Athnámét ilyen csötlő-botló magyar versiora hihetően valami végbeli korcsos török fogta volt transferálni, mely nékem is így kerülvén kezemre, hogy a terminusoknak jobbitásával vagy együtt vagy másutt sensust ne láttassam változtatni, én az originált úgy töttem le, a mint találtam—vibrálja a ki mint akarja". A miből én következtethetni vélem: 1) hogy a Rozsnyainak tulajdonitott kézirat aligha övé, különben ő maga — mint a fennebbiek szerént az Athnámék forditója — a maga saját szerkesztvényéből e megjegyzést el nem hagyta volna; 2) hogy az én példányom szerzője vagy az eredeti törökből forditotta, vagy olyan példányból irta öszsze a kérdéses Athnámékat, melyek magok az eredeti forditások voltak, tehát az első esetben az eredetivel majdnem egyértekűek, az utolsóban első rangu hitelességgel birnak.

Diplomata*) Portae Ottomannicae juxta Principatum Transsylvaniae collata, quae siquidem tam a datoribus saepe, quam a sumptoribus saepius laesa, intra tamen revolutionem centum et decem annorum alternatim **) dabantur hoc ordine:

Sigismundo Bathori, Secundo Portam reconciliatori.

I.

(*Báthori Zsigmondnak adott Athnáme.*)

Minthogy a minden vagyonnal biró, a reménységnek megvalóságositható Istenének, ki minden hozzá hasonlithatásnál felségesebb, kezdet és végnélkül való, örök tanácsából s kegyelméből, és amaz nagy szentnek, ki világ öröme, az emberi nemnek törekedője s arra terjedett kegyelemnek oka, a nagy próféták fejedelmének, jóságnak bányájának, elsőnek és utolsónak, ártatlanok bizodalmá-

---

*) Rozsnyai Dávid kéziratában, valamint az Előismertetésben érintett 33 számu gyűjteményben is e helyett: Diplomata — ez áll: „Litterae Donationales et Juramentales Portae ottomannicae" sat. Benkő az elsőt használja s az ő kézirata után én is; mert ezen Athnámék — mint már elébb is érintve volt — egys erü elismerési és megerősitő okmányok voltak, az az: a török szultánoknak az erdélyi fejdelmi választásokhoz adott irásbeli megegyezései, nem pedig adománylevelek, mintha Erdélyt vagy az erdélyi fejedelemséget azok erejénél fogva a Porta a választott fejedelemnek mint sajátját adományozta volna. Hitlevélnek, litterae juramentales mondhatók; mert a szultánok mindig megesküdtek az ország szabadságainak s átalában az Athnáme során közmegegyezé sel megállapitott szomszédsági és szövetségi viszonynak bizonyos feltételek mellett megtartására; de donationak — nézetem szerént — egyátalában nem. Azonban én mindkettőt felhozám: nálamnál avatottabb történetnyomozók dolga a történeti adatokból a történeti valót kikeresni és megállapitni. **) Ez utolsó szó a Benkő kéziratában nincs meg.

nak, Istennek kedves követjének, Mahomed profétának, (kin az Isten kegyelme és üdvössége legyen) sok áldással járó csudáira való tekintetből —

Szultán Mehemed
ki
Szultán Murád
fia *)

ÉN (ki görög, szerecsen, ásiai, európai királyoknak királya, Dejlem és török tartományok fejedelmeinek fejedelme, világ aperiáló vitézek mezejének királyi lovassa, ország élezgető nagy dolgok császára, a seculum császárinak parancsolója? **) magával győzedelmet viselő seculum ura, Fejér- s Feketetengerek környékin egeket verdeső nagy metropolisoknak, váraknak, amaz seculum ritka példáju refugiumának, Aegyptomnak, a békességnek ama nagy házának Babyloniának, nagy Damaskus városnak, nemes Betlehemnek, amaz állandó boldogsággal dicsekedő nagy portusoknak, amaz tilalmas sanctum Sanctuariumnak, amaz megvilágosodott Midiának, amaz tartozásképpen becsüllendő szent és nemes Jerusálemnek, felix Arabiának és annak megvilágosodott Abyssinia nagy és széles várossának, ama gyöngygyel gazdag Botzrának, Gyürcs, Gyürd, Lor, Ván, Vaskapu, Sirván, Anatolia, Cilicia országoknak, az egész Görögbirodalomnak, Havasalföldének, Molduvának és ezeken kivül is győzedelmes fegyverünkkel és boszszuálló császári erőnkkel meghódoltatott sok jeles helyeknék, váraknak, híres- neves metropolisoknak királya, császára, fejedelme: Szultán Mehemed császár va-

*) A szultán neve körül ebben valamint más Athnámékban is az eredeti szövegben pecsét- vagy köralakulag mindenütt e szó volt nagy betükkel irva SUBSCRIPTIO. **) Legyen szabad itt az olvasót csak egyszerüen a mult évekre viszszaemlékeztetnem.

gyok, ki is szultán Murád császár fia, ki szultán Szélim császár fia, ki szultán Szulimán császár fia.*)

Az erdélyi vajda, ki a Messiást követő nagy fejedelmeknek exemplárja, a Jézust követő **) nagy rendeknek czélja, az eretnekek dolgainak igazgatója, Báthori Sigmond (kinek vége jó legyen) eleitől fogva fényes Portámnak kegyelmes ***) kenyerével neveltetvén(?) midőn alkalmas üdőkig Erdélyben csendesen uralkodott volna, és felséges eleink szultán Szulimán császár idejétől fogva, sem Erdélynek, sem annak várainak, vagy egyéb helyeinek ártalmára, senki a mi directionk alatt lévő hadak közül, sem mozogna, sem intendálna, söt az elébbi jó állapot szerént az incolák békével volnának, a bécsi király seductiojával fascináltatván, éretlen felfuvalkodással, ennyi esztendők alatt vött fényes Portám javainak háládatlanság lőn tölle hálája, mert illetlen dolgokkal a lineán kivül hága, melyért hoszszas privatioval, a széken kivül álla, s országa is békételenséggel — abba, a mitől féle, akada —

Végre mindezek után vétkes botlásit megbánván, hogy bünei azoknak cathalogussából kivonattatnának, s újabban erdélyi vajdaságának annuálnék, melybe az erdélyiek is acceptálván ****), hogy béülhetne s megerősittetnék — könyörge — természeti okosságának dictamenje szerént már ezután a fényes Portámhoz való hüségét méltósága fundamentomának agnoscálván, a hostilitásnak kerengő útjáról reclinálva, az engedelmes hüségnek királyi útjára való recursusra kötelezvén magát —

Ezek szerint, világ királyinak, fejedelmeinek és nagy méltóságainak refugiumul levő, felséggel eget verdeső fényes Portámra Toldi István, Gavai Miklós és Torma Christoff nevü becsületes rendü emberei által könyörgő-levelét küldvén, hogy a régi rend

---

*) A Rozsnyai-féle kéziratban a szultánok czímei és országainak elősorolása mindenütt e sajátságos alakban jelenik meg mit mint az irót némileg jellemző különczséget jónak láttam ez egy Atnáhménéban az eredetihez híven adni. **) Benkő-kézir. valló ***) Benkö kéziratában e szó nincs meg. ****) acceptálnák — B. kézirata.

szerént zászló és toll küldetnék, maga penig az erdélyi fejedelemségre hűségéig acceptáltatván, hogy senkitől ne háborgattatnék, sőt maga után fia, fia után unokája aránt is requiráltatván Portám, a fejedelemség megadatnék; hogy ha penig posteritas nélkül deficiálna, az ország nagy rendei közül, a kit az ország lakossi javallanak, az olyan felöll is fényes Portám requirálván, annak és ne extraneusnak adatnék, és hogy kezeknél lévő erdélyországi és azonkivül is mindcn ő vároknak, városoknak és faluiknak és határoknak békesség adatnék, azokban senkitől ne interturbáltatnának, könyörgének —

Továbbá, hogy ha kik a bécsi királyhoz tartozó nagy magyarok közül Erdélyhez akarnák magokat adni, applicálni, részünkről az olyan dolog se ne impediáltatnék, se azon praetextussal több adó töllök ne exigáltatnék. Ha kik basáink, begler bégeink, vagy egyéb nagy rendeink közül e békesség ellen exorbitálnának, tudósitatván fényes Portám az erdélyi vajdától, az exorbitánsok tisztektől priváltatnának; ha a szükség kivánja, a moldovai és havasalföldi vajdák tartozzanak Erdély segitségére menni, sőt magunk segitségével is Erdélyt opprimáló ellenségek ellen succurálni tartoznánk; a szokott rend felett se adó, se élés Erdélytől ne exigáltatnék, affélében a régi usus observáltatnék; vezérek és egyéb ministerek, a régi ajándéknál többet ne kivánnának, a szokott quantitással megelégednének; országok megromolván, hogy három esztendeig adót ne adnának, csak az ajándékokat praestálnák; országokra hadak se térnének, se annál inkább földeket se csípnék, se harapnák, se tapodnák; követjeknek, kapitihájoknak rendelt praebendájok hogy mindenkor kijárna — úgymint midőn mindezekért való könyörgéseket nem csak elhallgattuk, hanem meg is hallgattuk volna: Minthogy a felséges Istennek kegyelméből a mi ajtónk mindenkor nyitva, a világnak plagáiról akár amicabiliter, akár hostiliter jövőket-menőket se szokt(uk) kiűzni, sőt császári székünkhöz tiszta hűséggel, egyenes szívvel, vétkeket megismerő bánkodással folyamodókhoz állhatatos relationk, világos leveleken nyugovó eleink gyakorlásokból reánk maradott régi virtusunk lévén, én is azon dicséretes qualitást observálván, a Jézus születésének (kin az Isten üdvössége és kegyelme nyugodjék meg) 1601 esztendejében august. 1 napján, a mi Mahomed prófétánknak penig (kin is az Istennek üdvössége és

békessége legyen) kijövetelétől számlálva 1010 esztendőben september 11 napján, a praementionatusoknak minden instantiájokat admittáltuk, és fényes Portámról kegyelmesen zászlót és tollat küldvén, ezen hütlevelemet is adtam. Melyben parancsolom: hogy kiki ehez tartván magát, valamig a régi jó rend szerént a hűségben megmarad, adóját béküldi, senki véghelyeinkben levő vezérek, basák, bégek és egyéb rendbeli emberink közül Erdélynek valamely része, vagy annak lakossa ellen ártalmas intentioval exorbitálni ne merészeljen; hasonlóképpen az ő részéről is se kapitányok, se egyéb nagy és alsó rendü vitézlő vagy más rendbeliek közül senki birodalmunknak helyei és lakossi ellen, e confederationkkal ellenkező, semminemü infamiumot intentálni ne merjen—kemény animadversioval imponáltassék — mindenkor barátinknak baráti, ellenséginknek ellenségi legyenek. Ha Moldova vagy Havasalfölde ellen kozák, vagy egyéb kajtár hadak mozognának, Erdély azon két országtól requiráltatván, megsegitsék. *) Hasonlóképpen, ha Erdélyre is valamely felöll ellenség jőne, requiráltatván Erdélytől végbeli tiszteink, confederationk tenora szerént mi is tartozzunk megsegiteni.

A feljebbvaló üdőkben Erdélyből elraboltatván — akár nagy, akár közrend s akár szegénység legyen — megszabaduljanak, de az erdélyiek a régi mód szerént a hűségben megmaradván, akaratunk ellen való dolgot ne cselekedjenek; erdélyi vajdáknak kelletvén creálódni, azt fényes Portámnak megjelenteni tartozzanak, mely dolog is annuentiánk ellen ne effectuálódjék.

És így valamig ezen punctumoknak megtartói, hozzám való hűségeknek megfelelői lévén, ellenem való dolgokban nem ártják**) magokat, én is erős hittel esküszöm és fogadom a mennyet és a földet semmiből teremtő és azt tápláló nagy Istennek igazságára és a mi nagy prófétánknak csudáira, hogy valamig az erdélyi vajda maga, vagy atyafiai, vagy kapitányi, vagy egyéb adhaerensi a mi akaratunkkal és e confederatioval ellenkező dolgokat nem intentálnak, sőt e frigynek requisitumit megtartják, a mi részünkről is ennek continentiája, minden czikkeliben voltaképpen megtartatik, úgy, hogy ha arról a részről ezen békességet bontogató dolog nem

*) Benkő kéziratában: megsegitse. **) Benkő kéziratában: avatják.

interveniál, a mi részünkről is se tiszteink, sem hadi emboreink Erdély ellen, annak várossi és egyéb helyei ellen semmit is, az mi törvény és igazsággal ellenkezik, nem cselekesznek; követjei és egyéb jövő-járó emberei is minden impedimentum nélkül secure járhatnak.

Mikor a bécsi királylyal békesség aránt való tracta lészen, a mely várakat és városokat az erdélyiektől az németek elvöttek, hogy az erdélyieknek restituálják, interlocutorie, de stricte proponáltassék. Az erdélyi vajdának segitsége kivántatván, valamint szultán Szulimán császár idejében haddal jövén szolgáltak, most is a szolgálatra azon formában compareáljanak, és táborunkon kivül megszállván s indulván szolgáljanak.

Szultán Szulimán császár idejétől fogva, néhai szultán Murád császár idejéig, a mely tizenöt ezer arany adót adtak, azt ezután is azon formában praestálják, de többre ne erőltessenek. A moldovai és havasalföldi vajdák, ha rebellálván, Erdélyben szaladnának, a régi mód szerént megfogván, ide küldjék. Költ Constantinápolyban, szent Mihály havának közepi táján 1010 ao egressu Mahomedico.*)

Másik Polycrates valál szerencsével, **)
De nem tudál élni vélle s az idővel;
Addig főzéd étked: hopp itt, hopp ott levél —
Két helt halál belé, hol testtel, hol szivvel.

Lesz vala határunk, ha tudsz vélle élni,
Mons Haemus Dunán túl, tudna erről szollni;
De már vélled együtt — azt merjük mondani,
A mit elmulattál, nem fogjuk elérni.

---

*) Benkő kéziratában: a Mahomede. **) Az általam kútfőül használt egykoru kéziratban mindenik Athnáme után néhány pongyola egyszerűségű, de igen érdekes vers levén: jónak láttam azt is közzé tenni. Szerzőjököt megnevezni nem tudom — kétségkivül valamelyike azoknak, kik legelsőbben fordíták le vagy állitották öszsze ezen eredetileg török nyelven szerkesztett megerősitő okmányokat. Későbbi nyomozásaim vagy tán egyik-másik történetbuvárunk felvilágosithatnak eziránt mind engemet, mind az olvasó közönséget.

De nagyobbat mondok, s azzal rekesztem bé:
Még feles ármáda sem hathata úgy bé,
Mint te egy szál karddal vágtál vala jól bé;
De addig lől ki s bé — más füte neked bé.

II.

Bocskai Istvánnak adott Athnáme.

Bocskai Istvánnak, magyar- és erdélyországi királynak adatott csak egyedül ilyen Athnáme, melyet adott az hatalmas első szultán Ahmed császár, Kollát István és Kékedi György követségeknek alkalmatosságával, legnagyobb commissariussa fővezére Mehemed basa által, hozta penig főconservator—teskerecsi—Mehemed effendi Patakra anno 1605. 28 octobris.

Legelöll vagyon a császárnak ő hatalmasságának tulajdon maga kezeirása eképpen:

Szultán Ahmed,
ki
Szultán Mehemed
fia.

Ez fő frigylevelemben lévő minden dolgok, én szóm és esküvésem, igaz esküvés, és ez frigylevél szerént tartván hűségedet és bizodalmadat, e szerént cselekedjél mindenkor.

Az egész keresztyénség között becsülletes jó hírrel névvel és a magyarok között szabados uraságban lévő mostan magyarok királya és Erdélynek fejedelme Bocskai! Ez, küldtem irást felséged kezében tartván, tudtára legyen felségednek, hogy főkövetid által küldött leveledből — mi állapotban legyen felséged — megértettük, és abból hatalmasságunkhoz való engedelmes hűségedet bőséges magyarázattal megtudtuk, és(hogy)mindazolta szüntelen a mi segitségünkkel együtt a csalárd ellenség ellen feltámadván, nagy serénységgel próbáltál mindent ellene, és abban Istentől mely szép áldása lött légyen igyekezetednek, kiben ennekutánna is minden módon és úton igired magadat, hogy azon tökélletes hűséged szerént megmaradsz.

Azért a fővezérünk és Isten rendeléséből, mindenféle országunknak és hadainknak hű*) gondviselője Mehemed basa, ki felségednek minden jó előre menetelire és nevekedésére való dolgokat előnkben számlált, mind azokat én igen kedvesen fogadtam, és magad ajánlását s nekem kötelezett tökélletes hűségét, abban végiglen való megmaradást bőségesen előnkbe adott; és hatalmasságomnak szerencséjére tökélletes igazsággal és szorgalmatossággal való szolgálatodat és tehetséged szerént való hűségedet, országodnak és minden alattad valóknak békességes megmaradások felöll, erős köteles hűtődnek esküvése felöll és minden szükséges dolgokról, mind oda a végekre, országokra mi kivántassék a mostani állapotokhoz képest, bővön tudásunkra adta.

Ismét követid szája által valami lött légyen akaratod és kivánságod, hatalmasságunk szine eleiben mind irva adatott bé és értésünkre lött; melyeknek mindeneknek kegyelmesen való megértésünk után, ezen hatalomnak és birodalomnak ennekelőtte gondviselője, kinek lelke paradicsomba nyugodjék a kegyelem alatt, az szegény boldog emlékezetű szultán Szulimántól meghódoltatott Erdélyország, és azoltától fogva való régi magyar urak, urfiak és főemberek, kik a németnek csalárdsága miatt és Sigmondnak hitegetése miatt pártosokká löttenek és ellenünk támadtanak, kiknek minden javok — mint értjük — valakik arra adták magokat, immár semmivé tétetett és elpusztult; noha annakelőtte való kegyelmes császároknak sok javokat vötték és szárnyok alatt nyugodtanak, mostan penig ismét veled együtt hatalmasságunkhoz hajolván, kegyelmed alá akadtanak, és e szolgálatban tiszta szívvel forgódván, nekünk is annak jó bizonyságát mindenben megmutattad; azt is peniglen, hogy a többi is mindnyájan a te tekintetedért, jó magadviselése és gondviselése által a mi hűségünk alatt megmaradnak.

Orczád mindenkor fejér legyen és Istentől áldott légy. Ennekutánna is felölled azon reménységünk, hogy azt a szolgálatot dicséretesen véghez viszed; sok jó cselekedetet cselekedtél, azért mi is minden állapotodnak és cselekedetidnek tudóját és értőjét főszerdárunkat — eddig is érotted való törekedésit és igyekezetit a mint értésünkre adta, arra való képest — mindjárást minden kése-

*) Rozsnyainál: főgondviselője.

delem nélkül kiszállitottuk, hogy hatalmasságunknak győzhetetlen hadaival mentől hamarébb kisiessen.

A mi hatalmasságunktól kivánt Athnáme levelet akkori sietve való indulása miatt el nem készithetvén, a vezérnek elmeneteli után annakutánna kellett útában utánna küldenünk. Isten kegyelmességéből minden kivánságid jól meg láttatnak, veled való jótételről és minden gondviselésről utánna erős parancsolatunkat küldöttük. Azért éretted ezennel esküszöm arra, a ki a mennyet és földet semmiből teremtette, a felséges Istennek dicsőségére és mind a két világban mind ez jelenvalóban s mind a jövendőben való fényességünkre, a szentséges Reszulra, és annak megboldogult dicsőült lelkére, és a mi kiváltképpen való szentünkre, a Mahomedre és egész minden szentekre s azoknak lelkekre: hogy valameddig temagad és minden alattad való hadaid és hozzád tartozó híveid, magyar urak, urfiak a mi barátinknak baráti és ellenséginknek ellenségi lesztek, valamint az én eleim, ősöm, atyám, a boldog emlékezetü szultán Szulimán császár idejebeli mód szerént a ti*) országtokba és birodalmatokba jövő-járó áros embereinknek**) és akármi rendbelieknek, ha bántódások nem leszen, ti is minekünk a régi mód szerént való barátink lesztek. Innét is mifelöllünk senkinek semmiféle emberektől bántások nem leszen; és a mi birodalmunkban jövő-járó kereskedő és egyéb embereknek, se penig országtoknak és abban lévő jószágtoknak semmi ártalmat nem cselekesznek; ha kik penig a félét cselekednének, érdemek felett való kemény büntetéssel megbüntessenek.

A német ellenségnek megsokasodása és ártalmas ellenetek való indulatja ellen minden úton és minden módon hogy segitséget adatunk, bizonyosan az én esküvésem, fogadásom és igiretem szerént azt híven mindenkor megteljesitem.

Az erdélyi fejedelemséget és a magyar királyságot tinéktek és utánnatok fiatoknak, és annakutánna az ország kedve és választása valakit akar — ha a mi császári méltóságunknak és az országnak is tartozó hűséget megtartja, és abban megmaradván megőrzi, a mi császári méltóságunkhoz illik — hogy annak adjuk, és azt megtartjuk benne. Szükség(es) azért igen, hogy mikor ez hatalmasságunk

*) Benkőnél: a mi országunkban s a ti — **) Benkőnél: s embereiteknek.

frigylevelünkkel főteskerecsink, Mehemed felségeddel szemben lészen, a mi hatalmasságunknak szerencséjére minémü hasznos szolgálatokat és Istentől jó kivánságokat cselekedtél ez ideig, ennekutánna is hasonlóképpen cselekedjél, és ez mostan nekünk ajánlott*) hüségedet ennekutánna is, mint eddig megőrizzed; ez egymásközt mostan köttetett és hitünkkel erősittetett frigyünk erős állandóságban megtartassék. És e, szerdárunk által töllünk küldetett hütlevelünkben való irásunkat megértvén, azokat bizonyosnak tartsad kétség nélkül: hogy valaki nekünk barátunk, annak barátja, és ellenségünknek ellensége lévén, mindenben egyet és egyenlő értelemből szorgalmatosan, az előttünk álló szükséges dolgokban vitézkedjetek és forgódjatok, és az ellenségnek minden várainak megvételében s minden birodalmának rontásában, pusztitásában teljes tehetségeddel ennekutánna is igyekezzél.

Minden időben penig, valakik a te felséged mellett barátságos segitséggel akarnak lenni**) ellenséginkk ellen, valakik mi hozzánk jóakaratjokat mutatják, azokhoz szükség és minekünk szokásunk minden kegyelmességünket megmutatnunk; abban penig valakik tökélletesen megmaradnak, azokhoz sokkal nagyobb és több kegyelmességünket mutatjuk.

Eddig való szolgálatodnak és forgolódásodnak mindenben méltó tekinteti lévén előttünk, arról kivánságod szerént való kegyelmességünket mi is megmutattuk. Az üdő alatt penig és ennekutánna is valamennyire való hasznos forgolódásodat és szorgalmatosságodat mutatod, a mi fővezérünknek vagyon és leszen is mitöllünk arra méltósága és tanusága, hogy azokra is méltó tekinteti lévén, mutassa kegyelmességünket hozzád, ki valamit akar cselekedni véled, és cselekeszik kivánságod szerént, mindenben a mi kegyelmes akaratunkat teljesiti.

És a mint mondók az erdélyi fejedelemséget és a magyar királyságot teljes auctoritással mindenképpen tinéktek és utánad fiaidnak adtuk, és azokhoz valamely országoknak és tartományoknak akaratjok leszen, hogy a mi hatalmasságunk hüsége alá meghajoljanak, azok is megengedtettek; a hüt és igazság azoknak is mitöl-

*) Benkőnól: tökéletes — **) B-nél igy áll: Minden időkben penig valakik melletted barátságos segitséggel akarnának lenni.

lünk a mint szintén a többihez megtartatik, valamint szinte kívántatik; csalárd hüt és hamis végezés semmiképpen minállunk e dologban nem leszen. Azért barátságos elmével és szívvel legyél, és minden derekas dolgaidat minékünk értésünkre s tudtunkra adni el ne vesztegeljed.

A nekünk küldött kevés ajándékodat követidnek kezekből elvöttük, kik a mi módunk és méltóságunk szerént itt mindenféle dolgokat elvégezvén, más nyelvvel való követséget is biztunk reájok, kit megmondjanak, melyeket önnön magoktól — haza jutván — megérthetsz, és a mi jó szerencsénkre való dolgokban munkálkodjál ennekutánna is.

A németnek penig ha a megbékéllésre kedve kezdene lenni és tégedet megtalálna felölle, innét e felöll semmi kedvet mi ahoz nem mutatunk és nem is akarjuk.

Ha penig a némettől oly felettébb való sokaság jőne reátok, hogy magatoknak és emberiteknek országtokból ki kellene szorulnotok és a mi birodalmunkba jőnetek: azoknak kik oda jőnétek, sohul semmi bántások nem leszen magok személyekben, marhájokban, javakban és akárminémü névvel nevezendőben és valami nemü szükségek lészen vagy hadakra, vagy egyéb segitségekre, mindazoknak megadására gondviselés lészen, melyet eképpen értsen felséged.

A régen nekünk hódolt némely helyeket ez hadakozás alatt megvöttetek, és kiki szabados ura kezében költ, vagy egyébképpen szabadossá lött, hogy a mi végbeli szpajáink azokat ennekutánna ne háborgassák és summájokat rajtok ne kérjék; sőt ezek kivül is, valakik mellett és valami dologért pecsétes leveledet küldöd ennekutánna és törekedel benne, hatalmassági kegyelmességünkből jó kedvvel megcselekeszszük.

A felett vagy országodból, vagy vitézid közül, vagy penig slésiai és több országok*) közül tökélletességgel a mi hüségünkre hajolván szolgálnak, azoknak is szinte a magyarországiaknak módjok szerént, magok hütök- és törvényeknek szabadságával és magok országában békességekben valóban megbékélvén felségeddel és hütöt adván mellénk, senkitől azoknak is bántások nem leszen,

*) országiak — Rozsnyai.

és sohol valakik a mi hatalmas győzhetetlenségünknek utánna, akár mely országokban a mi hűségünk alá adják magokat és fejet hajtanak nekünk s felségednek, azoknak országokat senki se bántja se rablással, se pusztitással.

Az elmult három esztendőtől fogva a mely rabok fogattattak, azokat elbocsátjuk általánfogva.

Fényes portánkra jövő és menő kapitiháitoknak útában, hozzánk jövetelében s töllünk viszszamenetelében senkitől bántása nem lészen, hanem inkább mind magának s mind utánna valóknak illendő gazdálkodás és kegyelmes gondviselés lészen reájok.

Ha valaki az erdélyi fejedelemségért vagy a magyar királyságnak töllünk való kivánásáért hozzánk jőne, kinek se felségedtől *) se utánnad lévő országbeliektől, arra való méltósága nem lenne, császári méltóságunkhoz illik, hogy aféle királyság és fejedelemség kérőnek azt meg ne adjuk, hanem inkább érdem szerént büntetődjék, a feljül megirt igaz hitünknek kötelessége szerént.

Ez hatalmas győzhetetlen császári méltóságunkhoz küldött becsülletes követiddel, Kollát István és Kékedi Györgygyel szemtölszembe beszéllvén: töllek minden állapotodat és kivánságidat bőségesen megértettük, ő általok mitöllünk az mit kivántál, azt is kedvvel megadtuk, és nagyobb kivánságnak meghüteléért a mi főszerdárunknak arról tanuságot és parancsolatot adtunk, csakhogy az hozzánk való köteles hűséged szerént igazán és tökélletesen forgódjál és a felséged**) részé(d)ről a hütnek és hűségnek kötele fel ne bomoljon.

Mi felöllünk soha semmiképpen, semminémü dologban a hűség és igazság fel nem bontatódik; jó szívvel és bátorsággal légy mindenben császári méltóságunk részéről, minden tökélletes hűség és igazság egyenesen egyátaljában híven és úgy mint barátságképpen megtartatik. A szolgálatnak tartozását azért felséged helyén igyekezzék viselni.

A régi boldog emlékezetü ősömnek szultán Szulimán császárnak boldog idejében megvött és elfoglalt erős várakat azokban az tartományokban, és azokban a várakban***)Istenünk igéjét s hitünket hirdették, annakutánna valami történetből ellenségünk kezében ke-

*) Rozsnyainál: tölled. **) Rozsnyainál: te. ***) melyekben.

rült, a mostani képünkbeli szerdárunk törekedésére ez esztendőben felséged mellé segitségül adott és rendelt hadainknak erejével és segitségével, valamely várat megvészen, a megmondott szónk szerént, ha azokban hütünket prédikállották, aféle várakról senki közülletek csak szót se szolljon; hanem a közöttünk kötött barátság szerént és jóakarat szerént, a megmondott szerdárunkról arra bocsáttatott commissariusink szavokra afélék megadassanak és a mi hűségünk alatt maradjanak. Azonkivül kik régolta magyar kézben lévén, akár Magyarországban s akár Németországban legyenek, valamelyeket azokban megvöttetek, mifelöllünk is azokról senki csak egyet se szoll. A mi végünkhöz penig Bécs felöll, valamely megveendő várak közel lesznek, azok is a mi részünkre hódoltassanak. A félék felöll hogy ha császári méltóságunkkal a bécsi király részéről is — békességet akarván velünk szerezni — felségeddel való egyenlő értelemből, ha aféle Bécshez közel való várak akkorban mi kezünkben találtatnak lenni: köztetek először a némettel szükség hogy oly határ hasittassék, hogy így a ti országotoknak és alattatok valóknak a bécsi király részéről csak egy szó szollásban is módjok ne legyen, se lehessen, felséged és alattad valók szép békességben maradjatok. Eképpen lévén a dolog, felségednek és alattad valóknak mindenben könnyebbségére esnék a dolog.

E dolognak magad minden részeibe eképpen adjon hitelt és helyt minden kétség nélkül; az én atyámnak, eleimnek, ősimnek és minden Istenben elnyugodt nemzetemnek, idvezült lelkeknek boldogságára esküszöm: hogy hatalmas császári méltóságom részéről, és az miattunk valóknak, uraknak, basáknak és minden rendeknek részéről hüségnél és jónál egyebet semmit is se forgatnak, se cselekesznek. Isten kegyelmességéből ha e dolog jó szerencsén megyen elö, a bécsi királylyal is mi módon leszen a békesség és mi jó módjával, mindenfelé bizonyos főemberünket kibocsátjuk, ha az előttvaló császároknak szokások szerént határokat mindenütt kijártatjuk; és valamint akkor az dolgok végeztetnek, császári kegyelmességünkből annál is sokkal többet adunk és engedünk és a szerént viszontag arról való vég frigylevelünket megadjuk, és akkori közöttünk való végezés szerént való frigyünk sokkal erősebb leszen. És ezt eképpen igen jól megértsétek. Költ Szilhidcse hónapban az az juliusban Constantinápolyban anno 1013 a Mahomede.

N. B. Ez Athnámét ilyen csötlő-botló(?)magyar versiora, hihető valami végbeli korcsos török fogta volt transferálni; mely nékem is így kerülvén kezemre, hogy a terminusoknak jobbitásával, vagy együtt vagy másutt sensust ne láttassam változtatni, én az origináIt úgy töttem bé, a mint találtam — vibrálja a ki mint akarja.

Vajha szent Istvánnak Bocskai Istvánja,
Corvinus Mátyásnak Iktári Gáborja,
Hevenyén nyomokba béhághatnak vala:
Meg volna szalonnán mind sódor s mind órja!

Beh szépen kezdődék e seculum veled,
Ki tudja hogy fogy el*) maholnap kivüled.
Mint vagyunk s mint leszünk, nincsen benne híred;
Már mi csak sohajtunk s úgy emlitünk téged.

Kátainak mérge megevé fejedet,
Nem szánå nemzetét, sem a te ügyedet:
Örömest meghalna, úgy sirat tégedet,**)
De tarde fabulál, megiván véredet.

III.

Báthori Gábornak adott Athnáme.

(*Gabrieli Báthori.*)

A felséges Istennek nevében, ki mindennél régibb, igazabb, illendőbb és nagyobb.

Annak a szent és felséges Istennek nevében, kinek mássa nincsen, örök decretum szerént való megmásolhatatlan áldásából és boldogitó akaratjából. A mennyei széknek prófétai királyának, amaz mennyei szózat sátorának székiben ülőnek, (vajha te nem voltál***) volna, az egek sem teremtettek volna!) az emberi nemzet örömé-

*) Rozsnyainál: Be rútul végződik maholnap sat. **) Innen is következtethetni e versek egykoruságára. ***) Benkő kéziratában: löttél

nek, a világ népeinek teremtéseinek czéljának, a propheticus ordonak clausulájának, az ártatlanok seregének exemplárjának, az Isten belső rejtekinek licentiatussának, Mahomednek Isten követjének, (kin Isten idvezitő kegyelme és békessége legyen) sok áldásu csudáinak egyezésével, amaz nagy választottaknak (kin is az Isten kedve nyugodjék meg) és minden boldogult istenfélő nagy szenteknek, nemes lelkeknek kalauzkodásával —

Szultán Ahmed
ki
Szultán Mehemed
fia.

ÉN, ki napkeleti és napnyugoti királyoknak királya, Görögországnak, Persiának, Arábiának ura, ez világ felségessinek koronaosztcgatója, a mennyei felséges Istennek árnyéka, második világbiró Sándor, amaz szent házaknak szolgája, amaz szent plagára mutató jeleknek kézen tartó gondviselője, amaz városoknak és tartományoknak, amaz szentebb országoknak és plagáknak, ama nemes és jóságos Mekkának, a megvilágosodott és nagyságos Midiának, a nemes és szent Jerusálemnek szolgája, a tévelygő eretnek fundamentominak rontója, Fejér- s Feketetengereknek, amaz seculum raritassának — aegyiptomi nagy királyi széknek, egész Szerecsenországnak, az abyssinusoknak, felix Arábiának, Edennek, Chanaánnak, az igaz vallásnak, amaz nagy hazának Babyloniának, Botzrának, Lehszának, syriai Caesareának, a kapcsaki mezőségnek, Tatárországnak, Mesopotámiának, Gyürd és Gyürcs országoknak, Szivásnak, Méhrásnak, Ednának, és az idvesség házának Bethlehemnek, Vánnak, Pamphyliának, Cseldernek, Trabuzának, Anatoliának, Ciliciának, Havasalföldinek, Moldovának, az ásiai régi török országoknak, Dejlemnek, és amaz királyok nagy kivánságának,(!)nagy birodalom házának, nagy Constantinápolynak — széles városnak, amaz serényen vitézkedő háznak, napnyugoti Caesareának, ugyan napnyugoti Tarabolusnak, Tonusnak, Rhodus és Cyprus szigeteknek, egész európai Törökbirodalomnak s ezekkel határos tömösvári, bosznai, budai, egri, kanisai, szigetvári, kefei, batumi országoknak, és ezekhez hasonló csaknem egeket verdeső nagy épületü váraknak s városoknak felséggel becsülendő fejedelme, királya, császára, császár unokája, császár fia, szultán Ahmed csá-

szár, ki szultán Mehemed császár fia, ki szultán Szélim császár fia, ki szultán Szulimán császár fia—khám vagyok.

Régi üdőktől fogva szokás volt, hogy az erdélyi fejedelmek és vajdák a királyoknak refugiumul lévő fényes portámhoz és boldogulásra segitő felséges udvarunkhoz, hűséggel, igazsággal, engedelmességgel és szeretettel öszszeköttetett barátsággal legyenek. Erdélynek s ahoz tartozó tartományoknak és váraknak, boldog jelü parancsolatunkból mostani fejedelme, a magyar nemzetnek előttök járója, a jesuiticus magistratusoknak dicsekedő öröme, a messiatica nationak nagyjai között kiválasztatott, az eretnek népek gyülekezetinek, dolgainak igazgatója, a méltóságnak és pompának szeméremmel és jó discretioval viselője, minden jó igyekezetre örömmel kalauzkodó gazda, Báthori Gábor, (kinek vége jó legyen) a világ népeinek refugiumára, a mostani idő császárinak ragaszkodó helyére, felséges fundamentumu felséges portánkra, becsülletes és fejedelmi rendből álló és a mostani nagy rendek között tekintetes Bethlen Gábor nevü követjét küldvén levelével, annak continentiájából értjük: hogy ha mikor eleitőlfogva a megirt országnak vajdát vagy fejedelmet kellete rendelni, ugyanazon erdélyi országi uraknak, nagy fejedelmeknek gyermeki vagy atyafiai közül a ki a fejedelemségre illendő és alkalmatos volt, az ország urai és tekintetessei kedvelvén, és annak fényes portánkhoz való igazságát, engedelmességét és hüségét hirré adván, azon országnak fejedelemsége, hogy kegyelmesen az olyannak conferáltatnék, a régi Athnámék is azt contineálják.

Minthogy penig Erdélynek lakossi és azoknak tekintetessi a mely fejedelmet Rákóczi Sigmondot ennekelőtte magoknak megkivánták vala, annak felséges portánkhoz nem hü szóval való engedelmességét, söt ellenkező félre való reclinatioját vévén az ország nagy rendei eszekben: országokból rajta kiadni kivántak, és emlitett Báthori Gábort, (kinek vége jó legyen) minthogy idvezült szultán Szulimán császár boldog napjaiban is ennek praedecessori nagy tiszteket viselt magistratusok voltak, ő is császári szerencsénkre minthogy teljes igyekezettel való hü szolga, azért az egész ország lakossi is magoknak fejedelmül, söt császári köntösömhöz hüséggel ragaszkodott nagy magyarok generáljának, Nagy Andrásnak és Bocskai Istvánnak derék emberei, kapitányi, hadnagyi, és több

magyar hadak is magokon fejedelmeskedésre kivánván, ez aránt való alázatos instantiájokat nekünk is béadták, és végbeli méltóságos tiszteinkhez Ali és Mehemed basa vezéreinkhez is követjeket küldötték.

És a mi ezek felett való, a felséges fejedelemtől, fényes portánktól creálódott Krim országi khámtól Szelamet Gyirai khámtól, (kinek felséges méltósága legyen állandó) és messiási fejedelmek exemplláritól, havasalföldi és moldovai vajdáktól is hűséges engedelmességet emlegető, alázatos levelek érkezvén: azoknak is summája az, hogy a régi Athnáme megtartassék, és az erdélyi fejedelemség vácálván, az országnak nagy rendei és tekintetessei magoknak fejedelemségre olyat válaszszanak és acceptálják, kik mind fényes portánknak s mind magoknak országostól hasznos legyen, és ki is minekutánna töllök fényes portánknak megjelentetik, fényes portánktól kegyelmes annuentiával acceptáltassék és modo praemisso kegyelmesen megadassék. Söt ha olyan valaki erőszakkal akarná az országot obruálni s úgy akarna fejedelmeskedni, (még ha itt fényes portánkon sollicitálná is) amoveáltassék és tolláltassék, melyben is, ha kivántatik, azon ország fényes portánktól megsegittessék.

Azonban Erdélynek valamig fejedelme, annak urai, urfiai, tekintetessei és minden lakossi, a hűségnek útján egyenes lábbal állva, barátinknak baráti, ellenségink ellenségei lévén, fényes portánkhoz való engedelmességeket erős fundamentomon épitve fentartják, mindaddig se végbeli fejedelmink, sem egyéb török részre lévő hadaink se titkon, se nyilván Erdélyországra ne irrumpáljanak, azoknak szegénységit, cselédjeket, feleségeket ne rabolják, se marhájokat ne prédálják; adott hitünk iránt abripiáltatott rabok elébbi uroknak és helyeknek restituáltassanak, és mind két részről az exorbitánsok erőssen megbüntettessenek.

Az feljebb emlitett khánnal, havasalföldi és moldovai vajdákkal oly szomszédságot és barátságos correspondentiát tartsanak, hogy ha valamely felöll ellenség mozgása hallatnék, s in tali casu töllünk segitség kivántatnék, az aránt emanálandó nemes parancsolatunk szerént haddal megsegittessenek, úgy, hogy végbeli vezérink és fejedelmi rendeink, ha kivántatik, személyek szerént is compareáljanak; hogy ha nem, hadak küldésével succurrálván, és egyéb úton módon is semmit benne hátra nem hagyván, az ellenségnek

káros invasioját s gázolását anticipálják s tollálják; úgy mindazáltal, hogy minekelőtte Erdélynek fejedelme, annak urai, tekintetessei, vagy hadai a segitségért embereket küldenek, a török hadak számára mindenütt megtisztitsák az útakat és kiszélesitsék, s a segitő török hadakat azután kérjék; hogy így fényes hadaim érkezvén, semmibe fogyatkozások ne legyen.

Hasonlóképpen, ha defensa regioink közül valamely véghelyünkben valami szolgálat interveniálna, mihelyt az aránt végbeli tiszteinktől az erdélyi fejedelem requiráltatik, az engedelmes hűségnek dictamenje szerént a több erdélyi urakkal való perfecta unioból arra a szolgálatra úgy viseljenek gondot, hogy ha kivántatik, azon szolgálat mellé magok is compareáljanak, hogy ha nem hadak, munitiok- es élésküldéssel kelleteképpen szolgálatjokat praestálják.

Bocskai István éltében a mint vélle és a bécsiekkel való békesség lött s abban mindkét félnek dolgai a mi formában bóköttetett volt, azokra assecuratiok és hütlevelek adattak s vétettek is volt, a végek és határok is az akkori rendelésnek formájában maradván, a török helyeken kivül a magok városok, várok és falujok a magok birtokokban hagyatnak.

Ha kik a magyarországi urak közül az erdélyi fejedelem mellé állanának, senki részünkről az olyanokat ne impediálja. Ha kik birodalmunk fejedelmei, urai és egyéb lakossi közül Erdélyországát ez hütlevelünk ellen infestálnák, az olyanok magokat magok határában nem tartók fényes portánktól keményen megfeddettessenek, kik ha úgy sem refraenálódnának, halálra persequáltassanak.

És hogy a megirt országtól, a régi szokás kivül több adózás ne exigáltassék, követjeknek, kapitihájoknak rendelt praebendájok a régi szokás szerént mindenkor kiadatván, hogy azon praenotatis modis praedeclarált hüségben állhatatos lábbal, igaz lélekkel magát viselő fejedelemmé creáltassék s a mellé császári hütlevelem kegyelmesen adassék, ezt alázatos instantiájába béadta.

Minthogy azért a mi egeket verdeső fényes udvarunk a felséges Istennek segedelméből nyitva áll, a mindenfelöll ambiguitással haereálókat nem csak nem repellálja, sőt nyilván amplectálja, kiváltképpen a kik felséges portánkhoz hü és igaz engedelmességet mutatnak, azok aránt sok áldással járó kegyelmes tekintetünk meg nem tagadtatik, hanem extendáltatik: és a minthogy az igaz útban

híven járó fejedelmek és királyok az adott hütnek megtartása iránt Istentől is a mennyei intés által kötelesek, úgy annak igazsága szerént adott hütünknek megtartása felé van figyelmünk forditva, de úgy, hogy az mint elébb emlitett Bocskai István hü volt, úgy ez is az igaz és hű szolgálatra köteles legyen.

Így már az erdélyi fejedelemség a mostan neki fejet hajtó Magyarországon való fejedelmeskedéssel együtt fényes és felséges portánktól magát*) boldogságot hordozó császári kezünk irása által kegyelmességünkből azon praementionatusnak conferáltatot. Melynek jeléül a mi nagy profétánknak, a két világ örömének, Mehemed Musztafának, (kin az Isten kegyelme és békessége legyen) kijövetelétől számlálván 1017 ezer tizenhét esztendőbe decembernek huszonkettődik napján, a szent Jézusnak penig (kin is hasonlóképpen Istennek kegyelme és üdvössége légyen) születésétől számlálva 1607, ezer hatszáz hetedik esztendőben augustusnak tizenötödik napján, könyörgéseket admittálván: igazságot mutató fényes udvarunkból nyujtatott zászló és karddal együtt, ezen boldog continentiáju hütlevelemet is adtam, melyben parancsolom is, hogy ez naptól fogva a fenn declarált módok és conditiok szerént integre et intacte megtartassanak.

Ezeken kivül penig, ha Báthori Gábor, (kinek vége jó legyen) maga hozzátartozói, az ország tekintetessi és magyarországi nagy rendek az engedelmességnek igaz lineájába kemény inuak és egyenes lelküek lesznek, a dato praesentium juramentalium, három esztendei adójokat császári alamisnálkodással condonáltam; mely szám bételvén, a három esztendőn túl esztendőnként való adójok a régi rend**)szerént fényes portánkra bészolgáltassék. Mely is meglévén, véghelyeinkben lévő vezérink, basáink és egyéb győzedelmes hadaink közül senki Erdélyországát, annak urait, kapitányit és vitézlő rendei közül senkit impediálni, hasonlóképpen ők is török részről való birodalminkba semminémü helynek lakossit, szegénységit és vitézlő rendeit, ezen császári hütünk ellen infestálni ne mérészeljék, söt mindenkor barátinknak baráti, ellenséginknek ellenségi legyenek.

---

*) Rozsnyai Dávidnál: magával; igy jobb is. **) s mód — Rozsnyainál.

Ha Moldova és Havasalfölde ellen kozákok, vagy mások latrai rözgölődnének, ha segitséget kivánnak töllök, segitséggel legyenek. Ha Erdély ellen is valamely felöll ellenség jövetele hallatnék, mind fényes portánktól, mind véghelyeink vezéreitől s mind moldovai és havasalföldi vajdáktól megsegittessenek. Ez hütlevelemnek adatása után senki rabot Erdélyből ne kapjon; mely ha medio tempore esett volna, az olyan rab sarcz nélkül megszabaduljon, hasonlóképpen a mi pártunkról is Erdélyben szökő szegénységink restituáltassanak.

Az erdélyiek és Erdélyhez hallgató nagy rendek, vagy hajduság, hadnagyok vagy egyéb vitézlő rendek, vagy a köznépek közül akárki, se titkon, se nyilván török rész földünket ne bántsa; ha ilyen formán valaki földünkből elkapattatott volna, megszabaduljon, és az ilyenek érdemek szerént megbüntettetvén, akaratunk és kedvünk ellen való dolgokban ne impingáljanak. Valamennyi török rab Erdélyben és ahoz tartozó Magyarországban találtatik, sarcz nélkül mind megszabaduljanak.

*)Mikor az erdélyi fejedelmeknek házasulniok kelletik, fényes portánkra hírt adván, valamig arra császári amnestiánk nem adatik, meg ne házasulhassanak.

Valamig azért magát e punctumokhoz tartja és velünk nem ellenkezik, én is fogadom, sőt — a midőn nem volnának — az egeket és a földet semmiből teremtő s tápláló Istenre, és mind a két világ napjára, a mi sok áldással járó csudáju méltóságos profétánkra, Mahomed Musztafára, (kin az Isten kegyelme és békessége legyen) erős hüttel esküszöm**), hogy valamig Erdélynek fejedelme, annak atyafiai, hozzátartozói, kapitányi, hadnagyi, hadai, az erdélyi urak, urfiak, az ország népei és az magyarországi fejedelmi rendek, rebelliora mutató, ez hütlésnek és securitásnak bontogatására czélozó okokkal, magokat császári kedvünk ellen való dologban nem elegyitik, söt ezen engedelmes punctumokat megbecsüllik s magokat a(zok)hoz tartják, a mi részünkről is, ez hütlevélben inseráltatott dolgok voltaképpen megtartatnak; és valamig arról a részről a békességet bontogató dolog nem oriálódik, a mi birodalmunkbeli tiszteink és vitézlő rendeink részekről is, Érdélyországa és annak várossi a tiszta igazság ellen senkitől is nem offendáltatnak.

---

*) E sor előtt oldalvást figyelmeztető N. B. áll. **) Benkő kéziratában: is.

Követjek és egyébféle emberek békével jöhetnek s mehetnek, senki közülök senkitől nem bántatik; belső és igaz indulattal barátinknak baráti, ellenséginknek ellenségi lévén, ha valahonnan ellenségünk támadna, hadaival, hajduságival *) segitségünkre compareáló conditioval, az erdélyi fejedelemséget birhatja, úgy, hogy valamikor pártunk mellé segitségre kivántatik, compareáljon; és valamint felséges eleink szultán Szulimán idvezült császár idejében hadakozásinkra compareálva, szolgálni szoktak volt mellénk jövén és táborunkon kivül szállván, kelvén, hasonló szolgálatot praestáljon.

Emlitett császár idejétől fogva, ugyan idvezült szultán Murád császár nagy eleinknek haláláig a mint adózni szoktak volt, továbbá is hasonlóképpen adózzanak, több rajtok ne exigáltassék.

Ugyan a néhai nagy eleink közül idvezült szultán Szélim khám, (kin is az Isten irgalmazó kegyelme bővölködjék) jó securitásu idejében, valamint Tömösvár vidékit regestrálván Khalil bég cathalogusba irta volt s a szerént a határokat is elrendelte volt, azon praenotatusnak regrestruma mind két részről azon határok aránt is oly exemplárnak tartassék, hogy ezután az ellen semmi dolog se hallassék, se láttassék.

A moldovai és havasalföldi vajdák ha Erdélyben várakat akarnak vásárolni, meg ne engedtessék, és ha azon emlitett vajdák pártot ütvén, Erdélyben szaladnának, a régi szokás szerént megfogattassanak, ide küldessenek.

Mind két részünkről lévő kereskedő emberink, egymás országiban békével jöhessenek s mehessenek, hogy a magok rendekben állapotjokban kereskedéseket békével követvén, méltóságunk állandóságáért Istent imádhassanak. A dolgot így értvén, nemes czímerünknek hitel adassék.

Költ Constantinápolyban decembernek utolján, ezer tizenhét esztendőben Mahomedtől számlálva.

Báthori Gábornak, bátor vala szive,
Ő rendin kinek volt hasonló ereje

---

*) Rozsnyainál: úri és tekintetessivel, rendeivel.

Erdélyben? Nem szollok —higyjed— hizelkedve:
Igazán volt neki Báthori a neve!

Vala Báthorinak esze is, elhigyjed,
De supplicans dámák csalák meg így higyjed;
Nem ő kezdte elöll, ha mondják se higyjed —
Urak kötötték rá feleségek, higyjed.

Lött volna ő jókkal, incomparabilis:
Mind mezőn s mind otthon volt ő probabilis;
Kardlekötve holt meg, mert volt horribilis—
Két gyilkos kéz miá lőn lamentabilis.

IV.

Bethlen Gàbornak adott Athnáme.

(*Gabrieli Bethlen.*)

A változhatatlan szent teremtőnek és annak a szabadosan cselekedő felségnek, (mely tisztább, mintsem ahoz valami hasonlittathatnék, és üressebb*)vagy feljebb való, mintsem valami fogyatkozást, hibát vagy revolutiot szenvedne) öröktől fogva megerősittetett tanácsából, áldásából, megmásolhatatlan mennyei segedelmének vagy szent akaratjának származásából. A mennyei követség székiben ülő királynak lelkiségével, a profétai collegium cathedrajában ültetettnek választásával, az emberi nemzet örömére választatottnak, a világ teremtésének czéljának, a prophetica expeditionak clausulájának, az igaz útra vezérlőnek, az Isten titkos rejtekének licentiatussának, Isten kedvessének, Isten követjének, (kin az Isten ajánlott kegyelme a több próféták felett vagyon) magával sok áldást viselő csudáinak egyezőségével avagy viselésével, ezen prófétai vallás reguláinak, midőn azok elődedin gyengeségekben volnának, erősgető oszlopinak, ugyan ezen Musztafa nemes törvényinek támaszinak, amaz quadrata superintendentiának, ugyan ezen igaz útra vezérlő pura sodalitásnak (kiken is mindnyájokon az Isten jó kedve

*) Talán: szellemibb.

nyugodjék meg) és minden több, Istennek nagy grádusu szenteinek úti társaságokkal—

Szultán Ahmed,

ki

Szultán Mehemed

fia,

ÉN, ki napkeleti s nyúgoti királyoknak királya, földnek s időnek felséges világbirója, európai, ásiai, arábiai széles országoknak császára, a régi császárok székinek haeresse, világ királyinak koronaosztogatója, a hozzájárulhatatlan Istennek árnyéka, második világbiró Sándor; amaz nemes és nagyságos sanctuariumnak, amaz másoknál szentebb, nemesebb nagy gravitásu plagáknak, helyeknek és városoknak, a jóságos Mekkának, a nagyságos Tyabének, a teljes világosságu méltóságos Midiának, amaz szent és nemes Jerusálemnek szabados szolgája, a tévelygő eretnekség fundamentominak rontója, Fejér- és Feketetengereknek, amaz ritkaságu és boszszuálló nagy egyiptomi széknek, az egész Arabiának, Abyssinusoknak, Zengybornak, felix Arábiának, Edennek, Széhnának, az idvesség házának Betlehemnek, Babyloniának, Damaskumnak, Trabsnak, Szülkadriának, Anadoliának, Ciliciának, Szivásznak, Pamphiliának, Trabuzának, Mesopotamiának, Ruknak, Tehrezurnak, Gyürdisztánnak, — — — Havasalföldének, Moldovának, Tatárországnak, Kefének, Krimnek, az kapcsatki mezőségnek és a hegyes helyeknek, a koronás császároknak amaz nagy statiojának és szabad akaratu s válogatott méltóságu birodalmak házának, nagy készületü nagy Constantinápolynak (melyet Isten romlástól oltalmazzon) és amaz vitézi háznak, napnyugoti Caesareának, Vásznak, Tonusnak, Tarabolusnak, Cyprusnak, Rhodusnak és a másik Caesareának, Amasiának, Botzrának, Lehszáhnak, az egész Görögbirodalomnak, Boszniának, Budának, Kanisának, Egernek, Tömösvárnak és sok leirhatatlan országoknak, tartományoknak, plagáknak s helyeknek császára, cyrusi tehetségü, cambysesi erejü császár, császári apától, császári őstől való császár, szultán Ahmed császár (ki szultán Mehemed császár fia) ki szultán Murád császár fia, ki szultán Szélim császár fia, ki szultán Szulimán császár fia, tizennegyedik iztől fogva Ozmán maradékinak ágyékából, (kiknek fekvő helyeket is Isten nyugodalmassá tegye,

magokat penig rajtok lévő kegyelmével s jó kedvével boldogitsa) vagyok.

Régi üdöktől fogva az erdélyi fejedelemnek ős portánkhoz, a birodalom refugiumához és egeket repraesentáló udvarunkhoz viselt engedelmes hűségekkel erősgetvén gyakrabban eminentiájoknak s jó szolgaságoknak fundamentumát: ahozképest ha mikor vagy halál miá, vagy egyéb úton-módon, vagy kivánván az alkalmatosság, azon fejedelemségnek újulni kellett, bizonyos canonjok az lévén, hogy az erdélyi fejedelmek maradéki, atyafiai és rokonsági közül a kik engedelmes hűséggel való szolgálattal a fejedelemségre érdemesek, császári annuentiánkból, Erdélyországának úri rendei és három nemzetből álló tekintetessi s szegénységi, az olyanokat válaszszák magoknak fejedelmül.

Igy e szerént midőn a feljebb való üdőkben Erdélyben fejedelmeskedő Báthori Gábor hűségének fundamentoma megmozdulván, Erdély lakossit törvénytelenséggel és erőszakoskodással vexálná, ez okon testének punctja az életnek lajstromából deleáltaték, s helyében ma is több protectionk alatt lévő országink közé számláltatott és könyörgése s hűsége szerént ad partem járult summa justitiánk árnyékában megerősödött Erdélyországán, hatalmas parancsolatunkból itillettel folyó annuentiánkból s Erdélyországának is az aránt való megegyezésekből lött könyörgésekre s törekedésekre — mondom — a megirt Erdélyországán, ahoz tartozó egyéb tartományokon, partiumokon, várakon, keritett s mezővárosokon megújult fejedelemségre rendeltetvén, felix és facunda continentiáju örvendetes örömet conpraehendáló, praesentium exhibitor, a jesuiticus nagy magistratusoknak dicsekedő öröme, a messiaticus nagyméltóságu rendeknek electussa, az eretnek nemzetek dolgainak igazgatója, jó industriának, méltóságnak, szelidségnek, nagy discretionak szerencsés köntössében járó, nagy becsületre és méltóságra mutató gazda—Bethlen Gábor (kinek vége jó legyen) ide, az idő császárinak recursoriumához, a világ nagyjainak refugiumához, a nemzetségek királyinak czéljához, török és egyéb sok nemzetek fejedelminek támaszához, nagyságos czimerü nagy hazánkhoz, felséges rendelésü udvarunkhoz hűséggel és igazsággal való szolgálatra igirvén magát, hogy minden üdőben magos fundamentumu császári házamnak adhaerensivel egyaránt industriuskodó coopera-

rius leszen, arra magát elszánt indulattal resolválta, úgy, hogy barátinknak mindenkor barátja, ellenséginknek mindenkor ellensége marad, melyről tulajdon keze irását és magát kötelező reversalissát is adá. Ide járulván ez is, hogy mind dolgaiból s mind magaviseléséből útjának egyenessége, igazsággal való tulajdonságának apparentiája nyilván lévén, midőn instálná, hogy boldogult nagy eleim közül, menyországban nyugovó szultán Szulimán császár (kin Isten kegyelme és jó kedve legyen) igazsággal tündöklő napjaiban, adatott Athnáme-hütlevél szerént, töllem is hütlevél s Athnáme adatnék.

Én is a két világ öröme, nagy prófétánk Mahomed Musztafának (kin is Isten kegyelme és idvessége legyen) nemes kijövetelétől számlálva, ezer huszonháromban, decembernek huszonharmadik napján, a szent Jézustól való számlálás szerént penig, (kin is az Isten üdvözlő *) kegyelme legyen) 1614. ezer hatszáz tizennegyedik esztendőben adtam ez nagy erejü és gyönyörüséges császári Athnámémat, hütlevelemet kegyelmesen; mely által is parancsolom, hogy azelőtt adatott Athnáme szerént, ha az erdélyiek fejedelmének vagy halálok interveniálna, vagy penig egyéb úton-módon az fejedelemségnek újulni kelletnék, felséges czimerü parancsolatomból, az erdélyi fejedelmek maradékiból, a ki magok között nőtt, nevekedett és guberniumnak requisitumihoz szoktattatott, az egész erdélyi nagy rendek és három nemzetből álló tekintetesek s nemzetesek kedvelvén, alázatos requisitiojokban adják bé s részünkről creáltassék.

Ha penig az olyan nagy rendek és ország lakossi nem kivánnák, se akarnák, azon fejedelemségre kivülről aspiráló idegennek ne adassék, melyre való aspiratioval ha valamely extraneus és idegen erőszakkal apprehensioját szomjuhozná, semmiképpen ingestioját meg nem engedvén, repellálásában az industria ne denegáltassék.

Valamig a megemlitett fejedelem maga és az erdélyi úri főrendek és egyéb három nemzetből álló lakósok a hüségben, engedelmességben állhatatosok és hozzánk való kötelességekben s dependentiájokban kemények és erősek lésznek, és barátinknak baráti s ellenséginknek ellenségi lévén, hütszegésben nem impingálnak, részünkről is környékekben lévő begler-bégim, se egyéb győzedel-

*) Rozsnyainál: az idvezitő Isten kegyelme.

mes hadviselőim, se titkon se nyilván az erdélyi határ ellen ne exorbitáljanak; lakósit, szegénységit se csipjék, se harapják, se rabolják, se javokat ne gázolják; közüllök az elraboltattak, a kik törökké nem löttek, restituáltassanak, és mind két részről e szép securitas ellen ha kik patratumban comperiáltatnak, érdemek szerént büntettessenek.

Báthori Sigmond rebelliojáig a mely faluk és városok egyszer Szolnok, Gyula, Jenő, Lippa és Tömösvár vidékin ugyanezen városokhoz bé adóztak és egyéb exactiokat is supportáltak, császári részünkre béhódolván, azonban Szolnokhoz tartozó Diószeg várossa is az erdélyi rebellioig adóját megadván, ismét az elébbi forma és rend szerént hozzánk tartozzék, szokott adóját béadja, melyet Erdély semmi úton-módon ne oppugnáljon.

De facto végbeli tiszteink kezeknél lévő Mehádia, Parkánia és Halmas vidékihez is az erdélyieknek semmi praetensiojok fenn nem hagyatik. A mely helyek penig ez ideig hozzánk s részünkre se hódoltak, se adóztak, az olyan helyekhez se végbeli főtiszteink, se egyéb rendeink ne praetendáljanak.

Eleitől fogva ha mely szegénységink birodalmunkból felkelvén, Erdélyben mentenek volna, helyekre viszszaküldjék, ne duggassák. Ha Nándorfejérvárról rabok kereskedőink javokkal Erdélyben szöknének, bé ne vegyék, viszszaadják.

Eleitől fogva szokott adójokat a régi rend szerént az ő idejében esztendőnként béadják éppen és egészen fényes portámra.

Ha valamely gonosztévők, zürzavar inditással az erdélyi fejedelem ellen panaszolnának, vagy nevére pecsétet metszetvén, imitatioval hamis levelet formálnának, vagy egyéb irást exhibeálnának, az egész ország lakossi consensusokkal revideáltatván, ha a vád és panasz hamisnak lenni verificálódik és praetensiojoknak igazsága nem elucescál, az olyan csalárdoknak csalárdsága napfényre jövén, császári ez aránt való parancsolatomból valamint érdemli büntettessék.

A havasalföldi és moldovai vajdákkal fényes portámhoz tartozó engedelmességek szerént egyetértsenek, egymással barátságosan éljenek, a jó szomszédságot megbecsüljék; hogy így ha valamely felöll valami gonoszt, vagy kárt importálható hostilis motus hallatnék, ha úgy kivántatik, personalis insurrectiojokkal is egymást

megsegitsék; ha penig a nélkül is meg lehet, elegendő hadnak küldésével, succurrálván egymásnak valamint s valahogy lehet, egymásról a romlást elforditani igyekezzenek.

Ha az erdélyi fejedelmek, urak, főrendek és egyéb ország hadviselői segitségért hozzánk embereket küldik, minekelőtte segitségekre menendő hadaink hozzájok érkeznének, elégséges élést késziteni hadaink számára és a vizeken hidat épiteni, a szoros helyeket kiszélesiteni s egyébaránt való helyeken is a hol kivántatik az útakat tisztitani tartozzanak, s a segitséget úgy amplectálják, hogy segitő s győzedelmeskedő hadaim érkezvén, valami fogyatkozások s akadályok ne legyen.

Hasonlóképpen ha mely véghelyeinkben, ha valami succursusra való alkalmatosság occurálna, hirt adván végbeli tiszteink az erdélyi fejedelemnek, ha úgy kell lenni, mind az fejedelem, mind az erdélyi és magyar urak és tekintetesek personaliter is succurráljanak; ha penig különben is meglehet, hadat, élést, munitiot és egyéb hadi apparatust is küldeni tartozzanak, az mint fogja kivánni az dolog.

Valamint eleitől fogva az erdélyi fejedelmek a bécsi plagával hütölni, békélni s az aránt egymásnak assecuratiokat, hütleveleket adni-venni szoktak volt, s határokat is mi karban rendelték volt (excipálván innét az turcica metákat) az Erdélyhez tartozó magok váraikat, várossokat, határokat, falujokat, vármegyéket senki ne attingálja, hanem Erdélyhez értetvén, oda is birattassék.

A magyarországi nagy rendek közül az erdélyi fejedelmekkel tartókat senki se impediálja. Birodalmunk gondviselői és tisztei ez Athnáménk ellen ellenek ne importunuskodjanak; ha kik tergiversatioval ez ellen mozganának s magokat határokban nem tartanák, fényes portámtól severe refraenáltassanak.

A régi quantitas felett Erdélytől adó ne exigáltassék, követjeknek s idejáró kapitihájoknak szokott praebendájok a régi canon szerént kiadassék.

Erdélyi fejedelemnek újolag kelletvén lenni, fényes portámat requirálják felölle, és valamig az aránt császári annuentiám nem adatik, ne lehessen.

Ha a lengyel király, moldovai és havasalföldi vajdák Erdélyben várat akarnának vásárolni, meg ne engedtessék, hanem ma-

radjon a régi forma szerént azoknak dominiumjokban, kiknek haereditariumjok.

Ha kik a moldovai és havasalföldi vajdák közül rebellálván, ellenek hadainknak kellene indulni, in tali casu ha Erdélyben mennének, se recipiálják, se azon el valamely felé transfugiálásokat meg ne engedjék, hanem megtartassák és fényes portámra béküldjék.

Erdélybe és ahoz tartozó magyarországi rész tartományokban valamennyi török rab találtatik, sarcz nélkül megszabaduljanak.

Summa summarum: valamig mostani erdélyi fejedelem Bethlen Gábor és utánna következő fejedelmek, erdélyi urak, tekintetesek és az három nemzetből álló lakósok és szegénység ezeket az conditiokat s ezek aránt letött hütléseket megbecsüllik s megtartják, császári hütlevelemnek igazságos continentiája ellen nem excedálnak, nem exorbitálnak: én is erős hüttel esküszöm és kemény esküvéssel fogadom a semmiből mennyet, földet teremtő Istennek igazságára és a minden próféták felett való mi nagy prófétánkra, kinek tekintetiért teremtettek az föld és az egek, Mahomet Musztafának (kin még is az Isten kegyelme és idvessége légyen) mind két világ napjának vallására és nemes törvényére, hogy én is ezt a hütöt, assecuratiot approbálom s ellene nem reclinálok, által nem hágom. Kivántatik, hogy az erdélyi fejedelmek is ezen császári hütlevelemet hüségekben való keménységekkel asserálják, s boldogságomnak, méltóságomnak állandóságáért mindenkor imádkozzanak.

Végezetre az újonan lött erdélyi fejedelmeknek a régi canon szerént fényes portámtól járó zászló, kornyéta, bot és köntös megadassék. Igy értvén, nemes czimeremnek hitel adassék. Datum in magna et protecta urbe Constantinopolitana circa finem decembris. Anno 1023 ab egressu Mahometico.

Bethlenből királylyá emelkedett *) Gábor!
Van-é híred benne: törvényt kér sok jámbor. **)
Magyar nemzet vala veled bátor tábor!
Már nem vagyunk bátor, mert te se vagy Gábor.

---

*) Rozsnyainál: érdömmel lött. **) Rozsnyainál: vajha látnád mint nyeg sajtóban sok jámbor.

A pénzt nem szeretted soha, csak úgy mint pénzt,
Noha lehordtál te feljülről sok erszényt; *)
De nem voltál te György, sem Lupuj e szerént —
Világszerte tötted a sok jótéteményt.

Nincsen vétek nélkül rollad sokat szollni,
Sokkal nagyobb vétek nem is emlegetni;
Egyebet nem tudunk felölled mondani,
Csak használnánk vélle, nem szánnánk kivájni.

V.

I. Rákóczi Györgynek adott Athnáme.

(*Georgio Rákóczi I.*)

A felséges igéjü, fényes hatalmu, nagyságos és szent Istennek végheteтlen kegyelméből, a prófétai ég napjának, a mennyei követség jegyének, csillagának, a profetica classisnak progrediensének, az ártatlanok seregének imitabundussának, a két világ gyönyörüségének, Mahomed Musztafának (kin a felséges Istennek kegyelme és idvessége legyen) magával bő áldást hordozó csudáinak, amaz quadrata sodalitásnak (kin is az Isten jó kedve nyugodjék meg) és minden nagy szentek boldogult lelkének kalauzkodásával —

Szultán Murád,
ki
Szultán Ahmed
fia.

ÉN, ki a seculum királyinak királya, a világ fejedelminek bizonysága, a föld kerekségeinek felsőinek koronaosztogatója, az hozzájárulhatatlan Istennek árnyéka, amaz nemes sanctuariumnak szolgája, második világbiró Sándor, amaz nemesebb városoknak és tartományoknak, amaz szentebb országoknak és plagáknak, a jóságos és nemes Mekkának, a világos és nagyságos Midiának, a

*) Rozsnyainál: Igaz hogy lehordtál Lompostól sok erszényt.

szent és nemes Jerusálemnek, Laszának, Katiknak, Aegyptomnak, felix Arabiának, Széhnának, Edennek, Bozrának, Abyssinusoknak, Szivásnak, Merásnak, az idvesség házának Betlehemnek, Damaskusnak, Tarabolusnak, Teharénnek, Pelengyának, *) Merszelnek, Mesopotamiának, Vánnak, Kara-Bágnak, Gyürtsisztánnak, Anadoliának, Ciliciának, az egész Gyürdisztánnak, Moldovának, Havasalföldének, Vaskapunak, kopcsáki mezőségnek, Fejér- és Feketetengereknek, ásiai és napnyugoti tartományoknak, Dejlemnek, a régi Törökországnak, Babyloniának, Serehzulnak, és a királyok nagy kivánságának a nagy keritett Constantinápolynak, a vitézkedő s rontó-vesztő nagy háznak, napnyugoti Caesareának és Trabolusnak, Tonusnak, Cyprusnak, a birodalom czéljának, Görögországnak, Tömösvárnak, Bosznának, Budának, Kefének, Trabzum országoknak (és ezekhez hasonló több sok épületes országoknak) inexpugnatus plagáknak, egeket verdeső váraknak, nagy hasznu districtusoknak császára, királya, fejedelme, szultán Murád császár, (ki szultán Ahmed császár fia, ki szultán Mehemed császár fia, ki szultán Murád császár fia) vagyok.

Eleitől fogva az erdélyi fejedelmek a birodalom refugiumához, éggel vetekedő udvarunkhoz, őstől maradt felséges házamhoz tartozó hűségekben erősek és állhatatosok lévén, ha mikor vagy halál által, vagy egyéb úton-módon az üdő úgy kivánván, az fejedelemségnek újulni kellett, az erdélyi fejedelmek maradéki, vagy atyafiai, vagy rokonsági közül hogy olyant válaszszanak magoknak fejedelmül, a ki a fejedelemségre alkalmatos, a hűségben állhatatos, (császári annuentiánkból, az ország főrendeinek, három nemzetből álló tekintetessinek és közrendeinek akaratjokból lévén, a választás) nállok confirmatus canon lévén: az messiaticus nagy fejedelmeknek dicsekedő öröme, a jesuticus magistratusoknak választottja, az eretnek nemzetségek dolgainak igazgatója, a méltóságos discretionak szeméremmel fedezgetője, örömmel való jó igyekezetre kalauzkodó gazda, a feljebb való időkben erdélyi fejedelem, volt Rákóczi Sigmond fia, boldogságot contineáló praesentium donationalium és örömmel teljes felséges parancsolatunkat exhibeáló Rákóczi György (kinek vége jó legyen) alkalmatos és cor-

*) Rozsnyainál: Pelángyának.

datus, in conservando regno erős és nagy tehetségü, fényes portámnak igazán munkálódó szolgája, és az elmult üdőkben az apja Erdélynek fejedelme volt embernek fia lévén, még eddig vallásunkhoz illendő, birodalmunk becsületivel egyező, számos szolgálatot praestálván — Erdélyországának három nemzetből álló tekintetessi boldogult nagy eleim közül szultán Szulimán császár (kin az Istennek bő irgalma legyen) idejétől fogva, közöttök mindeddig observált usus szerént, azon praespecificatust erdélyi fejedelemségre kedvellették s választották is ki, hogy magokon fejedelemmé creáltassék, ez aránt mindnyájan egyező értelemmel közönségesen kiterjedő kegyelmességem aránt jó reménységben lévén — ím én is császári felséges kegyelmességemet és méltóságos felséges inclinatiomat megmutattam, és arra praementionatust erdélyi fejedelemségre creáltam is és a két világ gyönyörüségének, a mi nagy profétánknak Mahomet Musztafának (kin az Isten kegyelme legyen) nemes kijövetelitől számlálva 1040 ezer negyvenedik esztendőben martius 17-ik napján, és a szent Jézus születésétől fogva 1631 ezer hatszáz harminczegy esztendőben (kin is az Isten idvezitő kegyelme legyen) martiusnak tündöklő napján ezen császári donatiomat és igazságot contineáló Athnámémat kegyelmesen nyujtván, hagyom és parancsolom, hogy a dato praesentium a praenotált Rákóczi György az erdélyi fejedelemséggel fungáljon, azon országnak urai, kapitányi, az három nemzetből álló tekintetesek, városi birák és minden lakósok és szegénységek, kicsinyek és nagyok, eundem praescriptum magoknak fejedelmeknek agnoscálják, magistraturáját concernáló dolgokban hozzá recurrálván s voxát nem oppugnálván, parancsolatja ellen ne refractariuskodjanak. De azon praementionatus is, az ország nagy rendeivel jól éljen, véllek egyetértsen, kinek-kinek rendi szerént becsületit megadja, a szegénységet igazsággal éltesse, a régi és bévött szokás ellen senkit senkinek megnyomoritni ne engedjen.

A feljebb való időkben adatott Athnámék continentiája szerént, meghallván az erdélyi fejedelem, vagy különben is a fejedelemségnek változni s újulni kelletvén, arról való parancsolatom szerént az erdélyiek truncussából magok között nőtt és a birodalom requisitumihoz szoktattatott személyt az egész erdélyi urak, három nemzetből álló tekintetesek és nevezetesek kedvelvén, fényes portám-

nak alázatosan jelentsék meg, hogy felséges részünkről creáltassék. Ellenben ha kik az ország nagy, közép és alsó rendeinek akaratjok s kedve ellen, kivülről azon fejedelemségre aspirálnának, meg ne adassék. Ha mely idegen azon fejedelemséget erőszakkal akarná apprehendálni, semmiképpen ingestioja meg ne engedtessék, hanem teljes igyekezettel s erővel repelláltassék.

Valamig a megirt fejedelem, azon országnak főrendei, tekintetessi és egyéb alsó rendü lakósi, igazak, hívek és engedelmesek lévén, barátinknak baráti, ellenséginknek ellenségi lesznek, hütöt nem szegnek, senki is körüllöttek levő begler-bégim, szancságbégim s egyéb hadviselőim közül az erdélyi határt csak ne is attingálja, szegénységeit ne rabolja, javait ne prédálja; ha valami történetből ez ellen rablás esnék, a törökké nem lött rabok restituáltassanak, és mind két részről e békesség ellen impingálók érdemesen büntettessenek. Szolnok, Gyula, Jenő, Lippa és Tömösvár vidékin a Báthori Sigmond rebelliojáig a mely városok és faluk fényes portámhoz hódolva ezen várokhoz adóztak, és a míg Erdély nem rebellált a mivel tartoztak béadták, úgy azok ezután is hozzánk valók legyenek és szokott adójokat megadják, mely aránt arról a részről semmi reluctantia ne legyen.

De praesenti végbeli főtiszteink kezekben lévő Mehádia, Parkánia és Halmas vidékihez Erdély teljességgel semmit se praetendáljon. A melyek penig ez ideig az török részre nem adtak semmit, azokhoz végbeli főtiszteim és egyebek semmi közöket ne tartsák.

Ha mely szegénység birodalmomból — kapván magokat — Erdélyben transfugiáltak volna, azokra helyekre viszszaküldjék s ne duggassák.

Ha vagy Nándorfejérvárról vagy egyéb birodalmam helyeiből, rab szökvén és kereskedő rendeinknek javokat subripiálván, Erdélybe mennének, bé ne vegyék, hanem restituálják.

Régi szokott adójokat ezután is a szerént esztendőnként (az ő idejében) béadják.

Ha valamely lator zürzavarra czélozván, az erdélyi fejedelem ellen panaszolna, és nevére pecsétet metszetvén, imitatioval hamis levelet vagy egyébaránt is levelet exhibeálna: azon ország lakossinak unanimitássával revideáltatván, ha a panasz igaz nem lesz, arról való parancsolatom szerént érdemek szerént büntettessenek.

A havasalföldi és moldovai vajdákkal fényes portámhoz tartozó hüségek szerént egyesek legyenek, a jó szomszédságot és barátságot magok között megbecsüljék és megtartsák; hogy ha mely felöll ellenség ártalmas rözgölődése hallatnék, ha úgy kivántatik, personalis succursusokkal is egymást megsegitsék, vagy ha a nélkül meglehet, elegendő hadnak küldésével egymásnak succurrálván, a következhető romlást és kárt egymás országiról, valamint s valahogy lehet, avertálják.

Ha penig az erdélyi fejedelmek urak és vitézlő rendek töllünk segitséget kérnének, minden szükséges requisitumokat és élést készitvén, az általkelő helyeket, szoros útakat megtisztitsák, szélesitsék, a hidakat megépitsék, s úgy oztán kérjék hadainkat, hogy érkezvén hadaink, valami akadályt s fogyatkozást ne szenvedjenek.

Hasonlóképpen ha valamely véghelyeinkben, valami succursusra való alkalmatosság interveniálna, requiráltatván az erdélyi fejedelem végbeli tiszteimtől, hozzánk tartozó hüséges engedelmessége szerént, mind az erdélyi fejedelem s mind a magyar urak, ha kivántatik, személyek szerént is succurráljanak; ha penig a nélkül meglehet, elegendő hadat, munitiot és egyéb hadi apparatust küldvén, succuráljanak, szolgáljanak.

Az erdélyi fejedelmek valamint eleitől fogva, a bécsi plagával békélleni, hütleni, egymásnak assecuratoriát és testimonialist adni s venni szoktak, határok mi karban szokott lenni — excipiálván innét a török határt és földet — a magok városi, várai, falui s határai a szerént Erdélyhez tartozván maradni, ahoz senki se praetendáljon.

Ha kik a magyarországi nagy rendek közül az erdélyi fejedelemhez inclinálnak, senki azok iránt is ezen Athnámém ellen hozzám tartozóim közül ne exorbitáljon, a magokat magok határokban nem tartók fényes portámtól severe refraenáltassanak.

A megirt országtól a szokott adó felett*) ne exigáltassék.

Jövő-járó követjeinek s kapitiházjoknak praebendájok a canon szerént kiadassék. Mikor új fejedelemségnek kell lenni, fényes portámra hírt adjanak, és valamig arra annuentiánk nem járul, ne legyen.

*) Rozsnyainál: több.

A lengyel király, moldovai és havasalföldi vajdák ha Erdélybe várat akarnának vásárolni, meg ne engedtessék, hanem maradjon afféle haereditarium a verus haereseknél.

Ha kik a havasalföldi és moldovai vajdák közül rebellálván s ellenek hadaink küldetvén, Erdélybe szaladnának, ne recipiáltassanak, se másfelé azon elszaladások meg ne engedtessék, hanem fényes portánkra küldessenek.

Erdélyben és ahoz tartozó partiumban valamennyi török rab találtatik, sáncz nélkül megszabaduljanak.

Summa summarum: valamig Erdélynek megnevezett Rákóczi György fejedelme és utánna következő fejedelmek, az országbeli urak és a három nemzet tekintetessi, minden lakossi és szegénységi ezen Athnáme és conditiok ellen nem exorbitálnak, én is esküszöm és erős esküvéssel fogadom a mennyet földet semmiből teremtő Istennek igazságára, annak a két világnak napjára, kinek tekintetiért teremtettek az egek és a föld, a minden proféták fejedelmének, Mahomet Musztafának, (kin a felséges Istennek kegyelme és idvessége legyen) ő szentségének tiszta vallására, ez hütleveleket és békességet approbálom, ellene nem reclinálok s nem transgrediálom.

Szükség azért és méltó, hogy az erdélyi fejedelmek is ezen császári hütlevelemet, hüségekben való perseverantiájokkal asserálják és ratificálni láttassanak *) és mindenkor méltóságunk állandóságaért Istent imádjanak. Végezetre, az újonan következett fejedelmeknek fényes portámtól a szokás szerént, zászló, kornyéta, bot, köntös, kard és ló kiszolgáltassék. Ezt így értvén. Datum in magna urbe Constantinopolitana, circa initium mensis aprilis Anno 1040 ab exitu Mahometico.

Hol vagy pénzgyüjtéssel híres gazdag gazda?
Ma is sír miattad sok szomszéd barázda.
Kihordád pénzünket Patakra s Munkácsra,
Marada rollad ránk csak rongyunk galléra.

Igaz, jó öreg György, valál jó őrálló,
Haza s nemzet körül szemes talpon álló,

*) Benkőnél · ratificáltassanak.

De potens szomszédod nem vala duráló,
Successio kül is valál praetendáló.

Nem volt haszontalan gyült pénzed, fiadnak,
Mert ha kiolvassa azt fia fiadnak,
Azt sugák: megéled holt lelke apjának —
Itt szegék meg inok töltött Biliádnak (?)

Istennél szerencséd oly nagy méktékben volt,
Minémü előtted egy princepsben sem volt;
Ki vont két császárral ujjat hogy meg nem holt?
De rajtad mind így is nem lőn sem rés, sem folt.

Harczolál s jól kötél elsőbben szultánnal,
Hasonlót követél a más nagy császárral —
Igy bánál te kétszer mind kontytyal, kalappal!
S még is jól halál meg szép s csendes regnummal.

EREDETI TÖRVÉYNCZIKKEK.

I.

Petrovich Péter királyi helytartó alatt 1556 hozott törvényczikkek.*)

(*Anno* 1556 *Dominica Oculi***) *in civitate Szászsebes.*)

Articuli Dominorum — Universitatis trium Nationum Regni Transsylvaniae — in Generali eorum Congregatione in Szászsebes, ex Edicto spectabilis et magnifici Domini Petri Petrovich circa Dominicam Oculi, Anno Domini 1556 celebrata, editi.

---

*) Zápolyának 1540 jul. 21 Szászsebesben történt halála után Erdélyre a Martinuzi-Castaldo korszaka következett: pártoskodás-, árulás-, pusztitás- és vérengezésben hasonló Báthori Sigmond és Bástáéhoz, tartó 1556-ig. Ez esztendőben pihent meg végre némileg a szegény zaklatott ország a tordai és szászsebesi országgyülésen hozott törvényczikkelyek s országos intézkedések következtében. Ezen országgyülési végzések úgyszólván kezdő-alapja az erdélyi nemzeti fejedelmi korszaknak: János Zsigmond újból fejdelemmé választatik, a királyi anya fia nagykoruságáig kormányzásra meghivatik, helytartóvá Petrovich Péter neveztetik sat. Oly fontos események, mik az erdélyi történetek egyik legnagyobbszerü momentumát teszik. Majd minden történész leirta már ezen eseményeket; magok a törvényczikkek, ámbár azok mind beltartalmok- és történeti fontosságuk-, mind külalakjok- s magyar szerkezetöknél fogva azon korbeli történeti magyar nyelv-emlékek egyik legdrágább gyöngyének mondhatók, még e napig közölve nem voltak. Im én az utósókat közlöm; közlöm pedig az Erdélyben feltalálható leghitelesebb példány után. Az eredetinek holléte még eddig nem tudatik. Sem a m. vásárhelyi, k. fejérvári, n. szebeni Bruckenthal-, szász egyetemi és szász püspöki levéltárak—hol irántok hoszszasan nyomozódtam — azt nem birják. Én a gr. Kemény József által a fiscale archivumból vett egykoru s általam többekkel öszszevetett példány másolata után adom. **) martius 8.

Mikoron mi ez jelenvaló közönséges gyűlésünkben országúl együvé gyűltünk volna, és arról akarnánk szollanunk és végeznünk: miképpen ez megnyomorodott országot és minnyájan magunkat az utolsó veszedelemtől megoltalmazhatnók? Jövének mielőnkbe jámbor főszemélyek atyánkfiai—tisztelendő és nagyságos uraktól, Bornemisza Páltól erdélyi püspöktől és Dobó Istvántól, Ruszkaitól, ki ez elmult időben Ferdinánd királynak a vajdaság tisztiben vala, credentz-levelekkel; mely levelek mellett izenének szóval ő kegyelmek minékünk az assecuratioról, melylyel assecuráltuk volna ő kegyelmeket székelyvásárhelyi gyűlésünkben az elmult karácson innepében addig, mig a mi követ atyánkfiai — kiket azon vásárhelyi gyűlésünkből instructionkkal Ferdinándhoz felbocsátottunk vala — az instructiora válaszszal megtérnének; arról is izenének, hogy nem volt volna az országtól elvégezve, hogy addiglan Petrovich Péter urunkat ő nagyságát az országba közinkbe béhoznók. Nem tagadjuk azt, hogy nem assecuráltuk volna ő kegyelmeket, mert assecuráltuk; meg is vártuk volna a követ atyánkfiai megjövetelét. De mikor az elmult gyertyaszentelő Boldogaszszony napján gyűlésünkben lettünk volna Thordán, megértettük vala nyilván romai királynak leveléből, hogy mig a mi atyánkfiai ő hozzája feljutottanak volna, még azelőtt régen megvitték volna a királynak az instructio mássát; melyet mikor király megértett volna, parancsolt vala azon levelében püspök és a két vajda uraknak, hogy az indulatot, kit mi az Istennek kegyelmességéből megmaradásunkra lennie nem csak értünk, de ugyan látjuk is, minden módon, minden úton és minden erejekkel közöttünk lenyomják és biztassanak bennünket azzal, hogy a király szüntelen oratorit bocsátaná a hatalmas császárhoz a békesség dolgából. De azon gyülésbe hozták vala a hatalmas császár levelét is, kiben jelenti vala ő felsége: hogy ez országot és Magyarországot a mi kegyelmes urunk gyermekének, a János király fiának adta volna örök birodalmul, és int vala arra, hogy őtet tulajdon erőnkkel közinkbe béhoznók; mert ha nem mivelnők, rettenetesképpen büntetne meg minnyájan,— ezt is irja vala, hogyha romai király másképpen magyarázná a dolgot minékünk, csak az ő császári beszédét hinnők ebben, mert soha a romai királynak ez országban és Magyarországban csak egy marok poron sem hagyta

birodalmát. Egybe vetvén mi a két fejedelem leveleit, nyilván megesmérők: hogy romai király afféle reménység alatt minket az utolsó veszedelemre akar vinnie, és atyánkfiai által is nem tészen minékünk más választ. Ez okból kénszerittettünk a hatalmas császár parancsolatjából Petrovich Péter uramat közinkbe béhinunk. Püspök uram és Dobó István uram szinte igen értik azt mint mi; mert akkorbeli articulusunkat is ő kegyelmeknek megküldöttünk vala követ atyánkfiai által. Azért ez okból nem tartozunk romai királytól a követséget megvárnunk; mert ha mi azt vártuk volna, eddig is elvesztünk volna, a mint a hatalmas császár izeni népének kész voltát a mi büntetésünkre, kit nyilván is tudunk. Ha mi királynak a feljül megmondott levelét nem érthettük volna is, de im mostan is mind romai király s mind Dobó István uram okot adnak arra, hogy atyánkfiait a válaszszal ne várjuk királytól; mert mostan is e jelenvaló gyűlésünkben Dobó István uram sok főszemélyeknek romai király leveleit és ő magáét is küldötte, kikben király ilyenképpen ir mindeneknek, hogy: „Értette volna azt ő felsége, hogy az országbeliek vásárhelyi közönséges gyűlésünkben ő felsége méltósága ellen való vegzést töttünk volna; várnók kivánatosképpen ez országbéli követ atyánkfiait, kiknek Ferdinánd király viszontag felelhetne olyakat, melyekkel mindeneknek elméjeket a gonosz tanácstól elfordittaná és megerősitené az ő magának való hitben; és arra inti a mi atyánkfiait, hogy nemcsak ő magok maradjanak meg az ő hívsége mellett, hanem atyjokfiait is és barátjokat arra intsék mind közönségesen s mind egyenként, minden úton és minden módon — a mint nékik alkalmatosabbnak láttatik — hogy az ő hozzája való hívségbe megtartsák, és mindeneknek adják eleiben, hogy nagy méltatlan dolog, a kik királyóktól és fejedelmektől — kiknek egyszer magokat kötelezték — elszakadnak, és mind ebből, mind az új dolognak indittásából nagy veszedelem következhetik, miért hogy nyilván vagyon mindeneknél, mennyire bizhassanak a török segitségében is, minémü veszedelmek gyötrik azokat, a kik török igájába ejtik magokat. Ezeknek utánna irja ezt is romai király: biznék Istennek jóvoltában, hogy mind a török császárral, mind királyné aszszonynyal megbékélhetnék, kikkel most is igen szorgalmatoson tractálnak.“ Dobó István uram is ezek mellé inti atyánkfiait, azt irván nékik: „„hogy romai király ő felsége kiváltképpen való bölcsességéből

megértette volna, hogy az vásárhelyi gyülésünkben való articulusok az országnak mely igen veszedelmesek volnának, melyeket romai király mint kegyes (atya) király minden módon el akarná távoztatni; azért mikor bizott volna efféle atyánkfiainak hitekben és tökéletességekben, ez okból irt volna nekik király leveleket, mely leveleiben megjelentené az ilyen atyánkfiaihoz való királyi kegyességét. Azért ő is kérné őket: hogy megtekintvén királynak ő hozzájok való nagy kegyességét, az új dologtól megszünnének és a romai király hívségében megmaradnának; mert a mi most lenne, nem lenne annyira király ellen, mint Isten ellen és az ő szerzése ellen; mert tartoznánk nemcsak a jámbor fejedelmeknek, de még a gonoszoknak engednünk."" Ez summája mind az romai király levelének, mind a Dobó István uraménak. Mely levelekből nyilván megtetszik, hogy régen választ tött a király az instructiora; noha nyilván irja az ország végezéseit, mindazonáltal azt irja, hogy atyánkfiai felmenetelét kivánatosképpen várja, nem azért, hogy az mi könyörgésünkre kivánatos választ tenne országúl minékünk, hanem azért, hogy a dologról — kit reméllünk megmaradásunknak lenni — minnyájunknak elméjét*) elfordithassa. Ezt irja, melylyel bizonyságot tészen, hogy a soha ő tölle nem lészen. Második részében levelének király inti atyánkfiait arra: mindeneknek azt vessék elejokben, mely nagy méltatlan dolog légyen embernek fejedelmétől és királyától elszakadni, kinek egyszer ember hittel kötelezte volna magát. Valljuk azt úgy lennie; de mi esmérjük fejedelmünknek és királyunknak a mi urunk gyermekét, a János király fiát, kinek országúl hittel köteleztük vala magunkat, kit az önnön oltalom szolgája által fosztotta meg romai király ez országtól — nem mi akaratunkból. Azért a mi urunk gyermekét — ki természet szerént való urunk, és ki az ajtón jött vala,**) — — — — bé a birodalomra — esmérjük urunknak és királyunknak lenni. Harmadik részében király levelének irja azt, hogy az új dolognak indittásából nagy veszedelem következnék azokra, kik a török segitségében biznának és a török igájába adnák magokat. A hatalmas török császár azelőtt is nem azt kivánta mitöllünk, mostan is nem azt kivánja, hogy az ő

*) Egy más példányban: elméjeket. **) Egy más példányban: nem másunnat hágott vala.

birodalma úgy légyen miközöttünk, mint afféle országiban, kiben török lakik, hanem kíván engedelmességet a mi urunk gyermekének neve alatt; azt kívánja, hogy ezt esmérjük fejedelmünknek és királyunknak lennie; ő nékie úgy engedjünk, mint tartozunk urunknak, királyunknak engedni, ezt pedig hogy a mi erőnkkel ne az ő segitségével hozzuk bé egyenlő akarattal. Nagy dolog, hogy romai király minket igen rettent a török császárnak való engedelemtől, nem veszi ő felsége eszében, hogy Isten minékünk is szemet, fület és értelmet adott; látjuk nyilván az önnön leveléből, hogy mindenek felett a megmaradás dolgában csak a hatalmas császártól való békességet kivánja és várja; mert ezen levélben irta azt, hogy a békesség dolgában szorgalmatoson törekednék mind császárnál s mind királyné aszszonynál, kikhez szüntelen oratorit küldözé.*) Nem értjük soha az okát, miért miveli romai király azt, hogy minket annak hitelétől tilt meg, a mit önnön maga régen meghitt: hogy ez országnak csak úgy lehet megmaradása, ha az hatalmas török császár békességet tészen vélle. Íme nékünk Istennek kegyelmességéből adja azt a hatalmas császár, még sem akarja király ő felsége hogy azt elvegyük; ő felsége pedig kivánja, de nem adják. Mi sem a romai király ő felsége leveléből, sem a Dobó Istvánéból, sem a püspök úr cselekedetéből nem érthetjük, sem nem vehetünk egyebet, hanem csak azt, hogy még is a nyomorult magyar nemzetet kétfelé szakaszszák, és eképpen való egyenetlenségből elveszszünk — mint az elmult esztendőben is mohácsi veszedelem után, a kétfelé szakadás után — kinek romai király vala oka — nagy sok magyar vér ontaték ki egymás között. Annakokáért mind a feljül megmondott okokból ez mái napon a mi urunk gyermekét, a János király fiát vettük magunk fejedelmül**) és királyul egyenlő akaratból, kinek az ő méltósága szerént minden hívséggel mint urunknak leszünk, vagyunk is.

De miglen ő felségét mind aszszonyunkkal ő felségével egyetemben méltósága szerént közinkbe béhozhatjuk: ő felsége képében teszszük Petrovich Péter urunkat, kinek minden birodalmat — a királyi méltósághoz illendőket — kezében eresztünk mind város-

---

*) Egy más példányban: küldözi. **) Egy más példányban: fejedelméül és királyául.

kon, várakon, falakon, sóbányákon, arany- és ezüstbányákon, harminczadokon és mindeneknek jószágokon, mind egyházi renden való személyeken, és mind egyéb rendbéli embereken, kik az ország végezése szerént ez mostani gyűlésben véllünk nem akarnak lenni, és a kik mától fogva ötöd napiglan veniam-ra nem akarnak térnie. De efféle személyeknek jószágok elfoglaltatásának idején más attyokfiai részek el ne foglaltassanak. Petrovich uram ő nagysága tegyen mindenütt tiszttartókat és vármegyéken való ispányokat — törvényt is ő nagysága szolgáltasson.

A minémü dézma búzák, borok és egyebek vagynak ez országban romai király és püspök uram számára, ezeket is elfoglaltassa Locumten(en)s uram.

A mely népeket országúl a megmaradásnak okáért tartottunk, ezeknek is birodalma Locumtenens uram kezében leszen, kinek fizetésére ezután ő kegyelme viseljen gondot.

Ha valamely atyánkfiai közülünk a szolgálaton nem akar maradni, fizessen azoknak, a kik jóakaratból akarnak ő felségének és az országnak szolgálni; a kikre pedig a népnek fizetésére való pénzt biztuk vala, ő kegyelme Locumtenens uram vétessen számot töllök; kik tartoznak számot adni, és ha valami fogyatkozás lészen a pénzben, vagy ezektől, vagy pedig akár kiktől az országbeli attyokfiaktól, fizettesse ő kegyelme meg véllek.

Ha ennekutánna Ferdinánd romai király levelét, vagy utánnavaló urakét hordozandják ez országban, vagy városokban, vagy egyéb személyekhez, tartozzanak afféle atyánkfiai, kiknek a leveleket viszik, a levélvivőt hitetlenségnek alatta megfogni, és mind a levelekkel egyetemben felszakasztatlan Locumtenens uram kezében hoznia.

Miérthogy Locumtenens uram azt kivánja, az ország szüksége is ezent mutatja, hogy Helytartó uram mellett mindenik nemzetből válogatott személyek legyenek tanácsra: azért a nemesség közül választottuk Patóczi Boldisárt és Forró Miklóst, a székelyek közül Kornis Miklóst és Andrási Mártont, a szászok közül Haller Pétert, a szebeni polgármestert és Benkner Jánost, a brassai birót.

Egy néhány atyánkfiait látjuk, hogy vakmerőségre vetették magokat, nem akarnak az ország megmaradásában véllünk egyetérteni, kiknek megbüntetésére szükség álgyuknak jelenvaló volta. Azért azt végeztük, hogy a mennyi álgyuk szükségesek ezeknek

megbüntetésére, mind szerszámokkal a városokból kihozassanak; mely szükség elvégeződvén, ismét bévigyék a városokba mind szerszámokkal egyetemben.

Végeztük: hogy püspök uramhoz és Dobó István uramhoz követeket küldjünk; a követek: Gyerőffi Mihály, Mihálczi Ferencz és a szászsebesi királybiró — püspök uramat intsék arra, hogy a mint ennekelőtte is igérte magát, hogy megmaradásunkban egyetért véllünk, értsen egyet ő kegyelme, mind a várost és mind a várakat adja Locumtenens uram kezébe, vagy az országbéli követ atyánkfiai kezébe; maradjon meg köztünk, készek vagyunk ő kegyelméért mind ő felségénél, mind Locumteuens uramnál törekednünk. Ha miveli ő kegyelme, jó, ha nem, menjen ki belőllök békességgel mind marháival egyetemben; mert ennekutánna nem tudjuk, leszen-é ő kegyelmének békességes kimenetele avagy nem?

Továbbá értjük azt, hogy a Ferencz doctor atyafiait háborgatja a völgyesiekkel (?) püspök uram még is valami 300 forintért; azért végeztük: hogy ennekutánna a Ferencz doctor atyafiainak ebből mentségek legyen, senki érette ne háborgassa őket.

Látjuk mi magunk országúl, mennyi sok szüksége legyen ez országnak; azért a nemesség igért minden rótt kaputól 99 pénzt; a székely uraim ő közüllök a faluktól—kinek hat forintot érő lábos barmok vagyon—egy-egy forintot; a szász uraim Locumtenens urammal végeznek — ők is egyenlő terhet akarnak viselni a két nemzettel.

Az itélőmester dolgából ez végeztetett: hogy legyen szakasztott jövedelme, a levelek árát a király fia tárházába szolgáltassák, a mester vegye meg a pecsétet — azelőttvaló vajda urunknak ne pecsételjen vélle. Azt is végeztük, hogy egy levéltől is ne vehessenek többet 12 forintnál. A székely uraim azt mondják, hogy az ő sententia-levelek nem ment feljebb három forintnál; mostan is azt végeztük, hogy azt adják érte.

A magyarországiak a barmot innen ki ne vihessék: se lovat, se bőrt, se sarut hanem ez országbeli kereskedő népek vehessenek barmot csak a sokadalomban, a bőrt is csak azok vihessék ki, a barmot is; de sarut és egyéb szíjszerszámot ezek se vihessenek.

Locumtenens uram a tanácscsal végezzen, szabjon árot minden marhának; a városokba is hagyja meg a biráknak: legyen

gondjok reája, hogy a marhák úgy adassanak a mint szabott ára lészen. Minden városokban a húst a mészárosok fonttal tartozzanak árulni; ha ezekre a birák reá nem gondolnának, Locumtenens uramat ha valakik megtalálják felölle, ő kegyelme a birákat megbüntesse.

Valami restantiák vagynak ez országban, az utolsó 99 pénz adó restantiáján kivül — kit az ország népe tartására végeztünk vala — és a 8 pénz adó felett — a követek költségére mely szerzetett vala — leszálljanak; de a mi restantiát felvettenek akár az ispányok, akár egyéb pénzszedők, számadással tartozzanak Locumtenens uramnak béadnia; de a mely dézmák ez országban vagynak — Váradhoz tartozók, ha a váradi püspök a király fia hívségére tér, ezután is legyen övé; de ha nem tér, Locumtenens uram arendáltassa el, azonképpen a püspök dézmáját is ő kegyelme arendáltassa; valami dézma árai vagynak ez országbeli nemzetek között, mind leszálljanak.

(Gr. Kemény J gyűjteményéből)

II.

II. János (Zsigmond) választott király alatt 1562 hozott törvényczikkek.

(*Anno* 1562 *die* 20-*a junii, in Civitate Segesvár.*)

Mi **Második János**, Isten kegyelméből Magyarországnak, Dalmátiának és Horváthországnak választott királya etc. Emlékezetére adjuk mindeneknek a kiknek illik. Nyilván vagyon mindeneknél, az elmult napokban az székely község: Marusvásárhelyen, Csik, Gyergyó, Kézdi, Sepsi, Orbai székbeliek miellenünk és országunknak békességes allapotja ellen mely hirtelen nagy támadást töttenek vala; ki ha Isten kegyelmességéből meg nem csendesül vala, félelmes vala hogy országunkra nagy veszedelem következzék, és a Székelyfölde teljességgel el ne veszne; mely támodás megcsendesittésének okáért tetszett vala nékünk és tanácsunkbeli uraknak és országbeli két nemzet híveinknek, hogy szent János havának huszadik napján ide Segesvárra közönséges gyülést tennénk, mely

gyülésbe a székelységben lévő főnépeket és lófejeket fejenként, a község közül pedig minden székből tizenhat-tizenhat válogatott székelyeket örök hitetlenségnek alatta hivatnánk, hogy megértvén a támadásnak okait, a közönséges békességnek csendességgel való megmaradásáról végeznénk. Mely gyülésben mikor a feljebb megmondott község közül a választott személyek jelen volnának, adtanak vala minden székekről nekünk supplicatios leveleket bé, kikből értettük vala: hogy a sok nyomoruságok, kételenségek és erőszakok, kiket a főnépek a községen miveltenek, a támadásnak okot adtanak volna. Azért akarván efféle gonoszságnak okait eltávoztatni, hogy országunkban a közönséges békesség csendességgel megoltalmaztassék, a feljül megirt híveinkkel a békességnek állapotját ilyenképpen rendeltetni végeztük.

Articuli super statu Dominorum siculorum Sedium: Marus, Udvarhely, Csik, Gyergyó, Sepsi, Kézdi, Orbai in Conventu generali trium Nationum Transsylvaniensium die 20-a mensis junii in Civitate Segesvariensi ex mandato et deliberatione Serenissimi Principis Domini Joannis Secundi Dei gratia electi Regis Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. celebrato, editi, anno 1562:

Minthogy a székelyek régi szabadságokban bizván, hogy ők jószágokat, örökségeket el nem vesztenék, a király méltósága ellen és országunknak békességes állapotja ellen sokszor feltámadának, és oly dolgokat mertenek sokszor késérteni, kikből országunkra nagy romlás következett; azért, hogy minden efféle gonoszságnak és támadásnak okai közüllünk kivettessenek, végeztük: hogy ezután valamikor ők oly dologban vétkeznének, kiből örök hitetlenség szokott következni, ők is azonképpen, mint a nemesség és országbeli több híveink örök hitetlenséggel büntettessenek, és mind fejeket, jószágokat és örökségeket elveszeszszék, miképpen ez dologról más articulusok között országunkbeli híveinknek közönséges végzéséről articulus vagyon.

A főnépek az ő főségekben és az lófejek az ő lófőségekben minden széken szabadon éljenek úgy mint a nemesség az ő nemességekben, és az földön lakókat, kiket jó igazsággal birnak — úgy mint a nemesség birják az ő jobbágyokat—ők is jobbágyul birják, kik a rovásnak idején az több községgel együtt megrótassanak.

A főnépek és lófejek minden dézmának fizetéséből kivétesse-

nek, mint a nemesség; de úgy, hogy ők is lovakkal, pánczéllal, sisakkal, paissal, kopjákkal hadakozóképpen jó móddal készen legyenek mindenkor, úgy, hogy minden lófő az ő lófőségéről, az mi parancsolatunkra és országunk szükségére, valamikor kelleténdenek, egy-egy lóval indulhassanak; kik egy holnapon az ő költségeken éljenek, azután mi nekik minden hóra segitségül egy-egy forintot adatunk. A főnépek is az ő rendeknek és állapotjoknak mivolta szerént ki három lóval, ki négygyel, ki öttel legyenek készen, jó szerrel, kiknek mi esztendőt által egy-egy lóra nyolcz-nyolcz forintot adatunk; mikor pedig országunk szüksége kivánja és szolgálatban lesznek, két-két forintot hó pénzt adatunk nekik.

A székely község mi szabad birodalmunk alatt légyen, kiket sem a főnépek, sem senki — akár kik légyenek — bántani ne merjék, sem semmi szolgálatra ne kénszeritsék őket. Ha kik a főnépés lófők közül ez végezés ellen vétkeznének, a megbántott személyeknek dijokat megadják, kik az ő nyomoruságokat a királybiráknak megmondják, azok a mi Directorunknak hírré tegyék, és ezeket a Director Causarum törvényre mielőnkbe hivassa; kiket ha az törvény megsulyosit, azoknak dijoknak megfizetésére, elvett marhájoknak viszszaadására, és személyekben való megbántásoknak elégtételére kénszerittessenek.

Látjuk, hogy a közönséges békesség törvénynek folytatása nélkül csendességben meg nem maradhat; végeztük azért: hogy mind székekben, mind főszékekben a mi királybiráink, székbirák és székülők minden tizenöt-öt napon széket üljenek, törvényt szolgáltassanak, holott a királybirák, vagy mind ketten, vagy egyik személy szerént tartozzanak jelen lenni; hogy penig a törvénytétel méltóságosan és csendességgel légyen, minden széken tizenkét főszemélyek légyenek — törvénytudók, istenfélő jámborok a főnépek és főfők közül, kik megeskűdjenek, hogy minden barátságot, gyűlölséget, adományt és jutalmat hátra vetvén, az peresek között igaz törvényt szolgáltatnak; kirekesztvén mindeneket az törvénytevő helyről — az dolgokat csendesen, Isten s igazság szerént és lelkiismeretek szerént megitélik.

Mindeneknél nyilván vagyon, hogy a község a hoszszu perfolyásnak miatta el szokott fogyatkoznia, és egyik székről más székre való kérdő-vétellel hijábanvaló költséget, munkát, fáradságot és

gondot kénszeríttetnek felvenni, úgy ennyira, hogy efféle kérdőknek egynéhány esztendeig való hordozásában elfogyatkoznak; végre látván, hogy semmiképpen nem érnek véget dolgokban, nagy károkkal kénszeríttetnek pereket veszni hagyni; mely dologban a községről kegyelmesen gondot akarván viselnünk, végeztük: hogy ha mikoron a peresek közül valamely fél meg nem elégszik a székekre való törvénytétellel, de kérdővel elébb akarja vinni, tehát a királybirák, hadnagyok és széküllők minden dolgokat appellatio által és nem követek által — kiknek feledékenységekből sok fogyatkozás szokott esni — mi elönkbe bocsássák.

Legyenek a székekben esküdt notariusok, kiket vagy a peresek azon fizetéssel, melyet a követeknek munkájokért adtanak, vagy egyebünnét, a mint nékiek tetszik, elégítsenek meg.

A községnek panaszolkodásából értjük, hogy az mi dézmásink és az főnépek is, kik a bárányokat, süldőket, lúdfiakat meg szokták a dézmásoktól venni, azokat a szegénységen sok ideig hagyják tartani, néha kiteleltetni is a községnek nagy költségével; azért akarván a községet efféle bántásoktól is kegyelmesen könnyíteni, végeztük: hogy mikor a dézmások a bárányokat, süldőket, lúdfiakat megdézmálják, a gazdák három holnapig tartoznak azokat tartani és gondját viselni, azután a dézmások elvegyék; kik ha erre gondot nem viselnének, ha mi kárunk nékünk esik, a dézmások magok tartozzanak megfizetni.

A dézmában penig mind bárányokból, süldőkből, lúdfiakból és rajméhekből tízedik vétessék; a hol a tíz szám bé nem telik, a gazdák régi szokás szerént pénzül váltják meg.

Mely dézmát ha valaki magának hatalmasul megtartaná vagy belékapna, mivelhogy a dézma a mi tárházunkat nézi, kiből országunknak sok különb-különb szükségére kell takargatnunk: az mint ezelőtt is országúl híveinkkel végeztük volt, az dézma dolgáért a mü Directorunk mindeneket mi elönkbe hivasson, és a dézmák dolgából mindenkoron haladék nélkül törvény légyen.

Értettük azt is a közönséges panaszolkodásból, hogy sokan a község közül szegénységeknek miatta kénszeríttettek a főnépektől házokra és egyéb örökségekre pénzt kölcsön felvenni és azokat nekiek elzállogosítani; kiktől mikor meg akarnák váltani, a mennyiben zálogban vetették, azon summáért nem akarják megereszteni,

de valamennyi adó a zállogositástól fogva volt, mind megkivánják a summával együtt. Mely dolog Isten igazságának és az világi törvénynek ellenek lévén, azért végeztük azt: hogy minden főemberek, mind egyéb rendbéliek, valakiknél afféle zállogos örökség vagyon, meglévén a zállogositásnak summája, tartozzanak azt felvenni és az örökséget megbocsáttani; kit ha nem mivelnek, az afférék első székre törvényhez hivattassanak, és ha valamint jó okát nem adhatják engedetlenségeknek, a királybirák, hadnagyok és székbirák és széküllők az örökösöknek afféle örökségét pénz nélkül megadják és e felett ország végzése szerént való terhen — mint a decretumban vagyon — jure maradjanak.

Azon panaszolkodásból ezt is értettük, hogy sokan vagynak az országbeli hiveink közül, kik az moldovaiaknak és havasalföldieknek barmokat és egyéb marhájokat elragadozzák, kikért azok ismét az községnek barmokat és marhájokat ragadozzák el. Mivelhogy peniglen efféle dolgokból országbeli közönséges háboruságok következnének, akarván annakokáért azt eltávoztatni: hogy minden rendbeliek afféle kapdosástól s kártételektől fejek s jószágok vesztése alatt megszünjenek — végeztetett.

A királybirák ellen való panaszolkodásokat is értettük, kik régi szokáson kivül, az kifeleltetésnek idején, az főnépekkel a község között járván, azonkivül dézmáláskor is különb-különb szokatlan fizetésekkel terhelnék őket; azért végeztük: hogy a királybirák és főnépek, mikor a község között járnak, semmivel az egy szálláson kivül ne terheltessenek a községek, a dézmáláskor is a szerént; de az kiadott órvokat, paráznákat, gyilkosokat, égetőket és az többit ország végezése szerént büntessék meg, és a ki halált érdemel, halállal, a ki verést veréssel, a többit is azonképpen büntessék; a halálra való embert semmiképpen meg ne sartzoltassák, az országnak közönséges articulussiban való büntetésnek alatta.

Azon közönséges panaszolkodásokon kivül egyenként való személyektől is a község közül sok panaszolkodások vagynak a főnépre, kiktől mondják hogy különb-különb bántásokkal, nyomoruságokkal illettettek; azért végeztük: hogy a mi róvoink, kiket mostani császár adójának újonnan való felszámlálására kénszerittettünk kiküldeni székes helyekre, mindeneknek panaszolkodásokat megértsék és végire menjenek s nékünk irva meghozzák, kiket

megértvén, tanácsunkbeli urakkal azt akarjuk mivelni, az mi Isten szerént és a világ szerént igaznak láttatik lenni.

Az mi adóinkban is és egyéb jövedelmeinkben sok tékozlást értettünk lenni a főnépektől és kiváltképpen a népnek ötödének felszámlálásában, az melyet — végeztük — hogy azon róvoink megczirkáljanak és irva nékünk meghozzák.

Továbbá az országbéli híveink—három nemzet— az hatalmas császár hadának, ki Szathmár alá az mi ellenségünknek ellene jött vala, ezer-ezer forintot, az mi hadainknak pedig—kiket ágyunkkal porunkkal, golyobisunkkal ő hozzájok kibocsátottunk vala—fizetésére két-két ezer forintot igértenek vala, kiket két nemzet, a nemesség és a szászság engedelmesen megadtanak, de az székelyek között a feltámadás miatt szedetlen maradott volt; azért hagytuk a mi róvoinknak, hogy a kik a három ezer forintba való fizetést meg nem adták, minden szokott birsággal kiszedjék, és nekünk a mostani császár adójával együtt beszolgáltassák. Ezen róvók minden falukban négy jámbor személyt válaszszanak, kiket megesküssenek, és hit szerént megkérdjék töllök: kik vették fel és kik üzték őket az hadban az elmult támadásnak idein?

Nyilván vagyon mindeneknél, hogy Balassa Menyhárt árultatása miatt Magyarországban való birodalmunknak és jövedelmünknek nagy része töllünk elszakadt és a terhnek viselése, országunknak megmaradására és oltalmazására való fizetésünk nem kevesedik, sőt inkább naponként öregbedik; e mellett ez is nyilván vagyon, hogy a közszékelyeknek ellenünk való feltámadások mely nagy romlást, sok vérontást, kárvallást és nekünk országunkbeli híveinkkel együtt költséget, gondot és fáradságot szerze: azért a feljül megmondott okokból, és hogy minden országunkban a sókamarák császároknak, királyoknak és fejedelmeknek tárházokra néznek, a Székelyföldön való sót a mi tárházunkhoz végeztük foglaltatni, de az főnépeknek házok szükségére való sót adatunk, mint a nemességnek régi szokás szerént só adatik.

Értettük azt is azon közönséges panaszolkodásból, hogy mikor mi valami bűne miatt elesett embernek ő közülök királyi méltóságunk szerént fejeknek, jószágoknak s marhájoknak megkegyelmeznénk, a királybirák, hadnagyok és széküllők a széket elhalasztják, hogy levelünket meg ne magyaráztassuk széken, és afféle

vétkezett személyeknek a mi kegyelmünk alatt marhájokban zsákmányt tésznek és köztök felosztják; azért végeztük: hogy a széken kivül is a királybirákat, hadnagyokat, székülőket és mindeneket kiket a dolog illet, az mi levelünkkel meglelhessenek és tudására adják az mi kegyelmességünket, hogy az alatt senkitől meg ne károsodjanak.

Mely articulusokat hoszszu ideig való megmaradásoknak okáért pecsétünkkel megerősitettünk.

Datae in Civitate nostraa SEGESVAR die vigesima mensis juny, Anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo secundo.

(Gr. Kemény József gyüjteményéből.)

III.

II. János (Zsigmond) alatt 1565. hozott törvényczikkek.

(*Anno* 1565 *die* 13 *octobris*, *Kolos-Monostor*.)

Nos, **Joannes Secundus**, Dei Gratia electus Rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae &. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod fideles nostri Domini Regnicolae Hungari et trium Nationum Transsylvaniae exhibuerunt nobis et praesentaverunt infrascriptos Articulos in Comitiis eorum Partialibus hic in Kolos-Monostor ad octavum diem hujus mensis octobris celebratis, editos, paribus votis conclusos, supplicantes nobis humillime, ut nos eosdem Articulos ac omnia et singula in eisdem contenta ratos et accepta habentes, clementer confirmare dignaremur. Quorum quidem Articulorum tenor sequitur hoc modo:

Megértették az ő felsége hívei az ő felsége propositiojából mind maga s mind országa szükségeit, melyekbe rend szerént így viseltenek gondot tökélletesen és végeztenek rollok.

Hogy az hatalmas császár adóját mi nézi: az ő felsége hívei— az erdélyi nemesség, a régi megszámlált kapu-szám szerént, minden kaputól adnak ő felségének 99 pénzt; mely adót mindszent napjára Thordára az ő felsége pénzszedője kezéhez bé akarnak szolgáltatni.

A szász uraim is mint ő felségének alázatos hívei, egyenlő

terhek viselésére a nemes uraimmal ajánlják magokat ő felségének; azonképpen a székely uraim is.

Az hol ő felsége akar értelmet venni híveitől az indulatnak módjáról: hogy miképpen és mimódon kelljen ő felségének elmenni és kit hagyni helyébe — azt is, minémü rendtartásban hívei között országában hagyni gondviselőt? Erre az ő felsége hívei azt felelék, hogy ő felsége minden országbéli híveit esméri személy szerént; valakikkel ő felsége parancsol ő felségével elmenni, azok elmenjenek ő felségével, és minémü módot ő felsége elejekbe ád, ahoz tartozzanak; azonképpen Helytartót is azt válaszsza és hagyja ő felsége köztünk, a ki ő felségének tetszik.

Könyörögnek ő felségének az ő felsége hívei országúl mint kegyes fejedelemnek: hogy az minémü supplicatiokat mostan béküldöttenek, ő felsége értse meg és kegyelmes választ tegyen mindenekre.

Miérthogy minden birodalmak nem csak fegyverrel, hanem törvénynyel is oltalmaztatnak: szükségnek láttatott lenni ő felsége híveinek, hogy erre is gondot viseljenek; mert történtenek ez mostani elmult időkben atyánkfiain ismét atyánkfiaitól oly bántások, kiket el nem szenvedhetnek. Végezték azért egyenlő akarattal: hogy az elmult szent Vincze napi gyüléstől fogva, mely Kolozsváratt szolgáltaték, ez mái napig mely violentiák és foglalások estenek volna és ennek utánna is esnének continue: dézma elvitele, jegyruha, zállogos jószág dolga, transmissiokkal egyetemben, mind a székely uraimékkal egyetemben megitéltessenek; mely itélet kezdessék el szent Márton napján ő felsége udvarában, ha addig el nem indul; ha penig elindul ő felsége, tehát suo modo et ordine kezdessenek. Ha kik a tábla törvényivel nem elégednek, tehát Locumtenens eleibe appellálhassák és ott vége szakadjon.

A magyarországbeli hívei is ezen könyörögnek ő felségének, hogy ő nekik is megitéltesse az continue való törvényeket, és a derék törvények az elébbeni végzett két terminusokon megitéltessenek; ha pedig a mindenható Isten ő felsége országába csendességet adand, tehát vizkereszt-napban az derék törvények is megitéltessenek.

Megértette az ország ő felsége izenetéből a szükségnek nagy voltát, hogy országától távollétében ne találtassanak gondviselet-

leneknek lenni, azért végezte az nemesség: rovás szerént jószágoktól ugyan mindszent napjára adjanak húsz-húsz pénzt, ezt szedje a vármegye notariussa minden vármegyében.

Az egyik az ispányok közül a székelyekre menjen, és ha valami nemes ember gyermeke fel akarja venni a hópénzt, meglássa, és annak adjon pénzt a ki megérdemli; ha penig úgy ki nem telnék az ezer lovas, tehát tartozzék mind az ő felsége jószágából a tiszttartó, azonképpen az urak jószágából, és minden nemes ember a tizenhatoda szerént, jó szerrel való szolgáló embert, avagy oly szabadost, ki bévehető legyen és a pénzt megérdemelje, a vármegye ispánya keze alá bocsátani és attól pénzt felvenni.

Az egyházhelyi nemes személyek az oly nemes uraimmal egyetemben, a kiknek jószágokban rovás nincsen, ötön egy jó szerrel való lovagot állitsanak, vagy közülök, vagy másunnan fogadják.

Könyörög az ország ő felségének, hogy ő felsége jószágából s az urakéból e zsold-pénzt bészolgáltassa, és senki ebből exemptus ne lehessen, és az ispányoknak hatalom adassék mindennémü per opportuna remedia bészolgáltatni.

Ugyanazon terhet viseli a székely nemzetség is—öt lófő adjon egy zsoldost a község fizetése mellé.

A szászok penig adnak ezer darabontra való pénzt, mely pénzet fizessenek az ő felsége darabontinak, kik ő felsége várai kivül itthon országában maradnak; ha mi héja lenne az ezer darabontnak, felépitsék a hadnagyok és erre való gondviselők.

A király ő felsége serege készen legyen, vásárral éljen, ne essék senki jószágának kára miattok.

A nemesség hadának helye légyen Kolozsvár, a székelység népének Székelyvásárhely, a szászok darabontinak Besztercze.

E felett penig a nemesség és a székelység között való főnép és lófő fejenként készen legyenek.

A szászság régi szokások szerént—tudniillik három ezer emberrel, valahová a szükség mutatja—Locumtenens uram parancsolatja szerént felkeljenek és oda menjenek, a hová szükség lészen.

Nos igitur humili supplicatione praefatorum. &.

Datum in Kolos-Monostor 13-a die mensis praedicti octobris anno Domini 1565.

(A Bruckenthal-könyvtárbeli eredetiből.)

IV.

II. János (Zsigmond) alatt 1566-n hozott törvényczikkek.

(*Anno* 1566 *die* 30-*a novembris*, *Cibinii.*)

Nos **Joannes Secundus**, Dei Gratia electus Rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae &. Significamus tenore praesentium, quibus expedit universis: Quod fideles nostri Domini Regnicolae Hungariae, et trium Nationum Transsylvaniensium exhibuerunt nobis et praesentaverunt infrascriptos articulos in Comitiis eorum partialibus, in hac Civitate nostra Cibiniensi, ad festum beati Andraee Apostoli proxime transactum, ex mandato nostro celebratis, communibus eorundem votis editos et conclusos tenoris infrascripti, supplicantes nobis humillime: ut nos eosdem articulos per omnia ratos, gratos et acceptos habentes, clementer confirmare dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor sequitur hoc modo.

Megértették a felséged országbeli hívei felséged izenetéből, hogy mikor bizonynyal megértette volna felséged a vén császár halálát, mindjárást jámbor híveinek, tanácsbelieknek érteniek adta volna, kikkel egyetemben szükséges dolognak láttatott volna lenni, hogy felséged az ifju császárhoz, kire az atyja birodalma, tanácsa, hada és tárháza éppen maradott volna, főembereit bocsássa; de minekelőtte az*) felséged emberi oda jutottanak volna, már annakelőtte a császár főcsauzzát levelével felségedhez bocsátotta volna, ki által igérte volna felségednek és országának azon jóakaratját és oltalmát, melylyel az ő atyja ennekelőtte volt, mely levelet felséged nekünk küldvén, azokat megértettük.

Felséged e mellett adja előnkbe most is, a mint ennekelőtte Tokaj alatt előnkbe adta volt, hogy szükség volna az új császár portáját főemberi által meglelni, a császárhoz, basákhoz és egyéb főurakhoz illendő ajándékokkal, mert az adó bővitelének ideje eljött volna.

Mindezekből érti az ország felséged mi reánk és a szegény házára való szorgalmatos gondviselését, kikért mi felségednek holtunkig való hívségünket alázatosan ajánljuk, és könyörgünk felséged-

*) Némely példányban az te felséged.

nek, hogy a rollunk való gondviseléséről ne szünjék meg, hanem kövesse felséged a felséged atyjának és anyjának a mi kegyelmes fejedelmünknek nyomdokit, kiknek az hatalmas császárral szövetségek volt, és Isten után ezzel oltalmazták e szegény nyomorult magyar nemzetet. Kiket kellessék penig és hány személyt felségednek a követségre választani, felséged kezében vagyon: felséged ismeri híveit ki-ki mire való légyen, felséged válaszsza azokat, a kik tetszenek. De a felséged hívei könyörögnek felségednek alázatosan, hogy mig a felséged követi oda járnak, legyen felségednek kegyelmes gondviselése, hogy az haza oltalmában valami fogyatkozás ne essék.

Miért hogy nem kissebb gonddal birattatik az ország törvénynyel, mint szinte fegyverrel: azért végeztetett egyenlő akarattal az országtól, hogy a közönséges pereknek itéleti, törvény szolgáltatása kezdessék a nemességnek magyarországbeli nemes urainkkal, atyánkfiaival egyetemben ez jövendő szent György nap után nyolczad nappal, és tartson negyven napig; de az itélőmesterek seriest irjanak, kiből személyválogatás nélkül itéljenek.

A székely uraim terminussa kezdessék szent János havának első napján, itéltessék harmincz napig.

A második terminussa a nemességnek a magyarországbeli atyánkfiaival egyetemben kezdessék szent Lukács evangélista napján, itéltessék szent András apostol napig.

Annakutánna a székely uraim terminussa kezdessék vizkereszt napján, itéltessék harmincz napig.

Ezenképpen esztendőkről esztendőkre ilyen rendtartással itéltessenek a terminusokon minden rendbeliek törvényei.

De miért hogy ő felségét sokfelöll panaszolkodó atyánkfiai rajtok lett nyomoruságok és különb-különb hatalmak felöll találják: azoknak eltávoztatásáért szükségesnek láttatott lenni, hogy az hadnak kezdetétől fogva minden factumok, hatalmak, tisztesség és tutélák dolgai, transmissiok s egyéb dolgok — mindenek kik continue szoktanak itéltetni — megitéltessenek.

A mi az hadakozás dolgát nézi: végeztetett, hogy a kik az hadban megsebesednek avagy meghalnak, ne tartozzanak idő előtt mást állatni helyekbe, se nemes ember, sem székely, se a szász uraim. De az betegek búcsut vevén ő felségétől, ha haza kereked-

hetnek, az ilyenek tartozzanak helyekbe jó hadakozó szerszámmal mást állatni; de a kik ott az hadban betegen feküsznek, erre ne kénszerittessenek.

A szolgák állapotjáról ez végeztetett: hogy minden úr és minden egyéb nemes ember gyermeke tartozzék az előbbeni articulus tartása szerént, ő magáért képebeli embert jó hadakozó szerszámmal és zsoldossát az vármegye zászlója alá — a melyben háza vagyon — állatni.

A hadak szükségére való éléshordásról végeztetett: hogy ő felsége híveit a mennyire lehet megkémélje, de ha oly szüksége kénszeriti, ő felsége szoll hívcivel, és az időhöz képest megkémélli híveit.

A sereges uraim a nemesség jószágán ne éljenek — ez végeztetett — hanem bizonyos helyeken, a hol ő felsége és az ország szüksége kivánja, ott legyenek és pénzeken éljenek.

Az arendator és az utánna való szolgák, kik az ő felsége dézmáját takartatják és takartatták, megfizessenek azoknak, kik a dézmát bétakarták és jövendőben is bétakarják, az szokás szerént tudniillik minden tiz kalongya gabonából egy kalongyát adjanak nekik.

A bárány és méh dézmáról végeztetett, hogy az ő felsége arendatora a bárány dézmát pünkösdbe szedje fel.

A méheket pedig szent Bertalan napban — a mint a régi szokás volt.

A Fogarasföldén lakókról és az ő módjokról, így végeztetett: hogy a minémü törvények és régi szokások volt, egymás ellen ő köztök a törvény dolgában ennekutánna is bátor úgy légyen; de a mely dolgok külső emberek és fogarasföldi emberek között történnek lenni, azokról ő felsége oly módot rendel, hogy nem lészen senkinek panaszsza felölle.

Azonképpen a latroknak kergetéséről is és pereknek transmissioval a tiszttartóktól elbocsáttatása felöll oly rendelést tészen ő felsége, kivel az ő felsége hívei nem bántatnak.

A latrok kergetéséről így végeztetett az országtól: hogy az előbbeni articulusok minden rendiben, czikkelyében meg ne sértessenek, hanem az kiadott latrokat azon regestrumokkal kergethessék és megbüntethessék. Az bünben esteknek — kik ő felségétől gratiát kérnek — ő felsége megmérsékli, az vétkeihez képest: kiknek adjon gratiát és kinek ne.

Hogy a kergetésnek és büntetésnek ereje inkább megtartassék, végeztetett egyenlő akarattal: hogy minden rendiben, czikkelyeiben az ezelőttvaló articulusok szerént mind a nemesség, székelység és szászság között a gonosztévők kergettessenek. Azonképpen magyarországbeli birodalmában is ő felsége parancsolja meg a vármegyék ispányinak, hogy az országnak rendelése szerént ott is kergessék az efféle gonosztévő latrokat. A Fogarasföldén való gonosztévőknek is büntetésekben jó rendtartást szereztet ő felsége.

Ez dolognak erősb voltáért végeztetett ez: hogy a Székelyföldön minden székeken való királybirák megesküdjenek, miképpen az vármegyékben való ispányok, hogy mind az itélet dolgában, mind az latroknak kergetésében nem kedvezvén senkinek, igazán cselekedneк, kik mellé a latrok kergetése dolgában minden széken választassanak négy jámbor személyek — ezek is erre hitesek legyenek.

A czirkálóknak ispány urammal és a királybirákkal egyetemben való költségekre ez végeztetett: hogy minden faluknak birája rovás szerént minden kaputól két-két pénzt szedjen és adja a notarius kezébe, ki regestrum szerént szedje bé és költse az ő szükségekre.

Miért hogy az ország emlékezik erről is, hogy articulusba iratták ezt: hogy valaki vagy nemes ember, vagy székely, vagy szász, avagy egyéb rendbeli tiszttartók latroknak pártját fogná avagy eleresztené, vagy egyéb akár micsoda módon oltalmazná őket, azon büntetéssel büntettessék, mint szintén a latrok, sőt még feljebb akasztassanak, mint latroknak gazdái—mostan is ezen végeztetett. Ugyan ezen rendtartás tartassék az ő felsége várai tartományiban is és a nemesség között való jószágiban, hogy a tiszttartók latrokat sohol ne mérészeljenek megsaczoltatni.

Miért hogy ő felségének hadai alatt, sőt egyéb időkben is a nemesség jobbágyi elszöktenek különb-különb helyekre, de jelesbben a kamarahelyekre; történtek ilyen dolgok is, hogy éjnek vesztegségében nemes embereknek házokra mentek a sóvágók fegyveres kézzel, ezalatt így vitték el a jobbágyokat hatalommal. Ezek ellen végeztetett: hogy az elszökött jobbágyokat közönséges gyűlésekben való végezések szerént, articulusoknak erejével megkérjenek; a hol megtaláltathatnak, ha meg nem adattatnának, azon

poenával büntettessenek azok, a kik meg nem adnák, az mely az articulusokban nyilván vagyon.

Ha efféle házra való küldéseket, hatalmakat a kamaraispányok miveltették vagy miveltetik, és akár miféle tiszttartók hivattassanak parancsolattal az ő felsége táblájára, és a mit érdemelnek törvény szerént, úgy büntettessenek mindenkor; az alattokvalók felöll pedig az birákkal az kamaraispányok vagy egyéb tiszttartók mindjárást törvényt tegyenek a panaszolkodónak, és a melyik fél nem igazolná az ő tették törvényt, bocsássák transmissioval az ő felsége táblájára jobb itéletnek okáért.

Miért hogy az Úr Istennek irgalmasságából itt Erdélyben búza és egyéb vásárra viendő marha — bortul megválva — bővebben vagyon hogysem mint Magyarországban, végeztetett ez: hogy mind búza és mindenféle barom, tudniillik: ökrök, ünőbarmok, ménes kocsolák — hím lovaktól és csődöröktől megválva — kivitessenek mindenfelé addig, mig a felöll más végeztetik.

Nyilván vagyon, hogy ennekelőtte is végeztetett vala az tordai gyűlésben, hogy a két nemzetnek, nemességnek és székelységnek szükségnek idején minden városokban tisztességes szállás adattassék, és mindenfelé élések és borok bébocsáttassanak az ő magok szükségekre; most is azonképpen végeztetett azon dologról — és ha mikor házakhoz viszsza viszik borokat, a város kapujában minden hordó bortól tiz-tiz pénzt adjanak.

Ezen végeztetett a magyarországi nemességnek is élésekkel Váradba való bémenetelekről és kijövetelekről; de az bévitt borokat se ott künn Váradon, se penig az országban való várasokban ki ne árulhassák.

Miképpen az erdélyi nemességnek az harminczad fizetéstől szabadság engedtetett, a kik Erdélyből élést vagy valamely marhát kereskedésre ki nem visznek; azonképpen az magyarországbeli nemességnek is szabadság engedtetett az harminczad fizetéstől, a kik Magyarországból bort és egyéb marhát kereskedésnek okáért bé nem hoznak, avagy ha az ő felsége birodalmából ki nem viszik más birodalomba. De ha magyarországi nemes ember bort hordóstól másnak ád, annak harminczadja megadassék.

A religio dolgáról végeztetett volt ezelőtt is egyenlő akarattal: megtekintvén, hogy mindeneknek felette minden keresztyének-

nek isteni dolgot kelljen szemek előtt viselni, hogy ezelőttvaló articulusok tartása szerént az evangelium prédikállása semminémü nemzet között meg ne háborittassék, és az Isten tisztessége nevekedése meg ne bántassék, sőt inkább minden bálványozások és Isten ellen való káromlások közüllünk kitisztittassanak és megszünjenek — most is azért újabban végeztetett: hogy ez birodalomban minden nemzetség közül efféle bálványozások kitöröltessenek és az Istennek igéje szabadon hirdettessék, kiváltképpen pedig az oláhok közül, kiknek pásztori vakok lévén, vakokat vezetnek, és eképpen mind magokat, mind a szegény községet veszedelembe vitték.

Azoknak a kik az igazságnak engedni nem akarnak, ő felsége parancsolatja, hogy György püspökkel, superintendenssel a bibliából megvetekedjenek és az igazságnak értelmére menjenek; kik ha úgy is a megismert igazságnak helyet nem adnának, eltávoztassanak, —vagy oláh püspök, vagy papok, vagy kalugyerek lesznek—és mindenek csak egy választott püspökhöz, György superintendenshez és az ő tölle választott papokhoz hallgassanak. A kik penig ezeket megháboritanák, hitetlenségnek poenájával büntettessenek.

Az Újvárnak épittését miért hogy urunk ő felsége magára vette, azonképpen Szászsebesnek is épittésének negyedrészét magára vette: mely épittésnek hamarábban való véghezmenéséért az nemesség kapuszám szerént ád 25 pénzt ez jövendő purificatio napjára, kinek gondviselője, kiszedője lészen Décsei Pál.

A székelyek is ezen terhet viselik — ő közöttök lészen Kornis Mihály.

A szászság is ezen terhet viseli—ők is közüllök főembert válasszanak ezek mellé.

A mely nemes embernek jobbágyi vagynak, de nincsenek a rováson, efféle nemes személyek ötven-ötven pénzt adjanak az épületre, az egy ház helyü nemes emberek penig, kiknek jobbágyok nincsen, azok adjanak 25-25 pénzt ezen épületre. Ez nemes embereknek számlálásokat hagytuk az vármegyék ispányira és az főszolgabirákra, hogy jól végére menjenek, és ezek közül senkit ki ne hagyjanak, kiknek neveket regestrumban az pénzszedők kezébe adjanak.

Ez is végeztetett egyenlő akarattal: hogy az váradi káptalan helyébe, miért hogy azok megrontattanak az ő bálványozásoknak okáért,

ez dologért a nemességnek igazsága meg ne fogyatkozzék, sőt ez Erdélyországnak módjához képest tartassék más két pap: Kanisai János és Foris pap, kik most is ugyan ottan Váradon vagynak. Ezek mellé választassék egy jámbor tudós és tökéletes nemes ember, az vármegye notariussával egyetemben, kik az leveleket őrizzék, oltalmazzák, és minden levél keresésnek, kiadásának és törvény szerént való executioknak az ő felsége parancsolatjára gondját viseljék, és önnön pecsétjek alatt ő felségének minden dolgokat híven megirjanak. De privilegiumok kiadása az ő felsége cancellariájára tartassék, kiknek ő felsége az levelek váltságán kivül is esztendőnként fizetést teszen, és őket megelégiti.

Nos itaque praemissa supplicatione Dominorum &.

Datum in Civitate nostra praedicta Cibiniensi Feria sexta, in festo videlicet beatae Luciae virginis, Anno Domini 1566.

Lecta mpr.

(A Bruckenthal-könyvtárbeli eredetiből.)

EREDETI OKIRATOK.

I.

Ráduly vajda levele (Bethlen Istvánhoz *)

Illustrissime ac Magnif. Dne Amice et Vicine nobis honorande!
Servitior meor. paratiss. Commdaonem.

A szent Isten nagyságodat kivánsága szerént minden jókkal áldja meg.

Tegnapi napon u. m. 8 octobris érkezék hírünk a moldovai állapot felöll, melyet mindjárást akartunk értésére adni nagyságodnak. A lengyel tábor már egynéhány időtől fogva sánczba hevervén, várták az utánok jövő segitséget mindennap; a Szkender basa tábora is a tatárokkal együtt napról napra gyűlvén, a telet is közel lenni és alkalmatosságokat is a dologban látván, nem akarták az időt mulatni, hanem rámentek a lengyel táborra, és kiverték a sánczból őket. Csak Isten mondhatja, micsoda nagy veszedelmek esett, úgy annyira, hogy igen kevesen szaladtak el. A főrendek sokan rabbá estek. Sulkóczki a harczon elveszett, a fejét a portára küldte a basa, melyet országunkon által vivén, Flocz nevü városunkban emberink szemekkel látták. Konczkit, Balabánt és a régi cancellarius fiát elfogták több főrendekkel együtt. Ezutánvaló állapotokat is ennekutánna megértvén, nagyságodnak értésére akarjuk adni. Az ottan való állapotokról nagyságod minket is tudósitson, megszolgáljuk nagyságodnak. Tartsa meg Isten nagyságodat jó egészségbe. Datum in oppido no. Tergovist, die 29-a octob. Anno 1620.

Illustriss. ac Mag. Dnis vestrae

amicus et vicinus benevolus servitor. paratiss.

Radulius Vajvoda.

(A k. fejérvári könyvtárbeli egykoru masolat után.)

---

*) A levél megszólitásából és modorából következtetem; mivel azon egykoru másolatból, mely után adom, a czímirat kimaradt.

II.

Thurzó Imre levele Péchy Simon erdélyi cancellarius és hainburgi fejdelmi követhez.

Spectabilis ac Magnifice Domine Domine et Pater summo cultu filialis observantiae prosequende!

A kegyelmed 26 marty Hainburgból költ levele, melyben kegyelmed a maga atyai jóakaratját declarálja hozzám, mind az maga s mind a közönséges securitasnak s bátorságos megmaradásunknak reménységével élesztvén és táplálván sok boszus gondoknak habjai között megepedt elmémet, ugyan megújita s vigasztala. Mert a mint kegyelmed megérthette Bornemisza nevü szolgámtól kegyelmednek iratott levelembül, (melyet válaszul irtam kegyelmednek előbbeni hozzám irott levelére), egyedül csak az szent, állhatatos és bátorságos sinceritásbul álló (sine fuco sine fraude) békességet desiderálom, svadeálom és nagy ohajtván várom s kivánom; melyrül nagy reménységet is vehetnék ez utolsóbb kegyelmed levelébül: ha az generalis amnestia, acceptált conditiok effectuálása, gravaminák tollálása és az postulatumok complánálása, sőt a generalis armorum suspensionak securitasa affugeálna — praevia contentatione Serenissimi Regis nostri — az kegyelmetek resolutioibul. De a mint vehetem eszembe a kegyelmed levelébül édes apám uram, majd ugyan megkezd hülni bennem e jó reménységnek tüze. A mely levelet kegyelmed irt urunknak utolszor, láttam, olvastam; ugyan elálmélkodtam rajta, mely igen alienálja magátul császár a státusokat. Ha nem leszen a generalis amnestia, hanem csak indefinite comprehendáltatik a Diplomában — amabo quae securitas! Ha is meginten az egyszer acceptált conditioknak effectuálásáról való declaratio kihagyattatik — quae, per Deum! libertatum ampliatio! Pacem omnes volumus, sed tutam, sed securam et talem, quae non vindictam, sed clementiam et concordiam sincerissime spiret; secus si fieri debet, ego quidem (et spero mecum omnes boni cives patriae) honestam mortem servituti et quotidianae morti audacter et intrepide praepono. Elegi mihi potius honeste mori semel, quam mortem timere in horas, quod ipsum morte ipsa pejus esset — semel, quam semper. Ha azért e békesség cum securitate végben megyen: et patria et ego

et omnes boni cives patriae sokkal tartozunk kegyelmednek, s bizony uram, bizony praestáljuk is. De ha nem — patientia! Bizony igy is isten nem hagy bennünket. Isten éltesse kegyelmedet és tegye szerencséssé a kegyelmednek sok foglalatosságit, hogy magának becsületére s mindnyájunknak örömünkre állhatatos s bátorságos békességet végezhessen kegyelmed. Datum Tyrnaviae, 29 marty Anno 1621. &.

Splis ac Magcae Dnis vestrae — Servitor filius et amicus in aeternum addictissimus

Oldalirás: Thurzó Sztaniszló uram bátyám kegyelmednek szolgálatját ajánlja.

Comes Emericus Thurzó.

(A k. fejérvári Batthányi-könyvtárban levő eredetiből.)

III.

Ugyanannak ugyanahoz irott levele.

Spectabilis ac Mgce Domine amice, tanquam Pater observandissime! Salutem et Servitiorum paratissim. Commem.

Az elmult aprilis havának huszonhatodik napján Körmöczbányáról irt kegyelmed levelét énnekem megadák. Kegyelmednek vevén ebből is hozzám való atyai jóakaratját eszembe, hogy a tractatusnak állapotja felöll bizonyositani nem neheztelt, kegyelmednek minden alkalmatosságbeli szolgálatommal meghálálni igyekezem. Ő felsége is *) megirta volt, mely ő felsége kegyelmességét engedje Isten hogy alázatos szolgálatommal megérdemelhessem. Mely szép progressussa vala a tractának, hogy a szép kivánatos békességet csak szintén érően viseltük — soha nem hittem volna, hogy ily vételetlenül fölbomoljan; holott ha az galliaiak nem interponálták volna magokat, a békességnek ily szép útját és módját Isten tudja csak mily nehezen tudtuk volna feltalálni.**) Az én kicsiny tetszésem sze-

*) A fejdelem, Bethlen Gábor. **) Föltalálni. mibül, resolutijoábul s több ily szók mutatják, hogy e tekintetben Magyarországon már a régi századokban az erdélyitől eltérő kiejtés divatozott.

rént azért, valami bizonytalan hadért avagy ugyan nagy victoriáért is a békességnek véghezvitelére talált szép útnak continuálását miért kölljen abscindálni és félben hagyni, a bizonyos békességnél a bizonytalan diadalt inkább választani? Holott a ki elmulatja az alkalmatosságot, viszont elmulattatik az alkalmatosságtól; s ha most teljességesen abscindáljuk a békesség tractálását, úgy történhetik, hogy azután örömesttractálnánk, de csak módját sem fogjuk föltalálhatni— nincsen penig oly sokáig való hadakozás, a kinek vége békesség ne legyen. A mint azért kegyelmed maga is irja, én bizony igen dicsérem, ha kegyelmed viszszamegyen, és sok fáradságát még evvel is többezni fogja. Continuálja kegyelmed édes apám uram tovább is a tractát, talám Isten jó végét adja s az ország tudom nem hagyja háládatlanul az kegyelmed fáradságát. Ha urunk ő fölsége hadai az ellenséghez közelben szállanának, bizhatnám az hadakozáshoz; de hogy mind hátrább szállnak, azt nem szeretem. Az ország teljesseggel megunakodik s el is pusztul, és a státusok közül is sokak ő fölségétől idegenednek — a mint volt eddig is, szabadságunk is penig és religionk is periclitálni fog. Bizony azért a mint följebb is jelentém, kicsiny boszuságért, haragért s bizonytalan hadért az bizonyos tractát nem köllene abscindálni, mert gyakorta ártalmas az harag s annálinkább az hertelenség. Hogy azért országunk megmaradhasson s hitünk és szabadságunk is helyre állapodhasson, magunk is el ne romoljunk és a státusoknak is kedvek és szivek urunk ő felségétől el ne idegenüljön, kegyelmedet édes apám uram még is kérem: legyen mindenképpen azon kegyelmed, hogy a tractatus continuáltassék tovább is; talám Isten jó végét adja s császárnak is szívét megszeliditi; ne öntődjék uram ennél is több körösztyén vér, sőt elpusztult hazánk is épülhessen meg, hogy úgy a szép békességben Istenünket is csendes szívvel és jó lelkiösmerettel szolgálhassuk. Hogy penig a tractának állapotját, hogy mely karban legyen, tovább is érthessem, ne nehezteljen kegyelmed ezután is levelével gyakorta értetni. Kegyelmed ebbeli jóakaratját megszolgálom. Kivánok, éltesse Isten sokáig jó és kedves egésségbe kegyelmedet. Datum in arce Lythava, 2-a may Anno 1621.

Spect. ac Mag. Dnis vestrae servitor et filius benevolentissimus
Comes Emericus Thurzó m.p.

Oldalvást saját kezével ezek voltak irva:

A mit meg nem oltalmazhatunk, azt mért nem kellene resignálni bonis et cautis conditionibus? Édes apám uram, bizony valamit jure belli obtineál, annak ő praescribál conditiokat; félek attul, hogy igen biztatjuk magunkat, de bizony heven teszik alánk. Ha csak el akarjuk veszteni, pusztitani az országot, most vagyon jó mód benne; de ha meg akarjuk tartani, az Istenre, igaz conscientiádra, nemzetedhez való kötelességedre, hozzám való jóakaratodra obtestállak édes apám: intsed az fejedelmet magát híveivel együtt, ne periclitáltassa tovább, vagy békéljetek, vagy ugyan újuljatok úgy a dologhoz, non verbis sed re ipsa, lássuk a segitséget: Superos si non potestis movere, Acheronta moveatis—agendum non cunctandum. Ha pedig egyikben sincs módotok, sem akaratotok, per mutuam sincerissimae amicitiae conjunctionem, quae nos ambos obligatissimos tenet, obtestálom kegyelmedet: tanquam amicus in re incerta amico, pater filio, medicus aegroto, confessarius confitenti, auxilio et consilio adesse dignetur mihi vestra Dominatio magnifica; si servare me non potestis, modo ne perdatis — consilium et resolutionem cathegoricam expeto expectoque.

Alább ismét oldalvást saját kézzel ez volt irva: Ad proprias manus ex mera confidentia exaratas resignari volo.

(A k. fejérvári Batthyáni-könyvtárban levő eredetiből.)

IV.

Bethlen Gábornak Dóczi István és Rimay János portai követekhez saját kézzel irt levele.

Magnifice et Generose, fideles nobis dilecti!

Januariusban irt levelét kegyelmeteknek mikoron elvöttük, mivel semmi bizonyost akkoráig ott ben való fáradsági felöll kegyelmetek nem irhatott, noha volt volna miről kegyelmeteknek irnunk, de mi is bizonyosb informatiojára várakoztunk. Ugy vagyon, hogy még 20 febr. irtunk volt kegyelmeteknek egy hoszszu levelet, melyben minden addig történt dolgok és állapotunk felöll bőségesen tudósitottuk; de az levelet el nem küldhettük volt akkor, mert az

commissarius urakat abban az levélben való irásunk szerént revocáltuk Hainburgból és serio demándáltuk, hogy viszsza jőjenek; de palatinus semmiképpen viszsza nem akarván jőni, teljességgel elrémülvén és kétségben esvén, hogy minden tractatusnak vége és nyaka szakad, obtestált igen és cancellariust viszsza küldte volt hozzánk, hogy ne hivassuk viszsza őket; nagy jó reménységet adván, hogy netalám császárt reá birhatják, az országot én gubernatiom alatt hagyja, az törökkel is a békességet megtartják igazán. Ilyen reménységet adván, supersedeáltam volt, és azolta ez napig mind arra várakoztam — én is az Úr Istentől mivel semmit bizony lelkem idvességén kivül úgy nem kivánnék, mint pacem honestam, securam, sed non fucatam et jesuiticam. Azonban érkezék az kegyelmetek örvendetes levele, melyet kegyelmed Rimay uram 5. febr. irt az hideg házban fázott kézzel; az levelet az gubernator postája 10 marty hozta kezembe, itt Posonban praesentálván, mely engemet bizonyára igen megörvendeztete egy részint. És noha késedelmesnek láttatik az császár mostani dilucidált resolutioja, mivel az mint megirtam másik levelemben, az confoederált országok az nagy erőtől, hoszszu várakozásokra nem jött kedves válaszokból concipiált desperatiotól viseltetvén, Csehország az 6 megnevezett erős városokon kiül hitre meghajlottanak; Morva penig fertelmesül és gyalázatosan elálla mellőlünk! Az tractatust is valóban igen forgatták az uraim, de nem minden punctaiban az én kévánságom szerént, hanem titkon instructiom és akaratom ellen. Az ellenség is immár — megkezdvén az üdő melegedni — inkább mozoghatnak és megelevenednek, de értvén cathegorica declaratioját az portának, hogy minket magyarokat együtt az confoederatusokkal meg akarnak oltalmazni ellenségeink ellen *) — — — — — — — — — — **) — — ebben az mi mindennél legnagyobb, mivel különben az vezér sem akarta az conclusiot megmondani, hanem hogy kegyelmetek is országok és mi képünkben ad ratificationem nostram assecurálja ő nagyságát, hogy mi is hirek nélkül és akaratjok ellen Ferdinandussal meg nem békéllünk, őket meg nem játszodtatjuk; melyre kegyelmetek is látván az nagy szükséget, az mi intimationk

---

*) Innen a fejdelem által két sornyi kifelejtettnek, vagy szándékosan elhagyottnak látszik. **) Innen a külön pontot kezdő szó kiszakadt.

szerént conditionaliter assecurálta az fővezért sat. könyörög sőt obtestál kegyelmetek minket, hogy valami mutatio ez alatt a dologban magunk és hazánk gyalázatos veszedelmével ne legyen sat. Noha az mint más levelemben is megirtam, az tractatustól csak az első kegyelmetek gyengén informált censurájára is supersedeálni igyekeztem, tudván s jól ismervén a portát természetében, hatalmas erejében, és mindjárt hivattam palatinust, de nem jött mind ez napig is; sőt ide is Posonban egyért csak azért jöttem, hogy elhagyathassam véllek az tractatust, és csak két órára való beszélgetésre hivattam alá Haimburgból, de azt adá válaszul, hogy a köszvény jött lábaiba és nem jöhet; cancellariust alá hivatván azért, őneki minden dolgokat bőségesen proponáltam és általa palatinusnak megizentem, hogy mit cselekedjenek, sőt nagyobb bizonyságért az leveleket mind a kegyelmetekét és Toldalagiét palatinusnak küldtem, censurám szerént való kévánságimat megmondottam: tudniillik, mivel ez világnak leghatalmasb monarchájával vagyon dolgunk, ki mivelhogy minket országostól egész nemzetestől kegyes szárnyai és oltalma alá igért venni, velünk való foedussát megtartani, az ellenségünket értünk megvetni, és minthogy in procinctu vagyon, becsületes követink nagy fogadást töttenek és assecurálták az portát ellenségünkkel hírek nélkül való meg nem békéllésünk felöll &. Nem illik s nem jó, hogy immár simpliciter az békességet végben vigyük és azzal ez mostani rettenetes készületét magunkra sponte vonjuk; hanem cselekedje ezt mind császár s mind mi, hogy bátor mostan az conditiok megirattassanak, minden dolgok elvégeztessenek, de az executioja haladjon szent Mihály napjára; akkorra promulgáljunk generalis gyűlést az egész országnak és adjuk értésekre az végezett articulosokat—menjen minden dolog nagy becsülettel és szép csendességgel végben, confirmáltassanak az ország gyülésében, mivel országot concernál ez a dolog.

Interim mindeneket a fényes portára adjunk értésére az fővezérnek, és instáljunk általa császár előtt, ne bánja és ne tartson ő hatalmassága is ellent ebben, békélhessünk meg Ferdinánddal, de úgy, hogy ő hatalmasságával is tökélletes békességet tartson nem csak annyiban, mennyiben Magyarország királyának magát tartotta eddig, hanem úgy is, mennyiben bécsi királynak és német avagy romai császárnak nevezi magát, úgy penig, hogy az lengyeleknek

segitséget ne adjon se titkon se nyilván császár ellen. Interim szent Mihály napig legyenek induciáink, és az ország maradjon a mi directionk alatt éppen, hogy így a török hadak is eleikben vött útjokon induljanak meg, haladjanak meg minket. Császártól is az resolutio ez alatt megjővén, követink is szabadulhassanak tisztességesen meg és magunk is országostól bátorságosan maradhassunk meg, megtartván a törökkel való frigyünket szentül, nem adván semmiféle segitséget az lengyelnek. Ha ezt cselekedi császár, én is kész vagyok sufficienter assecurálni, hogy az alkuvás szerént az jövendő gyülésben az országnak azt a részét, melyet az ország consensussából oda engedünk, minden tergiversatio nélkül resignálom. De mi lőn ebből? Én azt reménlettem, hogy ezzel kedves dolgot szerzek nekik, hogy ha mind magyar és német nemzetről az fegyvert ilyen szép ratiokkal és conditiokkal elfordithatom &. Ezt mikoron cancellarius palatinusnak referálná, eo momento nagy mérgesen mondotta: Oltalmazza Isten őket attól, hogy török hírével kellene az békességnek végben menni! Ugy tehát az ország subjiciálná magát a töröknek; ő arra száját nem nyitja fel, sőt kegyelmeteket országúl hogy megbüntessék halállal avagy exiliummal azért az assecurálásért, azon instál az statusoknál &. És így proponálni sem engedte. Noha ez országunknak, sem szabadságának, sem dignitassának semmit egy punctban nem derogál, hogy ha kivel frigyet kötünk és az is töllünk azt kévánja — ha ő miérettünk frigyesét megveti — mi is assecuráljuk őtet arról, hogy azon ellenséggel híre nélkül meg ne békéljünk, nem tiltván attól, sem kivánván, hogy ő akaratja ellen semmit ne cselekedjünk, és ha tiltaná is, nem követjük s meg sem gondoljuk, hanem csak híre nélkül ne békéljünk. Netalám tart attól, hogy hír nélkül cserben hagyjuk, ellene öszve adjuk magunkat és fegyvert fogunk ellene. Ilyen ratiokra nézve igen méltán kivánhatja és mi is méltán assecuráltuk, ha mi velünk oly jót tött, hogy ellenségünket nem csak rejiciálja érettünk, de sőt gratis meg is segit ellenek bennünket — ez nem lehet semmiképpen ország szabadsága ellen. De palatinus most mutatta ki foga fejérit, noha tudtuk eleitől fogva ő kegyelme magaviseléséből minden affectussát mi hozzánk, és hazájának veszedelmére való igyekezetit; de most leginkább megmutatta, látván tovább nem titkolhatja dolgát, mivel kévánsága szerént per pacificationem

az clerus introductioja nem succedálhat, látta, Haimburgban penig igen öszve alkutt volt az császár commissariusival—együtt vendégeskedett véllek, és Buquoi, Tiffenbak is Bécsből hozzá menvén, igen ittanak és engemet gyalázatoson emlegettenek maga asztalánál, kiről senkit meg sem szólitott, noha tiszti szerént kellett volna urát oltalmazni &. Mondom: ezeket a dolgokat császár commissariusinak megbeszélgette mind és megmondta nekik, hogy én mit kivánok, melyre ha accedál császár, akár mint assecurálnám is, nem kell hinni, mert defraudálom és csak az török s tatár segitséget várom, melyben minden reménységemet helyheztetem. &. Megértvén az dolgokat császár, nem akart semmi igaz ratiokkal való kévánságinknak engedni; sőt félvén, hogy ha Magyarországban hagy maradnom, nagyobb erővel conjungálván magamat, recuperálom az országot, és így de plano et simplici kevánta mostan azolta immár az országnak resignálását; az 4 vármegyét, Munkácsnak, Tokajnak redemptiojával és opuliai herczegséget igérték volna, de én sem sokat, sem keveset nem akarván ilyen conditiokkal elvenni, az tractatust én félben hagyám; megirtam mai napon szombaton, hogy elhagyják és viszsza jöjenek, hanem ha valami induciákat csinálhatnak, lássák, s ha nem is, eljöjenek.

Itt mi ilyen confuse vagyunk, hogy az palatinus egynéhány pápista úrral alattomban ellenünk valóban practicálnak; a mint Pete Györgynek, Balassa Sigmondnak s egyebeknek is magok saját kezek irását intercipiáltattuk, Bécsben ki immediate császárral s ki Pázmánnal s ki egyébbel tractáltanak, kikre jövendő gyülésen — ha azt érhetnők — gondunk lenne. Annakokáért, hogy kegyelmetek értse valóságoson állapotunkat, ebben vagyon: Minket senki az confeoderatusok közül egy emberrel, egy pénzzel nem segit; mert a mint megirtuk, Csehországot subjugálták teljességgel hogy Prágát hitre feladták, hanem az 6 erősséget ma is emberül tartják — sokan szorultak azokba király hívei. Prága állapotja penig mostan ebben vagyon, hogy az bavarus és Buquoi egynéhány cseh úrnak és városi rendnek kezeken esküdtenek meg császár nevére, hogy minden szabadságokban megtartatnak, senkinek senkitől bántása nem leszen; ez meglévén, bészállottanak, s minémü kegyetlenséggel való istentelenségeket, paráznaságokat exerceáltanak, azt én meg nem irhatom; de hogy haza kezdettenek menni az urak és főfő

emberek azt elvárták, és az mult februariusban 71 urat s főembereket fogtanak meg, kiknek megsententiázásokra az mult héten circa 10 mart. expediált császár Bécsből német commissariusokat. Minden privilegiumokat elszedtenek töllök, és provinciává csinálták. De Isten ebben ezt nem hagyja, melynek bizonyos jelei immár elucescálnak. Manczfeld Pilznából mikoron látta és értette, hogy az bavarus népe elholt igen és megoszlott, alattavalóival tanácskozván — mert éppen az bavarus népe, ki az liga fizetésén vagyon, maradott Prágában — kiszállott Pilznából és egynéhány jó csatákat tévén Prága alá, ott jól megvakarászta az németeket valahol kit kaphatott. Öt avagy hat várat recuperált, és mostan 13 kerített várost bir; neki válogatván hadát, Saxoniába bément, és az mely városban a domus monetaria vagyon, azt más városokkal együtt megvötte mindjárt. Az városok száz ezer forintot adván neki és az pénzverőházban is többet száz ezer forintnál találván, elhozta, hadát szépen contentálta, néppel többitette, és mostan bizonyoson 6000 gyalogja s 2000 jó fegyveresse vagyon. Az urak közül Berka szaladott el, Budovát s a többit megfogták, kik királylyal el nem mentenek. Az csehországi állapot ebben vagyon; az morvai ebben: hogy egész decembertől fogva eddig minden hadak rajtok élnek, pusztitják rettenetesen, 82 templomot foglaltak el az evangelicusoktól. A szegény papok közül valakiket kaphattanak, némelynek a sapkát — vagy minek híják — a kit viselnek fejekben, hoszszu vas szegekkel vervén fejekbe úgy ölték meg, némelynek nyelvét ollóval metélték darabonként; némelynek fogóval az nyelvét gyökerestől vonták ki; némelynek száját torkát porral megtöltvén, felgyujtván, darabokban szakadozott szegényeknek fejek; némelyeket fürészekkel metéltenek. Ezeket szenvedék szegények az Istenért. Mostan én táplálok 42 papot—morvait Trencsinben. Nem szabad sohul professiojokat exerceálni. Fridericus király állapotja ebben vagyon: hogy az slesiai statusokkal végezvén, tractáljanak az saxoval s tartsák jó reménységgel; maga Cusztrinba ment, és onnét — *) nevü városban hol az imperiumbeli unitus némely fejedelmeknek gyülések volt, ott minden dolgait exponálván, mindenik szép segitséget igért nekik, azonképpen az ángliai, dániai, svécziai

*) A város neve kifelejtődött.

királyok mostan ez jövendő aprilisben igérték és rendelték hadaknak előállatását, megmustrálását. Sok had volna, ha annyi lenne, a mennyinek számát nekem irták — meghaladná in universum az 60 ezeret, de ha csak fele lehetne is, jó és elég lenne; azt kétfelé szakasztják, egy részét az Palatinatusnak recuperálására, melyre az galliai király is magát igéri hogy hadat bocsát segitségére—ők sem szenvedik az hispanusnak Palatinatust birni. Nem vették tréfára az hispanusnak Imperiumban való béjövését az egész imperiumbéli statusok, sem gallus, sem helvetus, sem a több királyok. Annak a hadnak főgeneralissa az dániai király leszen. Az másik részével az szegény Fridericus király jő ki Slesiában; ott kész haddal várván, egyenesen akarnának Prága recuperálására menni, melyet engedjen az Úr Isten nekik. Ez bizonyos, hogy mihelyt melyik országban Fridericus hada érkezik, nem úgy mint azelőtt, hanem ezerszerte különben insurgálnak mellette, és mellette akarnak élni-halni. Valóban megbánták szegény bolondok minden ebül való cselekedeteket. Mi penig így vagyunk: hogy legyen hálá az Úr Istennek eddig ez napig egész Magyarországot éppen tartjuk; Szakolczát árulák s adák fel az benne való pápisták — de az is más vétke lőn—Holicsot az Czobor szolgái; Strasnicza noha nem miénk volt, de még is bánom hogy eljövc belölle generalis uram; kiben 3000 német gyalogot és 1000 lovas kozákot szállitván Buquoi, én is februariusnak 15 napján hat ezer emberemet reá válogatván Kornis Sigmonddal, szintén 12 órakor kezdték az ostromot és vitézül bémenvén, ott ben az piaczon való sánczot 4 egész óráig ostromolván, rettenetes vitézséggel — kihez hasonlót historiában sem olvastam — az Úr Isten azokat igen megszégyenitvén, több veszett 3000 embernél el az ellenségben, az miénkben 82 esett el; zászlót 17 hoztanak, lovat többet 2000, pénzt, arany-ezüst mívet többet száz ezer forint érőnél. Januariusnak kezdetitől fogva soha az csatázások — azt merem mondani — három nap meg nem szüntenek, minden napon hordották igen — im mai napon is 33 rab kozákot hozának.

Fizetett lovasom in universum mostan vagyon 17 ezer, de gyalogom négy ezernél nem sokkal több, nem kaphatunk gyalogot. Az morvai had felöll irtam volt az másik levelemben, hogy megfizették őket és Buquoi mellé küldték; mely ugyan úgy lött volna,

de nem akart az vitézlő nép semmiképpen oda menni; Stumful és Sellendorf — kiknek igen szép 1500 fegyverek vagyon — *) is, azonkivül is két kapitánnak jó két ezer gyalogjok, öszveesküdtenek, hogy császár hadában soha nem szolgálnak; nekem irt vala Stubernfel és emberséges embereket küldvén hozzám, conveniáltam véllek és megfogadtam őket: lovasnak 8 rénest, gyalognak öt rénest igértem; közönségesen azt az 3500 embert ez jövő héten várom magamhoz, azokon kiül is 900 német fizetett gyalogom vagyon. Én az császárral mivel békességet immár realiter nem tractálhatok, abban igyekezném, miképpen valami jó reménséget adnék s mutatnék nekik az megalkuvás felöll, és ez alatt valami 13 holnapig való induciákat csinálhatnék véllek, melyet ha végbevihetnék, nyert dolognak tartanám az állapotot; mert addig minden hadaimat megnyugotnám, és számtalan prédájokat lerakatnám, kik felette igen megfáradtanak és kedvetlenedtenek kiváltképpen ez 3 holnaptól fogva; mivel bizonyos dolog, hogy semmi nyugodalmok nem volt, felette sulyos szolgálat volt rajtok—egész esztendeje egynéhány ezerének, hogy hazájokat, feleségeket, gyermekeket nem látták; ezért akarnám ha valami úton módon egy kevéssé megpihentetnők őket. Magam is 10 holnaptól fogva ez rettenetes gondban epedek és aggok. Az császár hada is — ha akarna — három holnap alatt elérkezhetnék, és magunkat conjungálnók s megerősittenők véllek. Az Úr Istent segitségül hiván, kétség nélkül vakot vettethetnénk az ellenséggel. De ha induciákat semmi jó reménség adásnak szine alatt sem végezhetnék is, kénszerittetem mostan valami féle paxot vélle inditani és végezni, s ha egyéb nem lehet benne, szabadságot adok az Dunán túl és innet való darab földnek, hogy obedientiát mutassanak császárnak, de németet sohul bé ne vegyenek az erősségbe—különben nem is conveniálok vélle. Igy is igen megtréfálhatnók, mert jó biztatása lévén az meghajlások felöll az statusoknak, kiki magát úgy viselné mint subditus.

Generalis gyülést az országnak kellene kételen promulgálni császárnak, hogy akkor minden ember ad fidelitatem redeálván, compareálna és homagiumot prestálna; annélkül tudni való dolog hogy nem lehetne. Az gyülést én svadeálom úgy is, hogy augus-

*) Egy szó olvashatlan.

tusra vagy septemberre differálná császár, ennek ilyen ratioját advány: hogy az török megindulását s elhaladását kevántatik igen megvárni, mert úgy lehet bátorságosabban végben meneteli az gyülésnek &. Ha az első úton az induciákat nem prolongálhatom penig semmiképpen s az másikon sem építhetek, hogysem mint császár ellen hazánknak magunknak örökké való veszedelmével én megbékéljem az némettel kívánsága szerént, készebb vagyok akár mi veszedelmes állapotot is ez két három holnap alatt elszenvednem; és ha nem kezdhetem állhatni az ellenség impressioját, hogy ez öszve szokott szép hadat bolondul el ne veszeszszem, és császár hadának is azzal terrort ne hozzak (mert bizonyos deliberatio ez, hogy vagy megbékélhetnének, avagy megverhetnének bennünket, de azontul Buquoit ő magát bocsátanák az lengyel mellé derekason) mondom, hogysem mint valami extremumokon kellenék járnom, inkább cselekedem azt, hogy lassan-lassan alább-alább állok előtte; az várakat: Posont, Ujvárat, Nitrát, Nográdot és Fileket Dunán innet megrakom, Dunán túl Sopront, Kőszeget, Óvárat; magam Kassához csatlom magamat, és megvárom császár segitségét — interim a mint erősithetem magamat, azon fáradazok éjjel-nappal. Ezeket ily bő szóval azért irom meg kegyelmeteknek, hogy értsen minden állapotokat igen bizonyoson; és ha különben hordják és terjesztik az híreket is szokások szerént Caesar uramék, se kegyelmetek, se az vezér urak el ne higyjék; mert bizony különben ennél eddig ez napig nincsen — mindenek igazán így vagynak. Kévántatik azért, hogy kegyelmetek felserkenjen, szemit felnyissa, és értvén az állapotot, az segitséget ne úgy és ne oly rettegve s fél kedvvel sollicitálja mint eddig, hanem különben. Sőt én az egy hatalmas Istenért kérem kegyelmeteket s obtestálom idvességekre: valóban syncere fussa, kérje az segitséget úgy, az mint én informáltam arról kegyelmeteket Memorialémban avagy valami compendiosa kis instructiomban. Ne nézzetek uram arra, hogy török miatt romol a keresztyén! mert azok a keresztyének bizony nem kimélnek minket, ha kaphatnak, szörnyü kínokkal ölnek meg. Inauditum: vitézlő nép vitézlő népet úgy öljen meg azután, mikor harczon rabságra esik, mint ezek az császár hadai bánnak az miéinkkel! Ha valahol egyet kettőt kaphatnak közüllök, azontul szalag szíjjakat metélnek hátok bőréből, némelyeknek szárokat, karokat

törik ketté s oly kínokkal ölik meg. Nem jó uram immár tovább kedveznünk; mert ha az confoederatusok is így nem kedveznek vala nekik, nem volna mostan semmi goudunk, holott talám tízszer is megvíhattunk volna véllek — csudálatos szép occasiok affulserunt az miéinknek, de addig szánták őket aztmondván, hogy keresztyének s nagy bün ha levágják őket, csak halogatták egy napról másra; ha az mi magyarink vágták őket, szidalmazták s pogányoknak nevezték, melyből az jöve ki, hogy conjungálá magát az bavarussal, azután az clerus tízezer népével Buquoi, superálá bezzeg az mi hadunkat 18 ezerrel, és nem vakarozék semmit, hanem valóban rajta terme Fridericus hadán, éjjel-nappal sok napokig ostromolván—a mint megirtam—kényszeríttetének Prágához szállani, s azonban ott sem lévén semmi vigyázások az sok — — — latorra, meg lőn az scissio az városban és azután az rebellio, s rajta veszték az csehek. S én is periclitálok ő miattok azolta. Mert csak deseráltam volna őket és igértem volna hatalmas császár ellen való fegyverfogásra magamat, megmondtam volt kegyelmeteknek, hogy egészen is kezemnél hagyta volna az országot császár. Mint tractált erről én véllem Collalto, megmondtam kegyelmeteknek, de quod factum est infectum fieri nequit: elmult esőnek köpenyeg nem kell — azt mondják a törökök. Arról én sem irok, hanem az előttünk álló dolgoknak és intentumoknak mint kellessék resistálni, evertálni és az Úr Isten segitsége által triumphálni is ellenségink ellen, arról én per discursum in forma postulati instructiot *) irtam kegyelmeteknek, melynek tenora szerént hogy az vezéreket kegyelmetek sollicitálja és maturálja az indulatot, még is az egy Istenért kérlek benneteket. Az assecuratoriát megküldtem kegyelmeteknek, nem akarván hogy én miattam egy punctni dologban is gyalázatot avagy periculumot lásson; ha kévántatik béadhatja bátorsággal. Csak onnét ne legyen az fogyatkozás, innét semmi játszodtatás nem leszen bizony az míg én élek; de ne késsék uram az had, mert az celeritásban áll minden győzedelemnek reménsége. Minémü leveleket irattam oda bé, pariáját kegyelmeteknek megküldtem; az kin titulus nincsen, a kinek kivántatik megirhatni: nem árt talám hogy még is salutáljuk őket és a jóakaratot köszönjük. Szóval is izentem Demjén Ferencz-

*) Gyüjt. III kötetében — remélem — ez Instructiot lesz alkalmam közölni.

től, ha el nem felejti megmondani; de az részegség miatt kétség az dolog. Quos bene et feliciter valere cupientes. Datum Posonii 20-a marty 1621.

Gabriel m.p.

V.

Bethlen fejdelemnek Rimay Jánoshoz sajátkezüleg irt levele.

Generose fidelis nobis dilecte!

Kegyelmed leveleit igen diligenter megolvastam, melyeknek olvasásával engemet nem hogy aggrávált volna, söt inkább recreált, és nekem azzal kedves dolgot szerez, hogy minden dolgok felöll oly bőségesen informál; én is úgy tudok provideálni az állapotról, hogy ha minden dolgot érthetek. Megtetszik világoson kegyelmetek sok munkája és törődése. A maga irásiból dicséretet érdemesen vött kegyelmed azokért, mikoron némely urak olvasták az kegyelmed leveleit. Én penig, kit hasznos szolgálatjával magához való gratiámnak megmutatására irritált eddig is, s naponként concitál, ha élek megmutatom azt kegyelmedhez reménsége felett. Itt az állapot miben forogjon, az közönséges levelemből bőségesen mindeneket megérthet; különben annál nincsen, akármint informálja Gál uram a portát az confoederált országok meghajlása, Fridericusnak adversa fortunája felöll, de különben annál a mint megirtam, nem találják. Mostan pro tempore nyegnek és szenvednek, várják az megszabadulást. Az morvaiak elárulását az confoederationak szintén úgy megbánták, a mint kivántatott; bizonyos dolog, mihely az fegyvert látják, azontul mind Csehország, Morva is fegyvert fog, mellénk támad; Slesia penig igen okoson tudá magát viselni — megmarad az az ország kár nélkül és elégséges lészen az nekünk való segitségre mind pénzből, népből. Azok felöll semmi kétség nincsen, bátorsággal felelhetnek tractálhatnak kegyelmetekkel együtt az követek azok képekben. De az mi magyarainkat igen meg kezdé tántorgatni az palatinus nagy álnok practicája, ki az nagy marha Szécsyt elaltatván, im mostan kezdette manifestálni árultatását; de Isten velem lévén, ezt én ez napig reméllem, úgy sedálhatom, hogy semmit tölle nem kelletik félni; ő maga Murányban ül, de ha alá kaphatják, nem könnyen megyen fel, oly fundamentumot vetettem neki. Bizony az induluton úgy nem búsulok, a mint

szégyenlem nemzetünknek ilyen gyalázódását némely istentelen árulók factioja miatt; kesergek szívemben igen, hogy fegyverrel kelletik őket compescálnom, holott ím 8 esztendeje leszen inaugurationmnak, de eddig egy nemes embert is meg nem öllettem, noha némelyeket országúl is megsententiáztanak. Nem tehetek rolla: inkább akarom egynéhány veszszen el gyalázatosan árultatásáért, hogysem mint országostól sirjunk és búdosásra jussunk. Ha szintén a portára ennek hírét megviszik is, kegyelmed igen eleiben adja az embereknek, hogy ezt kicsin dolognak tartom, noha némelyek nagy veszedelmet akartanak ezzel reánk hozni; de Isten velem lévén, magok esnek az veremben, melyet nekünk készitettenek.

Dolgomban én eljárok, és csak érkezzenek az hadak, minden dolgokat fogyatkozás nélkül vihetünk véghez, ha Isten akarja. De az állapotot ha consideráljuk, én főképpen értvén az austriai és hispániai háznak intentumát, oly bizonynyal reménlem mint ha szemeimmel látnám, hogy elnyomják ebben és az következendő esztendőben csaknem egész Európának minden evangelica religion való statusit, fejedelmit, ha az töröknek ereje által hadokat nem distrahálhatjuk. Mert az evangelicusok egymást nem hogy szeretnék, de ha lehetne egyik religio az másikat egy momentumban vesztené el, úgy gyülölik egymást. Az saxo noha evangelicus, de Fridericusra való irigysége miatt az Krisztus ecclesiájának ellensége lőn—vagynak többen is az imperiumban olyanok—és egymást addig űzik, kergetik, ölik, vágják, hogy az megerősödött és religiojokkal öszszefonatott pápista statusok dolgokban eljárnak. A mint az hispanus abból az occasioból ansát vévén magának, az imperiumnak közepében szálla, és mostan hatalmosan uralkodik in visceribus; melyet jól látnak az imperiumbeli státusok, de az nagy egyenetlenség miatt többire csak nézik egymás veszedelmét. Úgy vagyon, hogy készitik hiszem hadokat és bizonyoson informálnak, hogy in junio Prága alatt akarnának lenni egyik részével, másikkal Palatinatusban; de én nehezen hiszem hogy őszig is kidobolhassanak azok, nem resten s terhesen való járások, de az nagy pompálkodás miatt. Addig penig az Ferdinánd és Hispanus hadasok dolgot és anynyit visznek véghez, melyet amazok ha kidobolnák is, de két esztendeig sem tudják recuperálni, bátor az szerencse nekik szolgálna is, mely csak a nagy hatalmu mindeneken szabadoson uralkodó Istennek dispositiojától függ; és ha akkor is az austriai ház victor

evaserit, actum erit de tota Hungaria, Bohemia, imo de tota Europa. Soha bizony sem Helvetica, sem Augustana confessio tovább nem leszen, minden országok szabadsága elromol, és némettel, hispanussal rakják meg országot, s az urak nemesek jószágit azoknak osztják. Ez az magyar nemzet penig—valaki pápista—de azok mind ellenségink(?) nagyobb részint, és éjjel-nappal csak tanácsot tartanak ellenünk; de ezek között való defectiot nem egyéb hozza, hanem az nagy hihetetlenség és császár részéről adandó segitség felöll való reménységeknek elfogyása. Ezek közül—azt merem mondani—az egész országban 20 embert nem találnánk, a ki bizonyosan elhinné az derekas segitségnek adását, mert ha azt elhihetnék, sokkal animosiusb viselnék magokat; de csak lássák az derék segitséget, azontól mutabuntur in alium virum: erigálják magokat és nem sok fogyatkozás fog bennek lenni, mely szintén mostan kivántatik hogy meglegyen, ha innet is hatalmas császárnak az vezérek ellenséget birodalmára vonni studio nem akarnak; azt penig ne gondolják, hogy ha az németet nem rejiciálták volna, ellenségévé nem lenne, mert ezt én igaz ratiokkal megbizonyithatom, hogy akár mely jóakaratot mutatna is a fényes porta az némethez, de akár lengyelre, akár spanyolra induljanak haddal, tantum facit, mintha Bécs alá jőnének; mert ennek sem pénze, sem hadakozó népe, sem generalissa a császárnak elegendő feléni szükségre is nincsen; hanem az hispanus tartja mindennel, melyért ez is minden jussát az cseh királyságban egyik fiának legálta holta után; az lengyel király felesége penig egy a császárral. Kegyelmed jól tudja, mind azért, mind religiojáért, mind propter vicinitatem, mind annak az jónak recompensálásáért, melylyel lengyel király is ez két esztendőben segité, oly igen megsegiti, mentől jobban tölle lehet. Akár mit mondjon Gál, hogy csak tartsa meg frigyét vélle császár, az ő ura is barátja leszen; de semmit abban el ne higyjenek, mert ha százszor megesküinnék is, de bizony megsegiti, ez oly bizonyos mint az sz. irás. Hogy azért mind ezek(et) az specificált immineáló veszedelmeket magunkról több sok gonosz intentumokkal együtt eltávoztathatnánk és valaha bizonyos és állandó békességet szerezhetnénk az országoknak, kikkel mi szomszédosunk vagyunk, és az orthodoxa religionak is bátorságos progressust csinálhatnánk, én sokat gondolkodtam arról: mint kellene in effectum vinni? Melyben találtam egy útat és módot, kiről kegyelmedet ím tudósitom realiter, de

úgy, hogy magánál legyen, több senki ez világon kegyelmednél ezt ne tudja se magyar se más nemzet, hanem csak császár titkos emberei, azok közül is azok csak, a kik bölcsen tudnak felölle discurálni és az titok nállok megáll; de azoknak is cum magna obtestatione intimálja: tartsák titokban, és ha tetszik ez én tanácsom, kövessék azt, ha hol penig nem fog tetszeni, pereat, legyen eltemetve. *) Így osztán az ide bocsátandó segitséget kegyelmed sollicitálja igen serio azon a formán, mely felöll irtam az közönséges levélben. Az Istenért uram, legyen hamar a mi leszen, ne várják az kalongyát, hanem in junio lennének, elérkeznének mellém. Az Istenre és igaz lelke idvességére kénszeritem kegyelmedet, ez a secretum legyen kegyelmednél eltemetve ne értse senki több kegyelmednél.

Az hollandiai oratornak hozzánk való sincerus affectusát értvén kegyelmed irásából, örvendezek neki, és mi is jóakaratunknak symbolumát meg akarjuk mutatni olyképpen hozzá, hogy jó neven vehesse. Nagy lucrum, hogy kegyelmed olyan emberrel találkozott együvé, ki az állapotokban tudós és vallásunkon való okos ember, confidenter hogy beszélhet vélle; szükség, hogy mi is megbecsüljük, és gratiánkban tartsuk, sőt kévánnánk ha valamikor beszélhetnénk, magunk is ismerkedhetnénk vélle. Irattunk neki. Kegyelmed salutálja mi nevünkkel, sok jót kivánván ő kegyelmének, jó neven vegye nevünkkel ilyen hozzánk való sinceritássát, ajánlja az mi jóakaratunkat neki. Irunk mindjárt Mauritius herczegnek azokról az dolgokról, melyekről maga is emlékezik levelében és kegyelmed bővebben informál. Nem volna jó az mi itiletünk szerént, hogy ha mostan Haga uramat haza hivatnák, a ki immár nagy esmeretséget vetett az nagy emberekkel, hitelt, favort, kedvet szerzett magának az ő principalissinak való szolgálatra. Sokáig kellene másnak újnak ott lakni, mig azoknak végére menne és megtanulná az állapotot. Igen kévántatnék, hogy ha az hollandusok is meginditanák az szárazon armadájokat contra hispanum; szintén mostan volna ideje annak, ha ők is ott ben fegyvert fognának in Palatinatu az ángliai, svécziai, dániai királyok hadai. Az velenczések in recuperandam

*) A fejdelem ezen titkos gondolatát egy ide vonatkozó okmányban sem láttam. Úgy kell lenni: vagy élő-szóval izente vagy külön levélben irta meg.

Voltolinam—úgy értem—bizonyosan elkezdik az hadakozást az hispanussal. Én is holnap expediálom követemet az velenczei respublicához. Nagy reménséget adnak onnét, hogy örömest confoederálnak az magyar nemzettel és pénzzel segitnek bennünket. És így ha az hispanust mind Hollandiában, Palatinatusban, velenczések, az török vizi armadája és az hollandusoké kezdhetné infestálni, úgy remélhetnénk jó progessust dolgainkban. Itt én sokat discuráltam gróf von Turn-Hofkirker uramékkal és egy főolaszszal, mint árthatna császár vizi armadája az hispanusnak; azt beszélli az olasz, hogy Neapolisnak egyik főportusa Palermo, ki erős város és vár—arra nem jó menni, hanem igen könnyen elkerülhetni és az országnak szintén közepi aránt szállhat ki az had: 8 tiz nap nagy részét mind elégethetni, rabolhatni; sok városokat verhetnének fel, melylyel az egész Olaszországnak rettenetes terrort adhatnak. Haszna annak három t. i. 1) hogy az spanyol hatalmas császár ellen való segitséget derekason nem expediálhat szárazon, 2) az nagy préda; harmadik az ő hatalmassága frigyes országinak is nagy bátorságot szereznek azzal. Az Kapi agának irattam levelet; kegyelmed igen nagy szeretettel salutálja és fogadja apánknak, igérje magát mi nevünkkel neki, hogy főemberünket bébocsátván, illendőképpen akarjuk fiui szeretetünket ő nagyságához megmutatni. Az mi jóakarásunkban semmit ne kételkedjék; kérni kell, maradjon meg igért jóakaratjában végig hozzánk, és legyen főgondviselőnk hatalmas császár háta megett.

Az nagy embereknek való igéretét a mi illeti: nagy considerationak kell benne lenni, kinek mit kell igérni; mert omne promissum cadit in debitum. Annak meg kell lenni oztán a mit igérünk, hogy creditumunkat el ne veszeszszük, és mostani jó akaróinkat ellenséginkké ne csináljuk. Az fővezérnek halálán mennyit búsulok, meg nem irhatom, de Isten akaratja ellen nem tehetünk. Hoc opus hic labor, hogy kegyelmetek az új vezért ha lehet hasonló jóakarónkká tegye, úgy, hogy az német sarkából ki ne vesse. Mely ha történnék, eleibe kell adni: azzal nem mi nékünk tenne annyi kárt, mint hatalmas császárnak és birodalmának; holott minden országokat ellenségévé akkor csinálná ő hatalmasságának, mikor ezt az végzést felforditaná és elbontaná. De hiszem az divánban ben volt—tudom—ez is, mikor az consultatio és abból való deliberatio lött; az

muftitól fetvát *) vett volna az fővezér, mely az ő törvények szerént felbomolhatatlan volna. Azért kegyelmetek ezt úgy lássa, hogy mi is az oda való reménységben meg ne csalattassunk. Az igéreteket a mi illeti: ha megholt az fővezér, ennek az újnak talám igérjen kegyelmetek 12 ló terhe pénzt, kihajának 4. Halil basának 1, Görcsi apánknak 8, Kapi agának 4. az hocsának 6. és azokon kivül is az cancellariusnak—kinek immár meg is vagyon igérve — s egyebeknek is in summa 50 lótereh pénzig. Az igéretben, ha tetszik kegyelmednek, menjen elő úgy mint 70 ezer ftig; de ebben igen okoskodjék kegyelmetek, hogy ne csak magunk, hanem egyenlőképpen az confoederatusok követeivel igérje és adjon pecsétes adós-levelet is kegyelmetek a kinek mit igér, s oly conditioval, hogy hatalmas császárnak béküldendő ajándékokkal együtt ő nagyságoknak is béküldjük bizonyoson az summákat in paratis et in bona moneta. Ha penig egyéb nem lehet benne, száz ezer rftig elmenjen kegyelmetek az igiretben; mert csak az Úr Isten győzedelmet adjon ellenséginken, hiszem és reméllem, hogy praestálhatjuk — nem sok jut ennyi országra száz ezer rftban. De úgy és oly conditioval igirje kegyelmetek az summákat, hogy mi is hatalmas császár segitséges oltalmában és az ő nagyságok jóakaratjában meg ne fogyatkozzunk—elegendőképpen segitsenek meg idején, mely szintén úgy az ő hasznok is mint miénk.

Mehemet basával noha sok jót tött kegyelmed kiváltképpen az én nevem alatt, de semmit nem jobbult, a mint látom, és az exilium-disciplina nem fogott rajta—idem est qui antea; minémü levelet irt nekem, ím az pariáját kegyelmednek küldtem—ingyen sem agnoscálja véllc való jótettünket. Nagy ingratitudo! Söt minémü injuriákkal illet, itélje meg Isten a gonosz embert. Meg sem olvasám bizony levelét, csak tekintettem. Bátor kegyelmed ne fáradott volna az gonosz embernek restitutiojában. Mert meglátod uram, tisztességet vélle nem vallunk, és nagy dolgot sem viszünk véghez — homo insatiabilis, arrogans, ambitiosus et inimicissimus hungarorum, praeter me nemo illum agnoscit in natura et perversis moribus ipsius. De quod factum est infectum fieri nequit; mindazáltal mivel kegyelmed emelte ki a sárból és promoveálta, módja vagyon az corrigálásban, me-

*) Talán a mai fermán.

lyet el se mulasson, objiciáljon mindeneket neki: miért lehet ily háládatlan s honnét érdemlem én tölle az ilyen tractálást? Emendálja meg magát, és ha szolgálni akar hatalmas császárnak, most az ideje; nem nekünk, hanem az urának szolgál a barátunk. Mi is minden jóakaratunkat akarjuk hozzá mutatni; tudja jól, hogy azelőtt is sok jót vött tőllünk. Ugyan nem leszen azért neki több ilyen jóakarója mint mi; siettetni kell igen, ha mégis ott benn volna, jőjön mindjárt, ne késsék sohult; ha penig kiindult az fővezérrel, irattasson kegyelmed kemény parancsolatot reá — ne késsék; küldjenek kapucsiákat utánna mindjárt, mert én tudom az ő rest természetit — házától, a sok concubinái közül kertéből ki nem indithatják sokáig is; azért kell kapucsiákat utánna küldeni, hogy ne engedjék házánál mulatni, inditsák mindjárt hasonlóképpen az hadakra és szélekre: mindenüve — kiket ide rendelnek — kapucsiákat bocsásson az fővezér, kik őket felköltsék és siettessék mellénk jőni. De az mig Mehemet basa mellénk érkezik, hogy addig a budai, tömösvári, egri basaságokból bátor csak 3000 török jőjen mellénk igen sietséggel — az Istenért kérem kegyelmeteket — serio instáljon, és in effectum vigye in quantum fieri maxime potest. Az tatárokat siettessék, jőjenek fel az Duna mellett az pesti mezőre. Az én magam személye mellé őrzésre jó válogatott portai ezer jancsárt szerezzen kegyelmed, kik continue mellettem legyenek az hadnak fenlételéig.

Az Caesár Gál levelét az urak és statusok előtt megolvastattam, palatinusnak általküldtem és megmutogattam nekik: az német az magyar nemzetet mint akarná subjugálni, holott ím jobbágyoknak nevezi; de palatinus azzal semmit nem gondolna, ha barmoknak hinák is őket, csak ő recuperálhatná az országot Ferdinándnak. Legnagyobb pestise és árulója hazájának, kegyelmed bizonyosan elhigyje—mely itt immár köztünk igen manifestum. Szécsyvel egy értelemben vagyon; az ő szolgái is confundálták magokat amazéval, és Szécsén alá mikor jöttek volt az ő szolgái, kérték urok nevével Gyarmatot az szerént; de megadták az várak kérését az árulóknak, hiszem Istent mai napon jobban megadják kit hol közüllök kaphatnak; Rákóczi uramat bocsátottam 4000 magával ellenek, noha in universum 800 ha vagynak az pártosok, de azért bocsátottam úgy, hogy eszekben vegyék ki ellen pártoskodtanak. Ha az Úr Isten éle-

temet megtartja, én is kegyelmedet kastélyos főemberré és udvaromban mellettem való tisztviselőnek creálom. Jut az árulók sok jószágában immár azoknak, kik igazán szolgálnak hazájok- s uroknak. Tudom, az ország törvénye is megbünteti az árulókat ilyen nyilvánvaló árultatásokért. Bizony kétség nélkül el is kell hinnünk, hogy az Úr Isten ezeket az árulókat megveri, ellenségünket megszégyeníti igen, csak ne késsék az segitség — minden kétség nélkül victores evademus. Palatinusnak szép épitett kastélyi vagynak s a többinek, az szerént Haginak, Szécsynek, Petének, Móricznak, Dαróczi Istvánnak, Balassa Péternek és többiknek — leszen mivel contentálnunk az igaz szolgákat. Juszuf agának 20 ezer oszporát adattunk és több gratiánkat is igértük neki; Szőlfikárnak is 8000 oszporát küldtünk tölle, fizetésit Erdélyből megviszik a többit, ki restálni fog. Kegyelmedet még is kérem mindenekre: viseljen szorgalmatos gondot és engemet igen hamar tudósitson minden állapotról bizonyosan—tudjam mihez magamat tartani. Ezt az postámat sietséggel viszszavárom. Bene valeat. In Ujvár 19 april. 1621.

Gabriel mpr.

P. Scripta. Immár levelemet megirtam vala, érkezék Fridericus király és az jagendorfi fejedelem levelével slésiai armadának főgeneralis strásamestere és az secretariussa a herczegnek — sok szép kedves híreket hoztanak: Fridericust igen készitik bizonyosan az királyok, maga is igen iparkodik, bizonyosan megindul és az dániai király leszen generalissimus mellette. Manczfeldnek hadát hirdetik 20 ezer emberre szaporodottnak lenni; de csak tiz ezer legyen is, nagy erő és akadály leszen Ferdinándnak; de annálinkább hogy az öcscsét Carolust elfogatta Manczfeld és ő rabja mostan—Prágában megyen volt bé, hogy innét menjen lengyel királyhoz az oda igért és rendelt hadaknak örömmondó hirével. Az jagendorfi fejedelemnél 6000 gyalog, 2000 lovas vagyon, ki Nissában szállott 10 apr. és occupálta az episcopatust, manifestálta magát in hostem Caesaris. Én is Tessinnek elfoglalására küldök és praesidiumot rendelek belé, hogy azt a passust az ellenség Morvából ne occupálhassa. Jagendorf tractált Stumfullal és az morvai vitézlő nem is conjungálja magát vélle; azok is vagynak ad minus 4000. És így az Úr Isten minden jót ad, csak ne késsék az segitség — az üstökvonáshoz körmös kéz kívántatik.

(Tunyogi Cs. József gyűjteményében levő eredetiekből.)

TARTALOM.

Ertelemzavaró sajtóhibák.

32	lap		7	sor	orsos	helyett:	Borsos.
4	„		25	„	exproráljam	„	exploráljam.
44	„		26	„	sielentio	„	silentio.
49	„		25	„	hozott	„	hozat.
59	„		1	„	concudáltak	„	concludáltak.
111	„	alulról	3	„	gondoltak	„	gondoltok.
190	„		1	„	magybrok	„	magyarok.
278	„	alulról	6	„	soba	„	soha.
308	„		11	„	fejkeljenek	„	felkeljenek.
344	„		29	„	jesuticus	„	jesuiticus.

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
0315315592

